

**T.C. YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MEVLEVİLİK ANLAYIŞ USUL VE ADABINDA
ESKİ TÜRK DİNİNİN İZLERİ**

GÜNNUR YÜCEKAL ERMETİN
Tez Danışmanı
Doç. Dr. Feza Tansuğ

**Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Teslim Edilmiştir
Antropoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi**

İstanbul, 2007

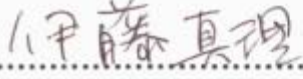
MEVLEVİLİK ANLAYIŞ USUL VE ADABINDA
ESKİ TÜRK DİNİNİN İZLERİ

Günnur Yücekal Ermetin

ONAY

Prof. Dr. Akile Gürsoy.....

Doç. Dr. Feza Tansuğ

Yrd. Doç. Dr. Mari İto Alptürer.....

Yüksek Lisans Tez Kurulu Tarafından Onay Tarihi: 23.11.2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
TEŞEKKÜR	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
I. GİRİŞ.....	1
I.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU: MEVLEVİLİK ANLAYIŞ USUL VE ADABINDA ESKİ TÜRK DİNİNİN İZLERİ	1
I.1.1 Mevleviliğin Tasavvuftaki Yeri, Mevlevilik ve Mevlana	1
I.1.2 Mevlevilerin Diğer Mutasavvıflardan Farkları	4
I.1.3 Eski Türk Dini	6
I.1.4 Eski Türk dininin ve Bu İnançın Din Görevlisinin Adı Nedir?.....	15
I.1.5 Kam Kimdir?	17
I.1.6 Kam ve Mevlevi Arasındaki Yapı Benzerliği	25
I.1.7 Sanat	32
I.1.7.1 Müzik.....	33
I.1.7.2 Çalgılar	37
I.1.7.3 Şiir	40
I.1.7.4 Dans.....	41
I.1.7.4.1 Eski Türklerde Dans	41
I.1.7.4.2 Mevlevilerde Dans: Gök Dansı - Sema	43
I.1.8 Cennet ve Cehennem Bocalaması	48
I.1.9 Pir ve Sahip.....	50
I.1.10 Hu Çekmek	52
I.1.11 Kuş Benzetmesi	61
I.1.12 Ruh Anlayışı.....	64
I.1.13 Ruhlarla İrtibat.....	69
I.1.14 Bilgiye Ulaşma	73
I.1.15 Ayinler	75
I.1.16 Vecd.....	84
I.1.17 Işık	88
I.1.18 Rubailer	89
I.1.19 Demir	89
I.1.20 Rüyalar	92
I.1.21 Tanrı Kavramı	94
I.1.22 Yeraltındaki Cehennem	101
I.1.23 Yağmur ve Yada Taşı	102
I.1.24 Ocak Kültü.....	104
I.1.25 Tedavi ve Hastalığa Bakış Açısı.....	108
I.1.26 Sırta Erme, Ölüp-Dirilme	114
I.1.27 Şems, Mevlana'yı Neden Etkiledi	122
I.1.28 Kıyafet	133
I.1.28.1 Kamın Giyimi	133
I.1.28.2 Mevlevi Kıyafeti.....	134
I.1.29 Astroloji.....	138

I.1.29.1 Eski Türklerde Astroloji	138
I.1.29.2 Mesnevi’de Bulunan Astrolojik İfadeler	144
I.1.29.3 Gökyüzü ve Yeryüzünün Evliliği	151
I.1.30 Ölüm	153
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	160
III. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ.....	167
III.1 ARAŞTIRILACAK GRUBUN BELİRLENMESİ.....	167
III.2 ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER	167
III.2.1 Araştırmanın Etik Boyutu	171
III.2.2 Kişisel Tanıtım Bildirisi.....	172
IV. BULGULAR	174
V. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	286
VI. KAYNAKLAR.....	288
VII. DİZİN	293
VIII. EKLER.....	300
EK 1. HARİTA.....	301
EK 2. RESİMLER	302
EK 3. GÖRÜŞME SORULARI.....	318
EK 4. TABLO 1. GÖRÜŞMEYE KATILANLARIN LİSTESİ	323
EK 5. TABLO 2. BÜTÇE	324
EK 6. TABLO 3. ARAŞTIRMA TAKVİMİ.....	325
EK 7. TABLO 4. 12 YILLIK HAYVAN TAKVİM SİSTEMİ:.....	326
IX. ÖZGEÇMİŞ	327

ÖNSÖZ

Belh'te (bugünkü Afganistan) doğan Mevlana Celaleddin Rumi, ünlü bir mutasavvıf olan babası Bahaeddin'in hamiliği altında ilk mistik eğitimini Seyit Burhaneddinden aldıktan sonra, Şemseddin Tebrizi tarafından eğitilmiştir. Mistik anlayışı, dini bilgisi ve İslam felsefesine kattıkları ile bir çığır açmıştır.

Mevlana'nın; divan, beyit ve gazellerden ve altı ciltten oluşan, "*Mesnevi*" (*Mesnevi-i Şerif*); gazeller ve rubailerden oluşan "*Fih-i Mafih*"; yüz kırk dört mektuptan oluşan "*Mektubat*" (*Mektuplar*); yedi öğütten oluşan "*Mecalis-i Seb'a*" (*Meclisi Seba*) (*Mevaizü's-Seb'a*) ve "*Makalat*" (*Makaleler-Sözler*) adlı yapıtları vardır. Mevlana, yapıtlarını çoğunlukla o çağın bilim ve yazın dili olan Farsça ile yazmıştır.

Mevlana'nın ortaya koyduğu felsefe büyük ölçüde şiirde, özellikle ünlü *Mesnevi*'sinde ortaya çıkmaktadır. Bu kitap, birçok kişi tarafından en büyük mistik tefsir olarak kabul edilmektedir.

Mevlana, *Mesnevi*'sini Şamani usluba tam olarak uygun düşecek şekilde yazmıştır. Eski Türk dininin kutsal sayısı kabul edilen dokuz sayısının katı olan ilk on sekiz beytini kendi elleriyle kaleme alan Mevlana, geri kalan kısmını, çoğu kez bir *kam* edasıyla sema ederken irticalen söylemiş, başta Çelebi Hüsameddin olmak üzere manevi evlatları tarafından, söylendiği anda kaleme alınmıştır. *Mesnevi*, önemli batı dillerinin hemen hepsine çevrilmiştir. *Mesnevi*, Mevlana zamanından beri okutulmaktadır. Mevlevi dergahları haricinde diğer tarikatlarca da kabul görmüş ve bir ana kaynak olarak okutulmuştur. *Mesnevi*, öğretici yönü olan bir eserdir ve Mevleviliğin ve tasavvufun ana kaynağıdır.

Mevlana, *Mesnevi*'den başka, *Divan'ını* (*şiiirlerin derlemesi*) ve *Fih Mafih'i de* (*mistik sözlerinin bir derlemesi*) gibi eserler de meydana getirmiştir. Bununla birlikte, onun mesajını büyük ölçüde *Mesnevi*'nin aktardığına dair yaygın bir kabul vardır. Bu kitap öyle önem kazanmıştır ki, tamamlanmasından kısa bir süre sonra diğer alimler, onun tasavvuf, metafizik ve ahlak bilimi üzerine zengin önermelerini yorumlamak için eser üzerine ayrıntılı tefsirler yazmaya başlamışlardır. O zamandan beri, farklı dillerde bir çok tefsir yazılmıştır. Fakat bu açıklama ve tefsirlerin hemen hemen tümü, Mevlana'nın etkisi altında olduğu açıkça belli olan Şamani gelenek göz ardı ederek yapılmıştır. Oysa tüm Mevlevi ritüelleri Şamani mercekle incelenmeye alındığında, çok daha derin manalar ortaya çıkmakta, başka başka anlamlar elde edilebilmektedir.

Bugün, İslam'a karşı nefretle dolu toplumlarda bile büyük bir samimiyetle kabul gören ve hayranlık kazanan, hatta çağdaş dünyanın manevi bunalımdan kaçışı noktasında, Şamanizm haricinde sarılıp, açmaya çalıştığı ilk kapılardan biri olmuştur.

Eski Türk dinini ele alırsak; kökünü ancak en derine inebilenlerin keşfedebileceği, dün ve bugün dallarıyla çeşitli ruhlara ulaşmış olan, onlara yeniden doğuşlar yaşatan ve kökene, öze götüren yapısıyla ve anlatmakla bitmeyen geçmişi ve öyküsüyle, hala yükselen değer olmaktan çıkmamış durumuyla, hem dün adına, hem de bugün ve yarınlar adına hep çok önemli olmuştur.

Lise çağlarımdan beri ilgi alanım dahilinde olan 'Eski Türk dini' ile ilgili, bilimsel alanda da çalışmalar yapmak istediğimi çevreme ilettiğimde, Mevlevilik gibi İslam'ın güzel yorumları hakkında çalışma yapmak varken, kökleri tarih öncesine dayanan bir dini araştırmanın anlamsız olduğu hakkında görüşlerle karşılaştım. Bu görüşlerden fikri anlamda etkilenmesem de, Galata Mevlevihanesi'ndeki bir gösteriye katılmam, bana çok değişik bir bakış açısı sundu. Mevlevihane'de, kurt ulumalarını ve gezegenlerin dönüşlerini taklit eden, dönerek, vecd ile Tanrı'ya yükselen kamlara çok benzer bir gösteriyle karşılaştınca, 'Mevlevilik'deki Şamani Öğeler' konusunun incelenmeye değer olduğu ve büyük önem arz ettiği kanaatine vardım.

Bu çalışmanın, Mevlana'nın ve en eski din niteliğindeki, Şamanizm ile birlikte ele alınmasına ve farklı bir perspektiften Mevleviliğin anlamlar dünyasına girilmesine yardımcı olacağını umuyorum.

TEŞEKKÜR

Araştırma konum beni oldukça meşakkatli bir sürecin içine soktu. Benim başarımlarım için büyük fedakarlıklar yaparak tüm maddi imkanlarımı hiç tereddüt etmeden önüme seren, Ben Orta Asya'dayken telefonlarıyla ilgisini eksik etmeyip benim yalnız ve çaresiz hissetmememe bir an bile izin vermeyen, babam Em. Kur. Alb. Erden Yücekal'a, sağlığını dahi hiçe sayarak, benim arkamda olan, Orta Asya dağlarını, ıssız ovaları ve çölleri benimle aşan, dondurucu soğuklara, korkunç sıcaklara ve günlerce uykusuzluğa rağmen, hiç yılgınlık göstermeden bana destek olmak adına bir an bile yanımdan ayrılmayan, annem Günsen Yücekal'a; başarılı olmam için her türlü kilitli kapıyı açan, imkansız bile yaratmaktan geri kalmayan, her zor anımda yanıma koşup, her tökezlediğimde elimden tutan, ilimin bir uğraş veya meslek değil, bir yaşam biçimi olduğunu bana öğreten, engin anlayışı ve birikimiyle, gizli ve saklı kalmış anlamlar dünyalarının bilgisine ulaşmamı, onları anlamlandırmamı ve bağlantılar kurabilmemi sağlayan Ön Türk Tarihi Uzmanı Sayın Kemal Ermetin'e; Orta Asya'daki araştırmalarımın en kıymetli bölge ve bilgilere, en tehlikeli yerlerden, en güvenilir şekilde ulaşmamı sağlayan ve kıymetli bilgilerini benden esirgemeyen değerli Türkolog Bilge Uzel'e ve Tanrıcuların başı Akay Kynyev'e; bana Orta Asya'da her türlü kolaylığı ve imkanı sağlayıp beni evimde gibi hissettiren Mayılhan, Kalimaş ve Aycan Oyekenovna'ya; Cayım Nina Alexandrovna'ya; benden derin ve engin bilgilerini esirgemeyen Altay Koşağaç Tanrıcularının başı Claudia Mihailovna, Şatinova Nina İginatievna, Yamayeva Yelizaveta Erkinovna'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Bana kendimi geliştirmem için her türlü imkanı cömertçe sunan, çalışan bir kişi olarak, takip ettiğim yüksek lisans programında karşılaştığım her zorluğa anlayışlı olgun ve ince tavrıyla çözümler getiren bölüm başkanımız Prof. Dr. Akile Gürsoy'a; bana, olaylara ilim çerçevesinden nasıl bakılması gerektiğini öğreten, bilgimi olduğu kadar bakış açımı da geliştiren, sabırla her türlü sorumu ve sorunu dinleyip yardımcı olan, danışmanım Doç. Dr. Feza Tansuğ'a, ciddi ve disiplinli tavrıyla, yorulmadan ve yüksünmeden, tez yazımının her aşamasında eksiklerimi düzeltip uyarılarda bulunan Antropoloji Bölümü asistanlarından Sanem Kulak'a teşekkür ederim.

ÖZET

Bu araştırmada, Mevlana'nın felsefesi, dine ve dini kavramlara yaklaşımı, ibadette olsun yorumlamada olsun ortaya koyduğu farklılığı geçmişinde ve kökeninde yatan İslam'dan önceki dininde aranmaktadır. Araştırmada ncelikle Mevleviliğin ve şamanizm'in zgn nitelikleri ortaya konulmuş Mevlevilik'deki şamani öğelerin belirlenmesine ve Mevlana'nın, geçmişiyle bağlantılı olarak değerlendirilmesine çalışılmıştır. şamanizm ve Mevlevilik arasında bir çok benzerlik saptanmış olup, bunlar başlıklar halinde belirlenerek, alan çalışmasında elde edilen bulgularla desteklenmiştir. Bu konunun aydınlatılması için Gorno Altay ve Koşağaç'ta toplam 13 kamın ve tanrıcinin görüşlerine odaklanılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde; öncelikle literatür çalışması yapılmış ve geçmişten günümüze Mevlana'nın farklılığı, hakkındaki yorum ve görüşler üzerinde durulmuştur ve yine birinci bölümde, araştırmaya katılacak tanrıcılarla derinlemesine görüşme yaparken sorulacak olan yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır. Daha sonra ise, yapılmış literatür çalışmaları ile konuya giriş yapılmış ve Mevlevilik ile Ak dinin kendine zge temel özellikleri verilmiştir.

Araştırmanın bulgular ve sonuç bölümlerinde ölüm, ibadet, ibadethane, cennet, cehennem gibi temel dini kavramlarda iki akımın kesişme noktaları başlıklar halinde toplanarak, *Kam* inancı ile Mevlevilik arasındaki temel benzerlikler ortaya konmuştur. Ak din ile Mevleviliğin ağdaş dünyada neden birer yükselen değer haline geldiği ve Mevlana'nın şems'den etkilenme sebepleri ile ilgili görüş bildirilmiştir.

Bu araştırmanın her aşamasında, bizlere gösterilen, antropoloji biliminde uyulması gerekli olan belli kurallara uyulmaya özen gsterilmiştir.

ABSTRACT

In this research Mevlana's philosophy, his approach to religion and religious notions, his difference and distinguishing features both in worship and interpretation are being sought in Old Turkish Religion that lays in Mevlana's past and origin. My aim is to determine shamanic elements in *Mevlevi*, to examine Mevlana's perspective from the past and to evaluate *Mevlevi* related to past. Because the perspective can only be gained from examining the past. For illuminating this subject, 13 *kam* and *tengriyenists'* views has been taken.

In the first part of this research; first the work of literature is done and dwelled upon the past and present views and comments about what makes Mevlana's philosophy different from others, what is the source of this great difference. After that the structuralized questions are prepared for the *tengriyenists* and *kams* to lead the interview profoundly. Later subject topics have been formed with the literature studies and the basic features of *Mevlevi* and Shamanizm are given.

In the findings and consequences part of research, the common points of two different understanding of faith about basic religious notions such as death, worshiping, paradise, hell are determined by topic. In this way, the basic similarities between "*Kam*" and "*Mevlevi*" are displayed and views is given about why shamanism and *Mevlevi* philosophy is becoming a rising value in the modern world and the reasons why Mevlana was influenced by *Şems* so much.

On the every step of this research it is taken great care in following the rules of the antropology science necessary to obey.

I. GİRİŞ

I.1 Araştırmanın Konusu: Mevlevilik Anlayış Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri

I.1.1 Mevleviliğin Tasavvuftaki Yeri, Mevlevilik ve Mevlana

Toplum, önüne dogma olarak konulan dinin kendi bünyesine uygun bulmadığı öğelerini, olduğu gibi kabul edemediği bazı taraflarını, kabul edilebilir ve içe sindirilebilir hale getirebilmek için, karşımıza İslam'ın farklı yorumları şeklinde ortaya çıkan tasavvuf akımlarını vücuda getirmiştir.

Müslümanlık içinde tasavvuf iki ayrı şekilde vücut bulmuştur. Bunlardan biri, zahitliği ve farz ibadetlerden başka nafîle yani farz olmayan ibadetleri yapmayı, bir lokma bir hırka felsefesiyle tüm dünya nimetlerinden çekilmeyi (*riyazatı*), dar bir hücrede tek başına ibadeti (*halveti*) ön görmüştür. Bunlara “Esmacılar” denir.

İkinci zümre ise halktan ayrı bir kılığa bürünmeyi, “*halveti*”, “*riyazatı*”, dini uygulamalarda halkın yaptığından fazlasını yapmayı riya saymaktadır. Bu zümrenin halktan tek farkı Allah'la iletişim kurmadaki yoğunluk farkıdır. Tanrı'ya ulaşmak, nafîle ibadetle değil, aşk ve cezbeye mümkündür. Cezbeye girmeye yardımcı olan, Tanrı aşkına ulaşmanın adeta bir anahtarı olan müzik ve dans, bu zümre için ayrılmaz unsurlardır. Mevlana'nın tasavvuf anlayışı da bu ikinci zümreye dahildir. Mevlana'da çile anlayışı bile “*halvet*” ve “*riyazat*” şeklinde değildir, aynı ustasından em öğrenen *kam* adayları gibi hizmet şeklindedir.

Mevlana'nın asıl adı Muhammed Celaleddin'dir. Mevlana ve Rumi de, kendisine sonradan verilen isimlerdendir. “Mevla; sahib, Rab, Allah anlamına gelir. Mevlana, bizim Mevla'mız, efendimiz demektir. Hürmet etmek maksadıyla büyük zevata, ulu kişilere söylenmiştir. Yine hürmet ifade etmek üzere ‘*Hazret*’ manasına da kullanılmaktadır” (Top, 2001: 13).

Rumi ise Anadolu demektir. Mevlana'nın Rumi diye tanınması, geçmiş yüzyıllarda Diyar-ı Rum denilen Anadolu'nun vilayeti olan Konya'da uzun müddet oturması, ömrünün büyük bir kısmının orada geçmesi ve nihayet türbesinin orada olmasındandır. Bu isim “*Anadolu diyarının Efendisi Celaleddin*” anlamındadır.

Mevlana'nın doğum yeri, bugünkü Afganistan'da bulunan, eski büyük Türk kültür beldesi Belh'tir. Mevlana'nın doğum tarihi ise (6 Rebiu'l Evvel, 604) 30 Eylül 1207'dir. Bazı araştırmacıların tespitine göre, Onun doğum tarihi 1182'dir. Asil bir aileye mensup olan Mevlana'nın annesi, Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun; babaannesi, Harzemşahlar (1157 Doğu Türk Hakanlığı) hanedanından Türk prensesi, Melike-i Cihan Emetullah Sultan'dır. Babası, *Sultanü'l-Ulema (Alimlerin Sultanı)* unvanı ile tanınmış, Muhammed Bahaeddin Veled; büyükbabası, Ahmet Hatibi oğlu Hüseyin Hatibi'dir.

Hz. Mevlana, Karaman'da, yine ünlü Türk alimlerinden Lala Semerkandi'nin kızı Gevher Hatun ile evlenir. Sultan Veled, bu evliliğin bir ürünüdür. Hz. Mevlana, Şam'da ve Halep'de tahsilini görür ve devrinin en büyük alimi ve ilim otoritesi haline gelir. Bir Türk alimi olan Şeyh Seyyid Burhaneddin Konya'ya gelir ve burada Mevlana'ya dokuz sene ders okutur. İçinde yetiştiği çevrenin, baba ocağındaki seviyeli bir din ve kültür hayatı ve hocası Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin cezbeli havası, Mevlana'da engin bir tasavvufi birikim meydana getirmiştir. Mevlana, Konya medresesinde müderrislik yapıp talebe yetiştirirken bir gün, Konya'ya derbeder görünüşlü, cezbe dolu bir Türk dervişi gelir (Top, 2001: 15). Bu gelen, manevi alemlerin şahı diye anılan Şeyh Şemseddin-i Tebrizi'dir. Bu iki alimin birleşmesinden, etkisini günümüze kadar koruyan büyük bir felsefe ortaya çıkmıştır. Mevlana, 17 Aralık 1273'de akşam vaktinde uçmağa varmıştır.

Mevlevi, Mevlana'ya mensub olan kişi demektir. Mevlana yoluna bağlanan, Mevlevilik yoluna (tarikata) giren kişiye Mevlevi denir. Mevlana, kesinlikle bir tarikat kurucusu değildir. O bunun çok üstünde ve farklı boyutta bir yol çizmiştir. Gölpınarlı'nın ifadesiyle; "Mevlana aşk yolunun yolcularına baş olmayı hiç düşünmemiştir" (Gölpınarlı, 1983). Mevlana bu aşk yolunda yürümek isteyenleri Şems, Selahattin Husameddin gibi kutup saydığı mihraklara yönlendirmiş ve onların bu yolda ilerleyebilmelerini sağlamıştır; hayatıyla, sözleriyle hamları pişirmiş, insanlara ışık vermiştir. Hüseyin Top da bu doğrultuda Mevleviliği tanımlamaktadır ve demektedir ki; "Mevlevilik sıradan, bir tarikat olmaktan ziyade, bir aşk yolu ve kültür hareketidir. Yüce Mevlana, yeni bir tarikat kurmayı ve bu tarikatın başı olmayı hiçbir zaman düşünmemiştir. Onun yolu, bir aşk ve ışık yoludur" (Top, 2001: 73).

Mevleviliği kuranların başında da oğlu Sultan Veled gelir. Mevleviliğin yöntem ve ayini, Mevlana'dan sonra oğlu Sultan Veled'in düzenlemesiyle, intizamlı bir duruma

sokulmuştur. Sultan Veled, bu konumuyla bir çok tepkiyi de üstüne çekmiş ve hala çekmektedir. Bazı kesimler tarafından, Sultan Veled, Mevlana'dan sonra bu aşk yolunu iktidara bağlamakla suçlanmıştır. Tabii ki bu aşamadan sonra Mevlevilik, Şamani gelenekten de günden güne uzaklaşmıştır. Mevlana'nın serbest inancı, kurallara ve usullere bağlanmıştır. Vakıf malla geçinmeyi istemeyen Mevlana'nın halefleri vakfa bağlanmışlardır. Artık kamlar gibi hem halktan biri ile aynı konumda yaşam mücadelesi veren, hem de tasavvuf yolunda ilerleyen Mevlevilerin yerini yavaş yavaş, vakıf parasıyla geçinen, iktidara bağlı, miskin dervişler almaya başlamıştır. Gölpınarlı'nın net ve etkileyici ifadesiyle:

“İnanlara, ellerinin emeğiyle geçinmeyi tavsiye eden Mevlana'nın yoluna gidenler, nefis mücadelesi bahanesiyle hazır ekmek yemeyi tercih etmişlerdir. Dünyadan kaçmayan Pir'in izini izlediklerini sananlar, dünyadan yüz çevirerek, yüz çevirdiklerini sanarak, hazır buldukları dünya nimetleriyle hayal alemine dalmışlardır. Nefis mücadelesinin bir başka cephesi olan vakıf mücadelesi, içlerinden tamahkarlar, kasideseralar ve arazi münşiler yetişmesine neden olmuştur” (Gölpınarlı, 1983: 330).

Bu ifadelerden de anlamaktayız ki, bazı kesimlere göre, Mevlana'dan sonra Mevlevi diye adlandırılan bu topluluğun Mevlana'ya duyduğu samimi sevginin ötesinde, Mevlana'nın özü ile çok fazla bir bağlantısı kalmamıştır. Mücadele ve sıkıntıdan kaçmadan, ayrılmadan vecd ile sema etmenin yerini, vakfın parasıyla yan gelip yatanların zevkle beslenen seması almıştır.

Kam da Mevlana da, ruhtaki savaştan da dünyadaki savaştan da kaçmayan kudretli ve faal ruhlardır. Bu sebeple, miskin ve mücadele dışı ruhlar bu iki felsefeye de uygun değildir. Eski Türk dininde de, Mevlana'nın çizgisinde de uyulması gereken bazı adap ve kurallar olsa da bu kurallar, insan yaratıcılığını reddeden, sürekli tekrara bağlanmış, değişmez dogmalar halinde değillerdi. “Mevlana'nın semayı da -aynı sema olmasına rağmen- daha sivil, daha kayıtsız ve daha rahat bir tarzda, içten nasıl geliyorsa öyle icra edilen bir sema idi” (Top, 2001: 36). Sultan Veled'den sonra Emir Abid Çelebi zamanında, tekke yaşamı başlamış ve buraya baş bağlamış olanlara da "*Mevlevi*" adı verilmişti. Hüseyin Top'un (2001) verdiği bilgiye göre de Mevlevi büyüklerinden Şeyh Galib'in Sakıp Dede (XVII) Sefinesinde, Mevlevi adap ve erkanının, Ulu Arif Çelebi'nin oğlunun oğlu Pir Adil Çelebi (1460) zamanında kurulduğunu ifade etmektedir.

Özetlersek Mevlana, her *kam* gibi Tanrı'ya doğru yönelişte kendi tarzını yaratmış ve kimseye bunu empoze etme dürtüsü olmadan, aynı bir *kam* gibi tarzını özgürce hayata geçirmiş ve bu yolla insanları aydınlığa ulaştırmaya yardımcı olmuştur. Mevlana, tarikat kurmaya çok elverişli bir ortamda yaşıyor olmasına karşın bu yola temayül göstermemiştir. Lakin onun ölümüyle, Mevlevilik kurallarla tanımlanmaya başlanmıştır ve Mevlevi biçimciliğinin kurulması yaklaşık XVII. yüzyıla kadar sürmüştür.

Mevleviliğin Sultan Veled ile iktidara bağlı hale gelmesi, çelebiler arasında post kavgasına sebep olmuş, çelebilik makamına geçiş şeyhülislam ve padişahın onayından geçmeye başlamıştır. Şeyh tayini Mevlana'dan sonra babadan oğla geçen bir sisteme bağlanmıştır. Hatta şeyhin oğlu, çocuk dahi olsa bir dedenin vekaletiyle görevinin başına geçebilmiştir. Çelebiliğin babadan oğla geçer hale gelmesi, şeyhlerin çile çıkarmış ve hücre sahibi olmuş dedelerden tayin edilmesi geleneğini ortadan kaldırmıştır. Yani, adeta bir felaketten veya bir hastalıktan başarıyla geçmemiş, *kam* olmanın teorik ve pratik aşamalarını tecrübe etmemiş bir kişinin kamlık mertebesine geçmesi gibi bir durum Mevlevilikte ortaya çıkmıştır. Tabii bu aşama da Mevlevilik, Eski Türk dininden uzaklaştırmıştır. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; Mevlana ve Şems zamanında Mevlevilikte kudretli Şamani öğeler ve ilhamlar görülmektedir. Lakin Mevlana'nın ölümüyle günden güne bu kaynaktan uzaklaşmıştır.

I.1.2 Mevlevilerin Diğer Mutasavvıflardan Farkları

Mevlevilerde esma yoktur. Mevlevilik, esma ile değil, aşk ve cezbeyle gerçeğe ulaşmayı esas tutar (Gölpınarlı, 1983: 411). Mevlana, esmanın insanı vehme aşık edeceğini, addan ve sıfatlardan ancak hayal doğabileceğini, hayalden ziyade bizzat olanla yüzleşmenin gerektiğini ifade etmektedir. Tanrıci gelenekte de bu esastır. Günümüzde de Şamanizm'in ve Mevleviliğin çağdaş dünyada rağbet görmesinin en temel sebebi budur. İkisi de ruh dünyasını, dini, manevi dünyayı sadece bilinmez, görülmez ötesinde kelimelerle ve teoriyle aktarmanın aksine Mevlevilik ve Tanrıcilık bizzat bu dünyayı deneyimleme fırsatı vermektedir. Buna karşın, Esmacılar, Mevlevileri daima kendilerinden aşağı görmüşlerdir.

Mevlana, insanı eşref-i mahluk olarak tanımlayan ve sanki tüm kainatın insan için yaratıldığını kabul eden İslami felsefelere gözünü kapayarak, kültürel kalıtımında yazılı olan şifrelerin ışığında, egoizmi tam anlamıyla reddeden Tanrıci felsefenin penceresinden yaratılışı anlamlandırmıştır.

Yine bazı mutasavvıflar, salt varlığa ulaşmak için günlük işlere ve meşguliyetlere sırt çevirmişlerdir, çevrelerinden el ayak çekerek, yaşantılarında, özellikle aşırı tapınışlara (ibadetlere) ve riyazetlere (bedenin isteklerini kırmaya) yer vermişlerdir. Mevlana ise dünyevi yaşamdan el ayak çekilmemesi gerektiğini, dünya işlerine katılmanın doğal bir davranış olarak kabul edilmesi gerekeceğini öne sürmüştür. Nevzat Odyakmaz'ın da verdiği bilgiye göre, Mevlana; "Bize riyazet yoktur. Yolumuz, başından sonuna dek yaşam yoludur; erinçtir (huzurdur), barıştır" der (Odyakmaz, 2005). Bu nokta Mevleviliği diğer birçok ezoterik çalışmalardan ayıran bir özelliktir.

Oysa ki ne *kam*, ne de Mevlevi asla halktan kopuk bir hayat yaşamamaktadır. Mevleviler aynı kamlar gibi halkın içinde yaşarlar ama halkın içinde yaşamaları, sırlarını halkla paylaştıkları anlamına gelmezdi. Ama onların sırlar bilgisine ulaşmış olmaları günlük yaşamlarına yansır, üstün etik yaşam prensipleri, halkın onlara karşı büyük bir saygı ve sevgi duymasına yol açardı. Ayrıca hem kamın hem de Mevlevilerin kendi sırlarının üstünü örtterek onları hikayeleştirerek anlatmalarından da halk çok etkilenirdi.

Mevlana, o zamanlar tarikatlarda baskın bir temayül olmasına rağmen, Tanrı korkusu ve "mümin" in korkusu yerine, Tanrı aşkını ve Tanrı'ya duyulan bu aşkla, kulu gerçek anlamda Tanrı'ya ulaştırmayı, başka bir deyişle "*Tanrılaştırmayı*" önde tutmuştur. *Kam* felsefesi Türk'ün yaşama tarzıyla, hissediş ve düşünüşüyle bütünleştiği için Türk'ün korku nedir bilmemek felsefesini içinde taşımaktadır. Korktuğu için boyun eğmek, savaştı yapıda olan ve mücadelelerle geçen bir hayatın içindeki insanının mizacına ters düşmüştür. Tanrılaşma kavramı da Türklerin eski dininin en temel niteliklerindedir.

Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik* adlı ünlü kitabında, Alevilikle, Mevlevilik arasındaki örtüşen noktalara parmak basar ve şöyle der:

"Ulu Arif Çelebi'deki şeriata aykırı olan ve Batınilige yol açan coşkunculuk, ondan sonra Emir Abid Çelebideki aynı hal ve nihayet Celal Ergun'la, Divane Mehmet Çelebi'nin Bektaşilerle ve Kalenderilerle kaynaşması, Mehmet Çelebi ile Yusuf Sineçak'ın, Bağdat, Necef, Kerbela ve Horosan ziyaretleri, Mevlevilerde kuvvetli bir Alevi, hatta Batını temayülün meydana geldiğini bize gösteriyor"
(Gölpınarlı, 1983: 224).

Aslında, Mevlevilerin beyitlerinde bulunan Ali ve Oniki İmam'a övgüler ve Alevilerle olan kaynaşmanın altında yatan sebep, Alevi kültüründe, Mevlevi kültüründe olduğu gibi esin

kaynağının, Türklerin eski dini olması ve Şamani öğelerin ve felsefenin iki akımda da yoğun olarak bulunmasıdır.

Mevlevilik, Bektaşilikle daima çok yakın ve bağlantılı olmuştur. Bunun sebebi, iki tarikatın de köklerinin ve ilham kaynağının Eski Türk dini olması ve ikisinde de Şamani öğelerin baskın bulunmasıdır. Hatta bu sebeple bazı kişilerce Şems ve Mevlana, Bektaşi halifesi sayılmıştır. Şems ile birlikteliğinden itibaren Mevlana'nın içindeki Şamani temayülün daha fazla ortaya çıkması, onu Bektaşiliğe de yakınlaştırmış ve Mevlana'dan sonra da Bektaşiler, ikiye ayrılan Mevlevilerin bir kolu olan Şemsiler ve kendileri arasında pek az fark görmüş, bu yüzden her iki zümre birbirleriyle çok güzel bağdaşmıştır. Birleşme noktaları ise bilinç ve hasır altındaki Eski Türk dini olmuştur.

I.1.3 Eski Türk Dini

Tarihte bilinen en eski din olmasına karşın, bugün dahi halen yaşamaya devam eden sanatın, eski öğretilerin, dinin ve tıbbın kaynağı olarak görülen, yanlış olmasına karşın yaygın tabirle 'Şamanizm' (Tanrıçılık), bir kaç iyi niyetli girişim hariç, bugüne kadar bir birlik ve bütünlük çerçevesi içerisinde ele alınmamıştır. Oldukça gündemde olan bir konu olduğu halde ve elde birçok araştırma ve bilgi olmasına rağmen, bazı nedenlerden dolayı hala Şamanizm/Tanrıçılık bir din midir? *Kam*, bir büyücü veya cinci midir? Kamlar şarlatan mıdır? yoksa anormal mi? Şamanizm'in/Tanrıçılığın çağdaş dünyada uygulanma şansı var mıdır yok mudur? *Kam* törenlerinde kullanılan sanrı uyarıcı bitkiler Tanrıçılığın yozlaşmış şekli midir yoksa ileri bir şekli mi? Bugün Şamanizm diye adlandırılan her olgu gerçekten Şamanizm midir? gibi birçok soru akılları meşgul etmektedir.

Yaptığım araştırmada Mevlevilikteki Şamani öğeleri belirlemeden, Tanrıçılığın/Şamanizm'in ruhuna, mantığına ve anlamlar dünyasına hakim olmak suretiyle, bu sorulara tutarlı cevaplar aramak durumunda kaldım. Çünkü bilinmektedir ki, bir inanç sisteminin özünü ve işleyiş mantığını kavradıktan sonra ona ait olanı, veya ona ait olmayanı çok net bir şekilde görmek mümkün olacaktır. Eski Türk dini ile ilgili, şimdiye kadar yapılan alan çalışmalarının çoğunda, araştırılan konunun ruhsal bir konu olduğu gerçeğini göz ardı edilerek, nesnel bilginin sınırlarına hapis bir bakış açısı ile gözlemler yapılmıştır. Buna bir de önyargılar eklendiğinde, özellikle batılı araştırmacılar kamların niteliklerini görmeye ve kabul etmeye isteksiz bir tutum sergilemişlerdir.

Eliade, bu dini kapsamlı bir şekilde ele alma iddiasıyla yayınladığı “Şamanizm” adlı kitabının daha ilk sayfasında, Şamanizm başlığının altına “İlkel Esrime Teknikleri” alt başlığını koymuştur. Daha ilk sayfada önümüze çıkan başlık, bize, bu inanç sisteminin, hala eskiyi veya belli bir kesimi ilkel sınıfına koyan belli bir önyargı çerçevesinden incelendiği izlenimini vermektedir. Ön yargılarına ve yüzeysel bakış açısına hapsolmuş bir şekilde gözlem yapan insanbilimciler, kamin törenlerde sergilediği gösteride, etrafındakilere gönderdiği ince işaretleri kavrama becerisinden yoksun kalmışlardır. Bu nedenle de büyük bir simgesellik içeren *kam* ayinlerinin derinlemesine anlam dünyasına nüfuz edemedikleri için kamların sergiledikleri yetenekleri, izleyenlerin kafasını bulandıran hokkabazlık becerileri ya da elçabuklukları düzeyine indirgemişlerdir. Oysa bu olguları bu kadar basit bir şekilde yorumlamak oldukça yanlıştır. Kama atfedilen, olağanüstü güçlerin arkasında *kam* mantığı yatmaktadır. Olguları çözümleyebilmek için, önce bu mantığın işleyişine hakim olmamız gereklidir.

Manevi bir olgu olan dini inancın, pozitif bilimin ve maddeci görüşün bakış açısı ile değerlendirilmesi oldukça yüzeysel sonuçlara, daha doğrusu yargılara varılmasına sebep olmuştur. “Batılı olduğu kadar Sovyet gözlemciler de düzmecilik varsayımına dört elle sarılmış ve Marksist çözümleme adına, kamları halkın saflığından yararlanmasını bilen şarlatanlar olarak değerlendirmişler” (Hamayon, 1990: 57).

Küçümseyici, ırk merkezli, maddeci bakış açısının neden olduğu yanlış çıkarımlara, *kam* davulu ile ilgili bir çok araştırmacının yaptığı yorumların yakın zamanda bilimsel olarak çürütülmesi güzel bir örnek teşkil etmiştir. *Kam* davulunun üstün bir gücü olduğuna inanan ve bu davul sayesinde farklı bilinç durumları yaşadıklarını söyleyen Tanrıca inanca mensup kişilerin bu iddiaları, antropologlar tarafından önceleri ıkeliliğin ve cahilliğin bir tezahürü olarak algılanmış ve sunulmuştur. Oysa daha sonra bu davulun etkisi ilmi olarak kanıtlanmıştır. Bu araştırma, “cahillikle” ve “ıkellikle” suçlanan kamların iddialarının aslında doğru olduğunu kanıtlamıştır. Birbiri ardına yapılan çelişkili yorumlar, gözlemcilerin iyice yanılmasına yol açmıştır ve kimi kez ırk merkezli sapmalara, iyi temellendirilmemiş, ya da yetersiz savların boy göstermesine önayak olmuştur.

Ben, tarihsel kökeninde Tanrıcalık inancı yatan ve hatta bugün dahi hala o inanç sisteminin izlerini taşıyan bir kültüre mensubum. Bu özelliğin, beni önyargılardan uzaklaştırdığına ve bu inanca bağlı insanların anlam dünyalarına inmemde bana yardımcı olduğuna

inanmaktayım. Tabii ki bu özelliğin beni, menfi taraf olmaktan kurtardığı gibi, lehte taraf olmanın tehlikesi içine soktuğunun bilinciyle değerlendirme yaparken, kalbimdeki birikimlere hiç müracaat etmeden, sadece beynimdeki birikimlerden yararlanmayı ilke edindim.

Günümüzde Şamanizm/Tanrıçılığa duyulan merak ve ilgi dolayısıyla da insanbilimciler tarafından bu din net bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu konunun kapsamı antropologlar tarafından ya çok geniş tutulmuş ve çok küçük benzerlikler içeren farklı inanç sistemleri Şamanizm kapsamına alınmış, ya da bazı kesimler bir tanım üzerinde anlaşmayı gerekli gördüklerinden, çeşitli Şamanizm modelleri önermişlerdir. Ancak, Perrin'in (2003) belirttiği gibi bu modelleri ileri sürenler de gerçeğin karmaşıklığını göz ardı ederek, olayı çok yüzeysel ele almıştır. Her biri diğerini yok sayarak, ne pahasına olursa olsun kendi ileri sürdükleri modelin varlığını kanıtlamaya çalışmışlardır. O zaman da ortaya neredeyse "*şamanolog*" ve dünyadaki bölge sayısı kadar *Şamanizm* çıkmıştır.

Araştırmam öncelikle genel olarak Tanrıcı inancın düşünüş, algılayış sistemine ve anlamlar dünyasına hakim olmayı gerektirmekte idi. Bu konuda literatür araştırmasının yapılmasını ve daha önceki çalışmaların titizlikle karşılaştırmalı olarak incelenmesini zaruri bir başlangıç çalışması olarak aldım. Bu literatür çalışmasında karşılaştığım en büyük sorun, Eliade gibi bazı son dönem etnologların, din tarihçilerinin, kültür tarihçilerinin, sosyologların vb. Şamanizm terimini çok geniş bir sahada kullanması, özellikle Hıristiyanlık öncesi inanç unsurlarının ve mistiklerinin hemen hemen hepsini Şamanizm, *kam* ve şaman olarak ele alması, bu yaklaşımla da bu kavrama gereğinden fazla, birbirine çok küçük ve yüzeysel benzetmelerle bağlı, çeşitli ve farklı bilgilerin yüklenmesi olmuştur. Bu, kaçınılması gereken bir yaklaşım olarak önümüzde durmaktadır.

Şamanizm konusunda en kapsamlı araştırmalardan birini yapan M. Eliade'nin bu yaklaşımına, Michel Perrin yerinde bir eleştiri getirmiştir. Eliade'nin çalışmasında bazı "*şamancıl öğeler*" belirlemiş ve bu öğelerden birinin bulunduğu her inanç sistemini Şamanizm saymıştır. Perrin'e göre Şamanizm bir sistem olarak ele alınırca, şamancıl öğeden söz etmek yeterli olamaz. Örneğin Budizm'i tarihinde hiç kabul etmemiş ve hatta bu inançtan hiç etkilenmemiş bir toplumun inancında veya kültüründe Budizm'de bulunan herhangi bir öğeye rastlamanız mümkündür.

“Nitekim, M. Eliade herhangi bir toplulukla bazı süslemelerde kullanılan bir tüyün, *kam* gibi uçan bir kuşun simgesi olduğunu ileri sürmüştü, tüy böylelikle O'nun açısından Şamanizm'in bir kanıtı haline gelmiştir. Başka bir örnek ise, Sibiryalıları özgü bir *kam* davulu ile bir Lama davulu arasındaki benzerlik, Eliade'nin Şamanizm'in, Lamaizm'in etkisinde kaldığını, ya da Lamaizm'in şamanist nitelik taşıdığını iddia etmesi için yeterli olabilmiştir. M. Eliade bir karşılaştırma uzmanıdır. Sayısız kaynakçadan yararlanarak sürekli biçimde benzerlikler üzerinde durmaktadır” (Perrin, 2003: 19).

Perrin'in eleştirdiği nokta şudur:

Karşılaştırmalar, ancak belli bazı kurallar çerçevesinde yapıldığı zaman, bize doğru bir çıkarım sunar. Yoksa bu zihinsel egzersiz bizi çok yanlış yerlere götürebilir. Karşılaştırılabilir nesnelere karşılaştırmalı ve dolayısıyla spesifik betimlemeleri aynı soyutlama düzeyine taşınmalıdır. Benzerlik ancak böyle bir çalışma sonrasında ortaya çıkar ve anlam kazanır. Ancak, tuhaf ve beklenmedik bir dönüş sonucu 'Eliadizm', etnologların ilgisini çekmiş ve etnologlardan çoğu, M. Eliade'nin dökümünü yaptığı, şu ya da bu özellikle karşılaştıkları gerekçesiyle hemen her yerde Şamanizm'le karşı karşıya bulduklarını ileri sürer olmuşlardır” (Perrin, 2003: 74).

Yukarıda belirtildiği üzere, Eliade, Avrupa'da dinin tarihiyle ilişkili olarak, tarihin dışında kalan ve bütün dinleri kapsayan bir ilahiyat oluşturma gereksinimine cevap vermek amacıyla hizmet etmiştir. Böylece, Hıristiyanlıktan önceki neredeyse tüm dinler Şamanizm haline getirilmiştir.

Şamanizm'in ele alınışındaki yanlışlıklardan biri de Carlos Castenada olayında gözümüze çarpmaktadır. Carlos Castenada, neo-şamanist akımın öncülerinden ve tetikleyicilerinden olan bir çağdaş antropologdur. Castenada, Şamanizm'in çağdaş hayata uygulanması konusundaki çalışması ile çok ilgi toplamış, lakin sonradan, yapmış olduğunu iddia ettiği alan çalışmasını gerçekten yapmadığı ortaya çıkarak, elde edilen bilgilerin doğruluğu da sorgulanır olmuştur ve Şamanizm'i anlatan kitaplarında, bu dinle ilgili olmayan başka inanç sistemlerinden alıntılar saptanmıştır.

Castenada'dan sonra bir çok insanbilimci şaman okulları ve işlikleri kurarak insanlara şaman tecrübeleri yaşatma iddiasıyla ortaya çıktılar. Şamanlığı batılı insan tarafından yaşanılabilir kılmaya çalışan bu kişiler tarafından, en azından bir kesim batılı, Şamanizm'i yaşadığını düşündüğü veya öyle hissettiği bir sürece girmiştir.

Batılı ve Amerikalı, artan maddi varlığına rağmen eksilen manevi gücünün onu savunmasız ve güçsüz hissettirmesinden rahatsızlık duyarak Drury'in ifadeleriyle “maddi kaynaktan yoksun şamanların akıl almaz kudretini kıskanmış ona özenmiş, ezelden beri güce haddinden fazla önem veren bir geleneğin insanı olarak onu elde etmeye çalışmak için yola çıkmıştır”. Bu dinamikler neo-şaman akımını vücuda getirmiştir.

Çağdaş dünyada doğu mistisizmine ve şaman inancına gitgide artan bir ilginin olması derin içsel deneyimlere dayanan dinsel bağlamlara olan özlemdir. Çünkü ellerine alıp kendi değer yargılarının süzgecinden geçirip batılılaştırdıkları Hıristiyanlık, uygulamaları ve din adamları hiç bir zaman insanların cebine indiği kadar kalbine inememiştir. Basmakalıp dinsel klişelerden oluşan fazlaca dünyevi olan ve insanlara manevi dünyayı, manevi deneyimlerle değil, kuru kelimelerle anlatan dini sistemlerden sıkılan, yeni bir ideal ve daha iyi bir yaşam arayışındaki bu topluluklar bu sebeple Şamanizm'e yönelmiştir. “Storr'un dediği gibi ‘Niye olduğunu bilmiyorum, yaşadım, öldüm. Hatırlanmayacağım’ yazısı günümüz insanının boş yaşantısının ardından mezar taşlarına yazılması en uygun kelimelerdir” (Drury, 1996: 18). Öze, kökene, yaratılışın anlamına yabancılaşmış bu insanlar için bu arayış ve yöneliş adeta kaçınılmazdır.

Lakin bu yeni açılan yol, idealist bir yaklaşımdan çok ticari bir arayış halinde ortaya çıkmıştır. Etnologların, yaptıkları alan çalışmalarından elde ettikleri bilgileri adeta pazarlar hale geldiklerine, bu konunun bilimsel veya ruhsal alandan çıkarılıp, ticarete dökülmesine şahit olunmuştur. Büyük bir kudret içeren Şamani felsefe ve teknikleri ucundan kıyısından öğrenen “*ustasının reçetelerini çalan büyücü çırağı*” rolündeki batılılar, bu gücü pazarlamanın ve kullanmanın yollarını aramış ve bulmuşlardır.

Özetle bugün batıda ve Amerika'da ticaret anlayışında yatan arz talep prensibine uygun olarak Şamanizm ve onun bir yansıması olan Mevlevilik piyasaya sürülmüş durumdadır. Herşeyin mal olarak görüldüğü kapitalist bir dünyada Türklüğe ait bu manevi değerlerin bir eşya gibi pazara çıkarılmasının önüne geçilmesi ve bu özgün akımların, Şamani kültüre yabancı bakış açıların süzgecinden geçirilerek değiştirilmesine engel olunması gerekmektedir. Bugün şaman öğeleri taşıyan eşyaların bir kazanç kapısı haline gelmesi bu akımın böyle bir tehlike getirdiğini bize göstermektedir. Buna ek olarak şaman kılığında bazı işliklerde düzenlenen ayinlerle sadece güç peşinde olanların elinde bir araç haline

gelmesine bugün engel olunamamaktadır veya engel olmak gibi bir çaba ve bilinç içinde bulunulmamaktadır.

Bu bağlamda yeni-şaman akımına dahil kişilerin kendisine sorduğu şu soruya gerçekçi bir yanıt aranmalıdır. Batılılar veya Amerikalılar şaman olabilir mi? İncelendiğinde bu sorunun cevabının açık ve net bir şekilde ortaya çıktığı kanaatindeyim.

Bu akımda (Neo-Şamanizm’de) herkes kendisi için şaman olma peşindedir. Maddeci bir toplumun ve yaşantının birer üyesi olan, yeni bir anlam arayışı içerisinde kendini içinde bulunduğu bunalımdan kurtarabilmek amacıyla bu inanca bağlanan bireyci ve yalnız insanların birer şifacı şaman olduklarına inanmak o kadar kolay olmamalıdır.

Tanrıculukta/Şamanizm’de, günümüz ifadesiyle ekolojik, çevreci bir anlayış yatar. Doğanın, dağın, taşın bir dili vardır ve bu dili anlamak ekolojiktir. Mevlevilikte de yaratılanı yaradandan ötürü seven bir anlayış hakimdir. Doğaya büyük bir saygı gösteren ve adeta her yaprakta yazılı mesajı okumaya çalışan, birbiriyle bağlantılı bu inanç sistemlerinin bize verdiği bakış açısı, ozon tabakasındaki deliğin altında sanayi artıklarıyla yaşayan biz kimyasal silah çağı insanları için adeta bir kurtarıcı gibi algılanabilir. Nevill Drury’in de ifadeleriyle, “şamanlık bizi doğaya karşı değil, doğayla birlikte çalışmak için dinsel inanışlarımızı uyum içine sokmaya özendirir. Bu özelliği ile çağdaş insanı kendine çekmektedir. Bu inancın günümüz insanının yaşantısına, yalınlığı getirerek, öze geri dönüşü sağlayarak, ona çok şeyler öğretebileceği düşüncesi uyanmaya başlamıştır” (Drury, 1996).

Bugün, batılı ve Amerikalı insan elleriyle doğanın dengesini bozduğunu ve bunun bir sonucu olarak başına korkunç bir felaketin geleceğini görmüştür ve bu yüzden doğaya saygıyı öngören Şamanizm’e bağlanmıştır. Amaç ve çıkış noktası yine “ben”dir. Bir şaman Yaratılana ve yaratılıştaki mucizeye duyduğu saygıdan ötürü doğayı korur ve öyle bir yaşam biçimini benimser oysa batılı, başına gelecek felaketlerden kurtulmak için doğaya saygı gösterme seçeneğini seçmiştir. Uygulamada ve bilgide ne kadar iyi olunursa olunsun bu bakış açısıyla yola çıkıldığı zaman şaman olabilmenize imkan yoktur.

Günümüzdeki bu yeni-şaman akımı ile ilgili sorulması gereken sorular ve bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri; Bu inanç sistemi gerçek sahipleri tarafından değil de Avrupalı ve Amerikalılar tarafından yeniden anlamlandırılmaya ve yaşanılır kılınmaya çalışılmaktadır. Bu ciddi sorunlara ve hoş olmayan sonuçlara sebep olabilir. Bu istikamette, şaman inancının batılılaşma tehlikesi vardır. Batılılar bu inancı kendi değer

yargılarının süzgecinden geçirerek anlamlandıracaklardır ve bu da değişmesine ve özünden kopmasına neden olacaktır.

Bugün bazı budun bilimciler, şaman inancını yeniden keşfettiklerini söyledikleri gibi bu inancı yitirmekte olan geleneksel toplumlara da onu tekrar kazandırma iddiasındadırlar. Yani öz kökenlerinde şaman inancının yattığı kişilere, batılı süzgecinden geçmiş yeni bir şaman inancı, batılılar tarafından öğretilecektir. Bu büyük bir tehlikedir. Çünkü bugün büyük oranda terk etmiş olsak da bu inanç sistemi değer yargılarımızın eskilere dayanan bir temelini oluşturmaktadır. Bu inanç sisteminin yozlaşması ve değiştirilmesi dünü olduğu gibi bugünü ve yarını da etkileyecektir.

Şaman davulu çalarak, şaman kıyafetleri giyerek, şaman olduklarını iddia eden ve hatta işlikler kurarak insanlara Şamani deneyimler yaşattıklarını söyleyen kişiler çok iyi değerlendirilmelidirler. Maalesef çağdaş dünyanın bir kesimi burada da maddeci ve yüzeysel bakış açılarının yarattığı yanılsama içerisindedirler. Yine yapılması gereken değişikliği yalnızca fiziklerinde yapmak, yaşanılması gerekenleri fiziksel olarak deneyimlemek hatasına düşmektedirler. Bu uygulamalar ne kadar katılımcılar tarafından olağan üstü deneyimlermiş gibi algılsa da sonuçta yapaydır, şamanlığın özünden çok yüzeysel ve dışsal olana odaklanmış görü deneyimleridir. Bu inanç bir gösteri ya da tören sorunu olmaktan çok temel davranışlarda bir değişiklik yapma olayıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Eski Türk dini, dönemin düşünsel-bilimsel paradigmasına ege-men olan evrimci ve yayılcı akımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Evrimciler, bu inancın toplumsal ve simgesel yönlerinden hareketle, onun dinsel bir sistem olduğunu kabul etmek durumunda kalsalar da, "*ilkel din kuramı*"na bağlı bir şekilde, büyü ile din arasında bir geçiş evresi ve 'animizm'in bir aşaması olarak açıklamışlardır. Oysa Tanrıçılık, tekamül etmiş bir dinden beklenen, toplumun ruhi ihtiyaçlarına cevap verebilecek tüm kurumlara sahip olduğu gibi, bu işleyişi kendi içerisinde çok net hatlarla tanımlamış bir yapı olarak önümüzde durmaktadır. Hatta "tarihte büyük devlet kuran Tanrıçıların, ayin ve törenlerini icra için resmi tüzük meydana getirmiş olduklarını bilmekteyiz" (İnan, 2000: 64).

Yayılcılar ise Şamanizm'in ortaya çıktığı ve yayıldığı alanların tarihsel gelişimi üzerinde durarak özellikle kuzey yarı kürenin kutup bölgesini Şamanizm açısından önemli bir alan olarak kabul etmiş, bu dinin en ileri gelişmişlik düzeyine ulaştığı yer olarak Kuzey Asya (Sibirya) ve Orta Asya'yı göstermişlerdir. İlk göç dalgalarıyla beraber her iki

Amerika kıtasında da belirli bir Şamanizm biçiminin yayıldığını savunmuşlardır. Türk tarihi ve kültürüyle ilgili araştırmalarıyla tanınmış bilim adamlarına göre, Tanrıçılık inancı bütün Türklerin ana kültürüdür. Tarihsel gelişime bakıldığında; bu dinin en eski formunun, Kuzey veya Orta Asya coğrafyasında yaşandığı anlaşılmaktadır. Günümüzde Şamanizm diye adlandırılan Eski Türk dininin tipik olarak Sibiryaya ve Orta Asya'ya özgü bir dinsel olgu olduğunu Eliade de *Şamanizm* adlı eserinde dile getirmiştir ve şöyle ifade etmiştir:

“Sibiryaya ve Orta Asya Şamanizm'inin bir üstünlüğü vardır: Dünyanın geri kalan yerlerinde dağınık ve yayıncı olarak rastlanan öğelerin, yani ruhlarla özel ilişkilerin; sihirli uçuşa, göğe çıkışa, yeraltına inişe, ateşe egemenliğe olanak veren esrime yeteneklerinin, vb. bu bölgede, kendine özgü teknikler devreye sokan, özel bir ideoloji içinde bütünleşmiş biçimde yer aldığı bir yapı olarak kendini göstermesi...” (Eliade, 1999: 24-25).

Bazı antropologlar ise *kam* dininin doğduğu toprakların özüne ait olmayan sınıflamalara göre, bu dini bir yere yerleştirmeye çalışmışlardır ve hangi sınıfa uygun olduğu noktasından değil de hangi sınıfa uydurulabilir olduğu noktasından hareketle tanımlanmaya çalışmışlardır. Parça parça ele alındığında belli bir kategoriye sokulabilmiştir, lakin dikkatli incelendiğinde bu tanımlamaların zorlama olduğu gayet net olarak anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere, bilim dünyasında bu konuda büyük bir kavram kargaşası hüküm sürmektedir. Bu kavram kargaşası, araştırmamda en zorluk çektiğim noktayı oluşturmaktadır. Bu nedenle Mevlevilikteki Şamani öğeleri araştırmaya geçmeden, Eski Türk dini denildiği zaman, ortaya çelişkili yorumların çıkmasını engelleyecek kapsamlı bir literatür çalışması yapmaya ve öncelikle aklımda oluşan bu çelişkilerin, alanda yapılan görüşmelerce giderilmesine öncelik tanıdım.

Biliyoruz ki Türklerle ilgili doğruluğuna en fazla itibar edilen bilgilerin çoğuna Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Fakat unutmamalı ki Çin kaynakları, Eski Türkler hakkında Çinlilerin gözlemine dayanan yorumlarıdır. Bu sebeple bu bilgileri kesin tartışmasız tarihi gerçekler olarak ele almak yanlıştır. Aynı şekilde bize bilgi veren Arap gezginlerinin, kendi hayat görüşlerinden ve ön yargılarından oluşan süzgeçten geçirerek yaptıkları gözlemleri tarihi belge olarak hiç tartışmadan ve yargılamadan kabul etmek büyük yanlışlara sebebiyet verecektir. Ancak birçok araştırmacı bu hataya düşmüştür ve düşmektedir. Ergun Candan'ın da belirttiği gibi, ancak gözleme dayalı bilgilerle,

yorumların birbirlerinden ayrılmadığı takdirde, yaptığımız araştırmalar asırlık yanlışları bugün de devam ettirmekten başka bir şeye hizmet etmemektedir.

Candan Ergun şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ortaya çıkan bir başka sorunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Mu’ya kadar dayanan, Mistik Türk kültürü ve dini ile ilgili kayıtları, bazı kaynaklara göre Mu medeniyetine ait Ezoterik bilgilerinin doğrudan doğruya varisi olan kama ait metin ve sözlü edebiyatın içindeki ezoterik simgeleri gerçek değeriyle inceleyebilmek için mutlaka Ezoterizmi çok iyi bilmek gerekir. Ezoterizmi bilmeden bu kayıtlardaki simgeselliği çözümleyebilmek imkansızdır ve bizi örneğin Gök Börü’yü ormandaki kurtla aynı zannetmek gibi çok yanlış çıkarımlara götürebilir. Ergun Candan’ın da belirttiği gibi üniversitemizde ‘Ezoterizm’ ve ‘Gizli Dinler Tarihi’ ile ilgili yeterli bir bilgi öğrenciye aktarılmadığı için, bu üniversitelerden mezun olan Tarih ve Etnoloji, Antropoloji öğrencileri, daha sonra Doçent de olsalar, Profesör de olsalar eğer kendilerini Ezoterizm ve Gizli Dinler Tarihi ile ilgili konularda özel çabalarıyla yetiştirmemişlerse, bu kayıtlarda anlatılanların özüne inememişlerdir (Candan, 2004: 33).

Bazı araştırmacılar, ezoterik bilgilerde saklı olan sembolik bilgilerin evrensel anlamlar içerdiğini, örneğin “*kurt*” figürü Türk için ne anlama geliyorsa başka bir millet için de aynı anlama geleceğini savunmaktadır. Ben bu görüşe kesinlikle katılmamaktayım. Sembollerden, her millet ayrı anlamlar çıkarmaktadır. Her kişi bir yöne baktığında, gördüğü şeyden hepsi kendi hissediş, düşünüş tarzı, yaşamsal ve genetik birikimlerine göre farklı anlamlar çıkaracaktır. Aynı husus milletler için de geçerlidir. Bu sebeple bir simgenin anlamlandırılmasında, batılı kaynaklardan yararlanılması, çalışmayı amacından tamamen farklı bir yöne çeker. Bu sebeple Şamani kültüre yabancı etkilerin ve yorumların hakimiyetinden uzak kalarak, Türklerin anlam dünyasını çözmeye çalışmak en doğru yöntem olacaktır.

Tüm milletlerin kendilerine has dinleri olmuştur. Ancak tarihe baktığımız zaman, bütün milletlerde dinin aynı derecede tezahür etmediğini görürüz; bazı milletler çok dindar iken, diğer bazı milletlerin aynı derecede dindar olmadığını, dine karşı lakayt kaldıklarını tespit ederiz. Tarihe damgasını vurmuş, uzun ömürlü milletler, hep daha dindar olan milletlerdir.

Milletler tarihine baktığımız zaman dünyada en önde gelen dindar milletlerden birinin Türkler olduğunu görürüz. Türkler, dindar Tanrıçılar olarak dünya sahnesine çıkmış ve o

zamanlardan aldıkları ‘Tanrı’nın Çerisi Olma’ sıfatını hiç bırakmamışlardır. Eski Türk dini’nden çok daha sonra gelen İslam Peygamberi Muhammed de, hadisleri (yaşamsal öğüt anlamına gelen, ancak Kuran’da geçmeyen cümleler) arasında Türklerin bu özelliklerinden defalarca bahsetmiştir (Kaşgari, 1939) ve bu hadislerden bazıları kutsi hadis olarak kabul edilmiştir (Ermetin, 2001: 14).

Eski Türkler’in dini, bugün Şamanizm olarak adlandırılan Ak din’dir, Tanrıcılıktır. Bu din, Türklerin inanç sistemidir. Ak din yani bugünkü ifadeyle Şamanizm, Türk’ün ilk manevi düşüncesidir. Bu ilk düşünceler, Orta Asya’daki Eski Türkler tarafından ele alınarak, yaradılışın ve varoluşun sırları çözülmeye çalışılmıştır.

Bu din, Perrin’e göre “toplumun ve kurumlarının tümünü ilgilendiren toplumsal bir olgu olarak biçimlenmiştir. Hem dinsel hem de simgesel, sanatsal, ekonomik, siyasal, estetik bir yapıdır” (Perrin, 2003).

Ak din, eylemle ifade bulan bir fikirler bütünüdür. Bu sebeple, bu dini kavramak, ancak bu dinin eylemlerini deneyimlemek ve bu eylemlerin sonuçlarıyla yüzleşerek mümkündür. Eski Türk dinine göre; “yaratılanlar, yaratanla kopmaz bir bütün oluşturmaktadırlar ve tüm yaratılış, imgelerle, duyularla ve simgelerle yüklüdür. Bu nedenle de bu kadim inanç, bizi hala çekmekte ve büyülemektedir” (Perrin, 2003: 48).

Perrin’e göre “Din adamı merkezli dinler, öteki dünya ile bu dünyayı, görünmez olan ile görünür olanı daha kökten ayırırlar” (Perrin, 2003). Ama hem Tanrıci felsefede hem de Mevlevilikte, öteki dünya ile bu dünya, fizik ile ruh, yani kısaca yaradılıştaki her iki boyut ayrı ayrı değil, iç içe algılanmaktadır. Bu dünya ile öteki dünya arasında karşılıklı, dolaysız bir ilişki mevcuttur. Var olan herşey ezeli ve ebedidir

I.1.4 Eski Türk dininin ve Bu İnançın Din Görevlisinin Adı Nedir?

"Sözcükler gezginler tarafından yaratılmış, sonra etno psikoloji heveslileri tarafından düşüncesizce benimsenmiş ve gelişigüzel kullanılmıştır. Bu belirsiz sözcükler arasında en tehlikelilerinden biri Şamanizm sözcüğüdür." (Van Gennep, 1903: 51)

Eski Türklerin dinini genel olarak araştırmacılar antropologlar “Şamanizm” olarak adlandırmaktadır. Bu kelimenin yapısındaki –izm ekinin Türkçe olmaması bazı daha ulusalcı hassasiyete sahip kesimler tarafından tepki gördüğü için bu kesimler, bu dini “Gök Tanrı Dini” şeklinde adlandırmışlardır.

Bu tanım, Orta Asya’da alan çalışması yapmamdan önce bana da daha kabul edilebilir gelmekteydi. Çünkü “Şamanizm” kelimesi bu dinin mantığına ve felsefesine ters düşmekte idi. Şaman, din görevlisinin adı olduğuna göre din görevlisini merkez alan bu tanımlama oldukça yanlıştı. Bu din, daha çok rahip merkezli dinlere mensup antropologlar ve sosyologlar tarafından incelendiği için maalesef kendi dünyalarının dışında bir algılayışla bu dini anlayıp değerlendirip adlandırmayı başaramamışlardır. Bu din asla din görevlisi din adamı merkezli bir din değildir. Bu dinde, şamanlar, kamlar, en son ve nadiren sahnenin görünen yüzüne çıkan kişiler olmuşlardır.

Bu sebeple de Şamanizm kelimesi bu dini tanımlayan en son kelime niteliğinde kabul edilmelidir. Ancak, Doç. Dr. Feza Tansuğ’un ifadelerine göre uzlaşımsal bir terim olarak “Şamanizm” kelimesinin, işlevsel yanı da göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu terim artık yaygınlaşarak, bilimsel ifadede yerini bulmuştur.

Eski Türk dininde din görevlisine verilen isim hakkında literatür çalışması yapıldığında karşımıza şu bilgiler özetle çıkmaktadır:

Eski Türk dininde din adamları bir çok farklı isimlerle anılmaktadır. Türk kavimleri, din adamlarına genellikle *kam* demektedirler. *Kam*; “kahin”, “şifacı”, “hekim”, “büyücü”, “şifacı”, “ıslah eden”, “hakim”, “hikmetli”, “vakur”, “ağırbaşlı”, “akıllı”, “bilge”, “filozof”, “alim kişi” demektir. En sık kullanılan ve en eskiye dayanan kelime *kam* olmasına rağmen. Bugün yaygın olarak karşımıza çıkan şaman kelimesi (Mançuca *saman*, Tunguzca *şaman*) Tunguzca’dan Rusça yolu ile Batı ilim dünyasına geçmiştir. Böylelikle de uluslar arası kitabyata geçerek zihinlere yerleşmiştir. Tarihsel sözlüklere göre, sözcük Fransızca’da ilk kez 1699’da, relations du voyage de Monsieur Evert Isbrand adlı yapıtla “schaman” biçiminde yer almıştır. La Croze, L’histoire du christianisme de (1724) Tunguz ve Samoyed rahiplerini ya da büyücülerini böyle tanımlamıştır. “Shamane” yazılışı, 1842’de, complement du Dictionnaire de l’Academic Française de belirlemiştir. İngilizce’den etkilenen bu yazılış biçimi “chaman”la birlikte günümüz sözlüklerinin çoğunda yer almaktadır.

Eliade de şaman kelimesinin Türk-Moğol dil grubuna ait olduğu fikrine katılmaktadır. Arkaik Türkçe’deki söz başı k ünlüsü Tatarca k, Çuvaşça’da j, Yakutça’da x, Moğolca’da ts, ç ve Mançu-Tunguzca’da s,s veya ş olur. Dolayısı ile Tunguzca şaman, Türk Moğol

dillerinin çoğunda tam da şaman kavramını ifade eden *kam* teriminin sesbilimsel eşdeğerlisidir (Eliade, 1999: 540).

I.1.5 Kam Kimdir?

Bu Dünya da Ve Öbür Dünya da İnsan Ruhuyla Ve Onun Yazgısıyla İlgili Her şey Yalnız Ve Yalnız şamanın İşlev Ve Yetki Alanına Girer (Eliade, 1999: 249).

Karşılaştırmaya geçmeden önce az tanınan ve çelişkili, hatta oldukça önyargılı ve hatalı tanımlara sebep olan; *Kam* kimdir? Sorusuna cevap aranmalıdır.

Kam, genelde kehanette bulunan, büyü ve efsun yapan, kurban kesen kişi olarak tanımlanmaktadır ve bu tanım çoğu kez *kam* kelimesinin yanlış yerlerde kullanılmasına yol açmıştır. Kamın yaptıkları arasında yukarıda saydıklarımız da bulunur, lakin kamın sahip olduğu bir çok özelliğin sadece bir tanesini yerine getirebilen, *kam* olmayan bazı kişiler de bunları yapabilir ve bunların ayrı isimleri vardır.

Verbitskiy, kısmen kamlığa yakın işler yapan kişilerden söz eder: şiddetli nöbetler geçirerek gelecekte haber veren ırımcılar/rınçiler, gaipten haber veren telgoçiler, belirli hayvanların kürek kemiği üzerine ateş koyarak, meydana gelen değişikliklere göre yorumlarda bulunan yarınciler, dar ve rüzgarlı boğazlarda bulunan yada taşı ile havayı değiştiren, yağmur ve rüzgar yaratan yadaçiler gibi. Eski Türk dininin izlerini taşıyan bir de efsun olayı vardır ki, Türkçe’de buna arvaç veya arbag denir. Yılan ve akrep gibi zararlı böcekler tarafından ısırılanlar olursa, Müslüman Türkler bu efsuncuları çağırarak, okuturlar. Türk folklor bakiyelerinden öğrendiğimize göre öyle arbagçılar vardır ki, ısırın haşaratı kendi yanına kadar çekebilirlermiş.

Bazı haşaratlar ve yılanlar bu arbagçının yanına gelerek, ölürler. Bu efsuncular bakışı, *kam* ya da oyun değildirler. Ocaklı olan her adam efsun öğrenmişse okuyabilir. Arbagçılar, efsunla birlikte faydalı otları kullanmayı da unutmazlar. Fakat bu insanların kamların yaptıkları şeylerin bir kaçını yapmaları onları *kam* mertebesine yükseltmez. Hatta Eliade, hastalara şifa vermenin de kamlığın temel özelliği olmakla birlikte, her şifa sunucunun *kam* olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir. Sihire ve sihirbazlara dünyanın her yerinde rastlanabilmektedir ama kamın uyguladığı sihir, baştan sona ayrı bir felsefe ve yöntem içerir. Her sihirbazı ateşe egemen olan ve sihirli uçuşlar yapabilen kamla bir tutamayacağımız gibi her otacıyı da hemen *kam* sayamayız.

Kamı diğerlerinden ayıran temel özellik nedir diye sorarsak; Eliade, kamı diğer tüm dini, manevi ve fizikötesi işlerle meşgul olanlardan, vecd haline girebilme özelliği ile ayırmaktadır. Oysa bu özellik onu diğerlerinden ayıran en temel özellik değildir. Bu dinde dinsel etkinlik bütünüyle kamın tekelinde bulunmamaktadır. Kurban sunmak gibi rutin olarak gerçekleştirilen bir çok dinsel manevi vazife, aile reisleri veya *kam* olmayan diğer kişiler tarafından yerine getirilebilmektedir.

İncelendiği zaman kamın ancak olağan üstü durumlarda işbaşına geçtiği görülmektedir. Bundan hareketle eğer bu büyük kavramı kısaca ifade etmek istiyorsak ancak bozulan evrensel fiziksel ve ruhsal dengeyi tekrar sağlamakla meşgul olan kişi, yani dengeyi temin eden kişi olarak tanımlayabiliriz. *Kam*, her şeyden önce tüm toplumun manevi dengesinin bozulmamasını sağlamakla yükümlüdür. *Kam*, öteki dünya ile bu dünya arasında varolan ama çoğunluk tarafından fark edilemediği için kolaylıkla bozulan dengeler altüst olduğunda, bu ilişkiyi ve dengeyi yeniden düzenlemek üzere sahneye çıkar. Böylece görünmez bağlarla birbirine sıkı sıkıya bağlı iki boyut arasındaki denge tekrar inşa edilir. Radloff'a göre de (1976), kamın doğum, evlenme ve defin törenlerinde hiçbir görevi yoktur. Yeter ki bu sırada zor doğum vb. gibi beklenmedik bir durum olmasın. Ayrıca kısırlığı gidermek için de kama başvurulmaktadır. *Kam*, ancak av kıtlaştığı zaman işe karışmaktadır.

Demek ki olağanüstü durumlar haricinde, tüm çarelere başvurulup çözüm bulunamadığı durumlarda ve büyük toplumsal sorunlar haricinde *kam* için yapılacak iş yoktur; Yaşam, kamın müdahalesi olmasızın sürüp gider. Zorlu ve yorucu *kam* ayinine en ciddi durumlarda, çoğunlukla da milletin tamamının söz konusu olduğu durumlarda, ancak ruhlarla ilişkiye geçmek suretiyle çözümlenebilecek zor sorunlarda başvurulur. *Kam*, bu kişisel sıkıntı ya da toplumsal felaketlerin ortaya çıktığı durumlarda, cezbe haline girip, sıkıntı ya da felaketin nedenini ve ona karşı alınacak tedbirleri öteki dünya ile bağlantıya geçerek öğrenir. Bu ayin durumun değerlendirilmesi için yapılan bir tanrısal tiyatro gösterisidir. Burada, ya kamın ruhu cezbe ile bedeninden ayrılarak başka dünyaya gider ve orada ruhlarla istişare ederek geri dönüp elde ettiği bilgileri kişilerle paylaşır, ya da ruhlar kamın içine girerek ona esin verir ve bu durumda cezbe halindeki kamın ağzından konuşurlar.

Kam, denge ve uyumu özler. Her şeyin çevresel, iklimsel, biyolojik ve kimi kez toplumsal dengelerin alt üst olduğu yerlerdeki dengeyi yeniden sağlamak için sahneye çıkar, doğru yolu ve doğru çareleri bulur. *Kam*, düzenlediği ayinlerle etrafına yeniden yapılanmaları için güç sağlar. Erhan Tuna (2000), kamın bu bağlamda yaptığı ayinlerini şu sözlerle tanımlamıştır:

“Oturumlar, özellikle kamların gösteriyi hiç görülmemiş mimiklerle, bedensel hünerlerle, etkileyici sözler, şiirler ve ilahilerle ve el çabukluklarıyla süslemeleri halinde daha da değer kazanırlar. Bu oturumlar, tüfek çakmaklarıyla kıvılcımlar çıkararak şimşekler elde edilen, düğümlerin kendiliğinden çözüldüğü doğa üstü bir tiyatro sahnesidir. Bu tiyatrodaki insanlar içinde buldukları sorunla her yönüyle ve boyutuyla yüzleşirler. Kendi sorunlarının kökenini, nedenini ve bu sorundan kurtulma sürecini bir bir dışardan izlemek imkanı bulurlar.” (Tuna, 2000: 78).

Kam, bu alemde ruhani yardımcılarla ve ata ruhları ile kurduğu ilişkiler sonucu kazandığı gücü veya bilgiyi başkaları için kullanmaya adar. Ata ruhu ile irtibata geçip askere güç verirler, değişken olmayan, gerçek bilgilere -sezgi ile- ulaşır, bu bilgiler ile hasta tedavisi, gelecekte haber alma, mesele çözme gibi işlerle uğraşırlardı. Kamlar, tam anlamıyla göğün yeryüzüne ulaşan sesi oluyorlardı. İrtibatın koptuğu ve sıkıntının yaşandığı, karmaşanın hakim olduğu zamanlarda, Gökle kurdukları derin bağlantıyı yere yansıtarak karanlığı aşmaya yardımcı olurlar. Yani Ergun’un da belirttiği gibi “bir elleri gökyüzünde diğer elleri ise yeryüzüne yönelmiş durumdadır. Sırta ermeden sonra *kam*, ‘Ruhsal Alem’le iç içe yaşamaya başlar ve ayinlerinde, o alemde aldığı yardımlarla gökyüzünü yeryüzüne yansıtan bir ayna olur. O artık gökyüzünün yeryüzündeki bir eli olmuştur” (Ergun, 2004).

Perrin’in tarifleriyle, *kam*, “kuramsal olarak kendisi için harekete geçmez” (Perrin, 2003). Bu anlamda da Tanrıçılık, bireyci değil toplumcu bir zihniyetin hakim olduğu bir milletin özünden çıkan toplumsal bir kurumdur. *Kam*, zor durumlarda eldeki kaynaklardan yararlanan bir yönetici, hastalıkları tedavi eden bir uzman, zeki bir psikolog, yetkin bir sanatçı işlevi üstlenir. Hem Tanrı’nın, ataların ve ruhların sözcüsü olur, hem de siyasal bir planlamacı niteliği taşır. Türklerin eski dini konusunda önemli çalışmalara imzasını atan Jean Paul Roux, kamı şöyle anlatır:

“*Kam*, tamamen hayata dönük ve olumlu eylemler gerçekleştirmek isteyen kişiliği ile hiçbir zaman kara büyüye alet olmaz ve hiçbir zaman kötülük yapmaz; sahip olduğu

yetkileri kendi kişisel hizmetinde ve kendi savunması amacıyla bile yapmaz. Kabile reisi veya hükümdarlarla anlaşmazlığa düştüğünde kendi etkisinden yararlanabilir ancak hiçbir şekilde görünmez gücüne başvurmaz; ona karşı koyacak herhangi bir gücü yokmuşçasına ve hayatını kaybetmek pahasına maddi gücün kendisini yenmesine seyirci kalır” (Roux, 2002: 63).

Kam, topluluğu için çalışır; ayinleri bilgisi ve gücü, zengin ve özerk bir mitolojiye dayanır. *Kam*, ruhlarla olan mistik ilişkileri ve esrime yeteneği sayesinde zamanı yürürlükten kaldırıp mitlerin söz ettiği köken ve başlangıç durumuna yeniden kavuşabilir, yani kökene döner. Kamlar “kendi toplumlarının kozmoloji, mitoloji ve teolojilerini tek başlarına yaratmış değillerdir; onlar zaten varolan bu öğeleri doğru okuyup, anlayıp onları içselleştirmiş, kendileri için deneyimlenebilir kılmış ve esrimeli yolculuklarında kullanmış insanlardır” (Eliade, 1999: 298).

Kamlar, aynı zamanda birer söz ustasıdır. Onlar şifahi destan edebiyatının da koruyucularıdır. Buryatlarda olduğu gibi, Saha kamının söz hazinesi 12 bin kelimeyi bulduğu halde, halkın konuştuğu kelime sayısı 4 bini geçmez. Kamlar aynı zamanda dinsel ve diğer halk geleneklerinin ve menkıbelerinin, birkaç yüzyıllık eski efsanelerin de koruyucusu ve yaşatıcısıdır. Kurgusal, nazari düşüncenin nesillere aktarımı kamlara dayanmaktadır.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki; Kamın eyleminin en küçük motifi dahi, Tanrıca mitlerle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. *Kam* eylemleriyle, kıyafetiyle, sözüyle, tüm varlığıyla, mitlerin simgesel bir ifadesidir. *Kam*, toplumun kıyısında, onlardan farklı, fakat onlar için çalışan biri olarak varılmaktadır. Fakat bütün eylemi, topluluğun mitolojik olguları ve ritüelleri ile uyum içindedir (Tuna, 2000: 35). Ataların isimlerini hatırlatmak onların görevidir. Mevleviler de ataların isimlerini yaşatmaya büyük özen göstermektedirler ve bu konuda çok hassastırlar.

Kam bir otun, bir hayvanın, bir insanın veya bir varlığın olsun, hep kökenini, ilk yaratılışını bize anımsatır. Hep ilk varoluşa ve mitsel zamana taşıyarak, o yaratılış anını tekrar hissettirerek, adeta yeniden doğuşu ve tazelenmeyi sağlamaktadır.

Bütün kamların derin sezgileri, geniş düş güçleri vardır. Bir kamın içinde insanları ürkütmeyen, ama gücünün de bilincinde olan bir içsel kuvvet bulunduğu hissedilmelidir. Kamlar bir kurt gibi uzağı görür, fakat bir *kam* gibi bilirler. Tabiatındaki bazı sırlara da

vakıftırlar. Kamlar aynı zamanda kabile veya oymağın öğretçülüğü görevini de yüklenirler. Öğüt vermek kaminin tekamülünü gösterir. Halk için, bir *kam* danışılacak ve faydalanılacak ulu kişidir.

Kamlar, şarkıcı, şair, müzisyen, kahin, hekimdirler. İleride geniş bir biçimde göreceğimiz üzere, Mevlevilerde de bu sanatkar yön oldukça baskındır, hatta en önde aranan özelliklerdendir. Kaminin üstün kabiliyetleri ve farklı bir yaratılışı vardır. Kamlar hayali geniş, mistik ve yaratılıştan zeki, kurnaz, düşünceli, coşkulu, şair ruhludurlar. Mizaçlarında doğuştan gelen şairlik vardır. İrticalen şiirler, ilahiler söyler ve meydana gelecek bir olayı önceden hissedebilirler. Şair ruhlu olsalar da her zaman güçlü karaktere sahip kişilerdir. Zira gerek yetişmeleri sırasında, gerek görevlerini yaparken, kendilerine hakimiyetlerini kanıtlamak zorundadırlar.

Kamlar, çoğu kez konuşmayı sevmezler, oldukça ketumdurlar. O açıdan ve daha bir çok nedenle kamların dünyasına girmek oldukça zordur. Hatta yapılan antropoloji çalışmalarında bu özellikleri araştırmacılara oldukça büyük zorluk yaşatmaktadır. Kamlar Gök Tanrı'ya ait bildiklerini bir sır gibi saklarlar.

Altay dini inancını tetkik edenlerden W.Radloff'un anlattıklarına göre Radloff, Kebis'te bulunduğu sıralarda, Hıristiyanlığı kabul etmiş iki kama rastlar. Bunlardan malumat alacağını ümit eder. Fakat ümidi boşa çıkar. Onun suallerine karşı 'Tanrımız bize dargındır. Biz onu bıraktık. Ona ihanet edersek bize ne yapmazlar. Rus Tanrısı da onlardan bahsettiğimizi hoş görmez' diye cevap verirler ve başka bir şey söylemezler (Radlov, 1956).

Bazı kamlar çok uzaklara gider, toplumdan uzakta yaşarlar ve çok az insan onların yerini bilir. Onların oturduğu yeri bilenler, ancak ölürken oğullarına söylerler. Bazen oğullarına söyleyemeden ölenler olur. Böylece onların yeri çok az kişi tarafından bilinmeye devam eder.

Kam, hep, insan varlığının doğasından kaynaklanan tehlikelere, insanı dikkatsizlik ve bilinç düşüklüğü durumunda tuzağa düşürmeyi bekleyen gizemli güçlere ya da hastalıklara, kıtlıklara, talihsizliklere karşı uyanıktır. *Kam*, bir ruhlar kılavuzudur.

Ateşe egemen olma ve büyümlü uçuş gibi uzmanlıkları vardır. Zaten uçmak, büyük mesafeler kat etmek, görünmez olmak kaminin sık rastlanan özelliklerindedir. Kamlar insanlara yardım etmek üzere atlarına binip bulutların içinde uçarlar. Ayrıca kamlar kuş

misali havalanıp ağaç dallarına konabilme yeteneğindedirler. Macar kamı (taltos) “bir sıçrayışta söğüdün üzerine ulaşip bir kuşu bile çekemeyecek kadar ince bir dala oturabilmektedir” (Roheim, 1951). Aslında *kam*, farklı unsurları kullanarak hem kendi bedeninde, hem ruhunda ve hem de zihninde yolculuk yapmaktadır.

Kam, bu dünya ile öteki dünyayı birlikte görür; olay ve olguları bu bakış açısından anlamlandırır. Rüyalarda, görümler ve ruhlarla iletişim sayesinde, kökenle, kök dünya ile iletişime geçer. Perrin’in (2003) tarifleriyle ele alırsak “İki yüze sahip bir dünyada, her yüzün diğeri için biçim bozucu bir ayna olduğu, iki yüz arasında büyük dinlerin varsaydığı açıklığın bulunmadığı bir dünyada, doğaüstü yardımcılardan destek alan *kam*, her şeye anlam katan, olacakları bildiren ve başa gelenleri açıklayan simgeleri tanımlar”. *Kam*, hayatın içinde yazılı olan simgeleri, yanılığsız okumayı bilir. Bizim rastlantı diye nitelendirdiğimiz olaylardaki mesajları ve sebep sonuç ilişkisini ortaya koyarak, onları rastlantı olmaktan çıkarır. Zaten bu inancın bakış açısı doğrultusunda tümüyle rastlantının dışlandığı bir evrende kamdan her şeye yanıt getirmesi istenir.

Kam bu dünyayı, ruhların gözüyle algılar. *Kam*, hisseder, sezer lakin bu sezış öyle kuvvetlidir ki “sezer” ve “hisseder” kelimelerini “görür” ve “bilir” şeklinde değiştirmek mümkündür. Sadece ölümün ve öteki dünyanın gizemlerini çözmeye yönelmiş değildir. O, hem ölümün hem de yaşamın gizemlerini çözümlenmeye dönüktür. *Kam*, olağanüstü bir alıcıdır. Sıradan insanların göremedikleri işaretlere duyarlıdır. Telepati yeteneğiyle donanmıştır. Ölümü sezinler. Rüyalarda eksiksiz gerçekleşir. Av hayvanının gelişini kestirir. Tedavi sırasında kendisini çevreleyenlerin ne düşündüklerini bilir. Üstelik, söylediklerine çoğu kez maddi kanıtlar eşlik eder, böylece yaklaşımlarının gerçek olduğu kanıtlanır. Michael Perrin’in (2003) dediği gibi *kam*, “iki dünya arasındaki sınırları at üstünde aşar”. *Kam* görünen gerçeklikle, görünmeyen gerçeklik arasındaki bir bağı görür ve bu iki gerçekliğe zihinsel ya da ruhsal seyahatler yapabilir.

Kam hep görünenin ötesine yoğunlaştığı için uygulamalarını genelde geceleri yaparlar. Ancak kamın gözlerinin görür hal gelmesi için karanlık yeterli değildir. *Kam*, daha *kam* olma sürecinde kendisini görünenin ötesine taşıyacak olan varlıkları seçmeye ve onlarla iletişim kurmaya başlar. Bu varlıklar her kamda değişiklik gösterir. Ama çalgı, ır, dans ve vedd görünenin ötesini algılamaya yardımcı olan değişmez öğelerdir.

Özetlemek gerekirse, hastalıklara çare bulmak, hastanın hastalık esnasında ayrılan koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırlık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları Tanrı'ya ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ölümlerine göndermek, bozulan tabuların doğasının anlaşılmasını sağlamak, kaybolmuş ya da acı çeken bir can'ı yeniden kazanmak, kozmosda farklı düzeylerdeki uyumun yenilenmesine yardım etmek, ruhsal dünya ile topluluk, üyeleri arasındaki çatlağı hafifletmek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek, yağmur yağdırmak kamın görevleri arasındadır.

Kam, bir medyum-detektif olarak kaybolmuş eşyaları ortaya çıkarma yetisine sahiptir; başka dünyalara yolculuk edip Tanrı'nın ataların ve diğer ruhların bildirimleriyle geri dönme gücünü taşır. Kamlar insanların bahtını okur, bazı şeyler söyler ve sonunda “ Ondan ötesini de Gök Tanrı bilir” derler.

Nadir olarak bazı kamların, bir topluluk veya bir insan üzerine hastalık veya bela gönderdikleri tespit edilmiştir. Bu gibi durumlarda bu kişiyi veya topluluğu başka bir *kam* koruması altına alabilir ve iki *kam* arasında ruhsal bir savaş başlar. Bu ruhsal savaşlar uzun sürebilir ve daha zayıf kamın ölümü ile bitebilir. Düzenli olarak başkalarına saldıran kamlar şifa güçlerini kaybedebilirler ve bu tür kamlar hızlı bir şekilde toplum içinde statülerini yitirirler, hatta bazen öldürülürler.

Ruh ve onun başına gelen şeyler (dünyada ve ötesinde) kamın yetki alanı içerisindedir. *Kam*, ruhun kökenine, tekamül basamaklarına hakim olduğundan insan ruhlarının dramını bilir. Buna ek olarak “ruhu tehdit eden güçleri bilir ve bunların ruhu götürebileceği yerlere ilişkin bilgiye sahiptir” (Tuna, 2000: 47).

Bazı kaynaklara göre kamlar kullandıkları ruhlara ve yolculuk yaptıkları yerlere göre kara veya ak olarak da ayırt edilirler. Başka kaynaklara göre de ak ve kara olmak üzere, her iki kamın da özelliklerini taşıyan geleneksel şifacı rolünü de üstlenen kamlara da rastlanır.

Anohin de Altay erkek ve kadın kamlarının soy kütükleri üzerinde dururken, ya yalnızca Ak kamlık, ya da yalnızca kara kamlık yapan kamların yanında, bir çok kamın hem gök, hem de yeraltı ruhları için, her iki kamlığı birden yaptıklarını da yazarak, kara kamların sayısının, ak kamlardan daha az olduğuna dair bir tespitte bulunmuştur. Kadın kamlardan çoğunlukla kara *kam* veya hem yere, hem göğe yolculuk edebilen ak ve kara kamlığın niteliklerini kendinde toplayan kamlar çıktığı da bazı araştırmacılar tarafından iddia

edilmiştir. Fakat bu iddia “İlk kamlar ak kamlardı, kara kamlar sonradan ortaya çıkmıştır” şeklindeki öngörüyle ters düşmektedir. İlk kamların kadınlardan müteşekkil olduğu konusunda hemfikir olduğuna göre, kara kamların daha çok kadınlardan çıktığı fikri bu gerçekle çelişmektedir. Ayrıca ilk kamin atası Gök Tanrı tarafından gönderilen bir kartaldır. Bu bilgi ilk kamların ak kamlar olduklarının en büyük kanıtıdır.

Genel anlatıma göre ak ve kara *kam* farkını şu şekilde özetleyebiliriz. Ak kamlar gök yüzüne çıkar, kara kamlar yeraltı ruhlarıyla ilişki kurar. Ak kamlar yalnız göğe ve başta aydınlık dünyasının hakimi Ülgen olmak üzere, oradaki iyi ruhlarla kamlık ederler. Kara kamlar ise yalnız yeraltının korkunç ruhunu temsil eden Erlik ile ona bağlı ruhlar (kara töz) için tören yaparlar. Ak, aynı zamanda iyi ruhların başı olan Ülgen’in de renk simgesi olduğundan, ak kamlar, kara kamlardan daha kutsal sayılır. Buna karşın yer ve yeraltı ruhlarıyla daha çok ilişkiye geçen kara kamlar diğerlerinden çok daha fazla çekinilen kamlardır. Çünkü alt alem yolculukları en zor ve en tehlikeli olanlardır bu yüzden de sadece en güçlü kamlar oraya emniyetli bir şekilde girebilirler. Yeraltına yapılan ayinler daha gizli olduğu için Avrupalı gözlemcilerin kara kamlara has bu ayinlere tanık olmaları hep daha zor olmuştur. Bu yüzden de kara kamların ayinleri ile ilgili elimizde daha az bilgi vardır.

Kara kamlar, yeraltındaki korkunç güçleri, çeşitli araçlarla yatıştırıp zararsız duruma getirdiği, kötü ruhları defettiği ve büyü bozduğu için, onlar da insanlar için hayırlı işler yapmaktadırlar. Ak kamlar, kötü ve karanlık ruhlara ayin yapmazlar, kanlı kurbanlar vermekten sakınırlar. Kara kamların tersine, ak kamlar ancak gündüzleri, aydınlık ruhlar şerefine, kansız kurban ayin ve törenleri yaparlar. Ak kamlar, halk tarafından çok sayıldıkları halde kara kamlar kadar iş görmezler. Ayin yaptırmak için halk daha ziyade kara kamlara müracaat eder. Bunun sebebi, karanlık dünyasından zarar görmek endişesinin daha ağır basmasıdır. Kara kamların yetenekleri de ak kamlara oranla daha fazla gibi görülmektedir. Kişi henüz *kam* adayı iken, adayın ruhu zaman zaman ruhlar tarafından alınıp, ak *kam* olacaksa doğuya, kara *kam* olacaksa batıya götürülür. Çıracak kamin, ruhların saraylarında karşılanan ruhuna, burada *kam* atalar tarafından kamlığın sırları öğretilir. Bu iki tür *kam*, giysi bakımından da birbirinden ayırt edilir.

Genellikle ayinlerde, mistik bir karakter taşıyan kara kamların tersine olarak, ak kamların daha gösterişsiz ve sade giyindikleri göze çarpar. Bazı kaynaklara göre, ak kamların

giysileri beyaz, kara kamlarınki ise mavidir. Kara kamların cübbesinde, onu kullanarak kamların ruhlar alemine gittiği yer deliğinin simgesi bulunmaktadır.

Bu tanımlara bakıldığında, Mevleviler, kara kamdan çok ak kamın özelliklerini taşımaktadırlar. Çünkü Mevleviler sadece göğe yükselmektedir. Yer altı ve kötü enerjilerle hiçbir şekilde irtibat kurmamaktadırlar.

I.1.6 Kam ve Mevlevi Arasındaki Yapı Benzerliği

Kamlar, Mevleviler gibi Tanrı ile konuşan Tanrı erenleridir. İkisi de, hiçbir aracı kabul etmeksizin, birebir Tanrı'yla irtibata geçerek feyz alan bir yapıdır.

Kamlar gerek erkek, gerek kadın olsun, bir kast halinde bulunmazlar. Mensup oldukları boy, oymak veya köyün bir üyesi olarak halk içinde yaşarlar. Onların diğer insanlardan üstünlüğü ancak ayin sırasında. Vecd hali geçtikten ve ayin sona erdikten sonra diğer ölümlülerden hiçbir farkları kalmaz. Gölpınarlı'nın ifadeleriyle de "Mevleviliğin köylere kadar yayılmasının sebeplerinden biri ve belki birincisi, Mevlevi şeyhlerinin halktan ayrılmamasıdır. Mevlevi dedeleri de mutlaka bir işle fiilen meşgul olmaktadır" (Gölpınarlı, 1983).

Mevleviler tarafından yapılan imzalı ve ekserisi kabartma ve destarlı Mevlevi sikkesini taşıyan kalemtraşlar, makteler, hilaller, kaşıklar, kaşağılar, oyma ve kakma işleri, topraktan yapılmış fincanlar ve fincan tabakları, zarflar, tesbihler, fildişi işleri, topraktan yapılmış fincanlar vs vardır. Her dede, hücrelerinde ihtisası dahilinde işiyle uğraşır, yaptığı şeyleri satar, parasını dergaha getirir, bu para da ortada sarfedilir. Herkes gibi çalışıp para kazanıp geçinilir (Gölpınarlı, 1983: 261).

Gölpınarlı'nın değerli görüşlerine göre, daha sonradan vakıfların çoğalması, dedelerin bir iş görmeden parazit yaşamalarına yol açmış ve bu durum da Mevleviliğin özünden ayrılmasına sebep olmuştur. Burada öz diye bilinçdışı ifade edilen kaynağın, Tanrıca gelenek olduğu kanaatindeyim.

Kamın toplum ve toplumdaki işbölümünün dışında yer almadığını belirten Hassan'a göre; "... Kamlık, işbölümünün bir biçimine hayatîyet kazandırırken, kabile üyeliğinin olağan işlerini de sürdürür. Kadın ya da erkek *kam*, herşeyden önce kabile üyesidir. Kutsallığın gerektirdiği kamusal işlere zamanlarının tamamını ayırmazlar... Toplum dışına (ve üstüne) doğru sivrilen *kam* bulmak mümkün değildir" (Eliade, 1999). Öteki insanlar gibi güncel

sorunlar onun için de geçerlidir. Diğer insanlar gibi o da toplumda gündelik hayatını yaşar. Geçimini sağlamak için çalışır, ailesinin ve toplumunun içinde yaşadığı sorunlardan asla kopuk olmaz. Aynı *kam* gibi Mevlevi de eğitimi sırasında kendini bazı şeylerden soyutlasa da, eğitimi sonrasında halk içinde yaşamalı ve halktan kopmamalı, inzivaya çekilmemelidir. “Mevlana, hayata olan bağı da unutmuyup dile getiriyordu. Mevlana, yaşanan hayatın her noktasında vardı” (Top, 2001: 68).

Kamlar çok az yemek yer, az konuşur ve az uyurlar. Bu nitelikler, bize Mevlana'nın üç öğüdünü hatırlatır.

Mutasavvıf da, *kam* da kalabalıkta yalnız kalabilmek durumundadır. Olayların içinde yaşarken olayla olay olmamak ve yeri geldiğinde olayların hem içinde hem de dışında kalabilmeyi öğrenmelidir. Kendine, yani duygu ve düşüncelerine kesin hakim olmayı başarmalıdır. Düşünce konsantrasyonunun önündeki engellerin farkında olmalı ve bunları aşmaya çalışmalıdır. Yoğunlaşmasını sürekli kılmak için düşüncesini dağıtıcı eylemlerde bulunmamalıdır.

Mevlevi de *kam* gibi ustasının yanında ciddi bir eğitim sürecinden geçmektedir. Hem *kam* hem Mevlevi, hocası tarafından kendisine verilen uygulamaları eksiksiz ve abartısız yerine getirmelidir.

Kam, Mevlevi gibi, hem "gören", hem "bilen" ve de "yapabilen"dir. Dini inancın sadece teorik kuramsal kısmını üstlenmek gibi bir şansı yoktur. Hem bilmelidir, hem uygulayabilmelidir. *Kam* ve Mevlevi'yi, o mevkiye ulaştıran, sahip olduğu kavramsal ilahi bilgiden çok ortaya koyduğu davranış, yaşantı beceri ve uygulamalarıdır.

“Ya Göründüğün Gibi Ol Ya Olduğun Gibi Görün” sözü, adeta Mevleviliğin bir simgesi haline gelmiştir ve bu tarikatın veya felsefenin özünü ifade etmiştir. İnanmak ve bu inancın gereğini fiiliyatıyla göstermek Mevleviliğin en önde gelen ve üstünde önemle durulan şartıdır. Aynı kamlar gibi Mevleviler de bağlı buldukları yolda hizmet vererek yolu daha da aydınlatmaktadırlar. Kamlar ve Mevleviler ortaya koydukları felsefeyi bir yaşam biçimi olarak kabul edip bunu bizzat uygulamak durumundadırlar. Şeyhler, usta kamlar gibi hayat tarzları ve davranışları ile dervişlerine örnek olmalıdırlar. Sözü ile fiili farklı olan, kendi söylediğini kendisi tatbik etmeyen Mevlevi şeyleri ve kamlar dışlanır ve bağlı oldukları sistemden koparlar. Hüseyin Top (2001), Mevlana'nın bu anlayışını şu sözlerle açıklamaktadır:

“Toplumda olduğu kadar tasavvuf kurumlarında görülen en büyük çarpıklık ve hastalık, adına ‘riya’ denilen, inandığı gibi hareket etmeyiş, özü ile sözü bir olmayış, iki yüzlülük ve gösteriş gibi sun’i davranışlardır. Kişinin deyiş ile işi, ayrı ve farklı olmamalıdır. Yüce Mevlana: ‘Ya olduğun gibi görün, ya görüdüğün gibi ol.’ buyurur. Adam konuşurken doğru mu söylüyor, takiyye mi yapıyor anlaşılmazsa ve bu hastalık yaygınlaşırsa, tevhidin ruhu, temelden çürümeye; bozulma ve yok olma sinyalleri yükselmeye başlamıştır. Riya artıp, güven ortadan kalkınca sevgi ve saygı bağları iyice zayıflar, sevgi ve saygıya dayalı birleşme ve kaynaşma da meydana gelmez. Tevhid tahakkuk edemez, toplum da içerisinde kurt girmiş kof bir ağaç gibi çürür, yıkılır, yok olur gider.”

Takiye ve riyanın kol gezmesinin nedeni dinlerde katı kurallara dayalı ibadet zorunluluğudur. Bu kuralları yerine getirmemek dinden çıkmak gibi görüldüğünden, kişiler bazı şekilleri yerine getirmeyi dindar gözükme için yeterli görmeye başlamışlardır. Çünkü özü doğru olmasa da dıştan doğru gözükmek, saygınlık sağlamak ve dindar kabul edilmek için yeterli görülmüştür. Çünkü dinde odak noktası Tanrıcılığın hüküm sürdüğü zamandaki gibi “ruhlar” olmaktan uzaklaşmış, ruhları göremeyen gözler dindarlığı şekille algılayabilir olmuşlardır.

Kamı diğer din adamlarından ayıran en belirgin özelliği de bunda yatmaktadır. *Kam*, dini ne teorik olarak dillendirir, ne de sadece teoride yaşar. Tanrıcılığın ne olduğunu ancak bir Kamın hayatını gözlemleyerek anlayabilirsiniz. Size teori sunulmaz ve bir *kam* olabilmeniz için de illaki teorilerin hayata geçirildiğine tanık olunması gerekmektedir. Kamı o mevkiye ulaştıran, sahip olduğu kavramsal ilahi bilgiden çok, ortaya koyduğu davranış, yaşantı beceri ve uygulamalardır.

Mevlana’ya göre de, kama göre de din adamı olmak, gizli şeyleri gören gözlere sahip olmayı gerektirir. Mevlana ‘*Divanı Kebir*’ine “Gizli şeyleri gören gözlere sahip olana, her an senden şekiller, suretler görünmede” sözüyle başlayarak böyle bir göze sahip olmanın aranan özelliklerin başında olduğunu ifade etmiştir. Mevlana *Mesnevi*’sinde şöyle der “Bu nura sahip olan, akıl yolu ile onun kalbine girer, nakdini görür, nakil ve rivayete bağlanmaz. Gaybı adamakıllı bilen, Tanrı’nın has kulları, can aleminde kalp casuslarıdır. Hayal gibi gönle girerler. Gizli şey ve hal, onların önünde apaçıktır. Serçenin vücudunda ne kuvvet, ne kudret vardır ki sırrı doğanın aklından gizli kalsın. Tanrı sırlarına vakıf olan kişinin önünde mahlukatın sırrı nedir ki? Göklere çıkan adama yeryüzünde yürümek güç gelir mi?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 113). Bu sözler, *kam* kimdir sorusuna adeta

tam bir cevap niteliğindedir. Mevlana burada adeta kamın niteliklerini övmekte ve ideal model olarak onun tarzını takip etmektedir.

Kam, ruhlarla, kaynakla, özle ilgilenir, yani Mevlana'nın dediği gibi “Bu nura sahip olan, akıl yolu ile onun kalbine girer, nakdini görür, nakil ve rivayete bağlanmaz”. “Gaybı adamakıllı bilen Tanrı'nın has kulları, can aleminde kalp casuslarıdır.” Mevlana'nın, bu beyitinde altını çizdiği betimlediği her şey *kam* için de aynen geçerlidir. *Kam* da gaybı adamakıllı bilen ve gezendir ve o aleme gidip oradan bilgi alan ve o bilgiyi yeryüzündekilere fısıldayan casuslardır. Yine Mevlana'nın betimlemesine eş olarak gizli şey ve hal, onların önünde apaçıktır. “Tanrı sırlarına vakıf olan kişinin önünde mahlukatın sırrı nedir ki?” sözünde belirttiği gibi, *kam* Tanrı'nın, Tanrı'nın ve evrenin işleyişine hakim olan kişidir. Bu sistemi anladığı için sistem dışına çıkmaktan kaynaklanan sorunları hemen tespit edip onları tekrar tanrısal düzene sokarak sorunu çözebilmektedir. Örneğin Tanrıculuğa göre sağlık normaldir, hastalık doğal olanın, yani tanrısal sistemin dışına çıkmaktan kaynaklanır. İyilik doğal olandır, kötülük doğal olandan ayrılan ruhun hastalanmasıdır. Son olarak Mevlana'nın “Göklere çıkan adama yeryüzünde yürümek güç gelir mi?” beyti akla gelmektedir. Burada kamlarla, Mevlevilerin ikisinin de en baskın niteliği olarak ortaya çıkan, göğe yükseliş özelliğini ortak olarak paylaştıklarını görmekteyiz.

Kamlar dolaşarak kendilerine en uygun enerjinin bulunduğu bölgeye yerleşirler. Aynı gerçeklik Mevlana için de mevcuttur. Burhan Yılmaz'a (2004) göre:

“Hz. Mevlana'nın Mevleviliği oluşturacağı yer olarak Konya'yı seçmiş olması, tüm ezoterizmle ilgili araştırma yapanlarca bilinmektedir ki- belirli bir spiritüel coğrafya bilgisine dayanmaktaydı. İlginçtir ki Troya, Nemrut ve Gize üçgeninin açığı ortası, bizi Konya şehrine götürmektedir. Bahaeddin Veled ve Hz. Mevlana, Belh'den çıktıktan sonra Kufe'ye ve Mekke'ye uğramışlar, Kabe'yi tavaf etmişlerdir. Kudüs ve Şam'ı ziyaret ettikten sonra ‘Tanrı yurdumuzun Anadolu topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız Konya Şehri olacaktır. Bu belde bizi çekiyor’ diyerek Konya'ya yerleşirler”

Kamlar genellikle yoksul kimselerdir, dünya malına düşkün değillerdir. Onlar hakkında söylenen menkıbeler de bu görüşü doğrular. Emekleri ile geçinirler. Kamların kendileri de böyle yaşamaya inanmışlardır. Yaptıkları ağır işlere nazaran bu hizmetleri karşılığı ya hiç para almazlar veya çok sembolik bir karşılık alırlar. Zaten kamın amacı zengin olmak

değildir. Bu, Tanrıculığın ruhuna da aykırıdır. Kamın amacı, mensup olduğu toplumun hizmetlerini hayır için yapmaktır. Onu mutlu eden en sıkıntılı günlerinde halkına yardım etmektir. Bu ise tamamen gönüllü ve asla karşılık beklenmeden yapılan bir hizmettir. Mevlevi de *kam* gibi bu yola gönüllü olarak girdiğini unutmamalıdır.

“Mevleviler yalnız ‘niyaz’ adı altında, tanıdıklarının ve bildiklerinin verecekleri parayı ve armağanları alabilirlerdi. Ancak niyazın da herhangi bir amaçla ya da alanı ve vereni bir borç ya da bir yükümlülük altına sokmak düşüncesiyle verilmemesi ve alınmaması gerekirdi” (Odyakmaz, 2005: 59). Mevleviler, "niyaz"dan başka armağan ve yardım kabul etmedikleri için cenazelerde "ıskat" ve "kefare" paralarına da el sürmezlerdi. Mevleviler, hiçbir zaman "zekat" ve sadaka almazlardı.

Mevlevileri diğer İslami tarikatlardan ayırarak Tanrıculığa bağlayan başka bir özellik de Mevlevi ayinlerinin, *kam* ayinleri gibi sevap kazanmak amacıyla yapılmamasıdır. Amaç ruhun tanrısal boyutla iletişimidir. Sema hakkında Hz. Mevlana şöyle der: "Dervişler vecde kapılınsınlar da, Tanrı'yı özleyişleri artsın, ahrete inanış sevgileri çoğalsın, gönüllerinden dünya sevgileri dağılsın, dünyaya gönülleri yabancı olsun diye sema ederler. Kerametleri aleme yayılmış, Güneş'ten daha fazla tanınmış olan, ululukları minberlerde söylenen ulu şeyhlere uyarlar. Sema törenini onlar koymuşlardır..." (Top, 2001: 89).

Mevlevilerde, devr-i veledi sona erip de şeyh efendi postundan ilerleyerek el öptürmek için postun önüne çıkarken içinden şu sözleri söyler: "Kunu dairaten ala vücudiküm ve amiletan ala şakiletiküm. = Gerçek varlığınızın çevresinde dönün, yaratılışınıza uygun hareket edin" (Top, 2001: 65). Bu sözler önemlidir. Özü kavrayıp öze dönüp yaratılışını keşfedip ona uygun yaşamak Tanrıculığın ve Mevleviliğin merkez noktasını oluşturmaktadır. Yaratılışa ters düşen durumlarda denge bozulmaktadır ve bozulan dengeyi yeniden tesis etmek tekrar yaratılışın özüne geri dönmekle mümkündür.

Mevlana, sağlığında “şeyhlik, pirlilik, tarikat gibi konularla ilgilenmemiş, bu gibi konuların üzerinde kalmıştır. O'nun postla, postnişinlikle de pek alakası yoktu. Mevlana'yı posta, kendinden sonra gelenler oturtmuşlardır” (Top, 2001: 46). Aynı bir *kam* gibi bağımsız ve tahtsız, semasıyla, musikisiyle, aşkıyla, coşkusuyla insanları kendine bağlamış, ona bağlanan insanlar da Tanrı'nın ipine tutunmuş, Tanrı'nın yolunun yolcusu olmuşlardı.

Mevlana adeta Şamani içgüdülerle, kuralları ve çerçeveleri olan dine ayak uydurmakta zorlanmış, imanın, aşkın sınırsızlıkta yaşanabileceğini savunmuştur ve kendini tarif

ederken Müslüman kelimesinden çok ‘aşık’ kelimesini kullanmıştır. Rubaisinde de “İyice bil ki, aşık Müslüman olamaz; aşk mezhebinde küfürle iman yoktur. Aşkta ne beden vardır ne akıl... Ne can vardır ne gönül; kim böyle değilse aşık değildir.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 91)

Kam, batılı gözlemciler tarafından çoğunlukla “büyücü” kelimesiyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Oysa *kam*, büyücü olmaktan çok büyüleyicidir. Mevlana için de aynı yorumu yapmak mümkündür. Hüseyin Top’un (2001) kitabındaki Mevlana hakkındaki ifadelerini hiç değişiklik yapmadan, yine *kam* için de rahatlıkla kullanabiliriz:

“Mevlana yürürken duruveren, dururken yürüyen, okuyanı şaşkınlıktan şaşkınlığa sürükleyen bir gönül hırsızı, ifade sihirbazıdır. İfadeleri çarpıcı sürprizlerle doludur. Muhatabını, taze bir fidanı salları gibi sarsar, ondan benliğini alıp kendisi girer oraya, onun ruhu olur, kanı olur, canı olur, hele Mevlana ile gönül rabitası kuran, hemen onda fena bulur. Mevlana, genellikle halkın hayatını anlatır, halkın deyimlerini kullanır, halk için, halk gibi söyler, ama ifadeye efsunlar katar ve peşpeşe sunduğu hikmet kadehleriyle insanı körkütük sarhoş eder”

Mevlana “Azıksızlık, ölümle kulağımı bursa bile hürriyeti kulluğa satmam” diyen sözleri, yaşantısı, etrafına topladığı insanlara, padişahlara beylere karşı nasıl davrandığı, özetle hür fikirli ve dik ve özgürlükçü duruşu, kamın halk içinde ve hakanların karşısındaki duruşuyla tam bir paralellik göstermektedir.

Halk, bir papaz veya bir imam gibi halkın çok yukarısında, ayrı bir elit zümre olarak ortaya çıkan din adamlarının aksine, kendilerini Gölpınarlı’nın ifadeleriyle halkçı ruhuyla kavrayan, yavaş yavaş yükselten, insanlık dininin havariliğini yapan, müzikle, dansla, vecitle ve cezbeyle benliklerinden sıyrılan, taasuplarından kurtaran Mevlana’yı bağrılarına basmıştı. Kanaatimce bu bağrına basışın kaynağında, halkın Mevlana’da eskiden ruhlarını çözümleyen kamların tarzını bulmalarındır.

Bir kamda olması gereken özgürlükçü, halkçı ve ileri görüşlü tavır ve tutumlar Mevlana’da her durumda dikkati çekmektedir. Mevlana aynı kamlar gibi hayatında hiçbir büyüğe, hiçbir padişaha ve beye boyun eğmemiştir. Mevleviler, kamlar gibi hiçbir zaman bir dini sınıf haline gelerek, dini bir ideolojiyi temsil ederek iktidarı ele geçirmek amacını gütmemişlerdir.

Mevlana miskin, tevekkül içinde, terk-i dünya etmiş sufilerden çok farklı bir yeredir. Onda, sınır tanımaz, dik ve dinamik kamın izlerini rahatlıkla görebilirsiniz. “Yeniden kalktı mı her yandan ateşten kıyametler koparan, denizleri kurtaran aynı zamanda bir dalgadan bir deniz yaratan, cehennemleri unutturana, gökleri elinde bir mendil gibi düren, Güneş’i bir kandil gibi asan, aslanlar gibi savaşıyan, ortada kimse kalmasa bile kendi kendisiyle cenge giren, cehennem gibi ve timsah yürekli bir sevgili” (Mevlana Celaleddin Rumi 1982: 291) isteyen, iradeye inanan faal bir karakter taşıyan Mevlana bir sufiden çok bir kamdır.

Ak din inancı, her şeyin değerini ve anlamını kavramamıza yardımcı olarak, bize saygıyı telkin etmektedir. Bu inanca göre mutluluk saygıda, Varoluşa saygıda...vb. yatmaktadır. İnsan saygı ile mutlu olacaktır. Saygı, kökünde değer bilmenin yattığı anlayış ve olgunluk gerektiren bir erdemdir. Türk, suya, ateşe, rızka, yiyeceği yemeğe, Güneş’e, Ay’a, her şeye anlamı dahilinde saygı gösterir. Örneğin yemeğin üzerinden geçmek, atlamak, yemeğe saygısızlıktır. Doğru bulunmaz. Bu uygulama yemeği kutsal kabul etmekten değil, ona saygı duymaktan kaynaklanır.

Mevlevilikte de esas saygıdır. Mevleviliği hiçbir ön araştırma yapmadan, sadece uzaktan gözlemlediğinizde ilk akla gelen prensip saygıdır. Bunu Mevlevi’nin her hareketinden anlamak ve çıkarmak mümkündür. Asıl olan saygıdır. Mevlevilikteki şahane zarafetin ardında bu, “yaratılan her şeye gösterilen saygı” yatmaktadır. Mevlevi, hürmetkar bir insandır; daima hürmet ve saygı ölçüleri içerisinde yaşar. Hürmet edene, etmeyene, hizmet verene, vermeyene, herkese ve her şeye saygı göstermek Mevlevi’nin şiarıdır. Aynen Tanrıculuğun bir devamı kabilinden, Mevlevilik, her şeyi parçalayarak anlamaya çalışan çağdaş anlayışın aksine, yaşamı tüm varlıkların yazgılarının iç içe geçtiği, aşkın ve tek bir ruh gibi yorumlamaktadır. Hüseyin Top’un (2001) ve bir çok kaynağın verdiği bilgilere göre:

“Mevlevi, camide namaza kalkarken yere kapanıp secde yerini öper, yani secde yeri ile görüşür. Namaz bittikten sonra gene secde yeri ile görüşüp (öpüp) kalkar. Yatarken, önce yastıkla görüşüp yatar, sonra yorganını üstüne çekerken onunla görüşür, yani ucunu öper. Su, kahve, çay içeceği vakit, bardağı, fincanı yahut kadehi öper, onunla görüşür. Herhangi bir kitabı okumak üzere alınca kitapla görüşür, işi bitince görüşerek hafifçe yerine bırakır. Tesbihi, görüşerek alır, çektikten sonra yine görüşerek usulca yerine kor. Mendil, para vs. gibi öpülmesi

mahzurlu şey istenirse onu verirken de öpüyormuş gibi ağzına doğru götürür ve kendi şahadet parmağını öperek verir; aynı şekilde alır”

Kamların da aynı şekilde Ay’a, Güneş’e, suya, onguna... vs hiç ihmal etmeden gösterdikleri hürmet ve verdikleri selam, bazı art niyetli gözlemciler tarafından tapmak olarak nitelendirilmiştir. Sadece Allah’ı teorik olarak kavramış gözükken, onun nurunu yaratılan her şeyde fark edemeyen bazı İslamcı gezginler, Tanrıca Türklerin neden yaratılana da onu yaradan kadar hürmet gösterilip selamlandığını anlayamadıkları için, Türklerin kutsadıkları, saygı gösterdikleri her şeye tapınıldığını zannetmişlerdir.

I.1.7 Sanat

Şamanizm’de sanatın adeta her dalı gözümüze çarpmaktadır. Refik Ahmet Sevengil, Türk Tiyatrosunun kökenlerini incelediği "*Eski Türklerde Dram Sanatı*" adlı kitabında *kam* ayinlerini ve kamı şu sözlerle tarif eder:

"Topluluk arasında mahşeri bir heyecan uyandırarak yapılan dini dramlar din adamları tarafından idare ediliyordu... Bunlar ilk çalgıcılarıdır, musiki ile birlikte bir takım dokunaklı, güzel ve sıralanmış sözler söyledikleri için ilk şairlerdir; bu musikili sözleri söyler ve çalarken hoplayıp zıplayarak oynayan ilk dansörlerdir, sihiri, dini, bedii bir heyecan içinde bütün bir dramı temsil ettikleri için de ilk aktörlerdir; topluluğun derdine çare bulan, topluluğa maddi, manevi dinlenme ve yükselme yolları gösteren, maddi, manevi birliği sağlayan ve mahşeri heyecan uyandıran bütün bu sebeplerden dolayı da topluluk içinde saygı gören ilk din adamı-sihirbaz-sanatkarlardır" (Sevengil, 1959: 7).

Bu tanıımı incelediğimizde Mevlevi ayinlerinin özelliklerini akla getirmemek mümkün değildir. *Kam* ayinleri ile Mevlevi ayinleri sanatla bütünleşme açısından birbirinden asla ayrı görülemezler.

Aynı anlayış Mevleviler için de geçerli idi. Aynı zamanda sanatçı olmayan bir Mevlevi asla düşünülemezdi. "Tekkelerde her dedeye ayrı bir hücre verilirdi. Dedeler hücrelerinde saz ve ayin öğrenebilirler, meşk edebilirler, el sanatlarıyla, hattatlık, tezhipçilik, tespihçilik, oymacılık, resim gibi İslam’ın izin verdiği tüm sanat dallarıyla uğraşabilirlerdi" (Odyakmaz, 2005: 54).

Mevlevi tekkeleri, Mevlevilerin eğitildikleri yerlerdi. Bu tekkeler, birer konservatuar niteliğindediler. "Mevleviliğe giren, burada bir dedenin hizmetine verilirdi. Dede, onun yeteneğine göre, örneğin sesi güzelse kendisine naat, ayin öğretir, müziğe yetenekliyse

Ney üfletir, kudümle usul tutturur, ya da başka bir edebi ve sanatsal alana sevk ederdi” (Odyakmaz, 2005, 58).

I.1.7.1 Müzik

Türk mitolojisinde müziğin icadına bakarsak bunun hikayesi şöyledir: dev bir anka kuşu varmış. Ormanın derinliklerinde yaşarmış. Gagasında yüz delik bulunmuş. Hiç eşi yokmuş. Bir eş bulmak ümidiyle tatlı tatlı ötermiş. Gagasındaki bu deliklerden çıkardığı ötüşlerin/nağmelerin etkisine gelen diğer küçük kuşları yiyerek beslenirmiş. Çok uzun yıllar yaşar, öleceği zaman ötmesi çoğalır, sonra birden alev alır ve kül olurmuş. Küllerden yeni bir yavru Anka kuşu doğarmış. Bu kuşu merak eden bir filozof, uzun arayışlar sonunda onu bir ormanda bulmuş ve günlerce onu izleyip nağmelerini dinleyerek müziği icat etmiş. Bu hikayenin anlatıldığı zaman dilimi Selçuklulara kadar uzanır. O dönemin ünlü mistik şairlerinden Feridüddin Attar'ın eserinde bu hikayeyi bulabiliriz.

Genel olarak Türklerde müziğe baktığımızda; Türkler için müzik hep çok önemli olmuş ve hayatın hemen hemen her alanını işgal etmiştir. Türklerde müzik, Türk tarihi kadar eskiye gitmektedir. *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız* adlı kitabında Gazimihal, “Uygur hükümdarı Arslan Han nezdindeki konukluğu münasebetiyle Türkleri inceleme şansı bulan Çin elçisi Wang Yen-tö, kungkau da denilen Türk kopuzunu görmüş ve Uygurların bunu çaldıklarını ve musikiyi çok sevdiklerini işaretlemiştir; gezmeyi çok sevdiklerini, ne zaman böyle uzun bir yola çıksalar musiki aletlerini almayı asla ihmal etmediklerini muhtırasında yazmıştır” bilgisini bize aktarmaktadır.

Doğu Hun hükümdarlarının sarayında musikiye karşı alaka duyulduğunu ve sarayda musiki heyetleri olduğunu Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. Miladi 1419 senesinde bir Türk gezgin, bir meydanda üçyüzbin kişinin (kadın-erkek) toplanıp, ikibin tanesinin müzik aletleri ile musiki icra ettiklerini belirtmektedir. Yine görüyoruz ki Malay Türkleri, senenin günleri kadar (366) kök, yani saz eserleri bestelemişlerdir ve her kök'e bir ad koymuşlardır. Bu 366 parçanın her biri senenin bir gününde Hakan'ın huzurunda icra edilmiştir.

Kam, zihinleri susturarak bilincin koyduğu engelleri aşmayı hedefler; bu yolla katılanların görüş ve hissediş sınırlarını zorlayacaktır ve onlarda yatan gizli tarafları ortaya çıkaracak içsel yolculuklar düzenleyecektir. Bunu gerçekleştirebilmek için tüm ilham verici unsurları kullanır ve törenlerinde müziğin ağırlıklı bir yer tuttuğu adeta simgesel bir sahne sanatı icra eder.

“*Kam* müziği denilen, büyüsel dinsel-törensellik özelliği olan müzik, sihrin bir yardımcısı olarak uzun zamanlar bir zevk işi gibi değil, bir büyüleme aracı olarak kullanıldı” (Budak, 2000: 34). *Kam*, müziği ruhlarla iletişim kurma ve kötü etkilerden korunma, ayrıca da insanlar, hayvanlar ve eşya üzerinde etki yapmak, yağmur yağdırmak, havayı açtırmak, hastalıkları iyi etmek, yırtıcı hayvanları yatıştırmak, zararlı hayvanlardan korunmak, bir şehri yok etmek, cehennem kapılarını zorlamak, zebanileri yumuşatmak, cansız maddeler üzerinde etki yapmak, cinleri, ölüleri davet etmek üzere kullanılmıştır.

Müziğe büyük bir güç atfedilmiştir. Türklerde sihir etkisinde ve işlevinde olan müzik, örgütlenecek, kurumlaşarak Hun Kağanlığı'na bağlı ilk "Askeri Müzik Topluluğu" olarak tuğ takımı görüntüsü almıştır. Türklerin savaşları adeta bir orkestranın müzik ziyafeti şeklinde başlamaktadır. Tanrıca Türklerde savaş işareti olarak en yaşlı ve kıdemli üç Türk beyi ata biner ve davula vurulur. Hakanın otağı kurulur. Askeri bando takımı hakanın ve tuğların bulunduğu tepede yer alırdı. Hunlarda, bayrak ve davul, başkomutanın otağının önünde bulunur. Özellikle savaşta "askeri müzik takımı" ile davullar ve hakani kös, ordunun hareketine bir düzen verme görevini üstlenmişlerdir.

Bando takımının işaretine göre ok atmak için davul, durmak için ise zil çalınması Eski Türk geleneği idi. Mehter de bu geleneğin İslam'dan sonraki devamı niteliğindedir. Müzikle bayrak da ayrılmaz bir bütün halinde karşımıza çıkar. Budak *Türk Müziğinin Kökeni* kitabında bu konuya değinmiştir:

“Tahta geçen hakanlara sancak ve davul verilmekte, bazen davulun yanına boru da katılmaktaydı. Türk hükümdarlarının egemenlik belirtisi olarak davul ve sancak kullanmaları töresi, Türkler aracılığı ile İslam devletlerine yayılmıştır. Tuğ adı, tabilhane ve nevbete çevrilmiş, ancak, temel gelenek değişmemiştir. Hükümdar, bir kişiye beylik vereceği zaman, öteki alametleri ile birlikte davul ve sancak da verirdi. Beylik geri alınırken, bunlar geri alınır. Bunlar devletin malı olup hükümdar tarafından verilmezse kimse kullanmazdı. Örneğin, Selçuk hakanı Gıyaseddin Mesut 2, Osman Bey'e Söğüt'ün uç beyliğini verdiğini bildiren fermanla birlikte tuğ, alem, davul ve nakkare (küçük davul) göndererek bağımsızlığını tanımıştır”

“Çin tarihçileri, Hun başkomutanının bayrak ile davulunun elde edilmesini büyük bir başarı olarak kabul etmekte, bağımsızlık ve yetki belgesi sayılan bayrak ile davulun elden gitmesiyle idare ve ordu da dağılmış olmaktadır” (Budak, 2000: 14).

“İslamiyet öncesi Orta Asya Türk devletlerinde, kurultay'ın açılış ve kapanışında, hakanın kurultay'a gelişinde, davulların çalınıp tuğ'ların çekildiği, birçok tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Tuğ, Kaşgarlı Mahmud tarafından XI. yüzyılda Arapça "kös ve tabl", yani "hakanın yanında duran kös ve davul" olarak yorumlanmaktadır. Tuğ, çalgı anlamına da gelmektedir” (Budak, 2000: 15).

Eski Türk hakanlarının dokuz rakamını uğurlu saymalarından ötürü, Türkmen kağanlarının tören takımlarında dokuzar çalgıdan oluşan müzik topluluklarının bulunduğu bilinmektedir. Dokuz rakamını uğurlu sayan Balasagun takımlarından "dokuz katlı", yani her çalgıdan dokuz tane bulunan mehteran takımlarına dek bu askeri müzik geleneği oldukça eskidir.

Tanrıci toplumda müziğe verilen önem yüzyıllar boyu bir gelenek halinde devam etmiştir. Selçuklular döneminde de kamların tedavi için kullandıkları müzik, şifa kurumlarında sinirsel rahatsızlıkların ve akıl hastalıklarının tedavisinde kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıca makamların tedavi güçlerinin olduğu da bilinmektedir. Mevlevi müziğinde kullanılan bazı makamları incelersek (<http://www.edirnedden.com/goster.php?id=58906/05/2006>):

Rast Makamı: beyne etki eder, baş kısmını etkiler ve bu bölgedeki ağrıların azalmasına neden olur. Beyin hastalıklarından ileri gelen epilepsi, havale ve felç hastalıkları önlenir ve tedavi edilir.

Irak Makamı: Çocuktaki menenjit ve hafakan hastalıklarının iyileşmesinde etkili olduğu konusunda hekimler birleşmişlerdir. Çarpıntı ve sıkıntıya faydalıdır. Durgun ve kafası çalışmayanlara etkilidir.

İsfahan Makamı: Zihni açar, zekayı arttırır, anıları tazeler, gönül tazeleyici, düzen verici olup üşüten ve ateş yükselten hastalıklardan insanı korur.

Rehavi Makamı: Tüm baş ağrılarına faydası olup, burun kanamasına, ağız çarpıklığına, felç ve balgamdan ileri gelen hastalıklara her yönden kaldırıcı ve defedicidir. Baş ağrısına ve hafakana devadır.

Hüseyini Makamı: Kalb, karaciğer, mide ve sıtma hastalıklarına faydalıdır.

Büzürk Makamı: Ateşli hastalıklara iyi gelir, vesvese ve korkuyu uzaklaştırır, fikre yön verir. Beyin ve kulunç ve çocuklarda ortaya çıkan hastalıklara büyük yararı olup güçsüzlüğü gidermek hususunda yardımcıdır.

Zengüle Makamı: Kalp hastalıklarına iyi gelir.

Hicaz Makamı: İdrar zorluğuna iyi gelir.

Buselik Makamı: Kulunç ve bel ağrılarına iyi gelir.

Zirefgend Makamı: Sırt, mafsals ağrılarına ve kulunca faydalı olur.

Nihavend Makamı: Bu makam kan dolaşımını, karın bölgesi ve bacaklardaki ağrıların tedavisinde olumlu sonuçlar verir kişiye kuvvet kazandırır.

Osmanlı zamanında insan mizacı ile musiki arasındaki ilişki kurulması, makamların zamana göre insanlara olan farklı etkilerinin belirlenmesi, milletlere, hastalıklara karşı gösterdiği etkiye göre makamların tasniflerinin yapılması işlerini yalnızca Osmanlı kültüründe aramak çok yanlıştır. Türklerin dindar birer Tanrıci oldukları çağlardan, bu bilgiler bilinçaltına yazılmış bulunmaktaydı ve bu yeni olduğu kadar farklı döneme bu kadim bilginin adapte edilmesi gerekiyordu. Bu anlayışa göre makamlar şöyle sınıflandırılmıştır:

Rast ve Rehavi Makamları: Seher zamanları etkilidir.

Hüseyni Makamı: Sabahleyin etkilidir.

Irak Makamı: Kuşlukta etkilidir.

Nihavend Makamı: Öğleyin etkilidir.

Hicaz Makamı: İki ezan arası etkilidir.

Buselik Makamı: İkinci zamanı etkilidir.

Uşşak Makamı: Gün batarken etkilidir.

Zengüle Makamı: Gurubdan sonra etkilidir.

Muhelif Makamları: Yatsıdan sonra etkilidir.

Rast Makamı: Gece yansı etkilidir.

Zirefkend Makamı: Gece yarısından sonra etkilidir.

Ten renkleri ve ırklarla makamlar arasında münasebet kurulmuştur. Buna göre: Esmer tenliler sıcak ve kuru tabiatlı olup Irak makamı tesirlidir. Buğday tenlilere Isfahan makamı, sarışınlarla Rast vs. makamı ve beyaz tenlilere de Kuçek vs. makamı etkilidir. Bunun gibi, Eski Türk hekimlerine göre, Türklere: Uşşak, Araplara: Hüseyini, Acemlere: Irak, Rum ve Frenklere Buselik makamları uygundur. Emir ve devlet ricaline ise Isfahan makamı uygun olup alimler meclisinde; Rast ve şubeleri çalınabilir. Sofiler arasında Rehavi ve dervişlere de Hicaz vs. makamları etkili olmaktadır.

Mevlevilerde de müzik kamlarla aynı amaçla ayinin baskın bir parçası olarak kullanılmıştır. Bir gün rebab çalınmaktaydı ve Hz. Mevlana zevkle dinliyordu. Bir dost içeriye girdi; 'ezan okunuyor biraz sussana' diye söylendi. Hz. Mevlana, "hayır bu da bir ezandır" dedi. "Her ikisi de Tanrı'ya sesleniyor. Biri O'nun için dışından ibadet etmeyi, diğeri içinde O'nu tanımayı, O'nun aşkını hissetmeyi istiyor dedi ve ekledi." "Musikinin ritminde bir sır saklıdır; eğer onu ifşa etseydim dünya alt üst olurdu" (Top, 2001).

Gölpınarlı'nın verdiği bilgiye göre Mevlevilikte müzik o kadar önemlidir ki matbahta yıkanan Mevlevi şeyhleri yıkanırken ney ve kudümün iştirakiyle ayin okunur. Mevlana'dan itibaren cenazenin neyler çalınarak davullar ve mazharlar (kenarı zilsiz tef) dövülerek besteler okunarak ve sema edilerek götürülmesi adet olmuştu. Mevlana'nın zamanında bile şeriatçılar buna şiddetle muhalif olmuşlardır. Fakat bu eleştirilere hiçbir şekilde kulak asılmamıştır.

I.1.7.2 Çalgılar

Anadoluda bilinen ve icra edilen 25-30 çalgıya karşı, Asya Türk illerinde halen yaşayan dört yüzden fazla çalgı vardır. Bu kadar çok çalgının bulunmasının arkasında yatan toplumsal nedeni araştırdığımızda yine karşımıza Türk dini çıkmaktadır. Nasıl ki Türk bölgelerinde bulunan evcil hayvanların çokluğu, kamların hayvanlarla yakın irtibatında aranmakta bu kadar çeşitli aletle müziğin icra edilmesinin nedenini de Türk dininin müziğe verdiği anlam ve önemde aramak mantıklı bir yoldur.

Yüzyılımızın başında Altayların Pazırık ve Başadar vadilerinde araştırmalar yapan Rudenko ve Griaznov adlı Sovyet ilim adamları eski bir Türk çalgısı olan Çeng'i bulmuşlardır. Çeng, Hunlar tarafından çok sevilen bir alettir. Rudenko, bu bölgede yaşayan insanların tarihini M.Ö. 1700 yıllarına kadar götürmektedir ki; bu halkı Ön-Türk olarak da değerlendirmek mümkündür. Çok eski tarihlere kadar uzanan ağız tamburasının yanısıra

İlkçağdan itibaren kullanılan ağaç kabuğu veya metalden yapılmış oldukça uzun boylu aletlerden olan Borgu (Boru) ve Kernaydan (Kerrenay, Sümerde Karan) bahsedilmektedir.

Ayrıca, Ortaçağın başlarında da boynuzdan yapılan Muynuz, Nefir (Derviş borusu), deniz yarattığı kabuğundan yapılmış, kabuğunu Türklerin kullandığı çalgıları arasında sıralamıştır. Yine Dümbelek, Düdük, Çeng çeşitleri, bağlama tipi çalgıların yanında, vurmaları alt sınıfından olan "Gong" ve "Çan" gibi çalgıları kullanımını, M.Ö. epey geri tarihlere kadar götürmemiz mümkündür.

Türklerde, Sıbızgı, Kaval, Pise, Çogur, Sümerlerin, Na dedikleri ney şeklindeki çalgılar, Çığirtma, Düdük, Tığ, Koşnay (çifte düdük), Sar basnay, Kuray, Mıskal, Doğu Anadolu'da Bülür denilen Asya Hunlarına ait Bilir, Mızmar, Balaban, Zurna, bir ağız orgu olan Çıpçığ gibi çok çeşitli üflemeli çalgı da mevcuttur.

Zaten Ney, Rebab, Çeng, Kudüm, Halile, Mazhar gibi belli başlı Mevlevi Musikisi aletleri Orta Asya menşelidir. Türklerdeki telli çalgılardan en eski ve zengin çeşitli alt sınıfı bağlamalardır. İlk çağda Kopuzlar... Orta çağda Tanbur, (Dombra, Dutar), Tar ailesi (Dutar, Çarta, Çeşde...) Şudurgu, Ravza (Irızva) vb... sonraki yüzyıllarda bağlama ailesi (iki-telli, Bulgari, Bozok, Şarkı, Kara-Düzen), Kolca Kopuz, Çögür, Rumi Kopuz, Koçkarca vb. gibi tipleri vardır. M.Ö. 8. yy'da Batı Türkistan'da pişmiş topraktan bir heykelcik halinde kısa saplı Pipa (Bipa) denilen bir Türk sazı Çinlilerce tespit edilmiştir ve Ortaçağda bu tipten Ud ve onun değişik boylardaki zengin ailesi ortaya çıkmıştır. Çinliler Hu ch'in (yabancı ch'in) dedikleri bir tür kemençeyi 10. yüzyılda batı komşuları Uygur Türkleri'nden aldıklarını söylemektedirler.

Mevlevilerde 'Ney', ilahi bir nefestir ve insanın ruhunu terbiye eder. Onun sesi, özlemin ve hasretin sesidir. "Semaya başlarken ruhları saran Ney ezgileri, daha sema başlamadan, gönülde sema çiçekleri açtırır, gönle manevi bir sarhoşluk verip, onu sema ufuklarına yüceltir" (Top, 2001: 48). Mevlana, "Ney'i dinle bak neler söylüyor. Allah'ın gizli sırlarını ifşa ediyor. Yüzü sararmış, içi boşalmış, başı kesilmiş, yahut neyzenin nefesine terkedilmiş olduğu halde dilsiz ve kelamsız feryad ederek 'Allah.. Allah' diyor" (Ürkmez, 2005: 25) der. Bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere Mevlevilikte müzik aletleri aynen Tanrıçılıkta olduğu gibi tanrısalığı, Tanrı'nın gizli sırlarını ifşa etmekte, ruhları terbiye etmektedir.

Mevlevilikte 'Ney'de de 'Morinhur'a ve diğer Tanrıcı müzik aletlerine ait özellikler bulunmaktadır. 'Ney, kamıştan yapılan ve kaplumbağa kemiğinden yapılmış baş-paresi

olan, yedi delikli bir musiki aletidir. Ney çalmaya, Ney üflemek denir. Mevlevilikte Ney, kutsal bir saz olup, kamil insanın sembolüdür. “Hz. Mevlana, *Mesnevi*'sine ‘Dinle Ney’i...’ diyerek başlar; ‘Beni dinle, sözlerimi dinle...’ demek ister” (Top, 2001: 31). Yani çalanla, çalgı arasında kamlarda olduğu gibi derin bir bağ vardır. Neyin mürşitle özdeşleşmesi de yine Şamani bir unsurdur. Hz. Mevlana bilhassa rebab, ney isimli sazlara çok önem vermiştir. Ney'in esas maddesi olan kamış'ın boğumlarını insanlardaki komplekslere benzeten Hz. Mevlana, bu komplekslerden arınan insanların Ney gibi boş olacağını ve o zaman saf bilgiye, aşk'a ve mutluluğa ulaşarak, Ney gibi lahuti ses vereceğini belirtmiştir.

Kaplumbağa, Eski Türklerde oldukça önemlidir. Sonsuzluğu ifade ettiği için bengü taşlar, yani ebedi taşlar kaplumbağa figürünün üstüne dikilirdi. Kültigin, Bilge Kaan mezar külliyelerinde olduğu gibi hanedandan olan kişilerin yazıtlarında kaplumbağa şeklinde kaide bulunmaktadır. Yer unsuruyla ilişkili olmasından dolayı şanssızlık, zorluk, sıkıntıyı da ifade eder.

Kaplumbağanın kubbe şeklini andıran sırtı gök ve alt kısmıysa yerdir. Kaplumbağa bir su üzerinde bulunan yeryüzüyle, onun üzerindeki göğü simgeler. Böylece kaplumbağa astrolojik bir simgedir de. Onun dört ayağının birbirini izleyişi, dört mevsimin ahenkli bir şekilde birbirini takip edişine benzetilir. Kabuğunun üzerindeki desen, kuzey gök yarım küresindeki bir yıldız grubuna işaret eder. Sol gözü Güneş'i, sağ gözü Ay'ı temsil eder. Bütün kabuklu hayvanların reisi sayılan kaplumbağa, kışın hareketsiz kaldığı ve yazın kabuğunu değiştirip, kabuğundan dışarı çıktığı için uzun bir ömre sahip olmuş, bundan dolayı uzun ömürlülüğün ve sabrın simgesi olmuştur. Uzun ömürlü oluşu ve sabrından dolayı güçlü bir hayvan sayılmış ve refahın, barışın, mutluluğun işareti olarak görülmüştür.

Gerek Tasavvufi Türk Musikisinde, gerekse Türk Klasik Musikisinde beşseslilikten ayrı bir özellik olarak, bir gam içinde sekiz ses ve yedi aralık kullanılmakta ve her tam ses, "koma" adı verilen dokuz parçaya ayrılmaktadır. Eskiden bu koma seslerin hepsinin kullanıldığı söylenmekle beraber günümüzde 1 (koma), 4 (bakiyye), 5 (küçük mücennep), 8 (büyük mücennep), 9 (tanini) adı verilen kısımlara ilgi gösterilmektedir. Bu bilgidен de çıkardığımız sonuç Türklerin kutsal kabul edilen dokuz ve dokuzun katlarını başarıyla müzik sistemlerine adapte ettikleridir. Mevlevilerde, Peşrev 9 Ney ve 2 Tanbur, 1 Rebab, 6 çift Kudümle çalınır. Yani toplam 9+9 18 adet çalgı ile icra edilir. Rakkamlar bizi hep

Tanrıci anlayışta kutsallık içeren 9 sayısına götürmektedir. 9 Sayısı da Tanrıci inançta kutsallığına inanılan bir sayıdır.

Rebab'dan bahsederken Mevlana şunları söylemiştir: "Bu Rebab kuru tel, kuru deriden başka bir şey değildir, fakat çıkardığı ses sevgilinin sesidir." Mevlana'ya göre "Rebab, aşk kaynağıdır, yarenlerin eşi dostudur; Araplar da buluta Rebab adını takmışlardır. Bulut nasıl gülü, gül bahçesini sularsa, rebab da gönüller gıdasıdır, gönüllerin özel sakisidir. Rebab, apaçık bir çağırıştır, padişahın yanına gel, diye çağırır durur. Fakat davul dövmekle karga, kalkıp da padişahın yanına gelmez ki. Beden kaydında kalanlara aşktan pek söz açma; onların ödevleri korkudur, ümittir, sevaptır, suçtur ancak" (Top, 2001: 38).

Görüldüğü gibi rebab, aynı Tanrıci inançtaki bazı müzik aletleri gibi insanı vecde ulaştıran, Tanrı ile irtibatı sağlayan bir enstrümandır. Ama tabii her rebab çalan, Mevlana ya da Mevlevi olamayacaktır. Nasıl ki, arada anlayış farkı olduğu için Amerikalı antropologlar, inceledikleri kamlardan öğrendikleri şekilde davul çalarak insanları vecd haline soktuklarında bu vecdin kamın girdiği vecd ile bir alakası bulunmamaktadır, her önüne gelen de rebabın sesinde aynı mesajı okuyamayacaktır.

Belirttiğimiz gibi, Mevlana, Ney'e ilahi bir anlam yüklemektedir ve "A Ney sesi, a Ney sesi, a bütün sır dünyasını ayağa kaldıran Ney sesi! Ney nedir? O üstün güzel sevgilinin öptüğü şey, öptüğü şey, öptüğü şey. Ney bahanedir, bu, Neyin harcı değil. Ancak o devlet kuşunun kanat sesi. Felek sana aşk iksiri sundu, gök kubbenin damında ev kur" (Top, 2001: 57) şeklinde ifadeler kullanır. Mevleviler, yanık yanık inleyen neyin, mana derinliğine dalmış bir insanı semaya vardırıdığına inanılır.

I.1.7.3 Şiir

İnsan, dili sayesinde nesnelere, kavramların, hislerin, algıların ayırımını, "kelime" diye adlandırdığımız kültürel şifrelerle tanımlamaktadır. Soyut olsun, somut olsun algılanan her şey kelimelerle kodlanmıştır. Böylece her kültür kendi algılayışı çerçevesinde varolan dünyanın yanında, anlamlandırarak var ettiği ayrı bir dünya yaratmıştır. *Kam*, metafizik, başka bir deyişle anlamlar dünyasına ait bir dil kullanmaktadır.

"Bu tarz, dilin genellikle anlatmadığı şeyleri anlatması için kullanmaktır, yani ondan yeni, benzersiz ve alışılmamış bir biçimde yararlanılmakta, ona fiziksel sarsma olanaklarını yeniden kazandırılmakta, onu uzayda etkili bir biçimde yaymak ve bölümlemek, tonlamaları salt somut yanlarıyla ele alınmak ve onlara

bir şeyleri parçalamakta ve ortaya çıkarmakla sahip oldukları gücü yeniden kazandırılmakta, yani özetle dili büyü biçimi altında ele almaktadır" (Antonin, 1993: 41).

Kam, ayinlerde dili kendi anlamlar dünyasına uygun şekilde, özgür zihni ve sınır tanımaz ruhu ile yeniden yaratır. Ayinlerde, kelimeleri kendi algılayış sınırlarımızın çok ötesindeki anlamlarda kullandıklarını adeta hissederiz. *Kam* ayinlerinde heyecanın doruklarında, adeta başka bir dünyaya ait şiirin, müziğin, ritmin büyüüne kapılır. Şiir, kamın kullandığı diğer sanat türleri gibi manevi özgürlüğün ve ifadenin bir tezahürüdür.

Simgecilikle örülmüş olan kamın dili bir tür gizli dildir. Şiir de bir anlamda gizli dildir. şiirde, ruhtan kaynaklanan farklı algılayış yatmaktadır. Bu yüzden şiiri de ruhların özgün gizli dili olarak kabul edebiliriz. Şiirde içsel görüşümüz yani ruhumuzun gözü ile algıladığımız dünyayı, dili yeniden yaratarak anlatmaya çalışırız. *Kam* sahip olduğu dini sistemin ona sağladığı dinsel esin ile varlıkların, nesnelerin ve insanların özünü ortaya çıkarır. "Her Türk Biraz Şairdir" yaygın olarak ifade edilen bir düşüncedir. "Şiir yazar mısın" diye sorulduğunda alınan cevaplar çoğunlukla evet şeklindedir. Gerçekten de her Türk biraz şairdir. Çünkü her Türk'ün kökeni Tanrıci felsefeye dayanmaktadır. Kamlar şiirleri, ilahileri, şarkıları, her şeyi vecd halinde iken yaratırlar ve söylerler. Şiir, ancak bu şekilde ruhun mesajını içerecektir ve ruhlara hitap edebilecektir.

Melahat Ürkmez'in de dediği gibi, Müslüman gizemciler arasında ilhama dayanan bir yazar varsa, o da kesinlikle Celaleddin'dir. Şiirlerinin büyük bir bölümünü vecd içindeyken yazdirmış olduğu söylenir. "Şiirin böyle ilhamla yazılması, Rumi'nin coşkulu gazellerinde de görülebilir. Vezinleri genellikle dönme hissi uyandırır. Meram bahçelerindeki su değirmenlerinin seslerini, Konya çarşısındaki kuyumcuların çekiç seslerini duyunca sema etmeye ve şiirler söylemeye başladığı ifade edilir. Tek bir sözcük ya da sesin, içindeki bir teli titretip ona yeni bir şiir söylediği durumlar muhtemelen çoktur" (Ürkmez, 2005: 38).

I.1.7.4 Dans

I.1.7.4.1 Eski Türklerde Dans

Kam ve dans adeta özdeşleşmiştir. İlahi bir tiyatro olan *kam* ayinlerinin adını duyduğumuzda, uzun saçlarıyla dönerek dans eden bir *kam* figürü ilk akla gelen

görüntüdür. Ancak kamın dansı simgesel bir danstır. Bu dansta yapılan her hareket bir ilahi tiyatronun sözlerinden ibarettir. *Kam* adeta dansıyla konuşur, anlatır.

“Kamın dansı, kendi çevresinde dönerek yapılan, dünyayı, yıldızları temsil eden kozmik bir danstır” (Tuna, 2000: 19). Radloff (1976), 1860'ta Sibiryaya gezisinde gördüğü bir Altay kamının, ölen yaşlı bir kadının ruhunu uzaklaştırmak için geceleyin dönüşler yaptığını söylemektedir. “VIII. asrın başında Göktürklerden geçen bir çeşit raksın, Çinliler arasında moda olduğunu gene Çin kaynaklarından öğreniyoruz. Bu raks için Göktürk hanımları hoca olarak Çin'e getirilmişlerdi. Kaynaklar bu raksı şöyle tarif ediyorlar: Raks edenler yuvarlak topların üzerine çıkarlar ve rüzgar gibi hızla dönerler” (Budak, 2000: 6). Bu dönüşlerde, Güneş'in ve yıldızların yani evrenin dönüşünü simgelenmektedir. Burada evrenle bir özdeşleşme, bütünleşme söz konusudur. Mevlevi ayinlerinde de amaç, Tanrıca ayinlerde olduğu gibi orada bulunanları özdek (madde) evreninden, ruh evrenine yöneltmektir.

Kamlar, danslarında Güneş'in yörüngesini taklit etmektedirler. “Bu dönüşler, *kam* inançlarında kutsal sayılan 3, 7, 9 sayıları ile ilişkilendirildiğinde, bunlar göğün 3, 7, 9 katlarına bağlanmaktadır. "Kamlar ruhlarla ve Tanrı'yla konuşmak ve insanlarla Tanrı ve ruhlar arasında aracılık yapmak için göğün katlarına doğru tırmanırlar. 9. kat semavi Tanrı'nın bulunduğu kattır ve bu kata ancak çok güçlü kamlar varabilirler. İşte *kam* da dansında bu kutsal sayılarla ilişki kurarak, evrenle bir bütünleşme gayreti içinde olmaktadır” (Tuna, 2000: 47).

Kamın dansında akrobatik hünerler de ortaya çıkmaktadır. “Bu tür danslarda dansçılar kendilerinden geçerek, ellerindeki, ucunda ateş olan çubukları havaya atar, tutar, ateşle bedenlerini yalazırlar. Kamın dansı bazı bölgelerde *kam* kostümünün üzerine takılan demir çubuklarla, gerçekleştirilmesi zor, kama ait bir hüner haline gelmiştir” (Tuna, 2000: 47).

Kam seansı genelde yer bağlantısı ile (oturarak) başlar, ritm ve melodi eşliğinde kollar spiral şekilde harekete geçer, enerjinin kollara yükseldiği düşünülür. Ritm ve melodi değişir, hareket ve enerji omuzlara ulaşır, üçüncü hareket ise başı çeşitli yönlere doğru döndürmek tarzında olur. Daha sonra sezgiye açık içten geldiği gibi dans etme şekli başlar. İşte seansın en önemli bölümü budur. Bu bölümde *kam*, ata ruhuna ulaşmaya çalışır. Bütün geçici bilgilerinden, maddi bedeninden sıyrılıp o an için gereken bilgilere varır.

I.1.7.4.2 Mevlevilerde Dans: Gök Dansı - Sema

Sema, lügatte gök, duymak, işitmek anlamına gelir. Mevlana'nın coşkunca sema ederek, ayak vurarak ve dönerek sema ettiğini bilmekteyiz. “Mevlevi literatüründe sema, ritm ve musiki eşliğinde yapılan, sağdan sola, kalbin etrafında çark atıp dönerek icra edilen bir nevi ibadettir” (Top, 2001: 73).

Bu kelimenin anlamları, Tanrıca inancın da temel öğelerini simgelemektedir. Gök, vecd yoluyla dans etmek ve gökteki sesleri işitmek ve kainatın dönme hareketinin taklidi, bize *kam* aynilerinin de özünü vermektedir. Kainat da, tabiat da dönmededir. Dünya dönmede, aylar, yıldızlar dönmede, atomlar, elektronlar sürekli dönmektedirler. Dönme hareketi hem kamlarda, hem Mevlevilerde Tanrı'nın sistemi olan döngüsel harekete uyum ve onu takdis amacıyla yapılmaktadır.

Sema bir gök dansıdır ve kamın ayinleri de genelde gök ayinleri olarak adlandırılır. İkisinin de yücelişi, yönelişi gögedir. “Eski Türklerde gök ayini yalnızca *kam* tarafından gerçekleştirilir. Çünkü göğe yolculuğu bir tek o yapabilir. *Kam*, göğe yükselişi olabildiğince iyi taklit etmeye çalışmaktadır; törenin ilginçliği esrimelik değil dramatik oluşundadır” (Eliade, 1991: 232). “Sema esnasında baş, sağ omuza yaslanır gibi eğik, yüz sol omuza yönelik, gözler yarı kapalı, yarı aralık, kollar havada dik, gönül Rabb'in huzurunda eğik bir halde, yapılmaktadır. Hafif eğik bir şekilde dönme stili de, ekseni eğik dünyanın Güneş etrafında dönüşünün tam bir temsili şeklindedir” (Top, 2001: 42).

Sözlüklerde gök, gökyüzü gibi anlamlar içeren *sema* sözcüğü, dikkatimizi Tanrıca ayinlere çekmektedir. Ak dinin ayinlerinde en büyük odak noktası olan gök, yani sema, Mevlevi ayininde de yine en önemli odak noktası halindedir. Bu ayinlerde de gökle temas kurulmakta, kainatın dönüşü taklit edilmektedir. Bir elin göğe, bir elin yere bakması, Türklerin tarih öncesine kadar dayanan yerle gök arasındaki insan figürünü bize hatırlatmaktadır.

Ak din inancının hüküm sürdüğü zamanlarda, anlatımlar hep yerle gök yaratıldığında ikisinin ortasında yaratılan insandan bahsedilir. Adeta yerle göğün arasında sıkışmış insanın, yani sınırsız olarak yükselebileceği gibi sınırsız olarak alçalabileceği bir yere konmuş olan insanın, bu durumuna hep parmak basılmaktadır. Bu vurguya Mevlana'da da rastlamaktayız. Mevlana *Mesnevi*'sinde şöyle demektedir: “Sen ten itibarıyla hayvansın, can bakımından melek. Bu suretle hem yerde yürürsün hem gökte. Bu suretle ben de

zahiren sizin gibi insanım, ama hakikatte gönlüm vahye kabiliyetli. Bu toprağa mensup kalıp, yer üstüne düşmüş, ama bu çeşit adamın ruhu o güzelim gökte çarh urup durmakta” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 290).

Bu dansta bir eli yukarda bir eli aşağıda olan Mevlevi, aynı *kam* gibi vecd halinde, Tanrı’dan aldığı ayna vazifesi görerek yere yansıtmaktadır. Semazenlerin sağ elleri yukarıya, sol elleri aşağıya dönük olurdu. “Bu, ‘Haktan alır, halka saçarız; hiçbir şeyi kendimize mal etmeyiz. Görünüşte var olan, aracılık eden bir suretten (biçimden) başka bir şey değiliz’ anlamındadır. Bu duruşun başka bir anlamı ise ‘Göğe ağarız (yerden göğe yükseliriz-havalanırız); yere yağarız’ demektir” (Odyakmaz, 2005: 56). Bu tanım da zaten *kam* ayinlerinin temel amacını özetlemektedir.

Mevlana, rubailerinde kamın göğe yükseldiği ayinlerine benzer şekilde semayı şöyle tarif etmiştir: “Gönül kanatlarıyla uçtun, oraya gittin; gönlünün o geniş alanında ova, yitti, gitti... Sahra da nedir ki? Yedi gök bile senin denizine açılmış bir avuçtur ancak” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 60).

Mevlevilerin sema ritüelleri, gökbilimsel anlam katılan *kam* dansının bir benzeri halindedir. Örneğin Mevlevi *semasında* beyaz giysili semazenler gezegenleri, baş semazen ise (siyah giysili) Güneş’i simgelemektedir. Mevlevi derviş dansları, hem Güneş’in çevresinde, hem kendi ekseninde dönen gezegenlere benzemektedirler. Odyakmaz’a (2005) göre, çevrimsel devinim Hakkı araştırmayı, eksensel devinim ise gönülde uyanan Hak’kın ışığında pervane olmayı simgelerdi. Mevlevilere göre sema, Tanrı aşkı taşıyanların coşkuyla dönmeleri idi. Vecd haline geçmeyi sağlayan semalarda, dansların ağır ağır başlayıp, gittikçe hızlanan ritmi de Tanrı ayinlerle benzerlik gösterir. Mevlevilerin ayak figürlerine gelince, bu hareketlerin hafif yaylanmalı olduğunu görürüz. Bu da Güneş’in çevresinde bir topaç gibi hafif yaylanarak gezegenlerin hareketlerinin, tam anlamıyla dans içerisinde canlandırılmasıdır.

Mevlana, sema için, "Aşıkların toğanıdır (bayramıdır)" der. “Sema, sonsuzluğun öncesiz ve sonrasız düzenine, yıldızlar evreninin ve tüm evrenin yaratılışına ve yaratana aşkla tapmaktı. Tanrısal müzik ve dansla, gezegenler örneği dönerek ‘devir’ yapmaktı” (Odyakmaz, 2005: 38).

Mevlana semayı, aynı kamın göğe yolculuğu gibi tanımlamış ve şöyle demiştir: “Gel de Güneş gibi, dolunay gibi, hilal gibi, kolsuz kanatsız gökyüzünde dön, dolaş!... Yürümeye

başladın mı ruh gibi ayaksız yürürsün. Çiğneme zahmetine uğramadan yüzlerce yemekler yersin. Ne gemine gam timsahı çarpar. Ne ölümden kötüleşir çirkinleşirsin” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 90-91).

Sema, kamın dansı gibi simgelerle doludur. “Sema ederken dönmek tanrısal birliği, ‘sıçramak’ yüce evrene erişmeyi, ‘ayak vurmak’ ise göklerden uzaya yükselmeyi simgelerdi. ‘Kol açmak’ şükranı ve zaferi belirtirdi” (Odyakmaz, 2005: 37). *Kam* ayinlerinde de *kam*, göğün katmalarına yavaş yavaş yükselir ve dansı ile bu yükselişi simgesel olarak betimler ve göğe yükseldiğinde o ruhlara olan şükranını ve övgüyü sunar, göksel ruhlardan veya Tanrı’dan aldığı ilhamı ve mesajı yere aktarırdı.

Kam ayinleri, kostümlerle, müzikle, sözle, hareketlerle ve illizyonlarla, simgesel, dinsel, sihirselsel bir ‘İlahi Tiyatro’ niteliğindedir. *Kam*, ayinlerde bambaşka bir boyutta varoluşu deneyimlemektedir. Yaşadığı deneyimle ötede olanı keşfeder, gözlere görünmez olan boyut görünür hale gelerek onun hareket ve sözleriyle betimlenir, mitleri tekrar canlanır olurdu. Kamın ve Mevlevi’nin dönüşüyle, seyircinin dünyası da dönmeye başlar ve önüne başka bir perspektiften bakabileceği bir pencere açılır. Seyirci, kamın ve Mevlevi’nin, dairesel ve coşkunsel hareketleriyle adeta ilahi döngünün bir parçası olduğunu hisseder.

Tanrıculukta, her tören, dönme hareketini içerirdi. Bir tümsek üzerinde dikilen bir kazık çevresinde, daire şeklinde dönülür. “Kamların, ‘Göğe Çıkma Törenleri’nde, dikilen direğin üzerine de çift başlı bir kartal heykeli konulurdu. Tobgaçlar gün ağarmadan at üstünde, tepeden tırnağa kadar silahlanmış ve arkasında yirmi atının izlediği kralları, tepenin çevresini dolaşırlardı. Silahlı olarak tepenin üstüne çıkar ve kurbanı adardı ve sonunda atına binerek tepenin çevresini tekrar dönerdi. Buna *gök turu yapmak* denirdi” (<http://www.2001yayinlari.com/detay.asp?detay=86,01.10.2006>).

Merhum Celaleddin M. Bakır Çelebi "Musiki, raks ve zikrin bir arada böylesine harman edildiği, böyle mükemmel bir uygulama, Mevlevilikten başka hiçbir tarikatta mevcut değildir" (Top, 2001: 15) demiştir. Bu tespit doğrudur. Çünkü Mevlevilik, şaman etkisinin en yoğun yaşandığı tarikattır. Mevleviliğin farkı da buradan kaynaklanmaktadır.

Sema ve müzik Eski Türk geleneğinin bir parçası olduğu için Türkleri hiç rahatsız etmemiş olduğu halde Müslüman aleminde aslında şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Hüseyin Top (2001), bu eleştirileri şöyle örnekler:

“Nefse uyan, şehvetine kapılan kişiler, kibirle, gafletle semaya kalkarlar, ahret hallerinden haberleri yoktur. Onların semayı boşuna bir iştir, oyundan ibarettir. Onlardır yaptıklarıyla azaba uğrayanların ta kendileri. Çünkü nefis ve şehvet dünyadandır. ‘İnnemel hayatüddünya lehvün ve laibün = Dünya hayatı boştur, oyundan ibarettir.’ Musikinin cevazına kail olmayanlar, musikinin shehvi duyguları kamçılayıp kişiyi günah işlemeye iten bir amil olduğu düşüncesi ile bu hükme varırlar”. Bu sözler, Hz. Mevlana’dan nakledilmiştir. ‘Peygamber devrinde sema yoktu, bu bid’at de nereden çıktı?’ diyenlere sofiler: "Peygamber devrinde minare de yoktu. Sema da minarenin çıktığı yerden çıktı. Şayet bunlar bid’at iseler ‘bidat-i hasene’ olmuşlardır; İslam’ın ruhuna, iman ve aşk yolunda hizmet verme, faydalı olma anlayışına uygun düşmektedirler." (Top, 2001: 26)

Açıkça görmekteyiz ki sema Mevlana’nın ruhuna, ramazandan bile daha çok hitap etmektedir. "Mutluluk verin aşıklara, buluşma, kavuşma bayramı geliyor. Bu öylesine bir bayram ki, Ramazan da değil, bayram da değil. Sema, diri kişilerin canına rahattır, huzurdur; canın canına sahip olan kişi bunu bilir... Sema düğün dernek olan yerdedir, yas yerinde değil; çünkü orası feryat, figan yeridir" (Top, 2001: 27).

Mevlana, “Sema aşıkların gıdasıdır, çünkü semada sevgiliyle, Tanrı’yla buluşma hayali vardır.” (Top, 2001: 27) demektedir ve bu sözlerden semanın Allah’la bütünleşmeyi sağlayan en önemli yöntemlerden olduğunu ifade etmiştir.

Semada, *kam* ayinindeki zengin simgeselliği görmekteyiz. *Kam* ve Mevlevi ayinlerinde simgeler sıklıkla çakışmaktadır. Göğün katlarına yükseliş gezegenler yıldızlar Güneş ve Ay’a ve diğer gezegenlere yapılan göndermeler, çalgıların ruhlar alemiyle olan irtibatı, bitki hayvan ruhlarıyla bağlantı gibi bir çok Şamani öge Mevlevi ayinlerinin simgeselliği içinde var olmaktadır. Sakıb Dede’nin *İşarat-al-Ba-şara*’nındaki betimlemeyi okuduğumuzda Mevlevi ayninin aynı kamın ayini gibi her parçasının nasıl simgelerle dolu olduğunu anlarız:

“Devr-i veledi, bütün kainatı kaplayan dokuzuncu kat göğün felek-i atlas devrine benzer. Birinci selamdan sonraki sema, sabitelerin bulunduğu göğün, ikinci selamdan sonraki Güneş göğünün, üçüncü selamdan sonraki ay göğünün dönmesine mukabildir. Bu devirlerin ilki, melekut alemindeki enfüsi devre, ikincisi ceberut alemindeki ruhi, üçüncüsü de lahut alemindeki sürî devre işarettir. Dördüncü selamdan sonraki dönüşün, bu alemde benzeri yoktur ve bu devir insana mahsustur. Salık, sema ederken varlık doğusundan yokluk batısına, yokluk batısından da Tanrı varlığıyla var oluş doğusuna döner. Değirmen unu

nasıl öğütürse sema da mevhum varlığı öğütür. Semada zuhal göğündeki tedbir, müşterideki çekiş, mirrihteki itiş, utaritteki anlayış, zühredeki duyuş hassaları da vardır. Aynı zamanda dört selam cenaze zamanındaki dört tekbire işaret sayılabilir. Böylece sema eden, mevhum varlığı öldürmüştür. Ney ve kudümden Tanrı zikrini duyar, teveccüh halinde olduğu için Tanrı varlığına dalar, bütün dış ve iç duygularıyla Tanrı varlığına bürünür. Mürşid adeta kutub mesabesindedir, saliklerse devr-i veledi'de sabitelere, sema ederlerken seyyarelere benzerler. Hatta semada, gökleri, yıldızları, unsurları ve mevalid denen cemat, nebat ve hayvan alemlerini teshir hassası bile vardır. Hasılı sema, maddi, manevi bütün feyizleri toplar” (Gölpınarlı, 1963: 385).

Ayrıca çeşitli kaynakların verdiği bilgiye dayanarak, bilmekteyiz ki Mevlana sema ederken sorulan fetvalara cevap vermektedir. Bu, en temel Şamani öğelerden birini oluşturmaktadır. *Kam* da aynı şekilde vecd halinde sorulan sorulara cevap verir, yaşanan sorunların kaynağını ve çözümünü insanlara söylemektedir.

Mevlana'nın Hakk'a vasıl olmasından sonra bazı tutucu din adamları, Kadı Seraceddin'e müracaatla, sema etmenin, Rebab çalmanın haram sayılması hususunda ısrar ederek bunun men edilmesi talebinde bulundular. Zamanın hakimi Kadı Seraceddin onlara; "Bakalım bu konuda onlar ne diyorlar, bir de kendilerini dinleyelim" diyerek, Çelebi Hüsameddin'i çağırtdı. İddiaları tekrarlayarak: 'Ne dersiniz?' diye sordu. Çelebi Hüsameddin: 'Gözünüz Musa'nın esasını bir tahta parçası mı görür, yoksa bir ejderha mı?' der, veciz ifadelerle haram sayanları susturur ve onlar da 'Bunlarla uğraşılmaz!' diyerek mahkemeyi terk ederler. Öyleleri için Hz. Mevlana: 'Caiz mi, değil mi derler, acaba kendileri caiz mi?' diyerek cevap verir” (Top, 2001: 48).

Mevlana'nın ölümüyle sema bir çok kurala ve usule bağlanmıştır. Oysa Gölpınarlı'nın değerli eserinde bahsettiği gibi Mevlana zamanında birisi yemek yapar, eşini dostunu çağırır, yenir içilir, yemekten evvel, yahut sonra kavvaller, tabii bestesi ve güftesi (*kam* ırları gibi) muayyen olmayan neşideler okuyarak isteyen semaya kalkardı.

En eski kaynak olan Sipehsalar Risalesi'nde, Mecdeddin Feridun, Mevlana zamanındaki semayı anlatırken bazı öğelere dikkat çekmektedir; “sıçramanın, ulvi aleme iştiyak ve ittisale, ayak vurmanın, Tanrı varlığından başka mevhum varlıkları ayak altına almaya, kol açmanın manevi vuslat dolayısı ile neşeye, nefisle savaştta üstün gelmeye, birisini kucaklamanın onda kendi cemalini görmeye, halkı semaya teşvik etmenin onda Tanrı sıfatlarından bir sıfatı müşahedeye delalet ettiğini söylemektedir” (Gölpınarlı, 1963: 380-

381). Lakin bu unsurlar Mevlana'dan sonra eskisi gibi varlığını sürdürememiştir. Sıçramak, ayak vurmak, vecd halindeyken dua da bulunmak gibi Şamani bir çok öge de Mevlevilikten neredeyse silinmiştir.

Mevlevilikte semaya, nafile ibadet nazariyle bakılır: bu sebeple abdestsiz semaya çıkılmaz (Top, 2001: 56). Sema birçok yerde yapılabilir. Mevlevihanede semanın yapıldığı yere semahane denir.

Hüseyin Top'un verdiği bilgilere göre semahaneyi tanıyalım: Semahane genellikle daire şeklinde, geniş bir salondur; kapısı kibleye karşıdır. Salonun, kible tarafındaki duvara bitişik bir mihrabı vardır. Mihrap evin şerefli ve yüksek yeri, meclisin en şerefli yeri, ümit bağlanan yer, nefisle ve şeytanla muharebe edilen yer anlamlarına gelir. Dergahın giriş yeri olan cümle kapısının (ana kapının) tam karşısına gelen mihrabın üzerinde -camilerde olduğu gibi- Küllema dehale aleyha Zekeriyel mihrab (Zekeriyya, O'nun (Meryem'in) yanına mihraba her girişinde...) ayet-i kerimesi veya "Fevelli vecheke şatral mescidi-i haram (=Yü-zünü Mescid-i Haram tarafına çevir)" ayeti metin olarak yazılıdır.

Sema, özel bir eğitimi gerektirirdi. Kişi, bir çok merhaleden geçerek sema eğitimini alırdı. Sema dedesi, şeyhin de izniyle bir "müptedi mukabelesi" düzenler ve bu mukabele, dergahın törensel (resmi) mukabele-i şerifinden birkaç saat önce, özdeş yol ve yöntemlere (erkana) uyularak, ancak ziyaretçi kabul edilmeksizin yapılırdı. Bu deneyde başarı gösteren, düşmeden ve birine çarpmadan ayini bitiren müptedi, genel ayinlere katılmak hakkını elde ederdi.

I.1.8 Cennet ve Cehennem Bocalaması

Mevlana'ya göre "Beden kaydında kalanlara aşktan pek söz açma; onların ödevleri korkudur, ümittir, sevaptır, suçtur ancak" (Top, 2001: 41). Mevlana'nın ayıpladığı unsurlardan olan korku, ümit, sevap, suç, ceza kavramları, aksine Müslüman dünyasının en temel kavramlarını ve itici kuvvetini oluşturmaktadır. Kültürel genetiğine göre bu kavramlarla harekete geçmeyen, hatta bu kavramlara duyarsız olan Mevlana, Müslümanlığın bu şekilde işleyiş tarzına sürekli tepki vermiştir.

Tanrıçılıktan Müslümanlığa ilk geçişte yaşanan bunalımı ve çelişkiyi Ziya Gökalp, yalın dizelerle çok güzel betimlemiştir:

Türk'e göre din;

Benim dinim ne ümittir ne korku
Tanrıma sevdiğimden taparım
Ne cennet ne cehennem, bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım

Vaiz, deme cehennemin ateşi
Çıkar bilmem kaç bin çeki odundan
Deki vardır bir güzellik Güneş'i
Doğmuş bizim aşkımızın odundan

Deki vardır Tuba adlı bir ağaç
Kökü gökte gönüllerde dalları
Yemişinden yedi ruhum değil aç
Bütün sevgi şefkat, onun balları

Vaiz, bana muhabbeti şerh eyle
Ben aramam şeytan nedir melek ne
Erenlerin esrarından söz söyle
Seven kimdir sevilen kim sevmek ne

Beni cennet vaadi ile avutma
Ruhum sevmez masivayı Velidir
Cehennemin azabıyla korkutma
Korku nedir bilmez gönlüm Delidir.

Bu dizelerde bulunan feryadın ve bocalayışın aynısını Mevlana'da görmekteyiz:

Yine Mevlana der ki "Diyorsun ki; Cennet alanından bana seslen, ama cennet alanı gönlüme o kadar dar gelir ki."

Ayrıca Mevlana; "Kimi olur, temizliğimizi melekler bile kıskanırlar; kimi de olur, şeytan bile korkusuzluğumuzu görür de kaçar bizden...Şu toprak bedenimiz, Tanrı emanetini yüklenmiş; maşallah çevikliğimize, nazar değmesin, gücümüze, kuvvetimize" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 32) demektedir. Buradaki şeytana ve meleğe karşı duruş, yukarıda

Ziya Gökalp'in cehennemden korkuya ve cennete hediye için yöneliše duyduğu tepkiyle aynı kaynaktan beslenmektedir. İki de Arap kültüründen öğeler taşıyan İslamiyet'le gelen yeni kötü-iyi tanımına uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar.

I.1.9 Pir ve Sahip

Ruhsal yolculuklarla gök katlarına çıkan ve yer katlarına inen *kam* için göğe ve yere yaptığı yolculuklarda kaybolma riski hep vardır. Yani bu derinlikte kendini kaybetme tehlikesiyle hep yüz yüzedir. Ama *kam*, bazı yol göstericilerin ilhamı ve rehberliği ile bu tehlikeli yollardan mümkün olan en iyi şekilde geçer. Sahip olduğu yol göstericiler sayesinde *kam*, böyle gizemli bir coğrafya da serüvene atılabilecek tek insandır.

Hız. Mevlana aynı anlayışla "Pir bul ki bu yolculuk, pirsiz çok tehlikeli, pek korkuludur, afetlerle doludur. Bildiğin ve defalarca yolculuk ettiğin bu yolda bile kılavuz olmazsa şaşırırsınız. Kendine gel! Hiç görmediğin o yola yalnız gitme, sakın yol göstericiden baş çevirme. Ey nobran! Pirin gölgesi olmazsa gulyabani sesi seni sersemleştirir, yolunu şaşırtır. Gulyabani sana zarar verir, yolundan alıkoyar. Bu yolda nice senden daha dahi kişiler kaybolup gittiler. Yolcuların yollarını şaşırdıklarını, kötü ruhlu iblisin onlara neler yaptığını Kur'an'dan işit. Onları ana yoldan yüz binlerce yıl uzak olan yola götürdü, felakete uğrattı çırılçıplak bıraktı. Onların kemiklerine, onlardan kalanlara bak da ibret al. Eşegini onların yoluna sürme" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953 a: 244) demiştir.

Pir inancı, sahip kavramıyla Tanrıcı inançta varolmuştur. Şeyh kelimesi Arapça ihtiyar, ulu kişi anlamına gelir; kabile reislerine, tarikatlarda müritlerin başı olan kişilere şeyh denir. Şeyh, derviş yetiştirmek üzere makam çelebisinden icazet alan ve bu konuda salahiyyetli olan kişidir. Mevlevilikte şeyhe "efendi", "efendi hazretleri" denir. Yani Mevlevilikte şeyh yerine kullanılan kelime olan efendi kelimesi de sahip anlamına denk gelmektedir.

"Tanrıcı inançta her cins insan, her türden canlı yaratık ve her çeşit nesne ve varlık kendi içlerinde yaşayan çeşitli isimlerle adlandırılan ve çeşitli yoğunlukları içeren bir gücün -ruh-varlığı sayesinde yaşarlar. Bu kuvvet aynı türde değerlere kendi içinde bölünebilir; veya aksine kolektif bir güç oluşturacak şekilde birleşerek, daha kapsamlı bir varlık haline gelebilirler. Yani herhangi bir varlık hem bir birim olarak, hem de birleşik bir güç olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; madenler dünyasında her taşın bir ruhu vardır ve bütün taşların ruhları bir taş yığınının tek olan ruhunda birleşir" (Roux, 2001: 105). İnsan birey

olarak bir ruha sahip olduğu gibi, aynı zamanda ailesinin, boyunun ve ırkının ortak ruhuna da bağlıdır. Yel piri, Saz sanatının piri, ineğin piri gibi var olan her şeyin piri bulunmaktadır. Bir yerin ya da bir şeyin hakimi olarak tasarlanan bu ruhlara “sahip” anlamında ‘e’ (Altaylarda), ‘iççi’ (Yakutlarda), ‘öye’ (Volga’da), ‘ecen’ (Buryatlarda), ‘amaka’ (Tunguzlarda) denmektedir.

Bir *kam* da mutlaka tehlikeli ruhsal yolculuklarda koruyucu ruhlardan, ölmüş ata ve *kam* ruhlarından, sahiplerden yardım alır. Kamın göğe veya yeraltına inilmesi gerektiği özel durumlarda düzenlediği ayinlerde, göğe veya yere yolculuğu esnasında, ona kılavuzluk eden ruhlar vardır. *Kam*, yer altına inip Erlik ile görüştüğu yolculuklara çıkmadan, aynı Bay Ülgen ile görüştüğu göksel yolculukta olduğu gibi, kendini bu tehlikeli yolculukta koruyacak olan ruhları çağırır. Yer altı yolculuğu esnasında önce ormanları, yüksek dağları, bozkır ve çorak arazileri hatta bazen komşu ülkelerin topraklarını, çölleri geçer ve betimler. Bu yolculuğu sırasında, bu yolculuğu tamamlamayı başaramamış ve buralarda ölmüş kamların kemiklerinden oluşan yığınları görür ve bunları insanlara anlatır. Bu yolculuklardan bir örneğe Eliade kitabında şöyle yer vermiştir:

“*Kam*, üstünden bir saksağanın bile uçamayacağı sarı bir bozkırda yoluna devam eder. Seansta hazır bulunanlara ‘Yırlarımızın gücüyle burayı geçeceğiz!’ diye haykırır ve bir yır söylemeye başlar; herkes de koro halinde ona katılır. Şimdi kamın önünde, üstünde bir karganın uçamayacağı solgun beyaz bir bozkır açılmıştır. *Kam*, yine yırların sihirli gücüne başvurur, yurttakiler ona eşlik eder. Nihayet *kam* dorukları göğe değen Demir Dağ’a ulaşır. Buraya tırmanmak zordur. *Kam* bu güç çıkışı mimikleriyle canlandırır, derin derin soluk alır, doruğa vardığında yorgun ve bitkindir. Dağın her yanında, doruğa varmaya güçleri yetmeyen başka kamların ve atlarının ağarmış kemikleri saçılmıştır. Dağı aşır bir süre daha gittikten sonra *kam* öbür dünyanın girişı olan bir deliğin önüne gelir. Bu deliğe ‘yer mesi’ = ‘yerin çeneleri’ ya da ‘yer tunigi’ = ‘yerin duman deliği’ denir” (Eliade, 1999: 234).

Mevlevilikte, şeyhin peşinde yürünür. Şeyh bir bileni temsil eder. Bu yürüyüş, bir yol bilen peşinden gidilmesi gerektiğini remzeder (Top, 2001: 36). Bu geleneğin Eski Türklere çok uygun düştüğünü görmekteyiz. Kendilerine simge olarak seçtikleri Kurtun da mutlaka bir lideri vardır. Kurt, liderinin dışına çıkmaz. Altay’da halktan kişilerin ifadelerine göre “Bir kurt sürüsü karda yürüdüğu zaman oradan bir kurtun mu yoksa

onlarca kurtun mu geçtiğini kimse anlayamaz. Kurt öndeki liderinin ayak izlerini takip eder”.

Mevlana’da da aynı değer yargısını görmekteyiz. Mevlana *Mesnevi*’sinde “Kılavuzun hareket etmedikçe hareket etme. Başsız hareket eden, kuyruk olur. Böyle adamın hareketi, akrebin hareketine benzer. Eğri gider geceleri görmez, çirkindir, zehirlidir... işi gücü temiz bedenleri dalamak, sokmaktır. Başını ez onun... huyu hep budur, ahlakı hep bu.. Bu huyundan vazgeçmez o! Onun için en iyi şey başının ezilmesidir” demektedir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 117).

I.1.10 Hu Çekmek

... Bazı geceler rüzgar sanki hangi yöne gideceğine karar vermeye çekiniyormuş gibi durur. O zaman Tüm yaban kulak kesilir, fakat insanoğlu rahatça uyur. Zamanın başlangıcında, henüz dünya çok gençken, insanların ataları ve kurtlar birlikte ava çıkarlardı. Sonra yolları ayrıldı. Kurtlar bu zamanları hala çok iyi hatırlarlar, fakat insanoğlu bunların çoğunu çoktan unuttu (Braem, 1999).

Kurt, yukarıda belirttiğimiz gibi Türklerde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bir çok batılı kaynakta “Turan (Türkler) kurtların ırkıdan gelmektedir” (Donner, 2005: 29) tarzındaki ifadelerle sıklıkla rastlamaktayız.

Türklerle yakın bağlantıda olan mavi ışıkla birlikte ortaya çıkan gök kurt incelendiğinde, dağlarda dolaşan kurttan farklı bir dizi sembolle donatılmış mitolojik bir varlık karşımıza çıkmaktadır. Bahaddin Ögel, *"Türk Mitolojisi"* adlı kitabında şu konuya dikkatleri çekmiştir: "Biz yanlış olarak Türkler'in 'Gök-Börü' yani 'Gök-Kurt' dedikleri kutsal kurda 'Bozkurt' adını verdiğimiziz. Aslında 'Gök' ile 'Boz' arasında büyük ayrılık vardır. Türkler'in kutsal kurtlarının rengi gök idi. Çünkü o, Tanrı tarafından gönderilmiş bir elçiden başka bir şey değildi" (Ögel, 1971). Tanrı, kurt şeklinde elçileri Türkler'e göndermekte ve onlara başarı yolu açmaktaydı. Bu sebepten de, kurtun rengi "gömgök" idi. Efsanelerde gök kurt, bozkurt, ak kurt, al kurt, kara kurt ifadelerine rastlamak mümkündür. Bu adlandırmalar renk simgeçiliği ile ilgilidir. Ak kurt ile gök kurtun ilahi unsura bağlı olduğu, al kurtun ateşe, kara kurtun ise karşı durulmaz kuvvete ve yer altı unsurlarına işaret ettiği söylenebilir. Gök-Börü göksel olduğu için aynı zamanda nazardan da koruyucu özelliğe sahiptir.

Köken söylencelerinde karşımıza istisnalar hariç hep kurt çıkmaktadır. Roux'un verdiği bilgilere göre Shiratori'nin Proto-Türkler dediği Vu-suen'lerde şöyle bir söylence vardır; Vu-suen'lerin kralı, halkının Hiung-nu İmparatorluğu'na sığınmaya mecbur olmasından kısa bir süre önce doğmuştu. Bakıcısı çocuğu kollarının arasına aldı ve çöle kaçtı. Yiyecek aramak için bir süre uzaklaştı ve dönüşünde, bir kurtun çocuğu emzirdiğini ve bir karganın gagasında bir parça etle üzerinde süzülerek uçtuğunu gördü. Bu nedenlerle çocuğu kutsal kişi olarak kabul etti ve sonuçta Hiung-nu'lara götürmeye karar verdi. Şan-yu onu sevdi ve büyüttü. Büyüdüğü zaman babasına ait olan halkı ona verdi ve bir ordunun başına getirdi. Vu-suen'lerin söylencesi, Tu-kiu'lar aracılığıyla evrensel bir yayılım göstermiştir. Burgut yazıtında bulunmasından beri Tu-kiu'ların bu söylenceyi kendi imparatorluklarının kurulmasından sonra almadıkları kesinleşmiştir. 581 yılına doğru, bu yazıtın yazıldığı dikilitaşın tepesinde bir çocuğu emziren dişi bir kurt tasviri vardı.

Aynı temaya dayanan farklı anlatım şekillerinin en eskisi Burgut yazıtıyla yaşıttır: "Tu-kiu'lar Hiung-nu'ların özel bir koludur. Aile adları A-se-na'ydı. Aynı bir topluluk oluşturdular, ancak daha sonra komşu bir devlete yenildiler ve bu devletin askerleri on yaşındaki bir erkek çocuğu dışında tüm aileyi yok etti. Askerler bu çocuğun gençliğine acıyarak onu öldürme cesaretini gösteremediler. Ayaklarını kesip otla kaplı bir bataklığa attılar. Orada bir dişi kurt vardı ve onu etle besledi. Böylece çocuk büyüdü ve kurtla çiftleşerek dişi kurdu gebe bıraktı. Çocuğun hala yaşadığını öğrenen hükümdar onu öldürmek için adamlarını gönderdi. Bunlar çocuğun yanında dişi kurdu gördüklerinde onu da öldürmek istediler. Dişi kurt hemen Turfan hakanlığının kuzeyinde bulunan bir dağa kaçtı. Bu dağda bir mağara ve mağaranın içinde sık otlarla kaplı düz bir ova bulunuyordu. Buraya sığınan dişi kurt dünyaya on çocuk getirdi. Büyüdüklerinde bu çocuklar dışarıdaki kadınlarla çiftleştiler ve hemen gebe bıraktılar. Bu soydan gelenler bir aile adı seçti ve birisi de A-se-na adını aldı" (Chavannes, 2005: 5).

Kurtun sahip olduğu ifade edilen özelliklere bakarsak Türklerin yücelttiği nitelikleri görmekteyiz. Cesareti, esarete tahammül edemeyişi, kıvraklığı, tek eşli oluşu, aile düzenine sadakati v.b. gibi özellikleri, onun, atalar tarafından sembol seçilme nedenleri olarak gösterilmiştir. Kurt, hür ve müstakil yaşadığı, ehlileştirilemediği, insana yakınlığının olmasının yanında, insanın emrine girmemesi, boynuna tasma takıldığında tepki vermeden, yemeden içmeden kesilerek kendini ölüme terk etmesi, aile yapısının Türk'e çok benzemesi, anne kurtun iki, ya da 4 yıl gibi uzun bir süre yavrusuna bakması ve anne

babanın yavrunun her türlü eğitimini üstlenmesi, babanın avı öğretmeden çocuğunu serbest bırakmaması gibi kurtla ilgili bir çok anlatım Türkler arasında yaygındır.

Braem'in değerli kitabı *Ateşin Efendisi*'nden edindiğimiz bilgilerden öğrenmekteyiz ki; Bir kurt çok dikkatli hareket etmektedir ve oldukça uzağı görebilmektedir; kurt, çoğu olayı önceden sezebilmekte ve ona göre tedbirini almaktadır; insanlar, kurtların yakınlarda olduğunu hissederler, lakin kurtlar asla kendilerini göstermezler; insanın onlardan öğreneceği çok şey vardır. Bu güzel nitelikler aynı zamanda bir kamda bulunması gereken niteliklerdir. Belki de Ziya Gökalp'in iddia ettiği gibi kurtun dini sembol olmasının nedeni de budur. *Kam*, *Barem*'in ifade ettiği gibi, her şeyi bir kurt gibi yapabilmektedir. Onun gibi gözlemler, onun gibi dinler, burnunu havaya kaldırıp koku alır ve gerekli olduğu takdirde kokuların izini sürer. Bir kurt gibi koşar; kurt gibi avlanır; bir kurt gibi kıvrılıp uyur; kurtun asil yürüyüşü ile yürür. Kişi daha kamlığa adayken, bir kurt olma özlemi ile içi yanıp tutuşur.

Kaya, ya da mezar taşları veya *kam* elbisesi veya malzemeleri üzerinde kurt tasvirlerine rastlanır. Genelde *kam* adayının da kurtun rehberliğine şahit olacağı zor bir olayı tecrübe ettiği görülmektedir. Harald Braem'in kitabında da; ormanda bir yangının içinde kalan *kam* adayı ne yapacağını bilmez durumda iken ilahi rehber olan kurt ile tanışmış ve kurtulmuştur: "Ateş harlaması geliyordu kulağına. Yanan ağaçların çatırtıları... Cızırtı tıslamalar... Orman cayır cayır yanıyordu. Yanan bir orman böyle bağırır ve o ateş duvarıyla ilk kez göz göze geldi: Orman ve gökyüzü dumandan kapkara olmuştu, aralarında ise kıpkırmızı alevler vardı. Alevler oldukça yüksek olmalıydı. Tüm bu telaşının içinde tek hissettiği şey, yalnız olmadığıydı. Yüzünü ve vücudunu toprağa daha kuvvetli bastırdı. Alevlerin korkunç uğultusuna ve tıslamasına, sıcaktan patlayarak ikiye ayrılan ağaçların tüyler ürpertici çatırtıları karışıyordu. Ansızın kavurucu bir hava dalgası hışımla vurdu sırtına. Onunla birlikte olan bir kurttu" (Braem, 1999: 63).

Roux'un verdiği bilgilere göre Töleslerde, kurt kafalı bir kişiyle ilgili olarak bir efsane anlatılmaktadır: "Bir dilenci geldi... Çobanın karısı bu dilenciye gördüğünde kurt kafalı bir insan olduğunu fark etti, ancak misafir onu görmemişti. Onu beslediler ve oradan gittiğinde kadın, onun farklılığı konusunda kocasının dikkatini çekti ve karı koca bu garip kişiyi izlemeye karar verdi. Böylece Ötüken'e vardılar. Orada dilenci onlara şunu dedi: Ben bir

Tanrı'danım! Sien-yen-to'lar (yani sizin kabileniz) yok edilecektir. Onu izleyenler büyük bir korkuya kapılarak tekrar atlarına bindiler ve geri döndüler".

Bazı Türk Efsaneleri'nde kurt başlı insanlar tanımlamalarıyla da sıklıkla karşılaşılır. Örneğin; "Doğu Gök-Türk Devleti'nin önemli bir bölümünü meydana getiren Tarduş Türkleri'nin ataları da, Başlı, kurt ve vücudu insan olan bir varlıktı" (Réne Gibaud, 2006). Aynı Eski Mısır Mitolojisi'ndeki Anubis gibi (Candan, 2004: 97).

Dede Korkut Kitabı şunları belirtmektedir: "Kurtun yüzü bir hayır duasıdır". Volga Tatarlarında, "mutluluk ona gülüyordu" demek için "onun kurdu uluyordu" derler.

Kurt, Türk'ün var oluşundan beri kutsal kabul edilmiş, hatta kurtun eski adı börü (Gök Börü) tabu kabul edilerek zikredilmesi yasaklanmıştır, onun yerine yer kurdu olan kurt ismi kullanılmıştır. Roux'a göre, bu örnek, hayvanlara uygulanan isim yasağı konusunda tek tarihsel örnek olup, bu konu günümüzde hala ve belki de tarih öncesinde geçerli olması dolayısıyla bizi hayrete düşürebilir. Yine Roux'un verdiği bilgilere göre, Tukiularda Han çadırını Ötüken dağının üzerine kurduymuştu. Çadırının kapısına, tepesinde altın bir kurt bulunan bir sancak çektiymişti. Sancakların ve flamaların tepesindeki altın kurt kafaları kurttan geldiğine dair hatıranın unutulmamasını sağlıyordu. Türkler sancaklarının başına altından kurt başı takarlar; muhafız ve savaşçılarına börü denir; bunun anlamı; kurt, yani kurttan doğmuş demektir. Türk-Çin mücadeleleri esnasında beyaz kurtun vergi olarak değer kazanması Türklerdeki önemine işaret eder.

Kurtun güçlü bir sembol olduğu kanaatine varmamın nedeni; İslam'dan sonra dahi Türklerin arasında kurt simgesinin yaşamasıdır. Bilinmektedir ki Anadolu'da kısır kadınlar, çocukları olması için kurda yakarırılar. Ayrıca İslam'dan sonra dini müessese olarak bir Sivas'taki gök medresede, bir de Timur'un Ahmet Yesevi için yaptırdığı medresede kurt figürü bulunmaktadır. Ancak Sivas'takinden daha sonra kurtlar sökülüştür. Kahraman Maraş'da Türk bayrağını taşıyan görkemli kurt heykeli de sonradan aynı şekilde kaldırılmıştır. Ama bunların İslam'a rağmen varlığı, kurtun Eski Türk dininde kuvvetli bir yeri olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Gençosmanoğlu'nun İslami motiflerle yazdığı şiirlerinde dahi kurt figürünü aşağıda örneklendiği gibi kuvvetli görmek ilgi çekicidir.

Kurt peşinden giden görmez dert yüzü
Tanrı bilir mübarektir Kurt yüzü
Bu kurt ile haberleşsem gerektir

Kurt yüreği özümdeki yürektir
Obamda ruh otağında direktir
Kurt görünce kaynar oldu kanım hey
Günü doğan soylu kurdum de bana
Öz yurdumdan haber sordum de bana
Akaç koyun gördüğünde kapan kurt
Karma ögeç gördüğünde çapan kurt
Köpekleri kuyruğuyla tepen kurt
Bir anadan karındaşım hanım hey
Bir haber ver kurban sana canım hey
Kurt ne desin töresi var dili yok
Tasmaı yok zinciri yok çulu yok
Kurt soyunun Hakk'tan özge yolu yok
Sürdü Kazan faydası yok durmanın
Faydası yok kurttan haber sormanın
N.Y.Gençosmanoğlu

Kurtun, Türklerdeki ve *kam* ayınlarındeki önemine değindikten sonra Mevlevilikte bu ögenin yaşayıp yaşamadığına göz atalım. Mevlevi ayınlarında hu çekilmektedir. Bunun temeli, Türklerin eski dinine dayanmaktadır. Türklerin dini totemi olan kurtun uluyuğu, kamın yaptığı her dini törende duyulmaktadır. Bu dini törenlerde kamlar, kurt gibi ulumaktadırlar.

Türklerin cenaze törenlerinde kurt gibi uludukları ile ilgili bilgileri bir çok kaynaktan elde etmekteyiz. Eliade'nin verdiği bilgiye göre "Eski Türkler cenaze kaldırıldıktan sonra kızdırılmış taşların üzerine kenevir atılarak dumanının solunduğunu bilmekteyiz. Kenevir dumanı hafif bir sarhoşluk/esirlik sağlamaktadır. Duman altı olan Türkler bir kurt gibi ulurlar" (Eliade, 1999: 432).

"Türkçede yakınmak, ulı kelimesi ile ifade edilir. Ulı 'kurtlar için ulumak' ve 'insanlardan söz ederken yanıp yakınmak anlamındadır. Belki de ata dişi kurtun anısına gönderme yapmak için 'kurtlar gibi ulumak' anlamına gelmektedir" (Roux, 2001: 282).

Hu, Allah'ın isimlerinden biridir ve Arapça'dır. Lakin Allah'ın bir çok ismi vardır. Bunların içinden eski Tanrııcı törenlerin ayrılmaz bir parçası olan uluma sesini anımsatacak yegane Arapça isim bu olduğu için 'hu' kelimesi seçilmiştir. Seslerin belli enerjilere ve güçlere sahip olduğu, kamlar tarafından bilinmektedir. Böyle bir özellik görülmesinden

ötürü bu ses *kam* ayinlerinde özellikle kullanılmıştır. Kültürel kalıtım nedeniyle de aynı ses hala Türk milletini derinden etkilemeye devam etmektedir.

Mevleviler, ‘Besmele’ yerine ‘Ya Hu’ ya da ‘Destur’ derler, yazılarında ve mektuplarında bu sözcükleri kullanırlardı. "Besmeleyi bir işe başlamada kullanmaya gerek görmezlerdi" (Odyakmaz, 2005: 96). Oysa ki Müslümanlıkta Besmele, Hamdele (O'na hamederek) ve Salvele (Peygambere salavat getirerek) ile bir işe başlamak, Hz.Peygamberin "Her hayırlı işe besmeleyle başlamalıdır; yoksa o iş sonuçsuz kalır" sözlerine dayanmaktadır ve büyük bir öneme sahiptir.

Daha önceden de belirtildiği gibi ‘hu’ her ne kadar Arapça bir kelime olsa da, eski kamların dini totem kabul ettikleri ve sürekli uluyuşunu seslendirdikleri kurtun ulumasına olan ses benzerliği dikkat çekicidir. ‘Kurt yüzü mübarektir’ diyen Dede Korkut gibi Türkler, kurt uluyuşunun uğur getirdiğine ve mübarek olduğuna inanılırdı. Yola çıkarken “uğurlar olsun, uğurumuz kurt uğuru olsun” sözleri, cumhuriyetin ilk yıllarında dahi yaşayagelmiş bir deyiştir. Bu sebeple bir işe “hu” ile başlamak, kadim dinimizle tam manası ile uyum içerisindedir.

“Bir Mevlevi, başka bir Mevlevi'nin hücrelerine gireceği zaman veya tekkelerde, hücrelerinde olan dede ziyaret edileceği vakit hücre kapısı çalınmaz, ziyaret edecek kişi dışarıdan uzunca bir ‘Destur’ çeker. İçeriden ‘Huu’ cevabı gelirse içeri girilirdi. ‘Destur duyulmamıştır’ zannıyla iki defa daha ‘Destur’ çekilir ve ‘Huu’ cevabı gelmezse oradan ayrılmak gerekirdi” (Top, 2001: 98). "Hu sesi duyan Mevlevi, baş keserek sağ ayağıyla içeri girer. İçeridekiler ise, gelenin yaşını ve aşamasını göz önünde tutarak onu ya ayakta ya da oturdukları yerde karşılarırdı. Gelen, ‘yerle görüşüp’ oturunca orada bulunanların her biri kendisini ‘aşk olsun’ sözcüğüyle selamlardı, o da onlara ya ‘aşk olsun’ ya da ‘Aşkın cemal olsun’ sözleriyle karşılık verirdi” (Odyakmaz, 2005, 69).

Mevlevilerde, yeni şeyh, Konya'da kalacaksa, tekkenin o akşamki mutfak masrafını öder; o akşam yenilir, içilir, keyf edilirdi. Sonra meydancı dede, şeyhi meydana alır, şeyh oradaki dedelerle görüşerek orta yerde niyaza durur, sertarik de, "... Derviş kardeşimizin şeyhliği ve hizmeti mübarek ola; niyazı makbul ola... ilavesiyle gülbank çeker, hep birden baş kesilir, Huu denirdi” (Top, 2001: 101).

“Hu” kelimesinin yaygın kullanımı Cumhuriyetin ilk yıllarında dahi varlığını sürdürmekteydi. Bir kişiye ismiyle seslenildiğinde kişi “huu” diye seslenilir ve burada

olduğunu ifade ederdi. Hatta yatırların yanından geçerken “huu” diye seslenilmesi ve Hu kelimesinin sürekli karşımıza çıkması ve tekrarlanması ilgi çekmektedir. Adeta kendilerini mitsel bir varlık olarak Tanrıca inançta yaşayan kurtla özdeşleştiren, başka bir deyişle bir miktar kurtlaşmış kamları ister istemez hatıra getirmektedir.

Hüseyin Top’un Mevlevi ayinleri ile ilgili verdiği bilgilere baktığımızda hu çekmenin bu ayinlerde belirleyici bir yeri olduğunu görmekteyiz: “... Gülbankın sonundaki birinci ‘Hu’yu şeyh efendi, tek başına söyler ve fazla uzatmaz; ikinci ‘Hu’, nefes yettiği kadar uzatılır ve gittikçe ses hafifletilir, ikinci ‘Hu’ya bütün heyet mensupları iştirak eder, beraberce söylerler. Şeyh efendi gülbankı çekip bitirince, daha ‘Hu’lar sona ermeden postundan ayrılır. Meydana doğru iki üç adım atar, durur ve semazen başına hafif bir nazarla, baş keserek ‘Esselamüaleyküm’ der. Bu selam, sema eden canlardır. Semazen başı da ‘Ve aleykümüselam ve rahmetullahi ve bere-katühu’ diyerek şeyhin selamına selamla karşılık verir ve sondaki ‘hu’yu iyice uzatır. Selam verirken baş keser, semazenler de baş keserler. Şeyh selam verince ‘Hu’nun bitmesini beklemeden yürür, hatt-ı istiva üzerinde yürüyerek kutup noktasına gelir, durur ve mutribin başı olan neyzenbaşına bakarak tekrar ‘Esselamü aleyküm’ der, neyzenbaşı aynı şekilde selam verir, ‘Hu’ uzayıp devam ederken şeyh de semahane kapısına varmış olur” (Top, 2001: 104).

“Hu” kelimesinin anlamına ansiklopedilerde baktığımızda şöyle bir tanımla karşılaşmaktayız (Meydan Larousse, 1971). “1-Dervişler arasında selam sözü; 2-İslam inancına göre Tanrı’nın her biri ayrı ayrı nitelik ve yüceliklerini gösteren doksan dokuz adı vardır. Bunlardan biri, Arapça ‘o’ şahıs zamiri karşılığında kullanılan ‘Hu’, ya da ‘Huve’dir. ‘Hu’ insanlar tarafından bilinemeyen, kavranamayan, aklın sınırlarını aştığına inanılan gayb alemini gösterir. İslam düşüncesinde tek ve ölü sonu olmayan ezeli, ebedi varlık Tanrı’dır. Bu yüzden ‘Hu’ sözü yalnız Tanrı için kullanılır”

Yine ansiklopedik (Meydan Larousse, 1971) bilgilere dayanarak bu kelimenin tasavvufla, özellikle de Orta Asya çıkışlı olan iki büyük tarikatta, yani Bektaşî ve Mevlevilikte anlamının iyice genişletildiğini görmekteyiz: “Tasavvufta ‘Hu’ sözünün değişik anlamları vardır. Biri, Tanrı’nın doksan dokuz niteliğini, öteki her işin Tanrıda sona erdiğini gösterir. Tarikatlarda, yazılış şekli bir göze benzediği için ‘Hu’ sözü Tanrı’nın gizi ve açık her şeyi gören gözü anlamını almıştır. Tasavvufî bir anlam taşıyan eski yazı örneklerinden Hu, Tanrı, göz, gönül, çeşme, sevgi, iki tarikat ulusunun veya erenlerinin birbiriyle birleşmesi,

Tanrı'ya ulaşan bir ulunun onunla kaynaşması, onun yüce varlığında ölümsüzlüğe ulaşması gibi değişik durumların sembolü olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme daha çok Bektaşî ve Mevlevilerde görülür". Burada dikkati çeken nokta, "Hu" kelimesinin Bektaşilikte ve Mevlevilikte, yani Şamani öğelerin yoğun bulunduğu bu iki tarikatte orataya çıkmasıdır.

Mevlevilerde, çile çekmekte olan cana "çilekeş" denir ve bin bir gününü hizmetlerde bulunarak geçirirdi; bu hizmetlere de "çile" denirdi. Bin bir gün sonra bu durum ihvana ilan edilir, akşam olunca meydanda mumlar uyandırılır, yemekler yenir ve bu olaya has şerbetler içilirdi. Yemekten sonra yeni dede, tarikatçı veya aşçı dede ile görüşür, sonra da onun sağında ve solunda olanlarla görüşür, meydanın ortasına gelerek niyazda dururdu. Tarikatçı veya aşçıbaşı gülbang çeker: "Vakt-i şerif hayrola., derviş kardeşimizin niyazı makbul ola, bu yolda rahatı müzdad ola... Kerem-i imam-ı Ali., hu diyelim huu derken hep beraber baş kesilir, hu'ya iştirak edilirdi. Sonra teker teker, baş keserek, edeple meydan terk edilirdi. Bu baş kesmelere içerde bulunanlar iştirak etmezlerdi" (Top, 2001: 67).

Yemek vaktini haber vermekle görevli bir can, önce şeyhlerin dairesinin önünde, sonra hücrelerin bulunduğu koridorda, ayak mühürleyip baş keserek: "Huu... somata sala diye ünlerken huu'yu biraz uzatır, sala'yı soluk miktarı çekerdi" (Top, 2001:69). Muhiddin C. Duru'nun kayıtlarına göre: "Öğle vakti geldiğinde, matbah canlarından biri, tekkenin avlusu ortasında kibleye karşı niyaz vaziyeti alarak yüksek sesle 'huu, sala' diye nida etmek suretiyle herkesi yemeğe çağırırdı" (Top, 2001: 70).

Bakır Çelebi'nin onayladığı bir gülbanktan "İnayet-i yezdan, himmet-i merdan berma hazır u nazır bad, kulub-i aşıkân küşad dem-i Hazret-i Mevlana, sırr-ı Cenab-ı Şems-i Tebrizi, ke-rem-i Hazret-i İmam-ı Ali ve şefaati Muhammedi'nin nebiyyil ümmiy rahmeten lil alemin, hu diyelim huu" şeklinde alıntı yaparsak açıkça görmekteyiz ki hu çekmek Mevleviliğin en göze çarpan niteliklerinden birini oluşturmaktadır.

Akşam yemeklerinin bir başka hususiyeti vardı. Meydan-ı şerif'e girilince, herkes somatların etrafında sıralanır ve ayakta beklenirdi. Sofra başkanı olacak şahsın önüne, uyandırılmış bir şamdan konurdu. Başkan gelince yerine oturmadan ayakta şu gülbangi çekerdi: "Çerağ-ı ruşen, fahr-i dervişan, ziya-yı iman, kanun-i merdan, dem-i Hazret-i Mevlana, huu diyelim huu" der. Bu gülbangdan sonra oturulur, yemek yenirdi" (Top, 2001: 83).

Ölümlerde ise, definden sonra canlar, mezarın etrafında halka olur, adedine bakılmaksızın, beş dakika kadar ism-i celal çekerlerdi. İsm-i celal bitince bir Mevlevi büyüğü tarafından gülbang çekilirdi. Gül-bang: "Vakt-i şerif hayrola, hayırlar fethola, serler def ola, derviş. (filan) merhum, garga-ı garik-ı rahmet-i yezdan, hacesi hoşnud ola, dem-i Hazreti Mevlana, sırr-i Şems-i Tebrizi, Kerem-i İmam-ı Ali, hu diyelim huuu" denilerek hep birden baş kesilir ve mezarlık terk edilirdi" (H.Top, 2001: 86). Dikkat edilirse her gülbangın sonu huuu çekelim huu şeklinde bitmektedir.

Mevlevihane'de yemekten önce tüm hazırlıklar tamamlandıktan ve yemekler kaplara koyulduktan sonra canlardan birisi salacılık vazifesini ifa eder ve hücrelerin bulunduğu koridorda baş keserek yüksek bir sesle "Huuuu, somata salaaaa" diye bağırır. Bu umumi davette dahi sesleniş huuuu kelimesiyle olur.

"Mevlevi mukabelesinde namaz vakitlerinden önce canlardan biri hücrelerin bulunduğu koridorda sağ üstte gelmek ve parmaklar açık halde kollarını parmak uçları omuzlara gelecek tarzda çaprazvari göğsüne koyar, sağ ayağının da baş parmağını sol ayağının baş parmağı üstüne koyup başını biraz fazlaca eğmek üzere öne doğru eğilip ayakta niyaz eder ve son heceleri nefesi yettiği kadar çekerek 'Huuuu, salaaaa' yahut son heceyi yine nefesi yettiği kadar çekerek 'Vakt-i sala ya huuuuu' diye bağırır. Bu sesi duyanlar abdest alıp tennurelerini, tennurenin üstüne giyilen ve kısa bir mintana benzeyen deste güllerini giyerler, elifi nemetlerini kuşanırlar, çoraplarını çıkarırlar, resmi hırkalarını omuzlarına atarlar ve hazırlanırlar. Bu sırada namaz vakti de gelmiş olur ve ezan okunur. Ezandan sonra meydancı dede, yahut onun emriyle canlardan biri, birer birer hücrelerin kapısını açarak ve 'hu' hecesini biraz fazla çekerek, kalın sesle, fakat bağırmadan 'buyurun yahuuuuuu' der. Bu davet üzerine herkes kalkıp semahaneye gider... Semahaneye girilirken iç kapıda eller göğüste baş kesilir ve sağ ayağıyla içeri girer" (Gölpınarlı, 1953b: 372).

Tanrıci gelenekte de Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadeleriyle kapıdan sağ ayakla girilmekte sağ ayakla çıkılmaktadır. Baş kesme, Tanrıcılıkta da olan bir ögedir. Claudia'nın ifadesine göre evlerde kapı mutlaka alçak olur ki girerken ve çıkarken baş eğersin. Eve saygıyla girer saygıyla çıkarsın. Evin sahibine, akcayık'a (ak yayık) baş eğerek girersin.

Ancak Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesine göre gözler asla yere bakmaz, ileriye bakar. Yere ne baş konulur, ne de bakılır. Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesiyle Müslümanlıkta beş vakit secde edilir ama Tanrıçılıkta eve her giriş çıkışta secde eder baş eğersin. Mevlevilikte de baş kesmek beş vaktin haricinde secde anlayışının sürekli tekrarlanmasıdır.

I.1.11 Kuş Benzetmesi

Ak dine göre kartal / bürküt / hotoy / kara kuş gibi isimlerle adlandırılan kuş, önemli bir dini semboldür. "Yeryüzü'ndeki 'Kurt' neyin sembolüyse, gökyüzündeki 'Kartal' da aynı sembolün karşılığıdır" (Candan, 2004: 46). Kartal da Kaf dağının kuşlarından. Kartal kutsaldır, Tanrı'nın kuşudur. Kartal kültürüyle ilgili geleneklerden anlaşıldığına göre, kartal, tanrısal ışığın, Güneş'in ve Gök Tanrı'ya yakınlığın simgesi sayılmıştır. O göğün en yüksek doruklarına uçabilmesi özelliği ile Gök Tanrı'ya en yakın olma değerini üstünde taşımaktadır. Gök-Kartal göğün en üst katlarına kadar uçabilmektedir. En yüksek ruhlarla alakası vardır. Kimse kahramanların, ataların yaşadığı gökyüzü sınırına onun kadar yaklaşamaz. Kartal adeta Tanrı'nın habercisi olarak da görülür. Dokuz gün gökte dokuz gün yeraltında yaşar.

Aynı kamın ölüp dirilme deneyimine benzer bir şekilde kartal, kemiklerini dokunulmaz hale gelecek biçimde düzenlemek için kahramanı yutar ve kanlı canlı olarak tekrar hayata iade eder. Mitsel anlamda bu kartal iki başlıdır. Bilinmektedir ki Tonyukuk, başlığında gerçek bir tanrısal damga olan iki başlı kartalı taşımaktadır. Bu kartal kanatlarını gerdiği zaman yeryüzünü kaplayan, sol kanadı Ay'ı, sağ kanadı da Güneş'i örtebilecek kadar büyük bir kartaldır. Bakır tırnakları vardır. Kartal, altın tüylüdür. İlkbahar ve güz mevsimleri, kartalın ruhunun iradesine bağlıdır. Kartal bir defa kanatlarını sallarsa buzlar ve karlar erimeğe başlar, ikinci defa sallarsa ilkbahar gelir. "İlkbahar yılın gelişi" adını verdikleri bahar türküsü, eski devirlerde kartal namına söylenen ilahilerin kalıntısı olduğuna şüphe yoktur. Kartal, göğün göbeği ile birleşen ekseni korumaktadır, bu sebeple de aynı zamanda koruyucu ruh niteliğini de taşır.

Yasa ve töre, Tanrı'nın emri ile bir kartal şeklinde gelen ruhla iletildi. Bir Türk, evinin yanında kartalı görürse, eğer hazır et bulamazsa derhal onun için bir kurban keser. Biri yanlışlıkla kartalı öldürürse *kam* çağrılarAk dini tören ile kartalın cenazesi gömülür. Kısır

kadınlar çocuk vermesi için kartala baş vurup yalvarırlardı. Bundan sonra dünyaya gelen çocuğa "hotoy törüt-teh" (yani "kartaldan türemiş") denirdi.

Grifonlar, göğü, tan ağırlığını, ilim, irfan, kuvvet gibi kavramları ifade eder. Türk sanatında daha çok kartal başlı grifonlar yaygın olarak görülür. İmparatorluk unvanı, seramik tasvirlerde ve Selçuklu taşlarında kartalın göğsünün üzerine yazılır.

Kartal, akli, kahramanlığı, irfanı, keskin görüşü, ruhun aydınlanmasını, sağaltımı, yaratılışı, saklı manevi gerçekleri görmeyi, manevi olanı görebilmek için maddeden yukarı yükselmeyi, kamlarla, manevi hocalarla bağlantıda olmayı, büyük denge gücü, vakar ve zerafeti, olayları yukarıdan görebilmeyi, resmin tamamına hakim olabilmeyi, yüksek gerçekliklerle bağlantıda olmayı temsil eder. Kartal, aynı zamanda sadık bir muhafızdır (Kalafat, 2004: 43).

Demircilerle, kamların aynı kökten geldiğine inanıldığı için kamların kökeninin bağlandığı kartalın, demircilerle de yakından ilgisi olduğu görülmektedir. Kartal merkezi devletin de simgesi olmuştur.

Mesnevi'de de Mevlana, yüksekten uçan kuşu velilere ve kendine benzetmektedir. "Ben yücelerde uçan kuşum, endişe sinek! Sinek nasıl olur da beni elde eder. Ayakları kırık olanlar da benimle buluşsunlar, konuşsunlar diye göğün yücelerinden kasten aşağıya inirim" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 272) demiştir. Bu anlatımda en yüksekten uçan kuşun Tanrı'ya en yakın olanları simgelediği Türk mitolojisinin etkilerini görmekteyiz.

Başka bir yerde de Mevlana "Kavgacı kuşlar, hepiniz doğan gibi şehriyarın şu davulunu duyun. Aranızdaki ihtilafi bırakın da ruhunuzu her yandan şad edin" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 287). Doğan da kartal gibi, Kaf dağı kuşları arasında yer almaktadır. O da yükseklerden uçtuğu için Tanrı'ya yakın olmayı simgeler. Türk sözcük dağarcığına gelince, bunlar arasında az sayıda özgün isimlerden olan biri de "doğan"dır, toğan ve toğrul doğru gidendir tog- fiilinin "doğru gitmek" doğru ile benzetilmesi gerekir.

Mevlana üstteki sözleri ile Tanrı'nın mesajını ileten davulun sesini duyan doğan gibi olunması gerektiğini, o zaman ihtilaftan, çekişmeden ve ikililikten kurtulacağını ifade eder. Mevlana bunlara ek olarak "Fakat kör kuşlarız, terbiyeden hayli uzağız... Baykuşlar gibi doğanlara düşmanız hülasa viranelerde kalmışız. Bilgisizliğimiz, körlüğümüz son derecede, bu yüzden de Tanrı azizlerini incitmeye kastediyoruz." diyerek, yüksekten uçan

kuşların velileri, alçaktan uçanların ise gönül gözü açık olmayan insanları simgelediğini vurgulamıştır.

Mesnevi'de aynı Ak dinin motiflerinde geçtiği gibi göksel kuşların barındığı bir Kaf Dağı kuşları sürüsü vardır. Bunu şu dizelerden anlamaktayız: “Süleyman’dan aydınlanan kuşlar, nasıl olur da suçsuz, sebepsiz bir kuşun kanadını yolarlar. Kanadını yolmak şöyle dursun, onlar acizlere yem verirler. O kuşlarda ayrılık ve kin yoktur. Hoş kuştur onlar, hoş kuş. Onların Hüthütleri, kutlulamak üzere yüzlerce Belkıs’ın yolunu açar. Kargaları, surette kargadır, hakikatte himmet doğanı, ‘Mazaga’ sırrına mazhardır onlar. Leylekleri lek lek der ama şüpheye birlik ateşini salar. Güvercinleri doğanlardan korkmaz. Hatta doğan o güvercinlerin önünde baş kor. Bülbülleri, insana vecd ve halet verir. Gülistanları kendi gönüllerindedir. Duduları şeker kaydında değildir. Ebedi şekeri kendi içlerinde bulurlar. Tavusların ayakları bile, bakılsa öbür tavusların kanatlarından daha güzel görünür. Hakan kuşlarının kuru bir sesten ibaret kuş dilleri nerde Süleyman kuşlarının söyledikleri kuş dili nerde?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 288).

Ayrıca biliyoruz ki Tanrıca Türklerde kahramanların öldükten sonra göğe çıktıklarına inanılır. Eskiden yeryüzündeki her insanın göğe istediği zaman çıkabildikleri bir altın çağın varlığını ve sonra insanlığın düşüşü ve yozlaşması ile artık bütün insanların göğe çıkmalarına izin verilmediği inancını hatırlarsak, bu olayın ölümden sonrasını bile kapsadığını görürüz. Artık ölümden sonra bile herkes göğe çıkamamaktadır. Göğe çıkmak sırra ermedir, kemale ermenin göstergesidir. Bu sebeplerden ötürü göğe çıkanların sayısı, yer altına inenlerden oldukça azdır.

Üçüncü kat gökte, Süt-ak-göl ile onun yanında Kutsal bir dağ vardır. Bu dağın yeryüzündeki yansımaya örnek olarak Altay dağlarını, Tanrı dağlarını, Kaf dağlarını verebiliriz. İyi insanların, doğru yolda olanların, yani Aktu’ların yaşadıkları Ak Cennet buradadır. Cennetteki bu ruhlar, yaşayan insanların ataları olup bir süre sonra Yarı Tanrı haline gelerek gerektiğinde hayattaki akrabalarına yardım ederler. Orhun yazıtlarında söylenen dua, edilen temenni ilginçtir: “Halkınızı değerli evladınızdan, tay gibi oğullarınızdan daha iyi besliyor idiniz. Uçup gittiniz. Göklerde de hayattaki gibi olasınız” (Tekin, 1995: 53).

Buradaki temenni, yukarıya, öteki aleme gittiğinizde de ulusu koruyan, yüceltenlerden olunuz anlamındadır ve göğe yükselen kahramanların, bu dünyadakileri korumaya devam edeceği inancını yansıtmaktadır.

Sadece en yuksekten ucan kuşların barındığı Kaf dağı motifinin arkasında yatan fikir de bundan kaynaklanmaktadır. Kahramanların ve kamil insanların, sembolik olarak yuksekten ucan kuş görünümündeki ruhları, öldükten sonra bu efsanevi dağa çıkar ve orada varlığını sürdürmeye devam eder. Aynı motifi Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde şu ifadelerle görmekteyiz “İbrahim Ethem ‘Ne arıyorsunuz?’ dedi. Dediler ki: Develerimizi!.. İbrahim Edhem ‘Damda deve arandığını kim görmüş?’ deyince, dediler ki; ‘Peki öyleyse sen taht üstünde oturur, padişahlık ederken, Tanrı’yı bulmayı nasıl arıyor, nasıl umuyorsun’ İşte bu oldu, bundan sonra bir daha İbrahim Ethem’i kimse görmedi. Peri gibi insanların gözünden kayboldu. Kendisi halkın gözü önündeydi ama manası gizliydi. Halk sakaldan hırkadan başka neyi görür ki? Kendi gözünden de kayboldu. Halkın gözünden de... İşte ondan sonra Zümrud-ü Anka gibi alemde meşhur oldu. Hangi kuşun canı Kaf dağına geldiye, bütün alem onu söyler, ondan bahseder. Bu doğu nuru da Seba’ya vurunca, Belkıs’a da, oradaki halka da bir velvedir düştü. Ölmüş ruhların hepsi dirildiler, kanat çırpıtlar öldüler. Ten mezarlarından başkaldırdılar. Birbirlerine ‘bak... gökten bir sestir geldi.’ Diye müjde vermeye başladılar. O sestin dinler gürbüzleşti. Gönüllerin dalları yaprakları yeşerdi” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 69).

Mevlana'nın rubailerinde de Kaf dağı motifine rastlamaktayız: “Gönlünü daraltma, bir gönüller açan geldi; gönlü, bir hoşça okşayan, bir güzel sesli, nağmelerle lütuflarla çıkageldi. Gamin sinek gibi kanatları koptu, kırıldı şimdi; çünkü can Kaf dağından bir devlet kuşu geldi” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 87).

I.1.12 Ruh Anlayışı

Eski Türk dininde insan üç enerjiden teşekkül etmiştir. “Birincinin yeri kemiklerdir. Olasılıkla kanda yer alan ikincisi bedenden ayrılarak yaban veya bal arısı biçimi altında ortalıkta dolaşabilir, her bakımdan insana benzeyen üçüncüsü de bir tür hayalettir. Bir insan ölünce üç ruhu ayrılır. Ölümde birinci ruh iskelette kalır ikinci ruhlar tarafından yutulur. Üçüncü bir hayalet şeklinde insanlara gözüdür” (Sandschejew: 578). “En önemli can, gölgeye dönüşen candır” (Eliade, 1999: 278).

Üçüncü olarak tarif ettiğimiz ruh, Sür diye adlandırılır. Buna "yula" da denilir. Yula, aynı zamanda meşale anlamını da ifade eder. Babalardan kalan töre ve adetlere de yula denir (Roux, 1999: 25). Radloff (1976), bu sözcüğün Türk dillerinde pek çok farklı nesneyi belirttiğini görmüştür: görünüm, anlam, güzellik, onur, hayvanların ve insanların yaşam

gücü, hayal, hayalet, put, kutsal resim, resim. Yudahin bu sözcükte görkem ve büyüklük anlamlarını saptıyor ve Böhtlingk, Yakutlarda, korkunç görünüm anlamına geldiğini görüyor. Vambery bu sözcükte ancak resim, yüz anlamlarını saptamaktadır. Moğollarda, bunun yorumları hemen hemen aynıdır. Klasik dilde, büyüklük ve pırıltıdır. Kalmuk dilindeyse, canlı, heybetli görünüm, cesaret, yüreklilik, güçlü etki, etki anlamındadır. Yakutlarda olduğu gibi Ordoslarda da hakim hava, dehşetli hava anlamındadır. Budunbetim metinlerinden yararlanılarak, bu sözcüğün kafada bulunan, yüzün şekline sahip olan ve aynı zamanda "gölgenin ruhu" anlamına gelebileceğini kabul edebiliriz (Roux, 1999: 26).

Sür'u, gölge, görünüm, hayal şeklinde tanımlayabiliriz. Sür, insanın davranışlarını, hislerini, düşüncelerini meydana getiren özelliğidir. İnsanın enerji, irade ve umumiyetle ruhi hallerini meydana getiren unsurdur. Sür kelimesi, Doğu Türkçesinde ruh, ölümlerin bedenlerinden ayrılan ruh, çevrede dolaşan ruh için ve ayrıca Moğolca'da, "gölge ruh" anlamıyla kullanılmaktadır.

Czaplicka, sür'un ölümden sonra yaşamaya devam edenin, psişik ruh olduğunu söylemektedir. Parapsikoloji'de "Astral Beden" kavramı sür/sünne ile yakından ilişkilidir. *Kam*, göge doğru çıkarken Sür'u vasıtasıyla çıkmaktadır. Uyku esnasında bedenden çıkarak dolaşan ruh Sür'dur. İnsan uyurken "yula"sı her yerde dolaşabilir. Düş dediğimiz işte bu yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Sür'un bedenden çıkarak serserice dolaşma huyu bazen çok tehlikeli olabilir. Bazen gerektiğinde de, önlem olarak Sür'un beden dışında bir yerde saklanması yarar sağlayabilir. İnsan'ın sünnesi, vücuttan ayrılıp dağlarda, bozkırlarda dolaşabilir. "Sünne'yi görme kabiliyeti olan, *kam* harici insanlara 'köspökçi' denir. Köspökçiler sünne'yi oldukça uzaktan, hakiki insan biçiminde görürler" (Candan, 2004: 23).

"*Makaleler ve İncelemeler*" adlı kitabında Abdülkadir İnan, "köspökçi" sözcüğünü şöyle açıklamıştır: Köspökçi "kös -göz" kökünden türetilmiş bir kelime olup basiret, mükâşefe sahibi manalarını ifade eder. "Eski Altay Kültüründe 'köspökçi' olarak tanımlanan kişilerin, günümüz Parapsikoloji bilimince durugörü medyumları olarak isimlendirilen kişiler olduklarını göstermektedir" (Candan, 2004: 15).

İkinci ruh, tin olarak adlandırılmaktadır. "Tin olarak isimlendirdikleri ruhsal enerji sadece insanlarda değil, canlılık özelliği gösteren diğer yaşam biçimlerinde, yani hayvan ve

bitkilerde de vardır” (Candan, 2004: 36). Sür ise ancak insanlarda bulunur. Eski Türkler can mefhumunu, genel olarak “tın” kelimesiyle ifade etmişlerdir. “Tın” kelimesi aynı zamanda nefes anlamlarına da gelir.

Bir de canlı cansız her şeye kutsiyet veren her şeyde bulunan, Tanrı tarafından bahşedilen yaşamsal güç, uzun yaşam desteği olarak kabul edilen “Kut” vardır. Ahırlarda bulunursa sürüler bereketli ve sahibi çok zengin olur. Çobanların değneği kutlu olursa, sürülere, hastalık veren ruhlar ve kurtlar uğramaz. Buna göre kut insandan başka şeylerde de bulunabilir. Kut, insanı çeşitli hastalıklardan, cinlerden, kötülüklerden koruyan, Gök tarafından bahşolunan bir zarf gibidir. Hastalanan veya çok korkan bir adamın Kut'u çıkıp gider. İşleri kötü giden insan kutsuz kişidir. Kut olmadı mı darbe ayak parmağına dokunsa ölüm gelir. Kayıp insanlar veya hayvanlar, onlara verilmiş kut sayesinde sağ salim bulunmuşlardır. Kaşgarlı “Tanrı kuluna kut ve kuv verirse işleri hergün iyi gider” demektedir. Kaşgarlı'nın kullandığı “kut ve kuv” ikilisi hala Türkçe'de “kutlu ve mutlu olsun” şeklindeki temennilerde yaşamaktadır. Kut'u Bay Ülgen dağıtır ve adını da buradan almıştır. Bay Ülgen, Ulu zengindir ve 9 oğlu olan 9 gezegen ile zenginliği paylaşır.

Mevlevi inancı, *kam* inancı gibi ruh merkezlidir. İç yüzdeyken bir bütün, mutlak bir varlık olan Tanrı, görünür olmasıyla "mevcudu mutlak" olmuştur. Her kişi, yüz ve kılığıyla her varlık dış kabuğu ile görünür. Ruh ve bedenden oluşmuş bulunan kişi, bedenine göre kişidir; ama bedenden soyutlandığında, tüm "kudret-i külliyesi" ile Tanrı'dır. Aslolan tanrısal ve ebedi olan ruhtur.

Mevlana'nın ruhla ilgili betimlemeleri Tanrıci görüşle paralel düşmektedir. Mevlana şöyle der: “Bil ki bu ten elbiseye benzer. Yürü bu elbiseyi giyeni ara, elbiseye sürtünüp durma. Ruha, Tanrı'yı tevhit etmek hoş gelir. Görünmeyen bir başka el, ayak var. Rüyada el, ayak görür, bir şey alır bir yere gider, birisiyle görüşür, konuşursun ya onu hakikat bil, saçma zannetme. Sen bedensiz bir bedene sahiptin, gayri canının cisminden çıkacağından korkma” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 152). Bu anlatımda hem kişiyi bedenden evvel ruh olarak görmek noktasında, hem de uykuda ruhun dolaşmasının sadece bir yanılsama olmadığı noktasında Mevlana Eski Türk dini ile birleşmektedir.

Pallas'a göre ruh, uyku sırasında bedenden ayrılmakta ve uykuda olan insan bazen ayaklanıp ruhunun izlerini izlemektedir. Aynı Tanrıcılarda olduğu gibi ruhun uyku esnasında bedenden ayrılıp dolaşması Mevlana için de doğrudur: “Yüzbinlerce yıldır

havadaki zerreler gibi ihtiyarsızdım. O zamanı ve o hali unuttum ama uykuda bu alemden göçüp gitmem, bana o alemden bir armağan. Uyku zamanı bu dört unsur çarımhtan kurtulur, şu daracık yurttan can yaylasına sıçrar çıkarım” (Mevlana, 1953f: 20).

Ayrıca Mevlana; “Adam uyur, ruhu Güneş gibi gökyüzünde parlar. Bedense yorgan altındadır. Can boşluklarda astar gibi gizlidir, bedense yorganın altında döner durur” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 261) diyerek bu konuyu sözleriyle desteklemektedir.

Eski Türklerde ruh kavramını nitelendiren bir çok kelime bulmaktayız. “Çeviri yazılara ve çeşitli fonetik işaretlere göre ruh'un çok sık alev ya da meşale anlamındaki yula, tzula, dsula ve jali sözcüklerini çağrıştırdığını belirtmeliyiz. Ruh'a verilen değişik isimler arasında olan alev anlamındaki zali, jali isimleri önemlidir. Hatta ata ruhlarının meydana getirdiği alev (büyük alev) şeklindeki ruh'un kabileyi korumaya devam ettiğine inanılmaktadır” (Roux, 1999: 107). Mevlana *Mesnevi*'sinde; “Beden mumu, şu görünen mumun aksinedir; yok oldukça can nuru artar. Bu ebedi ışıktır, mumsa geçici. Can mumunun alevi Tanrı'ya aittir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 58) diyerek, ruhu Tanrı'nın alevinden, yani ruhundan kopma bir alev parçası şeklinde tarif etmiş, ruhu alevle özdeşleştirmiştir. Zaten Mevlevilerde de, Tanrıçılarda da ateşe verilen önem, ateşin, ruhun sıfatı olarak algılanılmasından ileri gelmiştir.

“Eski Türkçe'de ruhu tanımlamak için öz kelimesi de sık sık kullanılmaktadır. Radloff un, Barbier de Meynard ve Pavet de Courteille'in sözlüklerinde verdikleri pek çok anlam arasında, öz kelimesi için başka şunları sayabiliriz: bir nesnenin en iyi kısmı, içi, ilik, öz, esası, ortada olan, tamamen özgün olan” (Roux, 1999: 23). İbn Mühenna bu sözcüğü bedenün gövdesi şeklinde tanımlamıştır. Buradan da anlamaktayız ki aynı Mevlevilikte olduğu gibi ruh, bedenden öncelikli konumdadır. Özüm kelimesinin Orta Asya'da kendim manasında kullanıldığını görmekteyiz. Yani eskiden aslolanın ruh olduğu kabul edilmekte olduğundan, kendim derken ruhum manasındaki özüm kelimesi kullanılmaktadır.

Tüm yaşamın, evrensel kanunları içeren, ortak bir bilinci vardır. *Kam* dini bugün maddeler ve cisimler dünyası olarak yaşadığımız yeri, ruhlar dünyası gibi görür ve bu bakış açısıyla bir yaşantı sunar. Çünkü Tom Robbins'in ifadeleri ile ilk dine göre ruh, belli zamanlarda kapısı açılan bir müze veya kilise değil yirmi dört saat açık olan bir restorandır. Çünkü etrafımızı çevreleyen ve bugün cansız diye adlandırdığımız her şeyin özündeki ruhu görebilmek esastır.

Bu pencereden bakıldığında, günümüz insanının canlı diye nitelendirdiği varlıklara dahi farklı bir bakış açısı getirmektedir. Canlı varlıkları günümüz insanı gibi ruhları olan cisimler şeklinde değil de, cisimleri olan ruhlar olarak görür. Varolan her şey canlıdır ve taşın, toprağın, gezegenin her şeyin ruhu vardır bu bakış açısıyla her şey birbirine bağlı olarak kavranabilir, evren gerçekten bir enerji ağından, biçim ve titreşimden ibarettir. Bir şey somut varlığından ötürü kutsallık kazanmaz. Ruh oldukları için kutsaldırlar. Soyut ruhlarda kutsallık nasıl varsa, somut varlıklardaki kutsallık da ruhta gizlidir. Ak dinde *kam*, görünmezi görür, duyulmayı dinler, yaşananlardaki anlamları, olay, kişi ve nesneleredeki görünmezi keşfeder. Bu inançta ölümler dahi yaşamaktadır ve onlar ata haline geldiklerinde onlara danışılmak üzere ayinler düzenlenir. Sultan Veled, babası öldüğünde kendisinin onun yerini almaya en layık insan olduğunu söyleyenlere: "Hayır, babam ölmedi ki, O diri. Ölen O'nun cesedi, maddi varlığı" diyerek cevap vermektedir ve adeta fazla değişen bir şey olmadığını ifade etmiştir. Bu anlayış da Ak din'le birebir örtüşmektedir.

Mevlevi de kamlara benzer şekilde, yaratılmışları yaratandan ötürü seven, her şeyde Tanrı tecellisini gören, kalbi Tanrı sevgisiyle dolu, hoşgörü sahibi kişidir. Mevlevi'ye göre aynı Tanrıçılıkta olduğu gibi her şeyin bir mahiyeti ve canı vardır. Her varlık ilahi kudretin izlerini taşır. Allah manasız hiçbir şeyi yaratmamıştır ve Mevlevi, *kam* gibi bu manaları görebilen kişidir. Her varlık, varlık alemine bir görevle gelmiştir; her varlık, ilahi teceliden payını almıştır. Her şey tanrısal bir bilgi, sebep ve mesaj içermektedir.

Ak dinde, ölüm, soluğun kesilmesi, ruhun bedenden ayrılıp uçuşması biçiminde düşünülmektedir. Ölüm halinde ruhun bir kuş şeklinde uçup gittiği düşünülür. Bunun yansımalarını, ölümü anlatan ifadelerde buluyoruz. Nitekim, Orhon yazıtlarında Bilge Kağan, babasının ölümünü şöyle anlatır: "kanım kagan... uça barmış; babam hakan... uçup gitmiş (yani ölmüş)".

Ayrıca Baburname'deki 'Şayh Omar... şonkar boldı': "Şeyh Ömer doğan kuşu oldu (yani öldü)" demektir. Ölümler uçtuklarında sungura, sığırcık kuşuna ya da sineğe dönüşürler. Ruh vücut bulmadan önce de gökte kuş görünümünde belirir.

Mevlana da Tanrıci inançla örtüşür şekilde *Mesnevi*'sinde ruhu kuşa benzetmektedir: "Kuşa kafesi bırakıp uçmak nasıl hoş, nasıl tatlı gelirse bana da ölmek ve bu yurttan göçmek öyle hoş öyle tatlı geliyor" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 380).

Başka bir yerde de "Yarı canlı bir halde dünyayı bir katır götünden görmiye bile razıyım,

tek ölmüyeyim dedi. Kafes etrafında kedilerin toplanmış olduğunu görmüş, bir kuşa benzeyen ruhu, uçmaktan meyus olmuştu” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 381) diyerek kuş ve ruh arasındaki eskiden kurulmuş bağı hala sözlerinde koruduğunu bizlere göstermiştir. Hatta ruhu can kuşu şeklinde isimlendirmiştir “Can kuşu kedilerden ‘hele durun bakalım’ sesini duyunca delik arayan fareye dönmüştür” (Mevlana, 1953c: 383).

“Kuşa benzeyen her cüzün aslına uçması için bu uzlaşmayı bozup yırtmak ister. Ey cüzüler daha ecel gelip görünmedi ecelden önce kanat çırpmanızda bir fayda yok der” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 428).

Bu ifadelerden başka Mevlana’nın ruhla ilgili hikayelerinde ruhu tanımlamak için hep kuş’u kullanmaktadır. Yine *Mesnevi*’sinde Mevlana; “Ölmüş ruhların hepsi dirildiler kanat çırpıyorlar, öldüler, ten mezarlarından baş kaldırdılar” diyerek ruhu kuşlara benzetmiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d, 1953). “Doğan kuşunu uçur, ruh güvercinini tut” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 70) diyerek bu benzetmeyi kullanmıştır. Ayrıca rubailerinde de “Can kuşunun yücelere meyli var” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 64) örneğinde olduğu gibi ruh anlamında kuş benzetmesinin kullanıldığını görmekteyiz.

“Sema esnasında kol açılırken, çapraz biçiminde omuzları kavrayan parmaklar gevşetilecek, eller yavaş yavaş göğse indirilir, çapraz çözülmüş olur, yine eller vücuda temas ederek sağ el sağ böğre, sol el sol böğre inerek, normal konumuna gelmiş olur. Sonra geriye doğru gerilerek bir kuğu kanadı gibi ahenkle döne döne yukarı kaldırılır. Ahmed Bican Dede, ‘Omuzları kavrayan eller 'Allah' denilerek birden yukarı kaldırılmalı, kırıtır gibi aşağıya indir, yukarı çıkar şekli yapılmamalı, bir kuşun kanat açması gibi açılmalı’ der” (Top, 2001: 124).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, sema esnasında Mevlevi aynı Tanrıci ayinlerde olduğu gibi bir ruh haline gelmektedir. Eski Türklerden itibaren kuş, ruhu simgelemektedir. Semada da Mevlevi, manevi aleme yani Tanrı’ya, ruh haline gelerek yükselişini, bir kuşun süzülüşüne bürünerek ifade etmektedir.

I.1.13 Ruhlarla İrtibat

Kam vecd sırasında, ruhları egemenliği altına alarak veya dostluklar kurarak, ölümler ve doğa ruhlarıyla ilişki kurar. Böylece manevi alemle doğrudan ve somut ilişkilere girişen kamın, birçok ruhla irtibatı olur. Kendini *kam* olmaya hazırlayan bir kişi, düşünde, ya da

"vecd" başlangıcında, seçici ruhu olan bir ata ruhuyla, bir ilahi varlıkla, bir pirle, veya göksel eşyle vb. karşılaşır; bu ilk temas, mesleğinde kesin rol oynayan ruhu görmesine ve onunla "yakınlık" kurmasına yol açar. *Kam* adayı bundan sonra, kendisini bütün öbür ruhlarla temasa geçiren, gökyüzüne yükselten ya da yeraltına indiren seçici ruh aracılığıyla, yalnızca ölümler tarafından bilinebilecek gerçekleri öğrenmek yetkisini kazanır.

Kamın irtibatla olduğu ruhlardan bir kısmı kamı korurken ve güç verirken, bir kısmı da ona yardım etmekle vazifelidir. Bu ruhların hepsinin kişisel isimleri, özel bir şarkısı ve kendine özgü simgeleri vardır. Hayvan biçiminde düşünülen söz konusu ruhlar kurt, geyik, çeşitli kuşlar özellikle kartal, baykuş, karga suretinde görünebilirler. Hayvan suretinde görülen ruhların bazıları hayvan pirlidir. Ruhlar bir şeyin suretine bürünerek göze görünürler, aksi takdirde ruhların görülmez olduğu söylenir. İnanışa göre, ruhların ancak sesleri duyulur. Ayrıca, bu ruhlar, ağaç, toprak, ateş olarak ortaya çıkabilirler. Bilindiğinin aksine hayvan ruhları her zaman çoğunluğu teşkil etmemektedir, bunlardan başka, ölümlerin, ailenin vefat etmiş büyüklerinin, ölmüş kudretli kamların, ocak, orman, yer, su gibi yardımcı ruhların da kama ayin sırasında yardımcı olduğu kabul edilir.

Mevlevilikte ruhsal alemle irtibat, adeta bir sevgiliyle irtibat şeklinde anlatılmaktadır, hatta zaman zaman cinsel çağrışımlara varan benzetmeler yapılmaktadır. Ölümle birliğe ulaşmak bile gerdek gecesine benzetilmiştir. Rubailerden bir kaç örnek vermek gerekirse: “O düğümle dolu, o ikiye ayrılmış saçlarla bağlanmışım; o şeker mi şeker dudaklar yüzünden feryad etmekteyim. A buluşma, kavuşma vaadi hiçten ibaret güzel, ayrılığının gamı niceye bir sürüp gidecek, niceye bir?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 71).

“Gönlümü aşk gamına uğratacağım; canımı bela okuna amaç edeceğim. Senin aşkında geçmeyen ömrümü bugün, gönül kanyla kaza edeceğim” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 72). “O kavuşulması hoş mu hoş dilberin evine gittim; güle güle karşıladı beni; ey arif, ay aşık, ey bilgin diye kucakladı, şeker gibi iyice göğsüne bastırды, sıktı beni” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 72).

Bunun kaynağını Tanrıca inançtaki “göksel eş” kavramında bulmaktayım. Kama ilahi şarkılarını öğreten ve ruhsallıkta rehberlik eden bir göksel eş bulunmaktadır ve bu eş diğer dünyasal eşlerin hiçbirisine benzemeyecek kadar üstün bir güzelliktedir. Belirli bir istem olmaksızın "tanrısal" ya da "kendiliğinden" seçimle *kam* olma sürecinde genellikle karşı cinsten olan bir seçici ruh veya ölmüş bir kamın ve ataların ruhları kendisine akraba

olmayan birini seçer, onu adeta mitsel, geçmiş bir zamandan miras olan doğa üstü bir mesajın aktarımı ile kamlığa davet eder. Bundan hareketle kalıtımsal yolla *kam* olanların yanında böyle "bağımsız" kamlar da yer almaktadır (Shirokogorov, 1935). Kalıtım ilkesini esas alan topluluklarda dahi bu bağımsız kamlara rastlanmaktadır.

Demek ki *kam* olabilmek için gerekli olan başlıca ve en değişmez ilke, *kam* olacak kişinin öteki dünya tarafından verilen kararlarla seçilmesidir. *Kam* aday, ruhu öteki dünyaya yolculuğa çıktığında, ya da seçici bir ruh onu ziyarete geldiğinde kamlığın esinli bilgisini doğrudan öteki dünyadan elde eder. R. Hamayon'un (1990) Sibiryaya bölgesinde, yaptığı incelemelerinden anlamaktayız ki eski çağlarda kamın seçici ruhları, suda veya karada yaşayan doğaüstü eşlerdir. Ancak hayvancılık ya da tarım gelişince, bu ruhların yerini artık zamanla ölmüş ataların ruhları alır.

En eski anlayışa göre seçici ruh, klan kamının çok eski çağlardan gelen doğaüstü eşi sayılır (Hamayon, 1990: 434, 647). Kamın ruhsal eşi olan bu ruh "ayami" olarak adlandırılmaktadır. Bazı kamların anlattıklarına göre bu ruh, *kam* olma aşamasında bir akşam, aday, yatağında uyurken ona görünür. Bu kadın çok güzeldir (bazen çok kısa olduğu söylenir). Fiziki özellikleri ile, kıyafet ve takılarıyla, ait olduğu milli yapının özelliklerini taşır. Bazı bilgilere göre de bu kadının yüzünün yarısı siyah yarısı kızıldır. Bu ruh hem adaya kamlık sanatını öğretecek, hem de adamı kocası sayacaktır ve şifa dağıtabilmesi için ona yardımcı ruhlar temin edeceği gibi kendi de ona hep yardımcı olacaktır (Eliade, 1999: 99).

Seçici ruh, önce *kam* seçimini gerçekleştirir, sonra da onu özel yardımcı ruhlarla donatır (Lopalin, 1976: 38). Bu kadının aynı zamanda tehditkar olduğunu da bazı kaynaklar vermektedir. Kadın, *kam* adayını "Sözüme uymazsan, dediklerimi yapmak istemezsen senin için çok kötü olur, öldürürüm seni" şeklinde sert bir şekilde tehdit eder. Bu ilk görünmeden itibaren ayami adayın evine gelip gider. *Kam* onunla kendi karısıymış gibi yatar. Ama çocukları olmaz. Bir tepede, bir kulübede tek başına, yedinci gökte yaşar ayami. Bazen eşi onu yanında kalmaya çağırır, bu amaçla lezzetli yemekler hazırlar ve ona yedinci gökte bir sofraya kurar. "Kocacığım, der ona, haydi mavi sofraya oturalım!... Gel! Perdenin arkasına saklanır, sevişiriz" ve *kam* onu her gördüğünde onun eline kimsenin su bile dökemeyeceğini söyler (Eliade, 1999: 103).

Bu ilişkinin ruhsal bir evlilik biçimini aldığı görülmektedir. *Kam*, ruhsal eşinin varlığını başkalarından gizli tutarak onu onurlandırır. Çünkü o özel biridir. Çünkü o birden fazla gerçeklik düzeyinde etkindir. *Kam* adayını ona danışma ihtiyacı duyduğu anda soluğuyla sorusunu gönderir. O ise bazen ağaçların tepelerinde esen rüzgarla, bazen de farklı bir işaretle ona yanıt verir. Bu ruhsal eş içli dışlı bir amel ortağıdır. Göge veya yer altına ait bir ruh bir doğa ruhu, ya da "su ruhu" olabilir. Öteki dünyada damat konumundaki *kam*, bazen bir mitsel hayvan biçimine (emeget) girerek ona ulaşır (Hamayon, 1990: 492, 522).

Bu olguda cinsel öğelerin varlığı inkar edilemez, lakin Eliade'nin de belirttiği gibi şu nokta gözden kaçırılmamalıdır: Ayami, sadece cinsel ilişkide bulunarak kocasını *kam* yapmış olmamaktadır. Kocanın dinsel statüsünü değiştiren ve onu yavaş yavaş kamlık görevine hazırlayan, Ayami'nin verdiği yıllar süren gizli eğitim ve esrimeli öbür dünya yolculuklarıdır.

Kamın göreve çağırılmasının, ruhsal eşle ilişkiye girmekle bir alakası yoktur. Kamlığa çağrı, ata ruhu olsun, ölmüş kamların ruhu olsun, ruhsal eş olsun, gök veya yeraltı dünyasından gelen ruhların ortaya çıkmasıyla gerçekleşmektedir. Ruhsal eşle cinsel ilişki, adayın kamlığının, söz konusu ruhun esrime içinde görülmesiyle kesinleşmesinden sonra gelir. Ayrıca Eliade'nin de belirttiği gibi, mistik aşkla tensel aşk arasında sıkı ilişkilerin olduğu hakkında elimizde bilgiler vardır. Aynı konu kadın *kam* adayları için de geçerlidir.

Yakut folkloründe de sık sık görmekteyiz ki, Güneş'in, Ay'ın, Ülker'in çocukları, yani göksel ruhlar, kadın kamlarla evlenmektedirler. Eliade *Şamanizm* adlı kitabında Buryatlarda bir kadın kamın göksel koca olarak bir kamın atasal ruhunu -sekiz bacaklı bir atı- aldığını ve bu mistik evliliğin sonucu olarak harasındaki kısıraklardan birinin sekiz bacaklı bir tay doğurduğunu anlatmaktadır. Kamlık çağrısı ruhsal eşten değil de bir ata ruhundan dahi gelse, A. N. Mihailov'a göre ata, *kam* adayını eğitmek için göge götür ve *kam*, kamlık eğitimini tamamladığı zaman, kamın ruhu gökte, gelecekteki eşiyle karşılaşır ve onunla cinsel ilişkide bulunur.

Tanrıca inanışa göre; Tanrı insanları ruhlarla etkiler. *Kam* da, Mevlevi de ruhları gören, ruhsal dünyayla irtibata geçip onlardan aldıkları mesajı yere ileten birer aynadırlar. İkisi de ruhlardan gelen işaretleri anlar ve yorumlarlar. İdris Şah'ın "*Oriental Magic*" adlı kitabında ifade edildiği gibi, bazı sufi erenleri hiç karşılaşmadıkları ya da çok önceleri ölmüş biriyle konuştuklarını ve onlardan bazı bilgiler aldıklarını öne sürmüşlerdir.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, sufiler sadece kendi aralarında değil, ruhsal dünya ile de bilgi alış verişi içindeydiler. Aynı kamlar gibi... kamlar da ruhlarla irtibat halinde olduklarından, ölü veya diri, yani bedenli veya bedensiz farkı olmadan tüm ruhlarla iletişime girmekte ve bilgi alabilmektedirler.

Mevlana *Mesnevi*'sinde şöyle der: “Bu nişane, gören kişinin hakkındadır. Başkasına bu nişane nerden zuhur edecek?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 130). “İnsanoğlu, ruhların nağmesini işitmez; çünkü ruhların sırlarına yabancıdır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 157).

Tanrıca inanca göre hem yeraltına ait kötü ve tatminsiz ölümlerin ruhları, hem de göğe adeta çadır kurmuş, göğe yükselmiş kahraman ve kamil insanların ruhları, her biri kendi çizgilerince yer yüzündeki insanların içine nüfuz edebilmektedir.

Bu inanış, Mevlana'da devam etmektedir. Mevlana *Mesnevi*'sinde; “Şeytanlar bile o kalabalıklarıyla, o kötülükleriyle sırrımızı, fikrimizi, gittiğimiz yolu biliyorlar. Onların bile içimize hırsızlama bir yolu var. Biz onların hırsızlıklarından baş aşağı gelmekteyiz. Her an bize büyük zarar veriyorlar. Delikleri var, yarıkları var, bizi gözetliyorlar. E...artık alemdeki aydın canlar, neden gizli hallerden bihaber olsunlar? Gökyüzüne çadır kurmuş olan canlar, insanın vücuduna girmedi şeytanlardan aşağı mı olurlar? Şeytan hırsızlama olarak göğe çıkmaya kalkışır da, yakıcı şahapla kovulur, sürülür. Kötü kafir, savaşta mızrakla nasıl beyni üstüne düşerse o da gökten baş aşağı öyle düşer. Şeytanları, o gönüllerin beğendikleri ruhları kıskandıklarından, gökten böyle baş aşağı atarlar. Artık çolak, topal, kör, sağır değilsen, ulu ve yüce ruhlara karşı bir zanda bulunma. Utan, az söylen, can çekişme. Cismi gözeten, sırlarını anlayan nice casus var” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 146).

I.1.14 Bilgiye Ulaşma

Mevlevilikte, “Gerçek bilim dış öğrenimle değil, aşk ve coşkuyla elde edilir. Buna ‘Ledun ilmi’ denir. Bu bilim, Tanrı'nın esin verdiği (ilham ettiği) ve ‘mürşid’in öğreticiliğiyle, yol göstericiliğiyle bilinen ‘gerçek bilgisi’dir. Bilginlik, insanın özünde bulunan bir yetenek, bir ustalıktır” (Odyakmaz, 2005: 108). Zaten Tanrıca anlayışta da tüm bilgiler ruhta saklıdır ve kitaplardan ziyade her yerde yazılıdır. Tanrıca sistemde de bilgi edinmenin ve ilmi keşfin, birincil kaynağı aşk ve coşkuyla yoğunlaşma ve ilahi ilhamdır. İlaç yapımında, tedavide ve daha bir çok konuda gerçeğin bilgisine ulaşmak için bu yöntem uygulanır.

Ayrıca Mevlana, yukarıda tarif edildiği manada gerçek bilgiyi geçerli sayar; gerçek bilgini över. *Mesnevi*'sinde "Gönle uran, adamı gönül ehli yapan ilim; insana fayda verir. Yalnız tene tesir eden, insana mal olmayan ilim yükten ibarettir" der (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 283). Tanrıci felsefede de bilim, araştırma ve keşif, hep düzeltme ve iyileştirme amaçlıdır.

Mevlana; "Bir bilgiyi, işiten kişi beğenmez, kabul eylemez, feryat ederse, o bilgi taklit bilgisidir, öğrenilerek elde edilmiştir (adama mal olmamıştır)" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 187). Yani Mevlana, burada bilginin ancak yaşanarak, deneyimlenerek elde edilebileceğini ifade etmiştir. Dikkat edilirse Tanrıciılığı da birçok başka dinlerinden ayıran en büyük özellik, dinsel gerçekliği ruhsal boyutta birebir deneyimlemeyi sağlamasıdır.

Tanrıciılığın insanı cezbeden ve huzur veren bir sadeliği vardır. İnanılması ve yapılması gereken şeyleri listeleyen, basmakalıp dinlerin yaklaşımlarından farklı olarak, insana ilk elden ruhla ilgili deneyimler yaşama imkanını sağlamaktadır. Bu din, inancın teoride, sözde kalma şansını insanda bırakmayan, deneyimlemeyi öngören bir dindir.

Bu yaklaşım, Orta Asya kökenli İslami tarikatlarda da devam etmiştir ve örneğin Nakşibendi tarikatında bu görüş, şu ifadelerle dile getirilmiştir: "Hangi söz söylenmek istenenin kendisi olabilir ki! Bir kimse kırk yıl 'su su su' diye inlese, asla suyun özünü göremez, tadını tadamaz, mutlaka suyun kendisini görmesi, ondan kana kana içmesi gerekir ki suyun ne olduğunu anlansın" (Akçiçek, 1988).

Eski Türk dini'nin uygulamaları bize bu imkanı sağlamaktadır. Bouillane de Lacoste, bir Moğol'un ağzından şu cümleyi işitmiştir "kamlar bize hayatla ilgili şeylerden söz ederler. Oysa diğerleri bize sadece ölümle ilgili şeylerden söz ediyor". Kuşkusuz bu inancın saygınlığının temeli buradan kaynaklanmaktadır.

Tom Robbins ilk dinleri şöyle tarif eder;

"İlk dinler, içinde bir sürü yaprak bulunan çamurlu havuzlar gibiydi. Orada gizlenen ruh balığı, oradan oraya sıçrayabilir ve beslenebilirdi. Fakat sonunda dinler birer akvaryuma dönüştü; sonrada balık üretme havuzlarına. Yaratanın yüzünü görme özlemini duyan, akvaryumdan atlamalı, balık çiftliğinden kaçmalı, vahşi şelalelerde yüzmeye, derin fiyortlara dalmaya gitmelidir"

Robbins'in fevkalade ifade ettiği gibi bir ilk din olan Ak din inancı da inanana birinci elden deneyimleme, inancı yaşama ve hissetme imkanını verir.

I.1.15 Ayinler

Tanrıca inançta dini tören, adeta vecd ile ruh haline gelmiş insanın, olağanüstü gücünü sergileyen ilahi bir oyundur. Mevlevi törenlerinde de vecd ile sürekli döner halde, kusursuz akan bir gösteriyi izleriz. Bu ayinler de aynı *kam* ayinleri gibi, tanrısallıkla bütünleşmenin sonucunda ortaya çıkan ruhun gücüne tanık oluruz. Ayrıca *kam* törenlerinde, *kam*, ruhların ve Tanrı'nın ona ilham ettiklerini yansıtmaktadır.

Mevlana da; "Biz Ney gibiyiz. Bizdeki neva (feryat, inleyiş) sendedir. Biz dağ, gibiyiz. Bizde olan seda sendedir" şeklinde konuşarak bu yansımayı anyiyle icra ettiğini ifade etmiştir. Mevleviler de, kamlarda göğün katlarını birer birer geçerek, en yüksek katmana erişilmesi, ruhun tekamülüne, kemaline kanıttır. Tanrıca ayinlerde de altıncı kat gökte, *kam* Ay'ı selamlar. Yedinci kat göğe çıkar. Burada Güneş'i selamlar. Gök katlarını birbiri ardından geçerek, gücünün yettiği en yüksek kata kadar ilerler, gücünün elverdiği doruğa varınca durur, davulunu bırakır ve Bay Ülgen'e alçak gönüllülikle yırlar söyler.

Tabii ne Tanrıcalara göre, ne de Mevlana'ya göre herkes göğün en üst katına erişebilecek kadar ruhi güce sahip olmayabilir. Bu anlayışı *Mesnevi*'de şu cümlelerde görmekteyiz; "Can, İbrahim canı olmalı ki, nuru ile ateş içinde cennetler köşkler görsün. Derece derece Ay'a, Güneş'e kadar yücelsin; halka gibi kapıda kalmasın. Halil gibi yedinci kat gökten de geçsin, çünkü ben batanları sevmem" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 119). Ayrıca Mevlana, *Mesnevi*'sindeki bir hikayede; "Peygamber Hakkın lütfu secdegahımı ta yedinci kat göğe kadar arttırdı" demektedir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 263). Yani peygamberi göğün en yüksek katına çıkıp orda ibadetini yerine getiren kamlara benzetmiştir. Başka bir yerde de Mevlana, "Kendinde gök'e doğru çıkmaya bir meyil gördün mü, hüma kuşu gibi devlet kanadını hemen aç" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 153) diyerek, gök katmanlarını çıkmanın ruhi olarak yükselmeye işaret ettiğini belirtir ve bu simge de tamamen şamanidir.

Mevlana "Veliler, halkın gözünden gizlenmek için dağlara giderler derler ya... Hakikatte zaten halka nazaran bunlar yüz tane dağın tepesine çıkmışlar, ayaklarını yedinci kat göğün üstüne atmışlardır. Onlar halka nazaran yüzlerce denizden, yüzlerce dağdan ötedeyken, neden dağlara giderler de gizlenirler? Velinin dağa çıkmaya ihtiyacı yoktur ki... gök tayı bile onun ardından koşar, ayağından yüzlerce nal sökülür, düşer de yine izine yetişemez" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 410). *Kam* da bu anlatımda olduğu gibi astral

yolculuğuna, yani göğün ve yerin katmanlarına, dağ doruklarına ve denizin diplerine binek hayvanı ile birlikte çıkar. *Kam* ayinlerde ateş etrafında döner, davula hızla vurmaya başlar. Bu, göğe yükselişin de başlama işaretidir.

Sonra *kam*, kayının gövdesindeki birinci çentiğe çıkar; davulunu şiddetle çalar, göğe yükselmekte olduğunu gösteren hareketler de yapar. Gök gürültüsünü taklit ederek, kayının ve ateşin çevresinde dolanır, sonra hızlı bir at örtüsüyle örtölmüş bir peykeye yaklaşır. Bu peyke 'pura'nın, yani kurban edilen atın ruhunu temsil eder (Kamın binerek göğe çıktığı atın ruhu "Pura", Peygamberin göğe, Tanrı katına yükselmek için [Miraç] bindiği kadın başlı ve tavus kuşu kuyruklu, kanatlı kısarak olan "Burak"a benzemektedir). *Kam* bunun üstüne çıkarak haykırarak yırlar. Kamın coşkusunu gittikçe artar; davulunu çalmayı sürdürürken Baş tutkan'a da çabuk olmasını söyler. Bu kişinin de ruhu kama eşlik etmek üzere atınkiyle birlikte bedeninden ayrılmıştır.

Baş tutkan, yolun güçlüklerinden yakını, *kam* onu yüreklendirir. Sonra ikinci taptıya çıkarak, simgesel olarak ikinci gök katına varmış olur ve ırlar: İkinci tavandan geçtim, İkinci basamağı çıktım. Bak! Tavan yerde, parça parça!... Sonra gök gürlemesini ve yıldırımını taklit ederek, çıkışını tekrar ilan eder. Üçüncü kata gelince pura iyice yorulur; onu dinlendirmek için *kam* kazı çağırır. Kaz çıkagelir. *Kam* biner ve yolculuğuna devam eder. Fakat kaz da yorulduğundan yakınına üçüncü gökte bir mola verir.

Bu sırada *kam*, göklerin her katında neler bulunduğunu ve bu yolculuk sırasında tanık olduğu bir takım garip olayları çadırda bulunanlara anlatır, ilahiler söyleye söyleye dördüncü kat göğe çıkar. Davulu ile yine gök gürlemesini temsil eder. Göğe yolculuğu esnasında onu yolundan caydırmaya çalışan Erlik'in kızları ortaya çıkar. Onlarla arasındaki konuşma anlatılır veya simgesel olarak ifade edilir.

Kam, altıncı kat göğe çıkarken herkes külahını alır. Altıncı gökte *kam*, Ay'ı selamlar. Yedinci kat göğe çıkar. Burada Güneş'i selamlar. Gök katlarını birbiri ardından geçerek gücü yetiyorsa dokuzuncu kata ulaşır. Gücünün elverdiği doruğa varınca durur, davulunu bırakır ve Bay Ülgen'e alçak gönüllülikle yırlar söyler. Sonra kurbanın kabul edilip edilmediğini ve geleceğe ait bazı ayrıntıları, hava durumları ve ürünün nasıl olacağına ilişkin bilgiler edinir ve başka şeyler öğrenir.

Kam, yeryüzüne iner. Geri döndüğünde *kam*, yere yığılır ve kendinden geçer, davulu atar, yere serilir, baş tutkan yaklaşır elinden davulu ve tokmağı alır. *Kam*, sessiz ve hareketsiz

kalır. Bir süre sonra derin bir uykudan uyanıyormuşçasına gözlerini ovuşturarak açıp uyandıığında uzun bir yolculuktan dönmüş biri gibi herkesle selamlaşır.

Hem Mevlevi hem de Tanrıci ayin, istiğraktan çıkışla sona erer. Dördüncü selamların vazgeçilmez bir güftesi olan "Sultan-ı meni" duyulunca artık mukabelenin son kısmına gelindiği anlaşılır. İstiğraka giren, dikkati dağılabilen semazenler, hatta şeyh efendi, bu güfteyi duyunca semanın sona ermekte olduğu ikazını alır, toparlanır ve kendine gelirler (Top, 2001: 124).

Kam ayininin üçüncü ve son gününde kamın şerefine büyük ziyafet verilir. Üçüncü gün yine akşam yapılan şenlikte yenilir, içilir, eğlenilir ve bu arada ruhlara saçılır. Bu söylediklerimiz üç gün devam eden ayin ve törenin özetidir. Burada da gördüğümüz üzere kamın astral yolculuğu ve bu yolculuğa yetişemeyen at veya başka binek hayvanları, hem Mevlevilikte hem de Şamani motiflerde bulunmaktadır.

Kam ayinlerini incelersek Ak dinde ayinlerin amacı sevap kazanmak değil, vecd ile ruhsal bütünlük sağlamak, bu şekilde ruhu göğe yükselen kişinin, göğü yere yansıtacak bir ayna haline gelmesi ve oradaki nuru, yani aydınlanma içeren mesajı yere aktarmak, insanda, günümüzde "şuurlanma" ve "aydınlanma" olarak nitelendirilen bir değişim sağlamaktır. Aynı tema farksız bir şekilde Mevlevi ayininin de amacını teşkil etmektedir. Mevlevi ayinleri de sevap kazanmak için değil, aynı amaçla düzenlenegelmiş ayinlerdir. "Semadaki dönme hareketi musikinin nağmeleri ile birleşir, her çark atışta zikredilen 'Allah' ism-i celali'nin feyzi, gönlü bir ağ gibi sarar, kuşatır, dervişi eritir, şeffaflaştırır, bir nur sütunu halinde Hakk'a yüceltir" (Top, 2001: 126). Bu tarifte de olduğu gibi amaç göğe, yani Tanrı'ya yükselmektir.

Tanrıcılıkta, *kam* ayinleri kişiyi kutsal dışı, yapay ve değişken şimdiki zamandan kopararak efsanelere, mitlere, ruhlara ait olan, kutsal, gerçek ve değişmeyen "zamansız zamana" taşır. "Ayin içsel bir olayın dışsal planda uygulanmasıdır. Öyle ki *kam* ayinleri bir an için kendilerini belki Tanrı'yla birlik olma, ruhsal şifanın kaynağıyla özdeşleşme, ya da bir çeşit aşkın, gücün cisimleşmesi olayına kaptırdıkları bir gizemci drama anlamında ortaya çıkmaktadır. Bu, daha çok bir gizem içinde yer alma deneyimidir. Günlük uğraş alanlarını gizli ve özel bir zaman süreci uğruna terk etmek, kozmosa girmek ona dahil olmaktır" (Eliade, 1999: 136). Bu tanım, içinden *kam* sözcüğünü çıkararak, başka hiçbir değişiklik yapmadan Mevlevi ayinlerini tanımlamak için rahatlıkla kullanabiliriz. Mevlevi

ayinlerini bu açıdan tanımlamak bir tekrar niteliğinde olmaktan öteye gidemeyecektir.

Kam ayinlerini ve Mevlevi törenlerini birer ilahi tiyatro veya ilahi bir sahne gösterisi olarak da isimlendirebiliriz. Çünkü her ikisi de dansı, müziği canlandırmayı ve mesajı içeren ilahi simgesel bir gösteridir. Mevlevilikte de dini törenin anlamı ve icrası bu anlayışla devam etmiştir. Belki de *kam* ayinlerinin tam anlamıyla bir tiyatral ziyafet olmaları nedeniyle Başkurtlar, Altaylılar, Kırgızlar, Doğu Türkistan Türkleri gibi bir çok topluluk, *kam* ayinine "oyun" demişlerdir. Hatta oyun sözcüğü yalnızca *kam* için değil, *kam* töreninin tümüne verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrıca ayinleri incelersek; Banzarov'a göre *kam* kelimesi Mançu'ca kamdan gelmektedir. Bu kelime zaten oynamak ve oyunculuk manalarını içinde barındırmaktadır. "Oyunun, kutsallık kavramı ile bu kadar içice geçmesi, kamın eylemlerinde taklidi, dansı, müziği, şarkıyı, vantrologluğu kullanması ile ilintilir" (Tuna, 2000: 45). Yani *kam*, geniş manada oyunculüğün tüm marifetlerini en başarılı bir şekilde kendinde toplamaktadır. *Kam* gerçek ve büyük bir oyuncudur ve bu özelliği ile diğer din adamlarından ayrılır.

Elimizde olan "Siyah Kalem'in resimlerinden de bilmekteyiz ki, bu resimler *kam* tarafından sergilenen bir ilahi tiyatronun dekorlarını oluşturmaktadır ve bir öykünün ruhunu betimlemektedir" (İpşiroğlu, 2004: 17). Bu ilahi tiyatro için hazırlanan dekorlarda, günümüz dekorları gibi sadece fiziksel mekan değil, hikayenin ruhsal mekanı da betimlenmiştir.

Her Tanrıca ayin, Eliade'nin (1999) deyimi ile günlük yaşantılar dünyasında eşsiz bir seyirlik olaydır. Başka bir dünyanın, adeta bir ruhlardan ve mitolojiden oluşan harikalar dünyasının perdesini kaldıran marifetlerin gösterildiği, her şeyin mümkün görüldüğü, ölümlerin yere indiği, yerdekilerin ölüp tekrar dirildiği, insanların ve ölümlerin bir anda kaybolup tekrar ortaya çıktığı, bir tür insanüstü özgürlüğün, olaylarla ortaya konduğu ve apaçık biçimde insanların önünde var kılındığı çok özel bir dünyanın sergilenmesidir.

Bu gösteride *kam*, aynı Mevlevi gibi bir yanıyla gökte ruhsal alem ve Tanrı iledir, bir yanıyla da yeryüzü ve insanla. Bu ayinlerde *kam*, semadaki Mevlevi gibi, bir yandan öteki dünyadaki varlıklarla ilişki geliştirmekte, aynı zamanda, oturuma neden olan ve katılan kimselerle iletişim kurmakta ve gökten aldıklarını onlara, ayna vazifesi görerek yansıtmaktadır. *Kam*, ayinde vecd haline girerek, öteki dünyada yaptığı "yolculuk" sırasında olup bitenleri, ruhlarla ya da Tanrı ile ilişkisinde karşılaştıklarını, oturumu

izleyenlere, simgesel ve görsel bir dille, hareketlerle mimiklerle, ilahilerle, çılgınlarla veya susuşlarla yansıtmaktadır.

Tüm ayinlerde karşılaştığımız üzere, birden bire her köşeden ruhların sesleri duyulmaya başlar. Bu sesler yeraltından, ya da çok uzaktan gelir gibidir. *Kam* başını hızla sallayarak, baş sesi diye adlandırılan, ruhların sesiyle konuşmaya başlar ve göksel dünyadan mesajlar verir. “Bu, ayinin ‘im sanap yat’ ismi verilen aşamasıdır. ‘İm sanap yat’ın günümüz Türkçe’sindeki karşılığı; işaret, alamet ve düşünmek anlamına gelir” (Candan, 2004: 18). Aslında kamın yaptığı, ruhların ağzından konuşmak değildir, onlarla konuşmak ve bunu aktarmaktır. *Kam*, ruhların söylediklerini çok alçak ve esrarlı bir sesle tekrarlar. *Kam*, ayin esnasında yer yüzünde ve göklerde gezdiklerini sanatkarane temsil eder. Dans yaparken bazen dağ tepesine çıkmayı, bazen inmeyi, bazen göklerde uçmayı, bazen dinlenmeyi çok güzel temsil eder.

“*Kam*, göklere doğru ‘uçarken’, uçsuz bucaksız gök yüzünde dolaşan ruhlar ve kuşlar kamın göklere, Tanrı huzuruna doğru uçmasına hayran kalırlar, heyecanlarından karma karışık gürültü çıkarırlar. *Kam* bunu davulunun sesleriyle ifade eder. Yani müzikten yardım alırlar. Transa geçtiğinde, tarihten, gelecekte haber veren bir boz atın sırtında göklere uçan kudretli kamlar'dan bahsedilir. Ayin sırasında, karanlıkta, çadırın içinde çeşit çeşit garip olaylar meydana gelir: nesnelere havalanıp yer değiştirir; çadır sarsılır; taş veya odun parçaları yağar; ölümlerin ruhları kamın sesiyle törende hazır bulunanlarla konuşur” (Eliade, 1999: 287).

“Metapsişik çalışmalarda gerçekleştirilen bu tür irtibat celselerinde, kişinin sesinde çok ciddi değişimler olduğu tespit edilmiştir. Bu kurulan irtibatın en önemli göstergelerinden biridir. Bu değişime, kurulan irtibattaki yoğun psişik enerjiler sebebiyet vermektedir ki, bu enerjiler gözle görülebilecek çeşitli fiziksel olaylara da (eşyaların titremeye başlaması vs.) sebebiyet verebilmektedir” (Candan, 2004: 105). Ayinlerin hepsinde göze çarpan aynı anda bir çok sesin çıkması ve gözlemci olarak katılanların, bu seslerin her birinin başka yerlerden geldiğini ifade etmesi oldukça ilginçtir. Bogoras, bu aynı anda çıkan ayrı seslerin karından konuşma olayıyla açıklanabileceği düşüncesindedir. Kamların hemen hemen hepsi, dalınç halinde iken, kendisine ait değilmiş izlenimi veren garip ve yüksek bir sesle konuşurlar.

Erhan Tuna (2000) *Şamanlık ve Oyunculuk* adlı değerli kitabında *kam* ayinini mükemmel tarif etmiştir:

“*Kam*, elverdiğince etkili olabilmek için, koku, işitme, görme, dokunma... gibi tüm duyuları harekete geçirmeyi öngören bir iletişim kuramını gün ışığına serer. Kamın düzenlediği ayinlerde ses benzetmeleri, danslar, şarkılar, müzik, gözbağcılık ve vantrologluk öğeleri bulunur. Karanlık ve gizem, makamlı okuma, dünya dışı haykırışlar, cümlelere karşı tek sözcükler, iri biçimler, maskeler, simgesel giysilerle bu tam bir tiyatral gösteridir”

Kam ayinleri ve Mevlevi ayinleri onları izleyenlere, göze hitap eden etkileyici bir güzelliğin yanında, ruha ve zihne hitap eden bir büyüleyicilik sunmaktadır. Mevlevi ayinlerinde, izleyici hem kozmosun, yani evrenin düzeni ile; hem de kendi faniliği ve bunun yanında ruhun ebediliği ile yüzleşme imkanı bularak, bulunduğu konumu ve varoluşunu başka bir bakış açısıyla değerlendirmek imkanını bulur. Yani kendini, başkalarını, hayatını, kısacası her şeyi farklı bir perspektiften seyretmek imkanını bulur. Kamın ayininde de kişi ölümle, sıkıntıyla, zorluklarla, yaşamın dönüşümleriyle yüzleşir. Yaşarken, izler hale gelir. Kamın bu gösterisinden, kendi payına düşen mesajları hisseder. Erhan Tuna (2000), kamın ayinini bu açıdan da tüm diğer batılı ve rus araştırmacıların algılayışlarının ötesinde bir anlayışla tarif etmiştir:

“Olağanüstü durumlarda kamın sahneye koyduğu ilahi tiyatro, yani ayin, hasta için yapılmışsa hastanın; toplumsal bir sorun için düzenlenmişse kabilenin korkularını ortaya çıkarır. Ama bunu yapmak için bu korkularla oyuncunun da yüzleşmesi gerekir. Bu sebeple kamı yeraltı dünyalarıyla, hastalığa sebep veren nedenlerle ve sonuçlarla yüzleşir ve mücadele eder görürüz. Ayin adeta bilinçaltının sergileniştir. Bu da zorlu ve acılı bir süreçtir. Oyuncu bu sürecin sonunda ölecek ve yeniden doğacaktır. Onun bu doğuşu hem bilinçaltının ve görünenin arkasındakinin, hem de teatral ifadenin ve oyuncunun anlatım olanaklarının yeniden keşfidir. *Kam* bu ayinleri hastayı ve izleyicileri, mitsel bir zamana döndürmek, atalarla, Tanrı’yla ve ruhlarla karşılaştırmak ve bu yolla hastanın tedavisini ve toplumun birliğini, mitlere ve ritüele olan inancını tazelemek için yapmaktadır” (Tuna , 2000: 97).

Tanrıçılıkta aynı anda iki yerde olmak mümkündür. İkili var olma mucizesi söz konusudur ve bu özellik Mevlevi ayinlerinde olduğu gibi Tanrıci ayinlerde de göz önünde sergilenir. Mevlevi ayinlerinde göksel dünya ile yer yüzünü birlikte görürüz. Mevlevi, aynı *kam* gibi

hem göktedir, hem yerde ve gökten aldığına yere iletmektedir. Aynı *kam* gibi Mevlevi de iki boyutta birden var olur.

Kamlar etkili danslarının yanında, özellikle tedavi ayinleri sırasında sıcak kömürler üzerinde yürürler, vücutlarına ve yüzlerine şişler saplarlar. *Kam*, bu ruh halindeyken kendini normalde yapamayacağı; bıçaklamak veya ateş üzerinde yürümek gibi tehlikeli gösterilerde bulur. *Kam* ayinlerindeki mucizevi ve insan üstü gözükken bu gösteriler, insanın ruh gücüne dayandığı vakit mucize gibi imkansız gibi görülenlerin nasıl kolayca gerçekleştiğini göstermek amacıyla ve ruhun kuvvetini göstermek maksadıyla icra edilir. “*Kam*, kendi vücut ısısında bilinçli olarak oynama yapabildiği için korlarla ve kızgın demirlerle zarar görmeden oynayabilmektedir. *Kam*, vücudunda derin bir yara açtığı halde kanı akmamaktadır” (Eliade, 1999: 276).

Bilindiği gibi oturumu yöneten *kam* artık sıradan bir insan olmadığını bildirmekle kalmamalı, aynı zamanda, genel anlamda, böyle hissetmelidir de. Mevlevi ayinlerinde sergilenen sürekli dönüşü de sıradan bir insanın yapabilmesi mümkün değildir. Bu gösterinin de ardında Tanrı ile bütünleşmiş ruhun gücü barınmaktadır.

Bu hususta ortak olan başka bir nokta da şudur; *kam* yolculuk sırasında, fiziksel olarak bilinçdışı gözükabilir, ancak gayet bilinçli hareket etmektedir. *Kam* vecd haline girdiğinde bilinci kapalı değildir; dansına, hareketlerine, etrafında olup bitenlere hakim durumdadır. Aynı şekilde Mevlevilerde de, ayin sırasında kendini kaybedip taşkınlık yapmak, hareketlerine olan hakimiyeti kaybetmek, hem bilinci hem bilinçaltı durumu dengede tutamamak hoş karşılanmaz ve Mevlevi ayinlerinde asla böyle bir şeye mahal verilmez. Kişi sıradan bir insanın tüm dengesini kaybetmesine neden olacak sürekli bir dönüş esnasında gösterinin düzenini bozamaz, kimseye çarpmaz ve bilincini yitirmez. Sema, semazeni vecde sürükler. Ayinle dönmek, ayinin ahenk seline kendini kaptırmaktır. Allah'ın zikriyle beslenen bu manevi ahenk, semazeni kucaklar ve mana ummanlarına götürür.

Vecd halinde semazen tamamiyle kendinden geçer. O artık "mahv" alemindedir. Buna rağmen semazen, kendini zorlamadan önündekinin, ardındakinin hayalini görür, sezer, hisseder, ona göre de tennesini, kolunu başkasına çarptırmadan yürür ve sema eder. Onun için eski dedeler "Semazenin ayağı görür" derlerdi (Top, 2001: 134). Semazenler cezbeye üçüncü selamda girerler, fakat semanın nihayet bulmasıyla bu halden kurtulurlar.

Yani kendilerine hakimdirler. Semanın gayesi Tanrıca ayindeki gibi devamlı cezbe, kendinden tamamen geçme değildir.

Kam ayininde de, Mevlevi ayininde de görülmezin biçimlendirildiği, görülür hale getirildiği, bulunulan noktaya yukardan bakma imkanının sağlandığı, insanın kendisini ve varoluşunu, evrenin varoluşunda aldığı yeri görerek tekrar değerlendirmesini sağlayan bir tiyatral ziyafetten ibarettir. *Kam* ve Mevlevi bu gösterilerinde hem ayin yaptığı kişilerle kendini bütünleştirmiş durumdadır, hem de, onlardan ayrı ve onların üstünde başka bir boyutdadır.

Kam, yaşanan uğursuzlukları gidermeye yönelik oturumları geceleri düzenler. Karanlık, bu oturumların teatrallliğini ve ciddiyetini arttırır. Durum karanlıktır, fon ve tabiat ta karanlıktır. Gösteride her şey birbirini tamamlamaktadır. Kara *kam* oturumları genellikle gece yapılır, çünkü öteki dünya kendisini geceleri daha kolay sergiler, ruhlar ve hayaletler şafak vakti ya da geceleyin harekete geçerler. Öteki dünya, geceleri, rüyalarda ortaya çıkar ve insanlara haberler gönderir. İnsanlar kaygılara, kuşkulara, geceleri kapılırlar. Geceleri dünya gözü daha az gördüğünden iç dünyamıza ait olan gözler daha net görmeye başlar. Duyular daha hassaslaşır. Gündüzleri fiziksel dünyayı, geceleri ise metafizik dünyayı anlamaya daha yatkındır. Çünkü insan karanlıkta gözlerinin göremediğini, duyularıyla tahayyülü ile, düşünce gücüyle, veya beyniyle algılamaya çalışır. Mevlana da bu bakış açısıyla geceleri ibadete daha uygun bulmaktadır: “Geceleyin yürü; gece sırlar kılavuzudur; çünkü yabancıların gözlerinden gizlidir... Gönül aşka bulanmış, gözler uykuya; sabaha dek sevgilinin yüzüyle işimiz var bizim” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 61).

Başka bir rubaisinde de şöyle der: “Gece, aşıkları gönüller gibi sevdalarla doldu; dünyanın kem gözünden de gizlendi, iyi gözünden de... Gönülümün kanıyla yola düşmek nasıl olur ki? Yola düşme çağı geldi diye bir işarette bulunuyorlar. Sabah oldu aydınlık çağı geldi; geceleri uyanık geçirenlere ayrılık zamanı erişti. Bekçi gibi bekleyip duran göz, uykuya daldı. Şekerlemeye dalma hevesinin zamanı erişti artık.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 112). “Bir gececik, yıldız gibi sabaha dek uyumazsan, böylesine can parlatan ay, doğar da parlar. Bengisu karanlıktadır; uyuma da belki bir gece ağzın o suya değer” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 124).

Kam, göğe ve yer altına seyahat ederek insanlığın yükselişini ve düşüşünü gözler önüne serer. Göğe veya yer altına yapılan ayinlerin ortak noktaları oldukça fazladır. Bu alemlere yapılan yolculuklarda geçilmesi gereken zor veya dar geçitler bulunur. Bu yolculuklar kamın sıradan insanlık durumunu aştığını, yani adeta bir ruh adam veya bir ruh kadın haline geldiğini doğrulayan ve onaylayan bazı sınavları içerir. Kamın geçtiği dar geçitler de simgeseldir. “*Kam* eğer bir ruh olmasaydı o kadar dar bir geçitten geçemezdi.” (Eliade, 1999: 330) düşüncesi hayatın zor dönemlerinin maneviyatın kuvvetlenmesi ile aşılabileceği fikrinin farklı bir ifadesidir.

Mevlevilerde tarikat ayinini icra etmek yerine, karşılaşmak anlamına gelen “Mevlevi Mukabelesi” sözü kullanılmaktadır. Özü ruhlarla irtibata geçmeye ve onlarla yüz yüze gelmeye dayanan Tanrıci ayinini de aynı kelimeyle adlandırmak mümkündür.

Mevlevi ayinlerinde Mevlevilerin de, *kam* gibi vecd durumu olmadan dua etmediğini görmekteyiz. İç aleme dalıp, göksel ruhlarla bağlantıya geçmeden bir *kam* duasını asla dile getirmemektedir. Tanrı’yla seslenebilmek ve onun sesini duyabilmek için vecd içeren semaya başvurulması Şamani bir arayışın tezahürüdür.

Mevlevi ayinlerinde, dönüşler sırasında halkaya girenlerden, içlerinde güzel sesli olanlar gazeller, duraklar, naatler, tevşihler, mersiyeler ve ilahiler okurlardı. Ney de çalınabilir, isteyen halkanın ortasına çıkararak sema yapabiliirdi. Burada da görmekteyiz ki Mevlevi ayinleri, *kam* ayinlerinin vazgeçilmez öğelerinden olan müzik dans ve gösteri niteliklerini özgürce içinde barındırmaktadır.

Sema töreninden başka, bir de "Ayn-i Cem" töreni vardı. Sema töreninden ayrımlı olarak özel giysiler (derviş giysileri) yerine günlük giysilerle ve semahane de değil, uygun yerlerde, örneğin, yazın kırdada, bahçede, su kenarında düzenlenir. Yani Tanrıcilıkta yer-su kültü dahiline giren ve tanrısalılık, kutsiyet ithaf edilen yerlerde yapılır. Bu törende, “Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin bestelenmiş şiirleri okunur, isteyenler kol açmadan ve bir biçime, gözetime bağlı olmadan sema ederlerdi. Semadan sonra "lokma" denilen şölenler düzenlenir, yine ‘lokma’ adı verilen pilav yenilerek ‘sohbet’ edilirdi” (Odyakmaz, 2005: 58).

Huseyin Top kitabında sema ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

“Dışarıdan, musikinin gönlü kamçıl原因 etkisi, vücuttaki dönme hareketleriyle, o da gönülden doğup tekrar gönle dökülen zikir seliyle birleşir, kaynaşır, bu ma'nevi zevk şelalesinin anaföründe semazen benliğinden geçer, buhar buhar semalara uçar. Musikinin büyüü, semayı kucaklarken, sema da, semazen'in gönlündeki kandilleri tutuşturur, semazen ışık ışık, kandil kandil yanar ve etrafa nurlar saçarak döne döne yüceliklere karışır, sema ile semaları aydınlatır. Musikinin sihri, dönmeyi kamçılar, lafz-ı Celal'in aydınlığı kalbin pencerelerini aralar, gönle akan feyz-i İlahi mayalanır da mayalanır, coşar taşar, yanar, yandırır, bütün güzelliklerin harman olduğu meydan-ı şerifin manevi burçlarından yükselen görülmez merdivenlerle semalara yükselen derviş, tevhid güzelliklerinin gülzarına konar ve semanına orada devam eder, semazeni koynuna alan tevhid de semaya başlar; böyle bir sema, bitmeyen senfoninin bitmeyen semasıdır” (Top, 2001: 104).

Bu tarif, başlığı değiştirilerek Tanrıci ayinin tanımı olarak rahatlıkla kullanılabilir. Burada müzik, vecd, ateş, ışık ve göge yükselme temalarının tümü Şamani öğelerdir. “Vecd ile ateş olmak”, yani dönüşmek ve dönüştürmek gücüne erişmek Tanrıci ayinlerin vazgeçilmez temasını oluşturmaktadır.

I.1.16 Vecd

“Kamın ‘vecd‘ hali, ‘ruh'ların da vecd haline geçmesine neden olur ve toplum, kamla birlikte ‘kutsal’la buluşur Toplumu bir bütün olarak kutsala yönelttiği için bu vecd hali sosyal bir işlev yüklenmektedir” (Hassan 1985: 69). Aynı ifadeler, Mevleviler içinde geçerlidir.

Kamlığı medyumluktan ayıran temel bir özellik vardır. Her ikisi de trans durumuna geçebilir. Lakin *kam* bu süreçte etken, medyumsa edilgen durumdadır. *Kam* bu süreci baştan sona kadar kendi yönlendirmektedir. *Kam* bilinç durumu medyumların translarının tersine normal bilinç durumuna döndüğünde deneyimin tümüyle anımsanmasına izin verir. *Kam* ölülerle, cinlerle ve doğanın ruhlarıyla onların aleti haline gelmeksizin iletişim kurar. Bu niteliği onu ruhlara tutulmuş bir ecinniden açık ve net bir şekilde ayırır.

Kam, olağandışı bir gerçeklik aleminde yolculuk yapmak için kendi bilinç halini dilediği gibi değişikliğe uğratabilir ve ruhlarla iletişimi sırasında egemen konumda bulunmaktadır. Yardımcı ruhlarına bağlı ama aynı zamanda onların efendisi olan kamın burada da güçlü

iradesi belirgin özelliğidir. *Kam* hiçbir zaman gizil güçlerin esiri değildir. Asla onların elinde oradan oraya savrulan bir kukla durumuna düşmez. *Kam*, vecd durumunda iken ve çok zor hareketleri içeren gösterisini yaparken tüm etrafta olan bitenden haberdardır ve asla kendine hakim olamayıp sendelemez veya bir yerlere çarpmaz.

Mevleviler için de aynı şey geçerlidir. Bir Mevlevi vecd halinde sema ederken asla sendelemez, birbirine çarpmaz, düzeni bozmaz ve etrafında olan bitenden tamamen haberdardır. Taceddin-i Vezir Tekkesine, birisini şeyh yapıyorlar. Posta oturma merasiminde Mevlana sema ederken, Seyyid Şerafeddin dedikoduya dalıyor. “Mevlana semada ‘A filan’ diye bağıyor ve şu ayeti okuyor: ‘Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçın, çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz bile. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir” (Top, 2001: 143).

Brooke Şifa Kartalı'nın da belirttiğine göre “*Kam* sınırdan oynayan, biçimlenmemişin sınırında oynayan kişi demektir. “*Kam*ın yolu ışığın ve karanlığın, içerinin ve dışarının, solun ve sağın, biçimsiz ile biçimlinin arasında yer alan güzel bir dengedir.” (Drury, 1996: 87). *Kam*, bir eli göksel dünyada, diğer eli maddesel dünyada olan; iki dünya arasında irtibatın ve dengenin bozulması üzerine dengeyi tekrar kurandır. Bu dengenin kurulması sürecinde vecd halinden yararlanır. *Kam* ayinlerinde vecd temeldir. Zaten vecd haline giremeyen bir kişi asla *kam* olamaz. Çünkü vecd haline girmeden ruhlarla, gerçek olanla, yani görünenin ötesiyle iletişime geçmek mümkün değildir. Vecd ile adeta bir “ruh insan” olmak durumundadır.

Kam, vecd haliyle ruh haline gelerek üstün bazı eylemlerde bulunarak ruhun gücünü insanlara hissettirmek durumundadırlar. Ancak bu şekilde ayin amacına ulaşacaktır. Hastalığı sağaltmak için yapılan *kam* ayinlerinde de bu konuya odaklanıldığı görülmektedir. “*Kam*, ateşte kızdırılmış bir demirin üzerinde yalınayak yürür, yanan bir fitili birkaç kez ağzına sokar, kızgın korları yutar, kızgın demire diliyle dokunur, ustura gibi keskin bıçağını yüzüne saplar ama bu bıçaklamadan hiçbir görünür iz kalmaz” (Eliade, 1999: 251). Bu gösterinin anlamı sağlam bir ruha hiçbir şeyin zarar veremeyeceğini ve ruhu hiç bir şeyin yenemeyeceğini göstermektir. Verilmek istenen mesaj şudur: “Ruhunu kuvvetli tut! Ve o kuvvete dayan! Ruhun gücü her gücün ötesindedir ve daimidir. Onu

Ateş yakamaz, su ıslatamaz, rüzgar kurutamaz, hiç değişmez, yerinden oynatılamaz, ölümlü gözler onu göremez". *Kam*, ruhları görebilen gönül gözü ile bize ruhun yapısı hakkında bu mesajları vermektedir.

Tasavvufta "Vecd", kelime anlamı olarak, "bulma, buluşma" anlamına gelir. Mevlevilikte de Ak dinde olduğu gibi vecd esastır. Sema ayinlerinde vecd ile ruh haline gelen insanın olağan üstü duruşu sergilenmektedir. Aynı felsefe ile kah Mevlevi törenlerinde durmadan dönen bir kişinin hiç dengesini kaybetmeden ve düzeni bozmadan bir çok kişiyle yaptığı kusursuz gösteriyi; kah *kam* ayinlerinde ateşten yanmayan kamları görürüz. Mevlana *Mesnevi*'sinde "Ruh gibi olan Musa, onları mağlup etti, sulara boğdu, su da bunları zerre zerre parçaladı" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 268) diyerek insanın ruh haline geldiği vakit ne kadar güçlü olabileceğini ifade etmiştir.

"Dönüş, vecd halinin yakalanması için kullanılan Mevlana'nın geliştirdiği ayinsel bir tekniktir. Böylelikle Mevlevi dervişleri paratoner gibi çektikleri ruhsal enerjileri çevrelerine yaymaktaydılar. Sema, önceleri bir nevi uyuşukluk ve baş dönmesi meydana getirirse de zamanla bütün bunlar silinir ve semazen manevi zevklerle kucaklaşarak, musikinin efsununa dalarak, döne döne yüce Rabb'ine yükselir" (Top, 2001: 156). Yani ayinlerde vecd haline girerek göğe yükselen kamlar aynı yol izlenmektedir.

Ayrıca bilmekteyiz ki kamlar vecd halinde iken ilahilerini söylerler ve o sırada söyledikleri başkaları tarafından not edilir. "Mevlana'nın da trans halindeyken söylediklerinin, 'Sır Katipleri' olarak isimlendirilen öğrencileri tarafından kaleme alındığı bilinmektedir" (Candan, 2004: 64). "Semada iken bile fetva isteyen olursa, divit (kalem) getirirler, Mevlana'ya sorularını arz ederler, o da cevabını yazar yahut yazdırırdı" (Top, 2001: 35).

Mevlana, sözcüklerle yapılan ibadete değil, aşkla yapılan tapınışa önem vermiştir. Örneğin *Mesnevi*'sinde "İbadetin netice vermesi için zevk gerek...tohumun ağaç olması için iç gerek" demiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 261). Namazı, salt bedensel devinimler olarak saymamış, başı ve sonu olan kalıplaşmış bir ibadeti değil, kendinden geçmesine yapılan bir ibadeti yeğlemiştir. "Namaz, beş vakit olarak farz kılındı ama, aşıklar sürekli namazdadır. O sarhoşluk, o mahmurluk ne beş vakitle geçer, ne de beşyüzbin vakitle." deyişi Mevlana'ya aittir (Odyakmaz, 2005: 76). Görüldüğü gibi Mevlana, aynı Şamani bir tarzla, dini uygulamaların sırrına vecd ve sarhoşlukla erişilebileceğini savunmaktadır.

Tanrıcılıkta da Mevlevilikte de, vecd ile tanrısal dünya ile ruhsal buluşma yaşanır ve kişinin gönül gözü açılır. Tasavvufi bir deyim olan “gönül gözünün açılması” *kam* ilahilerinde de görülür:

Bütün vücudum göz oldu

Bakın !Korkmayın !

Her yana birden bakıyorum!

(Eliade, 1999: 324).

Mevlana, yine Şamani bir tarzla, herkesin kanıksadığı bir ortamda onu Tanrı'ya bağlayacak işaretleri görür ve vecd haline girerek, adeta ona akana mesajı ifade eden gazeller söylerdi. “Bir gün kuyumcular çarşısından geçerken Selahaddin-i Zerkub'un dükkanından gelen çekiç seslerini duymuş, vecde gelerek semaya başlamış, Selahaddin'i de semaya çekmişti. Selahaddin yorulup semadan çekilmiş, Mevlana: ‘Bu kuyumcu dükkanında bir define görüldü; ne de görünüş, ne de anlam, ne de güzellik, ne de güzellik.’ diyerek uzun süre semaya devam etti” (Top, 2001: 50). “Çelebi Husameddin'in bağında yedi gün yedi gece süren bir sema meclisi oluyor. Sokakta “diligü” diye bağırarak tilki satan köylüyü duyunca “diligü” sözünü Farsça gönül nerde anlamına “dil kü” tarzında alıp, vecde gelerek “gönül nerde, gönül nerde? Aşıқта gönül ne gezer? Altın nerde? Altın nerde, altın nerde, müfliste altının ne işi var? Mealindeki beyti okuyup semaya kalkıyor, başka bir olayda da Selahaddin altın döverken “Bu kuyumcu dükkanında bir define belirdi. Amma ne suret, ne mana, ne güzellik” beytini okuyup, semaya başlıyor. Hatta Selahaddin'i kucaklayıp beraber dönüyorlar” (Gölpınarlı, 1985: 382).

Yine Mevlana, “Meram'da değirmen dönerken vecde gelip semaya başlıyor ve ‘Gönül buğdaya benzer, bizse değirmen mesabesindeyiz; değirmen, bu dönüş niçin, nereden bilecek?’ diye başlayan gazelini inşad ediyor. Semada cezbeye geliyor, vecdle naralar atıyor, halka ve ayinhanlara ihsanlarda bulunuyor, tef çalanların teflerine paralar atıyor” (Top, 2001: 134).

Kam ve Mevlevi, vecd haline girmeyi kolaylaştıran özel yöntemlere sahiplerdir. Kamlarda bu yöntem daha çok davulun çalınmasında saklıdır. Mevlevilerde ise semada. “Kadı İzzeddin, semayı inkar eden bir alimdi. Mevlana sema ederken, Kadı İzzeddin yanına gelir. Mevlana, onu kolundan çekip semaya sokar. Büyük bir vecd içinde semaya kapılan Kadı, semadan sonra Mevlana'ya mürid olur” (Top, 2001: 134). Baştan küçümsedikleri halde kamlar arasında araştırma yaptıktan sonra bu dine mensup olan ve kamlar gibi davul

çalmasını öğrenerek bu tekniği uygulayarak insanları vecde sokmayı başaran antropologlara rastlamaktayız. Ancak bu kişiler öğrendikleri yöntemleri, güç ve para edinmek için de kullandıklarını bilmekteyiz.

Kam ayinleri müziğin ve dansın etkisiyle ortaya çıkan bilincin yitirilmediği bir çeşit vecd ile berrak görülen bir rüya halinde cereyan eder. Bunda çalgıların kullanımının ve müziğin etkisi de büyüktür. Vecd, çalgıların yönlendirilmektedir. Benzer şekilde semada kullanılan müzik aletleri de Mevlevi'nin vecd haline gelmesini, adeta göğe yükselmesini, evrenle, evrenin ruhuyla bütünleşmesini sağlamaktadır. Mevlevilerce seçilen çalgıların insan üzerinde önemli etkilere sebep olduğu da bilinmektedir. Hatta yapılan araştırmalarla sağlık üzerinde dahi olumlu etkileri saptanmıştır.

I.1.17 Işık

Dini millet sorar isen,

Aşıklara din ne Hacet...

Aşık kişi harap olur,

Işık bilmez din, diyanet...Yunus Emre

Tanrıçılıkta Tanrı bir uyarı yapmak ve insanlara bir şey bildirmek istediğinde mavi bir ışıkla, güzel kızlar, mavi kurtlar veya kuşlar göndermektedir. Tanrı'nın müdahalesi ışıkla belirir.

Tanrıçılıkta bu ışığın, kahramanların doğuşunda da kendini belli ettiği bilinmektedir. Bu gibi olaylarda kadını dölleyen parlak ışın bir yerde kadınla özdeşleşmektedir. "Işıktan doğan varlıksa ışık saçır hale gelmiştir. Bunu Kitanların kurucusu A-pao-ki söylencesinde görmekteyiz. Annesi Güneş'in göğsüne indiğini düşünmektedir. Onun doğumu sırasında odası ışık ve nadir kokularla doludur. Dolayısı ile dünyaya gelen canlı, gözlerinden çıkan ışığı insanlara çarpan bir erkektir" (Roux, 2001: 184).

Mevlana, insanlar arasında Tanrı'nın elçisi pozisyonunda olan İlahi rehber olarak adlandırılacak kişilere "Tanrı'nın ışığı" sıfatı ile hitap etmiştir. Örn: "Ey Tanrı ışığı Cömert Hüsameddin, beşeri bulantılardan durulanların üstatlarına üstatsın sen" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 3). Ayrıca "Tanrı ışığı" Şamani usluba uygun düşecek şekilde "Tanrı alameti" anlamında kullanılmıştır: "Yavaşlık Tanrı ışığıdır. O çabukluksa şeytanın dürtmesinden ileri gelir." (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 7).

I.1.18 Rubailer

İslami klasik edebiyatta, tam bir manayı ihtiva eden ve dört mısradan meydana gelen şiire ve bu şiir tarzına *Rubai* adı verilmiştir. Bu Arapça söz, dört mısralık şiir anlamına gelmektedir. İncelendiğinde açıkça görmekteyiz ki rubai, Türk Halk Edebiyatındaki mani niteliklerini üstünde taşımaktadır. “Yalnız dört mısradan meydana gelen ve ekseriyetle her dört mısranın kafiyesinde, dört mısraı kafiyeli edilse ve üçüncü mısraı serbestse, ilk iki mısra ile dördüncü mısranın kafiyesinde cinas bulunan şekle, mani denir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 6). Maniler aynı türküler ve *kam* ilahileri gibi doğaçlamadır ve birer ozan niteliğindeki kamların uslubunu yansıtır. Yine Şamani izler taşıyan Alevi-Bektaşî eserlerinde de bu tarz baskın olarak bulunmaktadır.

İlk zamanlardan beri Türkler edebiyatta dörtlüğe büyük önem vermişlerdir ve dörtlük esas kabul edilmiştir. Koşmalar, varsağılar, destanlar gibi uzun şiirler bile dörtlüklerden meydana gelmiştir. Mevlana, rubai tarzını çok sevmiş ve çok kullanmıştır. Bunun nedenini de yine Eski Türk geleneğinde aramak doğru olur. Türkler, eski geleneksel tarzlarına uygunluğu nedeniyle Rubai tarzını çok sevmiş ve kullanmışlardır. Türk şairlerin hemen hepsi rubai yazmıştır.

Mevlana'nın Divan-ı Kebiri'nde ayrıca rubaileri vardır ve bunlar bir Divan-ı Rubaiyyat teşkil edecek kadar çoktur. “Mevlana'nın toplam 1765 rubaisi bulunmaktadır. Toplam beyit sayısı da 3529'dur” (Mevlana Celaleddin Rumi Celaleddin Rumi, 1882: 9). Tarzın Eski Türk geleneğine yakınlığının yanında rubailerin içinde de bir çok Şamani öge saklıdır.

I.1.19 Demir

Demirciler ve kamlar Aynı Yuvadan Çıkarlar. Yakut Atasözü

Demirin bir sırrı vardır: deriden, ağaçtan, kemikten ve taştan daha sert ve daha dayanıklıdır. Demir, varlığı yok olmayan bir maddedir. Bir kamın giysisinde kemik şeklinde demir parçalarının bulunması da bu yüzdendir, onlar kalıcılığı ve sonsuzluğu ifade eder. Demir Türklere göre ulu ve kutsal bir madendir. Yazıtlarda ebedi “mengü” diye nitelenen ‘el/imparatorluk’ demire benzetilir (Roux, 2001: 82). Bugün dahi demirbaş kelimesi daimi değişmeyen eşya veya kişiler için kullanılmaktadır.

“*Kam* (oyun) ile demirci (uus) bir yuvadandır (uus da oyun bir uyalaah)” sözüne oldukça sık rastlanmaktadır. Demircilerle kamların aynı kökten geldiğine inanılır. Bu inancı dıştan

değerlendirdiğimiz şu şekilde bir bağlantı kurabiliriz: Demir elde etmek isteyen kişi, ateşe hükmetmesini bilmelidir, böylece demirci, ateşin ilk ve gerçek efendisine oldukça yaklaşmış olur. Bu yüzden demirci de bir *kam* gibi şeytanlarla başa çıkabilir. Bu inanışta daha içrek bir anlam ararsak şöyle bir mana ile karşılaşırız: Demirci ilk demiri elde eden kişi olarak aslında bilim adamını simgelemektedir. Nasıl ki hekimlerin kökü kama dayanır. Elbette ki bilim adamının da kökü kama dayanacaktır. Çünkü bilim adamı da *kam* gibi Tanrı'nın kurduğu sistemin sifrelerini çözerek, onların anlamlarını keşfeder ve bunu yine yaradılışa hizmette kullanır. “Ateş” dönüşümle bağlantılıdır. Bilgi de ateş gibi dönüştürür. Her bilişte, bilmediğin zamanki halinden başka bir kişi haline gelmişsindir.

Eski Türk inancına göre, aynı zamanda hem demirci hem de *kam* olunması mümkündür. Fakat bu öyle pek sık görülen bir şey değildir. “Bir *kam* ve bir demirci genellikle birlikte çalışır, fakat öyle anlar gelir ki, bazen demirciler kamlardan daha güçlü çıkar. O zaman 'büyük düşman' adı verilir ona ve ateşin karşı konulmaz gücüne karşı bir korku, gizlice insanın rüyalarına korkunç görüntüler halinde sokulur...” (Braem Harald, 1994: 54). Burada anlatılmak istenen şey şudur: Tanrıçılıkta ilim ve sanat ilahidir. Demir ilimi burda temsil etmektedir ve bir alim ruhsallıktan uzaklaşırsa yani *kam* tarafından alim tarafı daha ağır basarsa o zaman insanlığa zararının dokunması mukadderdir. Bu sebeple bir kurtarıcı iken bir düşmana dönüşebilir. Bazı demirciler ruhlarını ateşe gizlerler ve böylece insanlar ve diğer kamlar onlara dokunamazlar. Buna karşılık demircinin bir kamın ruhunu yakalayıp ateşte yakması mümkündür. Yani ilim ruhanilikten çıktığı zaman ruhaniyeti de yutan bir hale bürünebilir. İlim adamı olarak görüldükleri için, demirciler, kamlar gibi hastalıkları da iyileştirme gücüne sahiptir. Ama kamların büyüleyici gücü demircilerinkinden üstündür.

Erkek, ateşe yani ulviyete demiri tanıdıktan ve bir demirci olduktan sonra hakim olmuştur. Kadın ise ulviyete varoluşuyla eşzamanlı olarak aşınadır.

Eski Türk dininde, bir kama sırra erme yoluyla nasıl meslek sırları aktarılıyorsa, madencilikğin sırları da demirciye aynı yöntemle aktarılmaktadır. Her iki durumda da herkese açık olmayan özel bir yöntem söz konudur. Bu anlayış daha sonra ahi teşkilatının da kurulmasında etken olmuştur.

Bir çok Türk boylarının folklorunda demirci önemli yer tutmaktadır. Demirciye yüksek bir asalet ünvanı olan "darkan", "Tarkan" ünvanı ile hitap edilirdi. Bunun nedeni aslında ilim adamına verilen önemde yatmakta idi.

Demircinin aletleri de, tıpkı kamın davulu gibi kutlu sayılır; her aletin bir piri bulunduğu inanılır. Her şeyin olduğu gibi demirciliğinde piri vardır.

Demirci mesleğini 'Yer Altı Dünyası'nın baş demircisi K'daai Maksin'den almıştır. Demirci, demir parçaları ile çevrili, demirden bir evde oturur. Ünlü bir ustadır; kahramanların kırılan veya kesilen kol ve bacaklarını o onarır. Öbür dünyanın ünlü kamlarının sırta erme törenlerine katılır. Onların ruhlarına demire olduğu gibi su verir. Bu ustanın dokuz oğlu insanlara maden işleme sanatının sırlarını açıklamak üzere yeryüzüne gelirler. Büyük demircinin dokuz oğlu dünyalı kızlarla evlenerek demircilerin ataları olmuşlardır. Bu ailelerin birinden gelmeyen hiç kimse demirci olamaz" (Eliade,1999: 512). Yer altındaki demirci usta ve onun ruhları, yeryüzündeki demircileri korurlar, onlara işlerinde yardımcı olurlar, onları kötü ruhlara karşı savunurlar. buradan anlaşılacağı üzere aslında bilim adamlığı öte dünya ile bağlantılı o dünya tarafından ilham verilen ve korunan ve kullanılan bir konumdur.

Demirci Ata'ya yapılan törende at kurban edilir. Atın karnı yarılr ve yüreği sökülür. Atın ruhu demirci atanın yanına gidecektir. Törende dokuz genç, dokuz oğulun rolünü oynar. Göksel demircinin kendisini canlandıran *kam* da, dalınca geçip oldukça uzun bir monologla nasıl oğullarını insanlara yardım için dünyaya gönderdiğini anlatır. Sonra da diliyle ateşe dokunur ve erimiş demiri avucuna alır. Bunu tutabilen kişi ruhsal anlamda üstün bir mertebede olan kişi olmuş demektir. *Mesnevi*'de de kişiye, ateşle ısınmış demiri tutması için çağrı yapılır ve adeta kişinin kalbi ve ruhu adeta bu şekilde sınava tutulur.

Yine *Mesnevi*'de şöyle demektedir "Kara odun ateşe eş olur, karalığı gider, baştan başa nur kesilir. Ölmüş eşek tuzlaya düşünce eşekliği, murdarlığı bir tarafta kalır. Tanrı gününün rengi Tanrı boyasıdır. Onda her şey bir renge boyanır. Demirin rengi, ateşin renginde mahvolmuştur. Sükut eder gibi görünmekle beraber ateş olduğundan da dem vurmaktadır. Madendeki altın gibi kızarınca sözü; ağızsız, dudaksız; 'ben ateşim' sözüdür. Ateşin rengiyle ateşin tabiatıyla ululanmıştır da. Der ki; 'Ben ateşim, ben ateş'. Sen şüpheye düşsen de ben ateşim, istersen bir tecrübe et elini sür. Ben ateşim eğer şüphe ediyorsan

biran olsun yüzünü bana koy. Ateş nedir, demir nedir? Dudağını yum. Bu benzetişte bulunanla alay etme” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 102-103).

I.1.20 Rüyalar

Mevlevilikte rüyalar çok önemlidir. Derviş, bir gelişme gösterip göstermediğini anlayabilmek ve kendindeki gelişmeyi analiz edebilmek için, önemli rüyalarını, algıladığı tecellileri mürşidine arz eder; mürşidinin yorumlarını ve ikazlarını dikkatle değerlendirir. Rüyalarda, yaşamakta olsun olmasın mürşidlerle iletişim kurulur.

Mevlevilikte nefsin yedi mertebesi vardır. Bu yedi derecenin herbirine dair salık, rüyasında bazı işaretler görebilir. Rüya da sık sık ve yoğun biçimde görülen renkler, dervişin hangi mertebede olduğunun ipuçlarını verir kabul edilir.

Rüyalar Tanrıci görüş açısından iki çeşittir; sıradan rüyalar ve sıradışı rüyalar. Kamlar yalnızca sıradışı rüyalarla ilgilenirler. Bu tarz rüyalar farklı gecelerde aynı biçimde görülen rüyadır ya da bir kez görülen ama uyanıkmiş gibi canlı güçlü bir rüyadır.

Kamlara göre bu rüyalar çoğunlukla koruyucu ruhlarının onlarla iletişimi ve ikazıdır ve bu yüzden rüyaları olduğu gibi bir mesaj olarak alırlar ve uygulamaya sokarlar. Ataların ruhları, yardımlarına ve güçlerine ihtiyaç duyan kişilerin rüyalarına girerler. Uyarılarını, rüyasında yaparlar. Rüya da görülen çekici kişi, seçici ruhu simgeler. Bu ruh daha sonra onun ‘yasal’ doğaüstü eşi olacaktır. Rüya da göksel eşten feyizler de alınmaktadır. “Tam yetkin kutsal yaşama kavuşmak, ata ruhları ve diğer ruhlarla dolaysız ilişkiler kurmanın bir aracı rüyalarlardır. Rüyalarda tarihsel zaman kalkar ve *kam* mitsel zamanla buluşur ve en kök bilgilere nüfuz edebilir. Kamlar diledikleri kadar rüya görebilen insanlardır” (Perrin, 1992: 109). Hatta belki de anlamlı rüyalar görebilen herkeste biraz kamlık vardır diyebiliriz. Temel görevi, görmek, anlamak ve öngörmek olan kamın rüyalarının yanılmalardan ibaret olması düşünülemez.

Kam olma aşamasında bazı işaretler ve dersler rüya yoluyla verilmektedir. *Kam* eğitiminin bir bölümü rüyalarda almaktadır. Bu tarz yani sırta erdirici veya eğitici diyebileceğimiz rüyalarda genellikle ruhlar veya atalar görülür ya da sesleri (ezgileri ve öğütleri) duyulur ve yukarda belirtildiği üzere usta *kam*, *kam* adayına vermesi gereken bilgileri onun rüyasına girerek verir. Aynı anlayış Mevlevilikte de vardır. Mevlana *Mesnevi*’de de benzer bir olayı şöyle anlatır: “Bir sufi; dün akşam rüya da birisini gördün ya, hani omzunda

seccade vardı. İşte o benim, rüya da sana nazardaki feyizleri anlatmıştım. Onları kulağına küpe et. O sözü aklına rehber yap, sözlere uy dese, Bu söz sana rüyayı hatırlatır. Yeni bir mucize eski bir altındır. Bu söz dava gibi görünür ama rüyayı görenin ruhu evet der, tasdik eder” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 275).

Tanrıci toplulukların çoğu, “rüyaları, öteki dünyadan gelen kehanetler olarak kabul eder. Sanki, bu dünyada gerçekleşecek olanı öteki dünya daha önceden bilmektedir. Sanki, bu dünyada yaşanacak olayların bir eşleri öteki dünyada daha önceden gerçekleşmektedir. Rüya bir dil olarak ve bazen de öteki dünyanın ayrıcalıklı sesi biçiminde değerlendirilir” (Perrin, 2003: 88).

Kişi daha *kam* adayı iken, genelde ruhunun serüvenleri niteliğindeki rüyalarını anlatmayı sever. Onun rüyaları efsanelerdeki motiflerle simgelenmiş, geleceğin düşsel görünümüdür. *Kam* olma aşamasında da bazı işaretler ve dersler rüya yoluyla verilmektedir. *Kam* eğitiminin bir bölümü rüyalarda almaktadır. Bu tarz yani sırra erdirici veya eğitici diyebileceğimiz rüyalarda genellikle ruhlar veya atalar görülür ya da sesleri (ezgileri ve öğütleri) duyulur. Tanrıci sağaltım ayinlerinde nelere ihtiyacı olacağı kama bu rüyalarda da öğretilmektedir.

Bu rüyalara bir örnek, Harald Braem’in Ateşin Efendisi kitabında yer verilmektedir. “... birden bir sonraki adımını atmakta tereddüt etti. Ayağını bastığı zemin pek o kadar da sağlam değildi. Ansızın çimenlerle kaplı bir tümsekten aşağı kaymaya başladı. Etrafında tutunabileceği hiçbir şey yoktu, içinde o değerli eşyaları bulunan çantasını havaya kaldırdı ve çaresizlik içinde tutunacak bir şeyler aradı, fakat nafile. Kaymaya devam ediyordu. Birden etrafını sular çevreledi, güçlü ve giderek güçlenen bir akıntı onu alıp götürdü. Tüm gücüyle mücadele etmesine rağmen, kendisini sürükleyen varlığa karşı koyamıyordu. Sonunda dengesini yitirip sulara gömüldü ve hemen sonra ağzından sular püskürterek tekrar yukarı çıktı. Vücudunun onu sürükleyen bu yeni, bilinmez varlığa kendi isteği dışında uyum sağladığını anlayınca, kendisini gittikçe güçlenen akıntıya bıraktı ve onunla birlikte yüzmeye başladı. Ansızın uyandı ve nefesini tutarak bir müddet daha öylece yattı, Çünkü rüyasında duyduğu sesler hala kulağında çınılıyordu...” Bu rüya da kama, evrenin akışına uyum sağlayarak sorunlarla başa çıkabileceği mesajı verilmektedir. Sırra erışı için gerekli olan ölüp-dirilme bazen rüya yoluyla *kam* adayına yaşatılmaktadır.

Aynı kitapta, yine *kam* adayının ölüp-dirilmesi ile ilgili rüya da yaşadıkları şöyle anlatılmıştır: "... ateşin hayat ağacının köklerini yediğini, ateşin üzerindeki kazanın yeryüzünün yarı büyüklüğünde olduğunu, bir adamın kocaman, kızgın bir maşayı alıp kendisini ham demir gibi şekillendirmek istediğini... Kızgın maşa gittikçe yaklaştı ve Bokan'ın tenine değdi. Bokan, maşanın değdiği yerin alev alev yandığını, şişip kabardığını ve acının bir şimşek gibi bütün vücudunda dolaştığını hissetti... ateş... ateş... Bokan sıçrayarak uyandı. Ter içinde kalmıştı...". Bu rüya da aynı zamanda demirci olarak nitelendirilen eski bir kamın ruhunun Bokan'ı şekillendirmesi anlatılmıştır. Bu rüya da deneyimlenen bir inisiyasyondur adeta. "İnisiyasyon bağlamında görülen rüyalara kesinlikle yanılısma veya uydurulmuş masallar gözü ile bakamayız. Anlatılanlar ve deneyimlenenler birbirine sağlamca bağlı, tutarlı ve kuramsal içerik olarak şaşırarak derecede geleneksel bir yapı sergilemektedir" (Eliade, 1999: 32).

I.1.21 Tanrı Kavramı

"Tengri kelimesi bilinen en eski Türk kelimesidir" (Roux, 2001: 114). Bu kelime binlerce yılın bütün zor sınavlarını yaşadığı, hatta bazı kesimler tarafından günah sayılıp yasaklanmaya çalışıldığı halde günümüze kadar kutup yıldızı kadar sabit kalabilmiştir. Bu kelimenin yıllarca uğradığı bazı değişimlere karşın en aşırı sapmalarında bile, örneğin Yakut dilindeki Tanara, Kazan Tatarlarındaki Teri, Soyondaki Ter, Çuvaş dilindeki tura, tora gibi farklı şekillerde de tam olarak anlaşılması mümkün olmaktadır (Roux, 2001: 114). Bugünkü muhtelif Türk lehçelerine göre, Tanrı kelimesini Tengri, Tengir, Tengere, Tangrı, Tangara, Ture şekillerinde görmekteyiz. Çağatayca'da Tengri, Kızılderililerde Tanka, Yakutça'da Tengere, Tanara, Altaylarda Teneri, Sümerce'de Tingir, Dingir, Kazanlar'da Tengri (Tanrı), Teri, Moğollarda Tengeri vb. şekillerinde yazılmıştır.

Tanrı kelimesi, "gökyüzü" ve "şafak" manalarına gelen "tan(g)" dan türemiştir. Erhan Tuna, *Şamanlık ve Oyunculuk* adlı kitabında "Tengri sözcüğünün tang fiili ile ilgili olarak dönmekle de bir ilintisi vardır" şeklinde bir iddiada da bulunmuştur. Tan, Güneş'in doğduğu yerdir. Bazı araştırmacıların yorumuna göre Güneş'i çağıran, doğmasını sağlayan anlamındadır. Çünkü inanışa göre ancak Ulu Tanrı şafak söktürür. Buradaki ince ve derin hissiyat şudur; Türk, Tanrı'yı en çok yoğun karanlığın içinden Güneş'in doğuş anında ve yerinde, karanlığın ışığa teslim olması anında hisseder. Bu yüzden Yaradan'a asıl adını

gizlemek amacıyla verilen isimlerden en yaygını, “tan” kelimesinden doğmuştur. Bu kelime aslında Yaradan’ın asıl ismi olmadığından aslında onun bir sıfatı niteliğindedir.

Türk için Tanrı inancı, ışığın karanlığa, daha da içrek bir bakış açısıyla bakarsak, bilgeliğin cehalete, umudun umutsuzluğa üstün gelmesidir. Türk bu hissiyatı, şafağın sökmesi anında yoğun olarak tattığı için Yaradan’ı bu kelimeyle tanımlamıştır. Tanrı inancı, gönüllerdeki karanlığı içinde boğarak doğan Güneş ışınları gibi algılanmış ve hissedilmiştir. Zaten ışık da tanrısal kabul edilmektedir.

Gök kelimesi de Tanrı’nın bir sıfatı halini almıştır ve gökyüzü anlamı ikinci plana atılmıştır. Gelelim “gök” kelimesinin anlamına. Eskiden “kök” olarak söylenen gök sözcüğünün Eski Türkçe’de üç anlamı vardı: Biri bugünkü kullandığımız anlamı ile gök, gökyüzü; diğeri, yine bugünkü kullandığımız anlamı ile mavi renk (Şunu hatırlatmakta yarar vardır. Renk anlamında gök kelimesinin ifade ettiği mana ile mavi kelimesinin ifade ettiği anlam farklıdır. Mavi kelimesi maddi anlamda renkleri ifade etmek için kullanılmasına karşın gök kelimesinin ifade ettiği renk manevi bir anlam taşır. Nasıl ki alnı siyah ifadesi ile alnı kara ifadesi farklıysa; Örneğin gök bayrakla mavi bayrak ifadelerinin altında yatan anlam farklıdır) biri de, bugün kullanmadığımız anlamı ile ulu, yüce, kutsal, ilahidir.

Gök Tanrı’nın özelliklerinden söz etmek gerekirse şunlar söylenebilir. Öncelikle tektir, eşi ve benzeri yoktur. Evrenin ve her şeyin yaratıcısı Tanrı, ezeli ve ebedidir. Türk kitabelerinde Tanrı sonsuz hayata sahiptir "Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu, hep ölmek için türemiştir. Bilge Kağan öylece düşünceye daldım" (Ergin, 2001: 22). Tanrı sonsuz güç sahibidir. Hülagu da bir mektubunda; “savaşta herkesin gözü önünde bu adamı her şeye kadir Tanrı’nın gücüyle yendik” demiştir (Roux, 2001: 118). Kök Türklerden kalan Orhun Anıtları’na göre Tanrı, evrenin ilk nedenidir, yani yaratıcısıdır. Bilinen ve bilinmeyen her şeyi O yaratmıştır.

Tengri tüm insanların Tanrısı’dır. Yeryüzünün tamamını ve hatta dünyanın dört bir köşesinde bulunan düşmanları da kapsamaktadır. Karamzin bizlere Tatarların Rusları kendi elçilerini kötü bir şekilde karşılamalarından dolayı kınayan aşağıdaki sözlerini aktarmaktadır; Tanrı bütün uluslar için aynıdır. O kavgamız hakkında karar verecektir (Roux, 2001: 119) denmektedir.

Savaşlarda Tanrı'nın iradesi ile zafere ulaşılır. Tanrı bu inançla beslenen insanlar üzerine ışık saçmaktadır. Onları korumayı amaç edindiğinde onları müthiş güçlü kılmaktadır. Yenilgi; Tanrı'nın, kişinin veya o tarafın yanında olmayışının bir sonucudur. Yeniliyoruzdur çünkü "Tanrı kızgındır". Bu manada, yenmek için doğru eylemler ve erdemli bir öz ile işe başlanmalıdır. Tanrı'nın yanımızda yer alacağı, onurlu bir cephe açıldığında zafer onun inayeti ile kazanılacaktır. Eğer biz özümüzde ve eylemlerimizde yanlışsak, Tanrı, bizi terk eder ve yenilgi kesindir. Başarısızlıklarını nedenini ifade ederken Türkler; "Çünkü Tengri onlara güç vermekteydi" derler (Roux, 2001: 121).

Tanrı'nın kişiyi yüceltmesi, "göğe kaldırılma" biçiminde simgelenmiştir. Yazıtlarda hakanların ve hatunların tahta çıkarılışı ile ilgili bölümlerde ve yeni dönemde Dede Korkut'un "Güzel Tanrı sen yücelttiğini göğe çıkarıyorsun" şeklindeki ifadesiyle aynı anlayış vurgulanmaktadır. Hatta bu anlayış törenlerde de yerini simgesel olarak almıştır. *Kam* olma töreninde, bir keçe üzerine oturtulan aday havaya kaldırılarak *kam* ilan edilir. Bugün askere gidenleri, büyük bir çarşafı havaya fırlatılmasının arkasında yatan sebep gelenek budur. Tahta çıkış törenlerinde de havaya kaldırılış şu şekilde yer alır: Hükümdar olacak kişi, zemine konmuş bir keçenin üzerine oturtulmaktadır. Töreni yönetenler onda bulunması gereken erdemler hakkında ve Gök ile Yeryüzü arasında onun tarafından kurulması beklenen ahenge ilişkin hatırlatmalarda bulunmak için uzun bir söylev çekerler. Daha sonra müstakbel hatunun kendi yanında oturmak için gelmesi üzerine yüksek rütbeli kişiler her ikisini havaya kaldırır ve gösterişli bir şekilde ve yüksek sesle bağırarak onları Hakan ve Hatun ilan ederler (Roux, 2001: 149).

Eldeki belgelerden açıkça anlamaktayız ki hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Gök-Tanrı'dır. Türklerin büyük başarılarından bahsederken hakan ve beyler daima "Tanrı'nın inayeti ile (Tengri yarılıkaduk için)" demeyi ihmal etmemişlerdir.

Bunun gibi, Asya Hun tanhu'su (kağanı) Mete de, MÖ 176 yılında Çin İmparatoruna göndermiş olduğu mektubunda kendisini tahta Gök Tanrı'nın çıkardığını, zaferlerini Gök Tanrı'nın yardımıyla kazandığını belirtmektedir.

Yine Asya Hun kağanlarından olan Künçin (MÖ 160-126), MÖ 133'te Çin İmparatorunun kendisine hazırladığı tuzaktan kurtulunca; "Tanrı takdir buyurduğu için kendini

koruyabildiğini" söylemiş, bir başka başarısının ardından da "Başarısının Tanrı'nın işi" olduğunu belirtmiştir.

Orhun yazıtlarında da başarının ve tahta çıkmanın kaynağı Gök Tanrı olarak gösterilmiştir: "Yukarıda Türk Tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye millet olsun diye, babam İleriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak. Babam kağan 17 adamla baş kaldırmış. İleriş baş kaldırıyor diye haber alıp şehirdekiler dağa çıkmış. Dağdakiler inmiş. Derlenip toplanıp yetmiş kişi olmuşlar. Tanrı güç vermiş olduğu için babam Kağanın askerleri kurt gibi imiş düşmanları da koyun gibi imiş" (Ergin, 2001: 13).

"Kırk yedi defa ordu sevk etmiş 20 savaş yapmış. Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş. Hakanlıyı hakansız bırakmış. Düşmanları bağımlı kılmış. Dizliye diz çöktürmüş. Başlıya baş eğdirmiş" (Ergin, 2001: 13).

"Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı hakan olarak tahta oturttu" (Ergin, 2001: 17).

"Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş" (Ergin, 2001: 39).

"Tanrı buyurduğu için on dört yaşında Tarduş milleti üzerine şad oturdum" (Ergin, 2001: 39).

"Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam kağanı annem hatunu yükselten Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, beni tahta o Tanrı oturttu." (Ergin, 2001: 40).

"Biz az idik kötü durumda idik. Tanrı kuvvet verdiği için (Tengri küç birtük için) orda mızrakladım. Dağıttım. Tanrı bahsettiği için (Tengri yarlıkaduk üçün) ben kazandığım için Türk milleti kazanmıştır." (Ergin, 2001: 47).

"Tanrı buyurduğu için (Tengri yarlıkaduk üçün) otuz üç yaşında..." (Ergin, 2001: 49).

"Tanrı buyurduğu için (Tanrı yarlıkaduk üçün) ben tahta çıktığımda dört taraftaki milleti düzene soktum ve tertip ettim" (Ergin, 2001: 61).

“Üstte Tanrı, altta yer bahsettiği için (Üze Tengri, asra yir yarlıkaduk için) gözle görülmedik, kulakla işitilmedik kadar çok halkımı, ileride gün doğusuna, güneyde gün ortasına, geride gün batısına, kuzeyde de gece ortasına kadar yerleştirdim” (Ergin, 2001: 61).

“Askeri üç bin imiş. Biz iki bin idik. Savaşık. Tanrı lütfetti (Tengri yarlıkadı) dağıttık. Nehire düştü. Dağıttığımız yolda yine öldü hep” (Ergin, 2001: 69).

“Haberci getirdiler. Sözleri şöyle: ‘Yarış ovasında yüz bin asker toplandı.’ diyor. Bu haberi duyunca beyler hep birlikte dönelim, temizim (yani savaşık yenilmemişin) utancı (savaşık yenileninden) daha iyidir. Dediler. Ben şöyle diyorum. ‘Ben bilge Tonyukuk, Altay dağlarını aşarak geldik. İrtiş ırmağını geçerek geldik. Buralara kadar gelenler ‘geliş zordu’ dediler. Ama pek de zorluk hissetmediler. Galiba mukaddes Umay, kutsal yer ve su (ruhları) bize yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz? Düşman çok diye niye korkuyoruz. Azız diye niye yenilelim. Saldıralım dedim. Saldırdık talan ettik. İkinci gün ateş gibi kızıp üzerimize geldiler. Savaşık. Onların iki kanadı bizden yarı yarıya fazla idi (Tengri yarlıkaduk için) Tanrı lütfettiği için düşman çok diye korkmadık. Savaşık. Tarduş Şad’a doğru kovalayarak bozguna uğrattık” (Tekin, 1995: 91).

Kök Türkler’in savaştan önce zafer için Tanrı’ya dua ettiklerini belirten Çin kaynaklarına göre, Tardu Kağan 590 yılında bir savaştan önce atından inerek Tanrı’ya yakarmıştır. Dede Korkut, Tanrı kötü sözü olanları sevmez der ve Gizli Tarih’te de “Eğer şimdi böylesi kötü düşüncelerimiz varsa, Gök Tarafından sevilmeyeceğiz denmektedir” (Roux, 2001: 125). Türklerde hep hakanın Tanrı’nın elçisi olduğu ifade edilir. O da gök gibi zafer ister, savaştan kaçışı ölümle cezalandırır (Roux, 1999: 43). Lakin gözümüzden kaçan şudur ki aslında Türklerin hepsi ama doğrudan, ama ata ruhları veya başka ruhlar aracılığı ile dolaylı yoldan, Gök Tanrı’nın elçileridir. Zaten misyonlarını unuttukları vakit, yani yerdeki ile gökteki arasındaki uyum ve bağlantı bozulduğu vakit, başı boş dolaşan ruhları ya yer altı ruhlarının etkisi altına girip helak olacak, ya Gök Tanrı’nın gazabıyla ölecektir.

Orhun abidelerindeki ifadelerle bakıldığında, bilgi ve akıl veren de odur: “Tanrı bilgi (akıl) verdiği için onu ben kendim kağan yaptım” (Tekin, 1995: 83). Çocuk veren de yine Tanrı’dır. Şafak söktüren (tan üntürü) ve bitkileri oluşturan da “Ulu Tanrı”dır. Canlılara yaşam verir. Ölüm onun iradesine bağlıdır. Can veren Tanrı, onu isteğine göre geri alır. *Kam* dualarında da Gök Tanrı’dan; gökte yaşayan en büyük ruh, insanları, ovaları,

çimenleri ve ateş ile yeri, Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları, gök kubbeyi yaratan, dünyanın düzenini yöneten ve kaderi belirleyen olarak söz edilir.

Eski Türk düşüncesine göre; Tanrı'nın bulunduğu yer, yıldızların, Ay'ın ve hatta Güneş'in de üstünde idi. Tanrı'nın yeri, yükseklerin yükseği ve daha yükseği olmayan sonsuzlukta idi. Bu sebeple Eski Türkler bu sonsuz yüксеklığe; "Üzelihsiz", yani "Daha yükseği bulunmayan ebedi sonsuzluk" adını verirlerdi. Ayrıca "Üstünki", yani "En üstün olan" sıfatı da verilmişti. Dua ediş tarzlarında bu inancın etkisi barizdir. Türkler diz çökerek yüzlerini göğe doğru tutup ellerini açarak Tanrı'ya yalvarmaktadır. İslami devirde de Türklerin avuçlarını açıp göğe yüz tutarak dua etmeleri bu inancın bir devamı olsa gerektir. Ayrıca Müslüman Türkler hala; "yukarıda Allah var" diyerek bu inancı devam ettirmektedir. "Doğu Anadolu yöresinde bu anlamdaki Türk inancının izlerine her tarafta rastlayabiliriz. Kars'ta 'tavuk bile su içerken yukarı, Allaha bakar' tabiri, Allah'ın yukarıda gökyüzünde olduğu inancının bir yansımasıdır" (Kalafat, 2004: 20).

Türklerde Tanrı'nın birliği tartışılmazdır. O yani Tanrı birdir ve "O, ilahi halktan (Türklerden) yeryüzünü gök gibi tek yapmasını beklemektedir" (Roux, 1999: 109). Göktürk yazıtlarını ele alırsak, yazıtların bir çok yerinde Tanrı adı tek başına, bazı araştırmacılar tarafından olduğu var sayılan diğer Tanrılarla karıştırılmadan ifade edilmektedir. Yani Tanrı denildiğinde hangi Tanrı'dan bahsedildiği açıktır. Demek ki bir tek Tanrı mevcuttur. Çünkü bir çok başkanın bulunduğu bir kurumda bir belgeye sadece başkan ibaresi konulması karışıklığa neden olur. Hangi başkan olduğunu belirtmek için ya onu diğerlerinden ayıran bir unsur olan ismini, "Bşk. Ahmet Baysal" gibi, ya da sorumlu olduğu işi ifade etmemiz gerekir, "İngilizce Bölüm Başkanı" gibi. Bu ifadeler Türklerdeki 'Tek Tanrı İnancı'na bir kanıt teşkil etmektedir.

Ayrıca İbn-i Fadlan 10. yy.'da Oğuz Türklerini halifenin elçisi sıfatıyla ziyaret eder ve o zamanlar daha Müslüman olmayan Türkler hakkında şöyle der; "Oğuzlardan biri zor durumda kalır, zulme uğrar ya da hoşuna gitmeyen bir işle karşılaşır, başını göğe kaldırarak 'Bir Tanrı' diyor ki, tamamen 'Bir Allah' demektir'. Dile yerleşmiş bu tabir de Tek Tanrı inancı için diğer bir kanıttır. İlginçtir ki aynı gelenek bugün de sürmektedir. Bugün de Türkler haksızlığa uğradıklarında benzer biçimde, 'Allah Birdir' derler. Bu 'Bir Tengri' tabiri İslam dinindeki dualarda yer alan 'bir sana sığınırım' ifadesinin arkasında yatan fikir ve hissiyatla benzeşir" (Fadlan, 1954).

Konuya dilbilim açısından bakarsak da aynı sonuca ulaşırız. Eski Türklerden kalmış yazılı eserlerde, Tengri/Tanrı kelimesinin çoğul ekinin getirilmeden hep tekil biçimde kullanıldığı görülür. Çünkü, Eski Türk düşüncesinde Tanrı tektir ve birden çok Tanrı düşünülemez; buna bağlı olarak da Tanrı'lar/Tengri'ler kelimeleri Türk kültüründe ve dilinde asla yer almamıştır.

Tanrı'nın insan veya herhangi bir tasvir şeklinde cisimlendirilemeyeceğine inanıyorlardı. Eski Türkler tüm evreni içeren tek ve ulu yaratıcı Gök Tanrı'nın tasvirini gerek yontu biçiminde olsun, gerekse resim biçiminde hiçbir zaman yapmamışlardır. Eski Türklerin yüce ve tek Tanrısı, İslamiyet'teki 'Allah' gibi mücerret ve şekilsiz bir güçtü. Ak dinin Altay anlayışında bile, göğün katlarının resmi yapıldığı halde, Tanrı'nın şekli çizilemiyordu.

Sayırsız delil ve belgelerden, Türkler'in Ak din İnancı'nın, Yaradanın birliği esasına dayanan ve ilahi kaynaklı bir din olduğunu bu ifade ve bilgilerden çıkartabiliriz. Ancak Türkler'in bu inancı hangi kaynaktan almış olduklarını tespit etmek biraz zordur. Kur'an-ı Kerim'de, Yüce Allah (C.C.); "Biz kendilerine peygamber göndermedikçe hiçbir kavme zulmetmeyiz" buyurmaktadır. Bu ayetten hareketle Türklere ismini bilmediğimiz bir peygamberin gelip bu dini yaydığını düşünebiliriz. Bu fikri savunan kesimler Oğuz Kağanın peygamberliğini öne sürmektedirler. Yine Kur'an-ı Kerim'de "Biz peygamberlerin bir kısmını size anlattık, diğer bir kısmını ise anlatmadık" şeklindeki ifade, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmeyen bir peygamberin Türkler'e gelerek tevhid inancını onlara tebliğ etmiş olabileceği fikrine bir kanıt olarak sunulmaktadır.

Ak dindeki yaradan inancı ile Mevlevilikteki yaradan inancı birbirine asla ters düşmemektedir.

Mevlana "Ey vuslatı her sorunun cevabı" şeklinde Allah'a hitap etmektedir. Bilinmektedir ki *kam* tüm soruların cevabını, sorunların çözümünü, hastalıkların nedenini hep göğe ulaşarak bulmaktadır. Kamlar da aynı Mevleviler gibi tüm sorulara ve sorunlara cevabın O'nda yattığına inanmaktaydı.

Mevlana *Mesnevi*'sinde; "Yedinci göğün damı yüce bir damdır, ama sema merdiveni bu damı aşar geçer, bu damdan da yücedir. Zerrelere kucakları Güneş ışığıyla doldu mu hepsi de semanın feryadı olmaksızın oyuna girer, oynamaya koyulur" (Top, 2001: 324) demektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere Tanrıçılıkta Tanrı'nın en büyük iyi ruh olan Bay

Ülgen'in oturduğu yedinci kat göğün de üstünde olduğu fikri tekrar edilmiştir. Ayrıca yukarıda Tengri kelimesinin Güneş'in ağardığı yerle bağlantılı olduğunu ifade etmiştik ve Mevlana'nın "Güneş ışığı ile dolma" sözlerinden anlamaktayız ki Güneş ışığına kavuşma, Tanrı'ya kavuşma ile bir tutulmuştur.

Mevlevilik yolunun önderi Makam Çelebisidir. Çelebi, bu yolun en büyüğüdür ve Mevlevilik piramidinin zirvesinde oturur. "Çelebi" kelimesi "Çalap"tan gelir. Çalap, Eski Türklerde kullanılan ve Tanrı anlamına gelen bir kelimedir. Buna göre Çelebi lafzı, Tanrı'ya ait, Tanrı kulu gibi anlamları çağırır. Halk arasında ise Çelebi kelimesi, asil, bilgili, hoşgörülü, kibar, nerde nasıl davranacağını bilen, görgülü ve zarif insan anlamında kullanılır (Top, 2001: 325). Yani centilmen anlamında kullanılmaktadır. "Çelebi unvanı, Ulu Arif Çelebi'den başlamak suretiyle Mevlana neslinin soyadı olagelmıştır. Mevlana'ya yakınlık kurmak amacıyla kendilerine Çelebi unvanı verenler de olmuştur. Bunların Çelebi unvanları, Çelebi Hüsameddinde olduğu gibi, isimlerin baş tarafına gelir. Mevlana soyundan gelen asil Çelebilerde ise Çelebi unvanı, isimden sonra gelir ve 'soyadı' olarak kullanılır. Mevlana'nın nesli, erkek ve kız evlatları kanalıyla iki koldan akmakta ve devam etmektedir. Erkek kanalıyla gelen nesle 'Zükür Çelebi', kızları kanalıyla gelene de 'İnas Çelebi' denir" (Top, 2001: 330).

I.1.22 Yeraltındaki Cehennem

Mevlana "Yürü iblis ol, yedinci kat yerin altında şeytanlık et" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 125) beyitinde olduğu gibi, yerin altında yedi katman olduğu ve en son katmanda şeytanların olduğu, cehennemin bulunduğunu benzer ifadelerle dile getirmiştir. Bu üslup ve benzetmeler tamimiyle Tanrıcı dönemin inanışlarının bir devamıdır. Şöyle ki Tanrıcılara göre karanlık bir alem olan yeraltında, genellikle korkunç ve kötü ruhlar yaşar. Aşağıdaki ruhlar toprağa daha yakın insanlara, kan bağlarıyla bağlı ve çok daha sıkı bir klan sistemi içerisinde örgütlenmiş öç alıcı ruhlardır. Bu ruhları kara töz(ler) "kötü ruh" ya da Tümeni Töz(ler) adıyla genelledebiliriz.

Arsan Dolay diye de adlandırılan Erklig'in başında bulunduğu kötü ruhlar toplumu, insanlara her türlü hastalığı, her türlü kötülüğü ve ölümü getirir. Yer altında bulunan ruhların büyük bir kısmı, tatmin olmayan ölümler, intihar edenler, katiller, kendilerine töreye göre tören yapılmamış ya da töreyi bozmuş kişilerden oluşur. Erlik kendine bağlı ruhları

yeryüzüne göndererek insanların ruhlarını yakalattır, canlarını alır ve onları yeraltına götürür. Orada sorguya çektikten sonra kendi emrinde kullanır.

Mevlana, *Mesnevi*'sinde “O aşağılık kişi, aşağılık alemedir. Onu bırak, ben batanları sevmem, de!” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 125) diyerek Türk mitolojisinde gökle yerin arasında sıkışmış olan kişiye, göğe doğru olan sonsuz yolu, yere doğru olan sonsuz yola tercih etmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Mevlana'nın batan kişi olarak tanımladığı kişi, Tanrıciılıktaki gibi yer altı alemine, yani hataya, kötülüğe, hastalığa ve zayıflığa temayül eden kişidir.

I.1.23 Yağmur ve Yada Taşı

Bu yağmur taşı muhtelif Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre, muhtelif şekillerde ifade olunur. Bu taş, sata, cay, Yay, Yat, Yada, Cada ve bu taşla yağmur-kar yağdırıp rüzgar çıkaran kimselere de Yaycı, Yatçı, Yadacı, Cadacı adları verilir.

Kam yağmur yağdırır, ya da yağmurları sona erdirir. Kamdan başka yadacı diye anılan bazı kimselerde de bu güç bulunabilirdi. Eski Türklerin yağışa hakim oldukları hakkında bir çok kaynakta bilgiye rastlamaktayız. Eski ve Orta Çağ'lar boyunca Türkler'in yağmur, kar yağdırma, yel estirme geleneği üzerine; Türk, Çin, İran, Arap ve Avrupa yazarları pek çok bilgiler vermiştir.

Kaşgarlı Mahmut, "*Divanü Lugat-it Türk*" adlı ünlü eserinde konuyla ilgili bizzat kendisinin şahit olduğu bir olayı şöyle anlatır: Belli taşlarla yapılan birtakım ritüellerde rüzgar estirilir, yağmur yağdırılırdı. Bu, Türkler arasında çok tanınan bir şeydir. Ben buna gözümle şahit oldum. Orada bir yangın olmuştu. Mevsim yaz idi ve bu uygulamayla kar yağdırıldı ve yangın söndürüldü (Candan, 2004: 78).

Bir örnek olması bakımından Er Gökçe Destanı'ndan konumuzla ilgili bir bölüm aktaralım: “... yanındaki adamlar susadı. Er Kosay'a susuzluktan şikayet ettiler. Er Kosay, uzun kulaklı sarı atının altından ‘Çay Taşı’ni çekip çıkarttı. Salladı, salladı yere koydu. Havadan yağmur yağdı. Yağmur suyunu içtiler” (Candan, 2004: 83).

Bu taştan, Osmanlıların da haberdar olduklarını yine tarihi belgelerden anlıyoruz. Şaban Şifai'nin IV. Mehmet'e yazdığı "Risale-i sifaiyye fi beyanı enva-i ahcar" adlı eserinin 14. sayfası bu taşla ilgili önemli anlatımlar içerir. Özetle aktarıyorum: “Hiç bulut olmadığı

halde Yada taşı ile yapılan işlemde iki saat sonra bulutlar gökyüzünde görülmeye başlar ve ardından bereketli yağmurlar yağar. Ne kadar gerekiyorsa ihtiyaç olunan kadarıyla yağmuru yağdırmak Yada taşı'nın hünerine bağlıdır” (Candan, 2004: 93).

Roux'un ifadelerinde göre de “Yada taşı ile yağmur yağdırma yöntemi kesin olarak Türk kökenlidir ve Moğollar da bunu Türklerden öğrenmişlerdir” (Roux ,1999: 106).

Ak dindeki bu önemli unsuru, Mevlevilikte aradığımızda aynen bulabilmekteyiz. Mevlana da velilerin, gönül gözü açılmış kişilerin vecd haline girmelerinden ve yağmur yağdırma güçlerinden bahsetmektedir. *Mesnevi*'den alınmış bir hikaye de şöyledir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 292):

Çöl ortasında bir zahit vardı. Abbadiye kabilelerine mensup olanlar gibi ibadete dalmış, kendisinden geçmişti. Hacılar civar şehirlerden gelip oraya ulaştılar, o kupkuru yerde bir zahit gördüler. Zahidin yeri kaskatıydı. Fakat kendisinin mizacı yumuşak. Çölün samyeli, adeta ona ilaç kesilmişti. Hacılar onun yalnızlığına, o afetler içinde selamette oluşuna şaşırdılar. Kum üstünde namaza durmuştu. Kum, öyle bir kumdu ki hararetinden tenceredeki su bile kaynar, coşar. Halbuki dersin ki o, sanki bir yeşillikte, bir gülistanda; yahut Burak'a, Düldül'e binmiş! Yahut da ayağının altında ipekli örtüler, kumaşlar var. Samyeli ona sabah rüzgarından daha hoş! O namaz kılarken hacılar beklediler. Zahit, uzun bir fikre dalmış, kendisinden geçmişti. Neden sonra istiğraktan ayıldı, kendisine geldi. Hacıların içinde gönül gözü açık birisi, Gördü ki, zahidin elinden, yüzünden sular damlamakta, elbisesi aptes suyundan ıslak. ‘Bu su nerden?’ diye sordu. Zahit, elini kaldırıp ‘Gökten’ diye cevap verdi.

Adam, ‘Kuyu, ip yokken ne vakit istesen su bulabilir misin? Hemen yağmur yağar mı? Ey din sultanı, müşkülümüzü hallet de yakına erelim. 'Sırlarından bir sırrı bize de göster de bellerimizden zünharları (Hıristiyanların bellerine bağladıkları bir çeşit ip) kesip atalım’ dedi. Zahit, gözlerini göğe kaldırarak dedi ki: ‘Ya rabbi, hacıların duasına icabet et. Ben gökten rızık aramaya alışmışım, sen bana gökten kapı açtın. Ey Lamekan aleminden mekan izhar eden, ey ‘Rızkınız göktedir’ sırrını ayan eyleyen!’ Zahit, bu münacaatta iken hemen su sömüren fil gibi bir latif bulut peyda oldu. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı, derelerde, mağaralarda gölcükler meydana geldi. Bulut, tulumlar gibi gözyaşı döküyordu. Hacıların hepsi mataralarını açtılar. İçlerinden bir bölük halk o şaşılacak şeyler yüzünden bellerindeki zünharları kestiler.’ Bir

bölüğünün de bu hayret edilecek şey yüzünden yakini arttı. Tanrı, doğru yolu daha iyi bilir. Bir bölüğüse bu kerameti kabul etmeyip hamhalat bir halde ebedi nakıs olarak kaldı, söz de burada bitti.

I.1.24 Ocak Kültü

Bilindiği gibi Türklerde, meskenlerde ateşin yakıldığı yere ocak denir. Güneş ananın yerdeki temsilcisi olan ateş, aynı zamanda evin ocağını temsil etmektedir. Hala bu inanç yaşamaktadır. Yurdun sahibinin, yani o yurda ait ruhların, kolektif kutsal güçlerini simgeleyen, ocakta yanan ateştir. Ruh'a verilen değişik isimler arasında olan alev anlamındaki zali, jali isimleri önemlidir. Hatta ata ruhlarının meydana getirdiği alev (büyük alev) şeklindeki ruh'un kabileyi korumaya devam ettiğine inanılmaktadır (Roux, 1999: 137).

Ateş, yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesidir. Evin bereketi, neslin devamı ocağın sönmemesine bağlıdır. Ateşin yanması, o yurdun veya ailenin yaşamının, geçmişle bağını koparmadan ataların ruhundan aldığı güç ve koruma ile devam edeceğini gösterir. Günümüzde Türkiye'de çocuğu olmayan bir kimsenin ölümü üzerine şunlar söylenir: "Kimse onun ocağını tütürmeye devam etmeyecek", "Ocağı Tütmeyecek". Ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttta, çadırda devamlı şekilde bulunması, neslin devam edip, geçmişin yaşatılması demektir. Halk arasında "ocağın sönsün, bacan tütmesin", "ocağına incir ağacı dikilsin", "ocağında baykuşlar ötsün" ve "ocağın batsın" gibi beddualarda bulunur "ocağım tütmez oldu" gibi deyimler kullanılır. Bunlar o evin insanların ölmesi, soyunun yok olması anlamındadır. Aleviler bugün bir dedenin soyundan kimse kalmamışsa "ocağı söndü" yakınmasında bulunurlar.

Ataların canları, ocağın ateşi içinde tecelli ederdi. *Kam* dualarında "atamızın yaktığı ocak" sözü buna bir kanıttır. Hatta Ateşte, ataların yüzleri dahi belirirdi. Bunu Harald Braem *Ateşin Efendisi* adlı kitabında mükemmel şekilde şöyle tarif etmektedir: "Önce ateş değişiyordu: Alevler çıtırdarak ve kıvılcımlar saçarak oynaşa oynaşa duman deliğine kadar yükseliyor, buradan diğer dünyaya çıkıyorlardı. Bu ateşlerin içinde ustanın görüntüsü de dans ediyordu. Yüzü sürekli ve hızlı değişiyor, en değişik şekilleri alıyor, bazen tanıdık, bazen yabancı, geçmişte kalan ve gelecek olan insanların çehrelerine bürünüyor". Ayrıca, Biliyoruz ki *kam*, ruh kılavuzluğu yaptığı törende de ölünün ruhunu aramaya ve yakalamaya çalışırken ateşe yaklaşarak ölüyü adıyla çağırır.

Evlilikle birlikte yeni bir ev açıldığında, ateş ve ocağın özel ve ayırt edici bir yeri ortaya çıkmaktadır. Gelin ve güvey düğünün sonunda yeni evlerine girerler ve gelinin eliyle ateş yakılır. İlk defa yakılacak ateşin çakmak taşıyla yakılması gerekir. Gelin ve Güvey üç gece ve gündüz bu ateşin yanında bulunurlar. Gelin ve damat ateşe yaklaşır, ocağın önünde diz çöker ve selam verirler. Dua eder ve bir törenle ateşe yayıktan elde edilen taze yağ (bir koyun kuyruğunun üç yağlı parçası) veya içki sunulur. Yani evlilik bir bakıma ateş yakmaktır. Bu ateş yeni değildir. Eskiye ait tüm mirası içinde taşır ve gelinin eliyle evi aydınlatmaya başlar. Akşam yatarken, evdeki ocakta yanan ateşin üstü külle örtülür. Sabah evin hanımı tarafından tekrar alevlendirilir. Garenar, Sibiryaya Türkleri'nde ev kadınının her sabah mutfak ateşini, bir ateş dalıyla tutuşturduktan sonra; bütün odaları bu dalla kutsadığını belirtir. Bu olay çok önemlidir, asla ihmal edilmez. Sofraya oturduğunda ateşe yağ atılarak ataların ruhları yad edilir.

Kendisi saygıdeğer tanınan bir ev kadını; günde hiç değilse bir kez, ateşe bir şey atmak konusunda ihmalde bulunamaz. Bu atacağı pişirmekte olduğu yemekten bir parçacık, bir iplik, bir saç kılı, bir deri parçası da olabilir.

Radloff'un da (1976) belirttiği gibi ateşin takdisi ancak kadınlar tarafından yapılabilir. Çünkü Ateşin ruhu dişidir. Kadınlar, ateşi kullanmayı ilk öğrenenler olmuşlardır ve bu yüzden onlar ateşin bekçileridirler. Bu bilgi ilk kamin kadın olduğu bilgisini de bir kez daha teyit etmektedir. Ateşe sahip olan kadınlar olduğu için, aileleri ve kabileleri bir arada tutan onlardır, çünkü kadın geleceğe aktarılacak olan geçmişin ruhunun barındığı ateşle ilgilenmektedir ve her şeyin kalbi orda yatmaktadır.

Mevlevilikteki ateş simgeciliğine değinirsek; bütün tekkelerin merkezi olan “astane, huzur, huzur-i Pir” adlarıyla anılan Mevlana tekkesine bağlı Konya’da beş tekke bulunmaktadır. Fakat bunların en önemlileri Ateşbaz ile Şems zaviyeleridir. Şems zaviyesinde şeyh olanlara “Şems Dedesi” denir. Bu tekke, görüldüğü gibi bugün bile Türk devletlerinin olsun, Tanrıci dernek ve kuruluşlar olsun bayraklarında yer alan Güneş’in adıyla anılmaktadır. İkinci tekke ise Ateşbaz zaviyesidir. “Konya dışındaki tekkelerde bu şekilde destarları tekbirlenen yeni şeyhlerin icazetnameleri "Şems Dedesi" denilen, Şems makamındaki şeyh ve Ateşbaz zaviyesindeki şeyh tarafından getirilir ve kendisine verilirdi” (Top, 2001: 334).

Ateşbaz kelimesinin sözlük manasına bakarsak ateşle oynayan anlamı karşımıza çıkmaktadır. Ateş-baz, ateşle oynayan, ateşle sanat gösteren oyuncu anlamına gelir. Mevlevi dergahlarında yemek pişiren dedelere ateş-baz denilirdi. Fakat ateş-baz kelimesi, Hz. Mevlana'nın aşçısı Şemseddin Yusuf'un özel ismi olmuştur. "İkili manzume" anlamına geldiği halde, nasıl ki *Mesnevi* denince akla, Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden başka şey gelmiyorsa "Ateş-baz" denince de akla Mevlana'nın aşçısı gelmektedir (Top, 2001: 335).

Mevlevilikte yüce bir makamın ateşbaz kelimesiyle ifade edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Yukarıda belirtildiği gibi Tanrıcılıkta bir kişi ne kadar ateşe hakim olursa ruhsal anlamda o kadar yüksek mertebede demektir. Büyük kamların ateşi yuttuklarını, ateşte yürüdüklerini ateşten yanmadıklarını bilmekteyiz. Bu sebeple ateşbaz kelimesi büyük kamlara uygun, adeta onları anlatan bir sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevlevilerde Tanrıcılar gibi, ocak kutsaldır; yemeğin, ondan da önemlisi dervişin eğitilip pişirildiği yerdir. Mevlevi tekkelerinin ruhu mufaktı. Ahçıbaşı, canları burada terbiye etmektedir. Mevlevilikte aşçı dede çilekeşlere nezaret eder. Tanrıcılıkta olduğu gibi Mevlevilikte de ocak tekamül etmiş ruhlarla ilgilidir ve ateş, tekamülü, arınmayı, aydınlanmayı temsil ettiği için Mevlevilikte olsun kamlıkta olsun adayların ateşle, ocakla bağlantılı olması, onların ruhlarının eğitimi/pişmesi için gerekli bir öğedir. "Mevlevilerde ocak, Ateşbaz Veli'nin makamıdır. Ocağa niyaz etmeden yemek pişirilmeye başlanmazdı. Ocak temizse bir kenarından öpülerek, değilse, ocağa baş kesilip el değdirilerek ve elin şahadet parmağı öpülerek niyazda bulunulurdu. Yemek ocaktan inince gülbang çekilirdi. Mevlevi dergahının en kutsal yeri eşik ve ocaktır" (Top, 2001: 340).

Mevlevilerde birçok şekilde Tanrıci Türklerden kalan ateş ve ocak kültürünün Şamani izlerine rastlamaktayız. Mevlevilerde kandili yakmaya "uyandırmak" denir. "Ocağı, lambayı, mumu yak yerine, uyandır denilir. Uyandırmak, aynı zamanda ikaz ve irşad etmek manalarında da kullanılır. "Evin yansın" gibi bir çağrışıma sebep olacağından yakmak tabiri Mevlevilerce kullanılmazdı. Keza, "Ocağın sönsün" gibi çirkin bir bedduayı hatırlatmasın diye kandili söndürmeye de dinlendirmek, sırlamak denirdi (Top, 2001: 351).

Zaten Tanrıci Türklerden gelen gelenekte belirtildiği üzere ateş söndürülmediği için yakılması da söz konusu değildi. Ateşin üstü küle örtülür, sabahleyin tekrar alevlendirilirdi yani ateş uyandırılırdı. Ayrıca, ocağı söndürmek fiili yerine dinlendirmek

fili kullanılırdı. Mevlevilerde de “çerağı, lambayı, elektriği ve ocağı, söndürmek yerine sırlamak tabiri kullanılırdı.

Mevlevihanelerde üzerinde yemek kazanlarının kaynatıldığı ocaklar olan, yerden yüksekçe ve kimsenin ayak basamayacağı kutsal bir yer olarak kabul edilip "Ateşbaz Makamı" adı verilen bir sahanlık vardı. “Mevlevi matbahlarına ateşbaz denilmiştir. “Ateşbaz-ı Veli Ocağı” da Mevlevi tabirlerindedir. Mevlevi tekkelerinde lokmanın pişirilmesine mahsus ocağın ismiydi. İki matbah bulunan tekkelerde lokma, dervişlerin terbiyesine mahsus ocakta pişirilirdi. Yalnız bir matbahı olan küçük tekkelerdeki ocak "Ateşbaz-ı Veli Ocağı" itibar edilir ve lokma o ocakta pişirilirdi” (Top, 2001: 349).

Matbah-ı Şerif’e’de, görevli ‘Can’larla üstlerden başkasının girmesi yasaktı. Tüm Mevleviler, ancak Muharrem’in onuncu günü aşure pişirilirken ve bir de tekke şeyhinin ölümünde cenazesi yıkanırken, töresel giysilerine bürünmüş olmak koşuluyla Matbah-ı Şerif’e girebilirlerdi. Meydan-ı Şerif’e de görevli can'lardan ve üstlerden başkası giremezdi. Ancak yemek vakti girilebilir, yemek bitince de hemen çıkılırdı. Tekkenin ayrıca bir yemekhanesi (somathanesi) varsa Meydan-ı Şerif’e salt tören günlerinde girilebilirdi (Odyakmaz, 2005: 24).

Mevlevilikte, Tanrıçılıkta olduğu gibi ocağın önemi ve ona yüklenen anlam çok büyüktür. Mevlevilikte yemek sofrasına "somat", yemeğe de "lokma" denir; yemeğin pişirilmesi, servisi ve yenilmesi ile ilgili olarak da özel bir matbah ve somat adabı uygulanırdı. Mevlevilikte matbah (mutfak), çığların piştiği, hamların olgunlaştığı kutsal bir ocaktır. Dikkat edilmelidir ki Tanrıçılıkta da ateş dönüştürücü niteliği ile bilgeliği, olgunlaşmayı simgeler. *Kam* adayı daha hamken ateşe hakim olamaz. Ne zamanki ateşe hakim olur yani olgunlaşıp dönüşür o zaman *kam* olur. “Aşçıbaşı ve yardımcısı olan kazancıbaşının nezaretinde, burada salıklar hizmetlerle eğitilir, pişer ve olgunlaşırlardı. Yemek pişip canlar, kazanı yere indirince de kazancı dede şu gülbangi çeker: "Tabhı şirin ola; Hakk berekatın vere, yiyenlere nur-i iman ola. Dem-i Hazret-i Mevlana, sırr-ı Ateş-baz-ı Veli, kerem-i imam-ı Ali, hu diyelim huu..." (Top, 2001: 364).

Nasıl ki Tanrıçalarda ocağın bulunduğu yer önemlidir, Mevlevilikte de matbahın önemi çok büyüktür. İki felsefede de ateşin olduğu yerde manevi eğitimin olması gerektiği ve ataların ruhunun o ateşte veya ocakta yaşayacağı inancı hüküm sürmektedir. Matbahda, dervişlere yemek pişirilir ama, çile ve adab zinciri içerisinde, asıl dervişler pişirilir ve olgun hale

getirilirdi ve bu çok önemli hizmet de önemli bir eğitmeni olan aşçıbaşı tarafından yürütülürdü. Mutfakta ocak, besmele ile ve belli usullerle uyandırılır, “ateş-baz da maddi-manevi gıdanın ve feyzin mimarı sayılırdı. Matbahta yemek ateşle pişirildiğinden, ateş-baz da maddi-manevi ateşler içerisinde hizmet veren, ateşle oynayan anlamında ateş-baz unvanını almıştı” (Top, 2001: 368).

Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik* kitabındaki kayıtlara göre, Mevlevilerde matbaha "ateş-baz" denilmesi, yemek gülbanglarında adının anılması, matbahtaki ocağın üstünde mutlaka adını taşıyan "Ya Hazret-i Ateş-baz-ı Veli" yazısının bir levha halinde yazılı bulunması oldukça önemlidir. Tüm bu yapılanlar ocakta ateşbazın ruhunun yaşatılmasını sağlamaktadır. Bu da bizi ocak ve atalar kültürüne bağlamaktadır. Aynı her yemeğe başlamadan ateşte yasayan ata ruhlarına bir parça yemek sunularak ve anılarak yemeğe başlayan Tanrıcalar gibi, Mevleviler de canların maddi-manevi gıdalarını temin etmekle görevli bu zatı, bu vesile ile levhalara yazmış, Mevlevi sofraya gülbangına sokmuş, böylece her yemekte ismi anılır olmuştur. Bir anlamda ölümsüzlük de budur. Bu şekilde aynı Tanrıcalar gibi atalar, özellikle her yemekten önce anılır olmuş, sadece gönüllerde değil adeta canlıların arasında, hatta onlarla birlikte yaşıyormuşçasına bir tarz geliştirilmiştir.

I.1.25 Tedavi ve Hastalığa Bakış Açısı

Kama göre, hasta kişinin ruhu zarar görmüştür veya ruhu kayıptır. Çünkü tüm hastalıkların nedeni ruhta yatmaktadır. Çeşitli nedenlerle, beden dengesini bozan kayıp ruhu bularak, onu hastanın bedenine geri döndürmeye veya zarar görmüş ruhu tedavi etmeye çalışır.

Çoğu kez kamların bir hastalık konusunda şifacı veya uzman sayılabilmeleri için daha önceden o hastalığın kendi başlarından geçmesi ve kendi kendilerini iyileştirmeyi başarmış olmaları gerekmektedir. Yani *kam*, ruhsal olarak da bedensel olarak da hastanın neler hissettiğine tamamen hakimdir.

Tanrıca bakış açısına göre her hastalığın, mikrop veya virüsün bir ruhu, bundan dolayı da bir karakteri vardır. *Kam* sırta erme sürecinde bazı hastalıkların karakterleriyle tanışmış ve onları tanımış olur. Hastalığın karakterine hakim olan *kam*, onun hangi tedaviye nasıl tepki vereceğini de bilmektedir. Bunu bilmek ve buna ek olarak da kendisinin muzdarip olduğu hastalıktan daha önceden kurtulmayı başarmış bir doktorun elinde muayene olmak hasta

kişiyeye tedavi süreci henüz başlamadan dahi büyük bir heves, maneviyat ve iyileşme inancı aşılacaktır.

Kam, deneyimlerini ve gücünü hastasıyla derinlemesine paylaşır ve onu, başka bir insanın ona yardımcı olmak için kendisini feda etmeye hazır olduğuna ikna eder. Bazı durumlarda *Kam*ın hastalığı üzerine alması ve hastaya bunu izlettirerek tedaviyi sağlaması gerekir. "*kam* kötü ruhları hastadan çıkarmak için, kötü ruhları kendi bedenine alır ve hastanın kendisinden daha fazla acı çeker ve daha fazla mücadele eder" (Tuna, 2000: 87).

Böylece hastanın hastalığına seyirci olmasını kendi sorunlarının seyircisi haline gelmesini ve dıştan bakmasını sağlar. *Kam*ın teatral öğeler içeren tedavi seansı ile ruhsal çöküşün ve yabancılaşmanın önüne geçilir. Bu tedavilerle ilgili *kam* inancını yaşayan toplumlardaki bazı sözler dikkati çekmektedir. "Ustamız, hastanın ölmek isteyen ruhunu görmeye gidecek... Düş dünyasına, ölmüşlerin bulunduğu dünyaya gidecek..." (Perrin, 1992: 94).

Tedavi ayininde çözülmesi en zor sorun hastalığın nedenini bulmak, hastaya acı çektiren ruhu tanılamak, kökenini, gücünü, belirlemektir. *Kam* sağaltım işini kabul edince hastalığın nedenini anlamak için hastanın yapıp ettikleri hakkında bilgi edinir. Tanrıci felsefede, hastalığın sebebi kişinin kendisinde aranmaktadır. Ruhun karanlık dünyaya olan temayülü onu hastalığa ve ölüme itmiştir.

Eliade'nin de belirttiği gibi; "sırta erme öncesinde ve esnasında geçirdiği deneyimlerle *kam*, insan ruhunun dramını, kırılğanlığını, istikrarsızlığını öğrenmiştir; ayrıca onu tehdit eden kuvvetleri ve kaçırılınca götürülebileceği yerleri de bilmektedir" (Eliade, 1999: 249).

Kam eğer hastalığın ruhun bozulması veya yabancılaşmasından ötürü meydana geldiğini düşünüyorsa bu Tanrıci sağaltım esrime içermek zorundadır. Neden bu değilse tedavinin esrime içermesi gerekmez. Hastalığın kökeni ruhta aransa da, kamlar hastalığın fiziğe yansımalarını tedavi etmek için şifalı otlardan yapılmaya ilaçlar hazırlarlar. Ama fiziksel tedavinin yanında, bozulmuş, hasar görmüş ruhun da tedaviye alınması şarttır. Çünkü, ruhun gördüğü zarar veya ruh kaybı fiziğin tedavi edilmesini engelleyecektir.

Ruhun varlığını göz ardı eden çağdaş tıp, sadece fiziksel tedavi üzerinde durmuştur. Fakat bugün bir çok hekim fiziksel olarak tedavi ettikleri kişilerin hastalıklarının belli bir müddet sonra tekrarlandığını müşahade etmişlerdir ve bunun önüne geçebilmek için günümüz hekimlerinden bazıları ruhbilimden faydalanmak üzere derin bir arayışa geçmişlerdir. Bugün birçok hastalığın, fiziksel olmaktan çok yanlış yönlendirilmiş, yaradılışla uyumsuz

sağlıklı ve doğal işlemeyen fikri yapıdan, bakış açısından ve yine sağlıksız ve tatmin edilmemiş ruhi yapıdan kaynaklandığı kesin olarak kabul edilmektedir.

Sağlıksız bir ruh hali sağlıksız bir düşünce sistemini doğurur. Sağlıksız düşünce sistemi de sağlıksız yaşam tarzı ve eylemleri doğurmaktadır. Tüm bunlar fiziksel hastalıkların başlıca kaynağı olmaktadır. Demek ki bugün uzun süre bu gerçeği göz ardı etmiş olan çağdaş tıp bile insanla ilgili olumlu veya olumsuz bir çok şeyin kökeninde insanın ruhunun yattığını görmekte ve dolayısıyla kamların bakış açılarını doğrulamaktadırlar.

Kamların uyguladığı tedavilerin hemen hepsi ruhsal savaş içerir. Kamların ümitsiz görülen fiziksel hastalıkları dahi hastanın ruhunu sağaltacak bazı uygulamalarla tedavi etmeye çalışmalarını gülünç bir ilkelik örneği olarak takdim eden çağdaş dünya, tedavisi olmayan, kanser gibi bazı hastalıklara yakalanmış kişilerin ruh halindeki ve hayata bakış açısındaki olumlu düzelmeye hastalıklarını yendiklerine hayretle şahit olmuşlardır. Bu da *kam* tedavi yönteminin temelini oluşturan, sorunların sebebini ve tedavisini ruhsal dünyada aramanın ne kadar isabetli bir yöntem olduğunu bize kanıtlamaktadır. Erhan Tuna'nın ifade ettiği gibi; “zor bir doğum geçiren ana adayı, kamin duruma uygun olan bir duayı okumasıyla doğurur. Mitsel dualar ile biyolojik haller birbirine uygun bir dokudaysa mitsel dualar, patojen öğeleri altüst edebilir, biyolojik dengesizlikleri normal konumlarına yeniden kavuşturacak süreçleri harekete geçirebilmektedir.

Tanrıculuğun tedaviye ve hastalığa bakış açısının bir benzerini Mevlevilikte bulmaktayız. *Mesnevi*'de “Padişahın bir halayığa aşık olup satın alması, halayığın hastalanması, onu iyi etmek için tedbiri”ni anlatan bir hikaye, Mevleviliğin tedavi ve hastalığa bakış açısını ve bu bakış açısının Tanrıculu anlayışla benzerliğini açıkça ortaya koymuştur. Bu hikayede hasta olan halayığa bir çok doktor getiriliyor, lakin bir iyileşme gözlenmediği gibi durumu daha da kötüye gidiyor, sonra Allah'ın yolladığı bir mübarek kişi geliyor ve öbür hekimlerin çeşitli tedavilerinin tedaviden ziyade daha fazla zarar verdiklerini söylüyor ve “onlar iç ahvalinden haberdar değildirler. Körlüklerinden hepsinin aklı dışarıda ...” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 9) der. Bu anlayış bizi Tanrıculu felsefeye götürecektir. Çünkü burada hekim, aynı *kam* gibi bir hastalığın nedenini fiziksel planda aramadan önce manevi, ruhsal planda aranmasının doğru olduğuna işaret etmektedir. Tüm hastalıkların nedeni içseldir. İç, dışa yansımaktadır.

Mesnevi'de aynı konuda Tanrıci felsefeyle benzer bir noktada hikayenin devamında ortaya çıkmaktadır. Hekim hastasına “Memleketin neresi? Çünkü her memleket halkının ilacı başka başkadır” der (Mevlana Celaleddin Rumi,1953a: 12). Bu sorularıyla hekim aynı *kam* gibi hep tanı için kökene gitmektedir “... Bundan sonra hekim hastaya neredeyse tüm hayatını, yaptıklarını, ettiklerini nerelere seyahat ettiğini kimlerle görüşüp tanıştığını anlatır. Hekim tanı koyduktan sonra onun tüm ızdıraplarını bir bir dinler ve korkmamasını onu tedavi edeceğini söyler “Hastalığın ne olduğunu anladım. Seni tedavi hususunda sihirler göstereceğim. Sevin, ilişik etme, emin ol ki yağmur çimenlere ne yaparsa ben de sana onu yapacağım. Ben senin gamını çekmekteyim, sen gam yeme; ben sana yüz babadan daha şefkatliyim” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 14) demektedir. Hekimin hastayı iyileştireceğine dair verdiği güvenceye hasta inanır ve korkusu geçer. Çünkü bu vaat gönülden verilmiştir.

Burada da hekimin kamca bir tavır sergilediğini görmekteyiz. Hekim kişiye tüm sıkıntılarını anlatır onu tam manasıyla anlar ve onunla bütünleşir ve aynı acıyı ve ızdırabı kendi de yüklenir. Bu şekilde hasta kendini yalnız hissetmeyecektir ve adeta birlikte iyileşeceklerdir. Ayrıca dikkat edilmelidir ki *kam* her hastalığa çağırılmamaktadır. Tedavinin sonuç vermediği, olağan üstü durumlarda *kam* ortaya çıkmaktadır. Burada da manevi hekim bu aşamadan sonra ortaya çıkmıştır.

Mesnevi'de “Kadri Yüce Tanrı her derde bir derman yarattı” demiştir. Fakat sen onun fermanı olmadıkça o dermandan derdine yarayacak bir renk göremez bir koku duyamazsın” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 52) denmektedir. Bu da Tanrıcılıkla özdeşleşmektedir. Şifacılık din adamının ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü görülmeyeni gören gözlere ve tanrısal işleyişi çözen bir zekaya sahip olan din adamı, hastalıklarla ilgili keşifleri de, hastalığın dermanı olacak ilaçları da bulmaya en yatkın insandır. O bitkilerin ve yaratılan her şeyin mekanizmasını ve özünü tam olarak anlamış olduğu için onların hangi hastalığa ne gibi yarar sağlayacağını da görmekte ustadır.

Mevlana aynı konuya şu sözleriyle de açıklık getirmektedir: “Biz öyle hekimleriz, öyle Tanrı şakirtleriyiz ki, bahri muhit bile bizi gördü de yarıldı. Biz başkayız; insanın hastalığını nabzına bakarak anlayan hekimler başka. Biz gönüle vasıtasız bakarız. Bizim görüşümüz anlayışımız yüzünden pek yücedir. Onlar insanı gıdalarla, meyvalarla doyuran, kuvvetlendiren doktorlardır. Hayvani can onların tedavisiyle kuvvet bulur yasar. Bizse iş

ve söz doktorlarıyız. Bize ululuk nurunun ışığı ilham vermektedir. Mesela bu çeşit bir iş sana faydalıdır. Öbürünün yolunu keser. Bu çeşit bir söz sana faydalıdır, başka çeşit bir sözse seni yaralar. O doktorlar hastanın sidiğine bakar hastalığını öyle anlar. Bizim delilimizse ulu Tanrı'nın vahyidir. Hastalığı vahiyle anlarız. Kimseden ücret istemeyiz. Ücretimiz noksanlardan ari olan Tanrı'dan gelir. İlleti onulmaz hastalara sala, ilacımız hastalara birebirdir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 256-257).

Bu satırlar okunduğunda bu tanımın kamları mı Mevlevileri mi anlattığını ayırt etmek oldukça güçtür. Hem Mevleviler hem de kamlar kendilerini aynı zamanda bir hekim, yani sağaltıcı olarak görmektedirler. İkisi de tedaviye ruhtan başlamaktadır. Bu yönden de sadece fiziğe odaklı doktorlardan ayrılmaktadırlar. Hastalığın nedenini Mevleviler; “Bizim delilimizse ulu Tanrı'nın vahyidir. Hastalığı vahiyle anlarız” sözlerinden anladığımız gibi ruhsal dünya ile bağlantıya geçerek bulurlar. Kamlar da hastalığın nedenini anlamak için göğe yolculuk yapar, orada göksel ruhların ilhamına göre hastalığın nedenini teşhis eder. Ön Türk Uygarlığı konusunda araştırmalarıyla bilinen Kemal Ermetin'in ifadelerine göre: “Eski Türk dinine göre bedenimiz dünyanın küçük bir örneğidir. Ağaçları, ovaları, dağları vardır. Doğayı bilen, kişiyi de sağaltabilir. Sağlık sadece em vermekle olmaz. İnsanın göğsünde bir göz var. O göz kişi sıkıldığında ufalır, sevindiğinde büyür. O göz kişinin Gök'ten gelen ışığı görerek onu bedene alması ile iyileşmesini sağlar”. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki tedavinin kaynağı Gök'le, yani Tanrı ile irtibattan geçmektedir.

Mevlana'nın “doktorun rızasını elde ederseniz kendinizi görür. Halinizi bilir. Ayıplarınızı anlar. Kendi kendinizden utanırsınız. Bu körlüğü defetmek halkın elinde değildir. Bu doktorlara Tanrı tarafından lütfedilmiş bir hidayettir. Bu doktorlara candan kul olun da miskle amberle dolun” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 259) sözleri de ayinlerde kamlardan dua almanın ne kadar önemli olduğunu ve kamin düzenlediği ayinlerde kişinin kendi yanlışı ile yüzleşerek hastalığın sebebinin arandığını bize hatırlatmaktadır. *Kam* ayinlerinde, herkes kamin iyi duasını (alkış) almağa çalışır. Kamın okuduğu hayır dualara "alkış" denir, kamdan alkış alan bir kimse dileklerinin yerine geleceğine inanır. Hele ayin yaptığı zaman birinin verdiği sudan memnun kalarak dua ederse bu duanın ruhlar tarafından kabul edileceğine inanılır. *Kam*, kendisine bir şey veren kişiye bazı kayıtlara göre şöyle dua etmektedir :

"Bastığın yer sert olsun! Ayakların kaymasın! Yaşın uzun olsun, kara saçların ağarıncaya kadar yaşa! attığın ok yanılmasın! Azılıya ısırtam! Elliye vurdurma!"

Kam vecd halinde iken birine böyle "alkış" verirse bunu "Tanrı yargısı" sayarlar, "dediklerin olsun, *kam* ata" derler. Hala günümüzde su vermenin özel bir önem arzemesi ve su verene "su verenlerin çok olsun", "Su gibi aziz ol" şeklinde iyi temennilerde bulunulması bu geleneğin bir devamıdır.

Ayrıca anlamaktayız ki, iki bakış açısında da gönlü aydınlatmak bir tedavi olarak görülmekte. İki taraf ta kendilerini ruhun doktorları olarak görmektedir. Hem Mevlevilik'te hem de Tanrıçılıkta 'Tanrı Eri' aynı zamanda hekimdir, lokmandır. O ruhun doktorudur. Zaten tüm fiziki sorunların altında, ruhtaki rahatsızlıklar yatmaktadır ve *kam* olsun Mevlevi olsun ruhun rahatsızlığını anlayabildiği için, yani fiziki hastalığın kaynağını görebildiği için, fizik bedene bakan doktorlardan çok daha yetkindirler. Mevlana *Mesnevi*'sinde şöyle der "Bu beden doktorları pek bilgilidirler. Senin hastalıklarını senden daha iyi bilirler. İdrara bakıp ahvalini anlar. Fakat sen; hastalığını o tarzda bilemez, teşhis edemezsin. Sonra nabzından, benizden, kandan da her türlü hastalığın kokusunu alırlar. Alemdeki Tanrı doktorları, artık sen söylemeden nasıl olur da halini anlamazlar senin? Nabzından da, gözünden de, benzinin renginden de sende derhal yüzlerce hastalık bulur, anlarlar. Beden doktorları, doktorluğu yeni öğrenmişlerdir zaten... onlar, hastalığı teşhis için idrara vesaireye muhtaçtır. Fakat kamiller, Tanrı doktorları, uzaktan adını duydular mı varlığının taa derinlerine kadar girerler. Hatta sen doğmadan yıllarca evvelki hallerini bile görürler" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 146-147).

Tanrıci Türklerde, *kam* hastaya, sonu iyi veya kötü olsun, hastalığı sürecinin sonuna kadar refakat ederdi. Aynı geleneğin bir parçası olarak hasta veya ölüm döşeğindeki Mevlevilerin yanlarında bir kamın icra edeceği tarzda destek aramışlardır. "Konya Meram'daki köşkünde hasta yatan, makam çelebisi Abdül Vahid Çelebi, hastalığı artıp da durumu ağırlaşınca yanında bulunanlara ism-i celal okumalarını emretmiş, kendisi de onlarla beraber ism-i celal çekerken bir ara 'Yürüyoruz' demiş ve akabinde Hakk'a yürümüştü (1907). Öleceğini anlayınca mutrib çağırın, Ney ve Kudüm çaldırıp ayin okutan Mevlevi şeyhleri bile vardı. Osman Selahaddin Dede, bunlardan biriydi" (Top, 2001: 364).

I.1.26 Sırta Erme, Ölüp-Dirilme

Altay halkı müstakbel kamın ruhunun öteki dünyada "sırta erdiğine" ve orada "biçimlendirildiğine" inanırlar. Bu parçalanıp tekrar dirilme ya çağrı-hastalık veya çağrı-felaketler sebebiyle çekilen açılarla, ya bazı ritüel veya ayinlerle, ya da rüyalarla ortaya çıkar.

Sırta erme sağlayan ölüp dirilme deneyimi, üst veya alt aleme yolculuğu, kamın göreve yeni ve güçlenmiş bir şekilde girmesi için bedenın parçalanmasını ve yeniden bir araya getirilmesini içerir. Ölüp dirilme esnasında, *kam*, öteki dünyada, sınamalardan geçer ve ruhundaki yetenekler ortaya çıkar. Ayrıca daha sonra bir *kam* olarak yeniden doğduğunda kendisine yardımcı olacak ruhlarla karşılaşır ve tanışır. Bunlar tarafından dünyanın göbeğine, Evren ağacına, kozmik dağın doruğuna götürülür, yarı şeytansı varlıklardan hastalıkların özelliklerini ve tedavi yollarını öğrenir, başka varlıklar tarafından bedeni parça parça doğranır, pişirilir.

Bazen sırta erme sürecindeki bedenın parçalanması göğe veya yeraltına yapılan yolculukta meydana gelir. Bu deneyimde, *kam* adayı, kendi parçalanma-dirilme sürecini kendi gözüyle izlemektedir. Ata-kamlar veya diğer bazı mitsel varlıklar tarafından gerçekleştirilen parçalanma tecrübesiyle bedenleri yalnız kemikleri kalacak biçimde etten arınır tek tek sayılır ve vücudunun tüm parçaları doğru olarak adlandırılır.

Ölüp-dirilmeye kemik simgesi göze çarpmaktadır. *Kam* adayı etten ayrılır ve kemikleri üzerine yeniden inşa edilir. Et geçici olanı, kemik ise sonsuz olanı simgelemektedir. Eliade'nin ifadeleriyle bu simge sıradan ve bireysel insanlık durumunu aşma, zaman ötesi bir perspektife ulaşma ve kendini geçici değil kalıcı yönleriyle tanıma ve tanımlamayı" (1999: 34) içermektedir. Bu sürecin sonunda *kam*, yeni bir ruha, yeni bir bedene, yeni bir isme, yeni bir hayata yeni vazifelerle ve yetilerle doğar.

Öteki dünyada *kam* adayının bedeni de dönüşüme uğrar. Kamın bedeni ya parçalara ayrılarak ya da yanarak tekrar oluşur. Bu işlemler çok korkunç şekilde tarif edilmektedir. Büyük dönüşüm getiren bu acılar, içindeki yeteneklerin doğmasıyla, *kam* olarak başlayacağı yeni bir hayat için ödenen bedeldir adeta. *Kam* adayı bu ilk ve büyük ölüp dirilme deneyimini yaşayıp bir *kam* olduktan sonra da zaman zaman bu tarz deneyimleri ve dönüşümleri tekrar tekrar yaşamak durumunda kalacaktır. Böylece gitgide daha büyük bir *kam* haline gelecek ve öte ve bu dünyadaki kötü güçlerin saldırılarına karşı çok daha

dayanıklı bir ruh ve beden geliştirmeye devam edecektir. Bu ölüp dirilme deneyimleri ruhu olduğu kadar bedeni de yeniden daha iyiye doğru yapılandırır. Bazı *kam* adaylarının, daha iyi görmeye ve işitmeye başladıkları bile anlatılır. “Kendisini böyle çıplak, bozulgan ve geçici etten tamamen sıyrılmış durumda seyrederken, vücudunun Güneş’e, rüzgara ve havaya daha dayanıklı olması beklenen kalan kısmıyla üstleneceği büyük göreve hazırlanır ve gene kamların kutsal sözcükleriyle kendini buna adar” (Eliade, 1999: 87).

Kam, anlamlar, çağrılar içeren, yaşadığı bu farklı deneyimlerle aydınlanır. Aydınlanma, başkalarının görmediği şeyleri görmeye denir. Bu yaşanalar ona görmeyi öğretir. O her koşulda, gören kişi olma durumuna gelir.

Kam adayının geçirmek zorunda olduğu bu mistik parçalanma, başka deyişle, ölüp dirilme temel olarak aynı olmakla birlikte kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir. Genelde, bedenin kesilişi sırasında *kam* hiç kıpırdamaz. Parçalanma töreni üç gün sürmektedir. *Kam* adayı üç gün üç gece yemeden içmeden yatar. Bu deneyimi yaşarken *kam*, baygınlığa benzer bir halde ıssız bir yerde yatmaktadır ve kendine yapılan bu parçalama ve birleştirme işlemlerini adeta uzaktan bir gözle seyretmektedir.

Genel olarak ele alırsak; adayın “bedenini oluşturan tüm parçalar demir bir kancayla birbirinden ayrılır, bütün etler kazınarak kemikler temizlenir, tüm vücut sıvıları boşaltılıp atılır, gözler yuvalarından çıkarılır. Bu işlemden sonra kemikler yeniden bir araya getirilip demirle birbirine bağlanır” (Eliade,1999: 58).

Tabii bu anlatılanlardaki her olay ve kelime simgesel bir anlam taşımaktadır. Bunları doğru olarak çözümleyebilmemiz için öncelikle bu dini sistemin ruhunu algılayabilmemiz gerekir. Bu parçalanma kavramının simgesel ve mitolojik anlatımını Eliade’nin (Eliade, 1999: 61) verdiği bilgilerden yararlanarak anlatacağım.

Hayat ağacının dallarındaki yaprakların arasında kamların doğduğu yuvalar saklı halde bulunmaktadır. Büyük kamlar en üst dallarda, orta derecedeki kamlar orta seviyedeki dallarda, küçük kamlarsa en alçaktaki dallarda bulunan yuvalarda doğar.

Her kamın bir Yırtıcı-Kuş Anası vardır. Mızrak gibi demirden gagası olan, çengel gibi keskin pençeli, üç kulaç boyunda uzun kuyruklu, tüyleri de demirden olan büyük bir kartaldır. Bu kuş sadece üç kez kendini gösterir. Kamın manevi doğumunda, parçalanıp-dirilmesinde ve ölümünde doğum esnasında demir tüylü ve çelik pençeli bir Kuş-Ana kamın ruhunu alır, doruğu dokuzuncu kata erişen dünyanın göbeğinde yükselen ve üç

kozmetik kuşuğu gökyüzü, yeryüzü ve yeraltını birbirine bağlayan evren ağacında bulunan kartalın malikanesindeki (kartalın ilk kamın yaratılmasıyla diktiği) kayın ağacına götürür. Burada Yaratıcıya en yüksekte uçabilmesi nedeniyle yaradana en çok yaklaşabilen ulaşabilen gökte oturan bir kutsal varlıkla dünyanın merkezine doğru bir sihirli uçuş kavramı işlenmektedir. Kuş-Ana orada dallarında yuvalar taşıyan kayın ağacının dalında, yüksek rütbeli kamlar için üç yıl, orta rütbeli kamlar için iki yıl, alçak rütbeli kamlar için ise bir yıl olgunlaşmaya bırakır. Ağacın doruğunda kartalın kendisini simgeleyen çift başlı kartal, Tojon Kötör (kuşlar beyi) bulunur (Kartal ile kutsal ağaçlar arasında her zaman bir ilişki kurulmuştur. Çünkü kartal eksen olan hayat ağacının da koruyucusudur).

Ruh olgunlaşınca kuş yeryüzüne döner ve bebek kamı tek gözlü tek elli tek bacaklı, tek kemikli dişi bir ruh kama havale eder. Bu ruh onu demir bir beşiğe koyarak salları onu pıhtılaşmış kanla besler ve hizmetinde bulunur. Uygun an gelince ruh *kam* onu üç korkunç kara ve kuru cine bırakır. Bunlar onun önce başını kesip bir kenara koyar (çünkü, adayın vücudunun parçalanmasını kendi gözleriyle görmesi gereklidir). Başını bir kazık üzerine dikerler. Adayın vücudunu küçük parçalara bölerler bütün yönleri sunu olarak dağıtırlar hastalıkları ve ölümü temsil eden kötü ruhlara verirler. Her kötü ruh kendisine düşen parçayı yutar, bunun sonucu olarak da *kam* olacak kişi ileride bu ruhlardan kaynaklanan hastalıkları iyileştirme gücünü kazanır. Bu arada başka üç ruhta kamın çene kemiğini alır ve fırlatır.

Kemiklerin düşme şekline göre kamın insanlara dert ve ızdıraplarında faydalı olup olamayacağına dair kehanette bulunur. Kötü ruhlara böylece bütün vücudu yedikten sonra oradan uzaklaşırlar. Bunun üzerine Kuş-Ana kemikleri bir araya toplayıp yerli yerine koyar, kemikleri taze etlerle kaplar, bazı durumlarda vücuduna yeni kan verir ve *kam* adayı da derin bir uykudan uyanır gibi kendine gelir. Kemiklerin yerine tekrar konulması ile ilgili kaynaklar iki ayrı bilgi verilmektedir. Bazı kaynaklara göre, “son hesapta kemikler sayıldığında bir kemik eksik çıkarsa kişi *kam* olamamaktadır veya bunu tamamlamak için kamın ailesinden birinin ölmesi gerekir. Bazı durumlarda ölen akraba sayısının dokuzu bulunduğu da olur.

Bazı kaynaklara göre de ruhlara *kam* adayının kemiklerini saydığına ancak bir fazla kemiğe sahip bulunan kişi *kam* olabilir. Eliade'nin de verdiği bilgilere göre, kamın manevi

anlamda yaşadığı bu parçalanma ve tekrar dirilme olayı kamın elbisesinde kemik tasvirleri ile simgelenir.

Bu olay hakkında Braem'in *Ateşin Efendisi* adlı kitabında da şu bilgi verilmiştir; "Müstakbel kamın ruhu, büyük bir çam ağacının tepesinden dünyaya gelecek. Çamın dalları aşağıya bakıyor. Bu ağacın tamamı, en alt dallarından en tepesine kadar kuş yuvalarıyla dolu olacak. Ruhları üst dallarda bulunan yuvalarda dünyaya gelen kamlar, ruhları aşağıdaki yuvalarda dünyaya gelecek olanlardan daha güçlü ve önemli olacaklar, çünkü uçmasını ilk öğrenen onlar olacak". Bu anlatımdan çıkardığımız sonuç yaradılışın ters bir ağaca benzetilmesidir. Kök birdir ve Tanrıyı temsil eder. Varoluş kökten dallara doğru genişlemektedir. Kuşlar ruhları simgelemektedir. En yükseğe uçabilen, yani Tanrı'ya en çok yaklaşabilen büyük kamlar olacaklardır.

Bir kadın *kam* şöyle anlatmaktadır: "Önce başımı kesip çadırın kereveti üstüne koydular. Sonra kemik sırasına göre, bedenimi parçalara ayırdılar. Kesip ayırdıkları her et parçasını dokuz kazık üstüne gerdiler". Burada hatırlanması gereken şey Türklere göre insanın iskeletinde avuç, ayak kemiği, baş, bel, dirsek, diz, el bileği, omuz, topuk olmak üzere dokuz ek olduğudur.

"Arkasından hepsi bir araya gelip etleri yemeğe başladılar. Derken danalara hastalık getiren cüce bir cin, ahırın orta direğinden çıktı ve öteki cinlerin yediklerinden arta kalan kemikleri toplayarak az önce soyulmuş taze kayın ağacı kovuklarının üstüne koydu. Bundan sonra canım yeniden bedenimin içine girdi. Ben de ayağa kalktım".

Bazı anlatımlarda da *kam* adayını, denizden çıkan bir deniz hayvanı veya başka mitsel bir hayvan tarafından yenilip yutulduğunu ve sonra kemiklerinden tekrar meydana geldiğini görmekteyiz. Bazı hallerde *kam*, ataları tarafından yere yıkılıncaya dek oklarla delik deşik edilir sonra bu atalar onun etlerini keser ve kemiklerini ayıklar. Bazen de bu işkenceyi yapan *kam* adayının yardımcı ruhu da olabilir, organlarının yerine daha iyileri konur. Bu anlatılanların hepsi simgelerle örülmüştür ve her anlatılan olay ayrı bir felsefeyi ve anlamı ortaya koymaktadır.

Başka bir anlatımda da *kam* adayını önce bir rüya görür. Ölmüş kamların ruhları toplanıp *kam* adayını kesip parçalarlar. Akan kan *kam* davulunun tokmağı vasıtasıyla alınarak hastalıklara engel teşkil etmek üzere bu hastalıkların geldiği yollara serpilir. Üç gün üç gece süren bu durum esnasında *kam* bitkisel hayattaymış gibi, yani kımıldamadan yemeden

içmeden yatar. O yatarken akrabaları başına toplanıp şöyle yırlar: “kamımız diriliyor, bize yardım edecek!” Bedeni ataları tarafından parçalanıp pişirilirken hiçbir yabancı ona dokunamaz (Eliade, 1999: 67).

Mistik parçalanma Harald Braem'in *Ateşin Efendisi* adlı kitabında şöyle tarif edilmiştir: Cinlerin ve hortlakların öncülüğünü yapan bir hayalet, peşindeki dans eden şeytan sürüsünü karlı bir tepe üzerinden, bir çadıra doğru yönlendirdi. Orada soğuk ateşler yanıyordu ve yurtların önünde bir sürü hayalet bekliyordu. Hemen Bokan'ın (*kam* adayı) üzerine atlayıp onu soğuk ateşlerin yanına yatırdılar, içlerinde en kötü olanlarının ellerinde demir kancalar ve zıpkınlar vardı. Korkunç yaratıklar silahlarını Bokan'ın vücuduna sokup çıkarmaya başladılar. Dev gibi bir açlık cini göğsüne zıpladı ve kafasını kesti. Diğer iki hayalet bu kafayı aldılar, bir kazığa sapladılar ve Şeytanbaşı'nın çadırının yakınına diktiler. Bokan'ın kafası buradan olup biten her şeyi rahatlıkla görebiliyordu. Hayaletler kanca ve zıpkınları çekiştirerek vücudunu eklemlerinden ayırdıkları zaman hiç acı hissetmiyordu. Karnını yarıp bağırsaklarını çıkardılar. Kanını kaselere doldurdular. Sonra kulaklarını kesmek için kafasına yaklaştılar. Artık o çirkin şarkıları duymuyordu Bokan ve buna çok memnundu. Burnunu kestiklerinde ise hayaletlerin depoladıkları pisliklerin kokusunu almaktan kurtulmuştu. Hayaletler onun dilini kopardılar ve dişlerini teker teker söktüler. Son olarak demir mızraklarla gözlerini oydular.

Böylece Bokan'ın çevresi kapkara kesildi, fakat kesinlikle tamamen kör değildi, çünkü akli, karanlığın içinde el yordamıyla yolunu buluyordu ve akli onun derisini nasıl soyduklarını, tabaklayıp gerdiklerini ve son olarak da bir yurdun tahta düzenine astıklarını gördü. Sonra da hayaletlerin iskeletinden etlerini nasıl kazıdıklarını ve kemikleri saymak için nasıl yan yana dizdiklerini... Tüm bunlar bittikten sonra, yurtların birinden Tayga Ormanının Efendisi çıktı. Yanında, kemikleri demir tellerle birbirine tutturulmuş iskeletten oluşan iki erkek, iki de kadın cin bulunuyordu. Kadınların biri tamamıyla ateş ve duman, diğeri ise tamamıyla su ve buhardı. Yurdun baca deliğinde ise on iki tane hayalet daha duruyordu ve işe başlama emri bekliyorlardı. Bokan'ın ruhu tüm bunları görüyordu; bunun için ne gözlere, ne kulaklara, ne burna, ne de dile ihtiyacı vardı. Her şeyi akıyla algıyordu.

Tayga'nın Efendisi, Bokan'ın kemiklerinin yurda taşınmasını emretti, içeride onları ocak ateşinde kendi elleriyle dövdü, un ufak olan kemiklerden yeni bir iskelet şekillendirdi ve

diğer on iki yardımcı hayaleti çağırıldı. Ateş ve dumandan oluşan kadın, Bokan'ın etlerini topladı ve onları kaynar su dolu bir kazana attı. Su ve buhardan oluşan diğer kadın ise dışarı çıkıp, kan dolu kaselerle geri döndü ve onları etlerin bulunduğu kazana döktü, iskeletin bir tanesi Bokan'ın kulaklarını, burnunu ve dilini arıyordu, diğeri ise tahta düzenden Bokan'ın derisini alıp ateşin yanına götürdü.

Tayga'nın Efendisi ise tüm bunları birleştirerek, yeni bir vücut şekillendirdi. Eser tamamlandıktan sonra erkek yardımcı hayaletler şöyle dediler: "Onun artık yepyeni, eskisinden daha iyi bir vücudu oldu. Yalnız insanlar farkı anlayamayacaklar ve yeni vücudu eskisi sanacaklar." Ve dişi yardımcı hayaletler ise: "Sadece akli aynı kaldı, ama insanlar tam aksine onu tanıyamayacak ve değiştiğini düşünecekler" dediler. Tayga Ormanının Efendisi ise bağırdı: "Kalk!" Ve Bokan kalktığında gözleri ve kulakları, burnu ve dili eskisinden çok daha keskindi.

Bazı kaynaklarda ise sırta erme davul kullanmanın öğrenilmesiyle ortaya çıkar. Çünkü ruhları görmek ancak bu yolla başarılabilir. *Kam*, davulunu çalarken birgün gökten ruhlar inebilir ve vücudunu parça parça keserler. Üç gün üç gece yerde yatakalır. Bu sırada ise ruhu gökte, gök gürültüsü ruhu ile birlikte gezmektedir.

Başka bir kamın A. A. Popov'a anlattığı sırta erme deneyimi şöyledir (Eliade, 1999: 65):

Kam adayı bir çöle varmış ve çok uzaklarda bir dağ görmüş. Üç gün yürüdüktan sonra dağa yaklaşmış ve bulduğu bir kavuktan içeri girmiş. Kocaman bir ateşi körüklemekte olan bir adama rastlamış. Ateşin üstünde dünyanın yarısı kadar bir kazan varmış. Çıplak adam onu görür görmez kocaman bir kerpetenle kavramış çirak *kam* ancak 'öldüm!' diye düşünecek zaman bulabilmiş. Adam onun kafasını kesmiş, bedenini küçük parçalara bölüp hepsini birlikte kazana atmış ve böylece bütün vücudunu üç yıl süre ile pişirmiş. Ateşin yanında üç örs varmış; adam *kam* adayının başını en iyi kamları yapmaya yarayan üçüncü öste döverek biçimlendirmiş ve oradaki üç tencereden suyu en soğuk olanının içine atmış. Bu vesile ile ona önemli bir noktayı da açıklamış.

Bir hastayı iyileştirmek söz konusu olduğunda su çok sıcaksa kamlık yapmanın gereği yoktur, adam zaten ölmüş demektir; su ılıksa adam hastadır ama iyileşecektir; soğuk su ise sağlıklı bir adama özgüdür. Sonra demirci adayın bir ırmakta yüzen kemiklerini toplayıp bir araya getirmiş ve yeniden etlerle kaplamış; kemikleri sayınca üç tane fazla çıktığını açıklamış: Demek ki üç *kam* giysisi edinmesi gerekliymiş. Başını öste dövmüş ve içindeki

harfleri nasıl okuyacağını öğretmiş. Gözlerini de değiştirmiş; bu nedenle, kamlık yaparken artık bedensel gözleriyle değil gizemcil gözleriyle görüyormuş. Kulaklarını da delerek bitkilerin dilini anlayacak duruma getirmiş. Bütün bunlardan sonra *kam* adayı kendini bir dağın tepesinde bulmuş ve nihayet çadırının içinde aile bireylerinin yanında kendine gelmiş. Artık hiç yorulmadan sonsuza dek yır okuyabilir, kamlık yapabilirmiş.

Sırta erme sürecinde benzer motiflere Mevlevilikte de rastlamaktayız. Mevlevi, varlığından ölmüş, benliğini öldürmüştür. Mevlevi dervişinin hırkası kabridir, külâhı da mezar taşı. Otururken ölmüş sayılan derviş, adeta sur sesini duyup dirilir ve devr-i veledi'ye başlar. Bu bakımdan devr-i veledi, ölümden sonra dirilmeye benzer (Gölpınarlı, 1983: 386). Dervişin, tennuresi de kefenini temsil eder. Derviş, hırkasını atarak adeta beyaz tennuresiyle, mahşere girer. Ney taksimi surun üflemesidir. “Daire şeklindeki semahanenin sağ kavsi görünen alemdir, sol kavsi de, bu alemin özü ve manası olan görülmeyen alemdir. Devr-i veledi'ye kalkış, öldükten sonra dirilmeye, veya dünyevi işlere boş verip, bir mürşide baş verip, onun feyziyle gerçek varlığı bulmaya, gerçek hayat ile yeniden dirilmeye işarettir. Üç devir, üç yakın mertebesine, bilmeye, görmeye, olmaya işaret olduğu gibi, mutlak varlıktan kopup, maddeler, bitkiler ve canlılar alemine erişmeye, insan olmaya da işarettir” (Top, 2001: 398).

Ayrıca semada kol açılınca sağ elin açık, sol elin, parmakları aşağıya sarkık bir tarzda tutuluşu bazı kişilerce Tanrı rahmetine el açmak anlamında yorumlanmamıştır ve kamın sırta erişine benzer bir biçimde yeniden doğuştan evvelki kesip biçip yok edişi sergilemektedir. “Dikkat edilirse ellerin yukarı ye aşağı duruşuyla başın sağa eğilişi ve yüzün sola dönüşü tam bir kılıç kabzasını temsil eder. iki ayak, bu kılıcın çatal ağzıdır ve bu suretle bir zülfikar meydana gelmededir. Salık, böylece mevhum varlığı kesmede, yok etmededir” (Gölpınarlı, 1983: 387).

Mevlana sırta ermeyi bir hikayesinde şöyle anlatmaktadır:

“Bir bak... nohut, tencerede ateşten zebun oldu mu yukarıya doğru sıçramaya başlar.

Tencere kaynamaya başlayınca nohut, tencerenin üstüne fırlamaya, yüzlerce coşkunluk göstermeye koyulur.

‘Neden beni ateşe attın, kaynatıyorsun... madem ki satın aldın, neye bu hallere uğrattıyorsun’ der.

Nohut pişiren kadın da nohuda kepçeyle vurup der ki: ‘Yok güzelce kayna, tencereden çıkmaya kalkışma.

Seni sevmediğimden, senden hoşlanmadığımdan kaynatmıyorum seni ki... bir zevke, bir çeşniye sahip ol da gıda haline gel, yen, cana karış diye kaynatıyorum. Bu imtihan seni horlamak için değil. Bostanda sular içtin, yeşerdin, ter-ü taze bir hale geldin ya... işte o su içiş, bu ateşe düşmen içindi” (Mevlana Celaleddin Rumi Celaleddin Rumi, 1953c: 401).

Başka bir yerde de yine sırra ermeyle ilgili şu örneği vermektedir:

“Ben Halil'im sen de bıçağın önündeki oğlum... başını koy, rüya da seni kestiğimi gördüm!

Gönlünü bozma, başını kahır önüne koy da İsmail gibi boğazını keseyim.

Başını kopartayım. Fakat bu baş, zahiri kesilmekten, koparılmaktan münezzeh olan baştır.

Ancak ezeli maksat, senin teslim olmandır.

Ey nohut, belalara düş, kayna, piş de ne varlığın kalsın ne sen kal! O bostanda güldüysen can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün.

Su ve toprak bahçesinden ayrıldıysan, lokma oldun, dirilerin vücuduna girdin.

Gıda ol, kuvvet ol, düşünce ol... evvelce süttün, şimdi ormanlarda aslan kesil.

Vallahi önce sen onun sıfatlarından ayrıldın da geldin... tekrar çevikçe acele et, yine onun sıfatlarına ulaş.

Buluttan, Güneş'ten, gökten geldin... yine Tanrı sıfatları haline döndün mü göklere gidersin.

Yağmur ve ışık suretinde geldin, Tanrı'nın tertemiz sıfatları suretine bürünüp gidiyorsun.

Güneşin, bulutun, yıldızın cüzüydün... nefis, iş, söz ve düşünceler oldun.

Nebatin ölümü, hayvanın varlığı oldu; bu suretle de ‘Ey güvendiğim, inandığım kişiler, beni öldürün’ sözü doğru çıktı...

Madem ki ölümden sonra bize böyle bir hayat var, ‘Şüphe yok ki ölümümde hayat vardır’ sözü doğru.

Seni acılılardan yıkayıp arıtmak için acı söylüyorum.

Donmuş, soğuk çalmış üzümü, donukluğu gitsin diye soğuk suya atarlar.

Senin de acılılarla gönlün kanlara bulanırsa, içindeki bütün acılılar gider.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 402-404).

“Ham ve kaynamamış şey mutlaka lezzetsizdir. Nohut, bu sözleri duyunca ‘Madem ki iş böyledir hanımcığım, güzel güzel kaynarım, sen de bana yardım et ama. Sen bu kaynatmada beni yapıp yoğuran bir mimara benziyorsun. Vur bana kepçeyle... ne de güzel vuruyorsun. Ben fil gibiyim, vur başıma, yarala beni... vur, yarala da Hindistan’ı, Hindistan bahçelerini görmeyeyim. Bu suretle de kendimi kaynamaya, vereyim de onun kucağına ulaşayım, ona kavuşmaya bir yol bulayım’

Hanım nohuda der ki: Ben de bundan önce senin gibi yeryüzü cüzlerindendim.

Ateş gibi mücahedeyi içercesine tadınca makbul oldum.

Bir müddet yeryüzünde kaynadın, bir müddet de ten tenceresinin içinde.

Bu iki kaynayıyla duygulara kuvvet oldum, ruh kesildim de sonra seni pişiriyorum.

Cematken, bu sıfattan koşar, geçersen bilgi olur, manevi sıfatlar haline gelirsin derdim.

Ruh sahibi oldum ama bu sefer de diyorum ki: Bir kere daha coş, kayna da bu canlı suretten de geç!” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 404- 406).

Bu ifadelerden görmekteyiz ki hem Tanrıçılıkta hem Mevlevilikte sırra erme süreci oldukça vahşi işkencelerle betimlenmektedir. Lakin okuduktan sonra anlaşılmaktadır ki bunlar simgesel anlamlar içeren ifadelerdir. İkisinde de adeta ölünür ve tekrar başka bir insanmışçasına doğulur. İkisinde de kişiyi pişiren olgunlaştıran bir kişi belirlemektedir.

Mevlevilikte Pazartesi, Perşembe geceleri ile kandil gecelerinde ihya geceleri tertip edilirdi. İhya kelimesi, diriltmek, yeniden hayata kavuşturmak ve canlandırmak anlamına gelmektedir. Yani ibadetle ruhun gelişme süreci aynı Tanrıçılıkta olduğu gibi Mevlevilik de ölüp dirilme kavramıyla ifade edilmektedir.

I.1.27 Şems, Mevlana’yı Neden Etkiledi

Mevleviliği en çarpıcı ve bariz şekilde Eski Türk dinine bağlayan öge semadır ve en doğru ve sağlam rivayetlere göre Mevlana'nın Şems'den önce sema etmediği, etse bile semaya düşkün olmadığı şeklindedir. Sipehsalar: "Mevlana'nın sema usulünde, fereci kisvesinde olduğunu, destar sarmada ise Şems'e uyduğunu ve Şems'in Mevlana'yı semaya rağbet

ettirdiğini" yazar. Eflaki Ahmed Dede, *Menakibül Arifin*'de: "Mevlana'nın Şems'den sonra semaya rağbet ettiğini, bu halin ise dinin dış yüzüne bağlı kalan mutaassıpların kınamasına sebep olduğunu" yazar. Sultan Veled, *İntihaname*'sinde, Şems gelmeden önce Mevlana'nın zahid bir er olduğunu söyledikten sonra şunları yazmıştı: "Şemseddin O'nu kendince seçmiş olduğu semaya davet etti. Şems'in emriyle semaya başlayınca, Tanrı lutfuyla, evvelki haline nispetle yüz kat daha ileri gittiğini gördü. Sema etmesi ona doğru bir yol oldu. Sema yüzünden gönlünde yüzlerce bağlar bahçeler bitti, gelişti". Şems de, "semada dostu görme keyfiyeti olduğunu, erlerin sema ederken kendi varlıklarından çıkacaklarını, Hakk'a ulaşacaklarını söylüyor, Sema ehli, batıda bile olsa, doğudaki semadan haberdar olur." diyor (Top, 2001: 99).

Şems vecd içeren sema hakkında şunları demiştir:

"Tanrı erlerinde bu tecelli de ve rü'yet yani tanrısal belirti ve görüş, sema (çalgılı zikir ayini) sırasında daha çok olur; onlar kendi varlık alemlerinin dışına çıkmışlardır. Sema, onları başka alemlerden dışarı götürür, Hakk'a kavuşturur... Beş vakit namaz, Ramazan orucu nasıl farz is açlık ve susuzluk vaktinde yemek ve su ne kadar gerekli ise, bu sema da hal ehli erenlere o derece gereklidir. Çünkü onların yaşama zevkini artırır. Sema ehli erenlerden biri Maşrık'ta semaya başlasa, öteki Mağrip'te harekete geçer. Bunların, birbirlerinin hallerinden haberleri vardır" (Makalat, 2006: 38-39).

Şems, çocukluğundan itibaren, fikren ve ruhen hür bir derviş, kendinden geçercesine ilahi aşka dalarak yaşayan bir şahsiyettir. Düşünen büyük bir beyin, özgür ve kudretli bir ruh, sıradışı, kurallardan ve ezberlerin dışında sınırlarda yürüyen coşkun ve sözünü esirgemez bir kişiliktir. Kökenlerinden gelen Tanrıci gelenek onu da bu şekilde olmaya zorlamaktadır.

Şems, dini eğitim almış, İslami sahada söz sahibi bir zat idi. İslam'ın ihtilafli konularda çok iddali ve alışkın olunmadık tarzda çok mantıki açıklamalarda bulunan yetkin bir din bilgini idi. Şems, Erzurum'da öğretmenlik de yapmıştır. Makalat'ında bir çocuğa üç ayda Kur'an-ı Kerim'i öğrettiğini anlatır.

Öyle görünüyor ki aynı ustasından teorik bilgiyi almış *kam* adayının kendini gerçekleştirmesi amacıyla çıktığı seyahat gibi, Şems de üstadının hayatının sırlarını çözmek için artık kendisine yaptığı rehberliğin ötesinde bir arayış için seyahate çıkmıştı. Seyahati çok seven, ömrü seyahatle geçen Şems'e, Şems-i Perende (uçan Şems) denilir.

Çok seyahat etmiş, bir çok erenle görüşmüş, tanışmış, onlardan feyz alarak olgunlaşmış olan Şems tasavvufi bilgi ve birikimi ile tasavvufun zirvesinde olan Mevlana'yı etkileyebilmiş onun çizgisinde belirgin izler bırakmıştır. Adeta Mevlana demek Şems demek olmuştur.

Bazı kaynaklar “Şems’in, geleneksel hayatın sınırlılıklarına hatta kişiye tasavvurun ilkelerini öğreten ve Allah'la veya keramet ehliyle özdeşleşmeyi öğreten klasik tasavvufa başkaldırdığı bilgisini bize vermektedir” (Ürkmez, 2005: 79). Yani Şems, aynı kendi özgün niteliklerini kaynak kabul ederek, tekrar ve taklitten uzak sınırlarda tek başına dolaşma cesaretindeki bir kamın içgüdüsüne yakın bir yapı sergilemektedir. Şems, daha çocukluk ve ergenlik çağlarında iken yaşlılarından farklı bir yapı sergilemeye başlamıştır. Şems, aynı bir *kam* adayında görülen özellikleri kendinde toplamış, çoşkun bir gençtir. Duygu ve düşüncelerinde ileriye bakan tutumu ve özgün bir yapı sergilemesinden ötürü “zamanın değer ölçülerini aşmak” iddiasıyla tanımlananmıştır. Şems, çocuk Şems'i şöyle tanımlanmıştır:

"Henüz ergenlik çağına girmemiştım. Aşk deryasına daldım mı, 30-40 gün hiçbir şey yiyemezdim; istekten kesilirdim, günlerce açlığa susuzluğa katlanırdım. Bir gün babam bana çıkıştı, 'Oğlum, dedi, ben senin bu halinden birşey anlamıyorum; bunun sonu nereye varacak? Bu davranışlar seni felakete götürecektir.' Ben ona şu cevabı verdim: Baba! Seninle benim babalık ve evlatlık ilişkimiz neye benzer bilir misin? Bir tavuğun altına tavuk yumurtalarıyla karışık bir de kaz yumurtası koymuşlar. Vakti gelip de civcivler çıktığı zaman bunlar hep birlikte analarının arkasına düşer giderler, yolda bir göl kenarına rastlarlar. Kaz yumurtasından çıkan civciv hemen kendisini suya atar, bunu gören ana tavuk, eyvah yavrum doğulacak der. Çırpınmaya başlar. Halbuki kaz yavrusu neşe içinde suda yüzmektedir. İşte seninle benim aramdaki fark da böyledir." (Şems-i Tebrizi, 2006: 10).

A. R. Arasteh'in *Mevlana'da Kişilik Çözümlemesi* adlı kitabında belirttiği gibi “O, otoritenin her çeşidinden kendisini özgürleştirir ve sadece diğerlerinin fikirlerini tekrar eden geleneksel alimleri ve kelamcıları sıkça tenkit etmeye başlamıştır. Diğerlerini kendisi için örnek almaktansa, gerçek benliğini keşfetmek için içe döner. Seyahatleri sonucu nihayet mükemmelliğe ulaşır. Yıllarca başarısız kalan, cana yakın bir ruh arayışından sonra, en nihayetinde, kendi potansiyel ruhunu bulduğu Mevlana'ya rastlar". Burada

sayılan tüm niteliklerin ve tavırların kamda bulunması gereken temel nitelikler ve tavırlar olduğunu görmekteyiz.

Melahat Ürkmez'e göre, Mevlana ile tanıştığı vakit Şems, yetmiş yaşını geçmiş; Mevlana ise elli yaşındadır. Bazı Avrupalı yazar ve ressamlar, Şems'i 14 yaşlarında sümbül gibi simsiyah saçlı bir oğlan gibi göstermişlerdir. Oysa tarihçe sabittir ki, Mevlana, Şems ile buluştuğunda 50 yaşını geçkin idi. Şems ise Mevlana'nın yazdığı gazellerden anlaşıldığına göre pek yaşlı, yaşça yetmişini geçkin olduğu anlaşılmaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı, bu hususta yaptığı bir incelemede: Mevlana, Şems ile 62 yaşında buluştu, diyor. "Mevlana bu sırada 62 yaşlarında ise, Şems'in, hiç olmazsa 72 yaşını geçkin olası gerekmektedir" (Ürkmez, 2005).

Şems, Mevlana'dan etkilenmesinin sebebini şöyle izah eder: "Benim Tebriz'de Ebubekir adında bir şeyhim vardı, sepet örerd, ben ondan bir çok vilayetlere mazhar oldum. Fakat bende bir şey vardı ki, onu şeyhim göremediği gibi, hiç kimse de görememişti. Onu ancak Mevlana gördü" diye buyurmasında gizlidir.

Bilmekteyiz ki Mevlevilerin Kalenderilerle ve Bektaşilerle çok ileriye giden bir kaynaşması olmuştur. "Hacı Bektaş Vilayetnamesini yazan Uzun Firdevsi'nin, Şems'i ve Mevlana'yı, Hacı Bektaş Halifesi sayması" (Gölpınarlı, 1983: 207). Şems ile Mevlana'nın birlikteliğinin alimlerce değil cahillerce sorun haline geldiğinin bir kanıtıdır.

"Bir kısım Konyalıların 'Mevlana da o kadar akıl yok mu ki bir Tebrizlinin peşine düşmüş?' (Şems-i Tebrizi, 2006: 18) şeklindeki ve 'bilginler sultanı Bahaddin Veled'in oğlu nasıl bir Tebrizlinin uydusu olur tarzındaki kıskançlık dolu ve yüzeysel olduğu kadar da cahilce tutumlar tatsız sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Ayrıca "Manakıb-al-Arifin'le Sultan Veled'in *Mesnevi* 'lerinde Sultan Veled'in babasından önce ve onun emriyle Şems'e intisab ettiği, ondan sonra da babasına tabii olduğu açıklanmıştır. Hatta, Şems birgün, başımı Mevlana'ya verdim, sırrımı Sultan Veled'e demiştir" (Gölpınarlı, 1983: 209). Bu bilgiler bize iki alimin birlikteliğinin meşrulukunu ortaya koymaktadır.

Mevlana'nın bir oğlu Sultan Veled, Şems'e bu kadar bağlılık ve iltifat gösterirken, hatta Şems gittiğinde onun Konya'ya geri gelmesi için ikna etmek üzere peşinden gitmişken diğer oğlu Alaaddin'in Şems'e adeta düşman olması ve ona karşı halkta düşmanlığı perçinlemeye çalışması oldukça dikkat çekicidir.

Bunun sebebini Mehmet Nuri Gençosmanoğlu'nun verdiği bilgilerden az çok çıkartabilmekteyiz. Konya da iken onun rahat yaşayabilmesi için evlatlık gibi evde yetiştirilmiş olan Kimya adındaki genç ve güzel bir kızı Şems'le nikahlamışlardır. Bu kıza karşı ilgi duyduğu bilinen Mevlana'nın oğlunun düşmanlığının sebebini bu olaya bağlamak mümkündür. Mehmet Nuri Gençosmanoğlu (2003: 28) bu konuya şöyle izahat getirmiştir:

“Alaeddin, Şems ile, Kimya'nın özel harem dairelerine teklifsizce ve hiç bir izin almadan girer çıkar ve bu yüzden Şems'in haklı ihtarlarına uğrarmış. Gerek gördüğü bu hakaretlerden, gerek daha önce Kimya'ya gizli bir ilgi beslediği sanılan genç Alaeddin'in Şems'i bir düşman, bir engel gibi görmesinden dolayı araları çok açılmış. Şems, bunu Mevlana'ya sezdirmemek için çok tahammül göstermiş fakat son zamanlarda bardağı taşıran bazı olaylar olmuş. Şems'in ortadan kayboluşu hadisesinde onu yok etmek isteyen bir güruhun başında Alaeddin Çelebi'nin bulunduğundan bahseden bazı tezkereciler, şüphe yok ki sonradan uydurulan komplo masallarının tesiri altında kalmışlardır”

Halkın bir kesiminde Şems'e karşı olumsuz bir tutum oluşmuş olsa da bu düşmalık Şems'in öldürülmesine kadar gitmemiştir. Asım Efendi'nin (Gençosmanoğlu, 2006: 29) araştırmalarına göre Şems, Tenrizde ölmüş ve Gecil Kabristanına gömülmüştür. Şems'in öldürülmesi rivayeti Efkaki'nin anlattığına göre şöyledir: “Sultan Veled şöyle demiştir: ‘Bir gece Şemseddin halvette Melana ile birlikte otururken bir adam dışarıdan Şems'i çağırır. Şems, hemen yerinden fırlar ve Mevlana'ya, 'Beni öldürmek istiyorlar' der. Bir süre durduktan sonra, 'İyi bilin ki madde ve mana alemi Allah'ındır,' diyerek çıkar. Kapı dışında pusu kurmuş olan yedi kişi bu fırsattan faydalanarak, hemen bir bıçak saplarlar. Şems o sırada öyle bir nara atar ki saldırganların hepsi kendinden geçmiş olarak yere serilirler. Kendilerine geldikleri zaman da birkaç damla kandan başka hiçbir iz ve eser göremezler” (Şems Tebrizi, 2006: 23).

Bu rivayet, Mehmet Nuri Gençosmanoğlu'nun da belirttiği gibi Mevlana'nın şiir ve gazelleriyle, Sultan Veled'in *Mesnevi*'sinde yazdıklarıyla asla desteklenmemektedir. Böyle bir olay olsa bunun izlerini hem Mevlana'nın hem de Sultan Veled'in ifadelerinde bulmamız gerekirdi. Böyle bir olay vukuu bulsaydı Şam'a Şems'i bulmak için gidilmesinin de bir mantığı olmazdı. Mehmet Nuri Gençosmanoğlu (2006: 23) bu rivayetle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: Eflaki, eserini Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi zamanında yazmıştır. O zamana kadar halkın hayal gücü ile yarattığı bu efsaneyi doğru sanarak kitabına geçirmiştir.

Şems'in alt yapısına bakarsak Uzun Firdevsi tarafından yazılan *Hacı Bektaş-i Veli Vilayetnamesi*'ne göre Şemşeddin-i Tebrizi bir Hacı Bektaş halifesidir ve Mevlana'yı derviş yapmış, hatta bu yüzden alimler incinmişlerdir”.

Şems'in ve Mevlana'nın Hacı Bektaş halifesi olmasının konumuzla ilgili ayrı bir önemi vardır. Çünkü bugün bir çok araştırmacı tarafından da doğrulanmıştır ki Bektaşilik, İslamı, Türklerin eski dini çerçevesinde içine almıştır ve o çerçeveye girmeyeni İslam olarak Bektaşilikte bulmak oldukça zordur. Hacı Bektaş-i Veli Vilayetnamesinden bir küçük alıntı alarak Şems'in dahil olduğu Bektaşiliğin ne kadar çok Şamani öge taşıdığını göstereceğim:

Kırşehir Sancak Beyi Nureddin Hoca'ya, Kadıncık Ana'nın kocası İdris'in kardeşi ve Hacı Bektaş'ın muarızı Sarı, Hacı Bektaş'ı şikayet eder. Nureddin de bir naib yollar. O sırada Hacı Bektaş, köyün aşağı tarafında Üçpınar denen yerde oturmaktadır (Üçpınar da oturması oldukça ilginçtir. Çünkü Tanrıcuların bugün kutsal saydıkları ve gittiklerinde hacı oldukları yerde Kadınbaşı Üç Sümer bölgesidir. Kadın nehrinin başladığı yer Üç Sümer olarak adlandırılmaktadır).

Naib, bey sana izin verdi, istediğin yere git der. Hacı Bektaş, ne tuhaf konuşuyorsun sen der, mülkün ıssı var, o karışmadıkça beni buradan kimse kovamaz. Naib, bu sözü Nureddin'e söyleyince, kendisi atına binip gelir. Bakar ki Hacı Bektaş'ın bıyıkları ve tırnakları uzun. Neden tırnaklarını kesmiyorsun diye sorar. Hacı Bektaş, şahin tırnaksız olmaz der (Burda kişinin bir hayvanla hatta şahin kartal doğan gibi yüksekten uçan bir kuşla kendini bir sayması, onunla özdeşleşmesi tamamen Şamani bir ögedir).

Peki der Nureddin, ya bu bıyıklarını niçin kesmiyorsun? Hacı Bektaş, şahin çilenksiz olmaz diye cevap verir. Nureddin, kalk der, abdest alalım ve hizmetçisine emreder: Maşrapayı şu pınardan doldur, dervişe ver. Hizmetçi, maşrapayı doldurup getirir, fakat suyu dökünce bakar ki maşrapaya kan doldurmuş. Hacı Bektaş, bu kanmış, abdest almak caiz mi bununla? diye sorar. Nureddin, caiz değil der, gelirken keklik vurmuştuk, kanı maşrapaya dökülmüş. Hizmetçiye itimat etmez, kendisi kalkıp pınarda, maşrapayı yıkar, doldurup getirir. Fakat Hacı Bektaş'ın avucuna dökünce su yine kan olur. Nureddin, bu hali büyü sanır ve derviş der, gönlün nereyi isterse git, yoksa bugünden sonra seni bu taraflarda görürsem ateşe yakarım.

Hacı Bektaş, “yarın seni tutarlar, oğlancıklarını görmeye bile bırakmazlar, bir yaş deriye sarıp öyle bir yere götürürler ki bir torba toprakla bir avuç arpa hayatına sebep olur. Sonra

bir yere varırsın ki, gökte uçan kuşları gördükçe, acaba bu kuşlar bizim yurda da uğrarlar mı diye ağlarsın” der (Görüldüğü gibi Hacı Bektaş bir *kam* gibi geleceği öngörmektedir).

Gerçekten de ertesi sabah padişahın kulları gelip evine uğramasına izin vermeden Nureddin'i bir yaş deriye sarıp bağlarlar, Konya'ya Aliyyüddin'in huzuruna götürürler. O da, beyaz kireçle sıvanmış derin bir zindana yollar. Bu zindana atılanların üç yıla değin gözleri kör olmuştur. Nureddin'in hatırına Hacı Bektaş'm sözü gelir ve bir torba toprakla bir avuç arpa ister. Toprağa arpayı diker, sular. Arpa bitince yeşilliğine bakar, böylece gözleri kör olmaz. Üç yıl sonra Aliyyüddin, Nureddin'i çağırır. Gözlerinin kör olmadığını görünce sebebini sorar, anlatırlar. Aliyyüddin, onu Acem diyarında bir uç yere gönderir ve artık Rum ülkesine gelmesin der. Nureddin orada ölür.

Mevlana'nın Şems ile karşılaşım tanışmasına ait değişik menkıbeler vardır. Bunların bazılarına göre; “Nefehat'da; Şems-i Tebrizi Konya'ya gelince, Mevlana medresede bir havuz kenarında oturmakta idi ve önünde birkaç kitap bulunuyordu. Şems 'Bu kitaplar nedir?' diye sordu. Mevlana onun kalender ve pejmürde halini gördü 'Bunlar senin işine yaramaz, dedikodu kabilinden şeylerdir' cevabını verdi. Şems elini uzatarak kitapları havuzdaki suya attı” (Ürkmez, 2005).

Bu menkıbede anlatılanlar bize eline incil veridiğı zaman bu bilgiye varmak için neden bu kitabı okumaya ihtiyaç duyulduğunu anlamakta zorlanan Kızılderili şamanların tepkisini bize anımsatmaktadır. “Şems gelmeden önce, Mevlana'nın, tan yeri ağarincaya kadar babasının Maarifini okuduğı ancak Şems'in Mevlana'ya babasının kitabını ve diğer kitapları okutmadığı hakkında bilgiler vardır” (Ürkmez, 2005: 89). Şems *Makalat* adlı kitabında Allah'ın güzelliğinin ve tadının hiçbir kitapta yazılı olamayacağını, o güzellik ve tadın gönül bilgisiyle bulunabileceğini anlatarak bu eyleminin nedenini bize açıklamaktadır.

Dikkat edilirse Tanrıculığı günümüz dinlerinden ayıran en büyük özellik, dinsel gerçekliği ruhsal boyutta birebir deneyimlemeyi sağlamasıdır. Bu sebeple bugün çağdaş dünyada görkemli kiliseleri bırakarak bir *kam* davulunun büyüüne kapılan insanlar mevcuttur. Şems, Mevlana'ya Allah coşkusunu daha fazla tatmanın yolunu göstermiş, az da olsa kendisinde var olan İslami sınırlamalardan da kurtarmıştır.

Mevlana ondan sonra vecd içinde kendisini tamamıyla semaya, müziğe ve şiire vermiştir. Şems tüm dogmalara, sınırlamalara ve bitip tükenmez tekerrürlere karşı duran Şamani bir yapıdadır ve Mevlana'yı da bu anlayışı ile etkilemiştir.

Başka bir rivayete göre Mevlana, Şems ile şu şekilde tanışmıştır (Top, 2001: 435): Medresede talebe yetiştirerek, zühd ü takva içerisinde Rabb'ine ibadetle ömür sürerken Mevlana, birgün Pirinçciler yahut Şekerciler Hanında, derbeder görünüşlü yaşlı bir Türk dervişi ile tanışır. Bu derviş Şems Tebrizi'dir. Bu ilk karşılaşmalarında Şems, Mevlana'ya:

- Muhammed mi büyüktür, Bayezid-i Bistami mi? diye sorar.

Mevlana:

- Bu nasıl soru, elbette Muhammed büyüktür, der.

Şems:

- İyi ama Muhammed, kalbim paslanır, bu yüzden Rabb'ime günde yetmiş kere istiğfarda bulunurum, diyor. Halbuki Bayezid, kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, zuhurum ne de büyük, demede.

Mevlana:

- Muhammed, günde yetmiş makam aşırıyordu. Her makam ve mertebeye varınca evvelki makam ve mertebedeki bilgisinden istiğfar ediyordu. Bayezid ise vardığı makamın ululuğundan dolayı kendisinden geçti ve bu sözü söyledi, der.

Bunun üzerine tasavvufun bu iki siması sedirlerinden inip kucaklaştılar, Selahaddin-i Zerkubi'nin hücrelerinde altı ay inzivaya çekilip halvet olup sohbeti sürdürdüler.

Aynı olay başka kaynaklarda benzer ama küçük farklılıklarla tekrarlanır. Eflaki'ye göre "Mevlana, Şems'in ilk sorusu karşısında güya yedi kat, göklerin biri birinden ayrılarak yere yıkıldığını, büyük bir ateşin kafatasında alevlendiğini hissetmiştir". buradaki anlatımda Şamani bir tarz mevcuttur. "Yedi kat gök" ve "ateş" unsurları tamamen Eski Türk dinine ait bir semboloidir.

Tekrar Eflaki'nin anlatımına dönersek Mevlana, "Ona şu susturucu cevabı vermiştir: Hazret-i Muhammed, cihan varlıklarının en büyüğüdür. Beyazid kim oluyor? Beyazid'in susuzluğu bir yudum su ile diner, o zaman da suya kandığından söz eder. Onun idrak hazinesi o kadar bir suyla dolar; Güneş'in cihanı aydınlatan ışığı onun evinin ufak penceresine kadar sızar ve ancak o kadar girer. Ama Hazret-i Muhammed Mustafa'nın, susuzluğu o kadar derindir ki, şüphesiz hep susuzluğundan dem vurur ve her gün o susuzluğun daha da artması niyazında bulunur. Şu halde bu her iki davacıdan Hazret-i

Muhammed Mustafa'nın davası çok büyüktür. Şu sebepten ki, Bayazid kendisini Hakk'a ermiş görünce hemen doluverir ve daha fazlasına bakmaz ama Hazret-i Mustafa, her gün daha fazla Hakk'ı görür ve bu görüşle daha çok ilerler. Hakk'ın yüceliğinin, kudretinin, her varlığa hakim olan saltanatının parlak belirtilerini her gün, her saat gördükçe aşk ve hayreti artar ve ondan dolayı da 'Yarabbi biz seni sana yaraşan bilgiyle bilemedik' diye hep özlem duyar.' Bu cevap karşısında Şems-i Tebrizi, bir nara atarak yere yıkılır” (Şems-i Tebrizi, 2006: 17). Buradaki “transa geçiş” de yine Şamani bir tarz içermektedir.

Yukarıda, Hüseyin Top'un ifade ettiği gibi Büyük Arif Melikdad oğlu Muhammed Şemseddin de Mevlana gibi Türk asıllı büyük bir dervıştır. “Bazı tezkerecilere göre Şems'in aslı Horosanlıdır. Babası ticaret maksadıyla Horosan'dan Tebriz'e gelmiştir, orada yerleşmiş; Şemseddin de Tebriz de doğmuştur” (Şems-i Tebrizi, 2006: 16). Zaten Şems *Makalat* adlı kitabında çocukluğundan bahsederken, Tebrizdeki Horosan kökenli kişilerden sürekli konu açmaktadır.

Mevlana Şems'in hayaliyle bütünleşmiş, tek vücut olmuştu. “Coşkulu mizaciyle, cezbeli haliyle, ilahi nükteleriyle Mevlana'yı etkileyen Şems, ondaki cevheri yüzeye çıkarmış, gönlündeki aşk fitilini ateşleyerek Mevlana'nın patlayan, fişkırان bir lav, feyzler saçan bir şelale, rahmet olup yağın bir mana bulutu haline gelmesine vesile olmuştur” (Top, 2001: 437).

Mevlana onun sohbetine doymuyordu. O olmadığı zamanlarda adeta onun hayaliyle konuşuyordu. "Neden her gece uyanık kalıp bu hayalle konuşmuyorum ki?" diyordu. Şems ile Mevlana öyle bir bütünleşme içerisinde idi ki aynı bir kamın, usta *kam* ve ata-*kam* ile olan başka bir boyuttaki iletişimi gibi Mevlana, Şems'in düşüncelerinin yankısını ses ve kelimeler olmaksızın kalbinde duyuyordu. Onların arasında daima nasıl olduğunu bilemediğimiz esrarengiz bir iletişim olmuştur.

Mevlana'nın, Şems'in müridi olduğunu söylememek çok yanlış olmasa gerekir. Şems, Mevlana'ya ikinci doğumunu yaptırmıştır. Yani fiziki doğumundan sonra manevi doğumunu Mevlana Şems ile yaşamıştır. Bunu da *Divan-ı Kebir*'de şu sözlerle ifade etmiştir (Ürkmez, 2005: 89):

Onda (Şems'te) doğma sona erdi.

Şimdi aşkta doğdum

Ben kendimden daha fazlayım

Çünkü ben iki defa doğdum

(Rumi, Divan-ı şems)

Nasıl ki bir *kam* veya şaman büyüleyici tavrıyla, zaman zaman doğru olmayan bir şekilde “büyücü” olarak nitelendirilmiştir veya bu kelimeyle betimlenmeye çalışılmıştır. Mevlana da Şems’e hitaben bir gazelinde “Onun çok sıcak bir nefesi vardır. Cadılıkla, büyücülükle suya düğüm vurur, havayı bağlar” (Şems-i Tebrizi, 2006: 20) sözleriyle teşbihte bulunmuştur.

Şems, Mevlana'nın mürşidi olmaktan ziyade ona bir ayna idi. Mevlana, Şems'de kendini görüyordu diyebiliriz kendini yani özünü yani kaynağını yani kalıpların ardındaki öz benliğinin yansımasını görüyordu. Şems, sürpriz çıkışlarda bulunan, çarpıcı davranışları olan, kurtun bağımsızlığını ilke edinmiş bir kamın pervasızlığına sahip bir derviş idi. Onu tanımaya yardımcı olabilmesi açısından bir anı aktarmakta yarar görüyorum: “Birgün Bağdat'da tasavvufun ulularından Evhadeddin Kirmani ile görüşür. Ona: ‘Ne alemdesin?’ diye sorar. Evhadeddin, güzellerde Tanrı güzelliğini görüyorum, anlamına ‘Ayı, leğendeki suda seyretmekteyim.’ der. Şems de: ‘Ensende çıban yoksa kafanı kaldır da göğe bak, niye gökte görmezsin?’ der. Evhadeddin bu sözden çok etkilenir ve Şems'e mürid olmak ister. Şems ise ‘Sen sohbetimize dayanamazsın.’ der ve ilave eder: ‘Bağdat pazarında şarap içebilir misin?’ ‘Hayır, içemem.’ ‘Peki bana şarap getirebilir misin?’ ‘Hayır, getiremem.’ ‘Peki ben içerken yanımda oturabilir misin?’ ‘Hayır, oturamam.’ deyince ‘Öyleyse uzaklaş yanımdan.’ der. Bu tavrı, Şems'in şarap içtiğinden veya içeceğinden değil, zühd ü takvaya aşırı düşkün olan Evhadeddin'i sınamasından kaynaklanır” (H.Top, 2001: 440).

Şems'in bu tavırlarında herşeyi söylemekte özgür olan, tüm zincirlerini kırmış, yalın ve net adeta her kelimesi bir tokat gibi kişiye çarpan bir tarzda konuşan kamın özelliklerini görmekteyiz.

Şems'in kuvvetli kamlar gibi olağanüstü tesirleri olduğu hakkında hakkında da rivayetler vardır. “Sultanü'l Ulema'nın dervişlerinden olan Kutbi İbrahim, Şeyh İbrahim ünvaniyle anılan bir zattır. Kutbi İbrahim, gönül gözü açık, mübarek bir zattır. Bu zatın Konya'da Hz. Şems'le bir arada bulunduğu, bir defasında Şems'in ondan incindiği, bu yüzden iki kulağının da sağırlandığı, bir zaman sonra Şems'in kendisine tekrar yönelmesi ve iltifat etmesi neticesinde kulaklarının yeniden açıldığı rivayet edilir” (H.Top, 2001: 441).

Mevlevilerin daha sonradan şemsiler diye adlandırılan bir kolu doğmuştur. Bu olayın tarihi gelişimini Gölpınarlı kitabında şöyle anlatmıştır:

“Osmanoğullarının ilk devirlerdeki hükümdarları ve mesela Murat II ve Fatih, Sakıp Dedenin sözlerine rağmen Mevlevileri bir kudret telakki ederek onların yoluna ehemmiyet vermiş değillerdi. Bedrettin isyanı yüzünden ortodoks inanca zıt inançlar besleyen tarikatlar hakkında şiddetli bir tenkit, hatta imha siyasetine girişen Osmanlılar, Mevlevilere dokunmadılar. Fakat onları kendilerini destekleyen bir kudret olarak da görmediler. Ancak X-XV yıllarda Anadolu'da ve bilhassa Rumelide kaynaşan şii batini cereyanı arasında Divane Mehmet Çelebi, Yusuf Sinecak, Şahidi gibi Mevleviler yani Vahidi'nin ayrıca 'Şemsiler' diye adlandırdığı zümre halkı kucaklamaya başladığı zaman Osmanlıoğulları Mevlevileri gördüler... Bu asırlarda Mevlevilerin, sonradan Şems kolu denen kısmı halkla bağdaşmış Mevlevi köyleri meydana gelmiştir. Medrese Mevlevilerin bu taşkın zümresini de hoş görmüyordu. Onlar da batini inançlara ve alevi temayüllere sahip olmuşlar. Hatta Bektaşilerle adeta birleşmişler ve Hurufi kanaatlerini benimsemişlerdi. Fakat yine de bu zümre bile aleviler gibi İran'ı Kabeleştirmemiş” (Gölpınarlı, 1983: 269-270).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere şemsiler batini yani ezoterik yani içrek bir akım olarak görülmektedir. *Alevi temayülden* kasıt aslında *Şamani temayül* olması gerekmektedir. Çünkü Aleviliğin, Bektaşiliğin ve Mevleviliğin ortak yönü üçünde de Eski Türk dininin baskınlığıdır. Mevleviler İran'ı Kabeleştirmemiştir. Aslına bakarsak Şamani temayül Türklükten başka kabe kabul etmemektedir. Çünkü Şamani köken ulusal bir kökendir.

Mevlana'nın üzerindeki olağanüstü etkisi nedeniyle Konya'da Hz. Mevlana'nın dergahını ziyaret etmeden önce Hz. Şems'i ziyaret etmek Mevlevi geleneği haline gelmiştir. Şems'in mezarını ziyaret ettikten sonra ziyaretçi, Hz. Mevlana'nın türbesine gitmektedir. Ziyarete yaya gidilir. Huzura araba ile, tantana ile gitmek edebe aykırıdır. Eğer vasıta ile gelinmişse, dergah kapısına gelmeden araçtan inilir. Aynı mürgüle girerken diz çöken Tanrıcular gibi, dergahın dış kapısından niyazla, baş keserek girilir. Usul usul dergah kapısına gelinir, kapının kenarından öpülerek, eşiğe basmadan, besmele çekilerek sağ ayakla içeri girilir. Tanrıcularda mürgüllere ve evlere sağ ayakla girer sağ ayakla çıkarlar. Yine baş kesilir ve “Hz. Mevlana'nın huzurunda divan durmadan önce Çelebi Hüsameddin'in huzuruna varılır. Fatiha okunur, sonra pirin eteğindeki gümüş eşik öpülür.

Gümüş kafesin kapısı altındaki iki basamaklı gümüş merdiven önünde ziyaretçiler secde-i şükre varırlar” (Top, 2001: 445).

I.1.28 Kıyafet

I.1.28.1 Kamın Giyimi

Kamın hayatı simgelerle doludur. Evi, kıyafeti, üstünde ve çevresinde taşıdığı tüm objeler bir felsefe içermektedir. Kamın davulunun tokmağını hem davul tokmağı hem de üzerine bindiği ata vurduğu kamçı gibi görmesi ve göstermesi, bir ağaca attığı dokuz çentiğin, göğün dokuz katını simgelemesi, kamın hem davulunun üstündeki kozmik simgeler, hem de kamın kötü ruhlarla savaşması ya da ruhlara hediye olarak götürmesi gereken kostümüne takılmış nesnelere, ateşe hakimiyet, döngüsel dans, tiyatro göstergebiliminde "synecdoche" diye isimlendirilen bir kavrama tekabül eder. "Synecdoche "bütün" yerine "parçayı" genel yerine özeli, soyut yerine somutu anlatmaya denir (Keir Elam, 1980: 29).

Bu simgesel yaklaşım Mevlevi tarikatında da mevcuttur. Semazenin başındaki külah mezar taşını, sırtındaki hırka mezarını, tennuresi de kefenini simgelerdi. “Semazenler meydanda, postun önünde birbirini selamlarlar Meydan-ı şerif kainatı ve insanın kendi kainatını temsil eder. Selam veren semazen bu iki kainatı da selamlamaktadır” (Top, 2001: 448). Mevlevinin sema ederken sol elinin aşağıya dönük olması "Hakk'tan alır, halka veririm" anlamını taşır.

Konya'daki Mevlevihane'de her yüzünde bir çok daireler şeklinde oymalara yerleştirilmiş aynaları olan ve dört yüzü ve her yüzünde 18 parça ayna bulunan bir dikdörtgen obje bulunmaktadır. Aynanın dönmesi sağlanırken, aynaya bir ışık kaynağı verilerek, her ayna parçasına, dönmeye başlayan Mevlevinin görüntüleri, her bölümde bulunan ayna sayısı kadar çoğalarak yansıtılmaktadır. Sanki yüzlerce Mevlevi dönüyormuş izlenimi vermektedir. Burada bir olanın, çok miktarda tezahürü simgesel olarak anlatılmıştır. Kaynak birdir ama biz çeşitli görürüz. Aynı kaynaktan geleni farklı görürüz. Oysa kaynak birdir anlayışı burada yatmaktadır. Neşv-ü Nema aynı kamın ayinlerinde kullandığı simgesel objeler gibi bir felsefeyi içermekte anlatmakta ve düşündürmektedir.

Bazı kaynaklara göre, Mevlevinin semaya başlarken kolları çapraz bağlı, görünüşü "Bir" rakamını temsil eder. Semazenin sağ elini kaldırıp dua halinde açması, Tanrı rahmetine, O'nun feyzine ve ilhamına el açması demektir. Hüseyin Top (2001) aynı simgeyi şöyle

anlamlandırmıştır: “Semaya başlarken, semazenin elleriyle çaprazvari omuzlarını kavrayıp niyaz halini alması, Arap harflerinden lam-elifi andırır. Erbabınca bilindiği gibi lam-elif hem inkar, hem de isbat ve istisna ifade eden bir harftir. İmanın özü olan kelime-i tevhid söylenirken önce ‘La’ diye başlanır. ‘La’ (hayır öyle değil, yoktur) gibi anlamları te'min eder. ‘La ilahe’ (= Tanrı, manrı yoktur) denilerek uluhiyete önce inkar getirilir. Akabinde de ‘İllallah’: ‘Ancak Allah vardır. İbadete müstehak, ancak Allah'tır.’ denilerek de Allah'ın varlığı ve birliği ifade edilir”

“Kamlar ayinlerde Mevleviler gibi kendilerine özgü özel bir giysi giyerler. *Kam* kıyafeti kama yeni ve sihirli bir beden sağlar. *Kam* kıyafeti mitsel bir kişiliğin ete kemiğe bürünmesini yansıtır; kamı herkesin gözü önünde insan üstü bir varlığa dönüştürerek onu bir özden başka bir öze aktarmış olur” (Eliade,1999: 199). Mevlevilerin kıyafeti de ayinde insandan ziyade simgelerle dolu bir görünümün elde edilmesini sağlar.

Dinler tarihinde iyi bilinen bir yasa olan “İnsan, ne görünüm verirse odur” yasası kamın ve Mevlevinin tiyatral gösterisinde oldukça etkin olarak geçerliliğini sürdürmektedir. Eliade'nin dediği gibi, maske takanlar veya kıyafeti taşıyanlar gerçekten o maskenin ve kıyafetin simgelediği mitsel kişiliklerin, varlıkların veya objelerin kendileri olurlar. Hatta bazen sadece giyside veya vücudun üzerinde kabaca gösterilen çeşitli imge ve simgeler de aynı sonucu doğurur. Bir kartal tüyünün üste taşınması hatta bunun belli belirsiz bir çiziminin kamın üstünde yer alması sihirli uçuşu gerçekleştirebilme yetisini o kişiye adeta kazandırmaktadır. Zaten bu yetiye sahip olamayanlar, bu simgeleri taşımaya cüret dahi edemezler. Kıyafetteki iskelet figürü ona ölüp dirilen bir kişinin saygınlığını sağlar; kıyafetteki kuş öğeleri onun esrime yeteneğini vurgular; bu simgesel kıyafet onu insan üstü bir mertebeye yükseltir; göksel bir kadının veya erkeğin eşi olma durumunun ayrıcalığını hatırlatır.

I.1.28.2 Mevlevi Kıyafeti

Aynı kamın cübbe ve başlığı gibi sikke ve tennure semazenin alemi, alameti olmuştur. İlk zamanlarda yalnız hırka ve serpuş giyen Mevleviler, XVI. cı yüzyıldan itibaren merasim ve ayin için giysiler tesis etmiş ve bunları kutsal anlamlar içeren simgelerle donatmışlardır. Aslında hırka ve serpuşdan oluşan bu ilk tarz Şamani kökene çok daha yakındır. En son şekli ile Mevlevi giyimleri, baştan ayağa, şu şekilde adlandırılmıştır:

1- Sikke, 2- Arakiyye, 3- Destar, 4- Istiva, 5- Tennure, 6- Elif-i nemed, 7- Destegül, 8- Hırka, 9- Kemer ve habbe 10- Şalvar, 11- Papuçlar

İlk başlarda sikkeler sivri ve koniye yakın bir şekilde alt tarafı kalın, üst tarafı ince, boyca daha uzunca olurlardı ve sikkeler kalıplanmazdı. Bu haliyle sikke daha çok *kam* başlığına benzemekteydi. Son zamanlarda sikkeler kısalmış, tepesi bombeli bir hal almış, keçesi incelmış ve fese benzer olmuştur. Önceleri Tanrıcular gibi yalınkat keçeden yapılırken, sonraları içice iki kat olarak yapılmağa başlanmış, çekip uzatılınca 40-50 cm. uzunluğunda ipek kozası gibi bir şekil verilmiştir.

Sikke ise bal renginde veya beyaz renkte bir külahtır Mevlevi kıyafeti denince, ilk önce akla, sikke gelir. Sikke Mevleviliğin sembolü olmuş bir başlıktır. Damga ve alamet manalarına gelen sikkeye Mevleviler, kendi aralarında "Fahr", "Fahr-ı Mevlana" derler. Fahr: Lügatta övünme, övünme sebebi, büyüklük, fazilet ve şeref anlamlarına gelmektedir.

Sikkenin tepesi, aynı kamın başlığı gibi başa giyilen kısma nazaran biraz daha dar olur. Sikkeler alınıp verilirken, başa giyilirken ve baştan çıkarılınca öpülür ve gereken saygının gösterilmesinde kusur edilmezdi.

Sikkenin ayine başlamadan evvel özel ihtimamla giyilmesi de Şamani nitelikler taşır. Tanrıçılıkta kamın ayin esnasında giydikleri ve taktıkları sıradan kıfatetten çok öte manalar ve nitelikler taşımaktaydı. Bunları giymek ayinin bir parçasıydı ve Tanrı ile ruhsal alem ile bütünleşmeye yardımcı idi. Kamın cübbe ve başlığı ayinler haricinde giyilmezdi. Aynı şekilde, Mevlevilerde de sikke ile, kahve, gazino gibi eğlence yerlerine gidilmez, hürmet gösterilmeyecek yerlerde sikke giyilmezdi.

Herhangi bir suçla, ceza ve tevkif evlerine düşen de sikkesini yanında götüremez, başına sivillerin giydiği serpuş giyerdi. Mevlevilerin, kendi aralarında kabahat işleyenlere verdikleri en büyük ceza dahi, başlarındaki sikkeyi almak olurdu. Sikkesi alınan derviş de şeyhin affına mazhar olmadıkça sikke giyemez, affa uğrayanın da sikkesi yeniden tekbirlenirdi.

Tanrıçılıkta da başlık ve cübbe mukaddes olanla bütünleşmek için giyilen ve asla kirlenmemesi gereken kutsal objelerdi. Gölpınarlı ceza sürecini kitabında şöyle anlatmıştır:

“Mevlevilerde, herhangi bir matbah canı, yahut da dede, tarikata aykırı bir harekette bulunursa, kazancı dede tarafından bir müddet ayakta tutmak, yahut muayyen bir zaman riyazat vermek, bir kaç gün bir yere kapatmak suretiyle cezalandırılırdı. Bu cezalar, tembih ve ikazdan sonra ve halini düzeltmediği takdirde verilir, bunlarla da kendine gelmeyen derviş, meydanda, yahut semahane, türbe önünde peymançeye durdurulup dövülürdü. Peymançeye (pay-ı maçan) durmak şuydu: Derviş, ellerini çaprazvari göğsüne koyup ayaklarını mühürleyerek niyaz vaziyetini alırdı. Kazancı dede, matbahta asılı duran ve «çelik» denen bir metre boyundaki sopayla hafifçe bir kaç kere ve ekseriyetle dokuz veya onsekiz kere arkasına vururdu. Çelik vurulurken vuranın dirseğinin, vücudundan ayrılmaması ve bu suretle sopanın, dövülenin canını acıtmaması şarttı, yani bu dövme, gerçekten dövme değildi, bir ikazdı. Cürmün tekerrürü, yahut şiddeti, cezanın teşhir mahiyetini almasını icap eder ve bu törende diğer dedeler de bulunurdu. Cürüm, cezanın daha şiddetli olmasını icap ettirirse o vakit dervişin sikkesi ve hırkası alınır” (Gölpınarlı, 1983: 419).

Sikke, Mevlevilerce kutsal sayıldığından boyunda, kulaklarda, parmaklarda taşınmak üzere destarlı sikke biçiminde akın ya da gümüşten yüzükler, küpeler, kolyeler, muskalıklar ve ayrıca ev eşyası olarak kullanılmak üzere biblolar, resimler, levhalar yapılırdı.

Mevlevilikte ayakçı sema çıkarmadıkça sikke giyemezdi. Bu da Tanrıci geleneğe çok uygundur. Çünkü sema vecde girebilmek ve göğün katlarına yükselebilmektir. Vecde girip göğün katlarına yükselmeyen *kam* adayına cübbesi ve başlığı giydirilip *kam* olarak ilan edilmezdi.

Mevlevi semazenlerinin yalnız ayin esnasında giydikleri, uzun ve geniş etekli tennureye sema tennuresi denir. Semazen, sema ederken tennurenin şemsiye gibi açılması için, etek uçları kalın bir kumaşla zırhlıdır, etek kısmına üç parmak kalınlığında kalın ve yünlü bir parça dikilir, bel kısmı elifi nemed'le sıkıca bağlanırdı.

Sema tennureleri daha çok beyaz, ince kumaşlardan yapılır Sema tennuresinin etek kısmı, üstü ile kıyaslanamayacak kadar geniş olur ve altı parçadan meydana gelir. Altay kamlarının çadırları ve birçok şeyi de altı köşelidir. Bunun sebebi, Türklerin yaratıldığı Altay'ın altı köşeli olmasıdır.

Bazı iddialara göre göğe yükselen kamlar, beyaz yeraltına inenler, siyah giymektedirler. Bu tema göğe yükselen Mevlevilerin kıyafetleriyle uyum içerisindedir.

Eteğine kurşun parçaları dikilmiş tennureler de bulunmaktadır. Kurşun ve demir parçaları kamın kıyafetinde de mevcuttur. Bu ek parçalar tennurenin etek kısmına ağırlık kazandırır ve dönerken fazla havalanıp yükselmemesini teminle, semazenin donunu örter ve tennureyi kısmen aşağıya doğru çekerek dönme dengesini sağlar

18 cm uzunluğunda, gayet ince gümüş veya nikel zincirin bir ucunda bulunan ve baş parmağın ilk boğumu kadar yahut daha küçük bir taş "habbe" denirdi. Habbe Yemen taşından yahut kesme neceften yapılan yuvarlak bir taştır. Zincirin öbür ucunda da kıvrılmış bir iğne vardı. Şeyhler veya dedeler habbeyi, mintanların sağ ve sol üst taraflarına, omuzlarına yakın bir yere, bu iğneyle iliştirirlerdi. Habbeler göğüste, kalp hizasında salınırdı. Mevleviliğe habbe sonradan geçmiştir (Top, 2001: 437). Kaynaklardan, kamların da bazı taşları üzerlerinde bulundurduklarını bilmekteyiz.

Mevlevilerde iki türlü hırka vardır. Birisi sokağa çıkarken giyilen yakasız, kolları ceket kolundan biraz daha geniş, yukarısı ve aşağısı aynı ende, topuklara kadar inen ve beli daraltılmış, pardösüyü, andıran bir üst giysidir. Bu hırkalar resmi hırkadan daha dar ve kısa olur.

Diğeri ise "resim hırkası" denilen hırkadır. Resmi hırka, bol bir mantoydu. Gövde bölümüyle kolları özdeş kesimde ve genişlikte, yakası "haydari" denilen biçimde olurdu. Kolları 70 cm. genişliğinde ve yaklaşık bir metre uzunluğunda, giyilmediği zaman kolları etek boyuna yaklaşan, giyildiği takdirde ve eller öne kavuşturulursa kollarının boyu dizleri geçen, önü açık ve yakasız, gayet geniş ve topuklara kadar uzanan bir kostümdür.

Hırkaların önünde, yaka kenarlarında dokuz ve on sekiz sıra dikiş olur.

Dokuz sayısı kamların kıyafetlerinde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kamların cübbelerinde kollara, sırtta takılan küçük zil ve çingiraklar vardır. Bu arada, cübbenin kollarının alt kısmına, dördü sağda, beşi solda olmak üzere, bakırdan yapılmış dokuz küçük çingiraklar asılıdır.

Yine kamın kıyafeti olan manyakın göğüs kısmındaki dikiş yeri dokuz yerinden düğümlemişdir. Yine kamın cübbesinin yakasında sıralanan dokuz küçük kukla Ülgen'in dokuz kızını, küçük cübbeler onların elbiselerini, demir veya başka madeni şeyler küpelerini temsil eder. *Kam* cübbelerinin yakalığına asılan dokuz gök kızı ve dokuz çingirak bu dokuz kızı ve dokuz kızın ruhları çağırın sesini temsil etmektedir. Kötü

ruhları kaçırmak için, kamlar omuzlarından dokuz ok (yebe) ve yay (ya) simgelerini eksik etmezler.

I.1.29 Astroloji

Genel olarak Türkler ve pek tabii kamlar, hep bir kurt gibi ileriye görebilmeye odaklanmışlardır. Çünkü hep durağan olmayan, inişli çıkışlı, mücadele dolu bir hayatı seçmişlerdir. Yeni mekanlar, yeni kıtalar, yeni insanlar, yeni oluşumlarla ancak öngörüyle baş edilebilirdi.

Kamlar da, Mevleviler de yıldızlarda yazılı olan kaderi fark edebilmişlerdir. Tüm yönelişi ve gözü, gökte olan *kam* ve Mevlevi gökteki gezegenlerde yıldızlarda ve noktalarda yazılı olan mesajları okuyabilmişlerdir. Bir *kam* için astrolog olmak çok önemlidir. Pek tabii Astroloji Mevlana için de önem arz etmektedir.

I.1.29.1 Eski Türklerde Astroloji

Türkler, tüm gezegen ve yıldızları Tanrı'nın kutsal atları olarak tasavvur etmişlerdir. Bu atlar da gökte bir kazığa bağlı hareket etmektedirler.

Türk Astrolojisi 21 Mart'ta Toruk burcu ile başlamaktadır. Bu tarihte aynı zamanda Nevruz adı altında yılbaşı kutlamaları yapılmaktadır.

Astroloji takviminin ilk önce Haldelilerde ortaya çıktığı fikri kabul edilmekte iken, Orta Asya'da yapılan çalışmaların yoğunlaşmasıyla onlardan çok önce Huni Astrolojinin varlığı dikkat çekmeye başlamıştır.

Bu konuyla ilgili çalışmalarıyla bilinen Sofi Tram-Semen'in de (2004: 2) belirttiği gibi, Hun Halkının fırtınalı tarihi, kültürel varlığının tüm dünyaya tanıtılmasına engel olmuştur. Parçalanmış, dağıtılmış ve yeni ortamlarda asimile olmaya zorlanmış Türk boylarındaki Astroloji bilgisi adeta ziyan olmuş ve bu sisli ortamda Haldelilerin takvimi ilk takvim olarak kabul edilmiştir.

Orta Asya'da bir Hun boyu olan Nart-Karaçayların Astrolojisinde Huni Astroloji'nin gelişmiş boyutunu günümüzde de gözlemleyebilmekteyiz. Hunların tarihini araştırıp, Karaçay halkının kültürel ve tarihsel özellikleriyle karşılaştırma yapan günümüz tarihçileri, "Nart-Karaçayların büyük göçten önce oluşan, M.Ö. VI. ve V. Asırlarda gerçekleşen göç

döneminde Orta Asya'dan ayrılan bir Hun boyu" (Semen, 2004: 4) olduğu konusunda hem fikirdirler.

Eski Hun Astrolojisi, her biri 10-11 gün süren 36 burcu ve 36 yıldız topluluğunu içerdiği gibi, haritalarda "Karan" (Lilit) gezegeni dahi yer almaktadır. Bilimsel dünya tarafından geç keşfedilen Lilit'in Milattan önceki Hun Astrolojisi'nde yer alması oldukça ilgi çekicidir. Türk Astrolojisi'nin gelişimi hakkında Rus bilim adamı Sofi Tram-Semen şöyle demektedir:

"Batı dünyasının orijinal olarak ilan ettiği Astroloji, Eski Türk Astrolojisi'nin yeniden düzenlenmiş halidir. 36 burcu, 12 burca dönüştürerek ve yeni takvime uydurarak insanoğlunun kültürüne zarar vermişlerdir. Çünkü 24 burç ortadan kaldırılmış, onların yerine de dönemler diye adlandırılan kısa açıklamalar konulmuştur. Sonuçta üç burcun özellikleri bir burca yüklenmiş Astroloji de saçmalık sınırına yaklaşmıştır" (Semen, 2004: 3).

Hun Astrolojisi aynı zamanda 12 yıllık hayvan takvimini de bir etki alanı olarak, genel temayülleri belirlemek üzere dikkate almaktadır. Yani Türk Astrolojisi, 36 burcu, gezegenleri, yıldız topluluklarını, Ay'ın durumunu ve içinde bulunan yılın genel durumunu ele alarak yorum yapmaktadırlar.

"Hududü'l-Alem, Türklerin Güneş'i ve yıldızları büyük bir tutkuyla sevdiklerini belirtmektedir" (Roux, 2001: 132). Bu son derece doğru bir saptamadır. Marco Polo, Kubilay zamanında Büyük Han'ın Ay ve Güneş resimleriyle süslenmiş bayraklarından söz etmektedir (Roux, 2001: 133). Türk dünyası bayraklarını bugün de incelediğimiz de farklı bir tablo çıkmamaktadır.

Türkler evrenin işleyişini çözmeye çalışmış ve tarzlarıyla bu düzene ters düşmemeye özen göstermişlerdir. Mikro kozmos, makro kozmos anlayışına hakim bir telakkinin sonucu olarak gökte olanlar, yerdeki karşılıklarıyla, yerdekiler de gökteki karşılıklarıyla isimlendirilmiştir. Göğe baktığınız zaman Türkün evini Türk'ün evine baktığınız zaman da göğü görmek mümkündür. Türk'ün çadırı adeta bir gök evidir.

Türkler sürekli döner vaziyette işleyen ve döngülerden oluşan kainat düzenini anlamışlardı ve ibadetlerinde, arınma törenlerinde, cenaze törenlerinde ve bir çok ayinde kainatın bu dönme hareketini taklit etmişlerdir. Bu dönüş evrenin düzeninin ve döngüsünün hatırlanmasını, anlamlandırılması için düşünülmesini ve saygı gösterisinde bulunulmasını sağlar.

Evrenin döngüsel düzeninin yansımasını kült nesnesi olarak üretilen yıldızlarla ilintili olan ve üzerinde dönen bir dilim şeklinde yazı yazılabilen eşyalarda da görebilmekteyiz (Roux, 2001: 136). “Örneğin Tu-kiu şefinin tahta çıkışı dolayısıyla bu kişi bir keçe üzerine oturtulur ve Güneş yönüne göre dokuz kez döndürülürdü” (Roux, 2001: 137).

“Her kim ki gökyüzündeki ve yeryüzündeki işaretleri görür ve onları doğru olarak yorumlayabilirse, zamanla kendisi de işaretler bırakmaya başlayacaktır. Atalar da böyle yapmıştı”. Braem’in (1999). *Ateşin Efendisi şaman* adlı kitabından alınmış olan bu sözlerden de anlayacağımız üzere gökteki işaretleri okumak Türklerin yaşamlarda büyük bir öneme sahiptir.

Eski Türkler Astronomi konusunda ileri idiler. Ergun Candan (2004) bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Dünyamızın Kuzey-Güney ekseninin 26.000 yıllık rotasyonel döngüsü sonucu, gökyüzündeki yıldızların yer değiştirmesi çok eski çağlardan beri Türkler tarafından bilinmekteydi Ayrıca Eski Türkler 26.000 yılda Dünyamızın Kuzey Güney ekseninin gökyüzündeki 12 ayrı Takım Yıldızını sırasıyla takip ettiğinden ve dünyanın topaç hareketinin nedeni ile her 2.166 yılda bir, bir burçtan diğerine geçiş olduğundan haberdar idiler. $2.166 \times 12 = 25.992$ Yıl (Yaklaşık 26.000 olarak kabul edilir.). Eski Türkler'de de bugün olduğu gibi 12 Burç 12 ayrı hayvan sembolüyle gösterilmekteydi”

Türkler, girişecekleri bir işteki başarı olanaklarını Ay’ın, yıldızların dönüşleriyle kontrol ederlerdi, harekete geçmek için olumlu anları incelerlerdi. Bu da Türklerin Astroloji ilmine çok uzun zamanlardan evvel hakim olduğunu göstermektedir. Törenlerin zamanının tespit edilebilmesi için Ay takviminin Güneş takvimini tamamlaması gerekiyordu. Hiong-noular ve Türkler gökteki Ay’ın dönemlerini gözlüyorlardı; ölüm, yeniden doğuş, güç ve zafiyet sembollerini biliyorlardı (Roux, 1999: 95).

Kam davullarında yıldızların resmi olmazsa olmazlardandır. Çünkü onlar insanların yollarını bulmalarını sağlamaktaydılar. Özellikle Sirius yıldızına büyük bir üstünlük atfedilmiştir. *Kam*, Güneş’e ve Ay’a bakarak gaipten haber vermektedir. *Kam* cübbesinde Güneş’i ve Ay’ı simgeleyen demirden veya gümüşten halkaların takılması, bununla ilgili görülmektedir.

Türklerde, hayat ağacı bir yazgılar kitabı olarak görülmüştür ve bu inanç Osmanlı’da da devam etmişti. Hayat ağacı doğmadan evvel insan ruhlarının dallarında bulunduğu bir

ağaçtır. Ruh bedenlenmek üzere yeryüzüne bu ağaçtan iner. Osmanlı Türkleri, hayat ağacının orta dünyadaki insan sayısı kadar yaprağı olduğuna her birinin üzerine bir insanın yazgısının yazıldığına; her insan öldüğünde de bu ağaçtan bir yaprağın düştüğüne inanmaktaydılar (Eliade, 1999: 306). Bu yazgıyı yazanın da dokuz gezegen olduğunu Sibirya Tatarlarının ifadeleriyle bilmekteyiz. Kamın düzenlediği ayinlerde esrime haline geçip sembolik olarak 9 gezegeni simgeleyen 9 çentikli hayat ağacının tepesine çıkarken uğradığı her basamakta yani her gezegende insan ruhunun yazgısını veya topluluğun geleceğini öğrenebilmesinin kaynağı da budur. *Kam* bu ağacın yapraklarından dokuz gezegenin onlar için yazdığı yazgıyı okumaktadır.

Mevlana da *Mesnevi*'sinde “Zaten bu koku, alemde yüzbinlerce perde altında gizlenebilecek bir koku değil ki! O keskin kokuyla ovalar, çöller doldu... hatta ova da nedir ki? O koku dokuz feleği bile geçti” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 149) diyerek dokuz gezegenin varlığına işaret etmiştir.

“Dünya (Evren) teriminin yıl anlamında kullanılması zamana ilişkin algının nasıl olduğunu açıklar niteliktedir. Kuzey Amerika yerlilerine ait birçok dilde dünya, evren terimleri aynı zamanda ‘yıl’ anlamında kullanılmaktadır. Yakutlarda da bir yılın geçtiğini ifade etmek için ‘dünya geçti’ demektedirler. Yukilerde ‘yıl’ yeryüzü veya ‘dünya’ kelimeleriyle ifade edilmektedir. Bunlar da bir yıl bittiğinde, tıpkı Yakutlar gibi ‘yeryüzü geçti’ demektedirler. Kelime hazinesi dünya ile kozmik zaman arasındaki dinsel dayanışmayı ortaya çıkarmaktadır” (Tuna, 2000).

Türkler, Astronomik açıdan Ptoleme'nin sistemine uygun yer merkezli bir bakış açısı ile evreni değerlendirirdi. Ayrıca evren bir ejder olarak tanımlanmıştır. Ayrıca evrende 99 alem vardır. Bu alemlerin her biri Ülgen'in bir yardımcısı tarafından yönetilmektedir.

Gezegenlerin hızları da Türklerin önem verdiği bir husustur. Gezegen ve yıldızların yavaş veya sür'atli dönmeleri, Orta Asya ve Sibirya mitolojisinde çok önemli bir motiftir. Bu hız onların yaşamına doğrudan aksetmektedir. Zaten bugün de ispatlandığı gibi. Bir gezegen ne kadar hızlı ise etkisi o kadar hafif ve geçicidir. Ne kadar ağırsa etkisi o kadar etkili, güçlü ve uzun sürelidir.

Yıldızlar Türk kavimlerinde daima önemli bir rol oynamışlardır. “Yıldızları karanlıkta gökteki atalarının kamp ateşlerine benzetir onlara bakarak yol bulurlardı” (Braem, 1994: 139). Eskiden beri dünyanın tanınmış at yetiştiricileri ve savaşçıları olan Türkler,

yıldızlardan bir yandan günlük hayatlarında istifade ederlerken, diğerk yandan da onlar için efsaneler düzmüş ve şiirler yazmışlardı.

İyi bir yıldız bilgisi, atçı ve harpçı bir kavim için, hayati bir önem taşırdı. Akınlar, kervanların ve sürülerin yola çıkışı, meraya gidiş, yatış ve kalkış, hep yıldızlara göre yapılırdı. Bunlardan gayrı, mevsimlerin değişimi de, yıldızlara göre öğrenilebilirdi. Orta Asya kavimlerine göre, hava değişimlerinin de, yıldızlarla büyük bir ilgisi vardı. Yıldız bilgisi ile yönleri ve yolu bulma, atlı ve savaşçı kavimler için, ihmal edilemez bir bilgi idi. Gerek vakti ve gerekse yolu bulmak için, iyi kullanılan böyle bilgiler, bu topluma birçok faydalar sağlıyorlardı.

Toplum için gerekli ve hayati bir çok sorunun cevabının gökte olduğunu gören Türk Halkı gözlerini ve dikkatlerini göğe çevirmişti. Böylelikle alimlerin ve kamların dışında sıradan halkta bile derin bir yıldız bilgisi oluşuyordu.

Astroloji'nin de temelini oluşturan bu yıldızların belirli periyotlarla gökyüzünde yer değiştirme hareketine Araplar ve İranlılar "Çerhi Felek" demişlerdi. Daha sonraları bu kültürlerle temasa geçen Türkler, durmadan dönen gök kubbeye verilen bu adı kendilerine göre değiştirerek "Çarkı Felek" haline getirmişlerdir.

Ancak Orta Asya'daki Eski Türkler "gök kubbenin gözlemlenen bu döngüsel hareketine 'Gök Çığırsı' diyorlardı. Eski Türkçe'de 'Çığırsı' sözü, değirmen, su dolabı gibi, aletlerin çarkları için kullanılan bir deyimdi. İp eğirmek için kullanılan makaralar da bu isimle anılırlardı. Nitekim bugünkü Türkçe'mizde kullandığımız Çıkırık sözü de Eski Türkler'deki 'Çığırsı' sözünden türemiş bir isimdir" (Candan, 2004: 75). Bahattin Ögel'e (1971) göre Türkler arasında sonradan ortaya çıkan evren kelimesi de "evirmek", yani evirmek fiilinden bir isim olarak türemiştir. Bu deyim metinlerde, "Evren evrilür" yani "Evren döner" seklinden geçmektedir.

Türklerde "Felek" kavramı oldukça önemli ilmi bir bakış açısı ve ayrıca başlı başına bir felsefedir. Felek, durmadan üzerimizde dönen yıldızları ve gezegenleri Güneş ve Ay'ı içeren gök kubbesidir.

Bu görüş ilmi olarak Ptoleme'nin bakış açısıyla örtüşmektedir ve astrolojik yorum için vazgeçilmez bir yöntemdir. Bu bakış açısına göre gezegen ve yıldızlar dünyanın etrafında döner vaziyette ele alınırlar ve ancak böyle bir bakış açısı bu gezegen ve yıldızların dünyaya yaptığı etkileri yorumlama imkanı sağlar.

Gök Çıkrığının dönüşü, insanlara iyi veya kötü talih getirmektedir. Türkler, talih ve kaderlerini hep feleğin dönüşüne bağlamaktaydı. Bütün kötü kaderler, "Kahpe Feleğin" bir oyunu idi (Candan, 2004: 78). Kötü şanslardan sonra, iyi günlere kavuşabilmek de, yine feleğin tabiatından ileri geliyordu.

Ayrıca incelediğimiz de görüyoruz ki efsane ve masallarda Tanrı bir devi veya başka zararlı bir varlığı cezalandırmak için başka birini veya herhangi bir varlığı görevlendirdiği kadar bir gezegeni de görevlendirebilmektedir. Astroloji'de de Tanrı aslında gezegenler vasıtasıyla yazdığı kaderi hayata geçirir. Cezasını da ödülünü de gezegenler vasıtasıyla ortaya koyar.

Bahattin Ögel (1971) Eski Türk şiirlerini yorumlayarak, evren yani göğün durumu uygun olduğunda ancak hükümdarın tahta çıkabileceğini, bunun için de feleğin insana gülmesi gerektiğini, feleğin bir defa verdiği bu tahtı tutabilmek için de, Tanrı'nın insana baht ve talih vermesi gerektiğini, söylemiştir. Çünkü niceleri vardı ki, feleğin verdiği taht üzerinde canlarını kaybetmişlerdir.

Tanrıca anlayışta felekten kurtuluş yoktur. Kader pususunu kurarak fırsat bekler ve fırsatını bulunca da insanı can evinden yaralar. Felek insanları ayıklar, eler. Belki de bu yüzden felek zaman zaman elek olarak simgelenmiştir.

Eski Türkçe'de karşımıza sıklıkla çıkan "Acun" kelimesi, dünya anlamına kullanılmakta idi. Eski Türkler, "Bu Acun" veya "Ol Acun" diyerek, fani dünya ve mengü (ebedi) acunu dile getirmişlerdir.

Tanrıca Türkler, yer merkezli bakış açıları ile acunu, dönen felekten yani evrenin döngüsünden bağımsız düşünmemişlerdi. Zaman değiştikçe talihte değişmekte idi. Acun insanların talihi gibi dönek ve "kahpe" bir dünya olarak nitelendirilmişti.

Şans ve talih getiren gezegenler bir gün seni sevindirirken bir gün terk edip başkasına gidecekti. Bazen döneklik ve kahpelikle itham edilen bu döngüselliğin aynı bakış açısıyla değerlendirilişini Mevlana'nın sözlerinde görmekteyiz. Mevlana *Mesnevi*'sinde "Dünyanın oğlu dünya gibi vefasız... sana yüz tutar ama o yüz değil arkadır" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 135).

Eski Türklerde, Güneş'in dişi ve Ay'ın da erkek olarak simgendiğini görmekteyiz. Mısır'daki Türklerin menşei ile ilgili olarak anlatılan efsanede de, Güneş, Saratan burcuna

girdiği bir sırada, suyu ve toprağı ısıtmağa başlıyor. Bu sular ile balçıklar bir mağarada toplanıyorlar ve mağara da, onlara bir ana rahmi vazifesi görüyor. Bu balçıklardan meydana gelen Türklerin ilk atası da, Ay-Ata adını alıyor.

Türlere göre, geliştirecek veya refaha kavuşturacak şeyler için Ay'ın büyüdüğü zamanlar daha uygundur ve Ay'ın küçülmesi girişimleri zora sokar. “kama dahi dolunaya kadar gidilir, daha sonra gidilmezdi” (Kalafat, 2004: 99). Bu bilgiyi, klasik olsun, modern olsun, batı olsun, Arap olsun, tüm Astroloji anlayışları doğrulamaktadır. Ay büyürken enerji büyümektedir. Bu sebeple girişimlere daha olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın Ay küçülürken enerji de kapanmakta ve enerji sonlanırken bir girişimde bulunmaya çabalamak olumsuz sonuç vermektedir.

Yeni Ay'da, Ay dönüşü boyunca doğup gelişip sonlanacak olan konunun tohumları ekilir ama henüz neyin tohumunun ekildiğini anlamak zordur çünkü bu etki, eylem ve olay olarak henüz ortaya çıkmamış durumdadır.

Türk atasözlerinden “Ayın Başından Korkma Beşinden Kork” veya “Ay Yeni Yar Yeni” (Azmanoğlu, 1999) sözleri de bu inancı doğrulamaktadır. Ay'ın başında henüz gelişecek olay ortaya çıkmadığı için, bu olay Hilal'le ortaya çıkacağı için Ay'ın başından korkma denilmiştir. Yeni Ay, her zaman yeni bir döngünün başlangıcı olacağından, “Ay Yeni, Yar Yeni” sözü kullanılmıştır.

I.1.29.2 Mesnevi'de Bulunan Astrolojik İfadeler

Mevlana da *Mesnevi*'sinde Eski Türkler gibi dünyanın dönüşünü “kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamanede dönüp dolaşmadadır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 425) şeklindeki sözleriyle dile getirmektedir. Aynı Eski Türkler gibi dönen felekle birlikte dönen talihi şu sözlerle ifade etmiştir: “A dönek felek, düzenler kurtun, gönlümden zarlar aşırdın, ne oyunlar ettin bana” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 17). Görüldüğü gibi felek, Mevlana'nın ifadelerinde de çoğunlukla olumsuz şekilde dile getirilmiştir.

“Ey can, yedi yıldız; ana karnına düşen her çocuğu, muayyen müddetlerde ve nöbetle terbiye eder. Ceninin canlanma zamanı gelince ona yardım eden Güneş'tir. Cenin Güneş'in tesiri ile harekete gelir. Güneş ona derhal can bağışlar. Cenine, Güneş doğmadıkça Güneş'in nuru ona vurmadıkça öbür yıldızların tesiri ile canlanmaz. Onlar ancak suretine

hizmet ederler. Cenin ana rahminde güzel yüzlü Güneş'le bu alakayı hangi yoldan kazandı? Bizim duyularımızdan gizli olan bir yoldan gökyüzündeki Güneş'e nice yollar var. Bir yol var; yakut, o yolla Güneş'ten gıdalanır. Bir yol var: o yolla ve Güneş'in tesiri ile yakut olur. Bir yol var Güneş o yolla lali kızılaştırır. Bir yol var o yolla lala kıvılcım saçma hassasını verir. Bir yol var Güneş o yolda meyveleri oldurur. Bir yol var o yolla korkaklara yürek verir" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 310-311).

Buradaki ifadeler bugün Astroloji tarafından kabul edilen bilgilerin şairane bir anlatımından ibarettir. Güneş, yıldız biliminde en önemli unsurdur. İnsan üstünde tüm gezegen ve yıldızların bariz etkileri bulunsa da Güneş hayatiyet ifade ettiği için çok önemlidir bu sebeple de günümüzde 'Burcun nedir?' sorusuna cevaben doğum anında, Venüs'ün veya Mars'ın bulunduğu burcu değil de Güneş'in bulunduğu burcu söylemekteyiz. Burada da Mevlana bu bilgileri dile getirmiştir.

"Güneş, bir burçtan bir burca gidip durduğundan pencereye vuran ziyası da evin etrafında döner dolaşır". Burada Mevlana bugün de kabul edilen Astroloji'deki ev sisteminden söz etmektedir. Doğum anında gökyüzünde bulunan gezegensel durum evlere ayrılır ve bu evler, ölüm, din, eğitim, sağlık, kariyer, evlilik gibi kişinin hayatını oluşturacak temel bölümleri ifade eder. Bu evlere denk gelen gezegenler kişinin o konulardaki talihini belirlemektedir.

"Kimin bir yıldızla alakası ve mensubiyeti varsa o; kendi yıldızıyla döner, dolaşır, o yıldızın tesiri altındadır. Talihi Zühre ise şevkı, çalıp çağırmayı, aşkı diler. Onlara adamakıllı meyli vardır. Kan dökücü huylu Merih'e mensup ise cenk, (yalan iftira, suçlu gösterecek biri) bühtan ve düşmanlık arar. Yıldızların ardında yıldızlar vardır ki onlarda ihtirak (yanma Güneş'le birleşip) ve nahis (transit eden, vaiz vaatçi) olmaz. Onlar, bu meşhur yedi kat gökten başka diğer göklerde seyir ve hareket ederler. Birbirlerine bitişik ve birbirlerinden ayrı olmayan bu yıldızlar, Tanrı nurlarının ışığında dururlar. Her kimin talihi o yıldızlardan olursa o kimsenin zati kafirleri taşıyıp yakar. Onun hışmı, bazan galip gelen, bazan mağlup olan ve tesiri böylece değişerek yürüyen Merih'in hışmına benzemez. Galip nur, noksandan ve karanlıktan emindir. Tanrı nurunun iki parmağı arasındadır. O nuru canlara Hak saçtı. Devletliler, onunla eteklerini doldurmuşlardır" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 60-61).

Mevlana burada hem gezegenlerin kişi üzerindeki etkisine değinmiştir. Hem de “Yıldızların ardında yıldızlar vardır ki onlarda ihtirak (yanma Güneş’le birleşip) ve nahis (vaiz vaatçi) olmaz” sözleriyle Mevlana gezegenlerin üzerinde bulunan sabit yıldızlardan bahsetmektedir. Bu yıldızlar vaatçi olmazlar yani günümüz terimleriyle transit etmezler. Veya Güneş’e çok yakın olan gezegenlerin sayıldığı gibi yanık sayılmazlar. Bu sabit yıldızlar kişinin hayatındaki temel hedefleri ve ilahi nedenleri gösterirler; kişinin hayata gelme amaçlarını da içeren hayatın günlük seyrinden öte genel temasını belirleyen bir yapıdadır. Gezegenlere bir derece toleransla kabul edildiklerinden yanık kabul edilme gibi bir durumları olmaz.

Mevlana *Mesnevi*’sinde Astroloji’yi diğer ilimlerden daha üstün bir yere koyarak şöyle der "Görünüşte o yıldızlar, bizim varlığımıza, sağlığımıza sebeptir, ama hakikatte bizim gizli yönümüz (batınımız), bizim içyüzümüz, gökyüzünün durmasına ve varlığına sebeptir" (520)

“Zuhal yıldızının nuhusetiyle Müşterinin saadeti, saymaya kalkışsanda sayıya sığmaz. Fakat böyle olduğu halde bu ikisinin bazı tesirini, yani zarar ve faydalarını anlatmak yine lazımdır. Bu suretle kaza ve kaderin eserlerinden cüzi bir miktarı saadet ve nuhuset ehlinece anlaşılmiş olur. Talihi, Müşteri olan kişi, neşesinden, ululuğundan sevinir. Talihi, Zuhal olan da şer işlere düşmemek için yaptığı şeylerde ihtiyat etmek luzumunu anlar. Yıldızı Zuhal olan kişinin ahvalini tamamiyle söylesem zavallı o yıldızının ateşinden yanar” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 131).

Bu sözleriyle Mevlana, yine günümüzde halen kabul gören astrolojik kuralları dile getirmiştir. Zuhal yıldızının Eski Türklerinde kabul ettiği gibi sıkı daraltan ders veren niteliklerini şairane bir dille ifade etmiş. Müşteri gezegeninin Astroloji ile bağlantılı dinler ve felsefeler evi olan 9. ev ile ilişkili olmasından ve daha bir çok sebepten dolayı iyicil bir gezegen sayıldığını bilmekteyiz ve yukarıda görüldüğü gibi *Mesnevi*’sinde Mevlana bu görüşü doğrular şekilde bu gezegenden de bahsetmektedir.

Ayrıca Mevlana “Rızkınız Gökyüzündedir” demektedir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 149). Bu sözde astrolojik bir kanun ifade edilmektedir. Bu sözle kastın Allah olduğunu savunanlar olsa da bu görüş tamamen hatalıdır. Bu lafı Astroloji’ye bağlamasak da burada rızkın Tanrıdan geldiğini anlatmaya çalıştığını kabul etsek yine karşımıza İslami olmayan ve Eski Türk dinini işaret edecek bir durum çıkar çünkü İslam inancına göre

Allah gökte değil her yeredir. Bu sebeple benim kanaatimce bu söz astrolojik bir bilgi içermektedir. Astroloji'ye göre insanın rızkını veren diğer bazı gezegenlerinin konumlarının ve etkilerinin yanında, şans noktası adı verilmiş olan astrolojik noktadır. Bu noktanın asaleti ve zarar görüp görmemesi kişinin rızkını belirler.

Mevlana *Mesnevi*'sinde “Onlar sana sırları belirtmek için Utarit gibi gönül defterini açarlar” demektedir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 198). Böylece Merkür'ün bilginin taşınması ve bilginin ortaya çıkmasıyla ilgili niteliğini dile getirmiştir. Zaten bu özelliğinden dolayı Merkür Astroloji ilmiyle alakalı kabul edilmiştir.

Mevlana “Alemin zerrelere birbirine girse yine Tanrı'nın kaza ve kaderine karşı hiçbir hiç. Bu yeryüzü gökten nasıl kaçabilir, yeryüzü kendini gökten nasıl gizliyebilir? Gökten yeryüzüne ne yağarsa yağar. Yeryüzü ne kaçabilir, ne bir çareye baş vurabilir, ne bir pusuda gizlenebilir. Güneşten ateş yağsa yine o, gökten yağın ateşe karşı yüzünü yerlere döşemiştir... Sen de bu yeryüzünün bir cüzüsün, baş çekme. Tanrı hükmünü görünce isyan etme” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 41) diyerek yine Eski Türklerin anlayışına uygun olarak yer ile göğün kopmaz birlikteliklerini anlatmaktadır. Gökteki etkilerin yere mutlaka yansıyacağını bu etkilerin Tanrı'nın hükmü olduğunu ve insanların gökteki bu etkilerden kaçamayacaklarını söylemektedir.

Mesnevi'de “Her peygamber ana rahmine düşünce yıldızı da gökte zuhur eder, parlamaya başlar. Kör firavunun hilelerine, tedbirlerine rağmen gök yüzünde Musa'nın yıldızı belirdi” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 83) denmektedir. Burada Mevlana gezegenlerin ve sabit yıldızların kişinin hayatına etkisinden bahsetmektedir. İnsanların hayatlarındaki genel temayı gösteren onlara asalet veren veya onları kurban eden sabit yıldızlar ve konumları yanında asaletleriyle kişiyi koruyan, yükselten gezegenlerin yeryüzündeki tüm aksine çabalara rağmen etkisini göstereceğini ifade etmiştir. Mevlana'nın “ana rahmine düşünce” diye belirtmesi akıllara Astroloji'de hala devam eden bir tartışmayı getirir. Günümüzde, astrologların kimisi doğum saatini kimisi de ana rahmine düşüş tarihini esas almaktadırlar. Bu konuda hala tam bir ittifaka varılamamıştır.

Mevlana *Mesnevi*'sinde “Fakat kendine gel, sakın gökyüzünün nurundan ümit kesme. Tanrı dilerse o nur, bir anda sana erişiverir. Mesela yıldızların, madenlere yüzlerce tesiri vardır. Tanrı kudreti onu, madenlere her an ulaştırmadadır. Gökyüzünde bir yıldız olan Güneş, karanlıkları giderir. Tanrı güneşiyse Tanrı sıfatlarında daimidir. Ey yardım isteyen

güneşin tesiri, beş yüz yıllık yola olan gökten yeryüzüne geliverdi ya. Zühal'e üçyüzbin beşyüz yıllık, hatta daha da nice fazla bir yol var. Fakat tesiri an ve an görünüp durmada. Dilerse Tanrı, Güneş doğunca gölgenin dürülüp kaybolduğu gibi onun da tesirini durer kaybeder. Güneş'e karşı gölgenin ne değeri olabilir? Yıldız gibi tertemiz ruhtar, gökyüzündeki yıldızlara feyiz verir, yardım eder. Görünüşte o yıldızlar, bizim varlığımıza sağlığınıza sebeptir ama hakikatte bizim batınımız, bizim iç yüzümüz, gök yüzünün durmasına, varlığına sebeptir." (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 42).

Bu sözleriyle Mevlana gezegenlerin yalnızca insanlara değil var olan her şeye etkilerinin bulunduğunu, gezegenler ne kadar uzakta olsalar da tesirlerinin anında başucumuzda ortaya çıktığını, gökyüzü ile yer yüzünün sürekli etkileşim ve irtibatını etkileyici uslubuyla dile getirmiştir.

"Ay'da, Güneş'te, Hamel burcunda bir yudumcuk güzellik şarabı var. Arşta, kürsüde, zuhal yıldızında bir zerrecik güzellik var. Ona bir yudum mu dersin, yoksa şaşılacak bir şey bu, kimya mı dersin? Ona bir sürtünmekle bu kadar güzellikler meydana geliyor" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 33). Burada da "sürtünme" yani açılı ile kurulan bağlantılarla o gezegenlerden inanılmaz etkilerin ortaya çıktığını Mevlana dile getirmektedir.

"Başkalari, yıldızları ancak seyredeler, ne kutlularından haberleri vardır, ne kıranından" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e:350). Mevlana bu sözleriyle görmekle bakmak arasındaki farkı ortaya koymuştur. Zaten Astroloji, Astronominin yorumlanmış biçimidir. Ama bakıldığında görülenden, yazılı mesajı okumak herkesin yapabileceği iş değildir.

Mevlana "Güneş, karı hançerledi mi dağlardan ovalardan seller yürür. Güneş ne doğudadır ne batıda. Gece gündüz müneccimle savaşıır durur. Neden de, benden başka ve yol göstermeyen yıldızları bayağılık ve körlük yüzünden kible edindin?" diyerek Güneş'in diğer yıldızlara oranla baskın etkisi ve önemini ifade etmiştir.

Kuran'da yıldızlar üzerine and içilmektedir. Bu ifade, bir çok İslami tarafı ağır basan kişiler tarafından görmezden gelinmiştir ve çok hoş karşılanmamıştır. Bu ifade Tanrıca anlayışa uygunluk gösterdiğinden Mevlana tarafından sevilip kabul görmüştür ve Mevlana yıldızlarının tesirlerini göz ardı edenlere adeta çatarak şu ifadeyi kullanmıştır: "Havanın değişmesini yıldızların tesirinden bilirsin de "And olsun yıldıza, indiği zaman" ayetinden hoşlanmazsın" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 10).

Mevlana, Astroloji’yi felsefi ve tadına doymaz bir usulpla ifadelerinde kullanmıştır: “Ay, ekmekten de tesirli delil ya. Nice ekmek vardır ki adamın can damarını koparır. Zühre, sudan daha tesirli değildir ya. Nice su vardır ki bedeni harap eder... Meger ki göklerin anahtarı elinde olan sevgiliden sana hususi bir anahtar ihsan edile. Bu söz yıldıza benzer, aya benzer. Fakat Tanrı buyruğu olmaksızın tesir etmez. Bu cihetsiz yıldız, yalnız vahiy arıyan kulaklara tesir eder. Cihetten cihetsizlik alemine gelin de sizi ölüm kurdu paralamasın der. Onun yıldızlar saçan parıltısı karşısında şu dünya Güneş’i, bir yarasaya benzer. Yedi mavi gök onun kulluğundadır. Bir çavuşa benzeyen Ay, onun derdiyle yanmada erimededir. Zühre, bir şey soracak oldu mu ona el atar. Müşteri can nakdini eline alıp huzurunda durur. Zühal, onun elini öpme havasındadır ama kendisini bu devlete layık görmez. Merih onun yüzünden elini ayağını incitmiş, Utarit onun vasfından yüzlerce kalem kırmıştır. Bütün bu yıldızlar, müneccimle, ey canı bırakıp rengi seçen. Can odur, bizse hep rengiz, sayılar ve yazılarız. Onun düşünce yıldızı, bütün yıldızların canıdır diye savaşmaktadır. Düşünce de nerde? O makam tamamiyle pak nurdur. Ey düşüncelere kapılan, bu düşünce lafı senin için söylenmiştir. Her yıldızın yücelerde bir evi vardır ama bizim yıldızımız hiçbir eve sığmaz. Yeri, yurdu yakan şey, nasıl olur da mekana sığar? Haddi olmayan nur nasıl olur da hadde girer?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 10-11).

“O ay, vahiy güneşinin ardına düşmüş, sahabe de yıldızlar gibi onun ardınca gitmedeydi. Ay ‘Sahabem yıldızlara benzer. İyilere doğru yolu gösterirler, azgınları taşlarlar’ diyordu” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 95). Burada Mevlana’nın benzetmek yaptığı yıldızların sabit yıldızlar olduğu kanaatindeyim.

Mevlana Tanrıçılıkta bulunan büyüyen ve küçülen ay farkını ve hilalle dolunayın önemini aynıyle korumuştur: “Hilalle dolunay, birdir. İkilikten, noksandan, gedilmeden uzaktır onlar. Hilal hakikatte noksan kabul etmez, görünüşteki noksan, yavaş yavaş dolunay haline gelmek, kemal bulmaktır. Geceleyin geceye yavaşlık hususunda ders verir. Sıkıntının yavaş yavaş açılacağını gösterir... Neden çocuk dokuz ayda yaratılmada? Çünkü padişahların adeti, bir şeyi yavaşlıkla yapmaktır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 98).

Mevlana, Zühre hakkında da şunları demektedir: “Neden zühre çalıp çığırıyor dersin. Fakat onun kutluluğuna, oynayışına, çağırışına pek güvenme. Yıldızın der ki: Latifeyi biraz daha fazlalaştırırsam seni tamamiyle aldatır, borçlu çıkarırım.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 138).

“Usturlabında örümcek ağı gibi nakışlar vardır, ezel vasıfları, onlarla anlaşılır, bilinir. O usturlabın üstündeki ankebut, gayb göğüyle ruh güneşine ait şerhlerde bulunur, dersler verir. Bu doğruyu bulan usturlabla, ankebut, halkın eline münecimsiz düşmüştür. Tanrı bu yıldız bilgisini peygamberlere vermiştir. Gaybı görmek için o alemi görebilen bir göz gerek. Zamanlarca gelip geçen şu insanlar, dünya kuyusuna düşmüşlerdir. Herbiri, kuyunun içinde kendi aksini görmüştür. Kuyuda sana görünen bil ki dışarıdadır... Güzelim, aynada çirkinliğini görünce aynaya saldırma. Mesela yüce yıldız suya vurur. Sen de yıldızın aksine toprak atarsın. Bu kutsuz yıldız, bizim kutluluğumuzu alt etmek için suya geldi dersin. O aksi yıldız sanır, kapansın diye üstüne toprak atar durursun. Akis gizlenir gayb alemine gider. Sanırsın ki yıldız da söndü. O kutsuz yıldız gök yüzündedir. Başını o tarafa kaldırmak lazım. Hatta gönlü, mekansızlık mekanına bağlamak gerek” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 248- 250).

Bu sözleriyle Mevlana, Astroloji iliminin özel insanlara Tanrı tarafından bahşedildiğini söylemektedir. Bu ilim kamlar gibi onun tabiriyle gayb alemini görebilen gözlerle sahip kişilere verilmiştir.

“Padişahlar Tanrı saltanatına mazhardır; bilgi sahipleri, Tanrı bilgisinin aynasıdır. Zamanlar geçti, gitti. Bu, yeni bir zaman. Ay, o ay ama su, o su değil. Adalet, o adalet. Bilgi de o, bilgi. Fakat o zamanlarda gelip geçen ümmetler, geldiler, geçtiler. Ey akıllı er, zamanlar zamanların üstüne geldi; hepsi de birer birer bir teviye gelip geçti. Fakat şu manalar daimi ve hep o. Bu arktaki su, kaç kere değişti. Fakat Ay’ın aksiyle yıldızların aksi hep var. Çünkü yapısı su üzerine kurulmamış, gökyüzü sahasında onlar. Bu sıfatlar, bil ki mana yıldızları gibi mana göklerindedir. Güzeller onun güzelliğinin aynasıdır. Onlardaki aşk, onun istenmesinin aksidir” (Mevlana Celaleddin Rumi Celaleddin Rumi, 1953f: 251).

Mevlana benzetmelerde de astrolojik bilgileri kullanmaktadır: “Ay gibi Utarit gibi hızlı gitmedeydi. Sanki arpa yememişti, kasırgayla beslenmişti. Ay bir gece içinde gök sahasını yürür, aşar. Ay, bir gece içinde burçları dönüp dolaşıyor. Peki neden miracı inkar ediyorsun öyleyse?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 273).

“Başı kesilmiş kuş, can, bedeninden nerde kurtulacak diye her yana koşar, çırpınıp çırpınır ya. Ben de ya bu çıkışla muradıma nail olurum, yahut burçlarla süslü gökteki başka bir burçtan muradıma ererim dersin” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 335)

“İki kardeşi dediler ki: Canımızda, gökteki yıldızlar gibi yol gösteren öğütler var” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 351).

“Bu güzel ses benim Zuhal yıldızından geliyor” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 52) diyerek Zuhal yıldızının güzel ses bahsettiğinden bahsetmektedir.

Mevlevilerin kadın halifelerine bakarsak karşımıza Güneş-Han ismi çıkmaktadır. Bilinmektedir ki tüm diğer uluslarda Güneş erkek, Ay kadinken Türklerde Güneş kadın Ay erkek olmuştur ve bunun temeli de Eski Türk dinidir. Aynı geleneğin devamını Mevlevilerde de bu isme bakarak görebilmekteyiz.

I.1.29.3 Gökyüzü ve Yeryüzünün Evliliği

Eski Türklerde yer ve gök ayrılmaz bir ikiliydi, ikisi de ayrılmaz kutsal birer eş gibiydi. Göktürk yazıtlarında, "Yukarıda mavi gök ve aşağıda yağız yer yaratıldığı zaman" şeklinde söylenen meşhur giriş, hafızamızdadır. Yer'in de, Gök'le birlikte yaratılmış olduğuna inanılırdı.

Bilindiği üzere ne sadece Gök ne sadece Yer olsa Astroloji ilmi olamaz. Bu ikisinin birleşmesinden ve etkileşiminden, görünen veya görünmeyen fiziki veya ruhsal planda olaylar ortaya çıkmaktadır. Bu gerçekten hareketle, Türklerin tanımlamaları ve telakkileri birebir örtüşmektedir.

Ak dinde "Gökyüzü" ile "Yeryüzü" evlidir. Gökyüzü ile yeryüzünün evliliği gökyüzü ile yeryüzü arasında kurulan sarsılmaz irtibata olan inancı gösterir. "Gök ile yerin düzeni", devlet ile içtimai hayat düzeninin de bir sembolü olmuştur. Bu iki olay birbirine benzetilmiştir. Nasıl ki Gökte durum kötü ve karmaşıkça bu yere yansımaktadır kuşkusuz ki Devlette olan fenalık aynı şekliyle halka yansayacaktır. Bu çıkarım, Türklerin olayları, mikro ve makro kozmos şeklinde değerlendirmelerinden kaynaklanmıştır.

Zaten olumlu veya olumsuz her şey gök ve yerin ilişkisinden kaynaklanmaktaydı. Gök ile yer yüzü arasında iyi ilişkiler ve iyi bir paralellik yoksa her şey altüst olmaktaydı. Türkler başarılarını ifade ederken “Gök ve Yeryüzü benim güçlerimi arttırmakta ve beni korumaktaydı” derler (Roux, 2001: 212).

Bu ifade derin bir astrolojik bilgi ve felsefenin günlük hayata girmiş biçimidir. Çünkü Astroloji’de gökteki yıldız ve gezegenlerin durumu ile yerdekinin bulunduğu nokta ve

doğum haritasıyla getirdiği potansiyel, olumlu olarak birleştiğinde yani yukarıdaki ifadeyle yer ve gök desteklediğinde ancak olumlu olayların ortaya çıkması muhtemeldir.

Eski Türklerde iki savaşçı karşılaşıncı birbirlerine: "Ne göğe ve ne de yere dua et!" der. Yani bununla da "Seni, benim elimden hiç kimse kurtaramaz", demek isterlerdi. Bu ifade de aynı şekilde derin bir astrolojik birikimin yansımasıdır. Burada, yer yüzünün ve gökyüzünün durumu bile senin lehinde olsa elimden kaçamazsın şeklindeki ifadeyle, kadere bile meydan okuyuş söz konusudur.

Paleo Türk yazıtlarında ise şöyle ifadeler vardır: "Yukarıdaki Gök ve Aşağıdaki yer bunu emrettikleri için". Roux'un da belirttiği gibi genel olarak Türkler için gökte meydana gelen her şey dünyada aksini bulmaktadır.

Oğuzname'de bir genç kız "Mavi gök gülerse gülmekte, Mavi gök ağlarsa ağlamaktadır. Irk Bitig adlı kehanet kitabının bir yerinde de şöyle denmektedir: Bir adam üzgün hale gelmiş, gök de bulutluydu. Bu olaylar üzerine Güneş göründü. Üzüntüden sonra neşe geri geldi" (Roux, 2001: 136).

Orhun abidelerinde bu konuda şöyle bir ifade vardır: "Dokuz Oğuz milleti kendi milletim idi. Gök yer bulandığı için düşman oldu" (Ergin, 2001: 25); "Dokuz Oğuz benim milletimdi. Gök, yer bulandığı için ödüne kıskançlık değdiği için düşman oldu" (Ergin, 2001: 47).

Bilinmektedir ki Kitanlarda da Moğollarda da Gök'le Yer'in birleşmesinden doğan büyük hakanlardan bahsedilir. Cengiz han'ın annesi toprak rengindeki yeri simgeleyen Maral ve babası mavi yani göksel kurttur. Burada simgesel olarak yer ve göğün evlenmesi hayali canlandırılmıştır.

Yer ve göğün evliliği mantığı, Türklerin astrolojik sisteminde de etkin rol oynamıştır. Gök 9 sayısı ile simgelenir. Dünyanın simgesel rakamı ise 4 tür. Yerin sembolik sayısı olan 4 ile Göğün sembolik sayısı 9 çarpılarak elde edilen 36 sayısı ile astrolojik bağlamda evren tasavvur edilir. Astroloji çizgisinde evren $9 \times 4 = 36$ sınıfa ayrılmıştır ve her bir sınıf arasında "Karan" diye adlandırılan Semen'in ruhlar dünyası diye tanımladığı boşluklar yer almaktadır.

Mesnevi'de de yerle göğün bir kadınla erkekmişçesine evliliğinden bahsolunur: "o ezeli hükme göre kainatın bütün zerrelere çift çifttir ve her cüzü de kendi çiftine aşiktir. Alemde

her cüzü de muhakkak kendi çiftini ister. Kehlibar, nasıl saman çöpünü çekerse her cüzü de muhakkak kendi çiftini çeker. Gökyüzü yere merhaba der, demirle mıhladız nasılsa ben de seninle öyleyim. Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiği bu besler yetiştirir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 425).

Başka bir yerde de yine bu fikri destekleyici ifadeler kullanmıştır: “Bu yeryüzü hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir. Şu halde yerle gökün de aklı var; böylece bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar. Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini sevip koçmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı? Yer olmasa güller erguvanlar nasıl biter Gökyüzünün suyu harareti olmasa yerden ne hasıl olur? Dışının erkeğe meyli ikisinin de işi tamamlansın diyedir. Bu birlikte alem baka bulsun diye Tanrı erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi. Her cüze de diğer bir cüze meyil verdi... İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 426).

I.1.30 Ölüm

Türkler de Mevleviler de hayatını yitirmiş kişiyi “ölmek” fiiliyle tanımlamamışlardır. Bu kelimenin haricinde kelimeler kullanmayı tercih etmişlerdir. Yazıtları incelediğimizde Türkler, ölmek anlamında “yok olmak” fiili de kullanılmıştır. Yani “ölmek” ortadan yok olmak anlamında da kullanılmaktadır. Aynı şekilde kaybolmak, yok olmak anlamına yakın olan “yitmek” fiiline de rastlamaktayız. Ayrıca “öldü” demek yerine “sungur boldı” sungur haline geldi, uçtu, uçmağa vardı yapıları da kullanılmaktadır. Çünkü ruh bedenden kuş biçimine girerek çıkmaktadır. Bunun yanında “bir insanın ölmüş olduğunu belirtmek için kullanılan geyik oldu şeklindeki deyim de kullanıldığını görmekteyiz” (Roux, 1999: 65). Mevlevilerde öldü kelimesini kullanmaz bunun yerine “göçmek” fiilini tercih ederlerdi. Göçmek, vefat etmek yerine kullanılır. Filan öldü, yerine "göçtü" denirdi.

Bilindiği gibi, Türk nedenlerinin görünür şeylerde değil, tersine görünür olanın ardında aranması gerekir. Yıldırım sonucu meydana gelen ölümlerden yıldırımın kendisinin sorumlu tutulmadığını belirtmek gerekir; o, yalnızca bir işaret olarak kabul edilirdi. Bu anlatılan hususlar tamamen Mevleviliğin de bakış açısıyla örtüşmektedir. Roux’un ifadelerine göre “Eski Türklerde vahşi hayvan ya da mızrak, ölümün gerçek nedenleri değil, bu ölümü istemiş olan gizli gücün hizmetinde olan şeylerdir ve bu gizli güç,

amaçlarına ulaşmak için bir araç seçmektedir. Fakat, bu seçilen araç ilgisiz ya da rastgele değildir. Aynı şey hastalık için de geçerlidir” (Roux, 1999: 57).

Şamani Türklerde “uçmak” kavramı aslında tam olarak bizim anladığımız anlamda bir cenneti kapsamamaktadır. Türklerin uçmağında hiçbir zaman güzel nehirler, güzel huriler, yan gelip yatılan bahçeler bulunmamıştır. Bu uçmak adeta ataların gökteki kurultayı şeklinde ceryan etmektedir. Bu gökteki kurultayda dünyada olup bitenle yakından ilgilenilmektedir. Bu göksel mekan kesinlikle bir ödül niteliğinde değildir. Zaten buraya tekamül etmiş ruhlar hatta çoğunlukla da toplumu için kendini feda etmiş kişiler gidebildiği için bu kişilere o yapıdaki dünyevi zevklerden oluşan bir cennet komik düşmektedir. Yeşil çayırlarda güzel hurilerle yemişler yiyen şehitler ve kahramanlar topluluğu oldukça tezat bir sahnedir.

Eski Türkler, kahramanların öldükten sonra göğe çıktıklarına inanır. Eskiden yeryüzündeki her insanın göğe istediği zaman çıkabildikleri bir altın çağın varlığını ve sonra insanlığın düşüşü ve yozlaşması ile artık bütün insanların göğe çıkmalarına izin verilmediği inancını hatırlarsak, bu olayın ölümden sonrasını bile kapsadığını görürüz. Artık ölümden sonra bile herkes göğe çıkamamaktadır. Göğe çıkmak sırra ermedir, kemale ermenin göstergesidir. Bu sebeplerden ötürü göğe çıkanların sayısı yer altına inenlerden oldukça azdır.

Üçüncü kat gökte, Süt-ak-göl ile onun yanında kutsal bir dağ vardır. Bu dağın yeryüzündeki yansıması Tanrı dağlarıdır. İyi insanların doğru yolda olanların yani Aktu’ların yaşadıkları ak cennet buradadır. Cennetteki bu ruhlar yaşayan insanların ataları olup bir süre sonra yarı Tanrı haline gelerek gerektiğinde hayattaki akrabalarına yardım ederler. Orhun yazıtlarında söylenen dua, edilen temenni ilginçtir: “Halkınızı değerli evladınızdan tay gibi oğullarınızdan daha iyi besliyor idiniz. Uçup gittiniz. Göklerde de hayattaki gibi olasınız” (Tekin Talat, 1995: 53). Buradaki temenni yukarıya öteki aleme gittiğinizde de ulusu koruyan yüceltenlerden olunuz anlamındadır ve göğe yükselen kahramanların bu dünyadakileri korumaya devam edeceği inancını yansıtmaktadır.

“1950’li yılların hemen başında bilimsel çevrelerce de yürütülen Parapsikolojik ve Spiriritüel araştırmalar bedenini terk etmiş bedensiz ruhsal varlıkların kendi gelişmişlik seviyesine göre bir hiyerarşi içinde bulduklarını da ortaya koymuş ve bazı geri seviyeli diye adlandırabileceğimiz, bedensiz varlıkların dünyada yaşamakta olan insanlara negatif etkilerde bulunabildiklerini de göstermiştir” (Candan, 2004). Bu bilgiye dayanarak yüksek

olgunluk seviyesindeki ruhların öldükten sonra da yaşayanlara olumlu yönde etki yapabileceklerini de rahatlıkla söyleyebiliriz.

Katanov tarafından toplanan malumata göre Tanrıcular ölüyü Müslümanlar gibi yıkarlar. “Kaynaklar ölünün yıkandığını, temizlendiğini, yatağına düzenli bir şekilde yerleştirildiğini bize söylemektedir. ‘Yasak’ da bunlarla ilgilenen kişilerin yükümlülüklerinden muaf tutulduğunu belirtmektedir” (Roux, 2001: 280). Erkekleri erkek ihtiyarlar, kadınları-kadınlar yıkarlar, ölüyü ateşin yanına korlar. Ölü yıkandıktan sonra da akşam yıkanan yerde ateş ve mum yakılmaktadır. Erkek ölü kapının sol tarafına, kadın ölü sağ tarafına konularak yıkanır. Yıkandıktan sonra ölüye elbiselerini giydirirler ve beyaz keçe üzerine yatırıp bir köşeye korlar.

Croce'un gözlemlediği gibi, cesedi yalnızca kendi çarşaflarına sararak gömmektedirler. Bu bilgiden anlamaktayız ki Türkler, eski tarihlerden beri kefen kullanmışlardır. Ceset, hem Kaşgarlı hem paleo-Türk yazıtları tarafından eshük diye adlandırılan bir kefene sarılmaktadır. Bu kelime Minusinsk Yazıtı'nda bulunmaktadır. Bir ölü, "Arkadaşlarım, beni kefen içinde gömdünüz” şeklinde seslenir. L. Bazin, esük kelimesini Orhun yazıtlarında ilk okuyan olmuştur. Hükümdarlığa ait mezarlardan çıkan cesedlerin üzerinde üç kat elbise olduğu anlaşılmıştır. Üst kat koyu kırmızı ipekten, ortadaki kat yeşilimsi ipekten, içteki kat da altın sarısı renginde ipektendir. Bazen ölüye özenle en güzel elbiselerini giydirirler, kemer ile yayı beline sararlardı (Roux, 1999).

Mevlana'nın vefatından sonra, kedisi, yedi gün bir şey yemedi, sekizinci gün öldü. Mevlana'nın kızı Melike Hatun, kediyi, türbeye yakın bir yere gömdürdü ve bu münasebetle helva yapıp dağıttı (Top, 2001). Bu tutum insanların atıyla birlikte gömüldüğü ve hayvanların hiçbir küçümsemeye maruz kalmadığı onların da birer ruh olarak sevgi ve saygıyla karşılandığı Şamani gelenekten gelen Mevlana'nın yine bu düşünce sisteminden uzaklaşmadığının bir kanıtıdır.

Şamani Türkler, yas alamet olarak erkekler yüzlerini bıçakla çizerek, kadınlar gibi gözyaşlarıyla değil, erkekçe kan dökerek kişinin ölümüne ağlamaktadırlar. Bıçaklarla yüzlerini 7 kere çizerek. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Kanlı göz yaşları ile ağlarlar. Bugün halk dilinde kullanılan kan ağladım lafının kökeni buna dayanmaktadır. Çin kaynaklarında: "Onlar, cenazenin içinde olduğu çadırın kapısı önüne gelir gelmez kanlarının gözyaşlarıyla birlikte aktığının görülmesi için yüzlerini bir bıçakla

kesmektedirler" demektedir. İnsanlar iki kere bir ölümün hemen ardından, bir de cenaze töreni sırasında kanlı gözyaşları dökmekteydi. "Cenaze çadırının kapısının önüne gelir gelmez yüzlerini bir bıçakla kestikleri ve kanın gözyaşlarıyla birlikte aktığı görülmektedir. Hatta cenaze törenine katılan yabancı elçilerin dahi bu acıyı paylaştığını ifade etmek için yüzlerini kestilerini bilmekteyiz" (Roux, 1999).

Mevlana, *Mesnevi*'sinde üzülen yas tutan kişileri şu ifadelerle betimlemiştir: "Her müneccim yaşlılar gibi başı açık yeni yakası yırtık halde toprağı öptü. Yaşlılar gibi sesleri ses veriyor feryatları ortalığı dolduruyordu. Saçlarını, sakallarını yolup, yüzlerine vuruyorlar, gözleri kanlı yaşlarla doluyordu" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 84). Bu betimleme Tanrıca Türklerin yas tutma şekline tıpatıp uymaktadır.

Mevlana "Gözyaşı, kandır, dertle su haline gelir. Topraktan meydana gelen ekmek, beyhude kan dökmeye değmez dedi" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 42). diyerek göz yaşı ile kanı özdeşleştirmiş ve beyhude kan dökmeye değmez diyerek değmeyecek şeylere göz yaşı dökülmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Mevlana'nın rubailerinde de sıklıkla kan ağlamak deyimine rastlamaktayız: "Bu kula bir gül de sevaba gir; ben de şekerler gibi güleyim de bu, bir cevap olsun sana... Zarı zarı kan ağlayayım da kanlı göz yaşlarım, sana şarap olsun..." (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 97).

Başka bir rubaisinde de: "Her solukta uzak yollardan çağırır, okurum onu çünkü o Yusuf suresidir, kadri yüce kurandır dedim ki: Gönlüm kan oldu da gözümünden aktı. Sana koşup gelen kimseciklere koşup gelmedi. Şu gözlerden kan gibi dökülen yaşlar, gel de gör, kandır, damla damla dökülmede. Kanımın neyi yükselttiği meydanda; gönlüm şarab içiyor, gözlerim dışarıya damlatıyor" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 100) ifadeleri yer alırken bir başkasında da şu ifadeler bulunmaktadır: "Dün gece, senin sevdan, delilik kapısını çalıyordu; iki gözümün denizi kan damlaları coşturuyordu" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 129).

Şamani Türkler de, cenaze gününe kadar ölüyü saklayabilmenin bir yöntemi mumyalamaktı. Diğer kültürlerde genel olarak mumyalamanın amacı ölümden sonra da hayatın devamını sağlamak için ölünün şeklini muhafaza etme gayreti olduğu halde Türklerde bunun sağlanması için iskeletin korunmasının yeterli olduğunu bilmekteyiz. Türklerde mumyalama işleminin esas amacının cesette herhangi bir bozulma olmadan

cenaze törenleri için uygun tarihi beklemeye olanak vermesidir. Deri, antik çağlarda bilindiği gibi, Pazırık kazılarında ortaya çıkarılan bir teknik olan mumyalama yöntemiyle çürüme riskinden kurtarılabiliniyordu. Kafatası ölümden sonra delinmekte, bağırsaklarla tüm et kısmı çıkarılmakta ve deri doğrudan kafatası ve kemikler üzerinde bırakılmaktaydı (Roux, 1999). Pazırık III ve IVte, ölünün kafasının içi boşaltılmıştı; Şibe'de, bağırsaklar ve etler çıkarılmış, yalnızca deri ve kemik kalmıştı. Oglakti'de, beyinleri alınmış olan mumyaların mezarları bulunmuştur (Roux, 1999: 57). Pazırık'daki kurganların birinde çıkan ölünün mumyalanmış vücudu üzerinde hayali hayvan figürlerinin zengin tasvirlerini dövme biçiminde görülmektedir (Günel, 2004: 140).

Perrin'in verdiği bilgiye göre yaşamlarında yağmur yağdırmak üzere törenler düzenleyen kamların öldüklerinde kısa bir süre için "yağmur" olabilecekleri söylenir (Perrin, 1992: 134). Bugün Türklerde hala büyük ve önemli insanların ölümlerinde şiddetli yağmurların yağacağı göğün ağladığı inancı vardır. Haksız yere öldürülen ve halk tarafından sevilen Osmanlı şehzadelerinin ölümlerinde veya halk tarafından bilge veya önder niteliğinde görülen insanların ölümlerinde şiddetli yağmurların veya zamansız karların yağdığı kaydedilmiştir

Hüseyin Top'un *Mevlevi Usul ve Adabı* kitabındaki şu ifadeler bize defnedilişin tam olarak Tanrıca gelenekle bağlı olduğunun kanıtını sunmaktadır "Mevlevi musikisinin üstadlarından rahmetli Saadeddin Heper Hoca, 1980 tarihinde Eyüp mezarlığındaki kabrine konulurken şiddetli bir rahmetin (yağmurun) hocamızı uğurladığı o hüzün gününde, Hocanın sikkesini basına koyup öyle defnetmek istediler. Fakir de hocamın aziz bir hatırası olan sikkesinin mezara konup çürümeye terk edilmesi talebine şiddetle karşı çıkmıştım. Nice yüce hatıralarla dolu, gönül terleriyle nemlenmiş sikkeler destarlar, hırkalar, hilafetname ve meşihatnameler, bu anlayış içerisinde toprağa gömülmüş ve heder olup gitmişlerdir. Fakirin minik gönlünün bu israfa razı olmadığını burada kaydetmek istedim". Yaşamlarında yağmur yağdırmak üzere törenler düzenleyen kamların öldüklerinde kısa bir süre için "yağmur" olabilecekleri söylenir (Perrin, 1992: 134).

Bugün Türklerde hala büyük ve önemli insanların ölümlerinde şiddetli yağmurların yağacağı, göğün ağlayacağı inancı vardır. Haksız yere öldürülen ve halk tarafından sevilen Osmanlı şehzadelerinin ölümlerinde veya halk tarafından bilge veya önder niteliğinde

görülen insanların ölümlerinde şiddetli yağmurların veya zamansız karların yağdığı kaydedilmiştir.

Orhun abidelerinde de bunu destekleyen ifadeler yer almaktadır: “Kültigin koyun yılında on yedinci günde uçtu... Kültigin kendisi kırk yedi yaşında bulut çöktürdü” (Ergin, 2001: 29). Mevlana “O ağlarsa gök yüzü de ağlar. O feryad ederse gökyüzü de yarabbi demeye” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 42) başlar diyerek Türk’ün Tanrıca dönemden beri gelen gökyüzü ve yağmurla ilgili sıkı bağımlı ifadeleriyle devam ettirmiştir.

Tanrıca Türklerde müziksiz bir cenaze töreni düşünülemez. Müzik, cenaze törenlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Cenaze töreninin mutlaka müzikle yapıyor olması müziğin kötülükleri ve kötü ruhları kovma özelliğinden kaynaklanmaktaydı.

Hatta, yapılan kazılar sonucunda mezarlarda çok sayıda çalgıne rastlanmıştır. Rudenko, bunların dinsel törenler sırasında kullanıldığını düşünmektedir; Jettmar, bunların cenaze yemeğinde kullanıldığını sanmaktadır. Roux da, bunların ağıt yakma sırasında kullanılmış olduğu ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu söylemektedir. Ama bu konuda ortaya attığı başka bir fikir de ölünün, mezar taşına yazılmış olan methiyesini sonsuza dek söylemeye devam etmesini sağlamak için bu müzik aletlerinin de beraberinde gömülmüş olduğudur. Bu konuda kesin bir yargıya varmak için daha derinlemesine bir çalışma yapılması gerekmektedir.

Müzik beraberinde, dansı getirmektedir. Ağlayıp sızlanmalardan ve yakınmalardan sonra erkekler ve kadınlar karışık halde otururlar ve neşeli gülüşlerle şarap içerler ve dans ederler. Dans, ölümün, yaşamın adeta durduğu hissini uyandırmasına engel olmaktadır ve bu hisse karşı adeta bir panzehir konumundadır.

İlginçtir ki Eski Türklerde yog sırasında yeni yetişenler arasında aşklar doğmakta ve bu aşklar evlilikle sonuçlanmaktaydı. Gülmeler, şarkı söylemeler, danslar, içki alemleri, karşı cinsler arasında bazı hislerin doğmasına yol açabilmekteydi. “Çinlilerin bu konuda anlattıklarına bakılırsa bir kıza, cenaze yerinde ya da eve dönüş yolunda ya da tarlada aşık olan bir erkek evlenme isteğini iletmek üzere kızın anne ve babasına aracılar göndermekte ve genellikle kızın ebeveynleri bu tekliflere itiraz edememektedir” (Roux, 1999: 89).

Mevlevi Şeyhlerinin cenazeleri yıkanırken Ney ve Kudüm eşliğinde ayin okunurdu. “Mevlana'dan beri cenazelerin neyler çalınarak, besteler okunup sema edilerek götürülmesi

ve öyle defnedilmesi adet olmuştu. Sonraları, ayin okunup Kudüm çalınması yalnızca cenazenin yıkandığı ve kefenlendiği zamana hasrolundu” (Top, 2001: 91).

Hz. Mevlana, Selahaddin-i Zerkub ile iki bedende bir can gibiydi. "Bir ara, Selahaddin-i Zerkub ansızın hastalandı. Hastalığı uzadıkça uzadı... Bedeni mum gibi eriyip gidiyordu. Bir gün Mevlana'ya 'Müsaade et de öbür dünyaya göçeyim, bu dertten kurtulayım artık' dedi. Mevlana, iki-üç gün ziyaretine gelmedi. Selahaddin, bu durumu, izin çıktığına işaret sayıp ölüm hazırlığına başladı ve 'Cenazemi davullar, kudümler, tefler çalarak sevinçli, neş'eli bir halde, ellerinizi çırpıp oynaya oynaya kaldırın, beni mezarıma kadar sema ederek götürün?" diye vasiyette bulundu (Top, 2001: 84).

Mevlana, Selahaddin-i Zerkub'un vasiyetini tamamiyle yerine getirdi. Cenazenin önünde bölük bölük davul, Kudüm, tef çalanlar, güzel seslerle besteler okuyanlar, terennüm edenler gitmekteydi. Selahaddin-i Zerkub, Mevlana'nın babası, Sultan-ül Ulema'nın sol yanına gömüldü. İslam alemi ve Konya, o zamana kadar böyle bir cenaze merasimi görmemişti.

Mevlana, bu esnada hem sema etmekte, hem de gönülleri burkacak mersiyeler söylemekteydi. "Ey varlığıyla göklerin ve yerin ağladığı sevgili! Gönül kanlar içinde kalmış, akılla can ağlamada... Cebrail'in kanatları yastan mosmor kesilmiş, Peygamberlerin gözleri de yaşlar dökmede, erenlerin gözleri de. O, bu evden gideli devlet tavanı çöktü. Dün gece gördüm, o alem de ağlıyordu, bu alem de. Ağlamak değil, ayrılığınla tulumlarla yaşlar dökmek, her nefes, kanlarla erimek, her an ağlayıp coşmak gerek. O, gözler nuruna, gözler çağlayıp duruyor... Ey uçup giden devlet kuşu, ok yaydan fırlar gibi gittin de yay da ağlamada şimdi. O ağlamayı, insanlarla beraber ağlamayı bilen bilir" (Top, 2001: 87).

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Mevlevilik şimdye kadar ya salt İslami bakış açısıyla incelenmiş ya da Mevlevilik anlayışında yatan farklılık, Mevlana'nın geldiği gelenek göz ardı edilerek, ona yabancı, dış etkenlerde aranmıştır. Yaptığım araştırmada amacım şimdye kadar çoğunlukla İslami mercekten incelenmiş olan bu tarikatı, bir de Şamani mercekten incelemeye çalışmak ve tüm Şamani öğeleri saptamaktır.

Mevlana hakkında bir çok yayın vardır. *Mesnevi* başta olmak üzere Mevlana'nın tüm eserlerinin günümüz Türkçe'sine ve bir çok yabancı dile çevrildiğini ve bu eserlere dünya çapında büyük bir ilginin olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bu eserlerden alınan parçaların incelenmesi ve ardındaki anlamların çözümlenmesi amacıyla da bir çok çalışma yapılmıştır. Mevleviliğin ana kuralları, bu kutsal yolun kilometre taşları, yöntemi, usul ve adabı incelenip ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmaların çoğunluğu Mevlana ve eserlerini sadece dar bir anlam çerçevesinde, geçmişle, alt yapısından kopuk bir şekilde, tarihin devamlılığını hiçe sayarak, içinde bir çok unsuru bulunduran bu kadar karmaşık bir yapıyı, tek bir ölçüt olarak seçilen İslami anlayışla çözülmeye çalışılmıştır. Bu ölçüt onu anlamada dar kalmış; hatta amaç Mevlana'yı anlamaktan çok Mevlana'yı bir kalıba sokma ve uydurma çabası haline gelmiştir. Oysa o, hayatı boyunca ruhi ve genetik kalıtımı itibarıyla ve Tanrı, Şamani gelenekten gelmenin etkisiyle, tüm ölçütlerin ve kalıpların dışında bir fikri, ruhi duruş sergilemiştir. Bazı Türk araştırmacılar tarafından Mevlana, daha geniş bir çerçeve ile incelenirse de, Mevlana'daki “*Karma*” ve “*Tekamül*” olgusu, “*Reenkarnasyon*”, “*Hologram*”, “*Telepati*” olayları ele alınmaya çalışılsa da, yine bu öğelerin kaynağı, Mevlana'nın yer aldığı kültürel, tarihi çerçeve ve alt yapıdan çok farklı ve bağımsız, hatta bağlantısız başka yerlerde aranmıştır.

Eva de Vitray-Meyerovitch; Annemarie Schimmel; I. M. Panayotopoulos gibi Mevlevi Kültürünün doğduğu millete ve kökene yabancı olan kişiler tarafından yazılmış bazı eserlerde Mevleviliğin mistik yönü, yer yer İslami çerçevenin de dışında, geniş bir perspektifle ele alınmıştır. Fakat bu eserlerin bazıları da ırkçı görüşün gölgesi altında kalmış ve Mevlana hiç alakası olmadığı kökenlerin içine çekmeye çalışılmıştır. Dış etkiler, kökten gelen etkiler gibi yansıtılmaya çalışılarak, Mevlana, Türk kültüründen olduğu kadar

ilk ve kök dinimiz olan Tanrıci, Şamani inançtan da tamamen soyutlamak amacıyla ‘batılı’ ya da ‘uzaylı’ kimlik verilme çabasına girilmiştir.

Panayotopulos’un “*Benzersiz Mevlana*” adlı kitabını yunanca aslından çeviren Dr. Kriton Dinçmen 13. Asrın ortalarında, Horasan dağları ile bozkırlarından kalkıp Konya'ya gelen bir doğulu düşünür olarak ele aldığı Mevlana'yı, değişik kültür ve coğrafyalardan gelen bilgileri, olağanüstü sezîş ve duyuşunun perspektifi altında kullanarak asırlar sonraki dünyanın, bugünkü Batı Medeniyeti diye bildiğimiz felsefi sistemlerin temellerini atığını iddia ederek, Spinoza'ya, Goethe'ye, Novalis'e, Kierkegaard'a, Nietzsche'ye, Dostoyevsky'ye, Gabriel Marcel'e, Rilke'ye Mevlana'nın yol açtığını ifade etmiştir. İçinde bulunduğumuz asrın başında Gabriel Marcel'in 'sen, ben'in karşısında oturan ben'dir' şeklindeki motto'yu ortaya koymasından sekiz yüzyıl kadar önce, Mevlana'nın 'benimle senin aranda ne ben ne de sen vardır ifadesini kullandığını belirtmiştir. I. M. Panayotopulos'un yazdığı bu kitapta (*Benzersiz Mevlana*) 13. Asrın Selçuklu Konya'sı Renaissance'ın beşiği olarak kabul edilmiş, tüm felsefi sistemlerin en insancası olduğunu iddia ettiği Varoluşçuluk akımının, -Heraklitos'tan sonra- ilk ve gerçek temsilcisinin binikiyüz ortalarının Anadolu'sundaki Mevlana olduğunu savunmuştur. Lakin bu ve benzeri çalışmalar her ne kadar Mevlana'yı dar bir İslami çerçeveden inceleme geleneğinden kurtulmuş olsalar da, bu sefer de onu batıya mal etmek adına, ayrı bir kalıba sokma çabası veya yanlışı içine girmişlerdir. Oysa ki “Mevlana'nın doğduğu ve bugün Afganistan'ın hudutları içinde kalmış olan Belh şehri dolaylarında yaşayan Türklerin, sazlı, sözlü ayinler yaptıkları, dönerek raks ettikleri bilinir. Kökü tarih öncesi çağlara kadar uzanan bu dans ve sema olayı, atalarımızdan bize irsen intikal etmiş beşeri bir vakiadır” (Top, 2001: 36).

Ayrıca Büyük Uygarlıklar kuran ve bir çok milleti, hatta kıtaları içine alan büyük devletler ortaya çıkaran, birçok uluslararası alim yetiştiren bir millet, mutlaka diğer kültürleri de bilen, başka felsefelerden haberdar ve onları da yakından incelemiş, Mevlana gibi kişiler yetiştirmiştir. Ama sonradan kişiye eklenen özellikler sadece beğenilerek seçilmiş, ya da mecburiyetten giyilmiş elbiselerden ibarettir. Doğuştan ve öze ait olmadığı için, sonradan geliştirilmiş olduğu için, insiyakı, anlamlar dünyasının temellerini göstermekten acizdir ve sonradan gelen sonra gidebilir, ama ezelden var olan, içten, özden çıkmış olan değişmez, hep kalır. Gizlense, inkar edilse bile kişi onu yaşamaya devam eder. Bu sebeple Mevlana'nın başlıca çıkış noktasını ‘Eski Türk dininin temellerinde değil de, batılı veya

doğulu başka odaklarda aramak yanlıştır. Irk merkezli ve basit kompleksler nedeniyle, bu büyük değeri aslından koparmaya yönelik çalışmaların, bu yanlıslara kimse sesini çıkarmadığı ve üstünde düşünmediği için yaygınlaşıp doğru kabul edilmeye başlanmadan ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Mevlana'yı ciddi bir şekilde analiz etme gereksinimi bugün için çok daha elzemdir. Bunun başka bir nedeni de, günümüz koşullarında manevi bir boşluk içinde olan ve materyalizm düşünce ve yaşam tarzı içinde doğayla bağını tamamen koparmış olan çağdaş insan bir arayış içerisinde. "Özellikle 1960'ların sonunda Batıda, Şamanizm'in hem toplum, hem de antropoloji dışındaki disiplinler içinde yeni bir merak ve ilgi uyandırdığı gözlenmektedir. Bu eğilim, endüstriyel gelişme ve onun mantığının sorgulandığı; çevreci akımların, alternatif tıbbı dönüşün, yeni tinsel arayışların geliştiği dönemle, aynı zamana denk düşmüştür" (Drury, 1996: 76).

Bugün çağdaş dünya diye nitelediğimiz batı ve Amerikan halkı maddeci ve bilimci bir temel üzerine inşa ettiği maneviyattan uzak yaşantısı ve bakış açısı nedeniyle boğulmak üzeredir. Sürekli ve hızlı gelişimleri sadece fiziki dünyayı kapsadığından ve manevi algılayışın ihmal edilmesinden dolayı, ortaya olumlu bir sahnedeki çok dengesiz, çarpık, sapkın bir ilerleyiş çıkmıştır. Bilim dünyasındaki gelişmeler, sosyal hayattaki yenilikler, insanlığın ve doğanın pisliğe batarak hızla aşağıya doğru yuvarlanmaya başlamasına engel olamamıştır. Bu bunalım içerisindeki çağdaş dünyanın parçası olan insanlar bir arayış içerisine girmişlerdir ve günümüzde Mevlevilik ve Mevleviliğin baş yapıtı olan *Mesnevi* ve bunun yanı sıra Şamanizm insanlara sanki bir mutluluk reçetesi gibi sunulmaya başlanmıştır. İnancı, ibadeti dahi faydacı bir bakış açısıyla algılamaya mahkum yeni çağın bakış açısı, Mevleviliği ve Şamanizm'i çağın getirdiği bunalımdan kurtaracak bir mutluluk hapı olarak değerlendirmiştir.

Yeni bir ideal ve daha iyi bir yaşam arayışındaki bu akımlar, hem Şamanizm'i, hem de Mevleviliği, hedeflerine açılmanın bir yolu olarak değerlendirdiler. Bu bağlamda yine Nevill Drury'in de belirttiği gibi, "psikolojik antropoloji, bir yandan bilincin değişik halleri üzerine çalışırken; etno-psikiyatri artık psiko-patolojinin bir ifadesi şeklinde düşünmese de psiko-analitik bakış açısıyla, telepatik bir tedavi olarak Şamanizm'i yeniden keşfetti" (Drury, 1996).

Şamanizm'in yaşandığı bölgelere alan çalışması yapmaya giden kimi antropologlar, Amerika da şaman eğitim okulları kurdular, kendilerini ve öğrencilerini de neo-şamanlar olarak adlandırdılar. Türklüğe karşı tepkili olan bölgelerde bu Eski Türk dini büyük bir teveccühle karşılanır oldu.

Mevlevilik de başka dinlere mensup kişiler tarafından, en çok da Hıristiyanlar tarafından tepkiyle karşılanan İslam dininin bir tarikatı iken, bu olumsuz önyargılardan etkilenmeden, adeta ayrı bir oluşum şeklinde, başka dinlerden kişilerin dahi sevgi ve samimiyetle bağlanıp, aidiyet hissettikleri bir yapı haline gelmiştir. Artan ilgi nedeniyle, Şamanizm'i ve Mevleviliği, bugün de yaşanılabilir kılmak için araştırmalar yapan kişiler ve antropologlar bu dini akımları tanımlamaya çalışmışlardır.

Bu sebeple de Mevlevilik ve Şamanizm dünyanın her yerinden, günümüz koşullarında manevi bir boşluk içinde olan ve materyalizm düşünce ve yaşam tarzı içinde, doğayla ve maneviyatla bağını tamamen koparmış ve bir arayış içerisinde olan çağdaş insanı kendine çeken bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Hem tarihi süreci içerisindeki yeri, hem de günümüz şartlarında tekrar önem kazanan konumu açısından, Mevlevilik ve Şamanizm konusunun tartışmalı taraflarına açıklık getirmek ve bu inancı tarafsız bir şekilde yeni bir bakış açısıyla ele alarak anlamlandırmak, hem bugüne hem de düne, hatta geçmişin en derin karanlıklarına dahi ışık verecektir.

Günümüzde Mevleviliğe ve Şamanizm'e olan çağdaş dünyadaki temayül ve ilgi dolayısıyla da bu mistik anlayışların doğru bir şekilde açıklanmaya ihtiyacı vardır. Ak din gibi, insanoğlunun varlığıyla birlikte ortaya çıkmış olması ve çok uzun bir geçmişi içinde barındırması nedeniyle, bu inancın yakın zaman örneklerinde temel yapıların kaybedilmiş olması, büyük çapta bozulmuş, çevre dinlerden etkilenmiş ve diğer dinlerden bir çok özellik alarak saflığını kaybetmiş bir durumda bulunmaları gerçeği, göz önünde bulundurulması gereken bir olgudur.

Tanrıculuğun, yakın tarih tasvirleri ve modelleri, çoğu zaman antik dönemden, orta çağdan, hatta yeni çağın başlangıcına ait olanlardan çoğu kez farklıdır. Bundan dolayı, bu inanç sistemini etkileyen dinler hakkında da genel bir bilgi sahibi olmak da alan çalışmasına gitmeden yapmam gereken bir çalışma oldu. Çünkü ancak bu şekilde, sonradan Eski Türk dinine atfedilen, ama onun saf özünü temsil etmeyen nitelikleri ayıklamak mümkün olacaktı ve ancak bu şekilde Mevleviliği gerçekten Eski Türk dini ile karşılaştırdığımızıza

emin olunabilir duruma gelinecekti. Aksi takdirde Mevleviliği, Eski Türk dini ile karşılaştırma amacıyla hareket ederken, bir araştırmacı olarak ben, kendimi Mevleviliği Budizm’le karşılaştırır durumda bile bulabilirdim. Hatta bu yanlışın farkına bile varamayabilirdim.

Bu sebeple, günümüzde “Tanrıçılığa temayül vardır” değil de; “Şamanizm’e bir temayül vardır” şeklinde bir ifadeyi zaruri olarak kullanmak durumunda kalıyorum. Hatta şu an başka dinin girmediğini düşündüğümüz bölgelerden biri olan Altay’da dahi, bir çok başka dinin söylemlerine tanık olmaktadır. Öz Tanrıçılığa yani başka dinlerden öğeleri içinde barındırmayan, başka bir deyişle “Şamanizmleşmemiş Tanrıçılığa” ulaşmak için, Ön-Türk tarihini ve kültürünü keşfetmemiz elzemdir. Bu bilgiye sahip olmadan herhangi bir kavramı tam olarak, doğru bir şekilde değerlendirdiğimizi iddia etmememizin mümkün olmadığını düşünmekteyim. Araştırmamın bu en zorlu aşamasında, Ön-Türk tarihi konusunda derin bilgiye ve ince araştırmalara kendini adanmış bir yazar olan Kemal Ermetin’in fikrine danıştığım, Tanrıçılık diye saptadığım bir çok inancın kaynağının başka dinlere ait olduğunu keşfederek tezimi yeniden yapılandırmak durumunda kaldım. Bunu ifade ederek özellikle din konusuna dayalı araştırmalarda öze inmenin ve ilk’e ulaşmanın elzem olduğunun altını çizmek istedim.

‘Tarihin ilk inanç sistemi’ olması nedeniyle bugün batılı antropologların “Şamanizm” diye adlandırdıkları Tanrıçı inanç bir temel teşkil etmiştir ve ileri dönemlerde ortaya çıkan dinler bu temel üzerine inşa edilmiştir. Eski Türk dini, hem felsefi, hem uygulamaya dönük bir inanç olması nedeniyle, içinde doğduğu toplumun neredeyse tüm kültürel öğelerini ve yapısını etkisi altına almıştır. Bundan hareketle örnek vermek gerekirse; Türklerin, zamanla kabul ettikleri dinler de (Manihaizm, Budizm, Hıristiyanlık, Musevilik, İslamiyet). Eski Türk dini öğelerini, Türk şuurundan ve Türk kültüründen silip atamamıştır. Tanrıçılık, yeni kültür çevresine ayak uydurarak, yaşamını bu veya şu şekilde sürdürebilmiştir. Yasaklar, Eski Türk dini unsurlarını gizli şekilde, yeni dinlerin alt yapısına itmiştir. Bu ölmeyen inançlar, ya yeni dinin kılıfına ustalıkla uydurulmaya çalışılmış ve kabul görerek yaşamaya devam etmiş; ya da yaşamaya devam etmekle birlikte yeni inançla aşık bir şekilde çeliştiğinden dolayı, batıl inanç ithamı ile yargılanmıştır. Temel veya kök niteliğindeki bu inancın izlerini, günümüzde yaygın olan dinlerde çok net bir şekilde görebilmekteyiz.

Din bilimcilerin “*kitaplı dinler*” olarak ifade ettiği semavi dinler, eski dinlerin ve inançların etkisinden kurtulamamışlardır. Bu olgu Pagan inancı ve Hıristiyanlık için de, İslam dini ve Tanrıçılık için de, İslam dini ve Zerdüş inancı için de geçerlidir. Orta Asya’da Tanrıçılığı yaşayan Türkler İslamiyet’i kabul ederken, Müslümanlığı Arap Yarımadası’nda ortaya çıktığı şekliyle değil, kendi kültür ve eski inançlarıyla uyumlu olabilecek özellikleriyle birlikte benimsemişlerdir.

Bugün çeşitli halk inançlarını incelediğimizde de, anlam veremediğimiz bir çok yaygın uygulamanın arkasında bu eski dinin yaşamakta olan etkisi yatmaktadır. Tanrıci inançtan kalma; yer, su, orman, dağ, ateş, ocak, kültleri, benliklere ve dimağlara o kadar yer etmiştir ki, bugün bile izlerini açık ve net bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz. Günümüzde başka bir inanç sistemine dahil görünsek dahi bizim mutasavvıflarımız ve tasavvuf anlayışımız, birçok özelliği ile Eski Türk dininin özelliklerini sergilemektedir. Bu husus açık ve nettir ve ön yargısız bir gözlemlerle rahatlıkla göze çarpmakta, fark edilebilmektedir. Belki de İslam dinini ayakta tutan ve yayan bir çok özellik, tasavvufa kaynaklık eden ve onun dinamik yanını oluşturan şamanlık sayesinde olmuştur.

Şu hususu kabul etmek durumundayız ki, her ulusun kendine özgü algılayış ve hissediş farklılıkları vardır. Bu farklılıklar, Tanrı kavramında da en temel şekilde ortaya çıkar. Bir kişinin, Tanrı kavramı gibi tamamen öze dayalı bir konuda, başka ulusların özlerine uygun bir algılayış geliştirmeleri oldukça zordur. Kendi özünden çıkan ilk dinden sonra, başka bir dine geçen ulus, dış kabuklarını değiştirse de özündeki yapıyı değiştirememektedir. Gerek kültürel, gerek genetik kalıtım buna izin vermemektedir.

Tüm önyargılardan arınarak yapmayı hedeflediğim araştırma ile Tanrıci inancın anlamlar dünyasına tam olarak inebildiğim takdirde, elde edilecek birikim ile Mevleviliği ele aldığımızda bu bulgularla dünün kapalı kapılarını açtıkça, günümüzdeki inanç sistemlerinin gizli ve kapalı kalmış kapılarının da açacağına inancım sonsuzdur. Ayrıca sadece Türk milletine değil de, aslında tüm dünyaya mal olmuş olan Mevlana ve Mevlevi tarikatı, doğru, tarafsız ve daha geniş çerçeve ile ele alınmaya ve anlamlandırılmaya muhtaçtır ve bunun gerçekleştirilmesi zaruridir.

Bugün bazı kesimlerin şartlandırmaya çalıştıkları gibi, Türkler, sanki "İslam doğmuştur ve İslam ölecektir" nitelemesi ayakları yere basan bir tanımlama sayılamaz. Bu tanımlama aynı zamanda Türkler'in tarihlerine karşı da saygısızlık sayılır. Çünkü; din kültürüdür. Din; bir

kültürün ifade biçimlerinden biridir. Tanrıculığı yok sayıp, Türkler'in tarihini İslam ile başlatmak İslam'dan önceki Türk tarihini inkar etmektir. Hatta bu akımlardaki temel refleks Türklüğü inkar etmektir.

Esat Korkmazında ifadeleriyle şu veya bu nedenle birbirleri ile iletişimde olan toplumlar, birbirinin kültüründen etkilenirler. Bu karşılıklı olarak gerçekleşir. İslam dini ile karşılaşan toplumlar da hem o dini etkilediler, hem de ondan etkilendiler. Zaten büyük kanların da dökülmesinin ardından girilen İslami sürecin başlangıcında, doğal olarak Türk kültürü, Arap kültürü ile yoğrulmuş İslam'a adapte olabilmek için bir süreç yaşadı. Arap kültürünün kabul edilemez hazmedilemez taraflarını törpüleyip, Eski Türk dininin, bu yeni dinle çatışmayan taraflarına sarılıp onlara islami süs vererek, bu gelenekleri öne çıkarmışlardır. Onu kendi bünyelerine uygun hale getirmeye çalışarak bu dini yaşamayı seçmişlerdir.

III. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

III.1 Araştırılacak Grubun Belirlenmesi

Araştırmamın merkez noktasını Gorno Altay-Koşagaç bölgesinde yaşayan Türkler oluşturmuştur. Rusya'ya bağlı bir cumhuriyet olan Altay bölgesi, güneybatı Sibiry'a'da, Altay-Sayan Dağları ve Ob, Abakan, Yenisey nehirlerinin kaynak ve havzalarına yayılmış bir ülkedir. Güneyde Moğolistan ve Çin'le çevrilidir.

Ancak araştırmamın merkez noktasını oluşturacak Gorno Altay bölgesine varmadan 10-18 Temmuz tarihleri arasında Kazakistan'da mezarlıkların, 21-28 Temmuz tarihleri arasında Kırgızistan'da mezarlıkların yanı sıra Tanrı dağları, Issık göl gibi önemli noktalarda konaklayarak bölge halkıyla genel olarak Tanrıculuğun görünürdeki izlerinin ve etkinliğinin boyutunun o yörelerde ne büyüklükte olduğunu belirlemeye çalıştım. Kazakistan elinde altı kişiden müteşekkil Mayılhan ailesi ve dört kişiden oluşan Jakıp ailesiyle görüşme yaptım. Kırgızistan'da beş kişilik bir aile olan, yazar ve dernek başkanı Cumagazı Çongayu'na ait ve Issık gölde yine bu ailenin akrabalarına ait evde konaklayarak, Kırgızistan'da genel olarak Tanrıculuğa bakış açısını anlamaya çalıştım.

Araştırmamın merkezini oluşturan Altay yolunda Tanrıculuğun izlerini sürerek Gorno Altay'a ulaştım. Burada 1-30 Ağustos süresince, bizzat yerel halkın evlerinde yaşamımı sürdürerek çalışmalarımı yaptım. Gorno Altay'da Cayım Nina Alexandrovna, Yamayeva Yelizaveta Erkinovna, Nina Şatinovna gibi Tanrıculuk konusunda geniş bilgiye sahip kişilerle görüşmeler yaptım. Altay'da Tanrıcuların başı Akay Sergey Kynyev ve onun hocası Koşagaç Tanrıcularının başı Samtakovna Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) ve adını vermek istemeyen, hatta yüzünün tanınmasını istemediği için görüşme esnasında başını dahi kaldırmaktan çekinen Tanrıcularla, *kam* veya *kam* adaylarıyla görüşmeler yaptım.

III.2 Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Seyidoğlu'nun da (1997: 37) ifade ettiği gibi, araştırmacı, konusuna, olayın niteliklerine, veri türlerine, değişkenin denetim olanaklarına, ilgisine, göre en uygun araştırma yöntemini seçmelidir. Bazen birden fazla yöntem de bir arada kullanılabilir. Yöntem konusu, bir araştırmamın en önemli sorunlarından birisidir. O nedenle araştırmaya karar verilirken yöntemin de öncelikle ve araştırma tasarısında açıklanması gerekir. Araştırmada başarıya ulaşmak, kuşkusuz, izlenecek yolun ve yöntemin doğru seçimini gerektirir.

Tezin tümüyle tutarlı bir yapı içinde bulunması elzemdir. Karasar, araştırma sonuçlarının güvenilir, geçerli, doğru, özetle sağlıklı olması, araştırma boyunca sürekli varlığını hissettiğimiz, araştırmada kullanılan yöntemin sağlıklı olmasına bağlı olduğuna değinmiştir (Karasar, 1976:2).

Katılımlı gözlem, incelenecek kişilerin duygu, düşünce, sorulan sorulara verdiği tepki, ya da belirttiği görüş açısından önemlidir. İncelenen kişilerin doğal ortamına girmek, onların konuşma ve davranışlarına katılmak ve bu şekilde onların duygu, düşünce, görüş ve tepkilerine tanık olmak, incelenen konunun tüm yönlerine hakim olunmasını sağlayan en önemli etkidir.

Standart soru sorma yöntemiyle elde edilen cevabın zaman zaman çok daha anlamlısı, kişilerin yüz ifadelerinden elde edilebilmektedir. Derinlemesine görüşme, bir veri toplama tekniği olarak, açık-uçlu soruların sorulması, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla, araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesidir. Derinlemesine yapmış olduğum görüşmelerde açık uçlu sorular sorarak, görüşülen kişilerin verdiği cevapları bir teypten ziyade kamera vasıtasıyla kaydederek, onların bakış açılarını, hem sözleriyle hem de mimikleriyle derinlemesine anlama ve değerlendirme imkanı sağladım. Açık uçlu sorularda kişinin kendisini rahat bir şekilde, sıkılmadan ifade edebileceği sorular kullanmaya çalıştım.

Görüşmenin akışını ve rahatlığını bozmamak amacıyla soruları bazen sırasıyla değil de, kişinin vermiş olduğu cevaplara göre belirledim ya da konunun dağılışına göre daha farklı sorular sordum. Çalışmamın konusunu daha fazla aydınlatmak için en fazla çelişkili ve tartışmalı noktaları sormaya çalıştım.

Ayrıca görüşme ve kayıt sürecinin dışında, günlük sohbet ve etkileşim halinde onların görüşlerini dinleyerek bazı detaylı bilgiler aldım ve daha sonra önemli gördüklerimi not defterime kaydettim. Bu şekilde ayrıntılı olarak tuttuğum notlar da araştırmamda bana çok yardımcı oldu. Derinlemesine görüşmeyi, katılımlı gözlem tekniğini kullanarak destekledim.

Araştırmam öncelikle genel olarak Tanrıca inancın düşünüş, algılayış sistemine ve anlamlar dünyasına hakim olmayı gerektirmekte idi. Bu konuda literatür araştırmasının yapılmasını ve daha önceki çalışmaların titizlikle karşılaştırmalı olarak incelenmesini zaruri bir başlangıç çalışması olarak aldım. Bu literatür çalışmasında karşılaştığım en büyük sorun,

Eliade gibi bazı son dönem etnologların, din tarihçilerinin, kültür tarihçilerinin, sosyologların vb. Şamanizm terimini çok geniş bir sahada kullanması, özellikle Hıristiyanlık öncesi inanç unsurlarının ve mistiklerinin hemen hemen hepsini Şamanizm, *kam* ve şaman olarak ele alması, bu yaklaşımla da bu kavrama gereğinden fazla, birbirine çok küçük ve yüzeysel benzetmelerle bağlı, çeşitli ve farklı bilgilerin yüklenmesi olmuştur. Bu, kaçınılması gereken bir yaklaşım olarak önümüzde durmaktadır. Bütün bunların ortaya çıkmasına neden olan sebeplerden biri de, şaman metinlerine ve şaman ilahilerine yeterince önem verilmemesidir.

Bazı kaynaklara göre Mu Medeniyetine bile dayanan Ezoterik bilgilerin, doğrudan doğruya varisi olan *kam* hakkında doğru bilgi edinmenin esas yolu, kamların ve onları gözlemleyenlerin anlattıkları efsanelerdir gerçeğinden hareketle, kamlara ait metin veya sözlü edebiyatın üzerinde durdum. Bölgeyle alakalı araştırmaları, araştırmanın yanı sıra oldukça ciddi bir biçimde işletilen Gorno Altay'daki müzeyi ziyaret ederek, arkeolojik belgelerden de yararlanmaya özen gösterdim.

Ayrıca Ak din gibi, insanoğlunun varlığıyla birlikte ortaya çıkmış olması ve çok uzun bir geçmişi içinde barındırması nedeniyle, bu inancın yakın zaman örneklerinde temel yapıların kaybedilmiş olması, büyük çapta bozulmuş, çevre dinlerden etkilenmiş ve diğer dinlerden bir çok özellik alarak saflığını kaybetmiş bir durumda bulunmaları gerçeği, göz önünde bulundurulması gereken bir olgudur.

Tanrıculuğun, yakın tarih tasvirleri ve modelleri, çoğu zaman antik dönemden, orta çağdan, hatta yeni çağın başlangıcına ait olanlardan çoğu kez farklıdır. Bundan dolayı, bu inanç sistemini etkileyen dinler hakkında da genel bir bilgi sahibi olmak da alan çalışmasına gitmeden yapmam gereken bir çalışma oldu. Çünkü ancak bu şekilde, sonradan Eski Türk dinine atfedilen, ama onun saf özünü temsil etmeyen nitelikleri ayıklamak mümkün olacaktı ve ancak bu şekilde Mevleviliği gerçekten Eski Türk dini ile karşılaştırdığımızı emin olunabilir duruma gelinecekti.

Aksi takdirde Mevleviliği, Eski Türk dini ile karşılaştırma amacıyla hareket ederken, bir araştırmacı olarak ben, kendimi Mevleviliği Budizm'le karşılaştırır durumda bile bulabilirdim. Hatta bu yanlışın farkına bile varamayabilirdim. Bu konularda yapılmış olan sağlam ve titiz bir literatür çalışmasından sonra, Mevlevilik hakkında hem bilgi veren hem de Mevleviliğin anlamlar dünyasını çeşitli şekillerde yorumlayan, başka unsurlarla

bağlantısını saptayan, farklı bakış açılarından Mevleviliğin nasıl algılandığını görmeme yardımcı olacak çeşitli kaynakları inceledim. Aynı zamanda da Mevlana'nın kendi öz yaklaşımını tartabileceğim eserlerine yoğunlaştım. Bu çalışmalar araştırmamın başlangıç aşamasını oluşturdu. Derinlemesine araştırma aşamasına geçmeden, edinilen birikimle benzer öğeleri belirledim. Ayrımına varılan parçalar arasında doğru ve anlamlı bağlantılar kurmaya özen göstererek, Eski Türk dini ile Mevleviliğin kaynaktaki, algılanıştaki ve uygulamalarındaki benzerlikleri ele aldım.

Araştırmamda, daha önceki araştırma ve incelemelerden yararlanmanın yanı sıra, araştırmamı kapsamlı bir gözlem, birebir görüşmelerden de yararlanmayı planladım. Özellikle, kutsalın nasıl anlamlandırıldığı hususuna dikkat ederek, Mevlevilik ve Tanrıculuğun inanç sistemi olarak içerisinde bulundurduğu kutsal ve kutsal dışı sayılan alanlar ve bunların nedenlerini tespit edilebilmemi sağlayan bir ön gözlem ve çalışma yaptım.

Resmi olarak 1999 yılında İstanbul'da kurulmuş olan, Türk kültürünü, bütün sanat dalları ile birlikte tanıtmak hedefinde olan, öncelikli olarak sema ve Tasavvuf Müziği çalışmalarının yanı sıra; Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği ve Enstrüman öğrenimi çalışmalarını da yürüten Mevlana Eğitim ve Kültür Derneğinin, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın onayı ile Galata Mevlevihanesi'nde (Divan Edebiyatı Müzesi) her Ay'ın 1. ve 3. Pazar günleri, saat 15:00'de Sema Törenlerine katıldım.

Bu araştırmada daha önce ortaya konan ve çıkartılan kaynaklardan yararlandıktan sonra ve yeterli bilgi birikimi ile alan çalışmasına başlayarak, orada elde edilen verilerin çok daha sağlıklı bir şekilde anlamlandırılmasını hedefledim. Mevlevilikte kutsal sayılanlarla, Eski Türk dinindeki kutsalları genel başlıklar halinde, bir taslak şeklinde, tek tek başlıklar halinde belirledim. Bu bilgilere ulaşabilmek için birebir derinlemesine görüşme tekniğine, grup görüşmesi ve gözleme başvurdum. Mümkün olduğu kadar görsel verinin toplanması için kamera, fotoğraf makinesine yer verdim. Fakat bu araçların kullanımında, gözlem esnasında doğallığın bozulmamasına özen gösterdim.

Yanılgılardan sakınmak amacıyla bir ay boyunca bizzat bölge halkıyla birlikte yaşamayı ve toplumsal hayatın her safhasını birebir deneyimlemeyi hedefledim. Hatta hayatın her alanını onlarla birlikte, onlar gibi yaşayıp, din dışı gibi görünen güncel yaşamda dini inancın izlerini sürmeyi amaçladım. Bunun yanı sıra kamın dini vazifesinden sıyrıldığı

zamanlardaki yaşantısını ve özel hayatının niteliğini ve içeriğini yakalamayı da ayrıca hedefledim. Özellikle, halkın ve din adamlarının kutsal saydıkları nesne veya yerlerle ilgili derinlemesine bilgi toplanılması bu araştırmanın önemli amaçlarından birini oluşturmuştur.

III.2.1 Araştırmanın Etik Boyutu

Antropologların inceleme alanı insanların dünyaları, özellikle de inancı, geleneği, fikri ve hissiyatı içeren en özel dünyalarının içinde yer almaktadır. Bu sebeple de etik kurallarına riayet etmek, bu disiplinde en önde gelen sorunlardan birini oluşturmaktadır. Antropoloji, bir bilim dalı olarak ortaya çıkışından bugüne kadar pek çok etik sorunla karşı karşıya kalmıştır. Antropologların, toplumun tamamına ve çevreye karşı sorumlulukları, araştırmanın yapılmasına, çeşitli yorum farklılıklarına ve çatışmalara sebep olmaktadır. Araştırmanın yürütülmesinde araştırmaya taraf olmak, bireysel değerlere karşı kişilerin duyduğu hassasiyetin ve bu değerleri incitmenin vereceği zararların gözardı edilmesi ciddi rahatsızlıklara yol açmıştır.

Karşı taraf olmaktan çekinen bazı araştırmacıların da araştırılardan yana taraf olmaları haline gelmeleri tehlikesi de aynı derecede ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Bir araştırmacının antropolojik çalışmalarda hem incelediği kişilere, hem topluma, hem de bilime karşı eşit derecede sorumlu olması ve ince çizgiyi koruması hem çok elzem, hem de çok zor olmuştur.

Araştırmacılar zaman zaman ne kadar objektif bir tutum izlemeye çalışsalar da, 1948'de yayınlanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ve 1994'de yayınlanan Yerel İnsanların Hakları ile ilgili Birleşmiş Milletler Beyannamesinde, kültürel uygulamaların, temel insan hakları olarak kabul edilmesi gerektiği hususunu göz ardı ederek, kültürel uygulamalarından ötürü küçümseyici, yargılayıcı bir üslup sergilemelerine engel olamamışlardır.

Amerikan Antropoloji Birliğinin kabul ettiği esaslara dayanarak, araştırılan kişilere zarar verilmemesine, kişilere ve onların inançlarına saygı ile yaklaşmaya, iki tarafında yararına olacak şekilde bir çalışma ilişkisi kurmaya özen gösterdim (<http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm>).

Araştırmam esnasında, araştırma yaptığım gruba veya kişilere, hatta zaman zaman kurumlara ve gerekli olan herkese araştırma yaptığım konu ve kendim hakkında doyurucu,

açık ve net bilgi vermeyi bir sorumluluk olarak alıp, bu konuda hassas davrandım. Kişilerin rızasını alarak araştırmamı yürüttüm. Aksi takdirde yapılan çalışmanın ne bilimsel olarak, ne etik açıdan, ne de güvenilirlik yönünden doğru bir araştırma olmayacağını bilinciyle hareket ettim.

Bunun yanı sıra araştırma yaptığım kişi ve kurumlarda, araştırmacıların rızasını alarak araştırmaya katılmasını sağladım. Gönüllü rıza alınarak yapılacak olan çalışmada olması gereken, çalışmanın amacı, araştırmacının öngörülen neticeleri, bulguların ne şekilde kullanılacağı, araştırmacının muhtemelen yararları ve araştırmacıya vereceği zarar ve rahatsızlıkları, bulguların saklanması, emniyeti ve araştırmaya katılanların kimliklerinin saklanabileceğine dair konuları içeren bir konuşma yapmayı ve bu şekilde bir güven ortamının yaratılmasını sağladım.

Yaptığım çalışmada, Tanrıculığa mensup din adamlarının inançlarıyla ilgili bilgi vermekte çok hassas olduğu ve bazı konuların açıklanmasının tabu olduğu bilgisinden hareketle, onları rahatsız etmemeye özen göstererek çalıştım. Dini inancın insanoğlunun en hassas konularından biri olması nedeniyle, kesin bir saygı ve güven ortamının sağlanmasına gayret gösterdim. Grup ve birebir görüşmelerde, görüşülenin izni dahilinde yapılan konuşmaların kasede kaydedilmesine özen gösterdim. Görüntü vermek ve ismini vermek istemeyen ve bu konuda aşırı derecede endişe duyan kişilere özel sohbetlerde dahi kimliği hakkında sorular yöneltmemeye çalıştım.

Çalışma sonuçlanma noktasına geldiğinde yapılan çıkarımların gerçeği yansıtıp yansıtmadığına dair tekrar bir yoklama yapmak ve bu şekilde farklı algılamalardan kaynaklanan yanlış yorumlamalar ve anlamlandırmaların önüne geçmek amacıyla tezimi teslim etmeden görüştüğüm ve görüşlerini referans olarak gösterdiğim kişilere yazılarımı göndererek ve gerekli açıklamaları yaparak onların onayını aldım.

III.2.2 Kişisel Tanıtım Bildirisi

Adım Günnur Yücekal Ermetin. Türkiye'nin İstanbul şehrinden gelmekteyim. Yeditepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. Yüksek lisans tezim "*Mevlevilik Anlayış Usul Ve Adabında Eski Türk dininin İzleri*" konulu bir araştırmayı içermektedir. Bu iki inanç sistemi arasındaki bağlantının keşfedebilmesi için, sizin görüş ve bilgilerinize danışmak istiyorum. Bu görüşmenin amacı Mevlevilikte var olan, ama nereden geldiğini henüz tam olarak bilmediğimiz bazı

özelliklerin Tanrıçılıktan gelip gelmediğini anlayıp ortaya çıkarmaktır. Tanrıçılığın öz eğilimlerini ve uygulamalarda göze çarpan belirgin öğeleri sizlerin yardımınızla tanıyıp, bunların Mevlevikte hala yaşamakta olup olmadığını çözümlenektir.

Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçlar, ne özellikle Mevleviliği, ne de özellikle Tanrıçılığı ön plana çıkarmak için asla kullanılmayacaktır. Bu araştırmanın bize hem Mevleviliği, hem de Tanrıçılığı, şimdiye kadar bakılmamış bir şekilde aynı pencereden inceleme fırsatı vererek, iki inanç sisteminin de birbiriyle olan yakınlığını veya uzaklığını belirlemeye yardımcı olacağını umuyorum. Bu nedenle sizin bu konuyla ilgili fikirlerinizi almak ihtiyacımdayım.

Görüşmeye başlamadan önce bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

Sizinle yapacağım görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık iki saat süreceğini tahmin ediyorum. Katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederek sorularına başlıyorum.

IV. BULGULAR

Mevleviliğin içinde yaşayan Şamanizm'i araştırmak için yaptığım alan araştırmamda gözlemlerime dayanarak şunu ifade edebilirim ki, Altay'da Tanrıcular asla Müslümanlıktan bihaber değillerdir, hatta bu dini çok iyi tanımaktadırlar. Sorular yönelttiğimizde Müslümanlıkta bulunan ince ayrıntıları ele alarak açıklamalarda bulunmaktadırlar. Mesela Koşağaç'ın Tanrıcularının başı Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay), Müslümanların "günahlarımı affet" diye sürekli dua ettiklerini, bu ifadenin Müslümanların dualarında en çok yer alan ifadeler arasında olduğunu, ama Tanrı'dan böyle bir talepte bulunmanın 'Ak din'de kesinlikle yerinin olmadığını, Tanrıcuların "hatamı düzeltmem için bana fırsat ver" şeklinde dua ettiklerini ifade etmiştir.

Ayrıca, Mevlevilik de Tanrıci başları tarafından çok iyi bilinmektedir. Hatta adeta Tanrıcuların başları, Mevleviliği kendilerinden saymaktadırlar. Mevlevilikteki Şamani yapının tama anlamıyla farkındadırlar. Bu sebeple Mevlevilik, İslamiyetle başlamış değil İslamiyetle de varlığını sürdürmüş bir yapı olarak algılanmaktadır.

Altay bölgesinde, Cengiz Han'ın dindar bir Tanrıci hükümdar olarak en çok saygı duyulan hükümdarlardan biri olduğunu gözlemlerim. Büyük nehirlerde ve dağlarda onun ismiyle karşılaşmanın ötesinde, görüştüğümüz kampların evlerinde Cengiz Kağan'ın resimleri gözümüze çarptı.

Moğolların Gizli Tarihi'nde uygulamalarına ayrıntılarıyla vakıf olduğumuz Cengiz Han, karşımıza Tanrıcilığın tüm uygulamalarına sıkı sıkıya bağlı kalmış bir hükümdar olarak çıkmaktadır. Cengiz Han'ın bu nitelinden ötürü, ona büyük bir ehemmiyet verilmiştir, Alt Timuçin, Üst Timuçin diye büyük alanlara yayılmış nehirler ve dağlara onun adı konulmuştur. Hatta tüm Türklerin ilk yaratıldığı ve dünyaya dağıldığı yer olarak kabul edilen *Atanartaş*'ın (1) bulunduğu yerin adı Timuçin'dir (Cengiz Han). Bu bölgede Alt Timuçin ve üst Timuçin diye adlandırılan geniş bir alan vardır.

Genelde Tanrıci olan Altay'ın dışında Müslümanlığı kabul etmiş bulunan Kazak ve Kırgızlardaki izleri takip edersek şu birkaç husus dikkat çekicidir:

(1) Onguday'da üstü beşik şeklinde bir tepe vardır. Tepenin bası oyuktur. Oradan Türklerin çıkıp tüm dünyaya yayıldığı söylenmektedir ve bu nokta *Atanartaş* diye anılıp, her sene o bölgede tüm Türklerin toplandığı büyük bir kurultay yapılmaktadır.

Görüşme yaptığım Lokman Uzel'in verdiği bilgiye göre, Kazaklar, Ramazan ayının sonunda Tanrı adına yemek vermektedirler. Bu da Nevruz'da, Gök Tengri adına verilen yemeğin bir benzeridir. Tanrıca Türkler de, bir yıl ölmeden yaşadıkları ve bugüne çıktıkları için yeni yılda, yani Nevruz'da yemek vermektedirler. Yine yapılan görüşmelerdeki ifadelere göre Kazaklar, kendileri dua okumamaktadırlar. Bir molla getirip ona okutmaktadırlar ve hatta bazı mollalar Türkçe dua okumaktadırlar.

Müslüman Kazaklarda refleks şeklinde hala Ak din yaşamaktadır. Buna bir küçük örnek vermek gerekirse: 01.08.2006'da bir akşam yemeği esnasında evlerinde kaldığımız ailenin damadı; "Kamlar hayvanın başını Müslümanlar gibi kesmezler. Kessen seni öldürürler. Keskin bıçakla bağrını delerler, elini atar anında can damarlarını çekerler. Böylece hayvan hiç acı çekmeden ölür" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Kazak, Mayılhan Oyekenovna (65, erkek, Kazakistan), kendisini Müslüman olarak tanıttığı halde damadının bu konuşmayı yapması üzerine heyecanlanarak; "Müslümanlar hayvanın boğazını keserler ama bıçak hemen hayvanın boğazını kesmez, hayvan sıçrar, oysa bizde sıçrama yoktur" sözleri ile fikre katılarak; "ve böylesi helaldir" şeklinde bir sözle refleks göstermiştir.

Gözlemlediğim kadarı ile kendilerini Müslüman olarak tanımlayan Kazak ve Kırgız Türklerinde dahi "Selamünaleyküm" selamlaşma şekli henüz kullanılmamaktadır. Büyükler "cağşı" küçükler "cağşılar" diye birbirlerini selamlamaktadırlar.

Yaptığım görüşmelerde bana verilen bilgiye göre "Kazakların, Tonyukuk Kağan gibi danışman durumunda olmuş yol gösterici, Ayteke biiy, Kazıbek biiy, Töle biiy adında üç peygamberi bulunmaktadır ve Hz. Muhammed'den çok onları anmaktadırlar. Kahramanlıkla ilgili bir konu gündeme geldiğinde Bedir savaşından değil, onların yaptığı savaşlardan bahsedilmektedir".

Yaptığım alan çalışmasında Bilge Uzel (50, erkek, Altay), yaptığı açıklamada; "Ruslar bu dini ilkel göstermeye çalışıyorlar. İlkel kelimesini sürekli kullanıyorlar. Bu kelimeyi kötülük için kullanıyorlar ama aslında kelime yerindedir. Bu din ilkeldir, çünkü ilktir" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Modernlik yoktur, çünkü değişim yoktur. Bir bez bağlama olayında bile, eğer kişi eski geleneklere göre bağlamıyorsa, onun bağladığı bez kabul görmez. Usulüne göre, en eski zamanda, ilk *kam* bunu nasıl bağladıysa, o şekilde bağlanması gerekmektedir". Bilge Uzel (50, erkek, Altay) ayrıca şu açıklamada bulunmuştur: "Türk dini, Türk karakteri ve yapısıyla, Türk diliyle, kısacası Türk'ün her

şeyiyle uyum sağlar. Türk dini ile Türk bütünlüğe kavuşur. Yabancı kaynaklı bir dini kabul ettiğinde, onu anlamak için o din hangi millete yollandıysa, o milletin diliyle o dini öğrenmeye başlıyorsun, o dili öğrenince yabancı kültüre bağlanmış oluyorsun. Böylece arada sürekli öz benliğinle uyuşmaz noktalar ortaya çıkıyor”.

Alan çalışmam esnasında görüşme yaptığım herkese ilk olarak Türklerin eski dininin adı nedir? Gök Tanrı dini mi? Şamanizm mi? diye soru yöneltildiğinde bu iki isim de oldukça tuhaf karşılanılarak reddedildi ve bu dinin adının “*Ak din*” (Altayca, Ak Cang) olduğu Tanrıların başı Akay Kynyev (44, erkek, Altay) ve diğer kişiler tarafından ifade edildi.

Dinin adı Ak din olmasına karşın kişiler bu dine mensup olanları “*Tanrıci*” (Altaylıların ifadesiyle Tengriyenist) diye çağırılmaktadır. Bu nedenden ötürü özellikle bazı Rus araştırmacılar bu dini yerinde bir tabirle “*Tanrı dini*” şeklinde adlandırmışlardır.

Altay halkı ve Tanrıci başları, *Şamanizm* kelimesini de bizim ve bu din üzerine araştırma yapmış bir çok antropolojinin tanımlamalarından çok farklı bir şekilde tanımlamaktadırlar.

Görüşme yaptığım Akay Kynyev (44, erkek, Altay), Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) ve diğer Tanrıci bizim asıl dinimiz Ak dindir başka bir ifadeyle Tanrıcılıktır şeklinde bir tanımlama yapmışlardır.

Başka dinlerin içinde yaşayan Tanrıcılığa, Şamanizm denmektedir. Tanrıcılık artı Hıristiyanlık, Tanrıcılık artı Müslümanlık veya Tanrıcılık artı Budizm, Şamanizm olarak adlandırılmaktadır. Akay Kynyev (44, erkek, Altay). “Nasıl kelebek kışın kozada saklanır yazın çıkar. Tengiricilik de Şamanizm’den öyle çıkacaktır” diye belirtmiştir.

Bu dinin adına Altay’da “Ak din” denilmektedir. Tanrıcılık kelimesi de çok ilmi olmasa da halk arasında bu dini tanımlamak amacıyla kullanılan bir kelimedir. “Tanrıci” kelimesi bu dine mensup kişiyi tanımlamaktadır.

Bu dinin din görevlisine verilen en yaygın isim “*kam*”dır. “şaman” kelimesi ise Ak dini görünürde terk etmiş başka bir dine geçmiş ama bu yeni dininde, eski dini olan Ak dinin usul ve kaidelerine göre değişiklikler yapıp ayrı bir ekol oluşturmuş kişi için kullanılmaktadır. Bu tanımlamaya göre Mevlana bir şamandır. Çünkü Müslümanlık artı Tanrıcılığın büyüleyici bir sentezidir.

Şaman ve *kam* kelimeleri, Türklerin ilk belirlediği ve dünyaya yayıldığı nokta olarak kabul edilen Altay’da bu şekilde tanımlanmaktadır. Ben de bu sebeple, çalışmamda bu kelimeleri belirtilen anlamlarda kullanmaya özen gösterdim.

Ak *kam* - kara *kam* kavramlarını aydınlatmak üzere Altay Tanrıçılarının başı Akay Kynyev (44, erkek, Altay) ve onun hocası Claudia Mihailovna’ya (57, kadın, Altay) soru yönelttiğimde: kamların ak *kam*, kara *kam* diye ikiye ayrılmadığı, kara kamın yere, ak kamın göğe yolculuk ettiği konusunun doğru olmadığı, kara kamların insanlara yardım ettiği ve aslında iyi kişiler olduğu tanımının yanlış bir tespit olduğu, kara *kam* tabirinin, gücünü kötüye kullanan ve bu sebeple de gözden düşmüş kamlar için geçerli olduğunu ifade ederek bu bağlamda Mevlevilerin, ak *kam* statüsüne gireceğini belirtmiştir.

Ancak Yakutlar, ak kama ayı oyun (iyi *kam*), kara kama ise abası oyun (şeytani *kam*/kötü ruhların kamı), Buryatlar da ak kama (sagani bö), kara kama (karain bö) gibi adlandırmaların bulunması, Manas destanının bir epizodunda geçen hikayede Lohusaya yardım için kara bakşının çağırılması ve lohusa “Ey gelinler ilimde kara bakşı var idi. Kara basmış kadının evliyası o idi” diye belirtilmesi eski zamanlarda "Kara Bakşı" ve "Ak Bakşı" kavramlarının en azından bazı bölgelerde bulunmuş olduğunu bize göstermektedir

Akay Kynyev’e (44, erkek, Altay) yönelttiğim “bir Tanrıcinin yapmak zorunda olduğu ibadetler nelerdir?” sorusuna “Tanrıçılıkta bu sorudaki anlayışa uygun dogmalar yoktur” şeklinde cevap aldım. Tanrıçılıktaki bu yapı, kişileri şekille imanını ispatlama çabasına sevketmemektedir.

Altay’da ibadetin anlamı “namaz kıldım, dua ettim sevap kazandım” mantığından çok farklı bir anlayışla ayin ve ibadet yapılmaktadır ve bu usul de Türkler için yeni ve farklı bir usul değildir.

Türk dininde, sığınmanın ötesinde Tanrı’dan hiçbir beklenti yoktur. Altay’da bir Kazak’ın anlattığına göre; “Bir kadın Türk dinini bırakıp Müslüman olmuş. Sonra çocuğu hastalanmış. Bunun üzerine tekrar Türk dinine dönmüş ve bundan sonra Türk dinine uygun davranıp menfaat için dua etmediğini, yani Tanrı’dan bir şeyler talep etmediğini, bu düzgün davranışın sonucunda da çocuğunun iyileştiğini söylemiştir”.

Bu hususta Mevlevilikle Tanrıçılık tam bir uyum içerisindedir. İki inançta da ibadet bir sevap kazanma aracı değil bir aydınlanma aracıdır. Zorunlu ibadetler yoktur. Dogmatizmden kaçınılarak ruhun özgür ve özgün deneyimleri ile Tanrı’ya ulaşması söz

konusudur. Mevlevilikte de Tanrıçılıktaki gibi, Tanrı'ya yakarış, dünyevi istekleri elde etmek için yapılan bir yalvarma olarak değil, manevi dünyaya bir sesleniş olarak yer almaktadır.

Alan araştırmamda yaptığım gözlem ve incelemeler sonucunda “vecd”in son derece önemli bir kavram olduğunu ve tüm kamların vecde girme özelliğine sahip olunması gerektiğini öğrendim.

Mevlana *Mesnevi*'sinde bir dua edişi betimlerken şöyle der; “İhtiyarsız bir surette şefkatli analar gibi dua edip duruyor. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Kendisinde olmaksızın ettiği dua, gök yüzüne yücelmekteydi. O ihtiyarsız dua yok mu... Bambaşka bir şeydir. O da adamın kendisinden değildir. Tanrı'dandır, Tanrı ilhamıdır. O esnada insan yok olur, o duada bulunan Tanrı'dır. Dua da Tanrı'dandır; icabet de. Arada vasıta olarak mahluk yoktur. O niyazdan cismin de haberi yoktur, canın da (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 210). Burada dile getirilen dua anlayışı Tanrıcı anlayışla tam olarak örtüşmektedir. Burada kişi vecd halinde iken dua etmektedir ve ettiği dua bir yerden alıntı, ezberlediği bir kesitten ziyade, Tanrı'nın o an ona ilham ettiği sözcüklerden ibarettir. Tanrıçılığın dua anlayışı da aynen bu nitelikleri taşımaktadır. Lakin bu yönüyle İslami bakış açısına mensup insanlardan eleştiri almıştır.

Günümüzde öngörülen şablonlara uymadığı için Eski Türk inancı, bazı kesimler tarafından din olmaktan uzak görülmektedir. Bu bağlamda birkaç neden sıralanmaktadır. Ak dinin en çok eleştiri alan özelliklerinden biri, her kamin söylediği ilahi ve duaların birbirinden farklı olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı, yani kamların kalıp halinde söyledikleri belli dualarının olmamasından dolayı, bu inancın din olarak kabul edilemeyeceği iddia edilmiş ve küçümseyici bir tavır sergilenmiştir. Kamlar seleflerinin okudukları duaları ezberlemek zorunda değildir. Çünkü kamların ayin ve vecd halindeyken söylediklerini tesbit etmek de oldukça zordur. Törenden sonra kendisi de söylediklerini tekrarlayamaz. Çünkü *kam* dualarını istiğrak halinde, irticalen söyler, ayin sırasında kendini iletişime geçtiği ata ruhlarının veya diğer ruhların ilhamına bırakmıştır. Sözler ve melodi onların ona verdiği ilhama göre ağızından dökülmektedir.

Kamlar hocalarından öğrendiklerini dahi değiştirebilmektedirler. Duruma göre farklı yorum öze aykırı olmadan yapılabilir. Bu değişiklik yapma işi günah da sayılmaz. Kendi bağlantıda olduğu ruhlar onlara nasıl ilham verirse onlar da öyle hareket ederler. *Kam* daha

önceden belirlenmiş tümcelerın tekrarlayıcısı olan bir papağan rolünden çok daha fazlasını üstlenir. Çok daha yaratıcı ve aktiftir. Daha önceden kanal olmuş birinin yaptıklarını ve dediklerini tekrarlamaktan ziyade, her bir *kam* kendisi göğe açılan bir kanal olmak üzere eğitim alır ve o şekilde yaşar. Fakat bu nitelik Ak dinin eksiden çok artı bir özelliğidir.

Bu din, Tanrı gözünde herkesin yerinin farklı olduğu fikrinden hareketle herkesin Tanrı'yı algılayışının ve ona varış yollunun da farklı farklı olacağını düşünmektedir (Hatta kamların farklı dinlerden bahsederken Türk Tanrısı-Rus Tanrısı tabirlerini kullanmalarının altında yatan sebep de her milletin Tanrı'yı algılayışındaki farklılığı ifade etmektir). Bu inanç sisteminde kişisel özellikler, iç benlik, kişisel yaratıcılık ve ilhama değer verilmiştir. Nasıl ki bir müzisyen notaların kudretinde, bir matematikçi sayılarda yatan mucizelerde ve bir doktor vücudun işeyişindeki mükemmellikte Tanrı'yı daha çok hisseder. Nasıl ki hepsi farklı olayları anlatırlar ama hepsi Tanrı'nın kudretinde birleşirler. Aynı şekilde kamlar da diğer kamlardan farklı ve o gün içinde bulunulan duruma uygun olan ilhamla sayısız kere farklı şekillerde, farklı söz ve anlamlarda Tanrı'yı anan dua ve ilahiler söylerler. Bu özellik Ak dini basmakalıptan kurtarır ve bu dine yaratıcılıkla bezenmiş bir dinamiklik katar.

Kam, diğer din adamlarından farklı olarak, ancak olağan üstü durumlarda Her şeyin - çevresel, iklimsel, biyolojik ve kimi kez toplumsal dengelerin- alt üst olduğu yerlerdeki dengeyi yeniden sağlamak için sahneye çıkan bir din adamıdır. Rutin ibadetlerde *kam* yer almamaktadır. *Kam*, yaşanan sıkıntı ya da felaketin nedenini ve ona karşı alınacak tedbirleri ruhlardan sorup öğrenir ve düzenlediği ayinlerle etrafına yeniden yapılanmaları için güç sağlar, bozulan fiziki veya manevi dengeyi yeniden tesis eder. Belli sayıda olan ezberlenmiş dua ve ilahiler değişen koşullarda gerekli olan öğüdü içermeyebilmektedir. Böylece bir ekonomik kriz içerisinde, dualarla öğüt ve teselli arayan bir topluluğa savaşlarla ilgili olan bir duayı tekrarlamak zorunda kalınabilir. Bu da toplumun muhtaç olduğu manevi desteği veya öğüdü tam olarak karşılayamayacaktır. Bu din, adeta sürekli doğanın sürprizleriyle karşı karşıya kalan, kuraklıklar, savaşlar, baskınlar, göçler, yeni topraklar, yeni insanlarla karşılaşmayı yaşam biçimi haline getirmiş olan ve her an ortaya çıkan yeni koşullara ayak uydurabilecek esnekliğe ve dinamizme sahip Türk niteliğini yansıtmaktadır.

Burada açıkça görülmektedir ki, rahip, haham veya imam, kabul edilmiş dinsel bir örgütün toplumsal biçimde üyeliğine alındığı, belirli mevkiiler kazanan ve kendisinden öncekiler tarafından da kullanılan bir büronun kiracısıymış gibi davranan biriyken, *kam* kişisel deneyimler sonucu kendi başına güçler kazanan biridir. Düşünde ona görünen ruhsal ziyaretçiler daha önce kimse tarafından görülmemiştir; onun ilahileri daha önceden hiç söylenmemiş olandır; onun şarkısı daha önceden hiç duyulmamış olandır. Ak din kişisel niteliklerin temel olduğu sözlü ve teatral bir sanattır. Her *kam* kendine özgü üslubuyla tanınır. Bu açıdan aynı zamanda o bir sanatçıdır. Bağlı olduğu toplumun mitolojisine, destanına ve geleneklerine tamamıyla hakim olan *kam*, bu bilgisini ve ruhlarla iletişime geçme yetisini kullanarak her yeni durum karşısında hayal gücünü sergiler ve yaratır. Halkı ve hastaları, ondan bunu ister ve de bekler.

Kamlığın en belirgin özelliği ferdi oluşudur. *Kam* tek başına toplumu için vardır. Kamın birlikte çalıştığı ve ilişki kurduğu diğer bütün varlıklar da fizik ortamın dışında metafizik ortamda yer alır. Her *kam* çizilmiş genel bir çerçeve içerisinde bağımsız, özgün niteliği ile varolur. Bu yaklaşım her ne kadar günümüze uzak ise de küçümsenmeyi hiç hak etmemektedir.

Kamın bağımsızlığını İslami bir tarikatta görmek çok zor olsa da Mevlevilerde bu yaşatılmaya çalışılmıştır. “Mevlevilerde de gülbangı okuyan, kendi duygu ve selikasına (söyleme kabiliyetine) göre okur, bazı üslup değişiklikleri yapabilirdi” (Top, 2001: 134). Aynı şekilde *Mesnevi* de basmakalıp, öncekini tekrar ve taklit eden genel temayülden çok uzaktır. “*Mesnevi*, önceden planlanıp o plan üzerine yazılmış, üzerinde uzun uzun düşünülp düzülmüş bir eser değildir. *Mesnevi*’nin oluşu, doğuşa göredir, kendiliğindedir. Onda ince bir plan ve tertip görülmez. Akla geldiği gibi yazılmış, tedailerle zenginleşmiş, ama her şeyi yerli yerinde oturmuş, böylece eşi benzeri olmayan bir hikmet ve sanat abidesi meydana gelmiştir” (Top, 2001: 136). Aynı kamın ilahileri gibi “Mevlana, bir şeyi anlatırken başka bir şeyi hatırlar ve ona geçer. O, bir hikayeyi, hikaye de başka bir hikayeyi hatırlatır, böylece bir ışık zincirinin halkaları gibi *Mesnevi*, yaprak yaprak açılır, bu taze yapraklar arasından eşsiz güller gülümsemeye, benzersiz bir şiiriyet boy göstermeye başlar” (Top, 2001: 136). Kamın vecd ile ona akan ilhamdan seçtiği sözler gibi, Mevlana da dalga dalga ona akan, onda coşan ve taşan anlamları ifade ederek onları kağıda veya söze döker.

Görüşme yaptığım Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadelerine göre; bir ara Altay halkı çok kötü durumda imiş ve Altay'a seslenmiş, Altay uzun süre cevap vermemiş ama bir gün cevap vermiş, demiş ki; "Siz bu duruma düştünüz, çünkü insanları sözün gücüyle değil silah gücüyle kendinize bağladınız. Tengricilik tekrar hakim olursa, yerin göbeği tekrar işlemeye başlar. Bunun için size tekrar bağatırlar göndereceyim. Onlar zavallı, pis ve yırtık pırtık bir kılıkta size gelecekler. Siz onları yok etmeyiniz onlara kulak asınız" demiştir. Bu yaklaşım Mevlevilikle de bağdaşmaktadır. Kelam, yani söz Mevlevilerde de büyük değere sahiptir ve onun gücü silahın üstündedir. Ayrıca değerın kılıkta değil, kılığı terk etmişte meydana çıkacağı inancı Mevlevilikte de hakimdir.

Doğu Kazakistan'dan, Naymanların Karatay bölümünden Kalimaş Oyekenovna'nın kızı Aygöl, işi ile ilgili bir olayın kesinleşmesi halinde ona bir şölen düzenleyeceğini söyleyen eşine "sakın olana kadar bunu kimseye söyleme gizli tut der". Bu anlayışa Mevlana'nın *Mesnevi*'sinin birinci cildinde de rastlamaktayız. Mevlana tabiatı örnek göstererek "tohum toprakta gizli kaldıkça gerçekleşir. Bir olayın olabilmesi için gizlilik şarttır ve Tanrı bundan hoşlanır" fikrini öne sürmüştür.

Tanrıçılık da, Mevlevilik de, birliği, düzeni, uyumu ön plana çıkarmaktadır. Bunların aksi lanetlenmekte, kınanmaktadır. Bu kavramların Altay'daki önemini, küçük bir olayın içindeki öğelerde bulmak mümkündür. Yolculuğumuz esnasında dinlediğimiz bir olaya göre Altay'ın bir bölgesinde *Colo* diye bir kuş yaşamaktaymış. Geçmiş dönemlerde oradaki kişiler birbirlerine kötü söz söylemiş birbirlerine düşmüşler. Böylece *Colo* "burası bana yaramaz, bana iyi ulus gerek" diyerek oradan göçmüş gitmiş. *Colo*, o bölgeyi terk edince kişiler oraya *Colo* ismini vermişler, artık o bölge *Colo* diye anılmaktadır.

Alan araştırmam esnasında görüştüğüm kamlara "Bu din ne dinidir, saygı dini mi, korku dini mi, sevgi dini mi?" diye sorduğumda, Bu inanca "saygı dini" denilebileceği gibi Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesine göre ona "sıylagan din" de denilebileceği belirtildi. "Sıylık" hediye armagan demektir. Bu tanımla "karşılıksız verme dini" "verenlerin dini" denilmek istenmektedir. Çünkü bir Tanrıcı bir lokmayı ağzına atmadan önce onu ecdada sunar, bir yudum içmeden ruhlara sunar, saçar, saçı yapar. Bu hareketler hep "almadan önce vermenin" sembolüdür. Tanrıçılıktaki bu prensipler, Mevleviliğin temelini inşa eden ilkelerdendir. Mevlevilik de hesapsız, almadan veren, tüm yaradılışa saygısını ve sevgisini

cömertçe gösteren; suya, ateşe vb... her fırsatta saygısını gösteren Tanrıçılar gibi, içtiği suyu bile görüştükten (öptükten) sonra içen bir anlayışın eseridir.

Tanrıçı geleneğinde kişi bir yere baş eğerek girmektedir. Altay Tanrıçılarının başı Akay Kynyev (44, erkek, Altay) “Türk çadırlarının ve evlerinin kapısının bilerek alçak yapıldığını, böylelikle kişiler girerken mecburen baş eğerek selam verdiklerini ifade etmektedir. Mevlevilerden tek farkının Tanrıçı inançta yere baş eğmenin olmadığını, yere bakmanın olmadığını daima kişinin düz ileriye doğru baktığını asla yere bakmadığını, ‘Yer’in Erlik’le ilgili sayıldığını, Türk’ün başının yere asla bakmayacağını” ifade etmektedir.

Mevlevilikte de, Tanrıçılıkta da mütevazılık ön plandadır. Büyüklük taslamanın hiçbir şekilde yeri yoktur. Büyüklük taslayan kamların bu hareketinin kendine döneceğine inanılır. Aynı zamanda ikisinde de saygı esastır. Tanrıçılığı gözlemlediğimizde, görürüz ki bir Tanrıçı, Ay’a, Gün’e, bir eve girerken sembolik olarak evin tüm ecdadına evin iyisine neredeyse tüm yaradılışa saygı ile eğilir, diz çöker durumdadır.

Örneğin, Akay Kynyev’in (44, erkek, Altay) ifadelerine göre “Kutsal yerler işaret parmağı ile gösterilmez. Çünkü işaret parmağını öğreticiler ve komutanlar kullanır. Kişi, o parmağı kullanırsa büyüklük taslamış olur. Ukalalık etmiş saygısızlık etmiş olur. Beş parmağını düz şekilde ileriye uzatarak göstermek uygun bir harekettir”. Bu “saygı” unsuru görüldüğü gibi beden diline dahi işlemiştir.

Mevlevilerde, bağdaş kurmak saygısızlıktı. Oturma, daha çok diz çökme biçiminde ya da bir dizi alta alıp öbürünü dikme biçiminde olurdu. Tanrıçı Türklerde de saygı içeren hareketler arasında, hatta ibadet esnasında diz vurmanın çok yaygın olduğunu da bilmekteyiz.

Yaptığım görüşmeler neticesinde Altay’da mürgüllerde yapılan ibadetlerde diz vurma, diz çökme eylemi sıklıkla tekrarlanmaktadır. Lakin bu esnada yere bakmamaya, başı eğmemeğe özen gösterilir.

Tanrıçılığı da Mevleviliği de incelerken delilik kavramı üzerinde düşünmek durumunda kalınmaktadır. Çünkü iki inanç da zaman zaman deliliğe yakın görülmüş veya bizzat bu sistemler, kendi içlerinde deliliğe parmak basmışlardır. Kamda da Mevlevide de bir aşkınlık ve coşkunluk hali göze çarpmaktadır. Bu aşkınlık ve sıra dışılık, kalıpların dışında olma hali, kimilerince delilikle yorumlanmıştır.

Banzarov'a göre şaman kelimesi Mançu'ca Saman'dan gelmektedir. Mançuca Samarambi "sıçramak, dövünmek" demektir. Samdambi ise " oynamak" demektir. Nioredze de bu görüşe taraftar olarak "bütün bu kelimelerin bir coşkunluk halini, hareketli, heyecanlı bir vaziyeti ifade ettiğini" belirttikten sonra "*kam* veya kamın coşmuş, durmadan oynayan, bir oraya bir buraya sıçrayan kişi" manasına geldiğini öne sürer. Mevlana da bu tanımlara çok uygun olarak sema yapan semazeni şöyle tanımlar: "Kalk, sıçra... Can, ayağa kalktı, semaya girdi; o şeker gibi tef, o neye eş dost oldu; önüne ön olmayan sevda, yalımlandı; nerede o hayhayların senin; hey hey diyecek vakitler geldi" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 55).

Kamların delilik kavramıyla olan bağlantısını ele alırsak şu tespitlerle karşılaşılır: Castanada'nın da dediği gibi "şamanlar deli gibi görünüyorlar, çünkü hep açıklanamayacak şeyleri anlatmakla uğraşıyorlar" (Castaneda, 2000: 5). Mevlana da bu konudan muzdarip şekilde şu ifadeleri kullanmıştır: "Damarlarımızda iliğimizde bulunan, canımız, özümüz olan aleme ayak bas; kan nasıl olur da uyur; hele bizim damarlarımızda olursa... Özümüzde delilik belirtileri görülürse gam değil; daldığımız hayali görmeye bak; çünkü o hayal bizim damarlarımızda iliğimizde, canımızda, özümüzde" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 56).

Psikologlar ya da etno-psikiyatrlar *kam* olarak seçilen kişiler konusunda isteri psikozundan, şizofreniden, isteri tipi nevrozdan, bölünme patolojisinden vb. söz etmişlerdir (Mitrani, 1982). Michel Perrin bu konuya "Şamanizm" adlı kitabında uzunca yer vermiş ve bu konudaki tüm tartışmalı noktalara getirdiği mantıklı ve etkileyici açıklamalardan birini de bu konu üzerine yapmıştır. Bu husustaki fikrine tamamen katıldığım Perrin'e (2003) göre:

"Bu sözde tanıların böylesine farklı olması anlamlıdır. Tanıların birbirlerini tutmaması birçok etkenden kaynaklanır. Öncelikle psikiyatrik ya da psikanalitik türde, uzun ve derin gözlemler yapılamamıştır. Sadece bazı şamanlar kısa görüşmelerden ya da bazı psikolojik testlerden geçmişler, ancak onlar da hiçbir zaman uygun kıstaslara göre izlenmemişlerdir. Üstelik, kendini kabul ettirmiş şamanların davranışlarından ve şaman tören ve sağaltımlarında görülenlerden çok, daha şamanlığa kabul edilmemiş müstakbel şamanın tartışmalı bazı nitelikleri gözlemcilerin dikkatini çekmiştir. Zaten, incelediğimiz zaman, şamanın sözde psikopatolojisi savının temellendirilmesinde, sadece bazı yerlerde saptanan bu tartışmalı bir kaç nitelik baz alınmıştır."

Gerçekte, kamlar egemen kişilerdir. Güçlülerle haşır neşir olmak tam manasıyla onlara göre bir meşguliyettir. Krizler, bunalımlar, savaşlar, hastalıklar, felaketlerle savaşıyor kişi kamlığa doğar ve *kam* olarak varolur. Araştırmacı Eliade (1999) bu konuda; kamların birtakım psikopatolojik belirtiler göstermelerine karşın, bu belirtilerin, onların normalin üstündeki sinir yapılarının gücünü saptamak için giriştikleri denemeler olduğunu söyler.

Bu nedenle kamların basit birer hasta olmadıklarını, eğer hasta demek gerekirse, onların kendi kendini tedavi edebilme yeteneğine sahip birer hasta olduğu tespitini yapar. Ayrıca araştırmacı Eliade; kamlığın sıradan bir kendinden geçme olayı olmadığını, kamların nörotik yapıdaki bir bünye için dayanılması çok zor olan bir eğitimden geçmiş olduklarını da anımsatıyor. Arkasından da kamlar için; "Epilepsik veya isterik durumlara düşülsün veya düşülmesin, bu tür olaylara birer basit hasta gözü ile bakamayız" diyor. Çünkü bu sözü edilen psikopatolojik yaşantı içinde güçlü bir kavramsal yapının varlığının söz konusu olduğunu ilave ediyor.

Yine Eliade'nin ifadesiyle kamlar gerçekte normalin üstünde sağlam bir sinirsel bünyeye sahiptirler ve bir konuya sıradan insanların asla ulaşamayacakları düzeyde yoğunlaşabilmektedirler. *Kam* adayının bu süreç içerisinde tam manasıyla girmeden, henüz kuluçka dönemindeyken gösterdiği ruhsal dengesizlikleri ise bu geçiş döneminin zorlu baskısına bağlamakta da yarar vardır.

Mevleviler de kamlar gibi tüm dünyevi ve ruhsal sorunlara karşı oldukça güçlü bir yapı sergilemektedirler. Aynı kamlar gibi Mevleviler, ciddi sorunların üstesinden ruhsal olarak zarar görmeden ve ruhsal olarak ilerlemiş bir biçimde gelirler. Ruhsal ve sinirsel yönden çok güçlü olmalarına karşın, sıra dışı çizgileri, coşkunluk halleri, vecd ile sergiledikleri haller, Mevlevi veya *kam* olmadan önce geçirdikleri evreler dışardan onları gözlemleyenlerin yüzeysel çıkarımlarına göre delilikle bağdaştırılmıştır.

Hiz. Mevlana'nın hayatı ve eserlerinde de aşkınlığa, sıra dışılığa, hatta veliliğin delilik örtüsü altında verilmesine sıklıkla rastlamaktayız. Hiz. Mevlana sema yaparak trans haline geçtiği bir vakit, etrafındakiler, aman Hazret yavaş olunuz demelerine şöyle cevap verir: "Deliliğe aşığım, akıllılığa usluluğa doydum." (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 48).

Diğer din adamlarındaki durağanlık "Ağır ol da molla desinler" felsefesi, Mevlana'nın tarzına yakın değildir. Mevlana: 'Bizim şu topraktan tenimiz, feleğin (dünyanın) nurudur. Bizdeki çeviklik melekleri kıskandırır. Kah temizliğimize melekler imrenir, kah

pervasızlığımızdan şeytanlar kaçır' diyerek bir Müslüman din adamından çok, sınırsızlığın ve coşkunun doruklarındaki bir kamı tarif etmektedir. Mevlana, sürekli devinim ve gelişme yanlısı olduğu gibi, bilinçli bir davranışı ve uğraşı, yaşamın özü olarak benimser; yazgıya ve alinyazısına boyun eğmeyi, evrenin görkemli devinimi karşısında durgun ve eylemsiz durmayı yeğ tutmaz” (Odyakmaz, 2005: 77).

Bunlara ek olarak Mevlana, *Mesnevi*'sinde deliliğe olan farklı bakış açısını defalarca dile getirmiştir: “Ben birçok defa akli snadım. Bundan sonra bir tarla arayacak, oraya delilik tohumu saçacağım” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 179).

Ayrıca Mevlana'nın *Mesnevi*'sindeki bir hikayede, en akıllı kişiyi arayan birine “Şehrimizde kendisini deliliğe vuran biri var, ondan başka akıllı yok” şeklinde bir cevap verilmektedir. Bu zat anlatılana göre kendisini divanelikte gizlemiş bir ulu kişidir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 180). Yani veliliğin, dıştan delilik gibi algılanabilir olduğuna burada bu hikaye ile dikkat çekmiştir ve “Veli, kendisine deliliği perde etti mi, ey kör sen onu nasıl tanıyabilirsin? Eğer yakın gözün açıksa, bak da her taşın altında bir erin gizli olduğunu gör” şeklindeki bir benzetmeyle farklı bir boyutta gördüğün her kişiyi deli zannetmemek gerektiğini söylemektedir.

Yine aynı hikayenin devamında “Veliyi meşhur eden yine velidir...Fakat deliliğe vurdu mu kimse akıl edip de onu anlayamaz” diyerek farklı bir boyutta olan bir kişinin deli mi, veli mi olduğunu yine gönül gözü açık veli kişinin anlayabildiğini ifade etmiştir. Fakat Mevlana bu hikayenin devamında “Her divaneyi kendine can sayma...Samiri gibi buzağıya secde etme” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 180) diyerek her deli gözükenin de aslında veli olmadığını, yanılıp da gerçekten akli dengesi bozuk kişiyi, farklılığından ve aşkınlığından dolayı deli görünümüne bürünen veli ile karıştırma demek istemiştir. Başka bir yerde de Mevlana'nın şu sözleriyle karşılaşmaktayız: “... Ahmed'in akli kimseden gizli değildi. Herkes onun akıl ve kemal sahibi olduğunu bilirdi. Fakat vahiy ruhunu her can anlayamadı. Vahiy ruhuna münasip şeyler de var, fakat onları akıl anlayamaz. Çünkü o ruh pek yücedir. Akıl, o ruhun işlerine gah delilik diye bakar, gah şaşkınlık diye. Çünkü onu anlamak o olmaya bağlıdır”. Burada da Mevlana neden deliliğin bu tarz insanlara yakıştırıldığını açıkça ifade etmiştir.

Mevlana rubailerinde de deliliğe göndermelerde bulunmuştur: “Deli değilim ama deli diyorlar bana; yabancı değilim amma kovuyorlar sürüyorlar beni. Bekçiler gibi

duruşuyorlar, gece yarılarında sarhoş olmuşlar; gündüze benzetiyorlar beni” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 146). “Dedin ki: Delisin, deli huyu var sende; asıl deli sensin ki ben de akıl arıyorsun... Ne de utanmazsın, ne de demir gibi pek bir yüzün var dedin; evet ayna demir yüzlü görünür” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 218).

Yeri gelir rubailerinde deliliği över: “Coşkunlukla, delilikle, cennetlerin bile haset ettikleri dostu dövdüm; gönül coşkunluğu ile can huzurunu hırpaladım; bana gönül verdi de gönüller alanı dövdüm; öpüp okşadığım sevgiliyi dövdüm ben” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 154).

Alan araştırmamda yaptığım görüşmelerde, Altay’lı Yamayeva Yelizaveta Erkinovna’ya, kamların ruh sağlıkları bozuk mudur? sorusu yöneltildiğinde “iki türlü *kam* var, biri gerçek, biri yapmacık, ondan deli de olur hersey olur” diye bize cevap vermiştir.

Ayrıca Akay Kynyev (44, erkek, Altay) bana, bazı *kam* adaylarının ruh sağlığıyla ilgili hastalıklara kapılabildiği, bu hastalıkların “*çağrı hastalık*” olarak adlandırabileceği ancak bu hastalığı kişi yenerse tam bir *kam* mertebesine ulaşabileceği ile ilgili bilgi vermiştir.

Günümüzde Mevleviliğin ve Eski Türk dininin maruz kaldığı çirkin tablolardan biri Mevlevi mezarlarını ve Tanrıci inanişaya uygun olarak dikilmiş balbalları, bengü taşları, Tanrıci yazıt ve mürgülleri ziyaretinizde karşınıza çıkmaktadır. Altay’da hem de Tanrıci Türkler için en önemli bölge olan ve tüm Türklerin orada yaratılıp dünyaya yayıldığı ileri sürülen ve her yıl orda bir kutlama yapılan Atanartaş bölgesinde kişilerin kutlu tepeye çıkmasını sağlayan 999 basamak Ruslar tarafından kırılmıştır. Mürgüllerin bazıları yine aynı anlayışla kırılıp dökülmüştür. Müslüman Kazakların mürgül ve yazıtlarda yatan kadim anlam ve sırta, bilgi ve ruh olarak uzak kalmaları, bu yazıtların üstünü çizmelerine, hatta isimlerini kazımalarına sebep olmuştur. Kutsal Yüz Dut bölgesindeki dutların Müslüman Kazaklar tarafından kesilmesi de Tanrıci Türkler tarafından ayrı bir üzüntü olmuştur.

Aynı üzüntüyü Mevlevi mezarlarını gezdiğinizde de duymamız mümkündür. Karacaahmet mezarlığında Mevlevi mezarlarını incelemek üzere gittiğimde korkunç bir tablo ile karşılaştım. Mezarlıkta, kola şişeleri, mendiller hatta içki şişeleri tarzındaki çöplerin yanında gözlerime inanmadığım atılmış buzdolabına ve kırık masalara dahi rastladım. Çoğu Mevlevi mezarı bilinçli bir şekilde kırılarak, oldukça pahalı olan mezarlık yerlerinin yeni kişilere satılması amacının güdüldüğü çevre halkı tarafından ifade edilmiştir. Bu tavır

da yine aynı Tanrıçılığa olduğu gibi, Mevlevilikteki derin anlama vakıf olmaya artık çok uzak şekilde yetiştirilen kişilerce bu hazinenin hor görülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Alan çalışması yapmadan evvel literatür çalışmasıyla edindiğim bilgilerden, emci olmanın, bir *kam* için olmazsa olmaz niteliklerden biri olduğu kanaatine vardım. Altay'da yaptığım görüşmelerde ifade edilene göre *kam*, bazı kaynakların belirttiği gibi illaki emci olmak zorunda değildir. Emci kamlar vardır, ama bu olmazsa olmaz bir özellik değildir. Bunun aksine bir sanatkar olması, emci olmasından çok daha gerekli bir niteliktir. Emci olmayan biri *kam* olabilir ama sanatkar olmayan biri asla *kam* olamaz. Bu aranan özellik Mevleviler için de aynen geçerlidir. Sanatkar olmayan bir Mevleviyi düşünmek adeta imkansızdır.

Yaptığım alan araştırması Tanrıçılıkta sanata verilen önemi çok iyi anlamamı sağladı. Her *kam* aynı zamanda bir sanatçı da olmak zorundadır. Çünkü ruhları anlamak ve ruhu geliştirmek, ancak bir sanatçının yapabileceği iştir. Bu sebeple bir kişi ne kadar büyük bir sanatçıysa, dini yönü de o derece yüksek olabilir. *Kam* din adamıdır/kadıdır ve bu dinin hakim olduğu devirde, her din adamı büyüleyici bir sanatçı olmak zorundadır. Çünkü o ruhlara hitap edecektir. Sadece kendi dilini konuşanlara değil, herkese ve hatta bitki ve hayvanlara hitap edecektir. Bu sebeple büyük bir sanatkar olmalıdır. Ne kadar çok sanat dalına hakimse o kadar güçlü olacaktır. Şair, müzisyen, dansçı oyuncu...

Kamlar ruhların dillerini bilirler. Bu konuda ustalardır. Lisanını hiç bilmediğiniz halde herhangi bir kama gidebilirsiniz ve onunla kusursuzca anlaşabilirsiniz. Çünkü ruhun dili aynıdır. *Kam* ruhlarla muhatap olduğu için, karşısındakinin ölü, diri, bitki veya hayvan olması hiçbir engel teşkil etmez. Ruhların dilinden anlayan, ruhlarla konuşan bir insanın büyük bir sanatçı olarak kabul edilmesi gerekir. *Kam* ruhlardan esinlenen, ruhlara hitap eden kişidir. Gerçek bir sanatçının tarifi de budur. Sanatın hemen hemen tüm dalları kamlarla özdeşleşmiş durumdadır. Ak din, köklerin en derinine iner ve *kam* ufuktan ve çağların derinliklerinden gelen sese kulak kabartarak sanatıyla oralardan seslenir.

Kam bize gözleri kapalı görmeyi öğretir. Cansız zannettiğimiz varlıklardan fısıldayan mesajları okur. Bu özellikler de zaten bir sanatçıda var olması gereken niteliklerdendir. Kamın genel konuşma tarzı da zaten simgeseldir. Toplumsal gerçekleri kökene dayandıracak bir şekilde dile getiren simgeler üretir. Kamın başlıca vazifesi kaostan düzen oluşturmaktır ve bu iş büyük bir yaratıcı eylem gerektirmektedir. Zaten bu da kamı sanatçı kılmaktadır. Kaçınılmaz olarak kabul etmemiz gereken gerçek, kamın dini yerinin yanında,

aynı zamanda dünyanın ilk sanatçısı olduğudur. Kamın sanatı öyle büyüleyicidir ki, onun din adamı mı, sanatçı mı, yoksa büyücü mü olduğuna karar vermek zordur.

Ak dinin özü tedavi edicidir. Sanatın özünde de bu nitelik yatmaktadır. İkisi de ruha hitap ederek bozulan dengenin önce ruhsal sonra fiziksel boyutunu tedavi etmeye yönelir. Ruha unuttuğu ama ait olduğu kaynağı hatırlatır ve onu aslına döndürür .

Tanrıculuğun, şarkıya bakışı oldukça dikkat çekicidir. *Kam*, gücünü ve niyetini gizem şarkılarıyla dışa vurur. “İr sihirli şarkı anlamına gelen bir kelimedir. Irlamak hem şarkı söylemek hem de büyülemek anlamına gelmektedir” (Roux, 2001: 71). Sihirli şarkılar bilmek *kam* olmanın gereklerindedir ve kamlar bu şarkıların bazılarını rüyalarında ölmüş kamlardan, atalardan veya göksel eşlerinden öğrenirler, bazılarını ise ayinlerde aldıkları ilhama göre bestelerler.

Aldığım bilgilere göre, *kam* bilinç durumuna girmeye şarkı söyleme ve danslar yardımcı olmaktadır. Esrime esnasında kamın söylediği yırlar (ilahiler) öbür dünya ile temasın sağlandığı anlamına gelir. *Kam*, vecd durumuna geldikçe, şarkıların temposu artar. *Kam* sanki rüzgar ve fırtına seslerinin kudretlerini sınırmış gibi, sesinin en gür tonlarıyla söyler şarkılarını. Bu şarkılar yinelemeli şarkılardır.

Kam, sembolik olarak dünya ağacına tırmanmakla bu dünyanın dışına çıkıp ruhlar alemine girmektedir. Bu ağacın dokuz basamağı vardır ve *kam*, Doç. Dr. Feza Tansuğ'nun ifadelerine göre bir ana ses ve ısıklık şeklinde sesler içeren hoomei (gırtlak) türküsü söyleyerek, giderek daha yükseğe tırmandıkça, sesler, fizik alanında dururken ruh alemiyle irtibat kurmayı temsil eder.

Kam yırları, destan, efsane, mitoloji ve tarihten motifler içerir. *Kam* ilahileri üç bölümden oluşur: Bir bölümü, izleyenler tarafından hiç anlaşılmaz, kamın sözcüsü olduğu ruhların dili sayılır. *Kam*, çığlıklarla, yeryüzüne ait olmayan çılgınca hızlı ve anlaşılmaz konuşmasıyla, anlaşılan bir cümlede şurasında burasında yer alan salt bir kırık sözcükle, artık bir insan olmaktan ziyade onun kişileştirdiği nesne veya ruhun kendisidir. Diğer bir bölümü oluşturan özel sözcükleri ancak oturumda yer alan bazı kimseler, yaşlılar "bilenler" anlar. Bu sözcükler, karşıdan yapılması istenen talepleri dile getirir. Üçüncü bölüm, sesleri ve ünlemleri içerir. Kamın çektiği güçlüğü, görünmez dünyadaki yoğun etkinliğini, savaşımını, kimi kez boyun eğişini, kısacası öteki dünyayla iletişim kurabilmek için ödemesi gereken "bedeli" yansıtır.

Kam her ruha ayrı ve ona özel bir yırla seslenir. Bir yır tamamıyla bir ruha seslenmiyorsa da ayinlerde tekrarlanan, bizlerin anlayamadığı nakaratlarda bunun izleri fark edilir. Kama ait yırların büyük bir kısmı gizli dildedir. Doğa ruhları, ata ruhları veya yer altı ruhlarına seslenen kamı dinlerken kuşların çığlıklarını, kurtlarını ulumasını, kamın karnından konuşarak elde ettiği bambaşka ses tonlarıyla ifade edilen kelimeleri duyarız.

Kam adeta şarkısını ata ruhlarından, doğadan, kuşlardan veya rüzgardan ödünç alır. *Kam*, gök gürültüsünün sesi ve rüzgarın fısıltısı veya uğultusuyla konuşur. Ruhların ayin yapılan yere indiği de zaten bu seslerden anlaşılır. Sessizlik birdenbire garip ama gerçekten ürkütücü çığlıkların kopmasıyla bozulur, ulumalar ve kartal çığlıkları duvarları titretir. Bu karmaşık ama ahenkli sesler ritmik bir şekilde yükselir, sonra yavaş yavaş uzaktan gelen boğuk bir homurtuya dönüşür, sonra yeniden şiddetlenir.

Budak'ın *Türk Müziğinin Kökeni* adlı çalışmasında Tanrıca Türklerin müziği şöyle tanımlanmıştır:

“Türklerin ilk dönemlerindeki müziğinin yapısı, mitik ve epik karakterli, içten ve coşkuluymdu. Aynı ezgisel motifin tekrarından, kurulu biçimden oluşan müzik, ritim açısından, özellikle *kam* müziğinde, kamın hareketlerine bağımlı ve çeşitliydi. Kamlar, kopuzlarının seslerine, tellere vurduğu monoton seslerle eşlik veriyorlardı. Yani musiki aleti, melodiye değil; hafifçe ritme eşlik ediyordu. Destanlarda veya dualardaki ana ses de insan sesi idi. İnsan sesi ve şarkı çalgıdan önceydi”

Ayrıca yine Budak'ın verdiği bilgiye göre “*kam* elbiselerinde arka, göğüs ve kollarından olmak üzere hayvan şekilleriyle süslü birçok demir parçaları bulunur, bunlar vücudun her hareketinde birbirine çarparak kuvvetli sesler çıkarmakta, dolayısıyla, kamın hareketi ezginin ritmini belirlemektedir”. Sözler doğaçtan kurulu olup, melodi ve ritm önemliydi. Müziğin ana temelini insan sesi oluşturmaktaydı.

Hatta kamların çokça başvurduğu bir teknikle, bir kişiden bir çok çeşit sesin aynı anda çıkmasıyla oluşan müziklere de sıklıkla rastlamaktayız. Buna Homi tekniği denmektedir. Öyle ki dinlendiği zaman bu müzikler insanlarda bir çok çalgının kullanıldığı veya birden fazla kişinin şarkıya eşlik ettiği izlenimini uyandırmaktadır. Oysaki ortada tek bir kişi mevcuttur. En Eski Türk musikisi örnekleri olarak, elimizde notaları çıkarılmış bulunan Kırgız Türklerinin "Manas Destanı" Uygur Türklerinin "Ergenekon Destanı" Kazakların "Dede Korkutun küyi" (Dede Korkutun arkısı) vardır. Eski Türk musikisinde boşuna vakit

geçirmek-eğlenmekten uzak; eğitici öğretici, kişiyi manevi yönden eğitici, ata-ruhu ile birleştirici, tedavi edici özellikler vardır. Tabiat sevgisi çocuğa annesinin ninnisi çocuğun annesine teşekkürü konuşma ve haberleşme imkanı veren ana diline şükranı yaratıcısına olan saygısı, göç olayları hep bu sosyo-psikolojik kültürel fenomenleri göstermektedir.

Türklerde müzik o kadar dikkat çekici bir yerdedir ki süt sağarken hayvana ninni okuyan tek kültür olarak Türk kültürünü görmek mümkündür. Türklerde müzik kutsaldır, çalgı de kutsallığa ulaştırandır. Türklerde, hasta tedavisi, mühim bir olayı tesbit ve sonraki yıllara intikal ettirmek, askerin moralini yüksek tutmak, dini ve milli hisleri yüksek tutmak, toplumun çeşitli acı ve sevinç duygularını yaşatmak, örf adet ve nasihatleri muhafaza, destanlar ve kahramanlıkların yaşatılması, şuuruların etkilenecek toplumların yönlendirilmesi için müziğin kullanıldığını görüyoruz.

Kam ayinlerinde çalgıların önemi büyüktür. Bir kutsallık sıralaması olduğunu gözlemlese bile, *kam* için tüm çalgılar kutsaldır. Çalgılar, kutsala, öteki aleme, ataların ve ruhların yanına doğru yapılan yolculukta bizi oraya taşıyan kayığa, ata... vb benzerler. Radloff'a göre (1976) *kam*, ruhları davul ile tokmağın arasına sıkıştırarak uzaklaştırır. Tören esnasında *kam*'ın ruhu yolculuğa çıkınca davul at, tokmak kamçı; sulardan geçerken davul kayık, tokmak kürek; göğe çıkarken bir çeşit kuş, ya da kanatlı at olur.

Tanrıculara göre, davul *kam*'ın bir silahıdır. *Kam*, adeta davulunu çalarak kötü ruhları etkisiz hale getirir. Bu özelliklerinden ötürü davul kutsaldır.

Çalgıların kötü ruhları kovduğu inancı, müziğin insanın ruhundaki ve fikrindeki olumsuz enerjileri yok eden ve zayıflayan ruhu güçlendiren niteliğiyle alakalıdır. Müzik, kişinin ruhuna seslenir, onu çağırır ve uyandırır ve kuvvetli kılar.

Kopuz da en az davul kadar önemlidir. Kopuzun dini ve mistik geçmişinden kaynaklanan itibarlı durumu her koşulda karşımıza çıkmaktadır. Türkler kopuzu öpüp başa koyarak çalmaya koyulurlardı. Düşman ona el süremez. Yere konulması günahdır. Türklerin kopuz üstüne yemin ettiklerini, dua ettiklerini, kutsadıklarını yer yer hala gözlemlemek mümkündür.

Mevlana, *Mesnevi*'sine 'Ney'in kökenini, nasıl kamıştan Ney haline geldiğinin hikayesini anlatmakla başlıyor ve 'Ney'in sesinin kendi feryadı olduğunu ve kamışın ağlayışının sesi olduğunu ifade ediyor. "Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın herkes ağlayıp inledi... Ben her cemiyette ağladım, inledim..." (Mevlana Celaleddin

Rumi, 1953a: 47). Mevlana'nın bu yaklaşımı, bir kamın dini ayinlerde kullandığı çalgısıyla karşılaştıralım. Öncelikle belirtilmelidir ki bir *kam*, tedavide kullanacağı bitki olsun, ayinde çalacağı çalgı olsun, öncelikle her şeyin başlangıcını, kökenini ve hikayesini anlatmakla işe başlar. Çünkü *kam* kökenlerle ilgilidir. Çünkü bilir ki her şey aslına dönecektir ve döner, bu sebeple köken bilinmeli ve hatırlatılmalıdır. *Kam*, davulunun hikayesini de ayinlerde dile getirmektedir.

Morinhur çalgısını örnek olarak seçersek şu benzerliklere rastlanabilir. Morinhur geleneksel bir çalgıdır Morinhur'un baş kısmında bile bir at figürü vardır. Hatta bu sazın telleri de at kuyruğundandır. Hur'un da kelime anlamı attır. İki telli ve at kafası şeklinde akort kutusu ile, yamuk gövdeli, sivri uçlu bir kemandır. Bu alet kamın atının bir temsilidir adeta. *Kam* 'Morinhur'un öyküsünü söyleyerek onu çalar. Öykü anlatan bu şarkı da kahraman ve kanatlı at arasındaki kuvvetli bağ anlatılır. Bir gün kahramanın düşmanının nasıl gelip de atın kanatlarını kesip onu öldürdüğü hikaye edilir. Ara oyunu ile (iki perde arasındaki aralık) çalgıdan kahramanın iniltisi ve ağlayışı duyulur. Böylece ozan, kahramanın atını hep hatırlamak için, atın derisinden çalgının gövdesini ve yelelerinden tel ve yayını ve kafasından da tınlama kutusunu nasıl yaptığını anlatır. Görüldüğü gibi burada da çalgının kökeni ve hikayesi üstünde durulmuş olup, çalgıdaki ses bir feryadı yansıtmaktadır.

Altayda verilen bilgilere göre davul, *kam* adaylarının ustaları tarafından yapılır. *Kam* davulun kasnağını kayın ağacından, göksel ruhların bu iş için özel olarak düşürdüğü bir daldan yapar. Çünkü davulun sesini sonsuza dek şekillendirecek gücün yalnızca kayın ağacında olduğu düşünülür. Kayın ağacı ile hayat ağacı arasında simgesel bir bağ bulunur. Hayat ağacı gökle yer arasında bir bağıdır. *Kam* da ayinlerinde ya göğe, ya yer altına inmektedir. Davulun kasnağı evren ağacından yapılmış olduğu için, *kam* davulunu çalmaya başladığı zaman sihirli bir şekilde bu ağacın yanına, yani dünya merkezine fırlamış olur ve bu sayede göğe çıkabilir.

Yani davul ile kamın göğe çıkmakta kullandığı çok basamaklı dünya ağacı arasında köksel bir bağ yatmaktadır. Ayin sırasında *kam* davulunu çalmaya başlayınca, göğe çıktığı anlaşılır. Geçtiği yerlere göre davulu çalış biçimi değişir, temposu farklı olur. Yani davulun ritmi ve bu sesin alçalıp yükselmesiyle ayinin seyrini izleyicilere aktarır, vecdi kolaylaştırılır.

Efsanelerde kamın, davulu üstünde dokuz kat gökte uçtuğu anlatılır. Yani *kam*, müzikle göğe yükselmektedir. Bu anlayış aynen Mevlevilikte de mevcuttur. Kamın giysisinin kötü ruhları uzaklaştırdığı gibi, davulun da sesi ile kötü ruhları korkutmaya yaradığına inanılır. Mevlevilerde de müzik kişiyi iyiye maneviyata yönlendiren, karanlıktan aydınlanmaya ve aydınlığa çıkaran bir unsurdur. Mevlevilerde olduğu gibi çalgıların sesi, kamın odaklanma aracıdır. Yoğunlaşma ve çözülme havası yaratıp, dikkatini ruhun içsel yolculuğuna yönlendirirken, onu derinlere indirerek vecd haline sokar. *Kam* davulundaki vuruşlar transı teşvik etmek için en güçlü yöntemdir. Bu konuda Drury (1996: 77) bize çok çarpıcı bir bilgi vermektedir:

“Bilimsel araştırmalar aynı ritimlerin ardı ardına belirli frekanslarda sürekli tekrarlanması, kamların trans halleri benzeri hipnotik haller yaratabileceğini göstermiştir. Ancak, *kam* davul ritimlerinin metronom tipi sürekliliği yoktur, kamın o andaki ruh haline göre yavaşlar veya hızlanır, yükselir veya yumuşar. *Kam* davulları genelde çap olarak büyüktür ve kamın bedeni boyunca titreşebilecek derin, çınlayan, yankılanan bir sesi vardır ve davul genelde yüzde veya başın üstünde tutulur, böylece vuruşlar baş ve üst beden üzerinde güçlü bir rezonans kurar. Salish Kızılderilileri arasında Wolfgang G. Jilek'in yaptığı son araştırmaya göre, ritmik *kam* davulu, EEG teta titreşim dalgalarında bir davul titreşimi üretmektedir (4-7 dönü/saniye), bu da rüyalar, hipnotik imgeler ve transla birleşen beyin dalgalarına eşdeğerlidir. Daha net bir şekilde açıklamak gerekirse; *kam* oturumu sırasındaki tekdüze davul ritmi beyinde 'teta' dalgalarını eyleme geçirmektedir (Beyin elektrosunda teta dalgaları yaratıcı düşüncenin göstergesidir). Ayrıca kalbin ritmik atışına benzerlik gösterir. Ancak beyin dalgalarını ölçmek için elektroensefalografi (EEG) aletinin kullanıldığı bir araştırmada kamın on dakikalık yolculukta bu bilinç konumunu kazandığı, ampirik ve bilimsel olarak ölçülmüştür; öyle ki burada yapılan ölçüm, daha önce bir Japon Zen ustasının altı saatlik bir çalışma sonrası girdiği derin meditasyon sırasında elde edilebilmiştir”

Kam törenindeki bu etkenlerden dolayı, adeta *kam* ayinleri mitsel biçimde, berrak görülen bir rüya halinde cereyan eder. *Kam*'ın kendine has davul çalışıyla, kişi rüya gördüğünün bilincinde olarak rüyaya dalar. Perrin bu durumu, rüya görmenin ikincil kategorisi şeklinde tanımlamıştır. Yani *kam* farklı bir boyutta bilinçlidir ve o boyut içinde bilinçli hareket edebilir. Davul sesi, kamın bilinç durumuna girmesinde oldukça etkilidir. Davul ve çingırağın değişmeyen monoton sesinin başlaması, onun beynine *kam* bilinç durumuna dönmesi için sinyal verir ve deneyimli bir *kam* için bu sesleri duymak, çoğunlukla hafif bir

transa girmek için yeterlidir, çünkü *kam* kendini bu seslere koşullamıştır. Kamın transı davul çalınması sürdükçe devam eder.

Benzer şekilde, Mevleviler için de çalgılar vecde geçip tanrısal alemle iletişimi sağlayan kutsal araç gereçlerdir. Mevlevi ayinin simgesel konusunu ve senaryosunu, müziğin ritminden ve değişiminden rahatlıkla takip edebiliriz. Çalgılar aynen Tanrıçılıktaki gibi hem kişiyi öbür aleme taşıyan, hem de kişinin öbür dünyadan aldığı mesajı başkalarına aktarmasını sağlayan çok önemli bir unsurdur.

Altay yöresinde kamın en çarpıcı özelliği, sahip olduğu yaratıcı gücüdür. Yaratıcı güç bir sanatçıda bulunan ve aranan özelliktir. Bu sebeple genel olarak incelendiğinde bir *kam* en çok bir sanatçıyla benzer nitelikler taşımaktadır.

Altay'da, çalgılara ilahi anlam yüklenmektedir. Her *kam*, bir çalgı çalmaktadır. Davul ön plandadır. Benim Altay kamlarında gördüğüm davul, büyük bir "tef"i andırmaktadır. Şekli büyük bir eleğe benzemektedir. Bu haliyle aslında Anadolu'da şeyhlerin çaldıkları ve tekkelerde kullanılan büyük teflerle şekil itibarıyla tam bir benzerlik göstermektedir.

Altay'da evin eşiğine basılmaz. Eşik, Altaylıların verdiği bilgiye göre, ataların omurgasıdır. Altay'da görüşme yaptığım Tanrıçı Baş Akay Kynyev (44, erkek, Altay) de eşiğe asla basılmaması gerektiğini, kapıdan girerken, çıkarken buna çok dikkat edilmesi gerektiğini, kapının bir yanının ana bir yanının ata tarafını temsil ettiğini ve kapı eşiğinin ataların omurgası olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.

Mevleviler eşiğe basmadan kapıdan girer ve çıkarlar. Girerken sağ ayakla girilir çıkarken ise, girişin aksine sol ayakla dışarı çıkılır (Top, 2001: 26).

Kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması da Eski Türk inancından kalma bir inanıştır (semboldür). Eşik saygındır, kutsaldır.

Eski Türk inancından doğan bu gelenek Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'da hala yaşamaktadır, evlerin, eşikleri çiğnenmemektedir. Anadolu'da düğün ile evlenip yeni evine gelen gelin, yeni evine girerken evin eşiğini niyaz edip öyle eve girer.

Bir kapının eşiğine veya başkasına ait kapının eşiğine ayak koymamayı emreden yasağa çok eski tarihlerden itibaren rastlamaktayız. Plan Carpin şunları yazmaktadır: "Buna uymaya özen gösteriyorduk, çünkü bir şefin evinin eşiğine ayağıyla bilerek basanlar

ölümle cezalandırılıyordu”. Burada, bilerek kelimesinin altını; çizmek gerek. Bilindiği gibi, genellikle bir tabunun ister bilmeyerek ister bilerek çiğnenmesi sonucu değıştirmezd.

Bu tutum bize yine adalet kavramına, Tanrıci Türklerin verdiği öneme bir kanıt gibidir. Burada çok ince bir hassasiyet vardır. Kurallar uygulanırken, yanlışın değerlendirilmesinde yine dış değil, iç yapı esas alınmıştır. Yanlış bir hareket, içteki kötü niyetten kaynaklanıyorsa suç olarak nitelendirilmektedir. Eğer hareket yanlış, ama içte yanlışlık yok ise ve önemli olan da dış değil iç dünya ise bu hareket cezaya tabi tutulmamalıdır. Aslında ortada kötülük yoktur, sadece yanlışlık vardır. Sırf ruhlara odaklı bir inanç sistemi insanlara örnekteki gibi daha derin ve doğru bir yargılama sunmaktadır. Bu yasağın ardında evi koruyan, koruyucu tözlere karşı saygısızlığı önleme arzusu da yatmaktadır.

Ak din “Tanrı’nın Evi” veya “Allah’ın Evi” diye adlandırılan ibadethanelere, bazı mekanların Tanrı’ya ibadet için ayrılmasına karşı çıkmaktadır. Tüm evren ibadethanedir.

Bir sözle, bir kelimeyle vecde gelmenin elbetteki kolay bir hal olmadığı kesindir. Bu durumu ben bizzat Altaylı Baş Tanrıci Akay Kynyev’in (44, erkek, Altay) hocası Bayan Claudia Mihailovna’da (57, kadın, Altay) bizzat gözlemlemiş bulunuyorum. Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) ile yapılan bir görüşmemizde Claudia Mihailovna’ya (57, kadın, Altay); ibadethanenin Tanrıcilıktaki yerini sorduğumda Claudia ibadethanede ibadet etmenin çok anlamlı olmadığını, her yerin Tanrı’nın mabedi olduğunu ifade ederken “Tanrı”nın adını anmasıyla aniden vecde girmiştir.

Bu hissiyatı bariz bir şekilde Mevlana’da da görmekteyiz. Mevlana, Tanrı'nın, insanın aradığı her yerde olduğunu, hacca gitmeden de "Mutlak Varlığa" kavuşma olanağı bulabileceğini ileri sürerek "Ey hac yolcuları! Nereye gidiyorsunuz? Siz neredesiniz? Sevgili burda; gelin, buraya gelin! Sevgiliniz duvar duvara bitişik komşunuzdur. Durum böyleyken siz çöllerde serseri bir durumda hangi havaya uyup da geziyorsunuz? Sevgilinin görünmeyen görünüşünü gördünüzse, Hacı da sizsiniz, ev (Kabe) de sizsiniz, ev sahibi de siz, Kabe mecazdır. Arifin (anlayışlı ve sezgili kişinin) durumuysa gerçektir. Tanrısal gerçeğe ulaşan ariflerin "durumlarından" başka içsel mescit yoktur. Bir kalbi ele al! Onu mutlu (ihya) et! En büyük Hac'dır (Haccı ekberdir). Kabe'yi binlerce kez tavaf etmektense bir kalbi mutlu etmek daha iyidir. Çünkü Kabe, Hazreti Halil'in yapısıdır. Arif kalbinde belirense (tecelli eden) Tanrı'dır" der (Odyakmaz, 2005: 75).

Mevlana, bu görüşünü şu sözlerle ifade eder: "Niçin böyle cihan çevresinde başı dönmüş bir halde dolaşıyorsun! O senin dışında değil, sen kimi arıyorsun. ‘Tanrı Kabe’yi kurdu, ama onu kurdu kuralı hiç gitmedi. Halbuki bu bedene, yani bana Allah’tan başka kimse gelmedi’ sıklıkla tekrarlamıştır: ‘Pir ‘Ey Bayezid, nereye gidiyorsun? Gurbet pılı pırtısını nereye kadar çekip sürüyeceksin?’ dedi. Bayezid, ‘Hac mevsimi... Kabe’ye gidiyorum’ diye cevap verdi. Pir dedi ki: ‘Yol masrafı olarak yanında ne var?’. Bayezid ‘İkiyüz dirhem gümüşüm var’ deyince Pir ‘Etrafımda yedi kere tavaf et. Bu tavafı hac tarafından daha makbul bil. O dirhemleri de ey cömert kişi bana ver. Bil ki hac ettin, muradın hasıl oldu. Umre ettin, ebedi ömre nail oldun, saf bir hale geldin, Safa’ya koştun. Saiy erkanını yerine getirdin. Canının gördüğü hak hakkı için ki o, beni kendi evinden daha üstün daha makbul etmiştir; Kabe her ne kadar onun lütuf ve ihsan evidir ama benim vücudum da onun sır evi. Tanrı Kabe’yi kurdu ama kurdu kuralı ona gitmedi. Halbuki bu eve, benim vücuduma o ebedi diri olan Tanrı’dan başka kimse gelmedi. Beni gördün ya, bil ki Tanrı’yı gördün; doğruluk Kabe’sinin, hakiki Kabe’nin etrafında tavaf ettin. Bana hizmet, Tanrı’ya itaat etmek, onu övmektir. Sakın Hak’kı benden ayrı sanma. Gözünü iyi aç da bana öyle bak ki beşerde Tanrı nurunu göresin’ dedi. Beyazid o nokteleri dinledi, altın bir küpe gibi kulağına taktı... Bayezid artık bundan sonra bir son tasavvur edilemeyecek olan bir makama vardı” (Mevlana Celaleddin Rumi 1953b: 172).

Görüldüğü gibi bu hikayeli anlatımla Kabe’ye giderek en yüksek makama ulaşılabileceği fikrine karşı çıkararak, yani İslam’ın beş şartından birini yerine getirmenin değil, aksine yerine getirmemenin o kişiyi yüksek bir mertebeye getireceğini söylemektedir. Çünkü Tanrıca bakış açısına da uygun olarak eğer bir kişi kendi ruhuyla Tanrı’ya yükselemiyorsa, o kişinin belli bir yere gitmesinin bir anlamı yoktur. Mertebe atlamak, Kabe’ye gitmekten, yani fiziki bir yolculuktan ziyade ruhi bir yolculuktur ve Tanrı’nın yansıması, bir yapıdan ziyade bir insandaki ruhtan izlenebilir. Mevlana, Rubailerinde bu görüşünü abartılı bir dille dile getirmiş ve şöyle demiştir: “Medreseyle, minare yıkılmadıkça kalenderlik halleri düzene girmez... İman küfür, küfür de iman olmadıkça, hiçbir Tanrı kulu gerçekte Müslüman olamaz” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 83).

Ebul Gazi’nin kendi döneminde sözünü ettiği, Cengiz Han’ın Buhara imamıyla yaptığı ünlü söyleşi, her türlü kutsal yapının varlığına karşı çıkmaktadır. İmam kendisine Mekke’den söz ettiğinde, hükümdarın ona şöyle cevap verdiği söylenir: “Evrenin tamamı

Tanrı'nın evidir. Orada olmak için özel bir yeri belirlemeye ne gerek var?" (Roux, 2001: 243).

Türkler, en ufak bir tepecik bile bulunmayan geniş bozkırlarda, Obo adı verilen tepecikler meydana getirirler. Bunlar, kutsal bir dağ yerini tutar, böylece ibadete uygun bir nitelik kazanır. Taş yığınlarından meydana getirilen suni tepeler, genelde yaklaşık olarak konik şeklinde 2-3 metre boyunda, taş ve ağaç dallarının yığılmasından meydana getirilmiştir. 'Obo'lar, bozkırlarda daha çok topraklardan ve dağ geçitlerinde ise taşların yığılması ile meydana getirirlerdi. Bunlar genellikle yol ağzı gibi tehlikeli yerlerde bulunurdu. Toprak veya taşların yığılması yolu ile meydana getirilen bu höyükler, Sümerlerin Zikkurat'ların hatırlatırlar. Yolcular bir 'obo'nun yanından geçerken, etrafında üç kez yürümeleri ve üzerine bir taş koymaları öngörülmüştür. Bunu yaptığı zaman kişi sadece ondan asgari belenen ruha karşı saygı göstermiyor, ama sembolik olarak ruhun gücüne bir taş koyarak takviye etmekle aynı zamanda rüzgar tayı ve yolculuğu için iyi şans almaktadır.

'Obo'larda aynı zamanda yıl boyunca ruhların onuruna bazı törenler uygulanır. Fakat bu 'obo'ların tapınak olduğunu göstermez. Tapınaklar sonradan Budizm'in etkisi altında olmuştur, ama köklere gidildiğinde tapınak anlayışının var olmadığı anlaşılmaktadır. Ak din inancında kesinlikle tapınağa, mescide yer yoktur. Bir ağaç bir kaya... ibadet için yeterlidir.

Obo'lar dağları temsil ettikleri için kutlu yerlerdir. Nasıl ki dağlar Tanrı'ya daha yakın ve dolayısıyla ruhsal açıdan daha güçlü sayılmaktadır aynı şekilde Obo'lar da, yukarı gösteren şekilleriyle sema ve dünya arasında yakın bir buluşma yerini temsil ediyorlar. Türkler obalara karşı derin saygı gösterirler. XIX. yüzyılın başlarında Kırım'da seyahat eden Minas Meditsi, Kırımlı ihtiyar Türkler'in, çevresinde kaba heykeller bulunan 'obo'nun yanına toplanıp gençlere nasihatte bulduklarını yazmıştır. XVIII. yüzyılın ortalarında Başkurtlar arasında seyahat eden Rıçkov, Ak İdil ırmağı boyunca gördüğü 'obo'lara dair söylenen Başkurt efsanesini tesbit etmiştir. Bu efsaneye göre obo'lar eski kamların mezarı imiş; bu kamlar Rus istilasını görmemek için kendilerini bu obo'lara diri diri gömmüşlermiş. Obo'larda kahramanların gömülü olduklarına dair söylentiler hep mevcuttur.

Moğol bilgini D. Banzarov obo kültürünü bahis konusu ederken şöyle der: Her boy veya oymak kendine ait olan sahada obo yapar. *Kam*, filan oymağın koruyucu ruhunun filan yerde bulunduğunu söyler, boy veya oymak oraya bir höyük yapardı. Oymağın koruyucu

ruhun olduğu yere obo yapılması, obo hakkında bir kahramanın yattığı yer olduğu inancıyla bağdaşmaktadır. Bir ülkeyi koruyan ruh şüphesiz ki o ülke için kahramanlık yapan kişidir. Obo'nun yanından geçen her yolcu, atının kılından veya elindeki bezden bir parçayı veya bir taşı adak olarak buraya atardı.

Alan araştırmam esnasında, Altaylı Tanrıçıların, sadece belirli yerlerin ibadet için ayrılması anlayışını kabul etmemektedirlerini öğrendim. Fakat Altay'da bu anlayışa ters düşmeyecek şekilde ibadetlerin yapıldığı mürgüllere rastladık. Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadeleriyle "Mürgüller ibadet yerlerine verilen adlardır". Bunlar, belli zamanlarda topluca halkın toplandığı mekanlardır. Çember şeklinde olan bu mürgüllerin ortasında ateş yakılmakta ve o şekilde ibadet edilmektedir. Ama ibadetin ille de bu yerde olması gerekmemektedir.

Altay'da ifade edildiği üzere, Türk için her bulunduğu yerdeki en yüksek yer ibadethanedir.

Alan araştırmam sırasında üç ayrı mürgüle ziyarette bulunduk.

Bunlardan birincisi, Türklerin ilk yaratıldığı ve dünyaya yayıldığı bölge olan Atanartaş'ın bulunduğu bölgedeki mürgüldür. Bu mürgüle çıkmak için 999 basamak yapılmıştır. Lakin bu basamaklar bugün Ruslar tarafından tahrip edilmiş ve kırılmış durumdadır. Ancak hala her yıl, kişiler burda koyun soyar, od yakar, koyunun belli yerlerini oda salar, dua eder, yer anadan alkış sormaktadır.

İkinci mürgül, dağın en yüksek tepesine kurulmuş olan bir yapıydı. Bu mürgülün en dışını çevreleyen küçük küçük taşlardan oluşan kısma "şüten" denmektedir. Mürgüle girmeden bu şütenin kapısında, er kişi sol ayağının üstüne çökerek yere diz vurur, başını sağ eliyle üç kere sıvazlar ve bir kere de yüzünü sıvazlayarak kalkar ve içeri girer. Baş ve gözü asla yere bakmaz, diz vurur ama baş eğmez, karşıya göğe bakar. Yere baksa, yer altında ömür sürer. Başın ve gözün temayülü gökte olmalıdır, yere asla eğilim göstermemelidir. Bir mürgüle, mezara veya bunun gibi önemli yerlere her zaman doğudan girilir, batıdan çıkılır. Güneşin yönü takip edilir. Şütenden içeri giren kişi yürür ve bir direğe gelir. Sağ eliyle direği tutarak iki kere onun etrafında yine Güneş'in istikametini takip ederek döner. Direğin önünde de başını yüzünü sıvazlar. Burada Altay'ın iyisi, Tengri'den tüşkende bu yerde adını buğlar. Sonra od yakıp süt salınır, arçın atılır. Koyunun başı ve kolunu da oda

salar. Sonra taştan yapılmış alçak bir duvara diz çöküp iyelerin adını anar, Üç Sümer'e dönüp oraya dua eder.

En içteki bölüme girmeden yine diz vurur, baş ve yüz sıvazlar. Oraya da yine doğudan girilir, batıdan çıkılır. Orada tağıllar bulunmaktadır. Oradaki tağıllara, arçın, ak süt, şatra (Peynir türünde kuruttan yapılan yiyecek) salar ama od yanmaz, orda dağların ve göğün iyelerine salınır. Üç kısımdaki tağıllardan ortadaki tağıl göğün, dört yandakiler dağların iyelerine aittirler. Bu iç kısma herkes giremez, ancak Tanrıçılıkta ilerlemiş kişiler girip, iyelere saçı yaparlar. Kapının önünde bir taştan alçak duvar vardır. Bu bozogonun tağılıdır ve kapıdan girmeden bozogonun iyesine, yani eşiğe, yani ataların omurgasına saçı yapılır. Bozogo eşik demektir ve kapının sol tarafı ata, sağ tarafı ana tarafını temsil ettiği gibi, eşiğin basılması yasak olan alt kısmı ataların omurgasıdır.

Mürgülün dışında üçgen şeklinde yerleştirilmiş, uçları sivri, orta boy sütunun ortasına konmuş daha kısa, yine ucu sivri bir sütun gördük. Akay Kynyev (44, erkek, Altay), bunların Ülker yıldızı için dikilmiş olduğunu bize söylemiştir. Yılın yenilenmesinde, yani yılbaşında Ülker yıldızı çok önemlidir. Yılın yenilediği gün o görünür, Ay ile Ülker yıldızı birleşir. Yazın tam onun görüldüğü yere bu üçgen şeklindeki sütunlar dikilmiştir. 21 Haziranda yeni yıla girilmektedir. 21-22 Haziranda olmak üzere yılda bir kez o mürgüle çıkılmaktadır. Bu mürgül, Bozırtaş diye anılan yerde, dağın en yüksek yerinde bulunmaktadır ve oraya çıkması oldukça zahmetlidir.

Gördüğümüz üçüncü mürgül, küçük beyaz taşlarla bir yuvarlak hat çizilmiş yine yuvarlak küçük taşlarla bu daire dört parçaya ayrılmıştır. Bu içerdeki artı şeklinin her ucunda bir tane, dört bölümün her birinin içine de ikişer tane olmak üzere toplam on iki tane büyük taş dikilmiştir. En ortasında iki çizginin kesiştiği yere de masa şeklinde iki parçalı taşlar konmuştur.

Mevlevi uygulamalarını incelediğimizde karşımıza yine üç sayısı kutsal bir sayı olarak çıkmaktadır. Sema ayininde, her selamın bitiminde semazenler oldukları yerde dururlar ve "niyaz vaziyeti" alırlardı. Şeyh de sema ediyorsa, geri geri çekilip postuna gelirdi. Sonra posttan üç adım ilerler, "baş keser" semazenler de karşılık verirlerdi (Odyakmaz, 2005: 93). Devr-i veled'i üç devirdir. Her bir devir postun önünde başlar, postun önünde biter ve meydanda üç tur yürünmüş olur. Gölpınarlı'ya ve Hüseyin Topa'a göre, bu üç kere dönüşlerin olan devr-i veledi, biliş, görüş ve oluşu; ilmel yakıyn, aynel yakıyn ve Hakk'el

yakiyni temsil eder. Bu sebeple üçç kere dönülmektedir. Bazıları da bu üç kere dönüşlerin sebebini “şeriatta her şeyi üç kere yapmak gerekir” diyerek kolayca kaçan açıklamalar yapmıştır. Oysa üç sayısındaki keramet, Eski Türk dinindeki Tanrı'nın söylenmeyen adında saklıdır. Devr-i veledi'de, dalgınlıkla dördüncü tura geçilmemesi için şeyh efendi - postun karşı tarafında- hatt-ı istivayı selamlarken, her selam verişte "Bir, iki, üç" diye tespitte bulunur; üçüncü kez boyun kesip selam verdikten sonra; "Bu son devirdir." diyerek ve artık posta çıkıp semayı başlatacağını düşünerek yürür ve bu tespitlere dikkat eder (Top, 2001: 203).

Mevlevilikte kutsal olan, hırkayı katlama usulünde de karşımıza üç sayısı çıkar. “Ayin başladığında şeyh efendi, onunla beraber sema heyeti baş kesip selam verir. Semazenler, sağ ellerinin parmak uçlarıyla omuzlarındaki hırkalarını tutup çıkarır, hırka ile görüşür, hırkayı biraz yukarı kaldırır, hafifçe silkeleyerek düzeltir, arkalarını meydana çevirmeden biraz sağa ve yana bükerek arkalarında bir yere korlar; önce hırkanın etek kısmını yere koyar, sonra hırkayı aşağıya doğru indirir, bir ‘Z’ harfi çizer gibi üçe katlar, bükerek, yere bırakırlar” (Top, 2001: 204).

Semazen de sağ ayağı ile başlayıp ortaya üç kısa adım atar ve semaya başlar. Ayrıca Semazen dönmeye ilk başladığında tennuresi üçgen tarzında, açılmaktadır. “Mevlevi mukabelesinin dört selam olduğu ve her selamda da üç adet şeyh selamının bulunduğu ifadesi meşhurdur” (Top, 2001: 205).

Oturumlarda üç adımla yürüyüş sıklıkla göze çarpmaktadır: Şeyh, sağ tarafına dönerek sağ adımını atar ve devr-i veledi'ye başlar, üç adım gider, ardından meydanın durumuna göre sola doğru kavislenerek dairevi bir şekilde yürüyüşüne devam eder, şeyh efendi üç adım atınca semazenbaşı postun kenarına gelir, postu selamlar. Yüzünü posta dönerek, sol ayağı ile geniş bir adım atar ve tersine hilal gibi bir kavis çizerek postun öbür yanına geçer ve geriye dönerek postun yanına gelen ve postun öbür yanında duran semazen ile selamlaşırlar. Burada anlatıldığı gibi, şeyh meydana üç adım atmakta, dönerek postu selamlamakta ve semaya öyle başlamaktadır.

Üç sayısı adaylık aşamasında da göze çarpar: Mevlevi olmak isteyen adayla önce meydancı dede konuşur ve ona bu konuda düşünmesi ve ondan sonra gelip kesin kararını bildirmesi için süre verir. Talip, birkaç gün sonra gelerek isteğinde direnirse, meydancı dede bu kez onu "kazancı dede" ile tanıştırır, o da talibe aynı öğütleri yineleyerek yeniden

düşünmesi için süre verirdi. Kişiliği bakımından olumlu bir kanı edinilen talip, üçüncü kez yine isteğinde direnirse bu kez de "aşçıbaşı dede"ye götürülür, o da birtakım öğütlerde ve aşılmalarda bulunduktan sonra kabul edildiği bildirilir. Kabul edilen talip, doğruca meydan-ı şerife götürülürdü. Abdest aldırıldıktan sonra meydanın dış kapısı yanına serilen ve "ayak postu" denilen beyaz bir posta oturtulurdu ve talip, bu post üzerinde kimseyle konuşmadan, diz üstü, üç gün üç gece oturmak ve uyumak zorundaydı. Burada gözümüze çarpan aşamaların sayısı yine bizi Tanrıçılıkta kutsal kabul edilen bir sayı olan 3 sayısına götürmektedir. *Kam* olma sürecinde olduğu gibi, daha bir çok Tanrıci uygulamalarda 3 sayısı Mevlevilikte olduğu gibi karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca bir Mevlevi, başka bir Mevlevi'nin odacığına (hüccesine) gireceği zaman kapıyı üç kez hafifçe vurur.

Semada çok hızlı dönülürse tennure kaskak gibi görünür; yavaş dönülürse de tam açılmaz, eteğin bir kısmı yukarı kalkık, bir kısmı aşağı inik şekilde, büyük pileler halinde çirkin bir görüntü meydana gelir. Semanın makbul olanı, dönerken fazla hızlanmadan eteğin üç pileli şekil almasıyla yapılan semadır (Top, 2001: 207).

Zikir ayinlerinde de üç sayısı karşımıza çıkmaktadır: "Kimi kez yapılan zikirlerle tevhid de eklenirdi. Zikir halkası oluşturulup herkes yerine oturunca, şeyh efendi birkaç kez yüksek sesle Estağfirullah-el azim diyerek ayini başlatırdı. Önce ism-i celal'i okur, bu bitince de Hasbi Rabbi cell-Allah, ma fi gayr-ullah. Nur-i Muhammed sall-Allah tümcesini üç kez yüksek sesle ve her seslemi uzatarak yineleyip 'yerle görüştükten yani öptükten' sonra ayağa kalkar, ya da oturduğu yerde zikri sürdürürdü. Ayağa kalkılmış ve böylece kıyama zikir'e başlanmışsa, 'tevhid' yinelene yinelene büyük tespih elde olduğu halde sağdan sola doğru devre başlanırdı. Şeyh postu karşısına gelinceye dek bu devir (aktarıma-dönüş) sürdürülür, sonra yeniden yalnız illa-Allah denilerek bir devir daha yapılırdı; şeyh postu önüne varılınca da durulup zikredilirdi. Bundan sonra ikinci ve üçüncü devir yapılır; şeyh efendi yerle görüşerek yani yeri öperek zikre son verirdi. Aşirler ve gülbanklarla ayin tamamlanırdı" (Odyakmaz, 2005: 75). Burada da yine üç sayısı göze çarpmakta ayrıca görmekteyiz ki ayin düzeni Tanrıci törenlerde olduğu gibi halka şeklinde oturularak yapılmaktadır.

Zikir ayinine geri dönersek "Hep birlikte diz çökülerek yer öpülür (yerle görüşülür) ve oturulurdu. Bu sırada şeyhin karşısından ve halkanın tam ortasına gelen yerden bir derviş

kalkarak kollarında taşıdığı iri taneli, çok büyük bir tespihin imamesini ve püskülünü öpüp şeyhe verir, tespihin tanelerini de şeyhin sağında ve solunda yer alan ve halkayı oluşturan kişilerin önüne yayardı. Bunlar tespihin önlerine gelen yanını öpüp ellerine aldıktan sonra şeyh yüksek sesle, tecvit kurallarına uyarak uzun bir 'E'uz-ü Besmele' çeker, her seslemi (heceyi) nefesinin dayanacağı oranda uzatarak 'Allah' deyip kısa aralarla 'ism-i celal'i yinelerdi tespih, üç kez 'Allah' denilinceye dek geçecek süre içinde ve püskülle ima-fie, herkesin önünden bir kez için geçip şeyhin eline gelecek bir yöntemle sağdan sola doğru çevrilirdi. Bundan sonra, halkayı oluşturanlar, şeyhe uyarak gövdelerini sağa eğip 'Al...' ve sonra sola eğip '...lah' diyerek yüksek sesle Ism-i Celali yinelerlerdi. Bunu yaparlarken boyunlarını sağa eğip, gözlerini yarı kapalı olarak kalp bölgesine yöneltirlerdi" (Odyakmaz, 2005: 111). Burada da görmekteyiz ki Allah kelimesi Tanrıca uygulamaların kutsal sayısı olan üç sayısı kadar tekrar edilmektedir.

Mevlevi mukabelesinde şeyh, postuna gidip namaza durur. Saflar düzülür ve namaza başlanır. Sünnet kılınıncı üç kere Tevhid suresi okunur, Fatıha verilir. Namazın farzı cemaatle kılınır. Namaz bitip tespih çekildikten ve dua edildikten sonra medler çekilerek kalın sesle ve nefes bitinceye kadar ağır bir surette şeyh tarafından "Fa'lem ennehu" denir ve hep beraberce üç kere "la ilahe illallah" kelime-i tevhidi zikredilir.

Üç sayısı Mevlevi törenlerinden bir başkası olan "kapıdan geçme" töreninde de karşımıza çıkmaktadır. "İkrar verdiği asitanede "çile kırmadan" (bir gece bile dışarıda kalmaksızın) bin bir günlük hizmeti (çileyi) tamamlamış olanlara "meydan-ı şerifte "dede" unvanı verilmek için yapılan özel bir törendi. "Meydan-ı şerifte özel bir ayinle "dede" sanını alan "can"ı, meydancı dede, elinde yanan bir şamdanla "sır hücre" denilen bir odacığa götürürdü; yeni dede, bu odacıkta üç gün, üç gece kalırdı. Şeyh ve öbür dedeler kendisini ziyaret edip kutlardı. Dede, bu üç gün üç gece içinde doğal gereksinmelerini gidermek için hücreden çıkabilirdi. Üçüncü günün sonunda, yeni dedeye oturacağı bir odacık verilir, dede oraya geçerdi. Mevlevilerden dileyenler de kendisini burada ziyaret edip kutlayabilirler ve uygun niyazlar (armağanlar) getirebilirlerdi" (Odyakmaz, 2005: 131).

İkrar verip çile çıkarmış ve hücre sahibi olmuş salık derviş ve dede adıyla anılır. İkrar vermek sözü çile çıkarmaya ve kendisini tamimiyle tarikata vermeye razı olduğuna dair bir ahitte bulunmak anlamına gelmektedir. Kendisine bu yolun güçlüğü anlatıldıktan sonra,

kapıdan girince sol tarafta ve kapı dibinde bulunan şaka postunda üç gün oturtulur. Üç gün sonra kazancı dedenin huzuruna götürülür (Gölpınarlı, 1983: 391).

Mevlevi sofralarında, sofradakiler yemeklerini ortaya konulan bir sahandan alıp üç parmaklarını kullanarak yerlerdi (Odyakmaz, 2005: 63). Mevlevi sofraları zamanımızda kullanılan yemek masaları şeklinde olmayıp yer sofraları tarzında olurdu. Sofra, yerden 20-25 cm. yükseklikte, birbirine geçmeli, üç ayağı olan arkasız bir iskemlenin üzerine oturtulan, daire şeklinde bir tahta olurdu (Top, 2001: 134).

Mevlevilikte üç sınıf vardı. Dedeler, canlar, muhibler. Bu üç sınıfa girenlerin tümü de "derviş" ve "ihvan" sayılırdı.

Dervişler beyaz sema elbiselerinin üzerine, karanlık dünyevi hayatı sembolize eden siyah hırka giyerler. Onlar bu hırkayı selamlaştıkları semazenbaşının önünden üç defa geçinceye dek taşırlar. Sonra bu hırka atılır.

Ayrıca *Mesnevi*'de de üç sayısının önemli kullanıldığını görmekteyiz: “üç geceye dek iyiden kötüden bahsetme, sus. İşte bu senden Yahya adlı bir çocuğun olacağına alamettir. Üç gün konuşma. Bu susmak, senin maksadına erişeceğine delalet eder” demiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 128).

Üç sayısının ne kadar önem arzettiği, *Mesnevi*'nin üçüncü cildinin girişinde de ifade edilmiştir. Mevlana, *Mesnevi*'nin üçüncü cildini kaleme dökmeyen; “Ey Hak Ziyası Hüsameddin şu üçüncü defteri de meydana çıkar” demiş ve bir şeyin üç kere yapılmasının ne kadar önemli olduğundan bahsetmiştir ve “üçüncü defterde sır hazinelerini aç, özürlerini bir yana at” diyerek üç sayısının insanı tekamül safhasına taşıyan bir sayı olduğunu ifade etmiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 1).

Mesnevi'de öğütlerin üç adet verildiğine rastlamaktayız: “Beni bırak da sana üç öğüt vereyim bak bakalım aptal mıyım, akıllı mıyım? Birinci öğüdü elindeyken vereyim, ikincisini kumla karışık balçıktan yapılma damının üstünde. Üçüncüsünü de ağacın üstünde veririm. Bu üç öğütle bahtın iyileşir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 182).

Mesnevi'de Muhammed Harzemşah'ın, halkı tamamiyle Rafizi olan Sebzvar'ı savaşa alması ile başlayan, şehirlilerin aman dilemeleri, padişahın, bu şehirden bana Ebubekir adlı birisini armağan olarak verirseniz canınızı bağışlarım demesiyle devam eden bir

hikayede, Tanrıci hikayelerde olduğu gibi Ebubekir üç gün üç gece arandıktan sonra bulunabilmiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 72).

Yine Mevlana *Mesnevi*'sinde şöyle seslenir: “Zamanede sana üç yoldaş vardır. Biri vefakardır, ikisi gaddar. Biri dostlarındır, öbürü malın, mülkün. Üçüncüsüye iyi işlerdir ve bu vefalıdır. Mal seninle beraber gelmez, evden dışarı bile çıkmaz. Dost gelir, gelir ama mezar başına kadar. Ölüm gününde dost sana hal diliyle der ki: Sana buraya kadar yoldaşım, bundan öteye gidemem. Mezarının başında bir zamancağız dururum. Fakat yaptığın işler vefakardır: onlara sarıl ki onlar; mezarın içine kadar seninle gelirler” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 87).

Destarlar şekillerine göre Örfi Destar, Cüneydi destar, Şeker-aviz destar şeklinde üçe ayrılırdı.

Cenaze, mezara götürülürken de ism-i celal çekilerek götürülür, bu ism-i celaller, normal zamanlarda yapılan zikirlerin başında, ağır ağır üç defa tekrarlanan ve uzatıla uzatıla söylenen "Allaaah" tarzında olurdu (Top, 2001:136).

Mevlevihanede tilavet odasından asıl türbe kısmına üç basamakla inilir. Asıl türbe kısmı 7x26 buyutunda, üç kubbeye örtülü, loş ve büyük bir meydandır. Mezarlar bu kısmın sağ tarafında ve zeminden üç basamak olan bir merdivenle çıkılan yüksek bir yerdedir.

Konya'da türbedarın emri altında, dedelerden üç tanesi kapıcılık hizmetinde bulunur.

Alan çalışmam esnasında Mevlevilerin sıklıkla vurguladığı Mevlevilikteki üç sayısının, Şamanizmde aynı önemle var olduğunu tespit ettim. Edindiğim bilgiye göre üç sayısının öneminin başlıca kaynağı, yaradanın saklı isminin içinde bulunan üç sayıdır.

Bu sayı o kadar önem kazanmıştır ki yaradılışın başladığı yer sayılan Üç Sümer bile bu sayı temeli üzerine adlandırılmış ve anlamlandırılmıştır. Altaylıların verdiği bilgilere göre Yer (Altay), gök (Bay Ülgen) ve yeraltının (Erlik) buluşma noktası ve görüşme yeri Altay, Üç Sümer olmuştur. Kişinin yaratılması, kişinin çoğalması Üç Sümer'de başlamıştır. Akay Kynyev (44, erkek, Altay) ve diğer Tanrıciilerin verdiği bilgiye göre “Üç Sümer yerin göbeğidir. Yerin göbeği göbek bağıyla kut almaktadır Bir kadın hastalansa o ağrısını karnında duymaktadır. Bir karından çıkan kardeşler birbirini tanımasa da o bağ ile -göbek bağlantısından- birbirini bulmaktadır. Göbek bağı benzetmesi bu sebeple bu kadar önemlidir”.

Bilge Uzel'in (50, erkek, Altay) ifadeleriyle “Üç Sümer Türk atalarının kutlu saydıkları bir yerdir. Tanrıçılıkta, eğer o bölgede yaşıyorsan her yıl o bölgeyi görmeyi gerek. Ancak tüm Türklere bu bir sır olarak verilmiştir. Eğer sen kendini Türk sayıyorsan, yaşamında bir kere oraya gideceksin, orayı göreceksin. Orası tabiatın yer yüzünün en güzel en güçlü gözüktüğü yer. Akarsuların, dağların ortasında bir yer. Burasını Tanrı, Türkler için belirlemiştir. Buraya gidilmesini, görülmesini istemiştir. Üç Sümer'e gelip gidenler bir anda Türklük için çalışacaklarına söz veriyorlar, Türklükten dönmeyeceklerini açıklıyorlar. Türk atalarına, Türk birliğine, dirliğine bağlılık bildiriyorlar. Ama bu Türkiye'de bilinmiyor. Buralarda da sokaktaki kişiler bilmez bunu. Türklüğe biraz yaklaşmış, Türklüğü öğrenmiş kişiler bu bilgiyi birbirine iletiyor, öğretiyor. Böylece kişiler, Türkler kutlanıyor. Kutlanmak demek, hacılık demek. Burada kutlanan kişi artık Türklüğün güvenilir kişisi olacaktır”.

Mevlevilerin dua edip dinsel tören yaptıkları, semada ve söyleşide buldukları yerlere Mevlevihane denir. Mevleviler burada toplanır, Mevlevi ayinleri burada düzenlenir, Mevleviliğin ilkeleri, töreleri, musikisi burada öğrenilir. Mevlevihane, dört yanı duvarla çevrili birçok yapılardan oluşur. Dört kapısı vardır (Odyakmaz, 2005: 139). Türbe kapısına karşı olan kapıya Dervişan Kapısı, dergahın sağ tarafında Hadikat-al-Arvah (Ruhlar Bahçesi) denen kabristana açılan kapıya Hamuşan Kapısı (Susunlar Kapısı), arka tarafta bulunan kapıya Pir Kapısı, Hamuşan kapısına karşı olan ve çelevi dairesine yakın bulunan kapıya Çelebi Kapısı denir (Gölpınarlı, 1983: 345).

Mevlevihanelerin dörtlü yapıda olmasının kaynağı Eski Türk dinidir. Dört dünyayı temsil ettiği için ve ibadet edilen yer mikro kozmik bir simge olarak dünyayı temsil etmektedir.

Benzer şekilde Altay'da edindiğim bilgilere göre, Ak dinde de dört yön ve dört sayısı önemlidir. Hatta dört yön ayrı ayrı renkler ve madenlerle simgelenmiştir. *Kam* ayinlerinde dört yöne selam verilir. Mürgüller de dünyayı temsil etmek için mürgülü çevreleyen büyük cemberin içi dört bölüme ayrılır.

Dünya 4 ana yönle ifade edilir. Dört sayısı dünyayı simgeler. Mürgüller içerden artı şekilde, dört yön gösterilmiş biçimde bölümlere ayrılır. Bu “dünyanın dört bucağı bize bağlı” fikrinin bir simgesi olmuştur.

Mevlevilikte dokuz sayısı onun katları ve dokuzun iki katı olan on sekiz sayısı önemli sayılır. “Mevlana, *Mesnevi*'nin ilk on sekiz beyitini sarığının arasından çıkarıp Çelebi

Hüsameddin'e uzatır ve 'Sen yazarsan ben de söylerim' der. *Mesnevi*, bu şekilde yazılmaya başlandı. Artık Çelebi Hüsameddin, Mevlana'dan hiç ayrılmıyor, Mevlana yolda giderken, sema ederken, yemek yerken, hamamda yıkanırken *Mesnevi*'yi irad buyuruyor, Çelebi durmadan yazıyor, bazen bu yazma işi sabahlara kadar sürüyor, *Mesnevi* de gün geçtikçe büyüyor ve şekilleniyordu. Atasözleri, halk deyimleri, ibretli hikayeler, hikmetli kelimeler, felsefe konuları, tasavvuf umdeleri, akaid, fıkıh meseleleri, ayetler, hadisler, gelenekler, mazinin ve zamanın düşünceleri, çeşitli tahlil ve terkiplerle vezin ve kafiye kalıplarına dökülüyor, bir ışık köprüsü ile geçmiş, geleceğe bağlanıyordu” (Top, 2001: 151). İlk onsekiz beyitini Mevlana'nın kendi elleriyle kaleme aldığı *Mesnevi*, takriben dokuz yılda tamamlanmış.

Mevlevilerde para cinsinden hediye verilirken bunun dokuz ve dokuzun katları şeklinde olmasına titizlikle riayet edilirdi. Mevlevilerde sadaka almak yoktur. Lakin mürşide yahut dedeye gönül almak için para veya hediye verilebilirdi. “Makam çelebisine, dergah zabitanına, sema çıkarana sema dedelerine, yeni intisap edenler de efendilerine hediye verirler, verebilirlerdi. Mevlevilikte nezr sayısı, dokuz veya on sekizdir. On sekizden sonra, dokuzun misli olan yirmi yedi, otuz altı, kırk beş, elli dört, altmış üç gibi sayılardır” (Top, 2001: 151).

Mevlevi anlayışta, “1 Akil-ı küll, 1 Nefs-i küll, 9 burç, 4 Anasir-ı erbaa (Hava, ateş, su, toprak), 3 Mevalid-i selase (Cemadat, nebatat, hayvanat) olmak üzere on sekiz sayısını teşkil eder. Ayrıca Arap dilinin en büyük rakkamı 'Bin' (1000)'dir ve bin rakkamı, sayıların sonuncusudur. Bundan hareketle 'her alem bin sayılmış ve bu on sekiz rakkamı ile birleştirilerek 18.000 alem tabiri meşhur olmuştur' denir” (Top, 2001: 152). Bazı görüşlere göre de besmelede 18 sessiz harf bulunmasından 18.000 alem olduğu inancı türemiştir.

On sekiz sayısının uğurlu ve bereketli bir sayı olduğu düşüncesinden hareketle, Mevlevi dergahlarındaki hizmetler de on sekiz dala ayrılmıştır. Şeyh tayin edilecek kişi, Konya'ya Mevlana Dergahına gider, orada on sekiz hizmet dalında on sekiz gün hizmette bulunurdu. Bu süre içerisinde de destarlı sikkesi Mevlana'nın sandukasının örtüsü altında tutulur, on sekiz gün sona erince, makam çelebisi veya sertarik tarafından destan tekbirlenerek kendisine giydirilirdi ve şeyhlik icazeti verilirdi (Top, 2001: 164).

- 1- Kazancı Dede: Tekke yöneticilerindendir; tekkenin nizam ve ahenginden sorumlu olan aşçı dedenin muavini. Post ve makam sahibi olan kazancı dede, tekkenin idaresi ve canların terbiyesi ile ilgilenirdi.
- 2- Halife Dede: Tekkeye yeni girenlere yol gösterir, onları yetiştirirdi.
- 3- Dışarı Meydancısı: Ser tarikin yahut aşçıbaşının emirlerini hücredeki dervişlere iletirdi.
- 4- Çamaşırıcı: Dedelerin ve canların çamaşırlarını yıkardı.
- 5- Ab-nzci (Su döken): Abdesthaneleri temizletir, şadırvanın ve muslukların temizliğine nezaret ederdi.
- 6- Şerbetçi: Çilesini tamamlayıp hücrenişin (hücrede oturan, hücre sahibi) olacak canın merasim şerbetini yapardı. Aynı zamanda dedeler, matbahı ziyarete geldikleri zaman, onlara şerbet yapıp sunardı.
- 7- Bulaşıkçı: Bulaşıkları yıkar ve yıkatırdı.
- 8- Dolapçı: Kaplara bakar, kapların kalaylanmasına ve temiz tutulmalarına nezaret ederdi.
- 9- Pazarcı: Sabahlan zembille pazara gider, alınması gereken şeyleri alıp getirirdi.
- 10- Somatçı: Sofrayı kurar, kaldırır, yerini süpürür ve süpürtürdü.
- 11- İçeri Meydancısı: Canlara, dedelere ve misafirlere kahve yapıp sunardı.
- 12- İçeri Kandilcisi: Matbahın kandillerim, şamdanları temizler, hazırlar, uyandırır dinlendirir ve sır ederdi.
- 13- Tahmisci: Tahmis, lügatte beslemek veya birşeyi ateşte kızdırıp kavurma anlamına gelir. Burada dergahın kahvesini kavuran, döverek un haline getiren ve kahve hazırlayan anlamına geliyor; bu hizmeti gören cana da tahmisci deniyordu.
- 14- Yataklı: Canların yataklarını yapar, toplar, kaldırır, bu hizmeti ifa ederdi.
- 15- Dışarı Kandilcisi: Dışardaki kandillere, şamdanlara, mumlara bakar, onların uyandırılması ve dinlendirilmesi gibi hizmetleri görürdü.
- 16- Süpürgeci: Bahçeyi ve etrafı temizler, temizletir, süpürür ve süpürtürdü.
- 17- Çerağcı: Matbahın kandil ve şamdanlarına nezaret ederdi; türbedarın da yardımcısı sayılırdı.

18- Ayakçı: Ayak hizmeti denilen getir-götür işlerine bakardı. Dergaha yeni gelen cana önce bu hizmet verilirdi (Top, 2001: 150).

Çileye soyunan salık, dergahın kapısından girince sol tarafta, kapı dibinde bulunan "saka postunda" üç gün oturtulurdu. Postta üç gün oturup canların hizmetlerini seyreden salık, mecbur kalmadıkça konuşmaz ve postu terk edemezdi. Üç gün bitince kazancı dedeye götürülür. Çileye devam etmek isteğini tekrarlırsa on sekiz gün ayakçılık hizmeti yapar, canlara gerekli şeyleri getirir-götürürdü (Top, 2001: 175).

Mevlevilikte de gök, Ak dinde olduğu gibi dokuz katlıdır: “Dünyanın yüzü, renk-renk balkımada; şuh sevgili de perdenin, ardından bakıp durmada... Gönüllerin şu titreyişi, hep bir sevgiliden; dokuz gök de onun aşkıyla bizim gibi şaşırmıştır, döner durur” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 135).

Mevlevi adaylarının sema öğrenimleri aşamasında da dokuz sayısı karşımıza çıkar. Nevniyaz Mevleviliğe yeni intisab etmiş olana denir. İlk gün dokuz çark atar, dedesiyle görüşür ve o gün sema meşki biter. Bu ilk günkü meşkten sonra sema, sema dedesinin hücrelerinde yapılır. Ondan sonraki günlerde yaşına ve kabiliyetine göre nevniyazın çark sayısı dokuzlu sayılarla arttırılarak çark meşki tamamlanır (Top, 2001: 176).

Bir suçtan ötürü sikkesi alınan derviş, 18 gün sadece arakiye ile kalırdı. 18 gün bitince cezayı veren dede, cezalı derviş ile şeyhin önünde diz çöker, şeyh de bir takım uyarı ve tembihlerde bulunduktan sonra suçlunun sikke ve hırkasını yeniden tekbirler ve geri verirdi (Top, 2001: 208).

Mevlevinin giydiği tennure açılmadan evvel, lale goncası şeklindedir. Tennurenin açık olan önünde, iki taraflı 18 sık dikiş veya kaytandan bir de zırhı bulunurdu.

Özetle, *Mesnevi*'nin giriş bölümü 18 mısradır. Mevlevi dervişi olmak isteyen herkes 18 gün tekkede hizmet ettikten sonra mutfakta 18 çeşit hizmeti öğrenir. Hazırlık süresini tamamladıktan sonra aday 18 kollu bir şamdanla bir hücreye götürülür. Burada on sekiz gün çile çeker tefekküre dalar. Mevlevi dergahını ziyaret edenlerin yanında 18 hediye getirmeleri bir gelenektir.

Osmanlı Türkleri'nde ve Mevlevilerde görülen, ‘verilen armağanın dokuz sayısı ile ölçülmesi geleneği’ çok eskilere dayanır. Hediyeler, her zaman dokuz dokuz tertiplenerek verilir. Bundan dolayı hediye ve peşkeşe mecaz olarak "tokuz" denir. Buna benzer olarak,

Marco Polo, Cengiz Kağanlığı'nda büyük hana verilen armağanların dokuz kat olarak sunulması gerektiğini söyler. Radloff'un saptadığı; Manas Destanı'nda, Manas'ın gömülüşü anlatılırken, ölüsünün dokuz gün bekletildiği, işlemeli giyimlerinin dokuz parçaya bölünüp halka üleştirildiği anlatılır. Dede Korkut kitabında geçen 'dokuzlama', 'çargap' da armağanların en büyüğüdür (Radlov, 1995).

Manas Destanı'nda ağulanıp, ölen Manas'ın cenaze töreni anlatılırken, dokuz sayısı büyük rol oynar. Destan'da, Manas'ın ölüsü dokuz gün bekletilir, doksan kısrağ kesilir, halka dokuz kat kumaş dağıtılır. Manas dirilince, kırk yiğidi bunu öğrendiğinde her biri dokuz deve ile dokuz inek kestirir. Yine bu destanda Köl-Çora, dokuz çobanlı bir sürüde aş pişirir.

Türkler Ergenekon'dan, 9 Mart'ta, çıkışı başlatmışlardır ve 21 (3x9=21) Mart'ta da (Nevruz Bayramı'nın kutlandığı gün) çıkış tamamlanmıştır; Oguz Destanı'nın İslami versiyonunda Oğuz Kağan, oğulları ve ordusu bir seferden sağ esen dönünce, büyük bir toy hazırlanmasını buyurur. Büyük bir otağ diktirir ve otağın her direğini altınla kaplatır. Yakut, safir, zümrüt, firuze gibi değerli taşlar ve incilerle süsletir.

Görüldüğü gibi, Oğuz Kağan bu toyda dokuz yüz at ile dokuz bin koyun kurban etmiş, doksan havuz yaptırmış, bu havuzların da dokuzuna rakı, doksanına kımız doldurtmuştur. Bu toy, Oğuz Kağan'ın son toyudur. Oğullarının üç gümüş ok ile bir altın yay bulup kendisine getirmeleri üzerine düzenlemiştir. Oğuz Kağan'ın düzenlemiş olduğu bu toyun bir benzerini oğlu Gün Han da yapmıştır. Ebül Gazi Bahadır Han'ın yazmış olduğu Şecere-i Terakime (Türkmenler'in Şeceresi) adlı esere göre Oğuz Kağan'ın oğlu Gün Han, verdiği bu şölende dokuz yüz at ile dokuz bin koyun kestirir, deriden yapılmış dokuz havuza rakı doldurtur, doksan deri havuza da kımız saldırır.

"Dokuz" kelimesinin Eski Türkçe'deki söylenişi tokuz'dur. Eski Türk boylarının kimilerinin adlarında dokuz sözcüğü geçer. Örnek: Tokuz Oguz (Dokuz Oğuz), Tokuz Ogur (Dokuz Ogur), Tokuz Tatar (Dokuz Tatar).

Kam başlığının arkasından dokuz halkalı bir demir zincir sarkar; külahın ortasına dokuz düğüm kabartma yapılı; külahlara iki sırma kaytan ilave olunur, bu kaytanın biri dokuz yerinden düğümlenir; sırma erme töreninde kama dokuz yiğit yardımcı olur; kamin ölüp dirilme deneyiminde, parçalanma esnasında kamdan kesip ayırdıkları her et parçası dokuz kazık üstüne gerilir; *kam* davulunun etrafına rüzgarı ve onunla birlikte ataların sesini içine

alabilsin diye, dokuz tane delik açılır; dokuz günde kımız hazırlanır; Arınma bayramına kamlarla beraber dokuz genç kız ve dokuz delikanlı iştirak eder; Sonbahar bayramı dokuz gün sürer; *kam*, insanlarda çeşitli akıl hastalıklarına neden olduğuna inanılan kötü ruhlar için dokuz adet kurban sunar; kamlar, omuzlarından dokuz ok ve yay simgelerini eksik etmezler; kamların giydiği Manyak adlı hırkanın sağ kolunda dört, sol kolunda beş olmak üzere toplam dokuz çingirak bulunur.

Ülgen'in dokuz kızı, dokuz oğlu vardır; hayat ağacının dokuz kökü vardır, bu ağacın her bir köşesi dokuz kulaçtır ve dokuz dallıdır; Güneş'e dokuz defa diz çöküp selam verilir; Erlik'in dokuz oğlu ve dokuz (bazı yerlerde yedi) kızı vardır; üstte ve yeraltında dokuz kat gök vardır; doksan dokuz alem vardır; dokuz yer altı ırmağı vardır; Erlik han yerin dokuzuncu katında oturur; kayın ağacı dokuz yerinden kertilir; Türk Hakanlarının davul ve tuğları, 9 tane idi; evreni yaratırken bir de dokuz dallı bir ağaç yaratır. Sonra Tanrı, her dokuz dalın kökünden birer kişi yaratır ve her kişiden birer oymak türer, toplam dokuz kişi, dokuz oymak türer. Bunların dışında efsane ve hikayelerde, dokuz çoban, dokuz dev, dokuz deve kurbanı, dokuz felek, dokuz gün hakanı, dokuz defa çevirme, dokuz havuz, dokuz inek, dokuz insan, dokuz karış kar, dokuz kız, dokuz kişi, dokuz kolanlı at, dokuz kat kumaş, dokuz oğul, dokuz ok, dokuz örmeli saç, dokuz püskül, dokuz defa selam, dokuz soy, dokuz ülke, dokuz zincir, çok sık karşımıza çıkmaktadır.

Türklere göre insanın iskeletinde avuç, ayak kemiği, baş, bel, dirsek, diz, el bileği, omuz, topuk olmak üzere dokuz ek vardır; kıyamet gününde denizin dibindeki dokuz çatalı Kara taş dokuz yerinden açılacak, demirden ve koyu sarı atlara binmiş dokuz atlı çevreye saldıracaktır; Yer altında yaşayan canavarlardan olan Abra'nın tasvirinde, örülmüş dokuz püskül vardır; masalarda yer altındaki kötü ruhlar, masalın kahramanı olan çocuğa dokuz zincir vurur ve hapsederler; Kuzey Asya masallarında altın yeleli, gümüş üzengili, kuyruğu dokuz örmeli, dokuz kolanlı atlardan söz edilir; Göktürkler çağında bir kişi kağan olduğunda, bir kalkan (ya da bir keçe) üzerine konup, göğe kaldırılarak dokuz kez döndürülürdü. Ayrıca Göktürk Anıtları'nda, Tokuz Ersin (Dokuz Ersin) adındaki bir yerden söz edilir.

İlhanlı hükümdarı Hulagü'nün karısı ve en yakın danışmanı olan kadının adı da Dokuz Hatun idi; insanların yazgısını yazan dokuz gezegen vardır; Türklerin önemli kutlama günlerinin tarihlerinde de dokuz sayısına rastlarız. Devlet yönetimine de işleyen dokuz

sayısı, coğrafi adlarda da görülmüştür; Kimi tarihçiler Türklerin atası olan Yafes'in oğullarını da dokuz sayarlar. Bundan dolayı Türkler uğur dileyerek dokuz üzerine hesaplarını yaparlar.

Hem İslam'da hem de Altay'da Tanrıca Baş Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadelerine göre Tanrı'nın 99 ismi vardır. İslam şeriatına uygun olarak da "dokuz" sayısının öteki sayılara üstünlüğü açıktır, çünkü Tanrı'nın güzel adları doksan dokuzdur ki dokuz ondan ve dokuz sirden meydana gelmiştir.

Bazı kaynaklara göre, Eski Türklerde yer altı 9 kattır. Ama alan çalışmamda Altay Tanrıcalarının başına ve Altaylı bilim adamlarına bu konuyu danıştığım, bana, yerin 7 göğün ise dokuz kat olduğu bilgisi verildi. Altay'da yaptığım görüşmelerden çıkardığım sonuç bugünkü genel inanışın; göğün dokuz, yerin ise yedi kat olduğudur. Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ve bir çok saygın Tanrıca ve bilim adamının ifadelerine göre; “yer yedi kat, gök dokuz kattır.” Buna karşın, Tamu'nun (cehennem), dokuzuncu katta bulunduğu bilgisi, bazı hikaye ve efsanelerde göze çarpar.

Tanrıcalara göre ölüm anında "sünne" vücuttan ayrılınca şeffaf buhar olur. Vücuttan ayrılan sünneye "sünnezinin üzütü" ya da sadece "üzüt" denir. Vücudu bıraktıktan sonra sünne başka bir dünyaya gider. “Orada ‘sünne’yi, Erlik'in elçisi ölüm ruhu Aldaçı karşılar. Bu, Aldaçılar her yeni ölen kişinin daha önce ölmüş yakınlarından birinin ruhudur. Sünne ile Aldaçı bir müddet çadır veya ev etrafında akrabalarının muhitinde dolaşır” (Candan, 2004: 127). Bu süre, üç, yedi, azami 40 gündür ve bu süre zarfında ölü çıkan eve *kam* girmez ve yine bu süre içinde ölü çıkan evden dışarıya eşya verilmez ve dışarıdan da eşya alınmaz. Kırk gün zarfında dikkat edilmesi gereken ince ve anlamlı bir çok kural bulunmaktadır.

Beden toprakta çürümeye başlayıncaya kadar, astral bedeniyle varlığını sürdüren varlık bedeninin çekim gücünden kolay kolay kurtulamaz. Terk etmiş olduğu bedeni ve eski anıları onu sürekli olarak bu dünya ile temas kurmaya mecbur eder (Candan, 2004: 128).

Ölüler ancak ölümden üç, yedi ve kırkinci gününde verilen cenaze şöleninden sonra yeni yurtlarına doğru yola çıkarlar. Bu şölende ölüye, ateşe atılmak suretiyle yiyecek ve içecekler sunulur. Bu ateşe atarak ölüye sunuda bulunma eylemini de daha çok kadınlar yaparlar.

Ölümden üç, yedi veya kırk gün sonra bir cenaze şöleni verilmektedir. Bu olay kuşlar için de geçerlidir. “İnanca göre avcı tarafından öldürülen bir çift kuştan sağ kalan eş kuş, eşinin

ölümünün üçüncü, yedinci, kırkinci günleri ve senei devriyesinde eşinin ziyaretine gelirmiş” (Kalafat, 2004: 41).

Bu inanış halen Müslüman Türkler arasında da sürmektedir. Ölünün kırkinci günü dolmadan ölenin ailesi günümüzde hareketlerine çok dikkat eder; öleni incitecek davranışta bulunmaz; eğlenceye gitmez. Üç, yedi, dokuz ve kırkinci günlerde imam eve çağırılarak mevlit okunur.

Mevlit okutmak, Kur-an’ı müzikle okutmaktır. Süleyman Çelebi’nin eserleri, Kur-an’ın ayetleri, Hz. Muhammet ve Hz. Ali’nin hayatının müzikle okunması İslam’da yoktur. Bu gelenek, Eski Türk inançlarından kaynaklanmaktadır. Mevlit geleneği sadece Türk Müslümanlarında olan ‘kamın arınma töreni’nin Müslümanlığa uyarlanmış şekli olan bir adettir. 40 gün sonra hala bu dünyayı terk etmeyen ölü için kamın yaptığı tören de mevlitte olduğu gibi müzikli bir oturumdur.

“Yaşı sorulan kimse 40 yaşında ise, 40 yaşındayım demez 41 veya 39 yaşında olduğunu söyler. İnanca göre 40 rakkamı ölünün kırkını yapmaya çağırım yaptığı için, kişi kırkıdayım demekle ‘40 gündür ölüyüm’ demiş olur” (Kalafat, 2004: 35).

Mevlana’nın ölümünde de kırk gün süresine riayet edildiği bilinmektedir. “Mevlana’nın da kabrinden kırk gün hiç ziyaretçi eksik olmamıştır” (Top, 2001: 345). Mevlana’nın Hakk’a vasıl olmasından yaklaşık kırk gün sonra, Çelebi Hüsameddin, Sultan Veled’e: "Babamdan sonra uyulacak adam sensin. Çünkü senden daha arif, yol-iz bilen yok." dedi (Top, 2001: 346).

Ak dinde, kadının önemli bir yeri vardır. Kamlar, özellikle bu dinin ilk zamanlarında hep kadınlardan oluşmakta idi. Kadının, Tanrı ile daha derin bir iletişimde olduğu ve yaratıcılık özelliğiyle Tanrı’ya yakın görülmesine neden olmuştur. Erkek kamlar sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Mevlana, Gökpınarlı’nın da ifadeleriyle kadını cemiyetin önemli bir parçası olarak kabul etmektedir, örtülmesine, saklanmasına karşı çıkmıştır. Kadınlardan bir çok müridi bulunmaktadır. Kadınlar rahatça sema meclislerine girebilmektedirler birlikte sema etmektedirler. Mevlana, kadının gizlenmesini, toplumdaki ırak kalmasını doğru bulmamıştır. "İnsan, yasak edilene ilgi duyar. Kadına ‘gizlen’ diye buyurdukça, onda kendini gösterme isteği daha da artar; erkek de kadın gizlendikçe onu görmek isteğiyle yanar tutuşur” demiştir (Odyakmaz, 2005: 74).

Mevlana, çoğunlukla Süleyman Pervane'nin konağında kendine yakın olan ve baş bağlayan kadınlarla toplanıp söyleşilerde bulunurdu. Kadınlar arasında Mevlevi halifeliğine yükselenler olmuştu. “Sultan Veled'in kızı Şeref Hatun, Mevlevi halifesiydi. Yine arife-i hoş-Likaa, Tokat'ta halifeydi. Şeyh Mehmet Çelebi'nin kızı Destina, Afyon Mevlevihanesi mutevellisiydi (Mevlevihanenin yönetimiyle görevliydi). Güneş han-ı suğra, Afyon dergahında şeyhti” (Odyakmaz, 2005: 76). “Eflaki'de, Mevlana'nın zevcesi Kerra (Kira) Hatun'dan, Sultan Veled'in kızları Mutahhara ve Şeref Hatunlardan, Ulu Arif Çelebi'nin anesi ve Salahaddin Zer-kub'un kızı Fatıma Hatun'dan, Mevlana'nın ve Ulu Arif Çelebi'nin kızları Melike Hatunlardan, Şeyh Muhammed Hadim'in kızı Kerime Hatun'dan ve Mevlana'ya mürid olan daha bir çok kadınlardan rivayetler vardır. Eflaki'nin sonundaki silsilede, Sultan Veled'in kızı Şeref Hatun'un, bir çok müritlere malik olduğu kaydedilmededir” (Gölpınarlı, 1983: 279-281). “Ulu Arif Çelebi'nin, Mevlana muhiblerinden Konyalı Arife Hoşlika adında bir de kadın halifesi vardı. Bu hatun daha sonra Tokat'ta halifelik yapmıştır; Tokat ve civarındaki Mevleviler ve yol büyükleri kendisine tabi olmuşlardı” (Top, 2001: 204).

Ayrıca “Divane Mehmed Çelebi'nin torunu ve Hızırşah Çelebi'nin oğlu Şah Mehmed Çelebi'den sonra kızı Destina, Karahisar tekkesine müteveli olmuş, erkekler gibi hırka ve külah giyen bu hanımdan sonra, Divane Mehmed Çelebi soyundan Küçük Mehmed Çelebi posta geçmiş, onun ölümü üzerine yine salıkların teslik ve terbiyesi, bilfiil şeyhlik ve halifelik büyük kızı Güneş Han'a kalmıştı. Mahalli rivayetlere göre; Güneş Han, dergaha alınacak şeyleri çarşıya inip alır, her görüştüğünden hürmet görür, aynı zamanda başında destarlı sikke, sırtında hırka, Mevlevi mukabelesini idare ederdi” (Gölpınarlı, 1983: 279). Hatta Derviş Yakın adlı bir Mevlevi şairi, Güneş Han'a görülmemiş methiyeler yazmıştır. Bu methiyenin beşinci ve altıncı beyitleri, mahalli rivayetlerin doğruluğuna, yani Mevlevi mukabelesinin Güneş Han tarafından idare edildiğini açıkça belirtmektedir. Bundan başka “Küçük Arif Çelebi'nin kızı Güneş Han-ı Sugra da Karahisar Mevlevihanesinde şeyhlik etmiş kadınlardandır. Sakıb Dede'yi kendisine evlat edinen, Kütahya'ya şeyh tayin ettiren ve kardeşinin kızı Havva hanımı ona veren Hacce Fatıma hanım da Mevlevi kadınlarının ileri gelenlerindendir” (Gölpınarlı, 1983: 280).

Mevlevi tarikatına girmiş olan kadınların, özel giysileri yoktu. Bir şeyhe baş bağlayanlar gibi kadınlara da tekbirlenip arakiye giydirilebilirdi. Tanrıca gelenekte de *kam* kıyafetinde

kadın erkek ayrımı yoktu. Buna ek olarak ayin esnasında giyilen kıyafetlerde, hem kamlarda hem de Mevlevilerde kadınsı özellikler baskın olarak bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, Mevleviliğin özellikle ilk devirlerinde kadına, Mevlevi cemiyetinde asla erkekten farklı ve aşağı bir muamele yapılmamıştır. Hatta Mevlevi köylerinde bile, sema meclislerine kadınlar da katılmıştır. Yüksek sınıfa mensup kadınların yanında, Mevlana'nın asıl müritleri olan işçilerle esnaf kadınları da Mevlana'yı severler, toplantılar yapıp onu evlerine çağırırlar, gelince, üstüne güller serper, O'nunla sema ederlerdi (Top, 2001: 89).

Mevlana'nın, kadınlar meclisinde bulunduğunu anlatan Eflaki, "Peygamberimizin kadınları irşad ettiğini, bunun ancak Peygambere mahsus bulunduğunu fakat Mevlana'ya kadar hiçbir velinin kadınlarla bu derece içiçe olmadığını kaydetmek mecburiyetinde kalmaktadır; Çünkü Mevlana kadına çok değer vermektedir ve bu onun asıl fikridir, nakil değil" (Top, 2001: 90). Fakat Gölpınarlı'ya göre vakıf yüzünden Mevleviliğin iktidara dayanması, meşihatla uzlaşması, köylerden, kasabalardan şehirlere inmesi, halktan koparak, aydın kesime mal olması, kadına verilen bu serbestliği de kısıtlama getirmiştir. "XVII. yüzyıldan itibaren köy Mevlevihanelerine ve Mevlevi köylerine nasıl rastlamıyorsak, bu asırdan sonra artık kadın Mevlevi halifesine de rastlamıyoruz. Arife-i Hoşlika ve Güneş Han'lar sadece menakıb kitaplarının sayfalarında görülmekte, toplumsal hayatta ise Mevlevi kadını, mukabeleyi kafes dairesinden seyretmededir. Başka zamanlar da dergahın harem kısmındadır, aynı cemlereyse kadın alınamaz" (Gölpınarlı, 1983: 281) olmuştur.

Ancak devir itibarıyla, kadını artık daha geri plana atmak zorunluluğu ve baskısı hissedilmeye başladıktan sonra bile kadın, her ne kadar eski yüksek ve saygıdeğer pozisyonunu kaybettiyse de Mevlevilerde hiçbir zaman diğer tarikatlar da olduğu gibi çok aşağı bir pozisyona itilememiştir. Ancak, önceleri sohbet toplantılarına ve sema mukabelelerine devam edebilen kadınların durumları eski konularından çok uzaktı. Kadınlar ayin-i cemlere alınmaz ve tekkede yapılan mukabeleleri kafes dairesinden seyrederek olmuşlardır. Hatunlara sikke yerine arakıye verilmeye başlanmıştır. "Bilinmektedir ki arakıye, sikkeyi usulünce taşıyamayacağına inanılan çocuklara ve kadınlara takılmaktaydı. Arada bir sikke verildiği de olurdu" (Top, 2001: 129). Kadının elinden sema alınmamış olmasına karşın, ancak erkeklerin bulunmadığı meclislerde, yine hemcinslerinin yahut yaşlı dedelerden bir kaçının Ney ve Kudümü eşliğinde sema da

edebilir konuma düşmüşlerdir. Ancak kadına verilmekten vazgeçilmeyen bu haklara Gölpınarlı'nın "muhakkak ki bu tahassürü gidermek için baş vurulan bir teselliydi. Çünkü artık merasim kurulmuş, katılmış, çerçeveleşmişti ve kadın ikrar veremez, çile çıkaramaz, meydan-ı şerife giremezdi" (Gölpınarlı, 1983: 281) şeklinde bir yorumu olmuştur.

Mevlana'nın kadın hakkındaki düşünceleri aşağıdaki beyanında özetlenmiştir: "Kadın nedir, dünya ne? Kadın, söyleyen de neyse odur, söyleyemeyen de; yaptığı işten vazgeçmez o. Hatta söyleyen biraz daha beter olur. Ekmeği al, koltuğunda sakla, halkın yanından uzaklaştır, bunu kimseye vermem, vermek şöyle dursun, göstermem bile; kapılara serilse, çokluğundan, ucuzluğundan köpekler bile yemeye tenezzül etmese gene vermeyeceğim, gene göstermeyeceğim, diye ısrar et. Sen halktan esirgedikçe halkın rağbeti artar, senin üstüne düşerler. Esirgediğin, gizlediğin ekmeği göreceğiz de göreceğiz diye yalvarmaya, hatta seni kınayıp sövmeye koyulurlar. İnsan men edildiği şeyin üstüne düşer. Hele o ekmeği koltuğuna vurur, göstermemek için inada kakışır, ısrar eder durursan, görmek isteyenlerin hırsları, rağbetleri büsbütün artar. Kadına 'gizlen' diye ne kadar emredersen et, onda kendini gösterme isteği o kadar artar. Halk da, o gizlendiği için, daha fazla onun üstüne düşer. Şu halde sen oturmuş iki tarafın da rağbetini körüklüyorsun, sonra da bu iş, ifsadın ta kendisiyken, ıslah sanıyorsun. Kadın kötülükte bulunamayacak bir yaratılıştaysa, men etsen de yaratılışının, huyunun icabı olan iyiliğe gidecektir, men etmesen de. Vazgeç, dertlenme. Yok eğer yaratılışı bunun aksi ise çaresiz gideceği yolu tutacak, senin men etmen de ancak onun hırsını artıracaktır." (Top, 2001: 44).

Mevlana *Mesnevi*'sinde "Kadınlar, akıllı kişiye galebe ederler, fakat cahil kişi onlara galip olur" diye başlık atar ve bu sözü peygambere bağlar; Peygamber dedi ki: Kadınlar akıllı kişilere, ehli dil olanlara fazlasıyla galip olurlar. Fakat cahiller, kadına galebe ederler der ve açıklama yapmak için devam eder; Çünkü onlar sert ve kaba muameleli olurlar. Onlarda acıma, lutfetme, sevme azdır. Çünkü tabiatlarında, yaratılışlarında hayvanlık üstündür. Sevgi ve acıma insanlık vasfıdır; hiddet ve şehvetse hayvanlık vasfıdır. Kadın, Hak nurudur, sevgili değil sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 201) demektedir. Bu sözlerden de anlamaktayız ki Mevlevilikte kadına verilen değer Ak dindeki değerle ve yorumla tamamen örtüşmektedir. Mevlana "Kadın Hak nurudur, sevgili değil. Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil." diyerek kadının ilahi düzene ve

Tanrı'ya nasıl erkekten daha fazla yakın olduğunu adeta katıksız bir Tanrıci izahla ifade etmiştir.

Aynı bakış açısı Tanrıclıkta, kamların kadın olması gerekliliğine yol açmıştır ve özellikle Tanrıclığın ilk çıkış dönemlerinde, yani başka kültürlerle etkileşerek değişmeye uğramadığı dönemlerde *kam* olmak sadece kadınlara özgü olarak kabul edilmiştir. Sonradan, geç dönemlerde erkek kamlar da devreye girseler de, her zaman kadın kamlardan çok daha fazla çekinilmiş ve onlar daha kudretli görülmüşlerdir. Bu yaklaşımın nedeni kadının Tanrı ile yaratıcılık vasfını paylaşmasıdır. Yani Tanrı'nın, en yüce ve mucizevi vasfını kadına vermiş onu seçmiş olmasıdır. Bu sebeple kadın Tanrı'ya daha yakın görülmüştür ve *kam* olmak, yani dini mümessil olmak Tanrı'ya yakınlıkla mümkünse, o zaman bu kişinin kadın olması daha uygun görülmüştür.

Kadının aynı Tanrıclıktaki gibi tanrısallıkla özdeşleştirilmesini *Mesnevi*'de şu sözlerle görmekteyiz; "O adamın kendisini karısına teslim etmesi, kadının istek ve itirazını Hakk'ın emri bilmesi... Dönen herşeyi bir döndürenin bulunduğu, her bilene göre aklen sabittir" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 201). Mevlana bu anlayışını *Mesnevi*'sinde bir hikaye ile açıklamaktadır; "Avamdan olan birisinin ölüm anında avamlıktan pişman olması gibi o bedevi de söylediğine pişman oldu. Canımın canına nasıl oldu da düşman kesildim; canımın başına nasıl oldu da tekmeler savurdum?" dedi... Bedevi dedi ki: 'Ey kadın, pişman oluyorum. Kafir olmuşsam bile Müslüman olmaktayım. Sana karşı suçluyum bana acı; beni kökümünden, dibimden kamilen söküüp atma!' İhtiyar kafir, pişman olunca özür dilemeye başlar ve Müslüman olur. Burada da görüldüğü gibi sanki kadına hürmet Müslüman olmanın şartıymış gibi gösterilmiş ve kadına adeta tanrısal bir varlıkmış gibi yalvarılıp yakarılmaktadır.

"Mevlana, kadınları bu kadar üstün görmekle beraber, fikirlerinin selim bir düşünceden doğduğunu, shevi düşkünlükle söylemediğini, gene yaşayışıyla ispat etmiştir. O, hiçbir vakit iki zevcesi olmayan bir adamdı. Bir kere evlenmiş, karısının ölümünden sonra bir kadın daha almış ve Mevlana'yı sevenlerin anası sayılan bu hanımdan da daha önce vefat etmiştir. Mevlana evine cariyeye de almamıştır." (Top, 2001: 260).

Eski Türklerde de biliyor ki tek eşlilik esastır. Mevlana görüldüğü üzere bu geleneği bozmamıştır. Bu önemlidir. Çünkü onun gibi İslam'da ileri seviyeye gelmiş biri için İslam'ın izin verdiği ve birçok şeyhin edindiği şekilde birden fazla kadınla evlenebilme

imkanı olan Mevlana, bu konuda da Eski Türk dininin kamından farklı bir çizgi sergilememiştir. Tek eşliliğin ve kadının yerinin (özden ayrılıp gelenek halini almış olan ikinci zaman İslam'ındaki gibi sadece ananın değil, eşin de yerinin) Türklerde ne kadar önemli olduğunu uzun uzun anlatmaya ve kanıtlamaya çalışmak, gereksiz bir uğraşı olsa da bununla ilgili birkaç Orta Asya Atasözünü iletmenin faydalı olacağı kanaatindeyim (Azmanoğlu, 1999):

- * *İki Avratlı Ev Hareketsiz Olur, Süpürülmemiş Kalır*
- * *Ana Evin Direğidir*
- * *Ana Evladını Atmış, Yar Başında Tutmuş*
- * *Anandan Doğmadı İse Kardeş Sayılmaz*
- * *Anan Öleceği Yerde Baban Ölsün*
- * *Atla Avratta Uğur Vardır*
- * *Bağ Sahibi Olsan, Sevdiğine De Bağlı Olsan Korkma Ölümünden*
- * *Er Ateş, Kadın Sudur*
- * *Evi Ev Eden Avrat, Yurdu Şen Eden Devlet*
- * *İki Avratlının Ağzının Tadı Olmaz*
- * *İki Avratlının Donu Yırtık Olur*
- * *Kadın Erkeğin Eşi, Evin Güneşidir*
- * *Kadının Kırk Mumu Var, Biri Sönse Biri Yanar*
- * *Kadından Korkmayan Pişman Olur*
- * *Kadının Biri Ala Fazlası Beladır*

Altay'da Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) bize gösterdiği bir haç yeri vardır. Bu yer "Kadın Başı Üç Sümer" diye geçmektedir. Kadın, Altay'ın en büyük ve en güzel nehridir. Bu nehrin başladığı yere Üç Sümer denir. Üç Sümer de yaratılışın ilk başladığı yerdir. Yaratılışın, Kadın nehrinin başladığı noktadan başlaması da çok ilgi çekici bir sembolizmdir. Bu nehrin adının kadın olması, kadına verilen değer somut bir kanıtı niteliğindedir.

Orta Asya'da yaptığım alan araştırması esnasında Tanrı dağlarında Kız dağı adı verilen bir dağ ile karşılaştık. Dağda bir bağıtır (kahraman) kızın yattığı ve sonra da dağın kızın şekline büründüğü bilgisini halktan aldık.

Gerçekten de Tanrı dağlarının bir kısmı tam anlamıyla yatan bir kızın görünümünü almıştı. Halkın geceleri bu dağdaki mezara gidip dua ettiğini öğrendik. Bir tesadüf olarak

nitelendirdiğimiz bu olay hakkındaki fikrimiz Altay’a gittiğimizde değişti. Tanrı dağlarındaki ‘Kız dağı’nın, görüntü itibariyle aynısının Altay’da olduğunu gördüğümüzde çok şaşırдық. Kızın yüzü, bedeninin duruşu, kısacası her şeyi Kırgız’daki ile aynı görünmekte idi.

Aynı şekilde, Akay Kynyev (44, erkek, Altay) bize orada bir bağıtır kızın yaşadığını ve orada öldüğünü, ölünce dağın ona göre şekil aldığını ve bu dağa Kız dağı dendiğini ifade etmiştir. Bu olay ilginç olmasının yanında kadına verilen önemin ikinci bir delili olmaktadır.

Kahramanlık, bağıtırılık, hatta dağlarda Tanrılaşmak, ibadet, dua edilir hale gelmek daha sonraki dinlerde olduğu gibi bir kadın için az görülmemiştir. Bu dağlar, kadının da erkek kadar Türk toplumunun ayrılmaz bir parçası ve Tanrı’ya yakınlık konusunda erkekten hiç de geride kabul edilmediğinin yaşayan bir simgesidir.

Altay yolunda Kırgız’dan geçerken gördük ki neredeyse tüm anıt ve heykellerde, kadın figürü baskın şekilde bulunmaktadır. Kahramanlığı ifade eden heykellerde dahi kadın figürü ön plandadır. Hatta yine Kırgız’da General rütbesinde bir kadının heykeli bizi çok etkilemiştir. Halk bize çiftlerin, evlendikleri gün ve evlendikten sonra iki yıl geçtiğinde burayı ziyarete geldiklerini, ona saygılarını iletip ordan ayrıldıklarını söyler. Dilnaz adlı bir Kırgız kızı, bu general bayanın (Kurman Candadga) eşinin kağan olduğunu, sonra öldürüldüğünü ve Rusların, çocuğunu da gözünün önünde öldürdüğünü ama gözlerinden bir tek damla yaş akmadığını, hiç ağlamadığını, ulusa da asla ağlamamaları gerektiğini, kuvvetli olmaları gerektiğini ve savaşmalarını gerektiğini söylediğini ifade etmiştir. Burada öldürülen kağanın değil de kahraman kadının heykelinin dikilmesi oldukça ilginçtir.

Türk kadınının sergilediği bu duruşu, eski çağlardan kalan bir miras olarak günümüzde de Türk Töresi ve geleneklerini özümsemiş kadınlarda aynen görmekteyiz. Örneğin 18 Aralık 2003 tarihinde menfur bir suikaste kurban giden Doç. Dr. Necip Hablemitoğlu, Türk kültür ve törelerini çok çok iyi bilen bir Türkçü idi. Hablemitoğlu şehit olduğunda, eşi Prof. Dr. Şengül Hablemitoğlu eşinin karlar üstünde yatan cesedini bulduğunda; “burada kesinlikle bir tek damla gözyaşı akıtılmayacak” demiştir.

Tanrıcılığın tüm dış etkilerden uzak, öz halini koruduğu zamanlarda kadın ve erkek *kam* için ayrı isimlere rastlanmamaktadır ve bilinmektedir ki ilk ve en etkili kamlar kadındır. “Kadınlara, ateşi kullanmayı ilk öğrenenler oldular ve bu yüzden onlar ateşin bekçileridirler.

Bu bilgi ilk kamın kadın olduğu bilgisini de doğrulamaktadır” (Türküne, 1995: 89). Ancak daha sonra değişen ekonomik ve toplumsal şartlarla birlikte, erkekler de bu işte baskın rol oynamaya başlamışlardır. Ancak bu demek değildir ki tarih öncesinde hiç erkek *kam* görülmemiştir. Mutlaka tarih öncesinde de erkek kamlara rastlanmıştır. Ancak bu Tanrıçılıkta kadın kamların önemli rolünü azaltmamaktadır.

Kadının neden ilk *kam* olduğunu sorgularsak cevap çok açıktır. “Anne adeta Büyük Toprak Ana'nın temsilcisidir, annenin kozmik modeli topraktır. Çocuk doğurmak, Toprak tarafından gerçekleştirilmiş olan örnek bir eylemin mikrokozmetik çeşitlemeleridir; insan cinsinden anne, bu ilksel hareketi tekrarlamaktadır. Bu nedenle Büyük Hayat Verici olan Tanrı ile annenin doğrudan ve çok yakın bir temas halinde bulunduğu düşünülmüştür” (Türküne, 1995: 91). Bu sebeple kadın, Tanrı'ya erkekten çok daha yakın bulunmuştur. Kadın, ruhun bedenlenmesi sürecine birebir dahildir. Bu büyük sırrı, Tanrı onunla paylaşmıştır ve bu taşıması zor yükü üstelenen Kadın, Tanrı'nın özel korumasını ve onunla özel boyutta bir iletişimi elde etmiştir. Kadınlı, Tanrı arasında adeta mistik bir dayanışma söz konusudur.

Bu etkenlerden dolayı kadınlardan kudretli kamlar çıkacağı inancı oldukça kuvvetlidir ve *kam* uygulamalarının adeta bir sanat haline gelmesinde eski kamların kadın olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca *kam* olmak, ruhun doğumu ile gerçekleşmektedir. Fiziki doğumu gerçekleştiren ve fizik bedeni dünyaya getiren kadın, daha sonra bu fiziğin içinde saklı ruhun doğumunu (ruhsal doğumu) gerçekleştirmeye erkekten daha yatkın görülmüştür. *Kam*, fiziksel doğumdan sonra ruhsal doğumu gerçekleştiren bir bilgedir ve ayrıca ölüm ve doğumu bir birini takip eden bir süreç olarak gören Tanrıçılıkta kadın doğuma olduğu kadar ölüm kavramına da oldukça yakındır. Hastalıklardan, büyük sıkıntılardan ve çıkmazlardan insanların çıkabilmesine yardımcı olan kamın başlıca görevi de adeta hep yeniden doğumu gerçekleştirmektir.

Kam, iki kutuplu yaradılıştta hep ikili bir rolü üstlenmektedir. İncelendiği zaman açıkça görülmektedir ki hem Mevlevilikte hem de Tanrıçılıkta tüm zıt kavramlar içiçe vücut bulmakta, tüm zıt kavramlar birarada sergilenmektedir. Mevlevi ayinlerinde de *kam* ayinlerinde de ruhlarla beden, bu dünya ile öteki dünya, ölüm ile yaşam, makro kozmos ile mikro kozmos, erkeklik ve kadınlık, rüya ile gerçek, görünen ile görünmeyen, bilinç ile bilidışı içiçe geçmiştir. O hem kadını hem erkeği, hem Tanrıyı hem kulları, hem ölüleri

hem dirileri, hem yeraltını hem yerüstünü, hem iyi hem kötü ruhları dinleyen ve anlayandır. Ne Mevlevinin giydiği etek ne de kamın uzun saçı kadınlığı simgelemektedir. Hatta ne de Mevlevi'nin sakalı, erkeklikle bağlantılı bulunmaktadır. İki ilahi gösteride de cinsiyete dair hiçbir öge yoktur. Sadece simgeler ve anlamlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir Sibiryaya kamının göğüs kısmında, göğüsleri temsilen yuvarlak madeni nesnelere bulunmasının amacı cinsiyetin belirlenmesi değil onun çağrıştırdığı niteliklerin simgelenmesinden başka bir şey değildir.

Mevleviliği ve Tanrıculığı çok nadirde olsa homoseksüel eğilimlerle bağdaştıran kişiler çıkmıştır. Mevlevilik hiçbir zaman kadını ezen, erkek, eril bir tarikat niteliğine asla girmediklerinden ötürü, böyle bir iddiaya Tanrıculuk gibi asla sahip olmadığı ve hiçbir şekilde cinsiyet vurgusunu içermediği için böyle yakıştırmalara açık hale gelebilmiştir. Mevlana'nın ve Şems'in, imanı ve yoldaşlığı, aynı bir *kam* gibi aşk ile ve coşkulu bir tarzla ele alışı, sınırların ve kalıpların ötesindeki çizgileri bazı cahil ya da art niyetli kişilerce yanlış yorumlanmıştır. Ayrıca her iki felsefe de kadını adeta üst bir konuma yüceltmıştır.

Elbetteki Transa geçen *kam* veya Mevlevi kadınlık ve erkekliği kendinde birliğe getirip tanrısal birliğe katılmaktadır. “Saladin d'Anglure'e göre *kam*, cinsel açıdan yansız olmalı, her iki cinsin de karakteristik özelliklerini içeren cinsler-dışı bir noktada durmalıdır demiştir” (Perrin, 2003: 53). Perrin, *Şamanizm* adlı kitabında Czaplicka'nın Sibiryaya kamları tarafından bu dengenin çok farklı bir şekilde sağlandığı iddiasına değinmiş ve onun “Erkek kamların giysileri, çoğunlukla, kadınsı simgelerle bezeliydi; hatta hemen hemen tümüyle kadınsıydı. Kamların kadın olması halinde ise giysilerde erkeksi motifler ağırlık kazanıyordu” şeklindeki ifadesine yer vermiştir. Czaplicka'nın bu görüşünü doğru kabul edersek burada da başka bir cinse öykünmenin dışında evrensel birliği temsil eden dini bir temsilcinin kendi zıt cinsinin de özelliklerini kucaklamış olduğunun simgesel anlatımına tanık olmaktadır.

Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse bazı yazar veya araştırmacılar tarafından “*kam* saçını uzatarak kadına benzemeye çalışmaktadır” iddiasının ürperti verici, hatta utanç verici yanlışlığına değinmek istiyorum. Bu değerlendirme tamamen günümüzün modasını gözönünde tutularak geçmişe ait şekilleri anlamlandırma çabasının komik bir örneğidir. Tanrıca geleneğinde saç sadece kadını çağrıştıran bir unsur değildir. Saçın bu anlamın dışında

simgelediği bambaşka anlamlar vardır. Saç, bugünün telakkisinin aksine sadece kadına verilmiş bir nitelik değildir.

Altay Tanrıçılarının başı Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesine ve uygulamasına göre "Er kişi saçlarını kesse de tepesinden bir miktar saç uzatıp örer. Tengri bu saçtan tutup onu tengriye ulaştırır. O olmasa Tanrı'ya ulaşılmaz. Tanrı'ya ulaşmanın sembolüdür". Tabii burada saklı anlam şudur: Saç, Tanrı vergisidir. Tanrı'nın verdiği olan saygı seni Tanrı'ya ulaştırır. Bu sebeple bir Tanrı, saç tararken dökülen saçları toplar yere düşürmez, bir kaptaki biriktirir. Çünkü Tanrı'nın verdiği atmak kabul edilemez bir davranıştır. O kişi ölünce, biriktirilen saçları birlikte gömerler.

Uzun saç, Tanrıçılıkta oldukça önemlidir. Umumiyetle kamların yere kadar uzanan yılanvari saçları vardır. Kamların saçları eski anıtaş heykellerde iç içe geçmiş uzun sinüs eğriler biçiminde boynuzlarla birlikte görülmektedir ve Dede Korkut da da "kamışlar gibi uzun siyah saçlar" şeklinde tarif edilmektedir (Roux, 2001: 81). Saç "ruhsal gücün" sembolü olarak da kullanılmıştır. "630'larda Çin'den Hindistan'a gitmekte olan Hi-uan-Tsang'ın Kırgızistan'da karşılaştığı Batı Türkleri'ni "...Hanları saçlarını rüzgarda dalgalanmaya bırakmıştı... Etrafında saçları örülü 200'e yakın askeri vardı" diye tanımlamıştı" (Candan, 2004: 90).

Saç örgülerinin şimdiye kadar tam olarak çözülememiş bir anlamı vardır. Kurganlarda saç örgülerine rastlanır. Dul kadın ancak ölünün yedisinden sonra saçlarını örebilir. Bozkırlarda görülen mezar heykellerinde süsleme olarak saç örgüleri vardır. Bugün Türkiye'de de Tahtacı kadınları geleneğe göre saçlarını kesmemeleri ve onları örmeleri gerekir.

Türk inanışında saç bir çok karmaşık simgeleri içine alır. Örneğin, "Kara saç, fikri gücün, umudun, beklentinin, enerjinin, simgesidir. Ak saç, tevekkülün, güngörmüş olmanın, çileli bir geçmişin, göçüşe hazırlığın, tecrübenin sabırın, olgunluğun, simgesidir. Sık kullanılan "Uğruna saç dökmek" sadece maddi anlamda kelleşmek anlamında değildir. Dökülen saçlarla, hayat enerjisi de dökülmüş olur. Bir anlamda "kut" yitirilmiş olunur. Ayrıca saça yakılan kızıl kına "koruyan kın" demektir (Kalafat, 2004: 83).

Uzun saçın önemi hala devam etmektedir. Orta Asya İslamlarında saç tıraş etmek Müslümanlık alametlerinden biri sayıldığı halde, bazı bakışların bir tutam da olsa uzun saç bırakmaları dikkate değer özelliklerdir.

Bugün Anadolu'da bazı yörelerde de hala doğan çocuğun ilk saçını merasimle kesilip saklanmaktadır. İlk saçını altınla tartıp, fakire ağırlığına sadaka verilir. Bu uygulamada, saç, Tanrı'nın kişiye verdiklerini, onun ağırlığına fakire sadaka vermek de, Tanrı'dan alınan başkalarına dağıtılması gerektiğinin simgesel bir anlatımıdır.

“Tanrı'nın yardımının özellikle arandığı zor ve zahmetli girişimlerden önce saçın uzatılması ve elde edilen başarıdan sonra bunların kesilip Tanrı'ya sunulması birçok eski ulusun uyguladığı adetlerdendir” (Candan, 2004: 110). Bu uygulamada da Tanrı'nın sunduğunu kurban olarak vermek simgelenmiştir.

Tüm bu ifadelerden sonra günümüzün modasına bakarak uzun saçın kadında görüldüğü bir çağda bugünün değerlerine göre Tanrı'daki uzun saçın anlamlandırmaya çalıştığımızda yukarıdaki uygulamaların hiçbirine mantıklı bir mana vermenin ve mantıklı bir açıklama yapmanın olanağı yoktur.

Bugün, Eski Türk dini, Şamanizm ve Mevlevilik birer yükselen değer olarak bize sunulmaktadır. Bu sunum bize ilk bakışta hoş gelse de aslında ikisinin de konumuna ve yapısına ters düşen bir takdimdir. Eski Türk dini de Mevlevilik de, günümüze ait, yeni icat edilmiş terimlerle anlatılmaktan çok uzaktır. “Yükselen Değer” tabiri çağdaş dünyaya ait bir tanımlama değildir. Bir fikir veya felsefe yükselen değer haline gelmiş ise bundan, geçmişte bu değerlerin alçak olduğu anlamı çıkmaktadır. Oysa bu iki felsefe zamanın üstünde “in”lerin “out”ların çok uzağında onların çok üstündedir. Kişi, bir yükselen bir alçalan değerleri takip etmeyi bırakıp başını göğe kaldırdığında orda onları her zaman görebilecektir.

Kam olsun, Mevlevi olsun anlaşılma zorlanılmış, bu sebepten de yanlış yorumlanmış ve yanlış uygulamalardan muzdarip olmuşlardır. Mevlana *Mesnevi*'sinde bu tarz insanlara “Sihri mucizeyle mukayese ederek, her ikisinin de esası hiledir sanır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 23) demiştir. *Kam* da günümüz ilim adamlarınca incelendiğinde aynı bakış açısına maruz kalmıştır. Kamların gösterilerinde ortaya koydukları manalara inilememiş ve sadece birer sihirbaz olarak nitelendirilmişlerdir. Batılı araştırmacılar, *kam* törenlerini izlerken, çoğunlukla gözleriyle gördüklerini kaydetmiş, izlediklerinin, görünenin ötesine dair semboller olduğunu göz ardı etmişlerdir. Oysa bayram ve ayinler görünen dünyanın ötesi ile alakalıdır. Böyle olduğu için de ayin ve bayramlarda yapılanları dışsal yönüyle değil, içsel anlamlarıyla algılamak elzemdir.

Bu açıklamanın da ötesinde “*kam* ayinlerinde, görülen ile görülmeyen dünya arasında ayırım yapmamaktadır ve maddeci dünya görüşüyle yetişmiş, varoluşun sadece beş duyu ile algılanabilir olan bölümüne odaklı bilim adamları, bu ayinleri sadece karmaşık bir safsata olarak değerlendirmeye daha temayüllü bir yapıdadırlar” (Eliade, 1999: 28).

Şamani olsun Mevlevi olsun, ayinler estetik değeri, sanatsal değeri yüksek gösteriler niteliğini de içinde barındırdıkları için, günümüzün pazarlamacı, maddiyatçı dünyasında, içsel anlamından uzak bir şekilde sadece dışsal bir gösteri niteliği ile sanki bir sirk gösterisi gibi sunulup ticari turistik amaçlara alet edilmiştir.

Bugün Mevlevi ayinini, Galata Mevlevihanesinde belli bir para ödeyerek, ağzınızda sakızla, sevgilinizle sarmaş dolaş, flaşlar patlatarak, hatta çocukların alaycı gülüşleri arasında seyretme imkanını bulabilirsiniz. Şamani ayinleri de Kızılderili şamanlardan, üstlerine haç işli (?) *kam* cübbeleriyle, yine kayda değer bir para ödeyerek, içsel anlamına nüfuz etme şansı elde edemeden, müzikal bir tiyatro izlercesine seyredebilirsiniz.

Mevlana *Mesnevi*'sinde “Herkes kendi zannınca benim dostum oldu, benim esrarım feryadımdan uzak değildi, ancak her gözde, her kulakta o nur yoktu” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 1) demektedir. İncelediğimizde görmekteyiz ki aynı konudan *kam* da muzdariptir. Derin bir maneviyatı, bu günün dar kalıplarının, yüzeysel bakış açılarının çok dışında bir algılayışla kavrayan ve yansıtan *kam*, günümüz bilim adamlarınca anlamlandırılmamış, anlaşılammış, ona gariplikler atfedilmiş, acayip karşılanmıştır. Kamların deli olduğu söylenmiştir. “Sen kendinden geçer, dostlarından ayrılırsın. Bu işten haberi olmayan da ‘İşte sana münafık der. Ne bilsin o kendinden geçen kişinin coşkunluğu nedir? Bu kimin vuslatı nişanesi? Bilmez ki.’ diyerek Mevlana da *Mesnevi*'sinde bu konuyu dile getirmiştir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 130).

Oysa Mevlana'nın dediği gibi yaradılışın her parçasıyla iç içe olan kamın esrarı, feryadından uzak değildi. Lakin günümüzün maddeci insanı onu anlayacak ışıktan yoksundu. Gözleri ve kulakları maneviyata kapalı olarak yetişmiş, ruhuyla tüm bağlantısını koparmış günümüz insanı ruhların dilini konuşan kamın lisanını çözemedi. Hatta onun lisanını kendi torunları bile çözemedi. Çünkü onlar da artık sadece maddeyi görebilen gözler geliştirmişlerdi ve dünyanın dilini konuşuyorlardı.

I. Bölümde yağmur yağdırmanın Şamanizmdeki ve Mevlevilikteki yerini anlatmıştım. Bu konuyla ilgili alan çalışmamda farklı olarak şu iki bilgiye eriştim. Tanrıca Baş Akay

Kynyev'e (44, erkek, Altay), Yada taşının nerde olduğunu sorduğumda "Yada taşı kişinin özünde, sanasında (fikrinde) bulunur. Herhangi kutsal bir taş çakıl taşı gibi eğer kişinin sanasında bu güç varsa, ele alındığında bu etkide bulunur" demiştir.

Görüşme yaptığım, Altay'lı Tanrıca başı Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) "Mürgül ettiğimiz yerlerde, El Oyun'da, bayramlarda yağmur yağmaz ama etrafında yağar. Bizim ütümüze tek damla yağmur düşmez. Bizde yağmurun, karın, dağın, suyun iyisiyle konuşan, onların dilini bilen kişiler vardır" diye bilgi vermiştir.

Gözlemlerime ve görüşmelerime dayanarak; Tanrıcaların ulusçu ve bağımsızlıkçı olduklarını, aksinin yer bulmadığı sonucunu çıkardım. Tanrıcaların başı Akay Kynyev (44, erkek, Altay) ile ilgili gözlemlediğim bir olayı örnek teşkil etmesi için burada anlatacağım. Akay Kynyev (44, erkek, Altay), Bilge Uzel (50, erkek, Altay) ve ben, bir Telengit köyünde misafir olduk. Misafir olduğumuz evin sahipleri Akay'ın anne ve babasının Telengit olduğunu ifade edince, onun eski dostu "Sen Telengitsin de bana yıllarca neden söylemedin. Ben nasıl bilemem" dediği zaman Akay'ın ona cevabı şu oldu "Bize Telengit olmak gerekmez, bize Türk olmak gerek, bölüngeyi börü cer" dedi. Yani Türkiye Türkçe'si ile; "Bize Telengit olmak gerekmez; bize Türk olmak gerekir, Bölücüyü Kurt yer..."

Yine görüşme yaptığım Bilge Uzel'in (50, erkek, Altay) ifadesine göre 1991 senesine kadar kamım diyeni Rusya sorgusuz sualsiz içeri atmaktaydı. Ama Müslümanlığa az da olsa yer veriyordu. Çünkü Müslümanlık, Tanrıçılık kadar korkulacak bir şey değildi. Çünkü İslam enternasyonal-milletlerarası-evrensel idi ama Tanrıçılık ulusçuydu ve milli duruşu perçinleştiriyordu. Bu ifadelerden anlamaktayız ki hem yerli ulus, hem de Ruslar bu dini ulusçu bir din olarak görmekte ve kabul etmektedirler.

Mevlana, hiçbir dini küçümsemezdi. Dinleri birbirinden ayırıp dinsel çatışmalara, inançlarından ötürü kişileri sürekli bir savaşım içine sokmaya karşıydı. İnsanlara, dinlerinin ululuğunu öne sürüp büyülenmemeyi öğütlerdi. Hıristiyanlarla ve diğer din mensuplarıyla hatta bazen yanlış anlaşmalara sebep olabilecek derecede iyi iletişim içindeydi. Bu tavrı kötü niyetli kişilerce dedikodulara sebep olmuş Hıristiyanlar onun Hıristiyan olduğu, Müslümanlar da Mevlana'nın iletişimde olduğu Hıristiyanların Müslümanlaştığı hakkında söylentiler yaymışlardır.

Mevlana'nın bu niteliği de bize Tanrıci toplumun yaklaşımını vermektedir. Türkler her dine büyük bir hoşgörü ile yaklaşmıştır bu sebeple de neredeyse dünyada var olan tüm dünleri kabul etmişlerdir. Hatta sadece belli bir ırka geldiği belirtilen ırkçı bir yapılanma gösteren Museviliği dahi benimseyen Türkler çıkmıştır. Bu durum, ancak egodan, ben merkezilikten arınmış bir felsefenin yetiştirdiği bir toplum için mümkündür. İçinde ben tohumunun yeşermesine imkan sağlayan tüm diğer dini yapılanmalarda, Türklerin bu üslubu, böyle olağanüstü bir hoşgörü görülmemiştir.

Kam adayının veya bazı kamların bir bölgeden başka bir bölgeye sürekli seyahat ettiklerine de şahit olunmuştur. Braem (1994) bir kamin bulunduğu yerde her şey harika dahi olsa, bir şeyin onun ruhunu huzursuz edeceğini ve içinden bir sesin tekrar yollara düşmesini söyleyeceğini böylece kamin hiç tanımadığı bilmediği yerlere doğru seyahate çıkacağını anlatır. Buralarda *kam* yardıma ihtiyaç duyulduğunda insanlara yardımcı olur ve yine onun ifadeleriyle “Oradaki insanlar uzaklardan gelen bu adamın, ateşin efendisi bir *kam* olduğunu anlarlar ve kendilerini koruyacak ve kollayacak iyi bir ruh olduğuna inanırlar”.

Dünyanın farklı bölgelerinde farklı enerjiler vardır. Kendisine uygun olan enerjiyi bulmak isteği bu yolculukların bir nedenini teşkil edebilir. Ayrıca bu yolculukların daha çok *kam* olma süreci içerisinde gerçekleşmesi onun kendini keşfetmek için çıktığı içsel yolculuğunun dışa yansması olarak görülebilir ve kendi olgunlaşma süreci içerisinde önemli bir etkisi olmuş olabilir.

Şems de çok seyahat eden ve seyahatler imkanıyla sırları çözebileceğini düşünen bir yapıya sahip idi. Mevleviliğin bir kolu halinde gelen Şemsiler de toplu bir halde daima gezmeleriyle ünlüdürler.

Mevlevilikte de intisap edene mutlaka bir seyahatin yüz göstereceği kanaati vardır. Bundan başka, “tarikata karşı işlenen suçlardan ötürü verilen cezalardan en yaygını ‘seyahat etmek’ idi. Suç işleyip cezalandırıldıktan sonra suçun tekrarlanması veya tekke geleneğine çok ters gelen büyük bir suç olması halinde, Kazancı Dede, dervişin önce alınmış olan hırkasını sırtına verir ve ayakkabılarını, uç kısmı dışa dönük bir şekilde kapı önüne koyar; suç işlemiş olan da bunun *dergahtan uzaklaştırma cezası* olduğunu bilir ve itiraz etmeden kapı eşiğini öperek dergahtan uzaklaşırdı. Bu cezaya *Seyahat Verme*, halk dilinde *Seyyah Vermek* denirdi. Bu ceza, dervişin bulunduğu tekkeyi terk etmesi anlamına gelir, ama dervişin bir başka tekkeye gitmesini kısıtlamazdı” (Top, 2001: 437).

Mevlevilikteki bu ceza Tanrıçılıkla bağdaşmaktadır. Çünkü bu ceza, olgunluğa erişmeyen bir ruhu eğitmek amacı taşır. Tanrıci felsefede de usta kamların, *kam* olma yeterliliğine ulaşabilmeleri için başvurdukları yöntemlerden biri, çırak kamı seyahate yollamaktır. Bu süreçte kendini olgunlaştıracağına inanılırdı.

Ayrıca eskiden beri Türklerin bayram ve Nevruz gibi özel günlerde yer verdikleri, özel bir yere koydukları yemek olan pilav, Mevlevi sofrasında da önemini korumuştur. Son olarak sofraya gelen pilav, Özbek pilavı olurdu ve buna tekke pilavı da denilirdi. Sofrada gülbang ekseriyetle pilav gelince çekilir. Gülbang çekilirken eller, parmaklar içeriye doğru bükük ve sofrayı tutar vaziyette sofranın kenarına konur. Gülbangtan sonra pilav yenir

Nevruz, sadece yeni yılın kutlanması değildir. Doğa ve insanın uyanışını ve arınışını simgeleyen çok boyutlu bir bayramdır. “Nevruz Bayramı'nda ateşlerin yakılması ‘arınmanın’ ve ‘uyanmanın bayramı’ olmasından dolayıdır” (Candan, 2004: 135).

21 Mart'ta kutlanan Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri bu gelenekleri, İslamiyet'le bağdaşmadığı için uzun süre Sünni Müslümanlarca kabul görmemiştir. Fakat Mevlana için Nevruz'un kutsallığını koruduğunu, “Nevruz oldu, halk, Tanrı lütfuna ulaştı, herkesin ağzına tat geldi. Yine ırmağımıza can suyu geldi. Yine padişahımız (Tanrımız) köyümüze kondu” (Mevlana Celaleddin Rumi 1953f: 77) şeklindeki ifadelerinden anlamaktayız.

Yıldızlar Türk kavimlerinde daima önemli bir rol oynamışlardır. “Yıldızları karanlıkta gökteki atalarının kamp ateşlerine benzetir, onlara bakarak yol bulurlar” (Braem, 1994: 249). Braem kitabında bir kamın ağzından şu sözleri söyler “Gökyüzünde sizin dilinizde ‘Samanyolu’ diye adlandırılan o resme, biz ‘orman insanların kardaki ayak izleri’ diyoruz. Hala atalarımızın ruhlarını çeken en yüce yaratıklar yürürdü oradan yukarı ve bazı geceler onlardan biri yanımıza düşer”. Tüm bu sözlerden anlaşılacağı üzere, yol gösteren atalar ile yıldızlar hep birbiriyle bağlantılı görülmüştür.

Kutup yıldızına gelirse: kutup yıldızına Tanrıci Türklerde büyük önem verilmektedir. Kutup yıldızı Türk'ün uzay ile ilgili, kozmolojik düşünce düzeninin temel noktasını meydana getirir. Gökteki Güneş'in, yıldızların ve hatta bulutların hareket etmesi, insanlara göğün bir eksen etrafında döndüğü hissini vermiştir. İçinde bulunulan dünyada bu eksene bağlı idi. Yani dünya demir kazık ile gök eksenine bağlanmaktaydı ve bu ekseni de Gök Tanrı ile ilgili simgesel bağı malum olan kartal korumakta idi. Zaten bilmekteyiz ki göğün

üst katında, efsanevi çift başlı bir kartal bulunduğu inanılmaktadır. Onlarla birlikte dünyada dönüyordu. Ama en önemli olan göğün dönmesi idi.

Türklerde ortasından bir eksenin geçtiği bir dünya tasarımı vardır. Dört ana yönün birleştiği düşünülen merkezde bir dağ ve üzerinde dünya ağacı bulunur. Bunlar dünyanın eksenini teşkil etmekte idi. Dünyanın eksenini teşkil eden dağın üstünde yükselen dünya ağacı kutup yıldızının oluşturduğu eksene bağlanır. Bütün gezegenler ve burçlar, kutup yıldızı etrafında dönerlerken, dünya hem kendi etrafında hem de bu kutup yıldızının ekseninde döner. Çünkü Dünya, kutup yıldızına Dünya'nın ortasında bir demir dağın üstünde kutup yıldızına kadar uzanan bir demir ağaç ile bağlanmıştır. Felek dönerken, dünyada onunla beraber dönmektedir.

Yer ve Gök yaratılırken, bu ağacın da tohumları atılmıştı. Yer ve gök gelişip de, büyüdükçe; bu ağaç da büyümüş ve yerle gök arasına gerilmişti. Kutup yıldızı bu ağacın tepesindedir. Gök ve bütün uzay da, bu ağacın ekseninde döner. Dört yönün merkezinde yer alan demir dağ Ötügen dağıdır. Bu dağ dünyanın eksenini oluşturan dağdır. Ötügen dünyanın tam merkezinde, doruk noktasının altında, ayrıcalıklı bir noktada yerleşmiştir (Roux, 2001: 107).

Türkler evrenin döngüsel işleyişini çözmüşlerdi. On iki hayvanlı Türk takvimi, on iki gezegen burcun, dönüş sürelerine göre kurulmuştur. Bu takvimdeki sembolik hayvanların, ekseninde döndükleri merkez, göğün ve yerin ortasından başka bir şey değildir.

Türkler, dünyanın ve göğün bir merkez etrafında döndüğünü düşünerek, dünyanın merkezine yer göbeği ve buna karşılık olmak üzere göğün merkezine de gök göbeği, bazı yerlerde de göğün kapısı demişlerdir. Kutup yıldızına yakın olarak düşünülen bu nokta, gök kubbenin bağlandığı bir yermiş gibi tasarlanmıştır. Kutup yıldızı göğün göbeği olup, yerin göbeğiyle kozmik eksen aracılığı ile birbirine bağlanır. Yer ve göğün göbeği merkez niteliğindedir ve merkez olmak kutsal olmayı beraberinde getirir. Çünkü merkez kattan kata geçişe imkan sağlayan bir yerdir. Eliade'ye göre, (Eliade, 1999: 291) merkez, insan ötesi bir varoluşun sindiği bir uzay parçasıdır ve böyle bir deneyim o bölgede yaşandığı için orası merkez olarak kabul edilmiştir. Tam o noktada mutlaka yukarıdan, aşağıdan ya da her ikisinden gelen ve orta dünyaya ait olmayan bir şey kendini göstermişti. Zaten kutsallığın kendini gösterebilmesi Tanrıci telakkiye göre kattan kata geçiş ile mümkündür. Türklerde her insan konutunda bir orta direk bulunur ve bu direk eksenini simgeler bu direk

sayesinde her ev dünyanın eksenine yansıtılır; böylece her ev, katlara seyahatin yapılabileceği kutsal mekanlar haline getirilmektedir.

Kubbeli bir çadıra benzetilen gökyüzünün ortasındaki bu yıldız, çadırın ana direğinin yurdun kubbesini tuttuğu gibi gök kubbeyi tutmaktadır. Bunun için kutup yıldızına “demir kazık” adını vermişlerdir. Uygurlar ise Altın Kazık demişlerdir. "kazık" benzetmesinin kullanılmasının sebebi kutup yıldızının kımıldamadan yerinde durduğunun düşünülmesindedir. Türkler, sabit olmasından ötürü, göğün ve bütün alemin kutup yıldızı etrafında döndüğüne inanmışlardır.

Uzaydaki bütün yıldızlar, tıpkı bir at gibi ona bağlanmış ve onun etrafında dönerler. Ana eksen olan kutup yıldızıyla ona bağlı tüm diğer yıldızların arasındaki bağlar koparsa, birtakım korkunç olayların ortaya çıkacağına inanılır. Tüm yıldızlar, yıldız kümelerinin ve gezegenlerin, gök ve yerle ilişkisini kutup yıldızı sağlar.

Göğün beşinci katında bulunan kutup yıldızı, aynı zamanda yerden göğe açılan bir kapı veya pencere gibidir. Kutup yıldızının bulunduğu yerden, kamlar Tanrı ile iletişim kurarlardı. Gök ayinlerinde bilinmektedir ki kamların çoğu, kutup yıldızının ve göğün kapısının bulunduğu beşinci kattan yukarısına çıkamamaktadır. Buradan tanrısal alemle iletişime girilmektedir. Bu kapıyla birlikte ruhlara ait tanrısal alem başlamaktadır.

Roux'da bu konuya değinmiştir ve şöyle demiştir: Türklere göre, "Gök, yer ve yer altı olmak üzere, 'üç dünya' vardır. Evrende üst üste duran bu üç dünya merkezlerinden geçen bir eksenle birbirlerine bağlı oldukları için de birinden ötekine geçilebilir. Bu geçişi kamlar, serseri ruhlar, ölülerin ve kurban edilen hayvanların ruhları ile sayılamayacak kadar çok sayıdaki diğer ruhlar ve esas olarak kuşlar, ayrıca denizlerin dibinde kaybolan balıklar gerçekleştirebilirler” (Roux, 2001: 109).

Ayrıca, Türk mitolojisinde kutup yıldızı, parlaklığıyla ve göksellikle bağdaştırılır. Tanrısal ışıkla gönderilen bazı kişilerin üstlerinde bulunan objelerin parlaklıkları kutup yıldızına benzetilir.

Bütün gezegenlerin dünya ve burçların, kutup yıldızı etrafında dönmesi; gök ayinlerinde kutup yıldızının merkez alınması ve sembolik olarak temsil edilmesi; bu ayinlerde kamin kutup yıldızının ve göğün kapısının bulunduğu beşinci kata ulaşarak, ruhlar ve tanrısal alemle iletişime girmesi; kutup yıldızının ancak Tanrı'nın katında özel olan insanların ulaşabileceği göğün kapısı niteliğinde olması; yerden göğe açılan bir kapı gibi tasavvur

edilmesi; Kutup yıldızının bulunduğu yerde meydana getirdiği kapıdan veya pencereden, kamların, Tanrı ile bu noktadan iletişim kurması; bu kapının, insanlar dünyası ile, gökteki ruhlar dünyasının bir sınır olması nitelikleri Mevlevilikte kutupluk mertebesiyle aynen yaşamaya devam etmiştir. Bilgi ve olgunluğa erişen, bilgileriyle etrafı aydınlatır duruma gelen özel insanlara kutup denilmiştir.

Kutupluk, tasavvufta en yüksek aşamadır. Arapça olan bu sözcüğün anlamı, dönen bir tekerleğin dingili demektir. Nasıl tekerlek dingilin çevresinde dönerse, nasıl ki Türklerin anlayışıyla evren Kutubun etrafında dönerse irşad arayan kişiler ve gizemsel evren kutup aşamasındaki kişilerin çevresinde döner. Yani evren, insanlar tarafından temsil edilen bu kutupların çevresinde dönmektedir. O kişi, kutup yıldızı gibi değişkenlikten arınmıştır ve sabittir. Bu niteliği ile de rehberdir, yol göstericidir. İnsanlar ona bakarak yollarını bulurlar. O kişi, aydınlanmıştır. Bu sebeple parlaklığı göz kamaştırır. Kutup aşamasında olanların en büyüğüne de "Kutb-ul aktab" (Kutuplar kutbu) denir.

Aynı *kam* ayinlerinde olduğu gibi kutbun temsiline Mevlevi ayinlerinde de rastlamaktayız. Mevlevi ayinlerinde kutup noktası denilen bir yer bulunmaktadır ve “Şeyh efendi, sema ederek hatt-ı istiva üzerinde yürür ve ‘kutup noktası’ denilen yerde, meydanın ortasında, avizenin altında sema eder, orada direk tutar. Burası hatt-ı istivanın ortası ve semahanenin merkezidir. Burası Mevlana'nın ve onun yolunu takip eden, temsil eden Çelebilerin, daha doğrusu ‘Hakikat-ı Muhammediye’yi temsil eden kutbun yeridir. Şeyhin burada sema etmesi kutba niyabet yoluyladır” (Top, 2001: 469). Şeyh, kutup noktasında döner. O hakikatin kutbudur. Şeyhin etrafında sema edenler aynı Tanrıci Türklerin tasavvurundaki tüm gezegen ve burçların kutup yıldızı etrafındaki dönüşleri gibi oldukları yerde dönerler.

Mevlevilikte yine Eski Türk dininin terminolojisine uygun düşecek şekilde, Semada, bükülmediği, aynı yerde kalıp, aynı mihver etrafında döndüğü için, sol ayağa direk denir. Aynı noktada dönen ve sağa sola kaymayan, yürümeyen semazene "direği güzel" denir.

Ak din milli bir dindir. Ümmet fikrini içermez. Yani Türkler Tanrıci'dir. Bir Rum'u, Tanrıci yapma amacı taşınmaz. Bunun hiçbir anlamı da yoktur. Çünkü zaten Tanrı da Türk Tanrısıdır. Türk'ün anladığı Tanrıdır. Onu başka bir millet zaten anlamamaktadır. Başka milletin Tanrısı da, Rus Tanrısı vs. gibi... onun kendi anlayışındaki Tanrı'dır. Ümmet fikrine elverişli bir din değildir. Çünkü bu bir kök dindir. Başka yerden alınmamış, kökten

gelen bir yapılanma olduğu için, kökten gelen birliğe ihtiyaç vardır. Lakin diğer dinlere son derece hoşgörü gösterilir.

Tanrıçılıkta yatan ulusçuşluğun izlerini kamın kıyafetinde de görmekteyiz. Giysi, kamın ait olduğu insan topluluğunun dününü bugününü ve yarınını içeren herkesin adeta ortak malıdır. Bu giysiler kamın olmakla birlikte, üstlerine ruhların, ataların, tarihin, bölgeye ait mitolojinin gücü işlenmiş olduğundan, giysi temsil ettiği yörenin veya ülkenin dışına çıkarılamaz. Onlara egemen olamayacak veya o ruhlara yabancı biri tarafından bu giysi eğer giyilirse toplumun başına dert açılabilir.

Mevlana zamanının icabına göre, ‘ümnet’ fikri yapısı içinde olmak durumunda olduğu halde bu kalıba giremediğini satır aralarında yakalamaktayız.

Mevlana “Seferde Rum diyarı ehlinden birisini, yahut Hutun’li birisini görmekle vatan sevgisi kalbinden çıkar mı?” demektedir. (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 201).

“Türkmen’in köpekleri, çadır kapısında misafire yaltaklanmış. Ama çadır yanına yabancı biri uğrayacak olursa köpeklerden aslancasına hamleler görür. Kullukta ben köpekten aşağı değilim; Tanrı da hayat ve kudrette bir Türk’ten aşağı kalmaz (Mevlana Celaleddin Rumi 1953a: 67) sözlerinden anlayacağımız gibi Tanrı ile Türk kıyaslanabilmektedir.

Mevlana *Mesnevi*’sinde; “Ey Gökyüzünün elçisi, sen usananlara bakma, atını sıçrata dur, oynata dur. Ne mutlu o Türk ki savaşa girer, dayanır da, atını ateşler dolu hendeğe bile sürer, ateşler dolu hendekten bile sıçratır. Atını öyle sürer, öyle şahlandırır ki gökyüzüne çıkmaya kalkışır. Ne kimseyi görür, ne kimsenin hasedine bakar. Her şeyden gözünü yummuştur; ateş gibi kuruyu da yakmıştır yaşı da. Yaptığı işten bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa o, önce pişmanlığa ateş salar, yakıp yandırır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 346).

Bu anlatımdan da görmekteyiz ki; Türk Tanrıçyken kendini Tanrı’nın elçisi görmeye başlamıştır ve Arapların arasından çıkan bir dinde Arabın hakimiyetinin ve asaletinin dayatıldığı bir zamanda dahi, Mevlana’nın ifadelerinden açıkça anlamaktayız ki, Türk, kendini Tanrı’ya en yakın görmeye devam etmiş, gökyüzünün elçisi konumunu bırakmak niyetinde olmamıştır ve yine Türk, kendisini Tanrıçyken olduğu gibi ateşle özdeşleştirmeye devam etmiştir.

Dikkatli okunduğu zaman *Mesnevi*'de aynı "Ey Türk Budunu" diye başlayan hitabesinde olduğu gibi adeta Bilge Kağan'ın üslubunu buluruz. Mevlana şöyle seslenir: "Askerin aslı kumandandır. Kumandansız kavim başsız bedene benzer. Şu ölüşün, solup gidişin, hep başbuğu terk etmendendir. Usançtan, nekeslikten, benlikten baş çekmede, kendini başbuğ saymadasın. Tıpkı yükten kaçan katır gibi. O da başını alır dağları boylar. Sahibi, a sersem her tarafta eşek avlamak üzere sinmiş bir kurt var. Şimdi gözümden kayboldun mu her yandan kuvvetli bir kurt çıkagelir. Kemiklerini şeker gibi ezer ufalar. Artık bir daha diriliği göremezsün bile. Hadi kurdu bir yana bırak odsuz kalırsın, ateş odun olmadı mı söner gider" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 163).

Orhun yazıtlarından birkaç kesiti örnek olarak okuduğunuzda üslubun benzerliği dikkatinizi çekecektir. Bu konuda Orhun yazıtlarında şu ifadeler vardır: "Türk milleti hanını bulmayıp Çin'den ayrıldı, hanlandı. Hanını bırakıp Çin'e tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun. Teslim olduğun için Tanrı Öl demiş olmalı. Türk halkı öldü mahvoldu yok oldu" (Ergin, 2001: 65). "Türk budunu... Sen aç olduğun zaman tokluğunu düşünemezsin, tok olduğun zaman açlık nedir bilmezsin. Bu sebeple hakanın iyi sözlerine kulak vermedin, yurdundan ayrıldın, harap, bitkin düştün. Müstakil hanlığına karşı kendin yanıldın. Doğuya gittin, batıya gittin, kutlu yurt Ötüken'i terk ederek gittiğin yerlerde ne yaptın? Su gibi kan akıttın. Kemiklerin dağlar gibi yığıldı. Türk budunu, kendi hakanını bıraktı, hüküm altına girdi. Hüküm altına giren Türk budunu öldü, mahvoldu."

Ayrıca Mevlana "Savaş, öyle hayal gibi bir hayalden ürküp kaçan her yüreksizin işi değildir. Savaş Türklerin işidir." (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 314) diyerek, yine savaştan tamamen kopmuş miskin mistiklerden kendini ayırmıştır ve millet fikrinin baskınlığını ortaya koymuştur.

Tanrıca Türkler, çadırı kötülüklerden arındırmak için çadırın etrafında dönerek her tarafa tuz serpmektedir.

Ayrıca nazar, "göz" deymiş birinin üstünde bir tutam tuz dolaştırılır, sonra tuz ateşe atılır. Eğer ateşe atılan tuz pat pat diye ses çıkarırsa, göz değdirenin kötü ruhu ve cinleri yanarak ölmüş demektir. Böylece nazar önlenmiş olur.

Mevlevilerde, sofrası ve sofrası usul ve adabı çok önemliydi. Mevlevi sofralarında tuzun önemli bir yeri bulunmaktadır. "Mevlevilerin yemek sofralarına 'somat' denilir. Somatlar

yerden 20-25 cm. yüksekliğinde, tahtadan yapılmış sofralardır. Bu sofralar, tekkelerde ‘meydan-ı şerif’te ya da yemekhane olarak ayrılmış bulunan yerlere kurulur; yemek zamanı somatlar üzerine ekmekler ve kaşıklar dizilir ve herkesin önüne bir tutam tuz konur. Yemeğe başlamadan önce, sağ el işaret parmağının ucuyla tuza banılır, yemeğin sonunda da yine özdeş yöntemle tuz alınır (Odyakmaz, 2005: 231).

Günümüzde özellikle iftar sofralarında orucu tuz ile açmak bir gelenek halinde halen özellikle batı yörelerimizde sürmektedir.

Mevlevilerin, yol büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmeleri, kendi şeyhlerini, büyüklerini ve din ulularını dolaşarak gönül almaları, onların feyzleriyle manen zenginlik kazanmaları; canların kendi aralarında ziyaretleşmeleri, karşılıklı görüşmeleri, sohbet ve muhabbetle ilişkilerini devamlı ve canlı tutmaları Mevleviliğin önde gelen özelliklerindedir.

Mevlevi canları, Mevleviliğin piri olan Mevlana'ya ve onun yolunu genişleten din ve tasavvuf büyüklerine ve erenlerin ruhlarına fatiha okumaya, manevi feyz ve güzellikler kazanmak için türbe ve kabir ziyaretlerinde bulunmaya önem verirler.

Yatır ve türbe ziyaretleri ile ölü ata ve hocalardan feyz alma yine Tanrıca Türklerdeki Atalar kültürünün bir devamıdır. İslam'dan sonra tasavvufun veli telakkisi, atalar kültürünün mirasıdır. Aslında İslam, kült mahiyetindeki bir veli kavramını kesinlikle yasaklamış olmasına rağmen, muhtelif veli kültlerine, hemen her yerde rastlamak mümkündür.

Tasavvufun veli telakkisi, böylece eski atalar kültürüne kılıf hizmeti görmüştür. Başlangıçta velilerin "ata" unvanlı olması, Anadolu'da gayri Sünni tarikat büyüklerine "baba-dede" denmesi de bu alakayı göstermektedir. Velilerin herhangi bir konuda ölü olduğu halde yaşayanlara yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulması gibi özellikler veli ve türbe gerçeğinin bir kült halde yaşadığını göstermektedir. Türkler'de, sık sık kadın velilere, kadın veli türbelerine rastlanması, veli kültürünün İslam'dan çok Tanrıca inançla bağının kesin bir kanıtıdır.

Atalar Kültü; dünyada yaşarken ruhsal yönden kudretli kişilerin öldükten sonra ata haline gelerek, aileleri ve toplumlarıyla iletişimlerini sürdürdüklerine ve onları korumaya devam edeceklerine dair inanca dayanmaktaydı. Her ölünün ruhu bu kapsamda olmamaktadır. Ancak tekamülü tamamlamış kişiler ata ruhu sayılarak bu niteliğe kavuşurlar.

Zaten Eski Türk dinini yaşayan Türkler, yaşamlarının her alanında ruhlarla irtibat halinde ve 24 saat onların izleri üzerinde idiler. Ak din inancında ruhsal irtibat, ibadetin temelini oluşturmaktadır. Ak din insan neslinin sonsuz bir şekilde devamlılığına dayanmaktaydı. Tanrıca olan birisi, kendini atalarına ait olan bir hayatın devamı olarak görür, bunları bilir ve sayardı (Ata kelimesi erkek ata anlamındaki ata değil, erkek ve kadın ataları bir arada ifade eden nötr bir terim olarak kullanılmaktadır). Bununla birlikte söz konusu insan aynı zamanda kendi geleceğini de sonraki nesillerde görmektedir ki, bu durum varoluşun ana anlamıdır.

Hüseyin Top'un iletlediği bir bilgiye göre, "Midhat Bahari Beytur Hazretlerine: 'Evliyanın tasarrufu öldükten sonra da devam eder mi?' diye sorulduğunda: 'Kılıç kından çıktıktan sonra daha iyi keser' cevabı verilmiştir" (Top, 2001: 345). Bu da ölümden sonra büyük ruhların, yani kamil insanların, ata haline gelerek yeryüzüne kuvvetli etki ve iletimde bulunduğu inancının bir devamıdır.

Türklerde atalar ile yaşayanlar arasındaki bağ ve iletişim mevcuttur. Bu iletişim arayışında, Zeki Kuşoğlu'nun "Dirilerle Ölüler El Ele Vermezlerse Medeniyet Zaafa Uğrar" ifadesinde saklı bulunan amaç yatar. Bu iletişimle kişi, ancak kendini ve yolunu keşfeder. Türk dünyası atasözleri arasında bu konuyu destekleyen birçok söz vardır: Atasını Tanımayan Tanrısını Tanımaz - Canlı Nadan Ölü, Ölü Alim Diridir (Azmanoğlu, 1999).

Türkler yanan büyük ateşin içinde, ataların yüzünü görürlerdi. Kamlar hariç, kişiler, atalar hakkında çok konuşulmazdı ama kişi, atalarla doğrudan sıklıkla konuşulurdu.

Ölülerin ruhu, dağlarda milleti yönetir. Karayitlerde Ong Han şunu sormaktadır: "Ne zaman yaşlandığımda yükselere çıkacağım. Ne zaman eskidiğimde, tüm milleti yönetecek olan dağın üzerine çıkacağım?" (Roux, 1999: 99).

Ataların, öldükten sonra ruhları aracılığı ile aile bireylerini korumaya devam ettiklerine inanılması sebebiyle, onlara duyulan minnet hissi çeşitli şekillerde gösterilir. Öte Alem'e geçen atalarına, Türkler çeşitli biçim ve zamanlarda kurbanlar sunarlardı. Türklerde alınan ilk ürünler, ilk lokmalar hep onlara ayrılırdı "çünkü canlılarla ölüler karşılıklı olarak birbirlerine ikramda bulunurlar" (Eliade, 1999: 97). "Eski Türklerde atalardan yardım dilemek, atalara başvurmak, onlara danışmak son derece yaygın bir inanç ve pratik olarak dinsel uygulamalarında yaşamıştır" (Candan, 2004: 86).

Bir *kam* duasında; “batıda, dağının üstünde oturan, kolu kuvvetli, ensesi kalın Atam, Efendim Yanımda ol! diye haykırırdı.” (Eliade, 1999: 263).

Dikkat edildiğinde, -Yunan mitolojisi gibi- diğer kültürlerin insanlaşan Tanrılarına karşı, Türklerin Tanrılaşan insanları vardır. Bunlar da ata olarak anılmaktadırlar. Bu önemli bir husustur. Bu tasavvurlar hayal gücünün ulaştığı seviyeyi ve ruhlarda gönüllerde yatan ideal değerleri gösterir. Çok iyi bilmekteyiz ki hayallerde yatan ideallerin uygun ortamlarda gerçekleşme ihtimali vardır. Her şeyin idealleştiği zirve olan ‘Tanrı’ kavramının, diğer kültürlerdeki tezahürünü gördüğümüzde, bunun Türklerin insana biçtiği ideal görüntüden dahi aşağıda olması oldukça düşündürücüdür.

Atalara ait hatıralara verilen önem, mezarlara yapılan saldırıların ağır bir şekilde cezalandırılmasından anlaşılmaktadır. Atilla'nın ikinci Balkan seferinin sebeplerinden biri; Hun hükümdar ailesi mezarlarının Belgrat civarındaki bir kale piskoposu tarafından açılarak soyulması gösterilmiştir. Ata mezarına sürekli olarak saygı duyulmaktadır. Herodot'a göre, İskitler, atalarının gömüt yerini bulmadıkça Darius'la savaşmayı reddetmektedirler. Bu durumda şunu demektedirler: "Mezara hakaret etmeyi dene. O zaman onu korumak için savaşım savaşmayacağımızı anlamış olacaksın".

X. yüzyılda Istahri, Hazar Kralı'nın uyruklarının, mezarının önünde atından inip eğilmeden hiçbir zaman geçmediklerini aktarır (Roux, 1999: 104).

Atalar Kültü'nü Koruyucu Ruh kavramının içinde rahatlıkla değerlendirebiliriz. İslam'da da yer alan koruyucu melek kavramı da, perdenin arkasındaki benzer bir sır'a işaret etmektedir (Candan, 2004: 64).

Tanrıçılıkta, ataların ruhları, yardımlarına ve güçlerine ihtiyaç duyan kişileri bulmak için, zaman zaman uyanırlar. Bu inanç ezelden beri var olmuştur ve görünürde yok olmuş gözükse de Türk'ün bilinçaltında hep böyle kalacaktır. Braem'in ifadeleriyle, “Ata ruhları adeta vatanın her yerine sinmiştir. Bu şekilde kişileri duyar görür ve hissederler. Yaşayanlarla atalar arasında çok yakın bir bağ hüküm sürer. Ruhlar, insana aşına olan ve onu korkutmayan suretlere bürünürler. Uyarılarını ise rüyasında yaparlar insana. Ataların ruhları insan vücuduna benzer şekillere girmeyi de çok severler. Bu şekilde büyük yanlışlar yaşanabilir ve sadece ona iyice bakan kişi onun ardındaki gerçekleri görebilir ve kendine onlardan ders çıkarabilir” (Braem, 1994: 97).

Mesnevi'deki bir hikayeden alınan şu ifadeler, Mevlevilikte ölümlerle yakın irtibatla bulunulduğunun, ölü atalardan ders alındığının, onların ruhlarıyla rüya ile olsun direkt olsun bağlantı kurulduğunun kanıtıdır. “Bayezid, Hasan benim dervişim ve ümmetim olur. Her sabah benim mezarımda benden ders alır demişti. Kendisi de dedi ki: Ben de şeyhi rüyamda gördüm. Ruhundan bu sözü duydum. Her sabah onun mezarına yüz tutar. Ta kuşluk çağına kadar huzurunda dururdu. Ya bir şeyhin huzuruna gider gibi o mezarın başına gelir, yahut da sözsüz müşgülleri hallolurdu. Nihayet yine bir gün kutlulukla o mezarın başına geldi. Yeni kar yağmıştı, mezarlar karla örtülmüştü... O diri şeyhin mezarından ses geldi: Ben buradayım bana gel diye seni çağırıp duruyorum. Kendine gel.. sesime koş; bu yana seğırt! Alem karla dolsa da sen, benden yüz çevirme. O gün Ebul Hasan'ın hali düzeldi. Önce duymuş olduğu şaşılacak şeyler, o gün kendisinde zuhur etti” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 157).

Ataların, yaşayanları koruyacaklarına olan inanç Eski Türk dininin Mevlevilik felsefesine bir mirasıdır. Bir gün Meram bağlarında büyük bir sema meclisi tertip edilir. “Mevlana, mecliste bahar terciini söyleyince Sultan Veled pek neşelenir, Konya tarafına bakarak: ‘Konya ne hoş bir şehir! Karanlığından rahmet parıltısı görülmede adeta.’ deyince Mevlana: ‘Evet, Konya pek kutludur. Dostların şahadetiyle bu şehri sana bağışladım. Ulu Mevlana'nın (Sultan-ül Ulema) kemikleri ve toprağımız burada buldukça, evladımız, dostlarımız burada oldukça buraya zeval gelmez’ buyurur” (Top, 2001: 86).

Özel kabiliyetleri sayesinde tabiat üstü kuvvetlerle temas kurduğu kabul edildiğinden kama, mensup olduğu boy veya oymağın koruyucusu gözüyle de bakılır. Kamlar önleyici bir rol de oynarlar. İnanışa göre, *kam*, tüm klan toprağının sınırına yardımcı ruhlarınca oluşturulan görülmez bir engel diker. Havayı, kuşları gözetim altında tutar, ırmakların girişini, balıkları korur, ormanda dört ayaklılarla kol gezer. *Kam* öldüğünde insanların yüreklerinin korkuyla dolduğu söylenir; çünkü inanışa göre yardımcı ruhlar, efendilerini mezarına kadar izlerler. Bu arada söz konusu engel de çöküp gider (Anisimov, 1976: 55).

Mevlevilikte ve Şamanizmde ortak bulunan başka bir öge de nazarlıktır. Genel olarak baktığımızda, nazarlık denilen nesne etki gücü veren herhangi bir gücün simgesidir (Roux, 1999: 36). Tabii nazar boncuğunun içerdiği kuvvet Ergun Candan'ın da (2004) belirttiği gibi hem şeklinden hem de yapıldığı maddeden ileri gelmekteydi. Hatta yapıldığı maddenin önemi çok büyüktü. Kalafat (2004) göz boncuğuna yürek boncuğu da denildiğini

ve boncuğun kalp şeklinde olduğu bilgisini bize vermektedir. Boncuklar 3 veya 9 adet olarak kullanılır.

Bugün nazar boncuğu diye adlandırdığımız koruyucu tılsım, eskiden ve hala Altay'da bir çok yerde *Gök Gözü* ismi ile anılmaktadır. *Gök Gözü* kavramını incelersek şu sonuca varırız: Gök ilahi bir renktir, Tanrı'nın sıfatıdır, onu tanımlar. *Gök Gözü* ilahi kaynaklıdır adeta Gök Tanrı'nın gözüdür ve bu nedenle de ona bakan kem gözleri etkisiz hale getirir.

Anlaşıldığı üzere, İslamiyet'ten sonra *Gök Gözüne* bağlılık halktan silinmemiştir. Ama ona yüklenen ilahi anlam ondan geri alınmıştır. Göz boncuk olmuştur; gök ise mavi. "*Gök Gözü*"nün ismi "*mavi boncuk*"a dönüşmüştür. İlahi bir anlam ifade eden gök kelimesinin yerini, maddi nesnelere rengini belli etmek için kullanılan mavi kelimesi almıştır. Göz yerine de boncuk denmeye başlanmıştır. Çünkü artık Gök Tanrı terk edilmiştir.

Kam, nazara uğramış hastayı da tedavi eder. Bu tedaviye başlamadan kişi, fikren, manen ve fiziken temizlenmelidir. Başkaları hakkında kötü düşünmemeli, kötü insanlardan uzak durulmalı, kötü iş yapılmamalıdır. Ancak bu safhadan sonra *kam*, hastaya nazar boncuğu verir. Nazar boncuğu ile tedavi, kötü nazarın boncuğa çarpıp geri dönmesi şeklinde yapılır.

Nazarı üstten atabilmek için tütsü de kullanılır. Kalafat'ın (2004) verdiği bilgilere göre, nazar ettiğinden şüphe edilen kimsenin giysisinden bir kumaş parçası alınarak tütsü yapılır.

Hakasya'da Erdem isimli bir ot yakılır. O'nun tütsü dumanının kötü enerjileri kovduğuna inanılır. Kalafat, bu Erdem diye bilinen ot, yaş, taze olarak da bu amaçla kullanılır demektedir.

Mevlana'da da nazar inancı devam etmektedir. Mevlana *Mesnevi*'sinde nazarı şöyle tarif etmektedir: "Ey Tanrı peygamberi, o mecliste öyle adamlar vardır ki gerges kuşlarına bile nazar değirir onları öldürür. Nazarlarından, kükreyen aslanın bile kellesi yarılr, inlemeye başlar. Ölüm gibi, güçlü deveye nazar değirir, sonra arkasından köleyi; 'yürü, bu devenin yağından satın al diye yollar. Köle deveyi sakatlanmış görür. Atla beraber koşan o deve hastalanmış, başı kesilmiştir.' Şüphe yok ki hasetle, kötü gözle, feleğin dönüşünü, yürüyüşünü bile başka bir tarza döndürürler. Kötü gözün ilacı iyi gözdür. İyi göz, kötü gözü ayağının altına alır, yok eder. İleri gidiş, rahmetin sıfatıdır, iyi göz de rahmetendir. Halbuki kötü göz, kahır ve lanetten meydana gelmedir. Tanrı'nın rahmeti gazabından üstündür. Bunun içindir ki her peygamber, kendi zıttına üst olmuş, onu mat etmiştir. Çünkü o peygamberi rahmetin neticesidir. Zıddıysa kötü yüzlüdür, kahır neticesidir. Kazın hırsı

birdir, bunun hırsıysa tam elli kat fazladır. Şehvet hırsı yilandır, mevki hırsı ejderha. Kaz hırsı, boğaz ve cima şehvetinden meydana gelir. Fakat baş olma hırsında bu şehvetlerin tam yirmi tanesi toplanmıştır. Mevki sahibi, mevkii yüzünden Tanrıktan dem vurur. Tanrı'yla ortak olmayı tamah eder, nasıl af edilebilir? Ademin işlediği küçük kusur, karın ve cima yüzünden oldu. Fakat iblisin suçu, ululuktan ve mevkii yüzündendi” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 44-45).

Altay'da sıklıkla rastladığım bir olay da suya para atılmasıydı. Hatta bu paranın ak para olması gerektiğini ifade etmetedirler.

Tanrıcalar kaynak suların yanına gider ve oradaki bir ağacın dallarına belli renklerde temiz ve güzel bezlerden uzun ince parça kesilerek bağlanır. Bu Gök Tanrı'ya yapılan bir adaktır. Alan çalışması yaptığım Altay'da bir Kazak, değerli bir kumaş buldu ve bunu yolda yanımıza alalım ağaçlara asarız dedi. Ben, cevaben “yazık eski bir kumaşı keser asarız” dediğimde “Olmaz, kumaş değerli ve temiz olmalı” diye cevap verdi.

Mevlevilikte de Tanrıcılıkta da su çok önemlidir. İki inançta da su, saygı görmektedir. İbadetler onun yanında yapılmaktadır.

Sema töreninden ayrımlı olarak özel giysiler (derviş giysileri) yerine günlük giysilerle ve semahanedede değil, uygun yerlerde, örneğin, yazın kırdı, bahçede, su kenarında düzenlenir. Hüseyin Top'un da verdiği bilgilere de göre Ayn-i Cem Törenleri çoğunlukla su kenarlarında yapılmaktadır. "Mevlana'nın Hakk'a vuslatı, kameri takvime göre her yıl dönümü gecesi, Konya'da, meydan odasının önündeki havuzun başına hasırlar, halılar serilir, herkes toplanır, ayinler okunur, meyveler yenir, sohbetler edilir, böylece bir sema meclisi kurulurdu. Sonunda bir gülbang çekilerek bu hususi ayin-i cem'e son verilirdi. O geceye düğün ziyafeti gecesi anlamına gelen "Şeb-i Urs" denirdi. Bu yüzden havuzun adına da "Şeb-i urs havuzu" denmişti (Top, 2001: 360).

Mevlevilikte su hayat sebebidir. Bütün canlılar sudan meydana gelmiştir, suyla dirilmiştir ve suyla diri kalmaktadır. Aşık da susuzdur; suya aç ve muhtaçtır. Aşık, önce kendisi suya kanacak, sonra çorak gönülleri sulayacak ve suya kandıracaktır (Top, 2001: 361).

“Mevlevilerde, sofrada konuşulmaz; ekmek ve su, işaretle istenir. Su içmek isteyen, somatçıya bu isteğini işaretle bildirir, o da ‘yamak’ denilen su dolu, büyük ve bakır bir maşrapayı öptükten sonra su isteyene sunar; su içen de maşrapayı ‘görüştükten’ yani

öptükten sonra geri verir. Su içilirken somattakiler yemeği bırakırlar, su içildikten sonra da hep birlikte ‘baş keserek’ ‘aşk olsun’ niyazında bulunurlar” (Odyakmaz, 2005: 49).

Eski Türklerde, su hayat enerjisinin simgesidir. Suyla temas, çözülmeye ve yeniden canlanmaya işaret eder. Suya girme, hayat potansiyelini artırarak, verimliliştirir. Su biçimleri bozar, günahları yıkar, saflaştırır. Eski Türk dininde mezarların bir su yolu ve ya bir kaynağın yakınında olmasına özen gösterilir. Bu tekrar dirilişe olanak sağlar. İnanca göre su toprağı tutar. Bütün sular ve göller birbirleri ile bağlantılıdır (Kalafat, 2004: 23).

Türklerin dikkatini asıl çeken konu, suyun özellikle saflık timsali oluşudur. Ancak Türkler suyun saflığının ortadan kaldırılabilir olduğunu fark etmişlerdir. Bu yüzden arıtıcı ve pisletilemez özelliği ile ateşi sudan üstün tutmuşlardır. Su dünyevi saflığı, yani kirletilebilir saflığı simgelemektedir. Suyun bu kirletilebilir olan saflığı bazı yasaklarla korunma altına alınmıştır. Suyun ruhunu insanların pisletmesine izin verilmemiştir. Çağatay, suya küçük abdestini yapan veya burnunu temizleyen herhangi bir kimsenin öldürülmesini emretmişti (Roux, 2001: 144). Reşidüddin İbn Fadl, Markizi ve Riasanovski suya küçük abdestin yapılması yasağını doğrulamaktadırlar. Roux, Türkiye’de Tahtacılar arasında yaptığı araştırmasında suya tükürmenin ve suya küçük su dökmenin yasak olduğunu belirlemiş, hatta suyla ilgili daha bir çok usulün ve yasağın olduğunu ifade etmiştir.

Suyun sahipleri dişi ruhlardır. Su unsurunun hayvan biçimli timsali ‘at’tır. Su kökenli atlar denilen ve sudan çıkan kanatlı atları anlatan efsaneler bu unsurla ilgilidir. Uzak yoldan gelen kimseye ne kadar su geçtiniz, ne kadar denizler aşarak geldiniz denilir. Aşılan su nispetinde kötü niyet ve uğursuzluklardan arınılmış olunur. Su aşmak büyüü nazarı bozar inancı vardır (Kalafat, 2004: 32).

Mevlana Müzesinde de Tanrıçılıkta ki gibi suya para atma eylemine şahit olduğunu bilmekteyiz. Görüşmelerde aldığım bilgiye göre Mevlana Müzesi’ni ziyaret edenlerin, uğramadan geçemediği ve dilek tutmak için bozuk para attığı havuzdan yılda yaklaşık 2-3 milyar lira elde edildiği hakkında müze idaresinin yaptığı açıklama yayınlanmıştır. Anadolu’da da Hıdrellez günü, kadın ve kızların dilek yazıp suya atma adetleri tespit edilmiştir.

Aytay’da yaptığım görüşmelerde, Baş Tanrıçı Akay Kynyev (44, erkek, Altay) ve Claudia Mihailovna’nın (57, kadın, Altay) verdiği bilgilere göre “Türklerde, dolunay 3 gündür, yani dolunayın üç evresi vardır ve üç gün sürmektedir. Bu üç evre, “Ak Tolon”, “Sarı

Tolon”, “Kızıl Tolon” diye adlandırılır. Bu üç gün, Ay’la çok iyi konuşulur, iletişim kurulur. Bu üç gün esnasında, sen ateş yaktın mı Ay sana anlatır neler olacağını. Hatta Yerüstünde, Rusya’da, Çin’de, Türkiye’de bile neler olacağını anlatır”. Bu bilgiden anlaşılacağı üzere Türklerde Dünya Astrolojisi bilgiside vardır. Bu üç gün esnasında, Ay’la görüşmek en iyi sonuçları verir. *Kam*, Ay, Gün ve Yer’le en çok o gün kuçundaşır (görüşür).

Altay Koşağaç’ın Tanrıçılarının başı olan Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) Astroloji ile *kam* arasındaki bağlantıyı sorduğumuzda “Bizde dokuz kat gökle, dokuz katın iyesiyle ayrı ayrı konuşan onların dilini bilen kişiler vardır. Bu özellik atadan anadan geçer. Bu, eski bir ilimdir. O kendinden kanla gelir sonradan öğrenmekle olmaz” şeklinde bir cevap vermiştir.

Görüşme yaptığım Kazak Türlerinden Mayılhan Oyekenovna’nın (65, erkek, Kazakistan) evinde bir saat bulunmakta idi. Kazak yapımı olan bu saatin üstünde sayıların yanında Türk Astrolojisine ait hayvanlar bulunmaktadır. Bu da Saat Astrolojisi kadar ayrıntılı ve derin bir bilimin bilinçli veya bilinçsiz izlerinin sürdürüldüğünü bize göstermektedir. Müslümanlığa geçerek Tanrıci gelenekten uzaklaşmış Kazaklarda dahi evin şeşesi (annesi) örneğin kaldığımız evin hanımı Kalimaş Oyekenovna Astroloji bilgisine hakim idi. Yılları atalardan ayları ise biçiklerden (kitaplardan) okuyup öğrendiğini ifade etmiştir.

Hem kamlar hem Mevleviler medyomatik bazı nitelikler taşırlar. “Örneğin Mevlana’nın, kapıları el değmeden açtığı birçok kimse tarafından tanık olunmuş bir olaydır” (Candan, 2004: 99).

Kam, ruhlarla irtibat halindedir ve ruh haline girebilmektedir, ruhların dilini konuşabilmektedir. Bu da ona bir çok bilginin akışını sağlar. Çünkü ruhunuzla veya ruhlarla konuşabiliyorsanız, ruhun bilgisi engin ve uludur. *Kam* her şeyden evvel gören insandır. O dumanlardaki, karlardaki, aynalardaki vb. işaretleri okuma yeteneğine sahiptir.

Bir yanda, görünür, gündelik ve kutsal olmayan bir dünyamız vardır. Diğer yanda ise, sıradan insanların genellikle göremedikleri öteki yani kutsal dünya vardır. Aslında bu dünyayı görünmez yapan kişilerin kutsala dönük gözler geliştirmemesinden kaynaklanmaktadır. Aslında görenen dünya ile görünmez dünya diye adlandırılan kutsal dünya iç içedir ve aslında görünen dünyanın anlamı görünmez dünyada yatar. Tanrı’nın mesajları ve aracıları, bu dünyada sıradan varlıkların görünümelerini alırlar. Öteki dünya in-

sanlara, rüyalar veya görümler gibi özel yollar aracılığıyla seslenirler. Belki kamın gözleri, etrafındaki görüntülere kapalı gibi görünmektedir ama o hem geçmişin şu ana bıraktığı izleri, hem de geleceği yaratacak şu ana ait izleri fark eder. O henüz gelecek olan bir dünyayı hissetmekte ve görmektedir. İşte kamın görü gücü, bu işaretleri fark etmedeki ve onları yorumlamadaki kudretine bağlıdır. Onu kehanetinin temeli ve sistemi budur.

Batılı bakış açısıyla yapılan değerlendirmeler sonucunda kamın kehanet gücünün bu niteliği fark edilememiştir ve sıradan büyücülükle bir görülmüştür. Oysa bir iş ya kötüye bağlanacaktır ya da iyiye, ya savaş çıkacaktır ya da çıkmayacak, ya yağmur yağacaktır ya da yağmayacak. Birileri bunları öngörebilecek zihinsel ve ruhsal gelişimi elde etmiştir ve görür; kimileri ise gözleri önünde cereyan eden bir olayı dahi anlamaktan acizdir ve göremeyenler görebilenleri saygı ile karışık bir korku ile kahin diye adlandırır. Göremeyenler, bu görebilenleri büyücü diye adlandırır.

Kaşgarlı Mahmud da kahinliği bu tanıma yakın bir şekilde tarif etmiş ve “yürektenini dışarı çıkarmak” diye açıklamıştır. Aslında unutmamalıdır ki, bir *kam* büyücü olmaktan daha çok büyüleyicidir. Braem, kamın büyü gücü hususunda ata ruhlarının kama seslenişini şöyle ifade etmiştir: “Ata ruhları, kama şöyle seslenir: Sen tüm doğaya büyü yapabilirsin; eğer onun yasalarını anlar, şarkısını söyler ve söylediğin anda sesin hoş çıkarsa. O zaman dağlar eriyip suya dönüşür, buzlar açan çiçekler haline gelir ve hastalar iyileşir. Seninle aramızda bir bağ olduğu için, sen her şeyi söylediğimiz gibi etkilersin. Biz güç ve kuvvetiz, biz bilgiyiz. Bizi çağır, o zaman sana yardıma geliriz”.

Mesnevi’ye gelirse Mevlana; “Her ağlamanın sonu gülmektir. Sonunu gören adam mübarek bir kuldür.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 66); “İşin sonunu gören gözlere ne mutlu” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 110) diyerek yine kehaneti Tanrıci bakış açısıyla değerlendirmektedir. Tanrı’nın bir sistemi vardır. Tanrısal düzeni anladığınızda bir olayın nasıl sonuçlanacağını kavramakta zorlanmazsınız ve yine onun belirttiği gibi bunu öngörebilen kişi mübarek bir zattır. Mevlana başka bir yerde de; “Hüner, odur ki ateşi apaçık göresin; duman, ateşe delalet eder demeyesin, bunu böyle bil!” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953f: 197) der.

Mevlana da *kam* gibi çoğunlukla vecd halinde öngörude bulunmaktadır. “Semada iken fetva isteyen olursa, divit (kalem) getirirler, Mevlana’ya sorularını arzedirler, o da cevabını yazar yahut yazdırırdı. Mevlana bir gün sema ederken; ‘Demedim mi sana oraya gitme;

çünkü seni bilen, seninle bildik olan benim; şu yokluk serabında hayat kaynağı benim. Demedim mi sana gitme oraya, belaya uğratırlar seni, pek çetin, pek uzun ellidir onlar; ayaklarını bağlarlar senin.’ mealindeki gazelini okuyor. Sonradan anlaşılıyor ki, Selçuklu Hükümdarı Rükneddin Kılıçarslan, işgalci Moğallar tarafından davet edildiği yerde boğulup öldürülmüş” (Top, 2001: 307).

Alan araştırmam esnasında Tanrı dağlarını ziyaretimde, bu dağların hemen hemen her yerinde çatışma olmuş olduğunu ve şehitlerin gömülü oldukları bu dağın heybetini ve önemini buradan aldığını öğrenmiş oldum.

Bu dağlarda Rusya’ya karşı ayaklanarak öldürülenlerin adına yapılmış mezar, dikilmiş taş ve yazıları sık aralıklarla görmek mümkündür. Erken dönemden geç döneme, hatta çok yakın geçmişe kadar bu dağlar kahramanların mezarı olma özelliğini layıkıyla taşımıştır.

Kırgız ve Altay’da yaptığım görüşmelerden aldığım bilgiye göre ‘Tanrı dağı, Tanrılaşanlar dağı’dır ve oraya kendini aşmayı başarmış ve özünü gerçekleştirebilmiş, vazifesini yerine getirebilmiş kişiler gömülmüştür.

Zaten Türk mitolojisi incelendiği zaman, diğer mitolojilerde sıklıkla gördüğümüz ‘insanlaşan Tanrılar’ yerine, ‘Tanrılaşan insanlar’ karşımıza çıkmaktadır. Mevlana da insanın Tanrılaşması hedefinden sapmamış, bu yaklaşımı İslam çerçevesi içinde de yaşatmıştır.

Görüşmelerden ve dağlar hakkında anlatılan efsane ve hikayelerin çokluğundan anlaşılmaktadır ki Yer-su ruhlarının en önemli mümessillerinden birinin dağ olduğu kabul edilir. Zirveleri gökleri deler gibi yükselen ve başları bulutlar içinde kaybolan dağlar, sanki Tanrı ile konuşur ve ilgi kurar gibi görünmüşlerdi. Göğün direği dağ, yeri bastıran dağ ve Tanrı’ya giden en yakın yol da yine dağ idi. Dualar oradan daha iyi işitilir. Bu sebeplerle, dağların çoğu, Tanrı ile ilgili adlar almışlardı. Mukaddes dağ ve onların ruhları adına çok muhteşem ayin ve törenler yapılır. Türkler büyük dağlara da kişilik vermişlerdir. *Kam* dualarında ve şiirlerde bu dağlar, kudretli kişiliği olan canlı bir varlık olarak karşımıza çıkar. Özel kıymetteki ruhlar dağlara gömülerek, adeta dağlar haline gelmişlerdir, dağlar da bu ruhların kolektif gücüyle donanmış onlarla harmanlanmış adeta doruk noktasına varmış ruhların cisimleşmiş hali olarak vücut bulmuşlardır.

Halka göre dağ ruhları insanlara iyilik yapar, sağlık ve bereket verir, insanların emniyetlerini sağlar, kötü ruhlara karşı korur, buna karşılık kendilerine saygısızlık

yapanları lanetlerler. Yüksek dağ tepelerinin göğe yakın bulunması ve uzaklardan mavi gözükmesi onları Gök Tanrı ile ilişkili sembolize etmeye götürmüştür. Dağlar, Tanrı'ya yakın olmayı, sarsılmaz bir kuvveti akıllara getirir. Dağ insanın önüne veya karşısına odaklanmış gözlerini yukarıya sevk eder. Yukarıya... yani ilahi olana... yani iyi ruhlara... ve daha da yukarıda Tanrı'ya... Beyaz bulutların arkasında net görme imkanını yakalayamadığımız, bir gizem olarak insanı kendine çeken dağın zirvesi ise Tanrı'ya ulaşmanın meşakkatli yolunu da akıllara getirmektedir.

Sorduğumuzda dağların çoğunun Türkçe ve Moğolca mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamına gelen sıfatlarla anıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, İncelendiğinde, dağların Eski Türk kağanlarının, atalarının adlarını taşıdıkları da sıkça müşahede edilmiştir. Dağlar, Tanrılaşanların vatanı olarak görülmüştür. Her boyun, her oymağın kendisine mahsus mukaddes (ıduk) dağı bulunduğu gibi, boylardan kurulan büyük birliklerin de müşterek mukaddes dağları vardır. *Kam* ayinlerinde, dua ve ilahilerde kamın zaman zaman dağa yalvardığı, ondan medet umduğu görülür. Altaylı kamlar şöyle dua eder:

“Bu kurbanım mukaddes ve Ulu Altay'a ulaşsın onun karar vereceği yere yargı yerine bağlansın. Güttüğümüz davayı halledecek mi? Bereket ve refah bize verecek mi? Bu kurbanım her engeli aşarak ulu ve mukaddes Altay'a ulaşsın. Ey mukaddes ve geniş Altay'ın yargı hüküm yeri. Durmadan kısmet veren Altay. Bizi yıpratmamak için hüküm veren Altay. Saçları ağarmış ihtiyarlarımıza istirahat sağlayan Altay. Üzülmeyelim Tanrı var, tasalanmayalım Altay var”

Dağların, ırkın beşiği olan kahramanların ve ataların gömüldükleri, onların ruhlarının ve kemiklerinin bulunduğu yer olması onlara büyük bir değer katmıştır. Türkiye'deki Türkler anavatanda atalarının ve kahramanların yattığı dağları gönlünden silememiş ve Anadolu'daki az veya çok yüksek dağlarda bir veya daha çok ermişin veya çoğu kez de hayali bir ermişin mezarının olduğunu tahayyül etmiştir. Dağ, fiziksel olarak adeta dağda yatan kahramanların kolektif ruhunun hüküm yeridir.

Büyük kamlar ve ruhlar ilhamlarını bölgenin kutsal sayılan dağından almaktaydı. Örneğin Altay bölgesinde *kam* dualarında büyük kamların ruhlarına ve diğer ruhlara hitap edilirken. “Altay'dan ün almış olan” denilmektedir. Yani ata ruhlarının kolektif ifadesi olan, o bölgenin kutsal dağının ruhundan ün almaktadırlar. Bu dağlar adeta önemli kişilerin

dayanağı olmaktadır. Bazı dağların kabilenin tözü olarak sayılmalarının nedenini de buna bağlamak yanlış sayılmasa gerekir. Töz, kelime anlamı olarak menşe, kök demektir. Bir kabilenin kökünün, ölülerine mekan olan bir mukaddes dağa bağlanması hem oldukça romantik hem de oldukça mantıklı bir yaklaşımdır ve kabilenin atalarının da dağda bulunan taştan yapılmış bir beşikte büyümesi efsanelerinin temelinde yatan simgesel anlam ise büyük insanların veya kamların, asil ve yüksek ruhların beşiği olan dağdan gelmiş veya oradan beslenmiş olduğu fikri ve inancıdır. Kamların, dualarında ecdadına 'tözüm' diye hitap ettiklerini de bilmekteyiz.

Ayrıca dağların ahaliyi düşmanın zulmünden koruyup sakladığı ile ilgili hikayeler de oldukça fazladır. Örneğin, Moğollar tarafından takip edilen Altaylılar Karagay dağına sığınmışlar ve dağa kurban kesmişler. Birdenbire bu dağ ormanla kaplanmış Moğollar yol bulamamışlar, Altaylılar da böylece kurtulmuşlardır. O günden bu güne Karagay dağı Altaylılar için mukaddes dağ olmuştur. Dağların koruyuculuk özelliği de orada gömülü olan ata ruhlarıyla bağlantılıdır.

Mevlevilikte dağ kültürünün izini aradığımızda karşımıza Kaf dağı çıkar. Kaf dağı, Türk mitolojisinin en önemli motiflerindedir. Kaf dağı hakkında rivayetler pek çoktur. Fakat en köklü mitolojik kaynaklara göre Kaf dağı, "Dünyayı çeviren büyük bir silsile" "yeryüzünü kuşatan ve göğü alttan tutan bir sur" bir yer kuşağı idi.

Yine rivayete göre, "Kaf dağının etrafını da büyük bir okyanus çevirmiş. Yeşil bir zümrülden yaratıldığı da, söylenegelen rivayetlerden biridir. Bu bakımdan, Uygur efsanesindeki "Yeşil yeşim" dağı Kaf dağıdır.

Mütercim Asım Efendi, Kaf dağı için şöyle diyor: Her sabah, Güneş çıktığı zaman yeşil ve mavi görünürmüş. Göğün her zaman mavi görünmesinin sebebi de, bu şuaların göğe aksetmesinden ileri gelirmiş. Bu renk, denize de aksedermiş ve deniz de bu rengi almış. Türkiye'deki Türkler, anavatanın anılarını burada yaşatmıştır. Kaz dağı özlemle dolu gönüllere Kaf dağı anımsatmıştır; Kafkaslarla özdeşleştirilmiştir; devlerin ve perilerin evi olarak kabul edilmiştir.

Mesnevi'de Mevlana, Tanrıca Türklerden kalma bu motifi yaşatmıştır ve şöyle demiştir: "Zülkarneyn, Kaf dağına gitti o dağın saf zümrülden olduğunu gördü. Bütün alemleri halka gibi çepçevre çevirmişti. Zülkarneyn o dağı görüp şaşırды. Dedi ki: Sen dağsan öbür dağlar ne? Onlar senin yanında bir oyuncak adeta. Kaf dağı dedi ki: O dağlar, benim

damarlarımdır. Onlar güzellikte alımda bana eş olamazlar. Benim her şehirde gizli bir damarım vardır. Alemin çevresi, damarlarıma bağlıdır. Tanrı bir şehirde yer deprentisi yapmak isterse bana söyler, ben oraya varan damarı oynatırım. O şehre ulaşan damarı kahırla oynattım mı orada yer deprener. Tanrı yeter deyince damarım yatıştır. Durur görünürüm ama daima işteyim ben. Merhem gibi dururum ama hayli iş görürüm. Akıl gibi hani; o da durur ama söz, ondan doğar harekete gelir. Fakat bunu akıl kavramayana göre yer deprentisi yerdeki buharlardan olur” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 296-297).

Hikayenin devamında “Zülkarneyn, Kaf dağının konuştuğunu, söz incilerini deldiğini görünce dedi ki: Ey sırları bilen ve her şeyden haberi olan, söz söyleyen dağ, bana Tanrı sanatlarından bahset! Kaf dağı dedi ki: Yürü... Tanrı sanatları söylenebilmekten, söze gelmekten çok üstündür. Yahut kalemin ne haddi vardır ki sayfalara o sanatların nişanesini yazabilsin. Zülkarneyn: Ona ait küçük bir hikaye olsun söyle...Tanrı'nın şaşılacak kudretlerinden bahset, Ey iyi huylu alim dedi” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 299) şeklindeki ifadelerle, Kaf dağının, eski yerini koruduğu görülmektedir.

Bu hikayede görülmektedir ki Mevlana'nın tarif ettiği dağ, Tanrıcuların dağlarında olduğu üzere adeta bir kişi gibi şahsiyet sahibidir. Konuşmaktadır. İlahi bir niteliğe sahiptir. Tanrısal sırlara vakıftır. Aynı Altay dağı gibi, Tanrı'nın hükümlerini icra eden bir mevkidedir. Kahır da getirir lutuf da. Ayrıca yukarda bahsettiğimiz gibi. Asıl kuvvetli bir dağın yanında onun kolları konumunda bölgesel dağlar vardır. Bu dağlar, her ne kadar ana dağa bağlı olsalar da kendi bölgelerinde hüküm sürmektedirler.

Ateşin özellikleri Altay Türklerini öylesine cezp etmektedir ki, Tanrıcı inanç sistemi onun simgeselliği etrafında inşa edilmiştir. Türk adeta ateşle özdeşleşmiş, kah ateş olup demir dövmüş, kah ateş olup yakmıştır. Ateşle, Türk öyle iç içedir ki, Türk kendini anlatırken ateşi hep sıfat olarak kullanmıştır.

Akay Kynyev'in ifadelerinden çıkardığımız sonuca göre, Tanrıcılıkta ateş ruhsal enerjinin simgesidir. Ateş, her şeyi değiştirmektedir. Toprağı, suyu, havayı, odunu, demiri ve tüm bunların birazına sahip olan insanları bile. Ateşin şaşılacak şekilde her şeyi dönüştürme gücü bulunmaktadır. Ayrıca, Roux'un belirttiği gibi, özü veya türü ne olursa olsun, ateş insanı "ruha" dönüştürmektedir. Bu nedenledir ki kamlar "ateşin efendisi" olarak bilinir. Bu "ateşe egemenlik" bir bakıma bir çeşit dönüşüme ve sırra-ermeye karşılık gelmektedir. Ateş en temiz şeydir. O su gibi kirletilemez. Bu yüzden de en büyük, hatta tek arındırıcı

kuvvet olarak kabul edilir. Su dünyevi saflığı temsil ederken, ateş ilahi saflığı, temizliği ifade eder. Kimsenin kirletemediği bir unsur olan Ateş aynı zamanda değdiği her şeye dönüşüm ve arınma getirir. Ateş insanı kötülüklerden, kötü ruhlardan dolayısı ile hastalıklardan korur. Hem fiziksel hem ruhsal arınma sağlar.

Yağlı bir paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde "alas... alas..." diyerek dolaştırırlardı. Buna "alaslama" derler ki, bu kelime Anadolu Türkçe'sinde "alaz-lama" şeklinde muhafaza edilerek günümüze kadar gelebilmiştir. Bu kelime ateşte temizlenme anlamına gelmektedir. Türkler Nevruzla birlikte eski yılları vedalaşır, yeni yılı karşılarken birbirlerine dileklerini söyler, "alas-alas" der, ateş üstünden atlar, ardıç ağacından yakıp, ondan çıkan dumanı ailesinin ve eşyalarının üstünden üç defa dolaştırır ve böylece şeytanları kovarlardı. Türklerde gelen yabancı elçiler ateşle temizlenmeden ülkeye sokulmamaktaydı. Elçilerin yanında prenslerin veya diğer herhangi bir yabancı kişinin gelmesi halinde bu kişilerin ve getirdikleri hediyelerin iki ateş arasından geçirildiğini bilmekteyiz. 568 yılında "Kök-Türkler"e elçi olarak giden Zemarkhos'un hatıratından, adı geçen elçinin Batı Kök-Türk sınırına geldiğinde arkadaşlarıyla beraber kötü ruhlardan temizlenmeleri için ateşin üzerinden atlatıldıklarını öğrenmekteyiz.

Plan Carpin, Batu'nun sarayına vardığında kendisine iki ateş arasında geçmesi gerektiğini bildirdiler. Ancak o hiçbir şekilde bunu yapmak istememişti. Ancak kendisine şunu açıkladılar: "Bu ateşlerin arasından büyük bir huzurla geçiniz. Çünkü bunu sadece efendimize karşı herhangi bir kötü emeliniz olmasına veya zehir getirmeniz olasılığına karşı yapmaktayız, bu durumda ateş her türlü kötülüğü ortadan kaldırmaktadır".

Ateşin üstünden atlayarak olumsuzluklardan arınılacağı inancı, eski-yeni tüm Türkler arasında, tüm bölgelerde, hatta Müslüman Türklerde dahi görülmektedir. Saflığından kuşkulanan her şeyin, kor halindeki iki ateş arasından geçip ocağın çevresinde dönmesi ve üstünden atlaması gerekir. Ayrıca ateş, astral tortudan kurtulmayı da simgelemektedir. Ateşin üstünden atlamak, kötülükleri kovup arınmayı sağlamanın yanında, ateş dönüştürücü etkisiyle kişide bir dönüşüm meydana getirir, aleviyle onu kendi özüne uygun biçimde başkalaştırır. Ateşin üstünden geçen insan artık o eski kişi değildir. Ateş, her şeyi değiştirir ve dönüştürür. Ateş neye deyse, o artık başka bir şeydir. Ateşin kendi, ateşe deyen nesnenin fiziki yapısını, ateşin ruhu ise ruhları yakıp değiştirecektir. 'Uhan' ateşin

ruhu demektir. Doğru bir şekilde yakılmış ateş, kişiyi şartsız, koşulsuz teslim alacak ve onu mutlaka yakarak dönüştürecektir.

Günümüzde, ateşin dini hayattaki yeri silinmemiştir. Ateşin gökteki simgesi Güneş, Müslümanlıkta kandil içine girmiş, böylece kandil kutsallaşmıştır. Kutsallığı olan Berat, Mirac, Regaip gecelerine toplumun sadece kandil demesi de bunu açıklar.

Mevleviler ilahi ve manevi dönüşüm yaratan her şeyi ateş elementiyle bağdaştırmışlardır. Aşk ateşi, Neyin sesi ...vb “Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 1). Yine *Mesnevi*’inde Mevlana; “Benim canım ocaktır, ateşten hoşlanır, ocağa ateş yurdu olmak yeter. Bana ocak gibi aşka yanmak düştü. Bundan kör olansa zaten ocak değildir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 105) diyerek ateşi ulular ve ateşten yananın Mevlevi olmadığını, yani Tanrı dostu, yani ruhsal anlamda üstün kişi olmadığını ifade eder. Kamların *kam* olduklarına bir kanıt da ateşten yanmamaları idi. Bu onların ruhsal olarak üstünlüğünün kanıtı idi. Görüldüğü gibi Mevlana da yine aynı yöntemi kanıt olarak kabul etmekteydi. Mevlana, “Dost altın gibidir. Bela da ateşe benzer. Halis altın ateş içinde saf bir hale gelir” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 112) diyerek ateşin yüksek ruhlarda yakıcı değil yapıcı bir dönüşüm yarattığını tekrarlamıştır.

“Şeyhler, ayinlerde ve törenlerde kırmızı renkte bir koyun postuna otururlardı.” (Odyakmaz, 2005: 37). Ateş, Tanrıcılığın içindeki en baskın öge olmuştur ve ateşin rengi olan kırmızı da hep ön plana çıkmıştır. Bu sebeple Alevilerde başa kırmızı bant bağlamak, Mevlevilerde kırmızı posta oturmak şeklinde bu simge yaşamıştır.

Mesnevi’de yer alan bir hikayede bir benzetme yapılır; “Ateşe atılan bir çocuk annesine özetle şöyle hitap eder: Ana hakikatte ateş olan fakat zahirde suya benzeyen bir alemden çık, bir ateşe gir de ateşe benzeyen suyu gör... Senden doğunca, havası hoş, rengi güzel bir aleme gelip dar bir zindandan kurtuldum. Şimdi şu ateş içindeki sükun ve rahatı bulunca dünyayı ana rahmi gibi görmeye başladım... Şekli yok, kendisi var bir cihan... ” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 63-64). Burada da gördüğümüz gibi fiziki doğumu anne karnından çıkışla simgeleyen Mevlana, manevi doğumu ateş ile simgelemiştir. Bu yaklaşım Tanrıci simgelerle uyum içindedir. *Mesnevi*’de öteki dünyaya ait olan şeyler “ateş”le ilişkilendirilerek betimlenir “Can, İbrahim canı olmalı ki nuru ile ateş içinde cennetler, köşkler görsün” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 119).

Mesnevi'deki bir öyküde Mevlana, veliyi tarif etmek için ateş parçası sıfatını kullanır “Rey ve tedbir sahibi, ateş parçası gibi bir adamdır.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 180). Başka bir yerde de Mevlana şöyle söyler; “Ateş, İbrahim’e bir ziyan veremedi. Kim Nemrut’sa sen ona de: Kork ateşten!” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 254). Burada Mevlana, veli olanların aynı kamlar gibi ateşten etkilenmeyeceğini ifade etmektedir. Ona göre ancak Tanrı’yla irtibatı ve ruh gücü zayıf olanlar ateşten zarar görürler. Bu inanış Tanrıca inançla tıpa tıp örtüşmektedir. Ayrıca Mevlana “Bir kerem sahibi, sana gel, ateşe gir dese hemencecik atıl ateşe... beni yakar mı deme bile” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 297) diyerek kerem sahibi insana ateşin zarar vermeyeceğini tekrar ifade etmiştir.

Ayrıca Mevlana’nın ateşin efendisi sayılan kamlar gibi ateşe hakim olduğu ile ilgili bazı söylentiler de vardır. “Mevlana bir sema ayini sırasında salondaki mumları telekinezi yeteneğiyle söndürüp sonra tekrar mumlara dokunmadan yakmıştır” (Candan, 2004: 120).

Mevlevilikte bulunan ayak mühürlemenin kaynağı ile ilgili rivayetlerde de ateş hakimiyyetin yüksek bir ruhtan ileri geldiği, ateşten yanmanın zayıf bir ruha veya ruhtaki hatalara işaret ettiği hakkında inançlar göze çarpmaktadır. “Ayak mühürlemek, sağ ayağın baş parmağını sol ayağın baş parmağı üzerine koyup durmaktır. Ayak mühürleyen, sağ elini, parmakları açık bir halde kalbinin üstüne, sol elini de aynı vaziyette sol böğrüne doğru koyar. Yahut sağ kol üstte olmak üzere, eller ve parmaklar düz ve açık olarak sağ elini sol omuzuna, sol elini de sağ omuzu üzerine koyar, parmakları omuzları kavrar. Bu duruma ‘niyaz, vaziyeti’ denir” (Top, 2001: 200).

Ayak mühürlemenin nereden kaynaklandığı hususundaki menkıbelerden biri şöyledir: “Hz. Mevlana’nın aşçıbaşısı olan Ateş-baz Veli, Cenab-ı Pir’e ‘Odun kalmadı.’ demiş. Mevlana da o’na ‘Ayaklarını kazanın altına koy.’ buyurmuş. O da ‘Eyvallah’ deyip gitmiş. Oturup ayaklarını kazanın altına uzatmış, ayak başparmaklarından çıkan alev, kazanı kaynatmaya başlamış, bir ara ‘Acep ayağım yanar mı?’ diye şüpheye düşünce sol ayağının başparmağı yanmış. Bu hali Hz. Mevlana’ya haber vermişler. Keramet göstermekten pek hoşlanmayan Hz. Mevlana Ateş-baz’ın yanma gelerek ‘Hay Ateş-baz hay!’ demiş. O da yanan parmağını Mevlana’ya göstermemek için, sağ ayağının başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koyarak üstünü kapatmış” (Top, 2001: 201). Buradan da anlaşılacağı üzere ayağının yanmış olmasından büyük bir utanç duymaktadır ve bu durum Hz Mevlana’dan saklanmaya çalışılmaktadır.

Mevlana *Mesnevi*'sinde “halis altını ateş yakmaz” demiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 67). Mevlana “Ateş de Tanrı kahrından bir zerredir. Aşağılık kişileri korkutmak için adeta bir kamçıdır” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d: 301) diyerek ateşin sadece günahkarlar için acı veren, korkutan bir unsur olduğunu ifade etmiştir.

Sırta ermede hem Mevlevi hem de Tanrıci betimlemelerde dönüştürücü özelliğinden dolayı ateş ve ateşle pişme motifleri sıklıkla kullanılmıştır: “Ateş kanadını yaktı ama daha güzel bir kanat ihsan etti. O ateşe atılma, aşık pek kutlu geldi pek!” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 421).

Mevlana'nın “ateş” simgesini işlediği başka bir anlatımı da şöyledir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953e: 36-39):

Bir derviş, bir dervişe; “Tanrı'yı nasıl gördün, söyle” dedi. Derviş dedi ki: Neliksiz, Niteliksiz gördüm, Fakat söze getirebilmek için onu kısa bir örnekle anlatayım. Gördüm ki sol yanında bir ateş, sağ yanında bir kevser ırmağı vardı. Solunda cihanı yakıp yandıran müthiş bir ateş, sağında güzelim bir ırmak. Bir kısım halk, o ateşe el atmış, bir kısım halk da o kevsere ulaşacağından neşeli ve sarhoş. Fakat bu, her kötü kişiyle her bahtı yaver olanı şaşırtacak pek aykırı ve acayip bir oyundu. Kim o ateşe, kıvılcıma atılıyorsa öbür yandaki sudan baş çıkarıyordu. Kim suya atılıyorsa derhal kendisini ateş içinde buluyordu. Kim sağ yana gidiyor, o güzelim suya dalıyorsa sol taraftaki ateş içinden baş göstermedeydi. Sol yandaki ateşe dalansa sağ yandan çıkmadaydı. Bunun sırrını pek az kişi anlıyor, hasılı o ateşe pek az kişi atılıyordu. Ancak başına devlet saçısı saçılan, suyu bırakıp ateşe kaçıyordu. Halk, eldeki hazır zevki mabut edinmiştir.

Hülasa halk, bu oyunu kaybetmiş, bu oyunda zarara girmiştir. Bölük bölük, saf saf hırslarına uyanlar, ateşten çekinmede, suya kaçmada. Fakat suya dalan, ateşten baş göstermede. Ey hakikatten haberi olmayan, ibret al, ibret. Ateş, ey bön ahmaklar, ben ateş değilim, makbul bir kaynağım. A gözsüzler, sizin gözünüzü bağlamışlar. Bana gelin kıvılcımlardan kaçmayın. Ey Halil, burada ne kıvılcım vardır, ne duman. Bu görünen şey, ancak Nemrud'un büyüü, hilesi demedeydi. Sen de Halil gibi akıllıysan ateş senin soyundur, sen bir pervanesin. Pervanenin canı. Keşke binlerce kanadım olsaydı da mahrem olmayanların körlüklerine rağmen amansız bir surette ateşlere yansaydı. Bilgisiz kişi, eşekliğinden bana acır, bense bilgi ve görgü sahibi olduğumdan ona acırım diye bağırıp durur. Hele şu suların bile canı olan ateş yok mu? Pervanenin işi, bizim işimizin aksi. O

nur görür, ateşe atılır, gönül de ateş görür, nura dalar. Ulu Tanrı'nın, Halil evladı kimdir, göresin diye böyle oyunları vardır. Ateşe su şeklini vermişler, ateşin içinde de bir kaynaktır coşturmuşlardır...Ben Firavun değilim ki Nil'e gideyim. Ben Halil gibi ateşe giderim. O ateş değildir, duru bir sudur. Halbuki öbürü hileyle ateş gibi bir su görünmededir.

Mevlana, rubailerinde de ateşi şöyle tarif etmiştir: “A seher yeli, kalk da haber ver bize; o ateş ayaklı gönlü gördün mü yolda? Gördün mü ateşiyile yüzlerce mermeri, graniti yakıp eriten, ateşlerle sevdalarla dopdolu gönlü?” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 21). Burada da Mevlana aynı Tanrıçılıktaki gibi, kamil kişinin ateş gibi en bükülmeyen, değişmeye müsait olmayan insanları bile dönüştürebildiğini ifade etmiştir. Bir rubaisinde de Mevlana şöyle der: “Gene geldim şuracıktayım işte; tövbeyi de ateşe vereceğim, suçu da; cürmü de, çekinmeyi de. Öylesine bir ateş getirdim ki, Tanrı'dan başka ne varsa, hepsine de kalkın yoldan diyor” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1982: 122). Buradan da anlaşılacağı üzere Mevlana, aynı Tanrıçılar gibi ateşin Tanrı'dan başka her şeyi dönüştürme gücünün olduğuna inanmaktadır.

Yaptığım alan araştırmasında Almaata'da ‘yirmi sekiz’ diye adlandırılmış bir yer gördüm. II. Dünya savaşında Rus, Kırgız, Kazaklar Almanlara karşı savaşıyorlar ve yirmi sekiz kişi orada ölüyor. Onların anısına bir heykel dikiliyor. O heykelin önünde hiç söndürülmeyen bir ateş yakılıyor. O od hiç söndürülmüyor. Yeni evlenenler orayı ziyarete gitmekte, saygıda bulunmaktadırlar.

Burada ateş ata ruhlarını simgelemektedir. Ateşin hiç sönmemesi, onların ruhlarının yaşatılması, o ruhların devamlılığının simgesi halindedir ve Şamani bir ögedir. Tanrıçılıkta, ata ruhları ateşin içinde yaşamaktadır. Bu sebeple evdeki od asla söndürülmez. Böylece nesillerin devamlılığı sağlanır.

Araştırmam esnasında mezar taşlarını mutlaka ziyaret etmem gerektiğini düşündüm. Çünkü mezar taşlarının dini deşifresinde çok önemli bir yeri olduğu kanaatindeyim. Bu taşların önemini Kemal Ermetin şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yüzyıllardan beri mezartaşları yalnız arkeologların, sanat tarihçilerinin ilgi alanına girmekle kalmamış, edebiyatçıların da araştırma sahasına girmiştir. Daha da gireceğe benzemektedir. Zira, mezartaşları defnedilen şahsın kimliği, inancı, mezhebi, mesleği, sanat zevkini, geride bıraktığı değerli varlıklarını ve toplumdaki mevkisine varıncaya kadar birçok özelliği ihtiva etmektedir. Bu yönüyle mezartaşları kuru bir taş olmaktan çıkıp adeta konuşan bir taş görünümü

kazanmaktadır. Öyle inanıyoruz ki, mezar anıtları, figürleri, motifleri ve tasvirler üzerine ilmi ve tarafsız yorumlar yapıldığı müddetçe, kültürümüzün, incelikleri, estetik yönü bütün berraklığıyla ortaya çıkacaktır. Yeter ki, sözü edilen Anadolu mezarlıklarında geniş ve ilmi araştırma yapılsın...” (Ermetin, 2001: 66).

Mezar taşını, Türklerde zaman zaman görmekteyiz. Kitanlarda, Uygurlarda, Kırgızlarda, Tu-kiülerde yine Moğollarda ve kuşkusuz daha birçok toplulukta bulunmaktadır. Bunlardan Yenisey akarsuyu kenarlarında ve Tuva'da çok sayıda görülmektedir. “Üzerlerinde bazen o mezarla ilgili oldukça kısa bir tanıtım yazısı, bazen de sadece tamga şeklinde adlandırılan önemli kavram veya objelerin soyut ya da canlı resimleri bulunmaktadır” (Roux, 2001: 38). Bazı mezar taşları üzerinde, çoğunlukla yedi dallı ağaç tasvirleri görülebilmektedir. Bazı mezar taşlarına kartal şekli de oyulmaktaydı.

Türkler, mezar üzerine heykel de dikerlerdi. Örneğin, Kitanlar, ölü kralın altından bir tasvirini yaparlar. Kişinin ölmesiyle birlikte, bir çadır kurulmakta ve ölünün metalden heykeli dikilmekteydi. Genelde de tepesi kubbe şeklinde tümsek haline getirilen mezarın üzerine bir heykel koyarlardı. Bu ölünün kendisinin heykeli idi. Bu tasvirler bazen ayakta bazen de oturur durumdadırlar. Roux'un (2001) verdiği bilgilere göre, bu heykellerin göğüs üzerinde bulunan sağ elinde bazen tam tanımlanamayan, ancak bunun çoğu kez törensel bir içecek kupası olduğu anlaşılan bir nesne bulunmaktadır. Bunların kafaları oldukça heybetli boyutlardadır (örneğin 0,30 metre yüksekliğinde ve 0,16 metre genişliğinde) ve güçlü bir ifadeleri vardır.

Ölen kişiyi temsil eden mezar heykeli mümkün olduğu kadar özenle işlenmektedir. Paleo-Türk yazıtlarında heykeltraşlık çalışmalarının önemine ve bunların gerçekleştirilmesinde gösterilen özene ilişkin uzun açıklamalar yer almaktadır. “Genel olarak, mezar üzerine, birisi kocayı, diğeri de karısını temsil eden iki mezar heykeli dikilmekteydi. Nizami, İbn Fadlan ve Rubrouck mezar heykellerinden söz etmektedirler” (Roux, 1999, 107).

Genceli şair Nizami'nin verdiği bilgiye göre bütün Kıpçak halkı bu heykellere itina ve saygı gösterir ve heykelin okluğuna bir ok bırakır. “Heykelin okluğuna ok bırakmak hadisesini Ssanang Ssetsen'in Togan-tayşi'nin ölümüne dair verdiği hikaye ile izah etmek mümkündür. Bu hikayeye göre, Togan-tayşi Cengiz Han'ın türbesine hakaret etmiş, Cengiz'in okluğundaki bir ok onu öldürmüştür. Bu hikayeden Cengiz'in heykelinde okluk bulunduğu anlaşılmaktadır” (W. Barthold, 1996: 533). Türklerde yanına yay ve içi kırık oklarla dolu olan sadağı konulmuş mezarlara sıklıkla rastlanmaktadır.

Eski Türklerin ölümden sonra kişiye ait nasıl izler bıraktıklarına bakarsak: Bu konuda Donner, Türkler “Ölenin heykelini mezarın yanında kurulan bir barakaya yerleştirirler, burada ayrıca merhumun katıldığı savaşların etraflıca izahı vardır; ayrıca ölenin öldürdüğü düşmanların sayısına eşit taşlar konur ki bunlar bazen yüze hatta bine kadar çıkar” (Donner, 2005: 28) şeklinde bir bilgi vermiştir. Kurulan bu evin içine ölen kişinin resmini de yaptıkları olur. Duvarlarında yaşamında katıldığı savaşlardan sahneler çizilir.

Balbal kelimesi Orhun yazıtlarında geçmektedir. Orhun yazıtlarının ilk bulunduğu yıllarda bu kelime-terim, “yog törenini idare eden bey” diye açıklanmıştı. Sonra bunun yanlış olduğu anlaşılmıştır ve "öldürülen düşmanın adına dikilen heykel" diye izah edilmiştir. Bunun da yanlış olduğu, arkeolog ve tarihçi L. A. Evtıyuchova ile L. R. Kızlasov'un çalışmaları ile meydana çıkarıldı. Halbuki Kızlasov'un ispat ettiğine göre mezarda bulunan heykellerin hiç biri "balbal" değildir, bu Balballar, ölen alpin, hayatında öldürdüğü düşmanların adına onların sayısı kadar mezarına sembol olarak konulan taşlardan ibarettir. Bu balbalar genellikle taş olsa da tahtadan da olabilir.

Bu son yapılan açıklama akla bir miktar uygundur. Lakin bu balbalları sadece öldürülen düşman olarak almak mümkün müdür? Yoksa buna kahramanın yerine getirdiği başarıların mı bir simgesidir? Savaşta kaç tane düşman öldürdüğünün sayılabilmesi mümkün müdür? Sadece bir balbalı olan mezarlardan sıklıkla bahsedilmektedir. Hayatı savaşlarda geçen bir milletin bireyleri için bu sayı oldukça azdır. Ayrıca bir savaşta kişinin kaç düşmanı öldürdüğünü sayması imkansızdır ve savaş esnasında kimin hangi okla vurulup öldüğünü anlamının da imkanı yoktur. Bu sebeple balbal bir kişinin hayatta başardığı şeyleri ifade etmektedir. Bugüne bozularak gelmiş olan “bir dikili taşı bile yok” sözü günümüzün maddiyatçı zihinlerinde malı mülkü olmamak anlamında kullanılmaktadır. “Dikili taş” kelimesi sahip olunan ve zenginlik diyince ilk akla gelen arsa veya araziye simgelemekten uzaktır, at araba altın para gibi zenginlik ifadelerini de simgelemekten uzaktır. Bu kelime bir tek “bina”nın simgesi olabilir. Bina ise zenginlik ifadesi için yaygın olarak kullanılan bir öge olmadığı gibi, binanın önemi bizim hayatımıza oldukça geç girmiştir. Oysa bu söz muhtemelen balbal kültürünü yansıtmaktadır ve “bugüne kadar bir tek şey bile başaramamak” anlamında hayıflanma ifade eden bir sözdür.

Balbalın olmayışı belki de sıradan bir insanla sıradan olmayan bir insanın mezarını ayıran en temel özelliği. Akay Kynyev’in (44, erkek, Altay) ifadeleriyle “Balbal ancak büyük bir

komutan yok edildiğinde ya da önemli bir savaş kazanıldığında dikilmektedir. Her kişiyi öldürmek balbal dikmeyi gerektirmemektedir. Kültigin anıtında “Ben Kırgız Kaanına balbal diktirdim” demektir. Bunun anlamı büyük bir kağanı yok ederek önemli bir savaşın kazanıldığıdır. Örneğin 1. İnönü muhaberesini kazanmak, İnönü’nün mezarına bir balbal dikilmesine neden olacak bir olaydır. Yani bu balballar büyük başarılarla işaretler. Büyük adamların balbalları olur. Sıradan insanların öldürdüğü sıradan kişiler balbal olamazlar.

Akay Kynyev’in (44, erkek, Altay) verdiği bilgiye göre “Ayrıca Bilge Kaan yazıtında “Ben diktim babal Sengüğe” demektir. Burdan Sengü’nün öldürüldüğü anlamını çıkartmamalıyız. Bazı büyük kişiler için dikilen o kişinin sembolü olan taşlara da balbal denilebilmektedir”. Bu anlatılanlar bana “Ölüm döşeğinde bir eser bırakmadım diye üzülme. Kendinizi çok iyi yetiştirmişseniz ve karakterinizi kanıtlamışsanız bizzat kendiniz bir esersinizdir” sözünü ve felsefesini hatırlatmıştır. Anlıyoruz ki yukarıda adına balbal dikilen kişinin, bizzat kendisi balbaldır.

“Bu balbalların öteki dünyada kişiye hizmet edeceği inancı da Tanrıci felsefenin güzelliklerinden biridir. Zaten Guillaume de Rubrouck şu sonuca varmaktadır: Bu hayatta onlara hizmet eden her şeyin yeni hayatta onlara hizmet edeceğini sanmaktadırlar” (Roux, 1999: 93). Balballar, yani taşlarla simgelenen dünyadaki başarılar, ölüyü öteki dünyaya gururla taşır, ve öbür dünyada bu başarılar ona hizmet eder.

Ayrıca Roux’un altını çizdiği gibi Balbal kelimesini "alev," "alev halinde olan" diye çeviren Yudahin'in önerisini de dikkatle değerlendirmek gerekir. Balballar, kabaca kare şeklinde çift sıra halinde dizilmiş, üzerinde figürler bulunmayan taşlarla uzatılmıştır. Benim Altay’da gözlemlediğim balballar da, mezar taşından itibaren dosdogru düz bir istikamette belli aralıklarla dikilmişti ve mezar taşıyla belirgin biçimde ayrılmaktaydı. Kuşkusuz bu taşlar anıtkabirin en fazla göze batan yapı elemanlarıydı.

Çeşitli yerlerde bu taşlardan onbinlerce bulunmuştur. Adına yüz ila bin taş dikilen kimseler de vardır. “Kotwicz’e göre, bilinen en büyük taş topluluğunda yaklaşık altı-yüz taş vardır” (Roux, 2001: 156).

Alan araştırmamda edindiğim bilgilere göre ayrıca mezarlarda “*Bazırık taş*” denilen kişilerin mezarın üstünden yürümemesi için gösterge olan taşlar vardır. Bunlara “*belgi taş*” da denir. Bu taş, ölen bir kişinin mezarının bilinmesi için konulan, gömülme yerini

belgeleyen taştır. Bellek koymak bir taşla ya da, başka bir şeyle de olabilmektedir. Eskertkiş denilen taşlar da Bilge Uzel'in (50, erkek, Altay) ifadeleriyle "toplumun önemli gördüğü kişilerin heykelini dikmesidir". Kezer taş ise mezarlıkta üstünde yazı bulunan taşları tanımlayan bir kelimedir.

Türk beylerinin "Gönüldeki Sözümlü Vurdurdum" (Ergin, 2001: 7) dedikleri "*Bengü Taşlar*" da Türk'ün ölümden sonra ebedi kalacak öğütler bırakma içgüdüsünü sergilemesi açısından önemlidir. Bengü, ebedi demektir. Türklerin büyük devlet adamları ölmeden kendileri veya öldükten sonra yakınları sonraki nesiller tecrübelerinden faydalansın diye bir ebedi taş diktirip bu tecrübeleri anlatır öğütler verirdi. Bu geleneğin izini taşıyan en son örnek Atatürk'ün gençliğe hitabesidir. Bu hitabe taşlara vurulmamıştır ama aynı mantıkla yazılmış ve halk tarafından aynı mantıkla korunmuştur ve dikkat edildiğinde seslenişteki üslup aradan yüzyıllar geçmesine karşın aynıdır. Şimdi Orhun yazıtlarından hareketle bengü taş kültürünün ayrıntılarını öğrenmeye çalışalım.

Bengü Taşlarda her zamanki gibi metin, yazıtın doğuya bakan yüzünden başlıyor ve bunların okunuşu, saatin ibreleri yönünde dönerek olmaktadır; bazen bunun bilinmemesi yanlış okunuşlara yol açmıştır.

Orhun abidelerindeki şu ifadelerden bengü taşların büyük bir devlet adamının tecrübelerini ifade etmek ve gelecek nesillere öğüt vermek amacıyla dikildiğini anlamaktayız:

"Türk Beyleri Milleti Bunu İştin! Türk Milletini toplayıp il tutacağını burda vurdum. Yanılıp öleceğini yine burada vurdum. Her ne sözümlü varsa ebedi taşa vurdum. Ona bakarak bilin. Ey sadık Türk Milleti ve Beyleri sizler mi yanılacak hata edeceksiniz" (Ergin, 2001: 59).

Orhun abidelerindeki, aşağıdaki ifadelerden, bengü taşların dış görünümü hakkında bilgi edinmekteyiz. Buradaki bilgilere dayanarak bu taşların bir türbe içinde herkes için kolay erişilir bir mevkide olduğunu anlamaktayız. Taşların içinde bulunduğu türbenin hem içinin hem dışının resim ve heykellerle süslü olduğu yazıtlarda ifade edilmektedir.

"Çin Kağanından resimci getirdim. Resimlettim. Kültigin türbesini süslettim. Çinliler benim sözümlü kırmadılar ve Çin Hakanının has sanatçılarını gönderdiler. Onlara olağan üstü bir türbe yaptırttım. İçine ve dışına olağan üstü resim ve heykeller koydurdum. Gönüldeki sözleri yazdırdım. On-ok oğullarına ve yabancılarına kadar hepiniz bunları görüp öğrenin. Ebedi taş hakkettirdi.burası yakın bir mevki olduğundan ayrıca kolay

erişilir bir yerde ebedi taş vurdurdum yazdırdım. Onu görüp öylece bilin ve öğrenin o taşı hakkettirdim” (Ergin, 2001: 7).

Alan çalışmam sırasında literatür çalışmasıyla elde ettiğim tüm bilgilerin teyidi haricinde, bir kişinin yakını öldüğünde yapması gereken şeylerin ne olduğunu sorduğumuzda bir Altay kamı şöyle cevap vermiştir: “O kişinin bir yıl oğlu varsa evlenemez. Ama kızı kaçsa olur. Kırk gün iş işlemez. Bir yıl ağaç kesmez. Ev yapılmaz. Büyük yolculuğa çıkılmaz. Kırk gün içinde kama varamaz”.

Akay Kynyev’in (44, erkek, Altay) ifadelerine ve Altay cüzdut bölgesindeki yazıtlara göre ölüye inek keçi gibi kara mal soyulurdu. “Arkeolojik buluntuların arasında maskeli ve boynuz takılmış atlara da rastlanmıştır” (Roux, 1999).

Kazakistan’ın Cansukorof ilçesinin doğu yakasındaki bir mezarlığa girdiğimde, diğer mezarlar gibi bunların da Müslüman mezarlarıyla bir alakası olmadığını gördüm. Bana bu mezarları gezdiren Bilge Uzel (50, erkek, Altay). “Bunlar Müslüman’ım der, Tengrienist gömülür. Bu mezarlar, gördüğünüz gibi ev şeklindedir. Bu kişiler 5-6-10 metre karelik evlere gömülüyorlar. Bu evlerin kapıları pencereleri var. Bu mezarların demir çadırlar şeklinde olanları var. Üstlerinde hilal var. Demirden yapılmış gök çadırlara gömülen Türkler, çadırda yaşadık, çadırda ölürüz demek istiyorlar. Bunlar Müslüman’ız diyorlar, ancak tüm uygulamaları İslam’a ters. İslam’da piramitlerin altına gömülmek yok, ya da çadırın içine gömülmek yok. Kişi evine benzetmiş mezarını. Bu büyük evlerde iki üç kişi değil bir kişi yatıyor. 10 metre karelik yerde bir kişi yatıyor.” şeklinde açıklama yapmıştır.

Altay’da Koşağaç’tan Moğol eline giderken cüzdut (2) adlı yerde beyaz taşlarla yapılmış yuvarlak büyük bir daireyi içerden artı şeklinde yine ak taşlarla dörde bölmüş bir yerin tam ortasında taş yığından bir tepe şeklini almış kurgan gördük. İçerden artı şekilde dört yön gösterilmiş ve bu “dünyanın dört bucağı bize bağlı” fikrinin bir simgesi olmuştur.

(2) Bu bölgede yüz dut ağacı varmış Müslüman Kazaklar bu ağaçların 99 unu kesmişlerdir. Şimdi bu ağaçlardan bir tane kalmıştır. Bu sebeple Tanrıca Altay’lılar, Müslüman Kazaklara çok kızmaktadırlar. Tanrıcalar kadar onlarda saygı kavramının kalmadığını bu kavramdan uzaklaştıklarını ve bu sebeple ağacı kesip yazıtlara isimlerini yazdıklarını. Bu tarz hareketlerin hep Müslüman Kazaklardan çıktığını. Bir Altay kişinin böyle bir şeyi asla yapmayacağı kanaati vardır

Akay Kynyev (44, erkek, Altay) bu konuda şöyle açıklamada bulundu: Bu yapılar Mısır pramitlerinden önce buraya kondu. Bunları buraya diken Sümerlilerin atalarıdır. Sümerlilerin ataları burdan gitmişlerdir. Burası Sümerlilerin atalarının yaşadığı yerdir. Bu mürgüldekiler gömülmemiş yakılmıştır.

Burası yerin göbeği sayılmış, Tanrı'ya en yakın yer görülmüş, Tanrı'ya ulaştırmak için yakmışlar. Sümerler, o zamanlar mezarlarını alttan piramit şeklinde yapıyorlardı. Mısırlılar ise üstten piramit yapıyorlar. Sümerlilerin dili Altay dilidir. Türk dilidir. Sümer denen kişiler, Üç Sümer'den giden kişilerdir.

Bu cüzdutun bulunduğu bölgedeki dağlar bile "Sümerler" diye adlandırılır. Biz bu dağlara "Ak Sümer", "Alt Sümer", "Üze Sümer" "Büyük Sümer" dağı deriz. Sümerler denen kişiler burdan giden ulustur. Buradan giden halk piramit yapıp biz sümerden gelen halkız demek istemiştir. Onun için onların adı Sümer"

Ayrıca Akay Kynyev (44, erkek, Altay), Sümer kelimesinin "süggen er" den yani "seven er" den çıktığını ve sonradan kısalarak sümer olduğunu ve vatanını ilini seven vatansever kişi anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Altaycayı, Göktürkçeyi çok iyi bilen bir kişinin sümer kelimesini iyi bileceğini çok iyi tanımış olacağını söylemiştir.

Ayrıca Altayca en başı çalışan ve yararlı kişilere sümeli yani sümerli (r düşer) denildiğini belirtmiş ve şöyle eklemiştir: "Sümer kelimesi günübirlik konuşulan bir Türkçe. Böyle olduğu halde Türkiye Türkleri, Sümerlilerin Türk olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Oysa zaten Türk. Bu ne kadar gereksiz bir çabadır"

Koşağaçta yaptığım gezi ve gözlemde elde ettiğim bilgiler şudur: Mezarlar, ortaya bir taş konarak bunun etrafına da daire şekli vermek üzere konan taşlardan oluşmaktadır. O cenazeye her gelen kişi yanında bir taş getirir ve onu oraya bırakır.

Bazen bu taşlar on binleri milyonları bulur ve mezar adeta bir dağ görünümünü alır bazen de sadece bir iki tanedir. Bu taşları mezarlardan almak büyük bir yasaktır. Ancak taş, mönkülerden yani güzel yeşilliklerden tabiatın güçlü olduğu yerlerden alınır. Bir mezardan taş alan kişiyi, o kişinin kemikleri oraya çeker. Taşı alan kişiyi mezar alıkoyar. Taşı geri yerine koyup "Bilmeyerek aldım. Camanımı taşdagar dersin (Hatamı affet)"

Bilge Uzel'in (50, erkek, Altay) ifadelerine göre: Mezara konulan taşlar yüzyıllar içinde parçalanır diye mezarlar dağların eteklerine konulur. Her yıl buralara kar, yağmur yağar, kar yağdığında burası çok uzun süre donar. Su aktıkça don oldukça o taşlar birleşir.

Böyle olunca yıkmak, yakmak, dağıtmak olanaksız olur. Her yıl akan sular, sürekli akan sular o taşların sağlam kalmasını birbiriyle kaynaşmasını sağlar. Su akmasa don olmasa o taşlar birbirinden ayrılır dağılır. Onun için kurganları dağın eteklerine koymuşlardır.

Altay'da pazırık kurganlarını ziyaretimizde Türklerin mezarlarının yer altı evleri gibi olduğunu bir kere daha yakından görmüş olduk. Pazırık kurganları hakkında insan kurbanı iddialarını Tanrıcuların başı Akay Kynyev'e (44, erkek, Altay) sorduk. Bu mezarlardan ölüyle birlikte bir çok insanın çıktığı doğru mudur? Sorusuna Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) cevabı şu oldu: "Ölünün yanına kömekçilerini (yardımcılarını) ve atlarını öldürüp koyuyorlar. Eşi ise eğer isterse gönüllü olarak can vererek yanına yatıyor. Ama zorlama yok ancak gönüllüyse. Başın arkasındaki oyuğa tek vuruşta hiç acı vermeden anında ölmeleri sağlanıyor".

Mezar için açılan çukurun çok geniş ve derin olduğunu kaynaklar bize söylemektedirler. Yaptığım alan çalışmasında bu bilgiyi doğrulayan bazı ifadelere rastladım. Taziyeye gelen kişiler ölen kişi için "yattığı yer yumuşak ve geniş olsun" temennisinde bulunmuşlardır. Bu ifadeden mezar için bu niteliklerin makbul sayıldığını anlamaktayız.

Kamın ölüsünü bir tahta üzerine koyup bırakırlar. Ölüyü tabuta koyduktan sonra, o tahtayı kapının önündeki ateşte yakarlar. Kamı, baş tarafıyla kapıdan çıkarır ve gömmeye götürürler. *Kam* ölünce toprağa gömülmez. Görüşme yaptığım, Altay'lı tarihçi Yamayeva Yelizaveta Erkinovna, kamın ölümüyle ilgili bize şu bilgileri vermiştir. "*kam* ağacın yanına köküne gömülür. Ya da sanduka yapıp ölüsünü ağacın üstüne koyarlar. Sadece kamlar sandukaya konup ağacın üstüne çıkartılır. Herkes böyle gömülmez. *Kam* ölünce ağlanmaz. *Kam* buna izin vermez".

Tanrıci Baş Akay Kynyev ve Hocası Claudia'nın ifadelerine göre kötü kişilerin ruhları "üzüt" şeklinde tekrar dünyaya dönmektedir. Ama iyi kişilerin ruhları asla dünyaya geri dönmez. Onlar dünya ile imtihanını bitirmiş ama dünyaya etkilerinin sona ermediği kişilerdir. Kötü ruhlar da iyi ruhlarda öldükten sonra dünyaya etkilemeye devam etmektedir.

Altay'da görüşme yaptığım Nina Şatinova'nın verdiği bilgiye göre "körmös, "görünmez" demektir ama gözleri görür. Onları az ulus duyar az ulus görür. İnsanların azı onları kulakla, azı gözüyle onu görür. Bunlar kişilerin ailesinden akrabalarından ölmüş kişilerdir. Bunlar kişilerin rüyasına girer nasihat verir. Bunların iyisi de olur kötüsü de. Dünyada kötüyse ölünce de kötü olur"

Mevlana aynı, ormanda bir ağacın tepesine kurulan bir sandukada yatan ölü kamlar gibi türbe yapılmasına sıcak bakmayan bir yapıdaydı. Babasının kabri üzerine türbe yaptırmak isteyen Selçuklu veziri Muineddin Süleyman Pervane'ye: "Şu gök kubbeden daha iyisini, daha büyüğünü yapamayacağına göre yenisini yapmaya zahmet etmeyiniz. Mezara türbe yaptırmak, üstüne kubbe kurmak mana sahiplerince makbul değildir. Bizim mezarımızı yerde arama, ariflerin gönlündedir" (Top, 2001: 237) şeklinde bir cevap vermişti.

Bilinmektedir ki Tanrıçılıkta yer altının gümüş bir Güneş'i vardır. Yeraltının efendisi gümüşten bir tahta oturur. Tanrıçılıkta, yeraltıyla gümüşün bağdaştırılması belki de Mevlana'nın gömülü olduğu yer altı kısmının kapısını örten gümüş kapıyı ve bu kapının yanında üstü gümüşle örtülü iki basamaklı merdiveni, gümüş kapının üstünde gayet güzel ve musanna kapılı gümüş kafesin kaynağını oluşturmaktadır.

Mevlana'nın türbesi Konya'dadır. Eflaki'ye göre Mevlana'ya, Çelebi Hüsameddin zamanında bir türbe yapıldı. Daha sonra Alemeddin Kayser, Mevlana Türbesini yenilemek için Sultan Veled'e müracaat etti ve bu iş için otuz bin dirhem para ayırdı. Ayrıca Muineddin Pervane'nin eşi, kral kızı Gürcü Hatun da seksen bin dirhem verdi, sonra buna elli bin dirhem daha ilave etti ve Tebrizli mimar Bedreddin nezaretinde Mevlana Türbesi yeniden inşa edildi. Bugünkü Kubbe-tü'l Hadra (yeşil kubbe) da o zaman yapıldı. Mevlana'nın eşi bulunmaz sandukasını da mimar Selimoğlu Abdülvahid yaptı. Bu ceviz sanduka, Selçuki oymacılığının en nadide eseri, benzersiz bir şaheseridir.

Mevlana'nın kabrini ziyaret ettiğimizde, Tanrıçı Türklerin öldükten sonra mesajını, öğüdünü vurdurduğu taşlara benzer bir şekilde, sandukasının üstünde Mevlana'nın hakkedilmiş gazellerini görmek mümkündür:

"Ölüm günü tabutum yürüyünce, şu dünyanın derdiyle dertleniyorum sanma. Bana ağlama; yazık yazık deme. Şeytanın tuzağına düşersem işte hayıflanmanın sırası o zamandır. Cenazemi görünce ayrılık ayrılık deme; buluşma, görüşme zamanım o vakittir benim. Beni toprağa koyunca elveda elveda deme sakın. Mezar, cennetler topluluğunun perdesidir.

Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret, Güneş'le Ay'a batmaktan ne ziyan gelir ki? Sana batmak gibi görünür, ama aslında doğmaktır o. Mezar hapishane gibi görünür, ama ruhun kurtuluşudur. Hangi tohum yere ekildi de çıkmadı? Niçin insan tohumu hakkında yanlış zanna düşersin? Hangi kova kuyuya sarkıtıldı da dolu çıkmadı? Can Yusuf'u neden kuyudan ziyan görsün, niçin feryad etsin? Bu yanda ağzını yumdun mu, o tarafa aç. Artık senin hayhuyun, mekansızlık boşluğundandır".

Sandukanın alt kısımlarında yine şu gazel oyulmak suretiyle işlenmiştir:

"Toprağımdan buğday çıkar da buğdaydan ekmek yapıp yersen, sarhoşluğunu artırır. Hamur da deli olur, ekmekçi de ve fırın sarhoşça beyitler terennüm eder. Mezarımı ziyarete gelirsen üstündeki toprak yığını oynar görünür sana. Kardeş, mezarıma tefsiz gelme. Çünkü Tanrı meclisinde dertli olmak yaraşmaz.. Kefenimden bir parçacık yırtar da göğsüne bağlarsan, canından sarhoşluğa bir kapı açılırdı her yandan sarhoşların çalıp çağırmasını duyarsın. İşin iş olur, her işten mutlaka başka bir iş doğar sanma. Tanrı beni aşk şarabından yaratmıştır. Ölsem, çürüsem bile gene o aşkı ben. Ben öylesine bir sarhoşum ki aslım aşk şarabı. Söyle bakalım, şaraptan, sarhoşluktan başka ne doğar? Ruhum Tebrizli Şemseddin'in ruhunun konduğu burca konar da bir daha gelmez artık".

Ön kısmı üst pervazında "Bağışlayan, acıyan Tanrı adıyla ve ancak ondan yardım dileriz. İyi son, günahlardan çekinenlerindir, zalimlerden başkasına düşmanlık olamaz. Şu uyku yerini, şu dinlenme yurdunu ziyaret eden, şüphe yok ki kutlanır. Burası doğularla batıların sultanı karanlıklarda parlayan karanlıkları aydınlatan Tanrı'nın parlak nurunu, imamoğlu imam oğlu imam, İslam'ın direği halkın ululuk ve büyüklük ıssı Tanrı'nın yüce tapısına yol göstericisi, delilleri yıkılıp mahvolduktan sonra yeni baştan din alametlerini açıklayan, nişaneleri yıpranıp kaybolduktan sonra tekrar yakıyn yollarını aydınlatan haliyle arş hazinelerinin anahtarı olan, sözüyle yeryüzü definelerini izhar eden, halkın gönül bahçelerini hakıykat çiçekleriyle açan, yücelik göz bebeğinin nuru büyüklük ve güzellik ruhu, aşıkların gözbebeği, bütün dünyadaki ariflerin boyunlarını sevgi gerdanlıklarıyla bezeyeyn, hakla batıl arasını ayıran Kuran sırlarını kavramış bulunan ve Tanrı bilginlerinin mihveri olan efendimizin uyuduğu yerdir".

Altında ve ortada "O, alemlerin kutbu olan, kainattakilerin ruhlarını diriltten, Tanrı habercileriyle şeriat sahibi peygamberin varisi, Tanrı'nın, şeriatın ve dinin Clelal'i, Tanrı dostlarıyla kemal sahiplerinin sonu, yüce rütbelerle yüce durakalrın sahibi, yüksek

faziletler ve menkabeler ıssı Hüseyinoğlu Muhammed'in oğlu Belh'li Muhammeddir. Bağışlayan Tanrı'nın rahmeti, senası ve selamı ona olsun”.

Arkada “Tanrı ruhunu kutlu, toprağını mübarek etsin. Altıyüzyetmişiki Cümadelahirinin beşinci günü ahirete göçtü. Bu merkad, Tanrı affetsin, Selimoğlu Abdülvahid'in sanat eserlerindendir”.

Mevlana'nın sandukasının alt kısmındaki kafesli satıhta yazılı olan beyitte de şöyledir:

"Ben padişahın doğanıym, güzelim, bıraktığım iz kutlu, ben leşe tenezzül etmem; akbaba değilim ben. Can doğanı, gene yüzlerce suret dokur. Deveyi yaralar, Salihi değil. Salih bir kudret gösterdi mi dağ, onun gibi yüzlerce deve doğurur. Devlet gözü, mutlak sihirler göstermededir. Ruh, mansur olmuştur, Enel Hak demededir. Sevgilinin sureti gizlenince, gitti de sevgilinin manasıyla eş oldu. Zaten görünen beden, sonunda gitmek için kurulmuştur. Fakat mana, ebediyyen neşeli bir halde yaşayacaktır. O darılış o zahmet olduysa bile ancak bedene oldu. Sevgiliyse incinmeden zahmetsizce sevgiliye gitti, ona kavuştu. Ben tenden soyundum, o hayalden soyundu. Artık vuslat ilinin en ileri makamlarında salınmadayım. Tanrı saltanatının iş yurdu, tezgahı yokluktur. Varlığa aldanmışsın, yok nedir, ne bilirsin sen? Bütün ustalar hünelerini göstermek için yokluk ararlar, sınıklık isterler. Hasılı ustaların ustası ihtiyaçsız Tanrı'nın iş yurdu da yokluktur. Bu yokluk nerde daha fazlaysa Tanrı'nın işi de ordadır, tezgahı ve iş yurdu da orda. Yokluk rütbelerin en üstünü olduğundan yoksullar, herkesi geçmişler, öndölü almışlardır. Çünkü Tanrı sırrının madeni ve hazinesi yokluktan başka bir yerde tecelli etmez. Arslan değilsen kendine gel, ayağını ileriye atma. Çünkü ecel kurttur. Canınsa bir koyun. Abdal kimdir? Nefsi ruha dönen, şarabı Tanrı tebdiliyle sirke kesilen. Varlığı, Tanrı zatının varlığındandır. Vasfı Tanrı vafından yok olmuştur. Güneşin önündeki mum alevi gibi bir bakımdan yoktur, bir bakıma vardır. Güneş gibi doğruluk geliniyle tanyerinde uçup durur, sureti de gelin duvağına benzer. Şüphe yok ki onlar benim kubbelerimin altında gizlidirler. O yüzden de Tanrıdan başka kimsecikler bilmez onları. Su kuşundan başkası denizde yüzemez. Tanrı doğrusunu daha iyi bilir, anlayıver artık”.

Bu kitabeler gibi Sultan-ül ülema'nın, Selahaddin'in Şeyh Kerimeddin'in, Alaeddin Çelebi'nin, Kerra Hatun'un, Mevlana'nın kızı Melike Hatun'un, Celale Hatun'un, Kadı Taceddin kızı Melike Hatun'un, Emir Şemseddin'in, Çelebi Hüsameddin'in vs benzer biçimde kendi görüş ve mesajlarını öldükten sonra yaşayanlara miras bırakmak için

yaptırdıkları “mengü taşlar” niteliğindeki kitabeleri birçok kaynaktan ve bizzat yerinden edinmek imkanına sahibiz.

Mevlana'nın mezarı onun yaşamıyla bağlantılı öğütlerle doludur. Tanrıci Türklerin mezarları hayatları ile ilgili resimlemelerden oluşmaktaydı ve önemli şahsiyetler bengü taş (ebedi taş) adında taşlar dikerek halka öğütte bulunurlardı. Bunların dışında mezarlarda heykellere de rastlanmaktadır. Yani mezarlarda kişinin hayatına, birikimine ve hayat felsefesine ait bir takım izler bulunmaktadır. Mezarlarda kişilerin hayatlarından izler bulmamızı sağlayacak olan resimleri çizme veya heykel dikme imkanı İslam'ın bunları yasaklaması ile ortadan kalkmıştır. Görülüyor ki resimle yapılamayanı, kişiler sözle yapmaya çalışmışlardır. Mevlevi mezar taşlarında kitabelerin bulunması da aynı geleneğin bir devamı niteliğindedir.

Mevlana'nın meşhur ahçıbaşı Ateşbazın türbesi de Tanrıci Türklerin bengü taşı niteliğindedir. Türbesindeki sandukanın üst kısmında boydan-boya Ayet-el Kürsi ile ondan sonraki ayet, "Dinde zorlama yoktur, artık doğru ile eğri ayrılmıştır." yazılıdır.

Arka kısmında ise: "Peygamber, kendisine Rabbi tarafından indirilene iman etti, mü'minler de." ayeti ile onu takibeden, "Allah, her şahsı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar" ayeti de işlenmiştir.

Sandukanın ön cephesinde Arabça "Hazel kabru es-seyyid eş-şehid Şemsüddin Yusuf bin İzzeddin" (=Bu kabir kutlu şehid, İzzeddin oğlu Şemseddin Yusuf un kabridir), arka kısmında, "Fi muntasıf-ı şehri Receb, sene erbaa ve semeniye ve sitte mieh" (= Altıyüzseksendört yılı Recebinin yarısında göçtü) yazılıdır (Top, 2001: 315).

Akay Kynyev'in ifadelerine göre, Tanrıcilıkta ölünün gömüldüğü mezar incelendiğinde görmekteyiz ki Eski Türkler kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları ve hayatıyla ilgili bazı sahneleri tersim ederler. İbn Batuta bu mezarları çok güzel halılarla döşenmiş bir yeraltı evine benzetmektedir.

Ölünün tüm mal ve eşyası bu ev şeklinde yapılan mezara konulur. “Bazen bu parçalar üç bini geçmektedir. Tonyukuk'la birlikte gömülen hazineler 10.000 parçayı bulmaktadır” (Roux, 1999: 74). Mezarlarda bulunan eşyalardan bazıları şunlardır: silahlar, yay, kılıç, oklar, giysiler, altın, gümüş, ipek, para, askeri giysi, zırhlı başlık, müzik aletleri, yas ifadesi olarak kesilen saç ve sakallar, ipek örtüye sarılı saç örgüleri, küçük heykelcikler, parfümler, altından masalar, yeşim taşından atlar, porselenden yapılmış vazolar, kraliyet

süs eşyaları, mücevherat, misk gümüşü, sandal ağacı tahtası, seramik küpler, ahşap tabaklar, gümüş kupa, çanak ve takımlar, halı, kumaş, renkli keçe, aplike örtüler, hayvan ve insan figürleri ile süslü zengin tekstil işleri, bilezik, yüzük, küpe, süs eşyaları, kemikten iğneler, bronz kazanlar, hayvan motifleri ile süslenmiş hançerler, ipekler, kürkler, aynalar, altın ve gümüş giysiler, düşmandan alınan silahlar, değerli taşlarla bezenmiş kolyeler, kral saraylarının donatıldığı çeşitli süs eşyaları, tahrip edilmiş kızak ve araba gibi taşıtlar, ölünün atı ve atın koşum takımı (kurganlarda bulunan atların bazıları maske taşır ve kulakların da cenaze törenine katılan boyların damgalarını belirten işaretler bulunur).

Mezardan evin içine konulan ölüye aynı hayattaymışçasına bir şekil verilir konum kazandırılırdı. Roux'un çok çeşitli kaynaklardan verdiği bilgilere göre diyebiliriz ki: Ölü, silahları ile donatılmış vaziyette odanın ortasına dik bir durumda gömülmektedir. Ölü adeta kemerinde kılıcı, kolunun altında bir mızrak ve eline sarılmış bir yayla mezara aynen canlı gibi silahlanmış bir şekilde ayakta yerleştirilmektedir. Ölüye ceket giydirilir, kuşağı kuşandırılır, yayı yanına koyulur ve eline içki dolu bir kadeh tutturup önüne de içki dolu bir tahta kap korlar. Mezarların ortasına yerleştirilen bir masaya, et dolu bir tabak ile içinde kısrak sütü bulunan sürahi koyarlar. "Jettmar bunları, İskitler ve Sarmatlar tarafından tasarlanmış ve MÖ 1. binyıla ait taştan veya demirden yapılmış bir tür kap olan, taşınabilir sunak taşlarına benzemektedir. Oglaki'de, kafatasının üst kısmına çok benzeyen, tahtadan yapılmış dört çanak bulunmuştur. İskitlerin de mezarlara yağ ve şarap dolu küplerle küçük et kazanları koydukları bilinmektedir" (Roux, 1999: 307).

Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) de belirttiği gibi, mezarlarda büyük servetlerin bulunduğu çok iyi bilinmesine karşın, ancak kimsenin bunlara sahip olmak için mezarları kazmakya yeltenmemektedir. "Mezarlıkları korumak için oralara yerleştirilen bekçiler dışında hiç kimse mezarlıklara girmemektedir ve eğer biri oraya gelirse, kendisi dövülecek ve çok kötü bir muameleye maruz kalacaktır. Bununla birlikte, Plan Carpin, bilmeden bir mezarlığa girmiş, ancak yabancı ve elçi olduğundan ona hiçbir şey denmemiştir" (Roux, 1999: 389).

Bu bölümü mezarları gezerken, Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) "kutsal yerlere mürgüllere ve mezarlara doğudan girilir batıdan çıkarılır" şeklinde verdiği bilgiyle bitirmek istiyorum.

Mevlevilerden biri öldüğü zaman özel bir cenaze töreni yapılırdı. “Mevleviler, törensel (resmi) giysilerini giyerek cenaze törenine katılırlardı. Cenaze, evden camiye, camiden mezara dek yavaş bir gidişle ‘ism-i celal’ okunarak götürülürdü. Tabutun üstüne ölenin hırkası örtülür, tabutun başına da ‘sikke’si konurdu” (Odyakmaz, 2005: 74). Edindiğimiz bilgilere göre, şeyhlerin ve dedelerin tabutlarına kendi hırkaları sarılmakta, sikkeleri de tabutun başına konmaktaydı. Hüseyin Top da (2001) bu konuda şu izahatı yapmaktadır: “Defin esnasında kefenin baş kısmı açılır, sikkesi meyyitin başına konurdu. Varsa icazetnamesi de mevtanın göğsüne iliştilir ve defin ondan sonra yapılırdı. Asitane şeyhleri, dergahın matbah-ı şerifinde, tekke şeyhleri de kendi tekkelerinde gasledilip tekkenin ‘hamuş-hane’(mezarlık)sine defnedilirlerdi. Hatta ‘Cenaze, kabre konulunca kefenin baş ucu açılarak ona da sikkesi giydirilirdi” (Top, 2001: 318).

“Mevlevi şeyhleri destarlı sikke giydikleri gibi mezar taşlarının başına da destarlı sikke şekli yapılırdı. Muhiplerin başına sikke yapılmaz hangi memuriyette ise ona göre kafesi, katibi destarlı yahut örfi sarıklı yahut da fesli taş yapılırdı, yalnız Mevlevi olduğu baş taşının göğsüne hakkedilen kabartma sikkeden anlaşılırdı. Kadın taşları da bu şekilde idi ve bir mezarın kadın veya erkek mezarı olduğunu anlamak mümkündü” (Gölpınarlı, 1983: 425).

Yukarıda anlatılanlar bize, cübbesi, davulu ve tüm kült aletleri ve kamlık alametleri gömüldüğü yere asılan kamin cenazesini hatırlatmaktadır. Mevlevi mezar taşlarının destarlı sikke şeklinde olması, Tanrıca inançtan kalma bir geleneğin devamıdır. Bir ormanda giderken bir ağaca asılı kült eşyalar görürseniz hemen o ağacın altında bir *kam* gömülü olduğunu anlarsınız. Aynı şekilde bir mezarlıkta gezerken, Mevleviye ait olan başlığın işlenmiş olduğu mezar taşını gördüğümüzde, onun bir Mevlevi olduğunu, hatta cinsiyetini, yetişkin mi, çocuk mu olduğunu ve hangi mertebede olduğunu rahatlıkla anlayabilirsiniz.

Hatta Mevlevilerde, hilafetnameler ve şeyhlik icazetnamesi olan meşihatnameler, sahibi ölünce, onlarla beraber kabre konurdu. Bu yüzden hilafetname örneklerinden pek azı, günümüze kadar gelebilmiştir. Mezarlara kişinin karakteristik özelliklerini simgeleyen eşyaların konulması yine Tanrıca toplumlarda görülen bir gelenektir.

Mevlevilere tekrar dönersek: “ölu gömüldükten sonra gömütün çevresinde ve ayakta bir halka oluşturulur, aşırılar dualar ve ism-i celal okunurdu; ölüünün ruhu için bir gülbank çekilirdi. Telkin yapılmazdı. Eğer ölen tarikat büyüklerinden biri ise, sabah namazlarından sonra üç gün gömütüne gidilerek ism-i celal okunurdu” (Odyakmaz, 2005: 89).

Tanrıci toplumlarda da ölünün başında 3 gün nöbet tutulmaktaydı. Ayrıca Mevlevilerin, cenaze çadırı veya mezarın etrafında halka oluşturma geleneği Tanrıci Türklerin cenaze usullerine aynen uymaktadır.

Mevlana *Mesnevi*'sindeki hikayelerde ölüm törenlerinden bahsederken "... gözlerinden kanlı yaşlar saçmaktaydı" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 239) ifadelerini kullanarak, kanlı yaşların döküldüğünü vurgular. Oysa kanlı yaşlar dökmek İslami değil Tanrıci ölüm törenlerinde karşımıza çıkan bir motiftir.

Mevlana yüksek ruha sahip bir kişi için "Yaşarsa Tanrı için yaşar, mal, mülk ve hazine için değil. Ölürse Tanrı için ölür, korkudan hastalıktan değil" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 181) der. Burada aynı Tanrıci Türklerdeki gibi hastalıktan ölmek küçümsenmektedir. Bu inanış Tanrıci Türklerden kalma bir anlayışın eseridir. Tanrıci Türklerde, Yeraltına gitmek için illaki kötü bir insan olmaya gerek yoktur. Herhangi bir hastalıktan ve hiçbir kahramanlığa imza atmadan ölmek insanı yeraltına götürebilmektedir. Hastalanmak da bir ruh zafiyetinden yer altı ruhlarının etkisi altına girmekten kaynaklanır.

Çin kaynaklarında Türklerin savaşta ölmeyi şeref saydıkları, buna karşılık hastalanarak ölmekten utandıkları yazmaktadır. Mevlana da *Mesnevi*'sinde "Ölüm meyvesi benim için tatlıdır. Onun 'Hayattadırlar...' ayeti benim gibi şehid olmak arzusunda olanlar için gelmiştir' '... Padişah onları kucağına alır, öyle hor ve ehemmiyetsiz bir halde ölmez onlar. Bunu da 'hani ölürlerse' diye söyledim. Yoksa ölüm onlardan uzaktır" (Top, 2001: 404) diyerek aynı hissiyatı devam ettirmiştir.

Mevlevi mezarlığına "Suskunlar Yurdu" anlamında "Hamuşhane", mezarlıkta yatanlara da "Suskunlar" anlamında "Hamuşan" denirdi. Bu kelimenin bize hissettirdiği şey o kişinin tam olarak bizden ayrılmış olması değil sadece artık susması yani bizle direkt iletişinden indirekt iletişime geçtiğidir. Tanrıcılıkta da bu hissiyat vardır. Tekkelerde genellikle semahanedeki türbeden başka, dergahın etrafında bir yerde hamuşhaneler olurdu. Buraya dergaha mensup şeyhler, dedeler, mutribler gömülürdü ve gömülmeye de "sırlanmak" denirdi. Burada da yine Tanrıci bir hissiyatla ölen kişinin, sırlar dünyasına dahil olduğu fikri devam ettirilmiştir.

Altay, Kazakistan ve Kırgızistanda şamanların kıyafetlerini incelediğimizde maalesef Kamın çok çeşitli objeler ve bölümler içeren kıyafetinden yalnızca cübbe ile başlığın varlığını koruduğunu görmekteyiz. Hatta kimi yerlerde *kam* giysisinden arta kalan ya

yalnızca cübbe ya da başlıktır. Erkek kamların cübbesi ile kadınlarınki arasında büyük bir fark yoktur. Genellikle kadınların cübbesi daha süslüdür. Nadiren bazı kamlar, özel cübbe ve elbise taşımazlar. Bunları başkalarından ayırdeden alamet perçem ve külahlarına taktıkları kuş tüyleridir. Bazı baksılar bunlara da önem vermezler; bayağı adamlardan fark-sız gezerler. Kesin olan birşey varsa, o da eskiden *kam* giysisine büyük bir önem verilmiş olduğudur. Her ne kadar bugün tam bir *kam* giysisiyle donanmış kamlara pek seyrek rastlanırsa da, daha çok Rusya ve kimi Avrupa müzelerinde bulunan koleksiyonlara bakarak *kam* giysisinin kökeni ve niteliği hakkında bir fikir edinmek olasıdır. Ayrıca gezginlerin çeşitli zamanlarda, çeşitli bölgelerdeki kamlara dair verdikleri bilgiler de bu alandaki bilgileri tamamlamaya yaramaktadır. Bütün bunlara dayanarak *kam* giysisinin özelliklerini saptamak olası görünmektedir.

Kamın giysisi, yalnızca kişisel bir buluş değil, aynı zamanda bir bölgenin, bir tarihin ve uygarlığın ortak düşünce ve tasarımlarının bir ürünüdür. *Kam* giysilerin üstünde çeşitli şekiller ve resimler bulunur. Bu şekillerin herbiri ayrı bir mana ve güç içerir. O giyside mitolojinin, tarihin, dinin, felsefenin, kozmolojinin, mikro, makro kozmosun, Astroloji ve Astronomi'nin özünü ve özetini bulmak mümkündür. Eliade'ye göre de bu elbise kutsalın görünür hale gelmesidir. Giysinin kutsallığının yanında bazı kozmik sembelleri ve izlenecek meta-psşik yolları da açığa vurmasından ötürü önem arz etmektedir.

Kam giysisi kutsal olduğundan birtakım yasakları vardır. Bu bakımdan herkesin ulaşabildiği, el altında sayılan yerlerde bulunmaz. Çadırın veya kulübenin özel bir yerinde muhafaza edilir. *Kam* giysisi, deriden bir çanta içinde, çadırın gerisinde bir yerde saklanır. Giysiye, korku ve tedirginlik hisleriyle yaklaşılr. Çünkü bu giysi ruhlardan izler taşır. Çok özel enerjileri içinde barındırır. Kamların giysisi, davulu ve diğer kullandığı eşyalar başkaları el sürmesin diye özenle korunmaktadır. Aksi halde bunların sihirlerinin, güç ve kudret veren özelliklerinin kaybolacağına inanılır. Her yeni *kam* için de yeni bir ayin elbisesi yaptırmak şarttır. Çeşitli *kam* giysilerini inceleyerek bunları değerlendirmeye çalışan Harva'ya göre, kamın giydiği giysi, kötü ruhlara karşı onu bir maske gibi korur.

Elbise üzerindeki kamın koruyucu ruhuyla ilgili bulunan tasvirler kamı kudret ve kudretlerinin etkisi altında bırakırlar. *Kam* giysilerinde betimlenen hayvan resimleri genelde mitolojik varlıklardır. Kamın koruyucu hayvanı olarak kabul edilir. Bu hayvanlar kartal, kuş, ren geyiği, ayı olabilmektedir. Giysi hangi hayvanı sembolize ediyorsa giysi

üstüne o hayvanın tüyleri, boynuzlan, kemikleri vs. takı olarak takılır. Kamların sıklıkla boyunlarına boynuz astıkları görülmüştür. Başlık çizme ayakkabı ve masklarda bu amaca uygun olarak yapılır. *Kam*, yeni bir bedene girer gibi, giydiği bu giysi sayesinde, başka bir kimliğe bürünür. Bazı varlıklara ait şekilleri üstünde bulunduran bu giysileri giyen *kam*, gerektiği zaman hem kendi atasının, hem de koruyucu ruhu olan hayvanın şekline girebileceğini göstermektedir.

Bu giysi özel enerjiler içerdiği için, ruhlarla bağlantılı adeta ruhların gücünü emmiş bir kıyafet olduğundan dolayı sadece onu giymekle dahi *kam* kutsal olmayan dünyayı aşmış manevi dünya ile temasa geçmeye hazırlanmış olur. *Kam*, kıyafetini bir sürü hazırlıktan sonra ve kamlığa ait esrimenin hemen öncesinde giyer.

Kam bu kıyafetini ancak ayin yaparken giyer. Kamlığa namzet olan genç, staj gördüğü müddet içinde, cübbe giymez, ayinleri günlük elbisesiyle yapar.

Kamın giydiği deri elbisenin püskülleri neredeyse yerlere değer, en küçük hareketinde dalgalanır. Bu püsküller uzun saçlarıyla bütünlük arz eder. Baş, alevlerin arasından yükselir gibi ateşin etrafında dans eden *kam*, Şapkasını çıkardığında saçları vahşi bir hayvanın edasıyla elbisenin üzerine doğru serpilir.

Kam giysisi eskিয়েince yıpranıp, aşınınca ormanda bir ağaca asılır. Üstünde yaşayan ruhlar da onu bırakır, gelip yeni giysiye bağlanırlar. *Kam* ölünce de giysi, kamın gömülü olduğu yerdeki ağaca asılır. Üzerinde yaşayan ruhlar onu silkeleyerek sallayarak canlı olduklarını gösterirler. Giysi bir hastanın sağaltımında kullanıldıktan sonra o hasta ölmüşse giysi de işe yaramaz kirli hale gelir.

Kam giysisinin üzerinde kemikler bulunmaktadır ve giysiye demirden iskelet görünümü verilmeye çalışılmıştır. Karşımıza demirden kanatlar ve yer yer bir insan kaval kemiğinin demirden yapılmış tıpatıp bir benzeri çıkar. Göğüs kısmına demir çubuklardan ibaret bir kafes dikilmiş olan uzun bir deri elbise şeklinde olan cübbelere de rastlanmaktadır. *Kam* kıyafetindeki demirden kemikler bazen kuş bazen insan bazen de insan ve kuş iskeletlerinin bir bileşimini temsil etmiştir.

Kam giysisindeki bu demirden iskelet onun ölüp dirilmiş ve özel bir statüye ermiş olduğunu vurgulamaktadır. Kamlar, kamlık mertebesine yükselmeden sırı erme diye nitelendirdiğimiz deneyimi yaşarlar ve ataların ruhları veya diğer seçici ruhlar tarafından öldürülmüş kabul edilir. Ruhlar ölü bedenleri ateşte pişirip şekil verdikten sonra

kemiklerini ayırıp sayarlar, sonra demirlerle bağlayarak tekrar yerlerine yerleştirir ve üzerlerini de yeni bir etle sararlar. İşte *kam* olmada vazgeçilmez olan bu deneyimin bu önemi hasebiyle *kam* kıyafetinde temsil edilmesi zaruridir. Kemikler eğer demirden iseler bu ölümsüzlüğü simgelemektedir. *Kam* kıyafeti bu manada ölümsüzlüğün demirden kemiklerini resimleyen demir süslerle ağırlaştırılmıştır (Eliade, 1999: 190).

Takım halinde *kam* kıyafetinin şu parçalar vardır: 1. cübbe ve hırkaya benzeyen bir üstlük, 2. başlık, 3. Kuzeyde oturan halklarda göğüslük, 4. eldiven, 5. yüksek konçlu ayakkabı 6- kemer 7- Maske 8- Asa 9-kamçı

Cübbe: *Kam*, cübbesini kendi arzu ve isteğiyle değil, koruyucu ruhun ya da ata ruhlarının emir ve ilhamına göre yaptırır. Cübbenin vasıfları ve biçimi, süsleri bütün teferruatıyla bu ruh tarafından tarif edilir. Ruhun istediklerinden en ufak bir nesne eksik olmamalıdır. Yani *kam*, ruh ya da ruhlar tarafından manyak –kumu – ereni – *kam* giysisi (oyun tangasa) denilen elbisenin nasıl yapılacağıın bilgisini edinir.

Ruh ve ruhlar tarafından *kam* olmaya çağırılan kimse cübbe yaptırmaya yardım etmeleri için akraba ve dostlarına müracaat eder; bunlar da cübbe ve davul için gereken malzemeyi armağan ederler. Malzeme hazır olduktan sonra kadınlar toplanıp cübbeyi dikerler. Cübbeyi kadınların dikmesi dikkate değerdir. Bu işe iştirak edenlerin edep ve ahlaka aykırı hareket etmeleri kesin olarak yasaktır.

Cübbe hazırlanınca büyük bir halk kalabalığı karşısında bir ayin düzenlenir. *Kam* bu törende cübbeyi ruhların onayına sunar. Bunlar, bazan cübbede şu ya da bu değişikliği isteyebilirler. Bu durumda onların isteklerini yerine getirmek şarttır. Bu elbise düğmesiz ve önü açık olarak dikilmiştir. “Mevlevilerde de iç ve dış elbisenin hiç birinde ilik-düğme olmaz, kapanacak yerler de aynı kumaştan yapılan karşılıklı ipe benzer kısımlarla birbirine bağlanır” (Top, 2001: 79).

Cübbenin üzerine, kamın göğün makamlarında ve yerin altında dolaşırken karşılaştığı şeylerin küçük birer resmi çizilir, minyatürü yapılarak iliştilir. Kötü ruhlara karşı kullanacağı silahların da küçük birer örneği cübbeye raptedilir. *Kam*, bu cübbeyi kendisinin bir parçası olarak telakki etmektedir, aynı zamanda kötü tesirlere karşı koruyucu bir zırh sayılır.

Tamamı kuş şeklinde olsun olmasın *kam* kıyafetinde kuş hatta kartal unsuru vazgeçilmezdir. Örneğin Teleütler’de *kam* cübbesi, büyük bir kuşu andırır. Demirden

yapılmış tam bir kuş iskeletini temsil eden giysilere de oldukça sıklıkla rastlanmıştır. Kartal unsurunun baskınlığının nedeni kartalla *kam* arasında çok güçlü bir mitsel bağın varlığındandır. Unutmayalım ki kartal ilk kamın atası sayılır, kamın sırta erişinde önemli bir rol oynar. Ayrıca kartal en yükseğe uçabilen kuş olma vasfı ile Gök Tanrı'ya en yüksek mertebeden yakınlaşabilmeyi temsil ettiği için Tanrıcılığın vazgeçilmez bir ögesi olmaktadır. Cübbede kartal tüyleri, kartal pençeleri de bulunur. Cübbede su altındaki dünyaya dalışı simgeleyen martı ve kuğu gibi su kuşlarının figürleri de olabilir. Su kuşu tasvirleri kamın su altına dalışını ya da yaradılış esnasında denizin altından yaratma işleminde kullanılacak toprağın getirilmesi olayını temsil eder.

Kam giysisinin kol altındaki dikiş boyunca sarkan püsküllerin, bazı kaynaklar kuş kanadını simgelediğini söyler. Cübbenin bel hizasından başlayarak arka tarafta bütün alt kısmı oluşturan ip ya da püsküller, kuşun kuyruğudur. Kamı adeta bir kuşa çeviren bu giysiyi kuş ayağına benzetilmiş bir çizme tamamlar. Kuşla bağlantılı öğeleri içeren bu kıyafet kamı adeta sihir gücüyle kartala dönüştürmektedir.

Kam kıyafetleri genelde boy boy halkalar ve diğer çeşitli takılar halinde 13-17 kilo civarında demirle bezenmiştir. Elbise üzerine takılan demir plakalar kötü ruhların saldırılarına karşı bir kalkan vazifesi görür. Kamın dansı esnasında, dönüşler ve sıçrayışlarla bu takıların çıkardığı ses dansa ürpertici bir hava verir. Elbiseye asılan madensel nesnelere canı vardır paslanmazlar.

Bu şekiller arasında biri siyah veya kahverengi, öteki yeşil kumaştan yapılmış, iki çift ayaklı kuyruklu ve ağızları yarı açık iki küçük canavar vardır. Bunlar Erlik Han'ın ülkesinde yaşayan jutpa ile arba dır. Yılan (ejderha) şeklinde tasvir edilen yutpa adlı yeraltı canavarı simgeleyen siyah ya da kahverengi kumaştan yapılmış bir kalın örgü cübbenin bir yanından sarkar. Şekil olarak çatal kuyruklu, iki gözlü, ağzı açık bir yılan benzer. Bazen üç yılan tek bir baş takıldığı da olur. Cübbenin diğer yanında ise arba denilen ve Erlik'in ülkesindeki denizde yaşadığına inanılan bir canavar tasviri yer alır. Bu da yeşil kumaştan yapılmış bir şeritten ibaret olup, dört ayağı ile ağzı kırmızı renktedir. Başında baykuş tüyü, göz yerinde ise, küçük birer bakır pul vardır. Buluç, bazı kamların arbayı koruyucu ruh saydıklarını da belirtmektedir.

Bunlardan başka kamın öteki dünyaya dalışını simgeleyen kuş motifleri ve mitsel hayvanlar, Kartal (hakan kuşu) hatta çok sık rastlanmasa da cinsel organların çizimleri

bulunmaktadır. Kollara, sırtta takılan küçük zil ve çingiraklar vardır. Cübbenin arka tarafında da yatay olarak üç dizi halinde sıralanmış çok sayıda çingirak görülür. Türlü sesler çıkararak ruhları ürküten madeni eşya, kamın zırhı sayılır. Kamlar omuzlarından dokuz ok ve yay simgelerini eksik etmezler. İskitlerde olduğu gibi Orta Asya Türk kavimlerinde de ok sihirli uçuşun bir simgesi olarak kabul edilir. 9 küçük yay vardır. Bunlar da yine zırhın bir parçası olarak kötü ruhlara karşı silah görevi görürler. Sırt kısmına, gelişi güzel serpiştirilmiş yıldızları simgeleyen madeni parçacıklar tutturulmuştur. Kaftanın sırtının tam ortasında Güneş'le Ay'ı (hilal) simgeleyen iki büyük madeni levhanın arasında bir de delik yuvarlak bulunur. Kaftanın arkasında bir de kamın güç ve dayanıklılığının simgesi olan bir demir zincir bulunur. Ayrıca üzerinde oniki hayvan figürü olan bir ayna ya doğrudan doğruya kaftana dikilir ya da göğse veya sırtta asılır. Bu madeni ayna, kamın, alemleri, dünyayı ve insanların ruhunu, yazılı kaderi ve evrenin yansımalarını görmesini sağlar. *Kam* cübbesi, yaklaşık altmış kadar çeşitli parçalardan oluşmuştur.

Cübbede efsanevi bir takım şekiller de bulunur. Kötü ruhlarla mücadelede kullandığı "manevi" yayın ve diğer silahların küçük sembolleri de cübbede bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ruhların fısıltılarını dinlemek için kulak, Tanrı'nın çizdiği kaderin fısıltısını duyabilmek için Ay, Güneş, yıldızlar ve diğer gezegenlerin simgeleri taşınmaktadır. Erlik dünyasında yaşayan kurbağalar, yılanlar hep cübbede temsil olunur. Ülgenin kızlarını, bazen de Erlik'in çocuklarını temsilen çingirak ya da kuklalarda elbisenin üzerinde yer alabilir. Yıldırım düşmesi kamın öteki dünya tarafından seçilmiş olduğunu gösteren işaretlerden biri olduğundan yıldırım bu gibi durumlarda *kam* elbisesi üstünde de resmedilir.

Kam külahının esas kısmı üç karış uzunluğunda kırmızı kumaştan olur, etrafına da üç tane düğme konulur. Külahın üç yerine vaşak derisi dikilir; bunlardan biri göz, biri alın ortası, biri de ense hizasına konulur. Bu deriler aslında başın hassas noktalarında koruyucu bir vazife görmektedir. Göz üzerindeki kısma, külahın kenarına, saçaklara, bir sıra türlü türlü boncuklardan diziler konur. Her dizide beş boncuk ve ucunda bir "yılan başı" (salyangoz kabuğu yahut eşek boncuğu) bulunur. Dizilerin sayısı dokuzdur. Bu süslere "iniciler" denir. Külahın tepe kısmı beyaz koyun yününden örülmüş kalın kaytanla doldurularak zikzak şeklinde dikilir; ortasına dokuz düğüm kabartma yapılır. Bazen de başlığa uçan kuş resimleri nakşedilir. Külahın tepe kısmı azçok daralır; tüyler dikilir.

Cübbesiz olarak normal elbise ile giyilen başlık, kuzu postundan yapılmış olup bazı yerlerinde demet halinde ağaçkakan tüyleri, arka kısmında ise üç beyaz şerit görülür. Bu külah, aru töz olarak nitelendirilen iyi ruhlar için yapılan törenlerde giyilir. Beyaz renk iyi ruhların hoşuna gittiği için genellikle beyaz kuzu postundan yapılır. Tabii beyaz rengi içeren kıyafetler ve aksesuarlar ak ruhlara yapılan törenlerde ak kamlar tarafından giyilir. Kara kamların külahları ise, kara kuzu postundandır.

Bazı başlıklarda işlemeler yerine dairesel diskler yer alır. Bunlarda insan yüzü ortadaki diskte gösterilir. Bazılarında bu başlığa kurt ağzı ve burnu aplike edilmiştir. Başlığın her tarafındaki Ay ve yıldızlar geyiğin kutsal boyun tüyleri ile işlenerek meydana getirilir. Ayrıca kamin omurgasına işaret eden ve başlığın arkasından sarkan üzeri yıldızlarla süslü bir kurdele vardır.

Kam bazı ayinlerde elinde üzerine sekiz kat deri sarılmış bir kamçı kullanır ve buna da bir halkayla üç kolbuga takılı ve hepsi de minyatür olmak üzere, bir çekiç, bir kılıç, bir kargı ve bir çivili topuz asılır; buna ayrıca renkli ipek veya pamukludan şeritler de bağlanır. Tümüne birden “canlılar kamçısı” adı verilir. Kamlık ederken *kam* asa ile birlikte bu kamçıyı da elinde tutar.

Altaylıların tayag ya da at başlı tayag dediği asa hakkında soru yönelttiğimizde Altay’da görüştüğümüz kamlardan aldığımız bilgiye göre: “Genç kamlar tayag kullanmaz. Yaşlı kamlar kullanır. Kimileri tayagla geleceği görür. Her *kam* başka şeyle öteyi görür. Kimi tayagla, kimi suyla, kimi çayla, kimi sütle, kimi arçınla”.

Tayag kullanan kamlar, bu tayagları ruh yolculuklarında bindikleri atların temsilinde kullanır. Bu sebeple, asa bazı yörelerde doğrudan “at” diye isimlendirilmektedir. Radloff’a göre de (1976) kamların dört köşe bir tahta parçası ile zil ve çingiraklar takılı bir asası vardır. *Kam*, bir süre çalıp söyledikten sonra coşkunu bir ruh hali ile asasını sallayarak gösterisine başlar.

Kamlarda hayvan başlı asalara da rastlanmıştır. Bunun yanında çakıl taşından sopa da kullanılmaktadırlar. Çakıl taşının içinde ateş potansiyelini taşıması yine ateşe yüklenen anlamın burada simgesel olarak vurgulandığını bize göstermektedir. Tayag’ın baş kısmı iki ya da üç çatalı bir sopa şeklinde olabilmektedir.

Bazı kaynaklara göre bu çatalın uçları kamin ait olduğu klanı ifade eder. Bu uç kısma kumaşlardan yapılmış beyaz sarı kırmızı yeşil mavi ve siyah renkte şeritler ve çanlar

bağlanır. Bu şekildeki *kam* asası oldukça kafa karıştırıcıdır. Çünkü bu figür, bize batılların şeytan tasvirini hatırlatmaktadır. Kamların yabancı bölgelerde de tanındığı bilgisinden yola çıkarak. Türk kamlarına karşı duyulan ürküntü, batılları bu imajı yaratmaya itmiş midir? Şeklinde bir soru akla gelmektedir. Ama bu ayrıca bir araştırma konusudur.

Tayagın başında sadece at başını temsil eden bir oyma değil atın tırnaklarını ve kuyruğunu ifade eden şeyler de vardır. Bazı asalarda çift at başı vardır. Pallas'ın verdiği bilgiye göre kamın uçları at başı şeklinde yontulmuş ve boyunlarına çingiraklar asılmış iki asası vardır. Kamın sahip olduğu iki at başlı değneğin biri ağaçtan diğeri ise demirden yapılmıştır. Kayın ağacından olan tayag, ilk sırada erme olayının öncesinde alınmakta; demirden olan ise ancak beşinci sırada erişten sonra elde edilebilmektedir.

Mevlana *Mesnevi*'sinde asaya büyük değer verir ve “Asa görünüşte bir sopadan ibarettir ama ağzını açtı mı bütün varlıklar ona bir lokmadır... O sopayı ehemmiyetsiz görme” demektedir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 411).

Kuşak: Düğmesiz ve önü açık olara dikilmiş olarak dikilmiş deri cübbe, deri kemer ya da kuşak ile kullanılır. Bu kemer genelde kırmızı renkli olan bir kuşak bulunur. Buna Güneş'le Ay'ı simgeleyen iki büyük madeni levha ile yıldızları simgeleyen bir sıra katır tırnağı takılıdır. Her hareketinde şingırdayan demir parçalarının asılı olduğu kemer, kamın gösterisine ayrı bir ihtişam katar.

Mevleviler de bellerine elifi nemed denilen yaklaşık 10 cm. eninde, keçeden veya kumaştan yapılmış bir kuşak dolarlardı. Bunun ucunda da ince uzun ve sağlam bir bağ veya kaytan olurdu. O da, tennurede olduğu gibi, bele tekrar dolanır ve bağlanırdı (Top, 2001: 339). Arap alfabesindeki Elif harfine benzediği için bu adı almıştır Elifi nemed'in her iki ucu üçgen şeklinde nihayetlenir ve bir ucuna uzunca bir bağ eklenerek soldan itibaren tennurenin üzerine sarılır. Kaytan, elifi nemed'ün üstünden dolanarak, ucu alttan içeriye sokulur.

Mevlevilerde adet olmamakla beraber bazı şeyhler, elifi şalvarın üstüne kemer bağlarlardı. Dört parmak eninde düz ve işlemeli, bazen şal, yahut şal taklidi kumaştan yapılmış olan bu kemerin ortasında, gümüş yahut nikel yatak içinde ve yumurta şeklinde bir yemen taşı yahut da nefes bulunurdu. Bu taş, kemere dikilmiş olurdu. Bazen de kemerin altındaki halkaya geçirilmiş bir şerit veya kaytanla kemerin üstüne bağlanırdı (Top, 2001: 340).

Benzer şekilde Gökalp de bize Türklerin kemerlerinde yeşim taşı bulduklarını bilgisini verir.

Altay'da Tanrıçılarla yapılan görüşme esnasında isim almanın çok önemli bir yeri olduğu konusuna değinildi. Bu konuya özellikle eskiden çok daha değer verildiği ifade edildi.

Kişilerin hayatlarında çocukluk ile gençliğini birbirinden ayıran, bazı önemli çağlar vardır. Bu çağlardan en önemlilerinden biri de "İsim Koyma Töreni" olarak bilinir. İsmi olmayan bir çocuk, henüz yetişkin bir genç sayılmaz. Eski Türk Gelenekleri'nde bir gencin isim alabilmesi hiç de kolay bir şey değildi. Gerçi baştan geçici bir isim çocuğa verilse de, o gence asıl ismi, gerçekleştirdiği bir başarı sonucunda, o başarısına uygun bir isim daha sonradan ona verilmekte idi. Hatta çeşitli başarılar elde eden ve toplumda ileri çıkan gençlere her yeni başarılarından sonra yeni bir isim daha verilirdi.

Bu gelenekten şu sonuç çıkarılmalıdır. Eski zamanlarda "isim", düşünüldüğünde günümüzün nüfus kağıdı değerindedir ve görülmektedir ki, eskiden kendini, kendi varoluş sebebi yetenekleri ile gerçekleştirememiş ve bu kendine özgü nitelikleri kullanarak toplumuna faydası dokunmamış insana, isim yani nüfus kağıdı verilmiyor ve toplumun bir parçası olduğu ve hatta var olduğu tescil edilmiyordu.

Roux bu hadiseyi şu sözlerle ifade etmiştir "Eski Türklerin, hayatlarının önemli olaylarından biri olan er, at şeklindeki bir erkek adını aldıklarında bunu mezar taşları üzerinde belirtmekte kusur etmedikleri ve bu ismin sosyal hayata katılmalarını sağladığı ve onlara bir kişilik kazandırdığı konusu kesinlikle doğrudur. Bu ismi alamadıkları zaman, sanki var olmamışlar gibi davranıldığı da doğrudur. Bir Altay öyküsünde, bir öksüzün ne babası, ne annesi, ne giyeceği, ne yiyeceği, ne de atı vardır. Onda eksik olan tüm bu varlıkları kolaylıkla elde edebilir. Fakat bir ismi de yoktur ve ancak Tanrı kendisine bir isim verebilir" (Roux, 1999: 45).

Eski Türk Gelenekleri'ndeki bu adet, bütün Türk efsanelerinde kendisini gösterir. Ancak Oğuz Kağan bu tarife uymayan tek Türk efsanesi olarak karşımıza çıkar. Çünkü Oğuz Kağan yaptığı bir başarıdan dolayı bu ismi almamış, kendi ismini doğuşundan kısa bir süre sonra yine kendisi vermiştir. Yani Oğuz Kağan, ismini bilerek, başka bir deyişle, dünyaya gönderilme nedenini ve bu yaşamındaki vazifesini, daha net ifade ile kendini bilerek doğmuştur. Bu da onun "Gök-Tanrı" tarafından gönderilmiş lider olduğuna bir işaret olarak kabul edilmiştir.

Ak dinde insanın adı ne kadar güzel ise, o şahsın hayatta o derece mutlu olacağına inanılırdı. İsmi, genel olarak kişinin hayatı üzerinde belirleyici olduğu inancı hakimdir. İsim sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez, majik anlamda bir kudreti de ifade eder. İsimde kudretli bir gücün yattığı düşünüldüğü için, çocuğu olup da daha fazla olmasını istemeyen kadınlar son çocuklarına yetiş, imdat anlamında isimler koyarak, bir daha çocuk olmasını engellemeye çalışırlar. Yani isimin hayat üzerinde büyük bir etkisi vardır.

Görüşme yaptığım Kazaklar bana bu konuda şöyle bir bilgi vermişlerdir: Artur ismi Türklerde kullanılan bir isimdir. Birine kızınca ART TUR dersin uzak dur demektir. Çok çocuk doğuran kadın “yetişir yeter” anlamında son doğan çocuğuna Artur ismi koyar ki bir daha çocuğu olmasın.

İslam'dan sonra Türklerin çocuğa isim koyma işini adeta ilahi ve törensel bir niteliğe büründürmeleri de bu inancın devamıdır. Çocuğa ismi konulurken, ezan okunarak üç defa ismi söylenmeye başlanmıştır. Çocuğa ismi, 3. gün çıkarken, tan vaktinde Kibleye dönülerek konulur. Çocuğa en geç kırk gün içinde yeni bir isim konur. Görüldüğü gibi, bu isim koyma usulunun her yerinde Şamani geleneğinin izi bulunmaktadır. Ölen birisinin ismi yeni doğan bir çocuğa verilecek ise, ölenin kırkı çıkmadan isim verilmez. Yeni doğan çocuğa ölenin tam ismi, tamamen aynı ismin verilmesinden kaçınılır.

Ayrıca Türk isimlerinde erkek, kadın farkı yoktur. Bir isim bazen anlamından dolayı kadına da erkeğe de verilebilir. Bu, yaşantıda ve dimağlarda kadın erkek farkının olmamasının dile bir şekilde yansımasıdır.

Mevleviliği incelediğimizde bu gelenekten ize rastlamaktayız. Asıl adı Muhammed olan Muhammed Celalleddin'e, Mevlana adının verilmesi babası Bahaeddin Veled'e de Sultanü'l-Ulema unvanının verilmesi ve kendi isimlerinden ziyade sonradan aldıkları isimlerle yaşamaları ve anılmaları da bu geleneğin bir izidir. Adeta o ilk isimleri kullanımdan kaldırılmıştır ve yaşamında kendi nitelikleriyle elde ettikleri bu yeni isimleri bundan böyle onların gerçek isimleri olmuştur.

Buna ek olarak bilmekteyiz ki Mevlevi dergahlarında yemek pişiren dedelere ateş-baz denilirdi. Fakat ateş-baz kelimesi, Hz. Mevlana'nın aşçısı Şemseddin Yusuf'un özel ismi olmuştur. “ikili manzume anlamına geldiği halde, nasıl ki *Mesnevi* denince akla Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden başka şey gelmiyorsa, ‘Ateş-baz’ denince de akla, yalnızca Mevlana'nın aşçısı gelmektedir” (Top, 2001: 407).

İsim konusunda ortaya çıkan bu yapı, Eski Türk felsefesiyle bağlantılıdır. Bu örneklerden, Türk Topluluklarında, içinde yatan nitelikleri ortaya çıkararak toplumuna o nitelikler doğrultusunda hizmet vermeye başlayan kişiye, bu kendini gerçekleştirme basamaklarında ona yeni isimler verilmesi ve eski isminden ziyade bu ismin önem taşıması geleneğinin tasavvuf sistemi içerisinde yaşamakta olduğunu buradan görmekteyiz.

Ayrıca Mevlevilerde Salik, Allah adını bir kağıda yazıp yüksek bir yere koyar, abdest alıp temiz elbisesini giyerek iki rekat namaz kılar ve nefesini tutarak, yani sık sık nefes almayarak kalben zikre başlayarak o isme bakar. “Buna devam ede ede isim, sahibinden ayrı sayılmadığı için Tanrı’ya nazır olur, yani onu görür ve mümarese sonucunda her yerde o adı, yani adın sahibini görmeye başlar, görüş de oluşu meydana getirir” (Gölpınarlı, 1983: 190). Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi isim kişi ile özdeş sayılır ve Tanrıca inançla paralel bir şekilde büyük önem taşır.

Altay’da gözlem ve görüşmelerim, bana usta ile öğrencisi arasında çok ciddi manyetik tesir aktarımı olduğunu gösterdi. Usta *kam*, çok çeşitli yollarla, kendi manyetik tesir alanını öğrencisine veya bazı nesnelere aktarır. Bu kadim bir uygulamadır. Hoca, sahip olduğu manyetik ve ruhsal enerjisini aktarmak için nefesini ve öpüşünü de kullanabilir. Ergun Candan’ın da ifade ettiği gibi özel zamanlarda insanların birbirlerini kutlamak, baş sağlığında bulunmak ya da saygı ve sevgilerini göstermek amacıyla birbirlerini öpmelerinin ardında yatan gerçek de, bu bilgiye dayanmaktadır. Fakat zamanla bu köken unutulmuştur yoksa aslında “öpüşmenin ilk ortaya çıkmasındaki asıl neden tesir alış-veriştir” (Candan, 2004: 98).

Eliade’nin (1999) verdiği bilgiye göre, usta *kam* her bir hastalığın ismini zikrederek çırak kamın ağzına tükürür. Böylece o hastalıkları iyileştirici güce sahip olur. Usta çırağa vücudun çeşitli yerlerine musallat olan hastalıkları tanılama ve sağaltma yollarını açıklar. Her vücut kısmının adını söyledikçe adayın ağzına tükürür ve böylelikle *kam* bu yolları öğrenir. “Bir hastalığın iyileştirilmesi amacıyla okuyup üflemenin de altında yatan gerçek, bu inisiyatik kökenli bilgiye dayanmaktadır. Ancak gerçek kıymetini günümüzde kaybetmiş durumdadır” (Candan, 2004: 46). Hatta bu inanç İslam’dan sonra Türkler arasında yaşamaya devam etmiş ve “TU TU TU MAŞALLAH” şekline bürünmüşür. Anadolu’da özellikle dedelerimiz ve ninelerimiz tarafından, bilerek ya da bilmeden, okuyup, üfleme adetleri içinde islami bir görünüme bürünerek uygulanmıştır.

Sadece insanlara değil tesir bir nesneye de aktarılabilir. Günümüzde de hala bu inanın yaşadığını gözlemlemekteyiz. Makas ya da bıçağın elden ele aktarılmasından önce tu diyerek tükürme adetinin izleri bu eski inançta yatmaktadır. Tabii bu aktarılan enerji artı veya eksi değerinde olabilir. Metale aktarılan enerjinin artı veya eksi olmasına göre o metali alan kişi de bu enerjilerden artı veya eksi şekilde etkilenecektir.

Tanrıci gelenekten gelerek Mevlevilikte devam eden öğeler arasında “üfleme, öpme” gibi tesir aktaran yöntemleri de sayabiliriz. Karşılaşan iki Mevlevi, birbirlerini baş keserek selamlardı. Bu selamlaşmadan sonra karşılıklı olarak el öpüşürlerdi. Buna "görüşme" denirdi. Görüşme, Mevlevilerin birbirlerinin ellerini aynı zamanda öpmelerine denir. İki can karşılaştıklarında birisi, iki eliyle onun sağ elini tutar; o da iki eliyle karşısındakinin sağ elini kavrar, birbirlerine hafifçe eğilirler, baş parmaklar ya ellerin üstünde kalır, yahut eller, içleri birbirine temas edecek şekilde düz tutulur; birbirlerinin ellerini aynı zamanda öperler. Yaş, bilgi, makam farkı itibara alınmaksızın, iki can, eş ve eşit bir anlayış içerisinde görüşür, birbirlerine esenlik dilerler (Top, 2001: 401).

“Baş kesmek”, "niyaz vaziyeti" olarak beli hafifçe büküp başı öne eğmekti. "Niyaz vaziyeti" ise, sağ kol üstte olmak üzere her iki kolu çaprazlama göğüs üstünde birleştirmek ve sağ ayağın parmak uçlarıyla sol ayağın parmağı üzerine basarak ayakta kımıldamadan durmaktı. "Niyaz vaziyeti", bir saygı anlatımıydı. Mevleviler, günlük yaşantılarında da karşılaştıkları kişileri "baş keserek" ve sağ ellerini göğüslerine bastırarak selamlarlardı. Sema öğrenmek üzere çalışma yaptığı tahtanın üstündeki çiviyi öperek görüşürlerdi. Mevleviler sikkelerini başlarına giyerken ve başlarından çıkarırken onu öperlerdi. Düzenledikleri ayinlerde yeri öperlerdi. Su içtikleri maşrapayı öperlerdi. Mevleviler, ellerinde bulunan nesneye ya da bu nesneyi verecekleri kişiye saygı belirtisi olarak o nesneyi öperlerdi. Bu öpmeler de "görüşme" olarak adlandırılırdı. El sıkışıp, kucaklaşıp öpüşmek de yine aynı nitelikte değerlendirilebilecek adetlerdendir. Bu adetin de temeli karşılıklı tesir alış verişine dayanır.

“Görüşmelerde Mevlevi şeyhinin elinin içi veya ayağı öpülmez. Bu tarz görüşme, bazı tarikatlarda uygulanmaktadır, fakat Mevlevilikte böyle bir görüşme şekli görülmemiştir. Yalnız sohbet esnasında vecde gelen bir dervişin, şeyhinin veya ulu bir zatın dizini öptüğü, şeyhin de o zatın sikkesini, omuzunu veya sırtını öptüğü olmuştur” (Top, 2001: 403).

Sikke Tekbirlenme esnasında üfleminin yerine bir bakalım (Top, 2001: 406): Müracaatı kabul edilen kişi elinde sikkesi ile huzura gelir. Şeyh efendi veya şeyhin görevlendirdiği halifesi, sikkesi tekbirlenecek olan kişiyi, dizine yapışacak kadar yakın bir şekilde, sol tarafına oturtur. Her ikisi de abdestlidirler. Her ikisinin de yüzleri kibleye karşıdır. Şeyh efendi, önce tevbe istiğfarda bulunur, iman yenilemesi mahiyetinde dua okur, muhib de onu tekrar eder. Bundan sonra şeyh, mürid olacak kişinin sikkesini iki eliyle tutar, bir İhlas Suresi okuyup sikkenin önüne, bir daha okuyup sağına, bir kere daha okuyup soluna üfler. Sonra yeni dervişi, yüzü kibleye gelmek, ayakları toplu olmak üzere sağ dizine yatırır ve sikkeyi kibleye karşı elinde tutarak dua okur. Sikkeyi iki eliyle tutup önce sağ, sonra sol, sonra ön tarafını öper; dizinde yatan salike de aynı tarzda öptürür ve başına giydirir; elleri sikkenin üstünde olarak şu tekbiri okur: "Allahü ekber, Allahü ekber, la ilahe illallahü vallahü ekber, Allahü ekber ve lillahil hamd. = Allah uludur, Allah uludur, Allah'tan başka tapacak yoktur. Allah uludur ve hamd ancak Allah'adır." Salikin arkasını sağ eliyle üç kere sıvazlar, saliki ayağa kaldırır, sağ elini iki eliyle tutar; birbirlerinin ellerini öperek görüşürler. Sonra muhib denilen yeni saliki, onu terbiye edecek olan dedeye teslim eder. Muhib, dedesinin emriyle ayak mühürleyerek şeyh efendiye baş keser, geri geri odadan çıkar. Dedesi yeni muhibbi kendi hücrelerine götürür ve sema meşkine başlatır. Muhib, daha sonra istidadına göre na't ve ayin meşkeder, *Mesnevi* okur, tasavvufun umdelerini, tekke ve hizmet adabını öğrenir, Ney üfler, Kudüm vurur, musikide ilerleme gösterirse mutrıba alınır. *Mesnevi*'de başarı gösterirse zamanla Mesnevihanlıkla görevlendirilir, bütün usul ve adabı dedelerinden öğrenerek ve uygulayarak yetişir ve kendisi de yeni dervişler eğitir ve yetiştirir.

Mevlevilerde ism-i celal çekilirken öperek etki yollandığını görmekteyiz. Gölpınarlı'nın tarifine göre ism-i celal şöyle çekilir: "Şeyh, mihrabın önüne serilen kızıl posta, mihraba arkasını vererek oturur, dedeler, canlar ve muhibler, halka halinde diz çökerler, şeyhin tam karşısında oturan derviş, kollarında taşıdığı iri taneli tespihin imamesini öperek şeyhe sunar ve tespihi, halkaya yayardı. Bu tespih, büyük bir halkaya yayılacak kadar uzundu ve taneleri yumruk büyüklüğüne yakın bir büyüklükteydi. Herkes, kendi önüne gelen kısmı öpüp iki avucuyla, avuçlar içeriye gelmek suretiyle tutardı" (Gölpınarlı, 1983: 411).

Tanrıca bir öge olan dedelik müessesesi, Alevilik ve Bektaşilikte olduğu gibi Mevlevilikte de kendini göstermektedir. Çünkü tüm bu akımlar, ilhamını Tanrıca gelenekten almaktadırlar. Dede, bu adı geçen kurumlarda din büyüğü, ruhani önder olarak kabul

edilmektedir. Anadolu'da dede olmanın en temel koşulu dede soyundan gelmektir. Kamlarda da *kam* olmanın en temel koşullarından biri, *kam* soyundan olmaktır... Dedeler de kamlar gibi tamamen hafızaya dayanarak, zengin halk şiirini, nefesleri, duaları ve sözlü halk geleneğini nesilden nesile aktaran iletişim organları gibidirler. Kamlar gibi dedelerin de hastalıkları iyileştirdiklerine inanılır. Kamlar gibi dedelerin de olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılır.

Mevlevilerde de Tanrıcular gibi, yaşlı, tecrübeli ustalar, olgunlaşma sürecinde adaylara rehberlik etmektedirler. “Tekke şeyhleri, genellikle dergah hizmetlerini tamamlamış, çilesini çıkarıp ‘dede’ unvanını almış kişilerden olurdu. Şeyhler, dinin ve tasavvufun kurallarını hazmetmiş, alim ve fazıl kişilerdir. Zaten böyle olmayana şeyhlik verilmezdi. Verilmişse de geri alınır” (Top, 2001: 97). Konya dışındaki tekkelerde, destarları tekbirlenen yeni şeyhlerin icazetnameleri "Şems Dedesi" denilen şeyhten alınır.

Eski Türkler başka hiç bir dilde olmayan bir şekilde, dört ana yöne atfettikleri dört renge iki isim vermişlerdir. Bunlardan kara=kuzey, al-kızıl=güney, gök=doğu, ak=batı olarak kullanılır. Bu renkler Kara-siyah, ak-beyaz, kızıl-kırmızı, gök-mavi şeklinde, biri maddi biri manevi anlamda olmak üzere iki şekilde ifade edilmiştir. Zaten bilinmektedir ki bir şey bir millet için ne kadar önemli ise, onun hakkında kadar fazla kelime türetilir.

Mevlana da ak ve kara renkleri, Eski Türklerin kullandığı manalarda kullanmıştır ve yanlış anlamalara da açıklık getirmek istemiştir. “Şeyh kime derler? İhtiyara, yani saç sakalı ağarmış adama derler. Fakat ey ümitsiz adam bunun manasını bil. Kara saç, kara sakal onun varlığıdır. Varlığından tek bir kıl bile kalmamalı. Birisinin varlığı kalmadı mı pir ona derler. İster saç sakalı siyah olsun ister kır. O kara saç, kara sakal insanlık sıfatıdır. Söylediğimiz kıl, sakal, bıyık kılları, söylediğimiz saç, baştaki saç değildir. İsa beşikte, genç olmadan şeyhiz, piriz diye bağırır. Oğul; insan, insanlık sıfatlarının bir kısmından kurtuldu mu şeyh olmaz, fakat olgun bir adam olur. İnsanlık sıfatlarından bir tek kara kıl bile kalmadı mı şeyh olur, Tanrı'ya makbul bir adam haline gelir. Fakat bir adam yaşlansa da saç sakalı ağarsa, hakikatte ne pirdir, ne Tanrı hası. Varlığında insanlık sıfatlarından bir tek kıl bile kalsa, arşa mensub olamaz, alem halkından birisidir o.” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 169-170). Burada Mevlana, ak ve kara kelimelerinin manevi anlamları ifade ettiğini, ak rengin göksellikle, kara rengin ak dinde yeraltının üstlendiği simgelerle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir.

Meydan-ı Şerif'in, mutfak kapısı karşısına rastlayan duvarın orta yerinde, sürekli olarak kırmızı bir post serili dururdu; Meydanın cephesindeki kırmızı post şeyhe, onun sağ ve solundaki siyah ve beyaz postlar da kazancı dede ile meydancı dedeye aittir. Şeyh bilgeliğin, dönüştürücü gücün, yukarı doğru olan kırılmaz temayülün simgesi olan ateşin rengi kırmızı postta; meydancı dede ve kazancı dedenin biri ak, diğeri ise kara posttadır. Tanrıcılıkta, ak göğü, kara da yeri ifade etmektedir. Mevlevilikte en yüce makam olan post makamı, aslında Hz. Mevlana'nın makamı olup, şeyh efendiler, posta niyabeten geçerler. Şeyhin postu kızıl renkte olur. Hüseyin Top, "Güneş, gurub ederken kızıl renge büründüğü ve Hz. Mevlana da Güneş'in gurub ettiği sıralarda Hakk'a vasıl olduğu için kızıl renk 'vuslat rengi' olarak benimsenmiştir" demektedir. Ayrıca 'ölümün, ahirete doğuş ve ahiret gerçeği ile bir araya geliş inancıyla da kızıl renk, ayrıca bir zuhur ve tecelli rengi sayılmıştır" diye eklemektedir.

Şeyhin postunun kızıl olmasının da köklerini Tanrıca inançta bulabiliriz. Kızılın önemlinin nedeni Mevlevilikte tan yerine bağlanmıştır. Güneşin doğuşu ve batışı, ayrıca ölüm-doğum döngüsü ile de bağlantılı görülmüştür. Güneş doğarken de, batarken de tan yeri kızarmaktadır. Şeyhin postunun tan yerinin rengiyle bağlantısı olması ve tanın da Tengri kelimesi ile bağlantılı olması bu ilişkiyi bize göstermektedir.

Mevlana, Tanrıca inançta göksel, yani ilahi bir anlam içeren "gök" sıfatını bu eski inançla aynı anlamda kullanmıştır. Mevlana *Mesnevi*'sinde söyle bir benzetme yapmıştır: "Kapıyı kapayıp duvarı cilalamaya başladılar. Gök gibi tertemiz saf ve parlak bir hale getirdiler" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 286).

Yine Mevlana bir velinin nasıl olduğunu anlatan öyküsünde "Kadri gök gibi yüce kişi" şeklinde o veliyi tanımlamıştır. Burada Mevlana Tanrıca gelenekteki gibi gök ile mavinin kullanımındaki farklılığa özen göstermiştir. Ayrıca Mevlana "Bundan önce yol gösteren bir şeyh vardı. Yeryüzünde adeta göğe mensup bir çırağdı" diyerek göğe, aynı Tanrıcılıktaki gibi en yüksek ilahi sıfatı yüklemekte ve velileri, peygamberleri gökle ilişkilendirmektedir.

Ak din inancına göre her ruhun ayrı bir dili vardır. Bu dili bilmek demek o ruhu anlamak, onun düşünce ve hissediş tarzını bilmek demektir. Bugün milletlerin düşünce sistemini, hissiyatını onun anlamlar dünyasını çözmek için, lisanının inceliklerini bilmek gerektiği tüm sosyal bilimciler tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Bu gerçeklik tek tek ölü veya diri bireyler ve diğer varlıklar, evreni oluşturan öğelerin tamamı için de geçerlidir.

Ayinlerde, *kam* ruhlarla iletişime girebilmesi için gizli dili öğrenmek zorundadır. Tüm kamlar ruhların dillerini bilir ve onların diliyle konuşurlar. Bu sebeple bir *kam* bir yabancıyla da, bir bitkiyle de, bir hayvanla da iletişime geçebilir. Çünkü ruhun dili birdir ve o ruhun dilini bilir.

Mevlana da dillerin farklı farklı görünmesine karşın ruhun dilinin bir olduğunu savunur ve *Mesnevi*'sinde şöyle der: “Türk, Rum, Arap’ın kavgasından engur ve inep şüphelerine düşmekten başka bir şey çıkmaz. Manevi dilleri bilen Süleyman gelmedikçe bu ikilik kalkmaz” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 287).

Öncelikle Ak dinde yaradan ne şekilde adlandırılıyor ona bakalım. Eski Türk dininde Yaradan’ın ismi konusu oldukça sorunludur. Alan çalışmama ciddi bir literatür çalışması yaparak gittiğim halde bu konuda tüm yazılanların orada anlatılanlarla uyuşmadığını hayretler içinde öğrenmiş oldum. Bu konuda en ciddi kaynakların verdiği bilgiler kısaca şunlardır.

“Bay Ülgen ile Gök Tanrı aynıdır. Gök Tanrı ismi daha eski, Bay Ülgen ismi daha geç döneme ait ifadeler arasındadır”. Bu bilginin tamamen yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

“Gök Tanrı, Ak dinin Yaradan’ının asıl adıdır”. Bu bilginin tamamen yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

“Tengri, gök demektir. Gök Tanrı da ‘mavi gök’ demektir. Türkler göğe taparlar” fikri yaygın ifade edilir. Tengri’nin ‘gök’ anlamına geldiği bilgisinin doğru olması yanında ekindeki bilginin de yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

“Kuday, Tanrı’nın gerçek adıdır. Onu söylemek günah diye Yaradan’a Gök Tanrı diye hitap ederler”. Bu bilginin tamamen yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

“Kuday, Farsça bir kelimedir” Bu bilginin yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

“Yaradan’ın; Kuday, Gök Tanrı ve Bay Ülgen’den başka adı yoktur” Bu bilginin tamamen yanlış olduğu tüm Tanrıların başları tarafından teyit edilmiştir.

Claudia Mihailovna (57, kadın, Altay) ve Akay Kynyev (44, erkek, Altay) gibi Tanrıların başları ve ilimli Tengrici ulusun verdiği bilgilere göre Tanrıların Yaradan’larının adını

dile anmak uygunsuz ve saygısız bir hareket olduğundan O'nu adıyla anmaktansa, Kuday, Tengri gibi isimler kullanmaktadırlar.

Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesiyle Tengri, aslında 'Gök' demektir ve 'Gök' taşıdığı ve anımsattığı niteliklerden ötürü Tanrı'nın bir sıfatı şeklinde kullanılmaktadır, ama Tanrı'nın asıl adı kesinlikle değildir. Tanrı'nın asıl adını yazmama sözü vermemden ötürü burada zikredemesem de Akay Kynyev'in (44, erkek, Altay) ifadesiyle; "üç katı yaratan ve çevreleyen" anlamına gelen içinde üç kelimesini barındıran bir kelimedir. Tanrı'nın adındaki üç sayısı bu dinin, hatta Mevlevilerin, bir çok uygulamasındaki üçlü tekrara sebep olmuştur.

Bu Tanrı, Ülgen'in de üstündedir. O, Yaradan'ın ta kendisidir. Bay Ülgen ise dokuz kat gökteki kaderi inşa eden dokuz gezegenin yöneticisidir.

Kuday kelimesi; karşılaştırmalı diller uzmanı Bilge Uzel'e (50, erkek, Altay) göre Kuday kelimesi Farsça değil, Öz Türkçe'dir. Kutay kelimesi Türkçe'nin dilbilgisine göre t-d değişimi ile Kuday olarak kullanılarak yaygınlaşmıştır.

Altay da Tanrıların ifadelerine göre, Tanrı'nın 99 ismi vardır. İslam'da da bu böyledir. Burada kim kimden etkilenmiştir? Bu husus Arapça'ya, Ön-Türk diline, antik Türk lehçelerine vakıf bilim kişileri ve ilahiyatçıların da katılacağı çok daha derin bir araştırmayı gerektirmektedir.

O kırılanları birleştirir, yırtılanları birbirine ular. Örneğin bir Altay kamı duasında Gök Tanrı'dan "yüksekte bulunan büyük atamız han Tengere, yaratıkları yaradan Tengere, yıldızlarla dünyayı süsleyen Tengere" diye bahsederler. İnsanı, yalancıyı Tanrı bilir. Yaratıcı, tam iktidar sahibidir. Kozmolojik ve toplumsal düzeni sağlar. Evrenin yaratılışında olduğu kadar dünyanın sonu konusunda baş rolü oynar. Yaratılıştan sonra göğe çekilmiş temsilcisi olarak başka ilahi varlıkları yeryüzüne göndermiştir. Kuran-ı Kerim, secde suresi, dördüncü ayette "Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri, altı günde (devirde) yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır" ifadesi vardır ve Kur'an'daki bu yaratılıştan sonra arşa çekiliş, Eski Türk inancıyla benzerlik göstermektedir.

Akay Kynyev'den aldığım bilgilere göre, Tanrı, insanların yaptığı her işe müdahil değildir. Bununla birlikte insanlardan mutlak biçimde uzaklaşmamıştır. O, uzaktan her şeyi gözlemlemektedir, darda kaldıklarında ve çıkmazın her şeyin üstüne çıktığı, sorunun her kesin ve diğer tüm ruhların iradesini aştığı noktada insanlar yine ona baş vurmaktadır.

Onun adını boşu boşuna anmak ve O'na karşı O'nun yasasına aykırı fiiler içerisindeyken onun adının zikredilmesi söz konusu olamaz. Eliade'nin de belirttiği gibi Gök Tanrı'ya kanlı kurban sunulmamaktadır. Eliade; "Bay Ülgen ve Erlik Han'a pek çok kurban sunulduğu halde, Gök Tanrı için hiçbir kurban öngörülmemiş olması ilginçtir" diyerek bu konuya dikkati çekmiştir. Bu hususu Altaylılara sorduğumuzda, paralel bir bilgi aldım ve kanlı kurbanın Bay Ülgen'e sunulduğunu, Tanrı ile Bay Ülgen'in araştırmacılar tarafından birbirine karıştırılarak aynı sayıldığı ifade edildi.

Göksel ceza bir kağanı vurduğunda dolayısı ile halkı da vurur, çünkü kendisi artık göksel yetkiye sahip değildir. Bir hakan halka karşı hatalar işlediği, töreyi bozduğu zaman, artık yeryüzüne hata yaptığı için ve töreyi bozduğu için Gök'le uyumunu yitirmiş olur. Böylelikle de 'Gök'ün yetkisi geri alınır. Tanrı ve temsilcisi arasında anlaşmazlık olduğu an, Gök artık prensi sevmez ve o, görevinde kalamaz (Roux, 1999: 65). Hakan bu hataları artık ilahi gücü yansıtmamasından dolayı yapmaktadır. "Kut, Tengri'yi taahhüt altına sokmamaktadır ve isterse bunu hak etmeyen bir kulundan her zaman geri alabilir... Kağanın oğlu Küçük Kağan hataya düşünce, Tengri'nin kutsal yerlerin ve suların kutsallığını geri çektiğini, Kut'unu = mutluluğunu aldığını görüyoruz: Kut taplamadı = bu Kağanın mutluluğunu teyit etmediler, Hakanın talihine yar olmadılar" (Chavannes Edouard, 2006) ifadelerinden biz bu fikri çıkarmaktayız.

Neden Tanrı'nın sıfatı göktür? Kanımca bu konuyu şu bakış açısıyla ele almalıyız. Tanrı'nın ve dinlerin dili simgeseldir. İnsanoğlu, Tanrı kavramını ve her ilahi kavramı simgeler kullanarak açıklama çabasına girmiştir. Çünkü dinler, görünenin ötesindeki manevi bir dünyaya ait, bizim için tam olarak malum olmayan gizemli kavramlardan bahseder. Eksik ve mükemmellikten çok uzak insanların icat ettikleri tek tek sözcükler, Tanrı'yı ve mükemmellikleri anlatan çok geniş kapsamlı ilahi kavramları ifade etme kıfayetinde değillerdir. Ancak simgesel ifadeler kullanılarak, kişinin anlama yeterliliğine bağlı olarak farklı seviyelerde, fakat aynı anlam çizgisinde insanlara bu kavramlar anımsatılabilir. Örneğin la notası, simgesel bir adlandırmadır. Kimi ona baktığında hiç bir anlam veremez, kimi onun müzikle ilgili olduğunu anlar, kimi bir nota olduğunu anlar, bir başkası la notası olduğunu fark eder ama Mozart onu gördüğünde o notanın sesini duyar.

Şimdi simgesel bir bakış açısıyla bu ilahi sıfatı incelersek şöyle bir yorum yapabiliriz. Gök en yükseği ifade eder, ulaşılması zordur, sonsuzdur, her yeri kaplar, her şeyin üstündedir;

ayrıca felaket ve bereket oradan gelir, uludur, yüksek ve yücedir, her an ve her mevsim değişen yüzü ile gizemleri içerir. Bu nitelikleri taşıyan bir sıfat olarak gök, Tanrı kelimesiyle beraber kullanılmış olmalıdır. Gök kelimesinin bizde ilk anda uyandırdığı nitelikleri saydık. Oysa üstte açıkladığım Mozart örneğinde olduğu gibi manevi konulara vakıf, halk dilinde gönül gözü açık olan bir kişinin bu simgesel tanıma ekleyeceği belki çok daha derin ve farklı anlamlar olabilir.

İslamiyet'te de gök, yani sema kelimesi ilahiliği temsil etmiştir. İslamiyet'te sıkça kullanılan semavi kelimesinin sözlük anlamı “göğe ait olan, gökyüzü ile ilgili, insan işi olmayıp Allah işi olan, Allah'tan olan ilahi iştir”. Örneğin Kütüb-ü semaviyye ifadesi gökten gelen tanrısal, Allah'ın gönderdiği kutsal kitapları; Zebur, Tevrat, İncil ve Kuran'ı ifade eder. Bu açıdan İslamiyet'teki kullanımla da benzerlik göstermektedir. Yani Gök-Tanrı ifadesini kullanırken, gök sıfatı burada semavi özelliği de vurgulamış olmaktadır ki, zaten gök kelimesi ulu, yüce, kutsal anlamında bir çok yerde kullanılmıştır. Yani günümüz Türkçe'si ile Gök-Tanrı tabiri Ulu Tanrı, Yüce Tanrı, anlamına gelir ve bugün kullanılan Allah-u Teala kavramını karşılar.

“Mevlevi ayini, tarikata giren bir dervişin geçirdiği gelişme dönemlerini simgelerdi. Derviş, önce ‘şeriatın koşullarını’ öğrenecekti. Daha sonra tarikatın ilkelerine ‘akıl erdirecek’, üçüncü bölümde ‘gerçeği arayıp bulacak’, dördüncü bölümde ise ‘bilgi ve coşkusunu başkalarına aktarmaya’ çalışacaktı. Bu bölümlere, ‘selam’ adı verilirdi” (Odyakmaz, 2005: 87). Buradan hareketle değerlendirme yaparsak Mevlevi adayı ile *kam* adayının aynı aşamalardan geçtiğini görmekteyiz. *Kam* adayı da öncelikle ustasından teorik bilgi almaktadır. Kamlığın ilkelerini hazmeder. Sonraki aşamada gerçeği kendi arayıp bulur. Sonrada bilgi ve coşkusunu başkalarına aktarır.

Usta hem Mevlevilikte hem de Tanrıçılıkta çok önemlidir. Mevlana “Dünyada kim ustasından kaçarsa devletten kaçır, bunu böyle bil” demiştir (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953b: 199).

Eski Türk dini, asla katı kuralları olan çerçevesel bir yapı göstermemiştir. Zaten altında yatan felsefe bunu reddetmektedir. Din adamı olmak, Tanrı ile iletişime girmek, ruhlara hitap etmek, ruhların anlattıklarını dinleyebilmek için sınırlayıcı, katı ve köşeli bir çerçeveye girmenin tam aksine aşkın olmayı gerektirmekte idi. Bu anlayış Mevlevilikte de kendini göstermiştir.

Tasavvufta, dinin getirdiği kurallar ve ibadetler, ruhsal dünyaya açılan kapıdan geçebilmek için yapılan egzersizlere, yani *kam* adayının *kam* olma sürecinde geçmesi gereken yollara benzemektedir. *Kam* olmak için veya bir Mevlevi olabilmek için aslında bu uygulamaların yapılması değil bunların yapılarak aşılması, onların üstüne geçilmesi gerekmektedir.

Tasavvufta da baştan tam olarak anlamını anlamadığı şeyleri kişi ezbere yapar. “Sonunda kendisine anlatılmak istenen asıl mesajı anladığında artık din onun için eskiden ifade ettiği anlamdan çıkarak daha evrensel ve kozmik bir görünüme bürünür. Bu aşamayı eski mutasavvıflar "Arif için din yoktur" cümlesiyle özetlemişlerdir. Arif için din yoktur, çünkü din onun için işlevini yerine getirmiştir. Yani ruhsal dünyanın pencereleri o kişi için artık açılmıştır. Böylelikle o kişi için dinin işlevi tamamlanmış olur. O kişi için artık yeni bir sayfa açılır... Bu açılan sayfada eski realitesine yer yoktur. Tabii onu bu anlayışa getiren araçlara da” (Candan, 2004: 98) ve Ergun Candan’ın ifade ettiği gibi, O artık eskiden olduğu gibi gerçeklerle bir perdenin arkasından değil, perdesiz olarak temasa geçmiştir ve semboller yerini, sembolün ifade ettiği asıl gizli anlama bırakmıştır.

Kam olma sürecinde, usta *kam* ile çırak *kam* arasındaki ilişkiler de Mevlevilikle paralellik gösterir. Tasavvufta da, Ak din inancında da, mürşitler arası telepatik irtibat ve telepatik bilgi alış verişleri vardır.

Kutup adı verilen baş mürşit, diğer mürşitlerle sürekli ruhsal ve telepatik olarak irtibat halindeydi. *Kam* adayları da, Mevlevi adayları da rüyalar ve telepatik yollarla da mürşitlerinden eğitim almakta idiler. Hem Mevlevilikte, hem Ak dinde öğrenciyle öğretmen arasında çok sıkı ruhsal bir bağ vardır ve öğretmen öğrencisine şuurlandırıcı, anlayışını arttırıcı manyetik tesirlerini yükler.

Mevlana zamanında "Mevlevilik" adı altında bir tarikat kurulmuş olmadığına göre, bir giriş töreni ve yöntemi de söz konusu değildir. Lakin bilinmektedir ki “Mevlana, kendisine baş bağlayanların (müritlerinin) yalnız saç, kaş, sakal ve bıyıklarından ya da kaşlarının ortasından makasla birkaç kıl kesmekle yetinir ve bu bir ‘intisap töreni’ kabul edilirdi” (Odyakmaz, 2005: 99). Saç, sakal kesme, Tanrıca Türk toplumunda sıklıkla rastlanmakta olan bir eylemdir. Ölünün ardından saçlarını veya sakallarını kesen Türkler, bu yolla dünyevi zevkten mutluluktan vazgeçtiklerini ifade edegelmişlerdir.

Mevlevi olmak isteyen adaya kabul edildiği bildirildiği, haber verildiğinde "Hak ve erenler yardımcın olsun" dileği ifade edilir ve meydancı dedeye teslim edilirdi.” (Odyakmaz,

2005: 123). Şamani unsur olarak dikkatimizi çeken bir diğer husus ise adaylığa kabul edilen kişiye söylenen bu “Hak ve erenler yardımcın olsun” dileğidir. *Kam* adayı da bu süreci aşmada ve bir *kam* olmada en önemli yardımı Tanrı’dan ve ata ruhlarından almaktadır.

Kabul edilen talip, doğruca "meydan-ı şerife götürülürdü. Abdest aldırıldıktan sonra meydanın dış kapısı yanına serilen ve "ayak postu" denilen beyaz bir posta oturtulur, başına "arakiye", sırtına da "resmi hırka" giydirilirdi. Bilinmektedir ki cübbe ve başlık Şamani adapta en belirgin dini simgeleri oluşturmaktadır. Cübbe ve başlığa sahip olmak o yola girmenin bir simgesi niteliğindedir. Bu geleneğin, Mevlevilikte canlı bir şekilde yaşadığı açıkça görülmektedir.

Talip, bu post üzerinde kimseyle konuşmadan, diz üstü üç gün üç gece oturmak ve uyumak zorundaydı. Ancak doğal gereksinimleri için post üzerinden kalkabilirdi. Aynı şekilde üç gün üç gece hareketsiz bir yerde uyuyakalmak, kamın sırra erme sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra beyaz postun, Ak dinde gökselliğin simgesi olduğu, Ak rengin, gök rengin yanında Tanrı’nın renklerle ifade edilen iki sıfatından birini oluşturduğu, göksel ruhlara hep beyaz postlu hayvan kurban edildiği bilgileri, Mevlevilikle Tanrıculuğun ne kadar içiçe geçtiğini bize göstermektedir.

Meydancı, adaya, yemeklerini bir tepsi içinde önüne getirirdi. Mevsim yaz ise, örtünmeden post üzerinde uyur, kış ise kendisine bir kilim verilirdi. Bu üç günün sonunda da talip, yine isteğinde direnir ve tekkeye bağlı olanlar da talip için aşçıbaşya ve şeyhe kötuleyici bir söz söylemezlerse, meydancı dede talibi alıp şeyhe, ya da onun vekili durumunda olan aşçıbaşya götürürdü. Talibe son öğütler verildikten sonra kabulü konusunda kesin bir yargıya varılır ve "sikke"si tekbirlenerek giydirilip "matbah"a (mutfağa) gönderilirdi. Talip, artık "matbah canı" sayılır, "ayakçı" unvanını alırdı. Bu törene, "ikrar verme" töreni denirdi. Yeni "can", Mevleviliğin "baş kesmek", "görüşmek, yani öpmek", "niyaza durmak" vb. usul ve adabı postta oturduğu sürece görüp izlediği için bunları uygulamakta zorluk çekmezdi.

Canlar, gördükleri hizmetlere göre ad alırlardı. Ayak hizmetlerini gören "ayakçı", avlunun çevresini süpüren "süpürgeci", matbahın (mutfağın) şamdanlarını yakan "çerağcı-çırağcı", dergahtaki kandilleri yakan "kandilci", sofrayı kurup kaldıran "somaççı", dergahtaki

meydan hizmetlerine bakan, şeyh postunu "semahane"ye seren, "mukabele"den sonra postu kaldıran "meydancı", dedelerin kahvelerini döven, hazırlayan "tahmişçi", yatakları yayan, toplayan "yatakçı", pazardan alış veriş yapan "pazarıcı", bulaşıkları yıkayan "bulaşıkçı", kaplara bakan "dolapçı", ayakyollarını temizleyen "abrizci, ayrızcı", dedelere şerbet dağıtan "şerbetçi", dervişlerin çamaşırlarını yıkayan "cameşuy" (çamaşırcı), "tarikçi dede"nin buyruklarını ileten "dışarı meydancısı", mutfağın kandillerini yakan "iç kandilci", ayakkabıları çeviren "paşmakçı", "lokma" yapan "lokmacı", su taşıyan "saka" adını alırdı" (Odyakmaz, 2005: 165). Daha önceden de belirtildiği üzere Tanrıca bir toplum olarak yaşayan Türklerde isim toplumsal vazifeyi topluma yaptığı hizmeti gösteren bir sıfatı adeta. Burada da bu anlayışın sürmekte olduğunu görmekteyiz.

Gölpınarlı'nın ifadeleri ile, salık aynı *kam* adayı gibi ya hayatta bulunan birisine gönül bağlar, ya da Muhyiddin, Abdülkadir, Mevlana Celaleddin Rumi gibi hayatta olmayan bir atayla irtibata geçer. Allah adını bir kağıda yazıp yüksek bir yere koyar, abdest alıp temiz elbisesini giyerek iki rekat namaz kılar ve nefesini tutarak, yani sık sık nefes almayarak kalben zikre çalışmak şartı ile o isme bakar. Buna devam ede ede isim, isim sahibinden ayrı sayılmadığı için Tanrı'ya nazır olur, yani onu görür ve mümarese sonucunda her yerde o adı, yani adın sahibini görmeye başlar, görüş de oluşu meydana getirir (Gölpınarlı, 1983: 190). Burada Allah'la iletişime girmek isteyen salikin, Allah adını yazıp yüksek bir yere koyması Şamani bir ögedir. Çünkü Türklerin eski dinine göre ancak yüksekler Tanrı'yla iletişimi sağlayabilir. Bu sebeple dağlar ve dağların olmadığı yerde suni yükseltiler olan obalar Tanrı'yla iletişim için uygun yerler olarak görülmektedir

Akay Kynyev ve diğer Tanrıcılardan aldığım bilgiye göre, Tanrıcılıkta tenasüh vardır. Türkler ruhun ölümsüz olduğunu savunuyorlar. Bir insan öldüğünde, ruhu başka bir bedene geçmektedir ve önceki hayatında iyi değerlendirdiği noktaların daha iyiye kötü değerlendirdiği noktaların daha kötüye gideceği bir tekamül basamağı olan öteki hayatına başlamaktadır. Ta ki bu basamakların sonuna gelinceye kadar. Bir yaşamda hangi seviyeye geldiysek, öldükten sonraki yaşantımızda o seviyede bir yer edinir ve tekamüle kaldığımız yerden devam ederken, yine daha önceki birikimlerimize ve borçlarımıza uygun düşen varlık, kişi ve olaylarla karşılaşırız.

Gömülüş tarzlarında da yeniden doğuş teması baskındır. Örneğin, bazı kaynaklara göre Atalar, dağlarda mağaralara gömülürler. Çünkü mağaraya gömülmek tekrar hayata dönmek

üzere rahime yerleşmektir. Bu nedenle çok sayıda köken söylencesi de mağarada geçer. Ölülerin ağaçların tepesine kaldırılmasında da yeniden doğuş teması yatar çünkü hayat ağacında daha sonra dünyaya gelmek üzere ruhların barındığı ruh yuvalarının bulunduğu inanılmaktadır. Türklerde, yerin üstünde olsun, yerin altında olsun mezarların ev şeklinde yapılması ve ölünün anne rahmindeki gibi gömülmesi ve birçok yerde tabuta, mezara, beşik denilmesi reenkarnasyon inancının izleridir.

Roux, Türklerdeki bu gömülüş biçimini şöyle tarif etmiştir: “Ölüler cogunlukla anne karnındaki bir bebek durumunu, yani bacakların karın bölgesine doğru çekilmiş şeklindeki bir oturuşuyla gömülürlerdi. Bu gelenekte toprakta gerçekleşecek yeni bir gebelikten sonra hazırlanacak olan bir hayatın simgesini görmekteyiz” (Roux, 1999).

Bir Moğol şefi işkence altında ölmek üzere olan bir Çin generaline şunları söylediğinde: "Yiğit subay, gelecek defaki enkarnasyonunda aramızda doğma onurunu bağışla bize" (Roux, 2001: 79) yine aynı temanın altı çizilmiştir. “Tunguzlarda da gelecekte anne olacak kadınlar, ilerde bir ölüye hayat vereceklerine inanmaktadırlar” (Roux, 1999: 80).

Mevlana'nın reenkarnasyonu destekleyen sözlerine gelirsek:

Mevlana'da ölüm telakkisi Tanrıci anlayışla paraleldir. Mevlana “batmayı gördün ya, dogmayı da seyret. Güneş'e ve Ay'a batmadan ne ziyan geliyor ki? Sana batmak görünür, ama o, dogmaktır” diyerek ölümün aynı zamanda bir doğuş olduğunu ifade etmiştir.

Hakikatte bazı ruhlar, bundan önce de (dünyaya gelmeden evvel de) ayıplıydı. Fakat ana rahminde olduğu için halleri halka gizliydi. Şaki ana karnında şaki olur fakat bilinmez. Cisim alemindeyse cisimdeki hallerden ruhun halleri de anlaşılır (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953a: 289). Bu sözlerden anlamaktayız ki; kişinin nasıl olacağı bu yaşamıyla ilgili değil, bu yaşama başlamadan evvel belirlenmiş bir durumdur.

Mevlana şöyle diyor: "Aşıklar, bir anda iki cihanı da oynar, kaybederler. Yüzyıllık bir ömürden bir anda geçerler. Bir ana erişme ümidiyle bin konaklık yolu koşar, aşarlar. Bir gönül elde etmek için bin can feda ederler." Burada da Mevlana açıkça tenasühten bahsetmektedir. Aşık kişi Tanrı sevgisiyle kemale ermiş kişidir. Kişi kemale erene kadar tekrar tekrar doğacağı ve kemale erdiğinde ise bu döngünün sonuna gelmiş olduğundan, aşık kişi Mevlana'nın ifadeleri ile yüzyıllık bir ömürden bir anda vazgeçmiş olur. Artık bedenlenmeyecektir, çünkü artık Allah'la bütünleşme noktasına gelmiştir.

Ruha cüzleri çekmeyi öğreten o tek padişah, nasıl olur da cesedin cüzlerini bir araya getirmeyi bilmez? Bu ruh zerrelerini bir araya toplayan, sana hayat kabiliyetini veren Güneş, gıda vasıtasıyla olmaksızın da varlığının zerrelerini toplayıp bir araya getirmeyi bilir. Uykudan uyanınca senden gitmiş olan akıl ve duyguyu yine sana iade eder. Buna bak da ölünce de bil ki onlar kaybolmaz. Tanrı geri gel diye ferman etti mi gelirler” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 166-167).

“Tanrı dedi ki ‘Uzeyr, eşeğine bir iyice bak. Çürümüş, etleri dökülmüş. Onun cüzlerini gözünün önünde bir araya getirecek; başını, kuyruğunu, kulaklarını, ayaklarını düzüp koşacağım. Görünürde bir el olmadığı halde bütün cüzlerini bir araya getiren cesedin parçalarını bir yere toplayan benim. Şu yama yamama sanatına bak hele. Eski palazları iğnesiz dikip durmada. Diktiği sıralarda ne ip var ne iğne. Fakat öyle bir diker ki ortada terzi bile görünmez” (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953c: 167).

Bunlara ilaveten Mevlana ölmeyi hep doğmak diye nitelendirmiştir. Mevlana'nın ölüm hakkındaki düşünceleri yansıtan dizeleri, onun '*Mesnevi*'sinden buraya aktaralım:

"Bizi korkutan, can vermenin görünüşü, dış yüzü, yani ölümdür. İç yüzü ise diriliktir, yaşayıştadır; görünüşte bir tükenmedir, hakikatte ebedi hayatta. Ana rahmindeki çocuğun doğması, bulunduğu dünyadan yeni bir dünyaya göç etmesidir. Fakat dünyaya gelişi, onun için yeniden açılıp saçılmazdır. Ey doğanlar, ölüm gelip çatınca ürkmeyin. Bu da ikinci bir doğumdur, doğun, doğun!" (Top, 2001: 399).

Mevlana, batmayı doğmak olarak görmektedir. "Burada batan Güneş, öbür tarafa daha parlak doğacaktır." demektedir. "Ölüm, sallanan bir dişin düşmesinden başka bir şey değildir. Düşen dişin yerine yenisi çıkar" (Top, 2001: 400). Böylece birbirine bağlı yaşam zincirlerinin olduğunu, biten bir yaşamın ardından diğerinin başladığını ifade etmektedir. "O'na göre hayat, bir sirkülasyon halinde sürekli yenilenmekteydi" (Top, 401). Mevlana *Mesnevi*'sinde şöyle der; "Fakat kamiller, Tanrı doktorları, uzaktan adını duydular mı varlığının taa derinlerine kadar girerler. Hatta sen doğmadan yıllarca evvelki hallerini bile görürler" (Mevlana Celaleddin Rumi, 1953d, 146-147). Bu sözlerle Mevlana, yine kişinin bir çok yaşam yaşadığını ve bu yaşamlarda yüklendiği yüklerle tekrar tekrar doğduğunu, bilge birinin, karşısındakinin hangi yükler sınamalar ve vaziflerle dünyaya geldiğini bilebileceğini söylemektedir.

V. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

“Mevlevilik Anlayış Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri” adlı bu araştırmanın günümüzün “yükselen değerlerinden” olan Mevleviliği ve Şamanizm’i açıklamada farklı bir yöntem ve bakış açısı koyması açısından daha sonra bu konuda yapılacak olan başka araştırmalara hem sebep hem bir kaynak olacağını düşünmekteyim. Bu araştırma, iki inanç sisteminin arasındaki bağlantıları ana başlıklar halinde belirlenmesini sağlamıştır. Oysa her başlık, kendi çapında ayrı ve büyük birer araştırma konusudur ve incelenmeye muhtaçtır. Bunun yanında bir çok başka soruyu da gündeme getirmiştir, düşünülmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada, tasavvuf olsun, İslam olsun Mevlana Celaleddin Rumi’nin şimdiye kadar hep birlikte sunulduğu kavramlardan soyutlanmasına, yalın olarak Mevlana Celaleddin Rumi’nin kim olduğunun saptanmasına çalışılmıştır. Mevleviliğin tasavvuf bağlamında ele alınmasının doğruluğunun yanında, birçok tasavvuf akımıyla ciddi tezatlar içinde olduğu ve kökenlerinin Eski Türk dininde aranması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Altay bölgesi, birçok kaynağa göre Türklerin dünyaya yayılmadan evvelki ilk çıkış noktası olması itibari ile araştırmamda, Altay bölgesini seçmiş bulundum. Buradaki inanç öğelerini sunarken bu öğelerin dış etkenlerden alınma olmamasına dikkat ettim ve Altay inancını anlatırken etkisi altında olduğu başka inançları sanki Altay inancıymış gibi aktarılması tehlikesine ve yanlısına dikkat çekerek bu sistemin öz bakış açısını yansıtmaya çalıştım.

Bu araştırmanın en belirgin özelliği, kalıplardan ve önyargılardan oluşan bir yumak haline gelmiş iki önemli akım olan Mevlevilik ve Şamanizm’i yanılısamalara neden olan bu bulanıklıktan çıkartma çabası olmuştur. Böylelikle bu yalınlık içerisinde gözlemler daha net ve derin anlamlar kazanmaya başlamıştır. Örnek vermek gerekirse, öncelikle Altay inancında kamin nitelikleri arasında sanatın vazgeçilmez yeri saptanmıştır. Daha sonra da Mevlevi olabilmek için, sanatçı ruhun olmazsa olmaz kabul edildiği sonucuna varılmıştır. Bu konuya birinci ve dördüncü bölümde ayrıntılarıyla değinilmiştir.

Bu saptama, sanata yönelten bir Şamani dürtünün ve sanatı kısmen yasakçı bir bakış açısıyla ele alan İslamiyetin arasında kalmış Mevlevilerin içinde Hat sanatına yönelişin sıklığının çok daha net bir şekilde anlamlandırılmasını sağlamıştır.

Sanatla bütünleşmiş bir dini gelenekten gelen Türk milletine, İslam resim yapmayı yasaklamıştır. Suretlere ve heykellere tapılmasını önlemek amacıyla Araplara gelen bu yasağa, Türklerin uymaları için, eski dini telakkilerine ters gelmeyecek bir açıklama

bulunmalıydı. “Surete tapılmasın” açıklaması Türkler için anlamlı değildi. Çünkü Türk dünyasında böyle bir şey hiçbir zaman vuku bulmamıştı. Karşılaşılan bu yeni duruma İslam’ın Türk penceresinden cevap aranmaya çalışıldı.

Ak dinin meseleleri ele alıştıraki sihirli ve merkez kavramı “saygı” idi. Türkler bu yasağı eski telakkilerine uygun bir mantıkla açıklayarak, resimden vazgeçmişlerdir. Bu yeni açıklama şöyle olmuştur: Resim yasak olmalıydı. Çünkü; boya, tahta, taş gibi araçlarla Tanrı’nın yarattığı insanı tekrarlamak, hem insanı yermek, hem de Tanrı eserine saygısızlık demektir. Türklerin içlerine sindirebilecekleri bir açıklama bulunmuştu, lakin resim yapmak, yemek yemek, su içmek gibi bir şeydi Türkler için.

Oysa İslam resme değil, sadece yazıya izin veriyordu. O zaman Türk yeni bir çıkış yolu buldu kendine. Madem ki böyle idi, Türk yazıyı resim haline getirecekti. Bir ressam gibi yazacaktı. Bu mantıkla da Hat sanatı doğmuştur ve bu nedenle Mevlevilerde Hat çok yaygın sanatlar arasında yer almaktadır. Hat üzerine çalışan bir çok Mevlevi bulunmuştur ve bulunmaktadır.

Bu çalışma bazı soruların sorulmasına sebep olmuş, bazı soruların da cevaplanmasını sağlamıştır ama aynı zamanda da daha sorulması gereken bir çok soru olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın okunması ile günümüzde sema eğitime ve etkinliklerine bizzat katılımla Mevleviliği yaşam biçimi haline getirmek için bazı derneklere akan kişilerin motivasyon noktalarının ve bu kişilerin bilinçli veya bilinçsiz Tanrıcı inanç sistemine olan yatkınlıklarının incelenmesi gereği hissedilmeye başlanacaktır.

Bu insanların dini veya din dışı gibi görünen güncel yaşamlarında, Tanrıcılığa ait izleri sürmeye devam edip etmediklerini, İslam dininin bu tarikatine yoğunlaşmada Şamani temayüllerin büyük ölçüde etkili olup olunmadığı soruları cevaplanmak üzere belirmiştir. Hatta sema veya Mevleviliği öğrenmek üzere derneklere baş vuran okuyan araştıran ve her geçen gün fazlalaşan bu topluluktaki değişik yaş grupları üzerinde yoğunlaşarak, İslam dininin bu tarikatine yoğunlaşmada Şamani temayüllerin etkisinin olup olmadığına, Şamani inancın bu topluluk içerisinde farklı anlam ve önem taşıyıp taşımadığı ölçülmesi ihtiyacı da göz önüne çıkmıştır. Değişik yaş toplulukları üzerinde yoğunlaşarak, bu inanç sisteminin yaşlara göre farklı anlam ve önem taşıyıp taşımadığı ölçülmelidir.

VI. KAYNAKLAR

- Akçiçek, Abdulkadir, *Mevlana Küçük Hüseyin Efendi*, İstanbul, 1988
- Aksun, Ziya Nur, *Siyasi ve Sosyal Açıdan Mezhebler Tarikatlar*, Marifet Yayınları, 1997
- Antonin, Artaud, *Tiyatro ve İkizi*, Çev: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993
- Azmanoğlu, Mesut, *Türk Dünyası Atasözleri*, Turan Kültür Vakfı Basımevi, İstanbul, 1999
- Bayat, Ali Haydar, *Türk Kültüründe Lokman Hekim*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000
- Baykara, Tuncer, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, 1997
- Bozkurt, Fuat, *Türklerin Dini*, Cem Yayınevi, Aralık 2003
- Braem, Harald, *Ateşin Efendisi Şaman*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1994
- Budak, Ogün Atilla, *Türk Müziğinin Kökeni Gelişimi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000
- Buluç S., *Şaman ve Şamanizm*, İslam Ansiklopedisi, cilt XI
- Buluç S., *Şamanizmin Menşei ve İnkişafı Hakkında*, İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 2, sayı 3-4, 1948
- Candan, Ergun, *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2004
- Castaneda, Carlos, *Bir Başka Gerçeklik Don Juan'la Yeni Söyleşiler*, Yol Yayınları, Sonbahar, 1982
- Castaneda, Carlos, *Don Juan'ın Öğretileri: Yaqui Kızılderililerinin Bilgi Yöntemi*, Söz Yayın, Temmuz 1995
- Castaneda, Carlos, *Sihirli Geçişler*, Söz Yayınevi, İstanbul, 2000
- Chavannes, Edouard, Çevirmen E. Büyükelçi Metin Sirman, *Batı Türkleri Tarihi*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2006
- Chavannes, Edouard, *Doğu Türkleri Tarihi*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2006
- Çobanoğlu, Sacide, *Türk Mitolojisinden Masallar*, Yurt Kitap Yayın, Ekim 2004
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahtarı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000
- Demirel, Hamide, *Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*, Ötüken Neşriyat, 1995
- Diker, Selahi, *Türk Dilinin Beşbin Yılı*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2000
- Donner, O., *Fin Atlası Orhun Yazıtlarının İlk Çözümü*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2005
- Drury, Nevill, *Şamanizm*, Okyanus Yayınevi, İstanbul, 1996
- Duymaz, Ali, Sakaoğlu, Saim, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Neşriyat, 2002
- Ekiz, Osman Nuri, *Mevlana Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Toker Yayınları, 1998
- Eliade, Mircea, *Shamanism Archaic Techniques of Ecstasy*, Bollingen Foundation New York, 1964

- Eliade, Mircea, *Şamanizm*, İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1999
- Emel, Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş Toplu Eserler 1*, Kabalcı Yayınevi, Kasım 2001
- Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001
- Ermetin, Kemal, *Ayranın Köpüğü*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2003
- Ermetin, Kemal, *Bir Orta Asya Töresi: Heykel Mezar Taşları*, 2006, Sayı 4-5
- Ermetin, Kemal, *Sarı, Kırmızı, Yeşil, Türk Renkleri*, Töre Dergisi, 2006, Sayı 4-5
- Espinoza, Luis, *Yüreğinin Yolu*, Okyanus Kitabevi, İstanbul, 1997
- Eyüpoğlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin Yaşamı Felsefesi Düşünceleri Şiirleri*, Özgür Yayınları, Aralık, 1988
- G. Keller, John Lee Maddox, *Medicine Man: A Sociological Study of the Character and Evolution of Shamanism*, 2003
- Gazimihal, R. Mahmut, *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:15, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975
- Gençosmanoğlu, Niyazi Yıldırım, *Alperenler Destanı*, Türk Edebiyatı Vakfı Basımevi, İstanbul, 2002
- Gerhart, Drabsch, *Bir Kızılderili Öyküsü*, Gendaş Kültür, Ekim 1998
- Giovanni, Luigi Bonelli, Aurelio Galleppini, *11 Kızılderili İşaretleri*, Oğlak Yayıncılık, Aralık 2004
- Gökalp, Ziya, *Türk Ahlakı*, Toker Yayınları, İstanbul, 1992
- Gökalp, Ziya, *Türk Medeniyeti Tarihi*, Toker Yayınları, 1995
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana Celaleddin (Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler)*, İnkılap Kitabevi, 1985
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana'dan sonra Mevlevilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1983
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlevi Adab ve Erkanı*, İnkılap Kitabevi, 1963
- Gömeç, Saadettin, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Akçağ Yayınları
- Gumilöv L.N., *Eski Türkler*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Günel, Zerrin, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2004
- Hacı Feyzullah, Çeviren Akçiçek Abdulkadir, *İlm-i Hakikat*, İstanbul, 1987
- Hamayon, Roberte, *La Chasse À L'âme, Esquisse D'une Théorie Du Chamanisme Sibérien*, Nanterre, Société d'ethnologie, 1990
- Hani Gökhan, *Nazar*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2003
- Harald Braem, *Ateşin Efendisi Şaman Mitolojinin Romanı*, Yurt Kitap Yayın, Mart 1999
- Harner, Michael, *Şaman'ın Yolu*, Dharma Yayınları, Kasım, 1999
- Ibn Fadlan, *Ibn Fadlan Seyahatnamesi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 1, sayı 2, 1954
- Ibn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB, 3 cilt, 1954

- Ingram, S., *Structures of Shamanism in Indonesia and Malaysia*, University of Sydney Anthropology Thesis, 1972
- İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, Kasım 1997
- İnan Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000
- İpşiroğlu, Ş.Mazhar, *Bozkır Rüzgarı Siyah Kalem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004
- Kalafat Yaşar, *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004
- Kalweit, H., *Dreamtime and Inner Space*, Shambhala, Boston, 1988
- Karasar Niyazi, *Araştırmalarda Rapor Hazırlama Yöntemi*, Pars Matbaası, Ankara, 1976
- Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügatit Türk Tercümesi*, çev. B. Atalay, 3 cilt, TDK, Ankara, 1939
- Keir, Elam, *The Semiotics of Theatre and Drama*, Metluien London and Newyork, London, 1980
- Kolektif, *3. Uluslar Arası Mevlana Kongresi 5-6 Mayıs 2003 Bildirgeler*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, 2004
- Kolektif, *Meydan Larousse*, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, İstanbul, 1971
- Korkmaz, Esat, *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Ocak 2003
- Kömen Mehmet, *Türük Bil Yazısı Kök Türkçe*, Töre Yayın Grubu, İstanbul, 2005
- La Barre, W., *The Gost Dance*, Allen & Unwin, London, 1972
- Larsen, S., *The Shaman's Doorway*, Harper & Row, New York, 1976
- Lewis, I., *Ectatic Religion*, Penguin, Harmonds-worth, 1971
- Linton, R., *Culture and Mental Disorders*, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, 1956
- Makas, Zeynelabidin, *Türk Milli Kültüründe Nevruz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1987
- Mariko Walter, *Eva Fridman, Shamanism: An Encyclopedia of World Beliefs, Practices, and Culture*, November 19, 2004
- Meihardt, J. G., *Black Elk Speaks*, Pocket Books, New York, 1972
- Metehan Orhan, *Ziya Gökalp ve Din*, Kamer Yayınları, İstanbul
- Mevlana Celaleddin Rumi, Çev. Gölpınarlı Abdülbaki, *Rubailer*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1982
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Divan*, İnkılap Kitabevi, 1974
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Fihi Ma Fih*, İz Yayıncılık, 2001
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt I Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953a
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt II Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953b
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt III Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953c

- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt IV Maarif Basımevi, İstanbul, 1953d
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt V Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1957e
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, Cilt VI Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953f
- Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi: Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi (3 Cilt Takım)*, Ötüken Neşriyat, Aralık 2002
- Michael, H. N, *Studies in Siberian Shamanism*, University of Toronto Press, Toronto, 1963
- Middleton, J, *Magic, Witchcraft and Curing*, The Natural History Press, New York, 1967
- Noel, D, *Seeing Castaneda*, Putnam, New York, 1976
- Noffke, W., *Living in a Sacred Way: an interview with Chequeesh, a Chumash Medicine Woman, Shaman's Drum*, Fall 1985
- Odyakmaz, A. Nevzat, *Bektaşilik Mevlevilik Masonluk*, Mephisto Yayınevi, İstanbul, 2005
- Oesterreich, T., *Possession*, University Books, New York, 1966
- Ögel Bahattin, *Türk Mitolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971
- Önder Mehmet, *Mevlana ve Mevlevilik*, Aksoy Yayıncılık, Eylül 1998
- Öztürk Yaşar Nuri, *Mevlana ve İnsan*, Yeni Boyut Yayınları, 1997
- Panayotopulos I.M, *Benzersiz Mevlana*, Arion Yayınevi, İstanbul, 2003
- Perrin, Michel, *Şamanizm*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2003
- Radlov, *Manas Destanı Kırgız Türkçesi Metin*, Türkiye Türkçesi Çeviri, Emine Gürsoy Naskali, Ankara, 1995
- Radlov, *Sibirya'dan*, çev., A. Temir, 2 Cilt, Ankara, 1976
- Réne, Gibaud, *Göktürk İmparatorluğu*, Töre Yayın Grubu, 2006
- Roheim Geza, *Psychoanalysis and the Social Sciences*, Hardcover, 1946
- Roth, H. L, *The Natives of Sarawok and British North Borneo*, University of Malaya, Singapore, 1968
- Roux Jean-Paul, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999
- Roux, Jean-Paul, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Kabalcı Yayınevi, Şubat 2001
- Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001
- Schimmel, Annemarie, *Aşk Mevlana ve Mistisizm*, Kırkambar Yayınları, Ekim 2002
- Schultes, R. E. and Hofmann, *Plants of the Gods*, Hutchinson, London, 1979
- Seaman Gary, Day Jane, *Ancient Traditions: Shamanism in Central Asia and the Americas*, 1994
- Semen Sofi Tram, *Türk Astrolojisi*, Kesittanıtım Ltd. Sti, İstanbul, 2004
- Sevengil, Refik Ahmet, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959
- Seyidoğlu, Halil, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Güzem Yayınları, İstanbul, 1997
- Starhowk, *The Spiral Dance*, Harper & Row, San Francisco, 1979

- Storr, Anthony, *Öteki Peygamberler*, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2001
- Şems-i Tebrizi, *Makalat*, Çev. Mehmet Nuri Gençosmanoğlu, Atac Yayınları, İstanbul, 2006
- Şener, Cemal, *Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm*, Ad Yayıncılık, İstanbul, 1997
- Şerafettin, Turan, *Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Bilgi Yayınevi, Kasım 1994
- Tekin, Talat, *Orhun Yazıtları*, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1995
- Top, Hüseyin, *Mevlevi Usul ve Adabı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2001
- Tuna, Erhan, *Şamanlık ve Oyunculuk*, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Türk Etnografya Dergisi, Sayı VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1966
- Türkdoğan, Orhan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Turan Yayıncılık, 1996
- Türköne, Mualla, *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995
- TypkitaHyfa, Kıpıçne, *Apbıç*, Almatı, 2004
- Uğurlu Veysel, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yaratılış Efsaneleri*, Yapı Kredi Yayınları, Aralık 1996
- Ünver Günay, Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, Mart 2003
- Ürkmez, Melahat, *Mevlana'da Aşk Sırrı ve Nihai Bütünleşme*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2005
- W. Barthold, *Türk ve Moğollar'da Defin*, 1996
- Yakıt, İsmail, *Batı Düşüncesi ve Mevlana*, Ötüken Neşriyat, 1993
- Yaşar, Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, Haziran 2002
- Yaşar, Kalafat, *Şamanizm Altay'lardan Anadolu'ya Kamizm*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Ekim 2004
- Yazıcı, Yüksel, *İnsanın Ötesi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993
- Yıldırım, Cafer, *Şamandan Şaire Türk Şiiri*, Engin Yayıncılık, 1995
- Yılmaz, Burhan, *Bilinmeyen Mevlana*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2004

VII. DİZİN

A

Ak Din, 22, 51, 82, 107, 170, 176, 181, 182, 183, 187, 194, 201, 203, 235, 239, 283, 288
Ak Kam, 184
Alevi, 12, 96, 139
Allah, 8, 39, 45, 53, 64, 75, 76, 84, 88, 92, 106, 107, 117, 131, 133, 135, 141, 153, 201, 202, 207, 208, 266, 279, 281, 285, 287, 290, 291
Altay, VII, 28, 30, 49, 59, 68, 70, 73, 105, 107, 121, 143, 171, 174, 176, 181, 182, 183, 184, 188, 189, 193, 194, 200, 201, 204, 205, 210, 211, 217, 223, 224, 227, 230, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 267, 269, 275, 277, 279, 284, 285, 293, 299, 300, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 328
Arap, 20, 57, 109, 141, 151, 172, 173, 212, 276, 284
Arbag, 24
Arınma, 146, 218, 251
Astral, 83, 84, 217, 251
Astroloji, III, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 245, 270
Aşık, 95
Ata, 41, 58, 64, 75, 77, 79, 99, 105, 115, 120, 140, 197, 200, 205, 238, 239, 248, 249, 255, 272, 289
Ata Ruhları, 26, 196, 255
Ateş, 24, 42, 49, 61, 77, 82, 83, 88, 91, 97, 98, 101, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 125, 136, 154, 162, 172, 204, 212, 236, 237, 245, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 275, 278
Ateşbaz, 112, 113, 114
Ayami, 78, 79
Aydınlanma, 84, 184
Ayin, 31, 85, 86, 87, 198, 206
Ayn-i Cem, 90, 243

B

Bakşı, 24, 184
Balbal, 257, 258
Baş Tutkan, 83
Bazırık Taş, 258
Bektaş, 13, 66
Belgi Taş, 258
Burak, 83, 110

C

Cengiz Han, 159, 181, 202
Cezbe, 9, 25, 89

Ç

Çağrı Hastalık, 193
Çelebi, V, 10, 12, 53, 54, 66, 94, 108, 120, 133, 139, 211, 218, 219, 263, 265

Çile, 8, 11, 66, 114, 208, 214, 221

D

Davul, 14, 41, 42, 47, 95, 126, 140, 166, 197, 198, 199, 200, 216, 272

Dede, 32, 64, 65, 66, 67, 113, 114, 143, 206, 208, 213, 214, 238, 282, 283, 289, 290

Demir, III, 58, 96, 97

Dergah, 139, 212, 282

Derviş, 51, 57, 66, 67, 90, 91, 127, 130, 134, 136, 138, 142, 143, 207, 208, 209, 214, 243, 254, 281

Destan, 27, 195, 212

Din, III, 22, 172, 287, 295, 298

Dogma, 8

Dünya Ağacı, 198, 233

E

Erlık, 31, 58, 83, 108, 189, 210, 216, 217, 273, 274, 286

Eski Türk Dini, VI, 13, 19, 20, 22, 74, 81, 170, 171, 176, 228, 287

Esmâ, 11

Esrime, 20, 27, 79, 116, 141, 148

Ezoterik, 21, 176

Ezoterizm, 21

F

Felsefe, V, 9, 17, 24, 93, 140, 212, 226, 228, 287

G

Gezegen, 73, 145, 148, 149, 152, 153, 216, 233, 235

Gök, III, 21, 22, 28, 30, 31, 50, 59, 62, 68, 73, 82, 83, 84, 102, 103, 104, 105, 107, 119, 149, 150, 158, 159, 182, 183, 232, 233, 234, 242, 243, 248, 273, 277, 283, 284, 285, 286, 287, 325

Gök Tanrı, 22, 28, 30, 31, 68, 102, 103, 104, 105, 107, 183, 232, 242, 243, 248, 273, 284, 285, 286, 325

Görüşme, 174, 175, 177, 183, 200, 210, 230, 263, 277, 280

Gülbang, 66, 67, 113, 232, 243

H

Hac, 201, 202

Hacı, 132, 134, 135, 201, 296

Halvet, 8, 136

Hat Sanatı, 294

Hayat Ağacı, 147, 198

Hıristiyan, 230

Hücre, 11, 39, 64, 208, 213

I

Ir, 195

Işık, 9, 91, 95, 102, 103, 128, 140, 170, 187, 212, 326

İ

İbadet, 34, 44, 55, 184, 189, 201, 203, 204, 211, 224

İlkel, 14, 19, 182

İnisiyasyon, 101

İslam, 130, 172, 293, 295

K

Kabe, 35, 201, 202

Kahin, 23, 28, 246

Kam, III, 10, 12, 13, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 58, 61, 72, 75, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 99, 100, 103, 105, 109, 111, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 126, 141, 144, 147, 148, 185, 186, 187, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 207, 211, 215, 225, 228, 231, 241, 242, 245, 247, 248, 262, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 287, 288, 289, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 332

Kam Bilinç Durumu, 91

Kara *Kam*, 31, 184

Kartal, 52, 68, 69, 77, 123, 134, 141, 196, 233, 256, 270, 273

Kazak, 181, 182, 184, 243, 245

Kırgız, 182, 196, 224, 247, 255, 258, 299

Kozmos, 146, 158, 225

Kuday, 284, 285

Kudüm, 45, 120, 165, 166, 281

Kur'an-ı Kerim, 130

Kurban, 25

Kurgan, 313, 314, 315, 316, 317

Kurt, VI, 21, 28, 34, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 77, 104, 145, 237, 275

Kut, 73, 210, 227

Kutsal, V, 31, 38, 46, 47, 49, 59, 60, 62, 72, 84, 91, 96, 99, 102, 105, 111, 113, 114, 122, 123, 134, 141, 142, 143, 145, 158, 161, 167, 177, 178, 200, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 230, 233, 245, 248, 267, 270, 271, 275, 286, 287

Kutup, 232, 233, 234, 235, 288

M

Matbah, 66, 114, 143, 268, 289

Medrese, 139

Medyum, 30

Mesnevi, III, V, 34, 46, 51, 59, 69, 70, 71, 74, 76, 80, 81, 82, 93, 98, 99, 107, 109, 110, 113, 117, 118, 120, 132, 133, 148, 150, 151, 153, 154, 159, 163, 167, 169, 185, 187, 188, 192, 197, 209, 210, 211, 214, 221, 222, 228, 229, 236, 237, 241, 242, 246, 249, 252, 253, 254, 269, 276, 278, 281, 283, 284, 292, 298

Mesnevihanlık, 281

Mevlana, III, V, VI, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 127, 128,

129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 145, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 177, 183, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 197, 201, 202, 209, 210, 211, 212, 214, 218, 219, 220, 221, 222, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 263, 265, 266, 269, 276, 278, 282, 283, 284, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 300

Mevlevi, III, V, 9, 10, 11, 12, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 63, 64, 65, 67, 73, 75, 77, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 113, 114, 115, 120, 127, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 164, 165, 167, 172, 191, 193, 200, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 219, 220, 225, 226, 228, 229, 232, 235, 237, 238, 252, 254, 266, 268, 269, 278, 280, 287, 288, 293, 294, 296, 299

Mevlevilik, III, VI, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 38, 53, 108, 115, 120, 129, 167, 169, 170, 176, 177, 179, 181, 188, 226, 228, 241, 288, 293, 296, 298, 325

Millet, 21, 95, 104, 168, 235, 237, 282

Mitoloji, 27, 195

Molla, 182, 191

Morinhur, 46, 198

Mucize, 88, 100

Mutasavvıf, 33

Mümin, 12

Mürgül, 193, 204, 205

Mürid, 95, 138, 219, 281

Müslüman, 24, 37, 48, 53, 56, 106, 182, 184, 192, 193, 202, 218, 222, 251, 260

N

Namaz, 38, 93, 208

Neo-Şaman, 17

Neşv-u Nema, 140

Ney, 40, 45, 46, 47, 54, 82, 90, 120, 127, 165, 197, 220, 281

Niyaz, 36, 66, 67, 113, 141, 143, 200, 205, 253, 280

O

Obo, 203, 204

Ocak, III, 111, 113, 297

Oyun, 24, 85, 97, 184, 272

Ö

Ön-Türk, 45, 171, 285

P

Pagan, 172

Parapsikoloji, 72, 73

Peygamber, 82, 107, 154, 242

Pir, III, 10, 57, 112, 202, 211, 253

Pura, 83

R

Reenkarnasyon, 167

Riyazet, 12

Rubai, 96

Ruh, 11, 22, 38, 49, 52, 58, 63, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 88, 90, 91, 92, 93, 99, 105, 107, 108, 111, 116, 117, 122, 123, 129, 130, 131, 157, 160, 162, 192, 193, 195, 199, 204, 231, 245, 253, 269, 272, 273, 275, 291, 292, 326

Ruhsal Alem, 26

S

Sadaka, 36, 212, 228

Sanat, 39, 48, 97, 113, 177, 187, 194, 225, 255, 265, 325

Selahattin Husameddin, 9

Sema, V, 10, 36, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 65, 77, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 107, 129, 130, 140, 143, 165, 166, 168, 177, 190, 191, 203, 205, 206, 209, 212, 214, 218, 220, 235, 241, 243, 246, 281, 287, 294

Semahane, 55, 65, 290

Semazen, 65, 143, 206

Sır Katipleri, 93

Siyah Kalem, 85, 297

Sultan Veled, 9, 10, 11, 75, 130, 132, 133, 218, 219, 241, 263

Sür, 72, 73

Ş

Şaman, 19, 23, 184, 295, 296, 297, 332

Şamanizm, VI, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 39, 79, 169, 170, 171, 176, 181, 183, 190, 226, 228, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 325

Şeb-i Urs, 243

Şems, 9, 11, 13, 66, 67, 112, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 226, 231, 282, 299

Şeriat, 264

Şeyh, 9, 10, 11, 57, 59, 65, 76, 138, 205, 206, 207, 208, 212, 219, 235, 265, 281, 282, 283

Şifacı, 18, 23, 30, 115

T

Takiye, 34

Takva, 136

Tanrı, III, VI, 8, 11, 12, 22, 26, 30, 32, 34, 35, 36, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 94, 95, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 118, 119, 120, 124, 127, 128, 130, 138, 140, 142, 145, 150, 152, 154, 156, 157, 160, 161, 172, 174, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 201, 202, 203, 206, 211, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 232, 234, 235, 236, 237, 240, 242, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 254, 255, 261, 264, 265, 269, 274, 277, 279, 282, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 294, 327

Tanrıca, 11, 14, 15, 22, 27, 32, 39, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 58, 64, 65, 68, 70, 73, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 99, 100, 108, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 130, 143, 150, 155, 163, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 175, 181, 182, 183,

185, 188, 189, 193, 196, 200, 201, 202, 207, 208, 210, 217, 219, 222, 226, 227, 229,
230, 231, 232, 233, 235, 237, 238, 239, 244, 245, 246, 249, 250, 252, 253, 254, 258,
260, 262, 263, 266, 268, 269, 279, 280, 281, 283, 288, 290, 291, 294
Tanrıçılık, 11, 13, 14, 19, 20, 26, 171, 172, 174, 183, 184, 188, 226, 230, 325
Tarikat, 9, 11, 36, 66, 90, 226, 238, 268, 288
Tasavvuf, V, 8, 10, 34, 172, 212, 238, 279, 293
Tekamül, 19, 30, 161, 167
Tekke, 10, 112, 114, 231, 232, 268, 281
Tenasüh, 290
Tengri, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 182, 204, 227, 283, 284, 285, 286
Tevhid, 91, 107, 141, 207
Totem, 64
Töre, 69, 295, 296, 297, 299
Tören, 19, 31, 42, 52, 69, 82, 108, 114, 190, 211, 218
Töz, 31, 108, 275
Trans, 91, 93, 191, 199
Türk, III, V, VI, VII, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45,
46, 48, 53, 56, 59, 61, 62, 64, 69, 71, 72, 74, 81, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 106, 107,
109, 110, 112, 119, 129, 136, 137, 139, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 158, 159,
160, 162, 165, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 179, 182, 184, 185, 186, 189,
193, 196, 197, 200, 204, 206, 211, 215, 216, 218, 223, 224, 227, 228, 230, 232, 233,
234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 256, 259, 261,
274, 276, 277, 278, 279, 284, 285, 287, 288, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300,
331, 332

U

Ulu Arif Çelebi, 10, 108, 219
Ulus, 172, 188, 230, 263
Umay, 105

Ü

Üç Sümer, 134, 205, 210, 211, 223, 261
Ülgen, 31, 58, 73, 82, 84, 108, 144, 148, 210, 216, 284, 285, 286
Ümmet, 236

V

Vecd, VI, 10, 25, 30, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 70, 77, 82, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
110, 120, 130, 135, 185, 187, 191, 195, 199, 246, 326
Veli, 114, 115, 134, 192, 253

Y

Yada, 24
Yaradan, 101, 102, 284, 285
Yaradılış, 273
Yeni-Şaman, 18
Yır, 58, 127, 196

Z

Zekat, 36
Zerdüş, 172

VIII. EKLER

Ek 1. Harita

Ek 2. Resimler

Ek 3. Görüşme Soruları

Ek 4. Görüşmeye Katılanların Listesi

Ek 5. Bütçe

Ek 6. Araştırma Takvimi

Ek 1. Harita

Harita 1 Altay Haritasi

<http://www.waytorussia.net/Altay/MapAltay.html> Erişim Tarihi: 07.10.2006

Ek 2. Resimler

R.1 Moğolistan Sınıırında Bir Köy, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.2 Moğolistan Sınıırında Bir Köy, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.3 Akay Kyneyev İle Obanın Başında, Ağustos,1 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.4 Yol Üzerinde Bir Oba, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.5 Bir Oba , Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.6 Bir Telengit Köyü, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.7 Akay Kynyev (44, erkek, Altay), G. Yücekal Ermetin , Karakız, Bilge Uzel (50, erkek, Altay), Nina Alexandrovna (Karakızın Bize Özel Verdiği Konserden Bir Resim), Ağustos, 2006, Gorno Altay, G. Yücekal Ermetin

R.8 G. Yücekal Ermetin ve Nina Alexandrovna, Ağustos, 2006, Gorno Altay, G. Yücekal Ermetin

R.9 Bir Altay Kamı, Ağustos, 2006, Gorno Altay, G. Yücekal Ermetin

R.10 Koşagaç, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.11 Pazırık Kurganları, Ağustos, 2006, Koşagaç, G. Yücekal Ermetin

R.12 Pazırık Kurganları, Ağustos, 2006, Koşagaç, G. Yücekal Ermetin

R.12 Koşagaçta Bir Kurgan, Ağustos, 2006, Koşagaç, G. Yücekal Ermetin

R.13 Koşagaçta Bir Kurgan, Ağustos, 2006, Koşagaç, G. Yücekal Ermetin

R.14 Sümer Dağlarının Eteklerinde Bir Kurgan, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.15 Sümer Dağlarının Eteklerinde Bir Mürgül, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.16 Altay Müzesinden Balballara Sahip Bir Kurgan, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.17 Altay Müzesinden Açılmış Bir Kurgan Resmi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.18 Altay Müzesinden Açılmış Bir Kurgan Resmi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.19 Altay Müzesinden Açılmış Bir Kurgan Resmi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.20 Altay Müzesinden Açılmış Bir Kurgan Resmi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.21 Altay Müzesinden Kurgan Heykeli , Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.22 Moğol Sırında Bir Taş Yazıt , Ağustos, 2006, Altay,

G. Yücekal Ermetin

R.23 Su Kenarında Ağaçlara Bağlanan Bezler, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.24 Altay Müzesinden Bir *kam* Başlığı, Ağustos, 2006, Altay, G.

Yücekal Ermetin

R.25 Altay Müzesinden Ön Cepheden Bir *Kam* Başlığı, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.26 Altay Müzesinden Arka Cepheden Bir *Kam* Başlığı, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.27 Altay Müzesinden Ön Cepheden Bir *Kam* Giyimi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.28 Altay Müzesinden Arka Cepheden Bir *Kam* Giyimi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.29 Altay Müzesinden Ön Cepheden Bir *Kam* Giyimi, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.30 Altay Müzesinden Ön Cepheden Bir *Kam* Davulu, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.31 Altay Müzesinden Bir *Kam* Davul Tokmağı, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.32 Altay Müzesinden *Kam* Kopuzu, Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

R.32 Altay Müzesinden Koç Kesim Şekli ile İlgili Bir Tasvir , Ağustos, 2006, Altay, G. Yücekal Ermetin

Ek 3. Görüşme Soruları

T.C

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

ANTROPOLOJİ BÖLÜMÜ

Yeditepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümünde Yüksek Lisans yapmaktayım. Yüksek Lisans tezmin konusu “MEVLEVİLİK ANLAYIŞ USUL VE ADABINDA ESKİ TÜRK DİNİNİN İZLERİ”dir. Bu iki inanç sistemi arasındaki bağlantının keşfedebilmesi için sizin görüş ve bilgilerinize danışmak istiyorum. Bu görüşmenin amacı Mevlevilikte var olan ama nereden geldiğini henüz tam olarak bilmediğimiz bazı özelliklerin Tanrıçılıktan gelip gelmediğini anlayıp ortaya çıkarmaktır. Tanrıçılığın öz eğilimlerini ve uygulamalarda göze çarpan belirgin öğeleri sizlerin yardımınızla tanıyıp bunların Mevlevikte hala yaşamakta olup olmadığını çözümlenektir. Bu araştırmanın bize hem Mevleviliği hem de Tanrıçılığı şimdiye kadar bakılmamış bir şekilde aynı pencereden inceleme fırsatı vererek, iki inanç sisteminin de birbiriyle olan yakınlığını veya uzaklığını belirlemeye yardımcı olacağını umuyorum. Bu nedenle sizin aşağıdaki soruları cevaplayarak bana yardımcı olursanız sevinirim.

Zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederim.

Görüşmeyi Yapan Araştırmacı: Günnur Yücekal

Görüşmenin Yapıldığı Yer:

Görüşmenin Süresi:

Görüşmenin Tarihi:

A – Kişisel Bilgiler :

1- Adınız Soyadınız :

2- Cinsiyetiniz :

1 () Kız

2 () Erkek

3- Doğum Yeriniz :

1 () Köy :

2 () Kasaba :

3 () İlçe :

4 () İl :

5 () Ülke :

4- İkamet Ettiğiniz Yer (Ülke / İl):

5- Doğum Tarihiniz (gün / ay / yıl):

6- Öğrenim Durumunuz :

7- Mesleğiniz:

8- Bildiğiniz lisanlar:

B – Konu ile İlgili Sorular :

Genel Sorular

Soru 1) Kendinizi hangi milliyetten addediyorsunuz? Hangi dini inanca aidiyet hissetmektesiniz?

Soru 2) Dini inancınızı ifadede ve inancınızın gereği olan uygulamaları yerine getirmede sorun yaşamakta mısınız? Yaşamakta iseniz bunlar nelerdir?

Soru 3) Hiç din değiştirmeyi düşündünüz mü? Diğer dinlere karşı hiç merak duydunuz mu? Hangi dinlerle rabitanız oldu?

Soru 4) Rabitanız olan dinler hakkında edindiğiniz izlenim, bilgi ve hissiyatınızı benimle paylaşır mısınız?

Soru 5) Müslümanlık hakkındaki hissiyatınız nedir?

Soru 6) Müslümanlık hakkında hiç bilginiz var mı? Sizce Müslümanlık ve Tanrıculığı birbirinden ayıran ilk bakışta göze çarpan özellikler nelerdir?

Soru 7) Etrafınızda Müslümanlar var mı ve sizin onlar hakkındaki izlemeleriniz nedir?

Soru 8) “Tasavvuf” kavramı size ne çağrıştırıyor?

Soru 9) Tasavvuf ve İslam arasında sizce fark var mı? Hangisini kendinize daha yakın hissediyorsunuz? Neden?

Soru 10) “Mevlevilik” düşüncesiyle hiç karşılaştınız mı ? Bu konuda benimle paylaşmak istediğiniz fikirleriniz nelerdir?

Tanrıcılığa Ait Sorular:

Soru 1) Türklerin dininin adı hakkında araştırmacıların elinde net, kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu dine çoğunlukla “Şamanizm” veya “Gök Tanrı Dini” adları verilmektedir. Bu yaklaşımlar isabetli midir? Bu dinin gerçekten ismi nedir?

Soru 2) Bu dine mensup kişiler ne şekilde adlandırılır?

Soru 3) Tanrıcılığı diğer dinlerden özel ve farklı yapan sizce nedir? Tanrıcılığın diğer dinlerden bazı nitelikler aldığını düşünüyor musunuz?

Soru 4) Günümüzde her din bir kavramla özdeşleştirilmektedir. Sevgi dini, Hoşgörü dini...vb. Tanrıcılığı bir kavramla özdeşleştirirsek bu kavram ne olmalıdır?

Soru 5) Tanrıcılıkta ibadetin amacı nedir?

Soru 6) Tanrıcılıkta dua ederken yapılan el kol hareketleri nedir?

Soru 7) Tanrıcılıkta dönüş hareketinin ibadetlerde sıklıkla yer almasının nedeni nedir?

Soru 8) Tanrıcılık milli bir din midir? Başka milletten kişiler *kam* olabilir mi ?

Soru 9) Her dinde insanları dinden çıkararak bazı yasaklar vardır? Tanrıcılıkta bu tarz yasaklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Soru 10) Göğe yolculuk sadece kamlara has bir nitelik midir? Başka inançlara ait din görevlilerinin de göğe yolculuk yapıp yapmadıkları hakkında bir fikriniz var mı?

Soru 11) *Kam* olmak kalıtsal mıdır? Yoksa ailede hiç *kam* olmasa da kişi *kam* olabilir mi?

Soru 12) *Kam* hangi şekillerde, hangi durumlarda ve nasıl geleceği öğrenir?

Soru 13) Bir *kam*da olması gereken özellikler nelerdir?

Soru 14) Bir *kam* mutlaka emci olmalı mıdır?

Soru 15) *Kam*ın temel görevleri nedir? *Kam* ne zaman görev başına gelmektedir?

Soru 16) *Kam* nasıl gömülür? *Kam*ın cenaze merasimi başkalarından farklı mıdır?

Soru 17) *Kam* aynı zamanda bir santçı mıdır? Hangi sanat kollarıyla bağlantılıdır? Sanatla ilgilenmeyen biri *kam* olabilir mi?

Soru 18) *Kam*ın günlük yaşantısı nasıldır? Sıradan kişilerle kesişen noktaları nelerdir? Sıradan kişilerden ayrılan özellikleri nelerdir?

Soru 19) *Kam* ne şekilde para kazanır? Ne şekilde kazanç bir *kama* uygun düşer?

Soru 20) *Kam* ilahileri ne şekilde doğar? Bu ilahiler tekrarlanan belirli ilahiler şeklinde midir yoksa her durum için *kam*ın özel kendi yarattığı ilahiler mi vardır? Hangi durumlarda ilahiler okunur? Bir ilahi ne şekilde meydana çıkar?

Soru 21) Tanrıcılığın olmazsa olmaz ibadetleri var mıdır?

- Soru 22) Bir kişinin *kam* olma süreci nasıl işler ve *kam* olduğu topluma nasıl ilan edilir?
- Soru 23) Ölüp yeniden dirilme kavramının Tanrıçılıkta yeri nedir?
- Soru 24) Tenasüh kavramının Tanrıçılıktaki yeri nedir?
- Soru 25) *Kam* adaylarına Ustasından başka hangi güçler ne şekilde bilgi verir?
- Soru 26) Tanrıçılıkta kadının ve erkeğin yerleri ve önemi ne şekilde farklılık arz eder?
- Soru 27) Tanrıçılıkta Astrolojinin yeri nedir? Kamlar aynı zaman da birer astrolog mudur?
- Soru 28) Ateşin önemi nedir? Od Ana'nın yanında bir de Od Ata bulunmakta mıdır?
- Soru 29) Yağmur yağdırma Tanrıçılarının bir özelliği midir? Öyle ise bu özelliğe halen sahip kamlar var mıdır?
- Soru 30) Kamları diğer din adamlarından ayıran nitelikler sizce nelerdir?
- Soru 31) Kamın ruh sağlığının çok normal olmadığı şeklinde bazı araştırmacıların iddiaları bulunmaktadır. Kamlar genelde ruh sağlığı bozuk kişiler arasından mı çıkmaktadır? Kamın delilikle bağlantısı nedir?
- Soru 32) Kamların bugünün dünyasında doğru değerlendirilebildiklerini düşünüyor musunuz? Kamlar hak ettikleri şekilde bir yere konmakta mıdır? Kamların ve Tanrıçılığın doğru tanıtıldığına inanıyor musunuz?
- Soru 33) Ak dinde sanatın ve çalgıların kutsalla içiçe geçmesinin nedenini neye bağlamaktasınız?
- Soru 34) Tanrıçılıkta dansın neiteliği ve yeri nedir?
- Soru 35) Tanrıçılığın ve Tanrıçılarının diğer dinlere karşı tutumları nasıl olmalıdır?
- Soru 36) Cennet kavramının Tanrıçılıkta yeri nedir? “Sevap” kavramının tam karşılığını Tanrıçılıkta bulmak mümkün müdür? Cennet sevap işleyenlerin ödül yeri midir? Tanrıçılıkta ödülün yeri nedir?
- Soru 37) Cehennem kavramının Tanrıçılıkta yeri nedir? “Günah” kavramının tam karşılığını Tanrıçılıkta bulmak mümkün müdür? Cehennem günah işleyenlerin ceza yeri midir? Tanrıçılıkta cezanın yeri nedir?
- Soru 38) Tanrıçılıkta eşğin yeri ve önemi nedir?
- Soru 39) “Sahip” denilen olgu neyi temsil etmektedir?
- Soru 40) *Kam* ilahilerinde ve ayinlerinde en çok taklit edilen ve tekrarlanan ses nedir?
- Soru 41) Tanrıçılıkta ibadethane var mıdır? Varsa nasıldır ve neresidir?
- Soru 42) Tanrıçılıkta ruh kavramına bakış açısı nasıldır? Ruhlarla irtibat ne şekilde ceryan eder?
- Soru 43) *Kam* bilgiye hangi yollarla ulaşmaktadır?
- Soru 44) Tanrıçılıkta “vecd”in yeri ve önemi nedir?
- Soru 45) Ak dinde ışık neyi ifade etmektedir?
- Soru 46) Tanrıçılıkta yer alan önemli sayılar nelerdir? Bunların önemleri nereden gelmektedir?

Soru 47) Ak dinde rüyaların yeri nedir?

Soru 48) Ak dinde Tanrı anlayışından ve hissiyatından bahseder misiniz?

Soru 49) Tanrıçılıkta dağ neyi ifade etmektedir?

Soru 50) Tanrıçılığın tedavi ve hastalığa bakış açısı nedir?

Soru 51) Tanrıçılıkta Ataların yeri, önemi ve etkisi nedir?

Soru 52) Tanrıçalarda kutup yıldızının önemi nedir?

Ek 4. Tablo 1. Görüşmeye Katılanların Listesi

Görüşülen Kişi	Yaşı	Mesleği	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Mayılhan Oyekenovna	65	Ticaret	Kazakistan	25.07.2006
Kalimaş Oyekenovna	55	Ev Hanımı	Kazakistan	26.07.2006
Aycan Oyekenovna	22	Gümrükçü	Kazakistan	27.07.2006
Cumagazı Çongayu	57	Dernek Sahibi Gazeteci	Kırgızistan	28.07.2006
Dilnaz Çongayu	24	Bankacı	Kırgızistan	29.07.2006
Aydana Çongayu	23	Öğrenci	Issık Göl	29.07.2006
Günay Çongayu	15	Öğrenci	Issık Göl	30.07.2006
Carkınay Çongayu	25	İktisatçı	Issık Göl	30.07.2006
Aynur Oyekenovna	33	Doktor	Altay	06.08.2006
Bilge Uzel (50, erkek, Altay)	50	Öğretim Görevlisi	Altay	08.08.2006
Cayım Nina Alexendrovna	54	Öğretim Görevlisi	Altay	10.08.2006
Yamayeva Yelizaveta Erkinovna	43	Öğretim Görevlisi	Altay	12.08.2006
Samtakova Caludia Mihailovna	57	Okul Müdürü	Altay	19.08.2006
Akay Sergey Kynyev	44	Ticaret	Altay	19-24.08.2006
Maksuthan Jakıp	41	Öğretim Görevlisi	Altay	25.08.2006
Karakız	63	Sanatkar Kültür Bakanı	Altay	26.08.2006
Çeçek Tadin	46	Gazeteci	Altay	27.08.2006
Altay Kamı 1	57	-----	Altay	27.08.2006
Altay Kamı 2	48	-----	Altay	28.08.2006

Ek 5. Tablo 2. Bütçe

Gider Kalemi	Açıklama	Maliyet (Ytl)
Ulaşım	İstanbul-Almaata Gidiş-Geliş Uçak Bileti	400 YTL
Günlük Masraflar	30 YTL*30 gün	900 YTL
Kırtasiye	Fotokopi:200 Bilgisayar Çıktıları:100 Resim: 70 Kamera:1.500 Kaset: 250 Ciltleme Kapak: 70	2.190 YTL
Öngörülmeven Masraflar		500 YTL
TOPLAM		3.990 YTL

Ek 6. Tablo 3. Araştırma Takvimi

Faaliyet	Şbt	Mrt	Nsn	Mys	Hrz	Tmmz	Ağts	Eyl	Ekm
Konu Seçimi	■								
Literatür Taraması	■								
Konuya Odaklanış	■								
Örnekleme Seçimi		■							
Yöntem Seçimi	■								
Tezin Bölümlerinin Yazılması			■	■	■				
Vize Pasaport İşlemleri					■				
Alan Çalışması							■		
Veri Girişi							■	■	■
Rapor Yazılması									■
Harmanlama									■
Son Göz Okuma									■
Dizin									■
Jüri Okuması									■
Son Düzeltme									■
Ciltleme									■

Ek 7. Tablo 4. 12 Yıllık Hayvan Takvim Sistemi:

Nartça	Türkçe												
Çıçan Cıl	Fare Yılı	1924	1936	1948	1960	1972	1984	1996	2008	2020	2032	2044	2056
İynek Cıl	İnek Yılı	1925	1937	1949	1961	1973	1985	1997	2009	2021	2033	2045	2057
Kaplan Cıl	Aslan Yılı	1926	1938	1950	1962	1974	1986	1998	2010	2022	2034	2046	2058
Koyan Cıl	Tavşan Yılı	1927	1939	1951	1963	1975	1987	1999	2011	2023	2035	2047	2059
Çabak Cıl	Balık Yılı	1928	1940	1952	1964	1976	1988	2000	2012	2024	2036	2048	2060
Cılan Cıl	Yılan Yılı	1929	1941	1953	1965	1977	1989	2001	2013	2025	2037	2049	2061
At Cıl	At Yılı	1930	1942	1954	1966	1978	1990	2002	2014	2026	2038	2050	2062
Koy Cıl	Koyun Yılı	1931	1943	1955	1967	1979	1991	2003	2015	2027	2039	2051	2063
Maymul Cıl	Maymun Yılı	1932	1944	1956	1968	1980	1992	2004	2016	2028	2040	2052	2064
Kuş Cıl	Kuş Yılı	1933	1945	1957	1969	1981	1993	2005	2017	2029	2041	2053	2065
İt Cıl	Köpek Yılı	1934	1946	1958	1970	1982	1994	2006	2018	2030	2402	2054	2066
Tonnuz Cıl	Domuz Yılı	1935	1947	1959	1971	1983	1995	2007	2019	2031	2043	2055	2067

(Semen Sofi Tram, *Türk Astrolojisi*, Kesittanıtım Ltd, İstanbul, 2004, s. 9)

IX. ÖZGEÇMİŞ

Günnur Yücekal Ermetin

Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi: 13.10.1977

Doğum Yeri: Ankara

Medeni Durumu: Evli

Eğitim:

Lise 1992-1995 Özel Ahmet Şimşek Koleji

Lisans 1995-1999 İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü

Çalıştığı Kurumlar:

2007 –Devam ediyor Emrullah Turanlı İ.Ö.O. İngilizce Öğretmeni

2004-2007 Kayışdağı Arifpaşa İ.Ö.O. İngilizce Öğretmeni

2000- 2004 Pendik Gülizar Zeki Obdan Yabancı Dil Ağırlıklı Lise İngilizce Öğretmeni

Yayınlanmış Yazıları :

“Çakıl Taşını Bile Vermem”in Efsanevi Kökeni	TÖRE Dergisi 2004 / 6 sayı
“Yaradılış Efsanesi”	TÖRE Dergisi 2004 / 7 sayı
“Batıda Şamanlık Kendisi İçin Şaman”	TÖRE Dergisi 2005 / 1 sayı
“Eski Türk İnancı”	TÖRE Dergisi 2005 / 7 sayı
“Şaman ve Sanat”	TÖRE Dergisi 2006 / 1-2 sayı
“ <i>Kam</i> ve Gökyüzü”	TÖRE Dergisi 2006 / 3 sayı